

NYELVTUDOMÁNYI
KÖZLEMÉNYEK

A
MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

NYELVTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGÁNAK MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

SZINNYEI JÓZSEF.

Ára 1 kor. 50 fill.

BUDAPEST.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA TULAJDONA.

1901.

TARTALOM.

	Lap
MUNKÁCSI BERNÁT. A vogul nép ősi hitvilága. (VIII.)	1
PATKANOV SZERAFIM. Irtisi-osztják szójegyzék. (II.)	55
SEHAJDA LAJOS. Az Érdy- és a Jordánszky-kódex kétbetűs magánhangzói. (I.)	85
HELLEBRANT ÁRPÁD. Könyvészet 1900. (I.)	109

Ismertetések és híralatok.

<i>Molecz Béla.</i> A magyar szórend történeti fejlődése. — Ism. BALASSA JÓZSEF	118
<i>Zauner, Adolf.</i> Romanische Sprachwissenschaft. — Ism. GOMBOCZ ZOLTÁN	121

Kisebb közlések.

PRÖHLE VILMOS. A határozóragok és a birtokos személyragok sorrendje	123
GOMBOCZ ZOLTÁN. Szószármaztatások. (<i>Keselyű. Kortuj. Pihlaja</i>)	125
KÚNOS IGNÁCZ. Keleti műveltségzők. (<i>Maszlag. Alkermes. Razzia. X. Gyülep. Misödör. Puncs</i>)	127
Beküldött művek	117

Folyóiratunk negyedévenként jelenik meg, még pedig márczius, június, szeptember és december elsején. Az egész évfolyam legalább harmincz ívből áll s ára 6 korona. Az előfizetés a Magyar Tudományos Akadémia könyvkiadó-hivatalához czímezendő.

Kérelem: *Kérjük a nyelvészeti munkák s különösen programm-értekezések szerzőit, szíveskedjenek ismertetés végett munkájuknak egy-egy példányát beküldeni a szerkesztőnek: Budapest, VIII. József-körút 17.*

A vogul nép ősi hitvilága.

(Nyolczadik közlemény.)

Különös szeretettel foglalkozik a vogul-osztják népköltés a teremtés történetével. A mi a bálványistenségeknél a «hősének» (*tērniñ ēri'*), ugyanaz az Égatyánál «az ég és föld teremtésének éneke» (*māi' tārmi' sāñkämlem ēri'*), «a föld keletkezésének v. előbuktatásának regéi» (*mā telēm v. žulitēm mōjt*) s az ezekkel kapcsolatos «tűzőzön-regék» (*jelpiñ šaku mōjt*). A hősének az illető bálványistenség személyének s szent helyének tiszteletét igazolja, emezek *Numi-Tārēm* dicsőségét beszélik s midőn az ő viláгурalmának eredetére, az ember korabeli világ, az ember idejebeli világ (*ēlēm-žalēs jisiñ tārēm, ēlēm-žalēs natiñ tārēm*) megalkotására tanítanak, egyszersmind a mindenségről való hagyományos felfogást örökítik át nemzedékről nemzedékre. Eme regék s énekek előadása, bár nincs különös alkalmakhoz kötve, mindenkor ünnepies s a hallgatóság részéről is komolyságot és áhítatos figyelmet követel. A föld keletkezésének az a regéje, melyet a Szigva vidékén volt alkalmam följegyezni (I: 1.), egyenesen «szent regé»-nek (*jelpiñ mōjt*) neveződik s ezen jelzéssel közölték tartalmát GONDATTINAK is (34. l.). Bizonyos szertartások is kísérik e rege előadását, jelesen hogy *az asztra* — nyilván a megbecsülés jeléül — *valamely ezüsttárgyat (pl. pénzt) helyeznek, a regélőt jó étellel s itallal vendéglik*, továbbá hogy ott, a hol a Fácánkacs-orrú aszszony története kezdődik, mely «a regének tulajdonkép való szent helye» (*mak jelpiñ mātā I: 18.*), *az asszonyok a házból kimennek*. GONDATTI szerint ennél a nem figyelmes hallgatót még büntetés is éri; nőknek pedig egyáltalában nincs megengedve hallgatása (34. l.). A Felső-Szoszva vidékén közölt déli eredetű kosmogoniai ének, «a föld égből való lebocsáttatásának éneke» (*mā tārätim*

eri' I : 77.) szintén «szent», melyet ép úgy mint a «medve égből való leszállásának énekét» *három jó ruhába öltözködött férfi sapkával fején s övvel derekán hajlongva s kezeit egymásával kis ujjukkal egybekapcsolva énekel.* Kétségtelen, hogy a népköltés e termékeinek főtartalma igen régi időknek hagyománya, a mint ez kitetszik az egymástól messze eső vidékeken följegyzett változatok közös költői kifejezéseiből is. PATKANOVNAK egyik közleményében (II : 174—6.) «régí regék» (*jis ai-keť*) mondója a hősnő, midőn «az ég hogyan keletkezett, arról beszél; az ülő bőrös föld, szőrös föld hogyan keletkezett, arról beszél» (*tūrum ŋota tīvöt tu-īda padardet, ōmēsta sogoñ mēg, pūnēñ mēg ŋota tīvöt, tu-īda padardet*). Tartalmuk szerint a följegyzett kosmogoniai népköltés szövegei két főtipus csoportjába sorakoznak. Egyik a *déli*, melyhez a REGULTÓL följegyzett teremtési ének (I : 100.) s ennek tölem jegyzett változata (I : 77.) tartoznak; ezek az *ösvízzel* s a földnek innen való előbuktatásáról nem tudnak, «egy méh szülte hét ősemberről» beszélnek, kiknek hirtelensége hozza létre a földön a civódást, betegséget és halált, úgyszintén a medvét, mely állat a déli monda szerint a legidősebb ősembernek a dühtől elváltozott mása. A másik az *éjszaki* típus csoportja, melyben a regék és énekek összekötő szálai az *ösvíz*, a *tüzes özönvíz*, az *embernek földből való teremtése*. Külön alcsoportkép közelednek itt egymáshoz egyrészt a szigvai szent rege (I : 1.), a *tűzözön-ének* (I : 38.) s az egyik *tűzözön-rege* (I : 73.), másrészt «a föld körülövezésének regéje» (I : 33.) s «az ember teremtésének regéje» (I : 128.). Amazokban ugyanis az *Égatyán* kívül a *legifjabb Tārēm-finak*, a *Világügyelő-férfinak* jut nagyobb szerep a teremtésben, ezekben pedig a *legidősebbnek*, a «*Tapél-öreg*» névvel is jelölt *pelimi istenségnek*. A *Tārēm*-fiak helyett *Xul-ātēr* közreműködését emlegetik a szintén éjszaki típusi REGULTÓ-féle teremtési rege (I : 135.), az «*Ördögfejedelem-rege*» (I : 160.) s a *tűzözönregék* egyike (I : 68.), mely démonról különben szólnak a fentebbiek közül a *tűzözön-ének* s az ember teremtésének regéje is. Bibliai elbeszélésnek pogány hagyományú képzetekkel való egybeszövése az «*Atom (= Ádám) nevű öreg emberről és feleségéről*» közölt kondai monda. Mindezeknek tartalmát más források ide tartozó följegyzéseivel kiegészítve s tárgyak szerint csoportosítva a következő vázlatos összeállításban foglalhatjuk össze :

I. A kezdet kezdete. 1. A *déli hagyomány* szerint:

a) «A föld és ég ök megalakúlnak, ök megteremtődnek; *Xul-qtër* legkisebb fia nyílszárny-ragasztásra való ezüst enyvüstjének nagyságára teremődik *Numi-Tq̄rēm* atyánk; *Xul-qtër* legkisebb leánya, az ő fonó ezüstorsója karikájának nagyságára teremődik Kérges Föld anyánk» (*Sq̄wēn Mā ānkūw* I : 101.); más szóval: *az ég és föld egyszerre alakultak.*

b) «Arany-Kworös apuska ezüst orsókarika nagyságában alkotódott; 'Sopër-asszony, *Kami*-asszony anyát (= Földanyát) ő bocsátotta alá, *Xul-qtër*-leányt (az emberek ösanyját) ő teremtette, Fönn-járó szárnyas Kalmot ő teremtette» (I : 77.). E szerint tehát *kezdetben csupán az ég volt meg; a föld, az emberek ösanyja s az üzenethordó istenség onnan származtak.*

2. Az *éjszakai hagyomány* szerint: a) A felső-szoszvai közlésben: «*Joli-Tq̄rēm* anyánk (= Földanya) a két *tq̄rēm*, két *kworös* (= ég és föld) között hétszeres vasláncz végén függő várában ül. Hosszú ideig ül, avagy rövid ideig ül, egyszer csak ím a föld megteremtésének kora eljött. *Numi-Tq̄rēm* bátyja szól: 'Te testvér most szállj le az alant levő földre, az ember korabeli, az ember idejebeli világot kell megteremteni!' A hétszeres vasláncz, melyen a vár függött, most levágódott s *Joli-Tq̄rēm* anyánk ím alászállott» (I : 128.). E szerint, úgy mint a déli hagyomány b) változatában, kezdetben *a föld is az égen volt s az Égatya akaratából jutott le az alsó világra.*

b) A lozvai közlésben: «Mielőtt a föld megteremtődött, a víz és ég egymásra borulva fedték egymást. A felső égen N. T. atyánk él, az alsó világon *Xul-qtër* bűvárkacsa alakjában úszkál» (I : 160.). Itt az *ég és a föld helyén levő végtelen ösvíz* alkotják a kezdet kezdetét; amott az *Égatya*, itt az *Ördögfejedelem* él.

c) A REGULY-féle szigvai közlésben: «Egy asszony s öreg ember élnek. *Tq̄rēm* atya ezüstívü ives bölcsővel bocsátotta őket felülről alá. Vasláncz végén jöttek alá. N. T. atyjuk alvidéki zúgó szelet támaszt: a felső tenger végére viszi őket; felvidéki zúgó szelet támaszt: az alsó tenger végére emeli őket. Az öreg egy napon könyörög: N. T. apám nekem egy házkerület nagyságú szent földdarabot bocsáss alá. Miután egy napig éltek, miután két napot eltöltöttek N. T. atyjuk egy ház nagyságú szent földdarabot bocsátott neki alá» (I : 135.). Itt is *az ég s alant az ösvíz állanak az idők*

kezdetén ; emitt azonban nem az Ördögfejedelem, hanem *egy fölül-ről alábocsátott emberpár* él föl s alá hanyatva a széltől. Az ember kértére bocsátja az *Égatya alá az első «szent föld» darabját*. Ugyane regének egy másik helyéből (I : 139.) megtudjuk, hogy *az ösvíz is N. T. igézetével jött létre (am sätém jelpiñ vitém)*. — Szorosán csatlakozik ehhez a jugrai (szoszvafői) közlés, mely szerint: «Egy asszony s egy öreg ember élnek. Házuk a mily nagy, akkora föld-halmon (*mā-sáxl*) élnek. Hogy e földhalmot N. T. atyjuk bocsátotta-e alá, avagy alulról bukkant föl, ők teljességgel nem tudják» (I : 33.). A különbség itt csupán az, hogy a rege nem tud az ösvízen hanyódó földdarabka s a rajta élő emberpár előtörténetéről, melyet az előbbi rege közöl.

d) A szigvai szent rege közlésében : «Tundra-halmi (*Tunrä-sáxl*) asszony s öreg ember élnek. Egy hófehér hollójuk van. A ház két oldala felől mindenütt víz van ; föld nincsen sehol. Az öreg a házból ki nem megy ; a külső világ (*kuoni mā*) hogy milyen alakú, ő nem tudja» (I : 1.). A rege végén kiderül, hogy az öreg ember «az égen *Numi-Tārem*» s az asszony *Kaltés* lesz (I : 32.) ; tehát itt van ugyan ég, de a későbbi *Égatya* eleinte a földön, illetőleg az ösvíz «*tundrahalmi várában*» (*Tunrä-sáxl ūs* I : 21.) lakik. — Ehhez csatlakozik a tűzözön-ének felsőszoszvai közlése, mely avval kezdődik, hogy «magától termett moszathalmi, tundrahalmi várukban (*ness tēlem Tañkw-sáxl, Tunrä-sáxl ūsēnt*) Arany-'Sis s Arany-Kworés asszony s öreg ember élnek» (I : 38.). Minthogy az ének végén arról van szó, hogy ez istenpár Arany-Kaltés s Arany-qtér gyermekeiket aranyabroncsú két bölcsőben hét rojtos ezüstlánczczal «ezen alatt levő földre bocsátották» a fentemlített «*moszathalmi, tundrahalmi várnak*», éppen ellenkezőleg az előbbi közlés felfogásával, az égen kellett lennie.

Egyezik tehát valamennyi közlés abban, hogy *kezdetől fogva van az ég*, melyet a szigvai szent rege kivételével szintén valamennyien az *Égatya ősi lakóhelyének* ismernek. A föld csak a déli hagyomány egyik közlése szerint alakult egyszerre a földdel ; egyéb közlések, a mennyiben eredetéről szólnak, az égből származtatják. Az éjszaki hagyomány a föld keletkezését megelőzőleg végtelen ösvízet tud annak a helyén, melyen a föld kezdetben mint *kicsiny tundrahalom* jelentkezik. Az ösvíz, illetőleg a benne kiemelkedő földdarab legrégibb lakója több közlésben a *Földanya*, másokban

egy *ősember-pár*, végül egy közlés szerint *Xul-ātēr*, kit — mint alább látni fogjuk — szintén az Égatyá bocsátott mennyei lakából a földre.

II. A világosság s égi testek teremtése a felső-szoszvai közlésben (I : 128.): «Midőn *Joli-Tārēm* anyánk lejutott, ez az *ember lakó kérges föld egyre sötét*. Fönn-járó-szárnyas-Kalmot N. T. bátyjához üzenetet vinni fölküldi. Fönn-járó-szárnyas-Kalm feljött s így szól: *Joli-Tārēm* anyám ezt az üzenetet küldi: a te rendelted kérges földre im leszállottam, most az ember korabeli világ, az ember idejebeli világ hogyan fog megteremtődni, hiszen a föld egyre sötét; te bátyácskám, deríts föl napot, hozz elő holdvilágot!» N. T. bátyja napot derített föl, holdvilágot hozott elő, a föld im világossá lett». — A szigvai szent rege az ifjú Világügyelő férfi hőskorában ismeri az ebeivel szánon nyargaldászó s egyre körbenforgó Holdvilág-öreget (*Ēt-pos ājkā*), kinek házában a kárpittal elfödött szobarekeszben leánya fagyot alkot (I : 24.); ismeri továbbá a három lóval körben nyargaló s napot vivő Napasszonyt (*Xātēl-ēkwā*), kinek házában a kárpitos szobarekeszben szintén leány ül s ez égető hőséget alkot (I : 25.). — GONDATTI szerint: «*Kors-torum* mindenelőtt az eget, földet, vizet, tüzet, napot, holdat és csillagokat teremtette, még pedig olykép, hogy a fölül éggel borított s köröskörül vízzel környezett lapos föld mozdulatlan s a nap, valamint a hold körülötte forognak» (45. l.).

III. A szárazföld teremtése 1. a déli hagyomány szerint: «[N. T. atya Lábbal-alkotott-lábas Kalmhoz szól:] 'Te majd ha le fogsz érkezni, eleven kígyóostorral háromszor történőleg csapdosd meg Kérges-Föld anyát (*Sawēñ Mā āñkūw*): nagyöblü ember két öljének szélességére fog kibontakozni földecske; étellel táplálkozó embere onnan fog teremődni, egy méhbeli hét magzatot fog ő szülni'» (I : 103.). Az így keletkezett földdarab felel meg az éjszaki hagyomány ösvízbeli, égből alábocsátott tundra-halmának.

2. Az éjszaki hagyománynak a) jugrai közlésében a később pelimi istenséggé váló «ének embere, rege embere» nevelő bácsi-jának s néni-jének tudtán kívül fölszáll Arany-Kworész atyjához s tőle a következő üzenetet hozza: «Hét éjen át, hét napon át az ajtós ház ajtaját, tetőnyílásos ház tetőnyílását zárva tartásatok: bármi zaj is hallatszik künn, ki ne menjetek; Arany-Kworész

atyánk a földet bocsátja alá egéből'. Az ajtós ház ajtaját bezárták, a tetőnyílásos ház tetőnyílását befödtek; egyszer csak *valami dörgő, csattogó zaj támadt*. Hét éjen, hét napon át egyre csattog az ég: *Arany-Kworész atyjuk a földet bocsátja alá* (I : 35.). Az itt szóban forgó ház az ösvíznek már meglevő földdarabkáján áll, az igazi föld tehát attól egészen függetlenül *az égből bocsátódik alá*.

b) A szigvai szent rege közlésében (I : 1—2.) az ösvíz tundra-halmán élő emberpárnak «egyszer csak a felső égből valami csattogás hallik. Az öreg kinéz az ablakból: hát felülről, az égből egy *vas-búvár-madár (kēr-taŕt) jön, földet keresni beereszkedett a vízbe*. Csak járt, csak járt ott alant: fölbukkant, semmi földet nem talált. Lélekzetet vett s ismét aláereszkedett a vízbe. Járt, járt, fölbukkant: megint hiába, föld nincsen. Egy keveset lélekzett s harmadszorra beleereszkedett a vízbe. A mint fölbukkant, olyat lélekzett, hogy a torka alja megrepedt belé; de *az orrán egy kis földmorszácska van*. Szárnyra kelt s avval az ég felé ment. Az asszony s örege lefeküdtek. Reggel a mint fölkelnek, megint valami csattogás hallik az égből. A mint az öreg kifelé néz, *az égből vas-vöcsök (kēr-löŕi) jön alá, beleereszkedik a vízbe*. Járt, járt; midőn fölbukkant, nincsen semmije, éppenséggel semmije. Egy kevéssé lélekzett s ismét a vízbe ereszkedett. Megint járt, járt; midőn fölbukkant, ismét nincs semmi. Keveset lélekzett s még egyszer, harmadszorra beleereszkedett a vízbe. Midőn fölbukkant, olyat lélekzett, hogy a feje búbja megrepedt belé; de *az orrán egy jókora nagyságú földdarabka áll. Annak a tundrahalmi háznak szögletéhez oda dörzsölte az orrát s azután az égbe repült*. Az asszony s örege lefeküdtek. Reggel a mint fölkeltek, *a föld talpszélességüvé lett*. A második napon a mint fölkeltek, *a föld a látóhatárig jutott már, annyira megnagyobbodott*; harmadnapon a mint az asszony s örege kinéznek az ablakból: *víz nincsen, már mindenütt földdé változott*. Hófehér hollójához szól az öreg: „Eredj csak, nézd, mily nagygyá lett a föld!” A holló elment, egy kis órát járt, már oly nagygyá lett a föld. Az asszony s örege ismét lefeküdtek, ismét fölkeltek, a hófehér hollót ismét küldik megnézni a föld nagyságát. A hófehér holló jártából csak déltájt jött meg: oly nagygyá lett már a föld. Harmadnap fölkelnek, ismét szólnak a hollónak: „Menj csak, nézd, a föld mily nagygyá lett!” Jártából éppenséggel nem kerül meg, a nap úgy esteledik le.» — Tudomást szerzett e regéről

GONDATTI is, ki szerint (45. l.) «*Kors-torum* megparancsolta a kítőnőn bukácsoló *лули*-madárnak, hogy hozzon elő az ösvíz fenekéről valamicske földet. Ez háromszor merült alá; de a két első ízben sikertelenül, a harmadik alámerüléskor pedig fölkapott ugyan egy kis homokot, azonban midőn a madár a fölszínre kerülve megrázkódott, ez is szétszóródott minden irányban, úgy hogy csak egy kis csomócska maradt meg helyén. Ugyanekkor e madárnak torkából a feszültségtől vér fakadt elő, mely kissé bemocskolta fejét s ez attól fogva mind e mai napig vörös. Odarepült most a búvárkacsza (*rarapa*) s nevetni kezdett a *лули*-madáron azt mondván, hogy csakugyan előhozhat-e efféle kis madár földet a víz alól?! Erre maga merült két ízben alá, de sikertelenül; midőn harmadszor fölkerült, halva volt». A *лули* életre támasztotta a búvárkacsát; «a tőle hozott homokosomó pedig másnap oly nagyságú lett, hogy már egy lábat is rá lehetett helyezni. Azután a föld mind nagyobb és nagyobb lett, úgy hogy a madár csak egy üst felfőttének ideje alatt repülhette körül; majd annyira nőtt, hogy a második kísérletnél körülrepülése déltől naplementéig, a harmadik kísérletnél pedig teljes három napig tartott. Végül elérte a föld rendes nagyságát, bár kis mértékben még most is gyarapszik. A túlságos terjeszkedés megakadályozására a vízi ördög (*vit-kul*) van rendelve, mely kizárólag földdel táplálkozik. A föld terhének megkönnyebbitésére N. T. az erdei pusztító tüzeket bocsátotta alá, melyek nélkül a föld alámerülne a környező végtelen vízben».

c) A REGULTYÓL jegyzett szigvai közlés szerint (I: 139—141.) az ősemer-pártól született fiú «karmos evet, fogas evet alakjában» fölmege N. T. atyjához s az az ösvízre alá bocsátott «egy házterületnyi föld» örökös lebegésére czélozva ekkép panaszkodik: «Erre kérek én tőled tanácsot: ilyen szelet csinálsz, egyik tenger szögletébe viszen engem; más szelet alkotsz, más tenger ölébe fűv engem. Ím inségbe jutottam. Egykor, midőn ember korabeli világot fogsz rendelni, midőn ember idejebeli világot fogsz teremteni, a te igéddel előhozott szent vized fölött miképpen fog megélhetni az ember? Hogy valami módon létre hozhassam az ember lakó szent földet, erre jöttem én tanácsot kérni te hozzád». N. T. atyja erre szól: «Gyöngéded kezű kis férfi, fiam, ha én hozzáam az ember lakó szent föld előhozatalára tanácsot kérni jöttél, én számodra mit: háterőt rendeljek-e, vagy mellerőt?« *Egy búvárkacsza-*

bőrt adott neki (*tāxt-sqweī majwēs*), egy vöcsökbőrt adott neki (*lulī'-sqweī majwēs*). „No halld csak, erőtlen kezű fiam, szállj alá; miután igémre termett szent vizemhez eljutottál, ha van hátí erőd, hozd létre az ember lakó szent földet, buktasd elő az ember lakó kerges földet!” Miután atyjához, anyjához lekerült, az ősfí öltözködék, kiment; *búvárkacsa-bőrébe bújt, a végtelen mély fenekű szent tenger (patitā martal jelpiñ sāris-vit) vizébe merült alá.* Hosszú ideig, vagy rövid ideig járt, a lélekzete megszorúlt, fölmerült. Másodszorra belement; hosszú ideig, vagy rövid ideig járt: oda, a hol alsó földje (*joli mātā*) van, nem ér el; lélekzete megszorúlt, fölmerült. Harmadszorra ismét belement: hiába járt, földet nem talált; lélekzete megszorúlt, ismét fölszállott. Atyjához, anyjához bement s szól: „Halljátok atyám, anyám, bár hét éjen át, hét napon át jártam: az alsó földre nem juthatok el; elfogyott a hát-erőm, elfogyott a melleröm”. Atyja mondja: „Ha van részedre rendelve erő, *Numi-Tārēm* atya rendelte; ha meg vagy igézve tehetséggel, *Numi-Kworēs* atya igézett meg”. Azután kiment, felöltötte vöcsökbőrét, a szent tenger vizébe ismét aláereszkedett, belement. Soká, vagy rövid ideig járt, fölszállott. *Egy teli marék földdarabot buktatott elő. A távolba hajította: folyó folyó alakjában támadt, az Ob Ob alakjában támadt.* Másodszorra belement a vízbe. Soká, vagy rövid ideig járt, egy teli marékkal hozott fel földdarabot. *A távolba hajította: a tó tóvá támadt, a folyóér folyóérkép kezdett folyni.* Harmadszorra belement a vízbe; ismét kihozott egy teli marék földdarabot. *A távolba dobta: az erdő erdő alakúvá, a rét rét alakúvá termett.* Előtermett az ember lakó szent föld». A lényeges különbség tehát az előbbi s ezen rege közt, hogy míg amott maguk a búvárkacsa s a vöcsökmadarak igyekeznek a földnek előbuktatásán az ősvízből, emitt helyettük az ősfí szerepel, azonban szintén az előbbi madarak bőrében. Az előbbi regében a vöcsök csak egyszer hoz földet elő, itt az ősfí háromszor, a midőn mind-egyik homokosomóból más-másnemű részét a földnek alkotja. A föld fokozatos növéséről itt nincs szó.

d) A lozvai közlés szerint (I : 160—1.) «N. T. atyánk gondolkozni kezd: valami módon hadd teremtek földet, valami módon hadd hozok fel földet a vízből». Az ősvízen *Xul-qtér* búvárkacsa képében úszkál. N. T. leszáll, *Xul-qtér*-t magához hívja s szól: „Légy te az én öcsém, teremtsünk mi ketten

együtt földet! X. q̄. felel: „Micsoda ügyességgel hozhatok föl én neked földet? Ha tudod, hát te tudod! N. T. atyánk szól: „Te búvárkodni tudsz, merülj a tenger fenekére s végy a szádba homokot! X. q̄. búvárkacsa alakjában aláereszkedni kezdett a tenger fenekére. Soká járt, rövid ideig járt, nem jutott el a tenger fenekére s miután kifogyott a lélekezete, fölemelkedett. „No, N. T. — mondja — „én földet nem találtam“. N. T. felel: „Merülj alá még egyszer, hogy nem találsz földet?! X. q̄. ismét alámerül; soká, vagy rövid ideig járt, ismét kifogyott a lélekezete, ismét homok nélkül bukkant föl. „No, N. T. — mondja — „lélekezetem nem futja ki, hogy a tenger fenekére leereszkedjem; talán a te búvigéd útján találnék földet“. N. T. atyánk szól: „No menj még egyszer, most már fogsz fölhozhatni földet“. X. q̄. ím ismét alábecsátkozott. Soká, vagy rövid ideig járt, egyszer csak a tenger fenekére érkezett; homokot vett a szájába s felhozta N. T. atyánknak. N. T. és X. q̄. *elkezdtek a földet teremteni (mā ūntuñkwé)*. X. q̄. hozott homokjának egy részét odaadja N. T. atyánknak. . . N. T. atyánk a X. q̄. adta homokrészből egy kis földhalmot (*mā-sazl*) teremt; azután így szól: „X. q̄. szájában hozott föld nőjj nagygyá, terjedj szélessé! Ebben a pillanatban a N. T. *teremtette földdarab terjedni kezdett*«. Itt tehát *Xul-qtér* végzi az előbbi rege ősfjának, illetőleg a vöcsökmadárnak szerepét. Látni fogjuk alább, hogy X. q̄. külön földet is igyekezett és tudott magának szerezni.

Összefoglalva a szárazföld teremtésének regéit, ezekben általános az a felfogás, hogy a föld fokozatos terjeszkedés útján nyerte jelen nagyságát. Rendszeresen megkülömböztetik az ősember-pár lakta kicsiny földhalomtól a későbbi emberektől lakott nagy földet, mely az Égatya akaratóból az ősvíz fenekéről került elő, míg az előbbi, a REGULY-féle szigvai rege szerint, az égből. A földnek: «előbuktatásában» a búvárkacsa és vöcsökmadarak, illetőleg az ő bőrükbe öltözködött ősf s egy változatban *Xul-qtér* működnek közre. Csak a jugrai rege tudja olykép a dolgot, hogy az ősvízbeli földhalom után alkotott igazi földet az Égatya szintén az égből bocsátotta alá.

IV. A forgó föld megállítása a hegyek övével.

a) A REGULY-féle szigvai rege közlésében (I: 143.): Az ősf «karmos evet, fogas evet» alakjában ismét fölszáll N. T. atyjához s így szól: «Szavadra létre jött szent földedet előhoztam ugyan, igédre létre jött kérges földedet előbuktattam ugyan; de egy helyt meg nem

állapodik, egyre forog. Minő háterővel hozzam nyugalomba, minő mellerővel állítsam (ültessem) meg a földet?» N. T. atyja felel: «Fiaeskám, neked most már minő háterőt rendeljek, minő mellerőt adjak?! *Ha ezen magam viselte ezüst gombos övemet elviszed s lemész az alsó földre, helyezd azt rá a föld egész terjedelmében!* Ha ígémre létre jött szent földem megállapodik: neked jó lesz; ha nem állapodik meg: többé én tölem háterőt ne kérj, mellerőt ne kérj!» Alászállott; *ezüst gombos övét a föld körül vonta, a maga ígészetével létre jött szent földje megállapodott. Ember lábának érinthetetlen szent Ural támadt, ember körmének érinthetetlen dicső (fényesség) Ural keletkezett (élém-çalés la'íl xantal jelpiñ nār tēls, élém-çalés kwoss xantal pasiñ nār ūntxatēs).* — GONDARTI hallomása szerint (47. l.) az Ural, mint a földet megerősítő öv nem mindjárt a föld teremtése után, hanem sokkal később, *az özönvíz után*, a föld fölszáradásakor keletkezett, még pedig merő véletlenül, annak következtében t. i. hogy *Kors-torum valamikép leejtette az övét.*

b) A teremtési ének szerint az emberiség ősanja, *Xul-qtér-leány* Fenn-járó-szárnyas Kalmot fölküldi Arany-Kworész atyjához a következő üzenettel (I: 79—82.): «Arany-Kworész atyuska! *Xul-qtér-leány* így szól: Ezt a 'Sopér-asszony anyát (= Földanyát) ím lebocsátottad, ezt a Kami-asszony anyát (= Földanyát) ím megteremtetted; egy jövődöbéli napon ember korabeli, ember idejebeli világot fogsz teremteni, ugyan micsoda lába hegyén álló ember fogja majd kibírni, hiszen *ez a 'Sopér-asszony, Kami-asszony anyja egyre forog?! Te valamiféle erősségeddel erősítsd meg, valamiféle öveddel övezzed körül (mäter-sir tákentél voss tákemltáln, matter-sir entapél voss entaptáln)!*' Arany-Kworész atyuskája fejét leeresztette, míg egy jeges hal, egy havas hal megfőhet, szó nélkül úgy ül. Midőn fejét fölemelte, így szól: 'Sopér-asszony anyát, Kami-asszony anyát körülövezni ím körülöveztem: *Hét-hegy anyát teremtettem (Sät-ur āñkw sāñkēntāslēm), Paräp-asszony anyát bocsátottam alá (Paräp-nāj āñkw tārätāslēm)'*». A *Paräp-nāj* nagy hegy a Tura forrásvidéken túl; tehát a föld övét képező hegylánczolat itt kétségtelenül az Ural hegység.

c) A jugrai közlés szerint (I: 36—37.), midőn az ősfí (a későbbi pelimi istenség) a föld egből való lebocsátásának hete után kiment a házból s lovára ülve süvegét leemelte: «abban a pillanatban, a mint süvegét leemelte, *ő hét vidékre jut el, Arany-*

*Kworész atyjának alábocsátott földje oly sebességgel forog. . . . Erre fölment az égbe s Arany-Kworész atyjához így szól: „Az ember lakó földjét lebocsátani már lebocsátottad; de ha egykor az ember korabeli, ember idejebeli világ meglesz, micsoda lába hegyén álló ember fogja majd kiállani?! Ezt a földescskédet erősitenéd meg valamilyen módon!» Arany-Kworész atyuskája felel: „Hét éjen, hét napon át zárják be ismét az ajtós háznak ajtaját, földjék be ismét a tetőnyilásos háznak tetőnyilását; én a földet körülövezem (mā ěntaptilēm)‘. Hét éjen, hét napon át elzárkóztak; a minap a minő zaj és csattogás volt, most ahhoz képest még nagyobb zaj s csattogás támadt. A kiszabott hét eltelte után a mint kimennek; ha fölfelé néznek: az Uralbérczek (ńār) végeig nem hat el a szem világa; ha lefelé néznek: az Uralbérczek végeig szintén nem hat el a szem világa. Így állapodott meg a föld egyenes állásúvá (mā soxti’ toz ti űnttimē); most lett alkalmassá, hogy az ember rajta lakjék». Míg az előbbi közlések az Ural hegység öv alakjára, ez az egből való lebocsátatásának módjára helyezi a fősúlyt, csupán egy kifejezésével jelezvén, hogy itt a föld körülövezéséről van szó (innen a cím is: mā ěntęptanę mőjt). — Egészen eltűnik az övalakra való emlékezés a felső-szoszvai közlésben, mely szerint (I: 129.) «*Jolı-Tāręm* anyánk Főnn-járó-szárnyas Kalmot ismét fölküldi: „*Numı-Tāręm* bátyácska!‘ — mondja — ,a napot im földerítetted, a holdvilágot im előhoztad: az ember lakó kérges föld ha világossá lett is, egyre forog, helyt nem áll: ilyen módon hogyan bírja ki az ember?! Te ezt a forgó földet valamiféle módon állítsd meg (űltesd, űnttűbn), hadd szűnjék meg forogni!‘ N. T. bátyja hét telı marék kovakövet vett, a forgó földre dobta: Uralbérczek, hegyek keletkeztek; a föld úgy hagyta el forgását, úgy vált mozdulatlanná (űlővé, űnlępi)».*

d) PÁPAI KÁROLY kézirati jegyzete szerint a Középbob vidékén úgy tudják e regét, hogy *Palm-tűrum* öreg két ízben járt az Égatyánál övéri. Midőn ez az elsőt adta, a Nagy-Atlymtól Polnovatig terjedő *Obvidęki hegység* keletkezett, de ettől a föld ingása meg nem szűnt, mert a folyónak hegyes oldala nehezebb lévén a másikonál, az egyensúly megbomlott. Másodszor ment föl tehát az öreg *Tāręm-fi* az Égatyához s tőle *ingövet* (*jernas-ěntęp*) kért: ebből támadt az igazi hegy, az *Ural*, melytől a föld tényleg megállapodott.

Az itt tárgyalt vogul-osztják monda, mely az Uralt a forgó föld megállítására, illetőleg megerősítésére *égből alábocsátott övnek* tartja, nyer kifejezést az Uralnak s részeinek régi orosz «Земной Поясъ» = «*Cingulus mundi*», «Камень Большого Пояса» (= «a Nagy-öv-köve»), «Каменной Поясъ» (= «Kő-öv») neveiben, melyekről HERBERSTEIN s utána GUAGNINO és WITSEN szólanak (l. fentebb).

Egészen eltérő felfogását a hegyek keletkezésének találjuk a lozvai Ördögfejedelem-regében, mely szerint (I : 161—2.) midőn N. T. és *Xul-ātēr* a földet teremteni kezdték, az utóbbi hozott homokjának csak egy részét adta át N. T. atyánknak, «másik részét azonban *elrejtí saját szája öblében*; gondolja, majd én meg nézem, hogy *Tārēm* minő szerrel teremt földet, azután én *külön földet teremtek magamnak*». A mint N. T. igézete elhangzott e szavakkal: «*Xul-ātēr* szájában hozott föld, nőjj nagygyá, terjedj szélessé!», abban a pillanatban ép úgy, mint a N. T. teremtette föld-darab, nőni kezd a X. ā. szájában is az elrejtett ösvízi homok, elannyira, hogy már már kiforgatja állkapcsait. Bevallja erre tettét N. T.-nak könyörögvén: «Szám im fölszakad; én szám öblében tőled földet rejtettem el, ugyan segíts rajtam valami módon, vedd ki a földet számból!» N. T. felel: «Ha elrejtettél belőle, köpd ki azt a szádban levő földet!» X. ā. kénytelen volt engedelmeskedni s az ő «szájából kifröcsesent föld a N. T. atyánk teremtette sík föld fölé Uralbérczek, hegyek gyanánt rakódott le» (N. T. *āsūw ūntēm sastēm mā numi-pālñē nārēl, urēl ūntzats*).

V. A tavak és folyók teremtésének egyik regéjét, mely szerint ezek az ősfítől első és másodízben fölhozott marék föld szétszórásából keletkeztek, már fentebb láttuk. — A teremtési énekben (I : 80—81.) Arany-Kworész atya az üzenetvivő Kalmmal ugyane tárgyra vonatkozólag a következőkép szól: «*Jobb oldali vállamra legyintem eleven kígyóostoromat (lilīñ nālī' xamsim)*: folyama futó számos patak nagy számban patazkik onnan; bal oldali vállamra legyintem eleven kígyóostoromat: sebesen folyó sok kis folyó nagy számban folyamik ki onnan». Az Arany-Kworész atyától való teremtésre czéloz ez a jelzés is: *Sorni-Kworēs jāyēn sātēm voikēn vitēp žulīñ Ās* «Arany-Kw. atyától igézett fehér vizű halas Ob» (II : 320.). — Egy más változat található a felső-szoszvai tűzőn-énekben, mely szerint (I : 40, 66.) midőn Arany-ātēr «kikél a

házból s hajfonatát széteresztí: egy torkolatú hét Ob-folyam folyamlík, egy torkolatú hét tenger merül föl; a hét Obfolyam, a hét tenger fenekéről aranyos hátú hét csiborbogár (çqmłēç) merül föl». Ugyanígy dicsőíti ez ének Arany-Kaltés hajfonatait is (I : 39.).

VI. A fák s füvek teremtéséről a följegyzett népköltésben csak annyit találunk, hogy az ősvízbeli földhalom körül «hét télen, hét nyáron át nem termett sem fű, sem kóró; egyszer csak a mint az asszony kimegy, a vendégrekeszbeli házszögletben egy sárga virágú kóró (pori') termett» (I : 33.). A szigvai szent regében e közlés változata (I : 3.): «Tundrahalmi házából kikél az asszony; a mint belép, így szól öregének: ,Öreg, a ház mögött valami cserje (jiv-saw) termett'. Az öreg szól: ,A gyökere a hogyan volt, az ága a hogyan volt, úgy hozd be!'. A felesége kiásta azt a fát, behozta, az öreg megismeri: hát egy czirbolyafenyő (ulpá)». Ebből a kóróból, illetőleg czirbolyafenyőből támadt, mint a következő pontban látjuk, az ősfí. — A lozvai Ördögfejedelem-rege szerint «van Tq̄rém adta gyümölcs s van Xul-qt̄er adta gyümölcs» (I : 165.), mely utóbbtól az ember betegségbe esik.

VII. Az ősfí születése a) a jugrai közlésben (I : 33—34.): Az ősvízbeli földhalom asszonya észrevevén a ház szögletében termett sárga virágú kórót, «bement a házba öregéhez s így szól: ,Hét tele, hét nyara, hogy itt élünk; ezalatt soha ilyes alakú kóró nem terem vala; nézd meg csak!'. Az öreg felel: ,Hozd csak be!'. Az asszony kivitte kezében selyemkendőjét, a sárga virágú kis kórót selyemkendőjével betakarta, gyökerestül kihúzta; a mint föl-emeli: egy gyermek elsírta magát. A gyermeket örvendő kézzel, örvendő lábbal bevitte a házba. Az öreg szól: ,Mi hét tél, hét nyár óta gyermektelenül élt pár vagyunk; hát ezt hol találtad te?'. Az asszony felel: ,Hol találtam? Ez az a kóró, melyet észrevettem'. Ez a fiú közreműködik a föld teremtésében és megerősítésében s kiderül a rege végén, hogy «az a gyermek, ki bácsijához, nénijéhez sárga virágú kóró alakjában szállott le az égből (jolä va'ilem), jelenleg Polém-isten néven uralkodik (ül). A Polém folyó alkotta tó partján levő szent helyén, ott imádják őt hajlongásokkal, ott nyújtanak neki áldozatételeket mind e mai napig» (I : 37.). Tehát az ősfí nem földi anyától született, hanem az Égatyának égből alászállott legidősebb fia. PÁPAI KÁROLY a Középbob vidékén is úgy hallotta,

hogy a világ teremtésében résztvevő ősfő N. T. első fia: *Palm-tūrum iga*.

b) A szigvai szent rege közlésében (I : 4.): Midőn az öreg, a későbbi *Numi-Tārem*, czirbolyafenyőnek fölismerte a háza mögében termett cserjét, «a feleségéhez szól: ,Vidd ki, állítsd ugyanoda [a hol volt]!‘ Az öreg maga sohasem jár ki; lefeküdt a feleségével; a midőn fölkel, felesége nincsen sehol. Valahová elment, vagy mi; az öreg ki nem megy, továbbra is ugyancsak úgy él. Körülbelöl négy-öt hét folyt le, akkor megúnta magát. *Habār kimennie nem szabad (at rāwi)*, e napra feleségét keresni im kimegy. Az ajtónyíláshoz ment, felesége künn megszólal, mondja: ,*Ne gyere ki! Nekem fiacskám van; az én fiacskám oly nagy lett már, hogy evetet ölhet; én egy hét múlva majd hazamegyek, te ne gyere ki!*‘ Egy hétig még künn volt, azután az asszony fiacskájával bement a házba; fiacskája olyan nagy lett, hogy már futkosni kezdett». Látjuk, hogy e rege egyszersmind megokolása annak a törvénynek, mely szerint a hősámos és szülő nő külön házba (*mān kwol*) tartozik vonúltni (l. fentebb), valamint annak, hogy a szülésnél férfi nem lehet jelen. — Később rákerül a sor, hogy a fiúnak nevet adjanak. «Az öreg szól: ,A fiunknak micsoda nevet adjunk?‘ A feleség felel: ,*Ha leányka volna, én nevezném el; de fiúgyermeknek nem atyjától kell-e nevet kapnia?*‘ Az öreg szól: ,*Én micsoda nevet adjak neki?! Hadd legyen neve: Tari-pés nimälä-sqw*» (I : 4.). Itt is kiderül a rege végén (I : 32.), hogy az ősfő N. T. *Égatyának fia, ki azonban itt nem a legidősbik, hanem a legifjabb, a Világügyelő férfi*.

Máskép adja elő a Világügyelő-férfi születését egy felsőszoszvai közlés (II : 98—99.), mely szerint N. T. «orosz nőt vett el feleségül (*rus nē vis*); ez pedig *Xul-ātér* alvilági férfival keveredett viszonyba». Midőn N. T. ezt észrevette, az asszonyt «fejébörénél fogva háromszor a föld színéhez vágta, azután azon a lyukon, a melyen lefelé szokott nézni a földre, ledobta. Többé semmi köze hozzá. *Kaltēs*-asszony, N. T. testvére, egyszer csak lefelé hallgatózik, hallja, hogy valami gyermek sírdogál. ,Hát az meg hol sir?‘ mondja. Ment s a lefelé néző lyukon lefelé pillantott: hát az ő ángya az Ob partjára esett, a jobb oldali hónalján két bordája kitört. Aranyos kezű-lábú gyermekecske jött a világra. *Kaltēs*-asszony szíve annyira megesett, hogy az aranyos kezű-lábú gyermek miatt a földre szállott. Leérkezett, ezen a földön im fölnevelte.

Ama Kaltés-asszonytól fölnevelt asszony-fiúcska (ékwä-pi' piriš) Világot ügyelő férfivá lett; mind e mai napig is a föld im az ő hatalmával áll fönn. — Egy jugrai közlés ugyane regét a következő változattal adja elő (II : 100.): «*Numi-Tarém* az ő feleségével civakodni kezdett. N. T. kardot emelt, hogy a feleségére csapjon; de a mint fölemeli, *Polém-Tarém*, az ő idősebb fia, a kardját lefogja. N. T. megharagszik s nejét az alsó földre bűvölte (*joli mán sätéstü*). A mint ez leszállott, látatlanul (szem mögött) *aranyos kezü, aranyos lábú gyermekecskéje világra jött*» s ebből lett később a Világügyelő férfi. Itt el van hallgatva az asszonymak bűne, mely okot adott a civódásra; de GONDATTI is hallott róla, hogy «N. T. neje, miután férjét hat fiúval megajándékozta, ledér életmódra adta magát s összeállott az égi szolgák egyikével. Ezért dobta őt le N. T. haragjában az égről, a midőn esése közben megszülte *Mirsusné zum* fiát» (27. 1.). Ez utóbbi változatok a Világügyelő férfi születése előtt már életben tudják N. T. többi fiait s így szerintük nem ő volt az első született magzat, mint a szigvai szent regéből gondolható.

c) A REGULY-féle teremtési rege az ősi születését nevének megemlítése nélkül ekkép beszéli el (I : 136—7.): Miután az ösvíz kicsiny földterületén lakó emberpár «hosszu ideig, vagy rövid ideig élt, egy napon szól az *asszony*. Öreg, vénülő kézre jutottunk, vénült lábra jutottunk: egykor, az ember korabeli, az ember idejebeli világ beálltával, vajjon a nőnek kell kimenni (t. i. a tisztátlan-ság házába), avagy a férfinak kell kimenni?» Az öreg felel: «*Óh nem, asszony! Egykor az ember korabeli világ beálltával hadd menjen a nő ki, a férfi hadd maradjon benn!*» Az asszony kiment; hét éjen, hét napon át nincs híre. Az öreg kifelé kiált: «*Asszony, te merre mentél; eleven vagy-e, vagy halott? Semmi híred nincsen!*» Neje megszólal: «*Én, a mint beáll a nőt illető bizonyos idő (= a gyermekviselés ideje), im fiat szülök!*» Ezt (t. i. a fiút méhében) kiviseli; az öreg hét éjen, hét napon át tovább fekszik. Ezután megjött nejének N. T. atyja rendelte meghatározott napja (= a szülés ideje). Fiát teli öllel emelve lépett be a meleg ház zugába. Az örege örvendő keze boldogságában, örvendő lába szerencséjében ül. «*N. T. atyám fiat adott nekem, N. T. apánk fiúval ajándékozott meg bennünket!*» Az asszony elbocsátja [kezeből a gyermeket], az öreg fölemeli; csókolgatják, ölelgetik». Megjegyzendő, hogy itt,

valamint az a) pont alatt idézett jugrai közlésben az *ősfi előbb születik meg a föld teremtésénél*, sőt neki emebben tevékeny szerepe van.

VIII. A z ember teremtése. A vogul hitrege a földet lakó embereket nem származtatja vérségi kapcsolattal amaz ősi embertől, mely a föld teremtésénél szerepel. Ez, mint több közlésből kitűnik, a vele együtt képzelt növel s az éjszaki hagyományban szereplő ősfivel voltaképp nem más, mint maga az Égatyá és családja, melytől határozottan különválasztandó lény a halandó ember, a mint az ő keletkezésének története is egészen más. *A kezdetbeli ősember s az ősfii nem ősatyái az emberiségnek, hanem teremtői*, mondhatnók csaknem *gyártói*. Az erre vonatkozólag följegyzésre jutott hagyományok a következők:

a) A REGULY-féle szigvai teremtésregében (I : 144—7.): Az ősfii evet alakjában fölszáll ismét az Égatyához s így szól: «N. T. atyám, az ember lakó kerges földet létrehoztam, az ember lakó szent földet megállítottam; de hát ki fog élni rajta? *Miképpen kell megszületnie az ember fiának?* Erre nézve kérek én tőled tanácsot». N. T. atyja felel: «Fiaeskám, az ember származásának dolgát én hogyan mondhatom meg neked?! Midőn egykor hideg orrú orros szelet fogok támasztani, széles szemű szemes hó alakjában fogok esni. Midőn apró szemű szemes hó fog esni, *gyűrj a hóból emberlábás alakot, készíts emberkezes alakot! Készíts lábas állatnak alakját, készíts kezes állatnak alakját!* Szárnyas fajta sok állatodnak szárnyas állat *szárnyas alakját készíts, karmos állat karmos alakját készíts!*» Alászállott, hó esett. «*Hóból embert csinál, gyűr, tova dobja: darabokra omlik.* Lábásállat-alakot csinál, tova dobja: nem válik elevenné, szétomlik. Szárnyasállat-alakot csinál, gyűr, tova dobja: darabokra omlik. Elment a kedve s bement a házba; atyjához s anyjához szól: *Hiába bajlódtam, előlkké nem lesznek, adjatok nekem tanácsot!* Ezek ismét N. T. atyához utasítják tanácsért, föl is megy újra a fiú, előadja panaszát s erre a következő választ kapja: «Fiaeskám, te én tőlem tanácsot kérsz: hát hogyan is mondjam már neked?! Szállj alá s *egyik felét elegyítsd földdel, másik darabját elegyítsd hóval!* Emberalak *úgy készíts, lábásállat-alakot ugyanúgy készíts, szárnyasállat-alakot ugyanúgy készíts!* Van-e még neked mondandó valami szavam?!» Alászállott, aláérkezett. Egyik felét hóval elegyíti, másik felét földdel elegyíti.

Emberkezes alakot csinált, lábas alakját csinált. Szeme a miképpen támadt, szája a miképpen támadt, úgy csinálta. *Tova dobta: nevetgélve, játszva indult előre. Embert készített; a föld a mekkora, [mindenfél] lett ember.* — Lábasállat-alakot kezdett készíteni. Lába, keze a mint támadt, úgy készítette. *Tova dobta őket: lábasállat lábas alakjában indult meg, kezes állat kezes alakjában ment el.* A föld egyik felét elárasztotta az erdei vad. — Szárnyas állatot kezdett készíteni. A szárnya, karma a mint támadt, úgy készítette. *Tova dobta őket: a szárnyas állat szárnyával elröppen, a karmos állat karmával tova indul.* Földje megtelt. Szárnyas fajta sok állata elkészült, lábas fajta sok állata elkészült, embere elkészült». Nincs tehát e rege szerint az emberiségnek egy közös ősatyja, mint ezt a biblia fő erkölcsi eszméjének, az egész emberiség testvéri egyesülésének igazolására tanítja; hanem egyszerre annyi ember termett, hogy a föld megtelt velük. *Eredetükben nem különböznek az emberek az állatoktól; egészen ugyanazon anyagból valók, egyszerre s egyformán teremődtek.*

b) Hasonló tartalmú a lozvai Ördögfejedelem-rege közlése (I : 163.), mely szerint «az ég és föld megteremtődése után N. T. atyánk arra gondol, hogy embert teremt. *Ayyagot (razt) vett, havat vett, egy asszonyt s egy örey embert gyúrt belőlük, testeikre kezet-lábat készített, bőrüket pedig egész terjedelmében köröm minőségében alakította*». Azután elment, hogy lelket hozzon embereinek; mialatt azonban oda járt, *Xul-ätér*-nak sikerült megrontania az embert, úgy hogy ennek körömbőre csak az ujjak hegyén maradt meg ilyenek, egyebütt pedig lágygyá változott s egyszersmind fogékonyná lett a betegségek iránt (l. erről bővebben alább).

c) Bővebben szól az ember teremtésének viszontagságairól a felső-szoszvai rege (I : 129—131.). Itt *Joli-Tārēm* Földanya fölküldi szárnyas Kalm követét N. T. bátyjához a következő üzenettel: «Az ember lakó kerges földet megteremtetted, világossá tetted; de hát az embert hogyan kell megteremtteni?» N. T. felel: *Én hét emberalakot fogok alábocsátani, te [Földanya] magad adj nekik lelket; Kworēs atya részedre rendelte a lélek adományát, 'Sis' anya részedre rendelte az életkor adományát (nañki lilijeptän; Kworēs āsēn nañ pältēn lili lāuwēs, 'Sis' sāñin nañ pältēn ngāt lāuwēs)*. Szárnyas Kalm most alászáll; N. T. pedig elküldi embereit, hogy csináljanak emberalakokat. *Tapēl-örey* egy veresfenyő-ligetbe

ment, veresfenyőből hét emberalakot vágott. Míg ő oda járt, *Xul-ätér* fehér agyagból gyúrt hét emberalakot. A két helyről egyszerre érkeztek haza. X. *q.* szól: 'Öcsike, cseréljünk!' *Tapél-öreg* felel: 'Én nem cserélek, mert embereim majd életkor nélküliekké válnak'. 'Oh nem,' mondja X. *q.*, 'lelket majd én rendelek beléjük, úgy lesz életkoruk'. 'Nem, én ezeket az én embereimet nem cserélem el', szól *Tapél-öreg*, 'én nekem lám, sok munkám volt velük'. Ismét felel X. *q.*: 'Hát én nekem ép oly sok munkám volt az én embereimmel; azután meg te honnan veszel lelket, hiszen *Kworés* atyád részedre nem rendelt lélekadó [tehetséget]'. *Tapél-öreg* csak fejét tapogatva ül. 'Igaz', mondja X. *q.*-nek, 'lélek nincsen birtokban: ezeket a faembereimet alkosd élő emberekké!' 'Hogy ne alkotnám élökké!' szól X. *q.*, 'bizony alkotom őket; ezek a gyúrt agyagembereim pedig manóknak (*mēñkw*) lesznek alkalmasak'. *Tapél-öreg* ama vörösfenyőből csinált embereit most X. *q.*-nek adta, amaz agyagemberek pedig *Tapél-öreg*hez jutottak. — X. *q.* a vörösfenyőből készített embereket most N. T. kezébe juttatta. N. T. az asztal túlsó felére, maga felé háttal fordítva állította, rájuk fújt; hogy hová vetődtek, nem tudja. *Tapél-öreg* hiába nyúl azok felé kezével: eltűntek szem elől, nem foghatta meg őket. Egyszer csak a mint az alant levő földre néz: *lábukdúcsoló, réczebukdúcsoló hét patak fején hét mēñkw ordítva fut erre, fut arra*. *Tapél-öreg* csak a feje búbját vakarja. Megfogja most agyagembereit, nézegeti őket: azok, mind hiába, csak agyagdarabok. N. T. szól: '*Agyagembereidet vidd le testvéredhez [a Földanyához], Kworés atyánk ő részére rendelte a lélek adományát, 'Sís anyánk ő részére rendelte az életkor adományát*'. Most *Tapél-öreg* agyagembereit im *Joli-Tārém* anyánkhoz viszi. Mikor lejutott, így szól: 'Testvér, ezek itt minő módon nyernek életet? Te adj nekik életet!' *Joli-Tārém* anyánk szól: 'Nohát én adok nekik életet; te menj innen félre!' *Mai nap is, midőn a gyermek világra jön, im azért nincs ott jelen férfiszemély. Joli-T.* anyánk most az agyagembereket előlkké alkotta. Ezen agyagemberekből származott leányok s fiúk: orosz s mánysi egyetemben, im mind e mai napig élünk. *Gyarló kezünk a hova ér: azért török; gyarló lábunk a hova ér: azért török; ha vízbe esünk: azért sülyedünk alá. Ha fából lettünk volna alkotva: testünk erős volna, könnyű volna, vízbe nem sülyednénk alá*'. Mint látjuk, ez a hitrege is egyszerre keletkezett több őst tulaj-

donít az emberi nemnek; az ember agyagból készült s ez a betegség és halál urának, Xuł átérnek műve. A lélek a Földanyától, minden élet adójától származik, ki azonban e ténykedését Numi-Tārem atya rendelkezése szerint gyakorolja. A mēñkw-ek is emberhez hasonló lények, voltakép az ember alkotásának sikertelen kísérletei. Mint az ősi születésének fentebb idézett regéi, ez is kiemeli, hogy a szülésnél férfi nem lehet jelen, az emberi lélek első adományozásának történetével igazolva a jelen idők vallási felfogását.

Ugyane regének változatát GONDATTI a következőkép közli (47. l.): «Numi-Torum hozzáfogván az ember alkotásához, mindenekelőtt két bábút faragott ki vörösfenyőből, melyeknek azonban az volt a bajuk, hogy fejük minduntalan a mellükre esett alá. Az Égatyája e hiba kijavítása céljából szeggel támasztotta meg a bábuk nyakát, mely szegnek másik vége a mellre feszült. E művelet után magához háttal fordítva lábukra állította a bábukat s reájuk fűtt, mire ezek életet nyertek, egyet fűtyöltek s elfutottak az erdőbe, hol mēñkw-ekké, erdei manókká változtak. A nyakukban levő szeg miatt a manók nem nézhetnek lefelé; ezért gyakran botlanak, elesnek s ennek következtében többnyire meghalnak, minthogy a szeg fejükbe nyomul. — Látván, hogy nem helyesen járt el, az Égatyája másodszer is hozzálát az ember teremtéséhez. Most vörösfenyőnek beléből csontvázféle alakokat készit, azokat körülsavarja a vörösfenyő gyökérszálaival, arczczal maga felé fordítva fölállítja s reájuk fuj. Ezek erre életet nyernek s létre jönnek a mostaniakhoz hasonló első emberek, melyek csak abban különböztek, hogy szörösek voltak. Az Égatyája megengedte, hogy bárhol járhassanak, a hol csak kedvük tartja; megehessenek bármit, a mit csak látnak, kivéve a hamvas áfonyát (mēñkw-pil), mely a manó bogyója. — Idők múltán az Égatyának kedve kerekedett, hogy megnézzze a földön ennek új lakóit. Alászállott, tekint mindenfelé: sehol sem találja őket: kiáltoz: senki nem felel. Végre észreveszi, hogy elrejtöztek egy bokorban; parancsolja, hogy jöjjenek elő onnan s ekkor csodálkozással látja, hogy emberei elvesztették összes szőrüket, meztelenül állanak. Kiderül, hogy nem engedelmeskedtek az Égatyája tilalmának s ettek a kárhuzatos bogyóból (nem tudni az ördög közreműködésével-e, vagy a nélkül) s ettől hullott ki szőrük. Fázni kezdtek s hogy a hidegtől és nedvességtől némileg védjék magukat, a bokorba bujtak. Mindezt látva és megtudva az Égatyája összepirongatta őket,

azután meg belátva, hogy ezek a téli hidegektől amúgy is elpusztulnának s általában nem életrevalók, reájuk fűtt, mire ezek darabokra szóródtak szét. — Harmadszor fog immár az Égatya az ember teremtéséhez. *Fűzfából csontvázakat fon, ezeket bemázolja agyaggal, maga elé állítja, reájuk fű s létrejönnek a jelen emberiség ősei. Velük együtt megteremtette az Égatya fenyőágakból a szarvasfélleket, erdei vadakat, madarakat, halakat.*

Érdekes új részlet e változatban, hogy benne az ember *meztelensége bizonyos tiltott gyümölcs élvezetének következése* gyanánt jelentkezik. Tudvalevőleg úgy tanítja a biblia is, hogy amint az ősemberpár a tiltott gyümölcsből evett, «megnyílt mindkettőjüknek szeme s észrevették, hogy ők meztelenek» (Móz. I: 3, 7.). Még inkább hasonlít a bibliai elbeszéléshez a kondai Atom-monda, melyben (I. 168—9.) *az asszony a kígyó (pupi-khvor) csábításának enged, midőn eszik az ettől sokszorosán kínált «bogyóból», noha előre megmondotta volt a náluk vendégségben járt «istenke» (törém-sískwé): «Én nálatok ravasz dolgot hallok (= sejtek): a kígyó valami ételt fog hozzátok hordani; de ti azt meg ne egyétek, mert ha abból esztek, valami dolog (= baj) lesz». Amint az asszony e monda szerint a bogyót megette: «meztelenül áll. ,Ezek, úgy mond, ,micsoda enni való bogyóid, még a bőröm (squm) is eltűnt valahová?!» Amint a távollevő férj megérkezik; «az öreg is meztelen, az asszony is meztelen. Az öreg elkezdett veszekedni: ,Most már csupasz bőrünkkel hogyan fogunk megélni? Szégyellik magukat, rejtekhelyet készítenek». Csak háromszoros hívásra jöttek az őket kereső istenke-öreg szeme elé, ki látván meztelenségüket zsebeit kirázta; az egyik zsebéből amint rázott: az öregre *inget* dobott, másik zsebéből amint rázott: az asszonyra *szoknyát* dobott. ,Legyetek meg ezekkel, mondja, *régi bőrötöket* ne remélljétek többé! Előbb nem kellett számukra öltözék, most már öltözéket öltöttek magukra. *Igy kezdett jelentkezni az ember öltözéke isteni ügyességgel (törém-pisél)».* A «régi bőr», melyről e monda nem szól, de reá két ízben is ezéloz nyilván afféle állati «szőrös bőr» lehetett, milyennel GONDATTI közlése a mostan élő emberfaj elődét ismeri.*

d) A déli hagyomány két fontos eszmében különbözik az éjszakától, míg t. i. ez az ember első őseit *mesterségesen készítetteti* s nem ismer *egy közös ősatyát*, a déliben az emberek ha nem is

közös ősatyától, de legalább *egy közös ősanyától* származnak s töle nem «készítettnek», hanem annak módja szerint «méhből születnek». Az ősanya neve a REGULY-féle teremtési énekben: *Kami-nāj āñkw*, «Kami-asszony anyja», ki itt meg van különböztetve a «Kérges-Föld anyától» (*Sqweñ Mā āñkw*); megfelelő személy a tölem jegyzett változatban: *Xul-ātēr āyi* «Ördögfejedelem-leány», mi egybehangzó az előbbi regék ama tudomásával, mely szerint *Xul-ātēr*-nek tevékeny része van az ember teremtésében. «*Xul-ātēr leány*» — így folytatja az ének a föld körülövezésének elbeszélését (I: 82—86.) — «ha leül: ülő helyén nincs nyugta; ha föláll: álló helyén nincs maradása. Fönn-járó-szárnyas Kalmhoz szól: „Arany-Kwo-rész atyádhoz menj föl ismét! Arany-Kw. atyácskádtól kérdd meg ezt: az ember korabeli, az ember idejebeli világot hogyan kell megteremteni?” A válasz, melyet a követ az Égatyától hozott: „*A mozdulatlanul álló erdei fa tövét, ha vessző termi be: vesszejét tapossad; ha fű termi be: fűvét tapossad! Egy méhbeli hét fiú, hét leány fog abból teremődni (au kakēr sāt pī, sāt āyi tūl sāñkēmlē’it)*”. Ezután *Xul-ātēr* leány a mozdulatlanul álló erdei fa tövét ha vessző termette be: vesszejét taposta, ha fű termette be: fűvét taposta, egy méhbeli hét fiú, hét leány teremődött abból». Megjegyzendő e közléshez, hogy a költői nyelv más helyütt is «vesszeje növesztett vesszőtermő útnak» (*úrū sästēn úirūñ lqñz* IV: 297.) nevezi a nőnek azt a sétáját, melyben elrejtözve a férfival szeretkezik s gyermeket szerez. Hogy itt is ilyen «vessző- és fűtaposásról» van szó az énekmondó magyarázatában világosan megjegyezte. — A REGULY-féle változatban (I: 102—3.) «Kérges-Föld anyánk» türelmetlenkedik. «Lábbal-alkotott-lábas Kalmot» következő üzenettel küldi föl N. T. atyához: «Megalakúlni im megalakúltunk, de étellel táplálkozó ember nélkül ülni nem futja ki erőm (*tépēl tēpēl ātemtal ūnlūñkwē vāyēm at joxti*)». N. T. atya válasza Kalmhoz: «Te ha majd le fogsz érkezni eleven kigyóostorral három izben történőleg csapdosd meg Kérges-Föld anyát! Nagyölu ember két öljének szélességére fog kibontakozni földecske: *étellel táplálkozó embere abból (t. i. a földből) fog teremődni. Kami-asszony anyja abból fog teremődni, egy méhbeli hét magzatot fog ő kirázni (= szülni; akw’qntēr sāt sīs taw rexti)*». Föltűnő mindakét itt idézett közlésben, hogy nincs szó bennük az ősemberek *atyjáról*, csupán *anyjáról*; ennek természetes magyarázata a nőnek helyzete az ősi társadalom családi életében,

melyben a gyermeknek csupán anyja kilétéről lehetett biztos tudomása, míg az apa rendszeren bizonytalan volt.

IX. Az állatok teremtése a REGULY-féle teremtési regében, mint láttuk, együtt s egyforma módon történik az emberével. GONDATTI is úgy értesült, hogy az Égatyia az emberrel együtt teremtette az állatokat csupán a szerkesztésükhöz vett más-más anyagot, jelesen amannál *jűzfát*, ezeknél *fenyőfát* (l. fentebb). Ezeken kívül külön regék szólnak a táplálékul szolgáló két legfontosabb állatnak, jelesen a *jávornak* és *halnak* teremtéséről. A jávorét a déli hagyományt tartalmazó teremtési ének következőkép adja elő (I : 86—94.): *Xul-ātér*-leánynak «egy méhből való hét fia, hét leánya miután sokáig, vagy rövid ideig éltek, hogy már hegyes fanyilakkal lőhetnek, akkorákká lettek. Fönn menő szárnyas állat szívért remegésbe hozzák; lenn járó lábas állat szívért kétségbe ejtik. *Xul-ātér*-leány anyjuk Fönn járó-szárnyas Kalmhoz ismét mondja: „Arany-*Kworés* atyuskádhoz eredj föl ismét! Kérdezd meg ezt: egy méhbeli hét fiam, hét leányom ím megteremtődött; de most a megenni való vesszöbimbót, fübimbót (= a betevő falatot) honnan vegyék, a szívcsúcsra való izletes falatot hol keressék?» Az Arany-*Kworés* atyuskától hozott válasz: «*Sürü fájú fekete bozót oldalába hét jávo-ünöt, hét jávortulkot bocsátok (tārätüm)*; midőn tavasztáji hosszú napot alkotok, elrejtő vessző, elrejtő fű mögül, — a megenni való vesszöbimbót, fübimbót onnan hadd keressék, a szívcsúcsra való izletes falatot onnan hadd találják. Egyik része földem vidékének, egyik része vizem vidékének *fája ritka, ritka lép; vize ritka, ritka lép; ősz szőrü sok szarvasborjút bocsátok oda*. Midőn tavasztáji hosszú napot alkotok, elrejtő vessző, elrejtő fű mögül, — a megenni való vesszöbimbót, fübimbót onnan hadd keressék, a szívcsúcsra való izletes falatot onnan hadd találják! Másik része földem vidékének, vizem vidékének *a tápláléka bő halottas ország (χῆλᾶν μά)*, a megenni való vesszöbimbót, fübimbót onnan hadd keressék, a szívcsúcsra való izletes falatot onnan hadd találják!» — A REGULY-féle változatban (I : 104—5.) a Kérges-Föld anya küldi föl N. T. atyjához az üzenetet: «Az étellel táplálkozó embert ím megteremtettük; de most valamely megenni való szíve csúcsára való izletes falatot honnan fog venni?» Az Égatyia válasza erre: «*Majd ezen alant elterülő sürü fájú lúczfenyves oldalában a hét*

ünös jávortehenet fogom odabocsátani, az ünöt és tulkot fogom odabocsátani, a tarka jávorborjút az anyjával az ott elterülő bika-nyelv keskenységű lápra fogom odabocsátani; étellel táplálkozó embere a szívcsúcsra való ízletes falatot onnan hadd keresse!» Tehát: a jávor az ember táplálékául van teremtve, a mint a «jávorenek» is mondja (IV : 301.): «N. T. atyám bocsátott alá engem, hosszú fülű füles állatkép, hosszú lábú lábas állatkép bocsátott engem; táplálékkal, táplálékkal [élő] emberének szív csúcsabeli ízletes falatjául: rendelt N. T. atyám engem».

A jávor teremtését a haléval együtt adja elő a felső-szoszvai közlés (I:132—3.). Itt is a Földanya, *Joli-Tǵrém* a közbenjáró N. T. Égatyánál, kihez Kalmot a következő üzenettel meneszti: «Ijja fogott hét férfidat megteremteni im megteremtettem; de most megenni való vesszöbimbójuk mi lesz, megenni való fübimbójukat honnan keressék? Te ezüstitérát bocsáss alá, megenni való vesszöbimbójuk, fübimbójuk ama létra hosszában szálljon alá! Éhező szívük nagyon éhezik; ha vesszöhöz érnek: a vesszötől rognak össze; ha fühöz érnek, a fütől rognak össze». N. T. kérdi: «Az ezüstitérta hosszában micsodámat bocsássam alá?» Kalm felel: «Őszszel, midőn rövid napok állanak be, *lúdfutkosó, réczefutkosó hét folyócskádna, lúdbukdácsoló, réczebukdácsoló hét folyócskádna két halsereges vizéből kis hátszárnyú hátszárnyú hátszárnyas halat hozz elő! Mőjös városunk mögébe hét jávorú jávoros mohlegelőt bocsáss alá!*» Az őszszel erdőbe menő hét férfi «hét jávorú jávoros mohlegelőt talál; megenni való vesszöbimbót, fübimbót onnan talál. A mint az Obra leereszkednek, hát im a N. T. atyjuk rendelte (*lāwém*) hal arasnyi hosszúvá lett már».

Külön szól a hal teremtéséről a REGULY-féle szigvai rege (I : 148.), melyben az ősfii evet alakjában ujolag föl száll az Égatyához mondván: «*Numi-Tǵrém* atyám, *Numi-Kworés* apám! Szavadra termett embered, erdei vadad, szárnyas fajta állatod meglett: hanem ezen ember részére mit rendelsz táplálékul; éhező szívüket mivel csillapítják, fázó testeiket mivel melegítik? Én e végből jöttem föl hozzád tanácsot kérni: miképpen renedeled, hogy éljenek?» Felel az Égatyá: «*Vizi halat fogsz előgézni (vit-γul sātē'in)*, fiacsám; mit adjak neked ennél egyebet?!» «*Egyik fajta halból két halat adott neki, másik fajta halból ismét két halat adott neki.* „No halld, fiacsám!” — mondja — „Szállj le az alsó földre ;

obi fajta haladat bocsásd az Obba, folyóbeli ajta haladat bocsásd a folyóba, tóban élő haladat bocsásd a tóba! Ha az ember korabeli világ beáll, éhezö sziveik ezzel csillapodjanak!»

Valamint az ártalmas növényeket, úgy az *ártalmas és hasznavehetetlen állatokat is Xul-qtér fondorlatai hozták létre. Erről a lozvai Ördögfejedelem-rege (I : 162—3.) a következőket beszéli: Miután Xul-qtér-nek első kísérlete külön föld teremtésére meg hiúsult, tovább is csak azon gondolkodik, hogy miként teremtsen meg azt magának. «N. T.-hoz szól: ,Bátyácska, ugyan adj nekem oly nagy földet, melyre egy botot állíthatok!» Ha éppen oly nagy földdarabot kérsz, melyre egy botot állíthatasz, hát végy!» mond N. T. X. ā. egy botot vág, leszúrja a földbe s szól: ,Habár kicsiny földem van is, de mégis a magam földje!» Midőn később N. T. kíváncsi lesz, hogy vajjon mit csinál ellenfele a neki adott földdel s X. ā. botját fölrántja, hát *«ezen botból támadt lyukon által színük soha sem látott csúszómászók (qsä vatal nim-virs) kezdtek feljönni a föld alól. A mi béka, gyík, egér, földi giliszta, szúnyog, nagy bögyöly s apró légy van, mind föl kezdett jönni. ,De már elég!» — mond N. T. ,Hogyan adtam volna én neked a földet ily ártalmas dologra?! Be kell dugni ezt a lyukat!» Erre tüzes fadarabbal a lyukat be is tömte». Ha ez nem történt volna «ezek a színük soha nem látott csúszómászók nem futnának a tűztől, nem félnének a füsttől s a köldöke vágott ember semmi szerrel nem bírná ki velük». Itt tehát N. T. szerepe nem maga a teremtés, hanem az ördögi törekvés ellensúlyozása, az ártalmas lények számának csökkentése s az ellenük való védelemnyújtás.**

X. A főbb életfoglalkozások eredete, jelesen a *halászaté, vadászaté s a ruhakészítésé* a néphit szerint szintén a teremtés korszakába esik s az Égatya jótékony gondoskodásának műve. A REGULY-féle szigvai rege e részben a következőket tartalmazza (I : 149—154.): Midőn az ősfü «obi fajta halát az Obba, folyóban élő halát a folyóba, tóban élő halát a tóba bocsátotta, hét tél, hét nyár eltölte után az Obhoz ment. Obi fajta hala megnőtt, megkorosodott, a víz egész magasságában úszkál». Ismét égi atyjához fordul tehát: «N. T. atyám, Numi-Kworés apám! Igédre termett embered elterjedt az egész földön, szárnyas állat szárnyas állat módjára nőtt meg, lábas állat lábas állat módjára korosodott meg, vízi halam vízi hal módjára szaporodott meg: hogy ezen

igédre termett embereid éhező szívüket mi módon csillapítsák, fázó testeiket mi módon melegítsék, hogy *igédre termett vízi haladat, erdei vadadat minő halállal öljék meg, minő módon ejtsék kézbe*, erre nézve jöttem én te hozzád tanácsot kérni; miképpen rendel?» Erre aztán az Égatya ekkép tanítja a vadász- és halászszerszámok készítését: «Leérkezel az alatt levő nép lakta kerges földre, ott van az én igémre termett erdei fám. Kemény fának hasíts keményéből, rugékony fának hasíts rugékony részéből, a két fát illeszd egybe! Az Obon, igémre termett halaim között tok-fajta haladnak szerezd meg aztán hólyagát, főzd meg a tűzön, [kétféle] fát ragaszd egybe, kötözd őket együvé, ily módon csinálj ijjat! Igémre termett erdei vadamat [az ember] üldözni fogja, utóléri, a közelben nyállal meglövi s ilyen szerrel jut kézbe. Ha szárnyas fajta állatod jut közelbe, készíts szintén azon módon nyilat, készíts fából nyelét, ama nyállal öljék meg! — A mi igémre termett vízi halamat illeti, én nyárrá változom, úgy a folyóereknek, mint a tavaknak torkolatát zárják el czéggével (ārpi). Igémre termett erdei fából hadd hasítsanak pálczikákat; gyökeres fának hadd vegyék gyökerét, hasítsák vékonyra, fonjanak kis lúpvarsát (pos), [az ember] bemártja a vízbe: igémre termett vízi halam maga megy belé. Télre változik az idő: úgy a folyókon, mint az Obon keresztül készítsenek czéget. Hadd fonjanak nagy varsát (kamkä): az ember vízbe helyezi, igémre termett vízi halam maga megy üregébe. Midőn az ember korabeli világ beáll, az ember korabeli világ létrejött: éhező szíveik avval csillapodjanak, fázó testeiket avval hadd melegítsék! — Erdei vadat fognak ölni: ha lábas fajta állatot ölnek, lenyúzzák a bőrét. Kinek fázó teste subára szorúl, készítsen subát (sāyi), a kűszürre szoruló ember hadd készítsen kűszürt, a maliczabundára szoruló ember hadd készítsen maliczabundát; a fázó testét avval melegíti, fázó keze avval melegedik». Ezután az ősi leszállott s ment, «hogy széles e földön való népet tanítsa. Ijjal vadászó embert ijjkészítésre, nyállal vadászó embert nyílkészítésre tanítja. Vízi halat fogó emberét nagy varsa, kis kúpcarsa fonására tanítja. Nyárra fordul [az idő]: megtanítja a nyári czéget csinálni; télre fordul [az idő]: megtanítja téli czéget csinálni. A hálóvarsával (ūsmä) halászó embert megtanítja a hálóvarsával bänni, a gyalommal (tqli') halászó embert megtanította a gyalommal halászni. — A hálóvarsával halászó ember: a hegyen egy fűszár (pori') terem, azt kitépi, héját

lehántja, fonalat készít, hálóvarsát fon belőle, vízbe bocsátja, a vízi hal maga megy belé. A gyalommal halászó embert háncsot nyíz, kötelet fon, a sok fonalat egybefűzi, beleveti a vízbe, vízi halat híz föl; leányos ember leányának hasa megtelik, fias ember fiának éhe csillapúl».

A felső-szoszvai közlésben (I : 133—4.) miután a N. T. atya «rendelte» hal az Obban «arasznyi hosszúvá lett, vesszőgyalmot (*nir-tqli'*) csináltak. Vesszőgyalommal való gyalmozásuk közben a mint az Ob közepére néznek: hát im egy öreg ember szakálát az Ob medrében, ennek egész szélteben széteresztette. Az öreg ember szakálából czege (*ārpi*) támadt. Immár keczző ember keczézik (*χutné χum χulti*), hálóvarsával halászó ember hálóvarsával halászik (*ūsne χum ūsi*); lebocsátván hálóvarsáját tokhalat üt, nyelmalazacot, mukszunlazacot üt. Közönséges jószág (= hal) ugyancsak bőségben van; mind a mai napig im az a jószág, az a halászati zsákmány halászdók folyton. Ezután kiderül, hogy az az öreg, ki az Ob medrében szakálát széteresztette, senki más, mint N. T. öccse, *Tapél-öreg* volt. Abroncskerék alakjára forgó kerek világ hét széle mind az ő vízből előhozott jószágával áll fönn». Tanulságos e regében a *vesszőgyalomnak, mint a gyalom legősibb alakjának* említése, melyről a Kalevalában is szó van (47. rúnó 313—8. vers; l. Ethnogr. IV : 195.), továbbá hogy a mesterségek tanításában a pelimi istenség (= *Tapél-ajkä*) ugyanoly szereppel működik közre, mint az előbbi regében az ősfő. Ez tehát a *déli* mondakörből származó részlet. — GONDATTI értesülése szerint (48. l.) *Numi-Tārēm tanította meg az embereket a vadász- és halász-szerszámok készítésére s a velük való bánásmódra, a mint ugyancsak tőle ered a csónak-, hótalp-, szán- és ház-készítés tudománya.* A lozvai Ördögfejedelem-rege is említi (I : 165.), hogy «N. T. megmutatta az embernek, mikép kell élnie, mikép erdei vadat keresnie, mikép vízi halat halásznia».

XI. A házasság eredete a vogul vallási felfogás szerint is istentől való. A REGULY-féle szigvai rege beszél róla, mint a teremtés kapcsán létrejött intézményről. Az ősfőnek e pontra nézve föltett kérdése (I : 155—6.): «N. T. atyám, a jövőben miképpen alkotod meg az embernek életkorral való világát, miképpen renedeled, hogy meglegyen az embernek életidővel való világa? Annak az embernek, kinek leányának kell lenni, *mi módon lesz*

leánya; annak a nőnek, kinek fiának kell lenni, *mi módon lesz fia?* Erre nézve tanácsot kérni jöttem én el te hozzád». Hangzott pedig erre N. T. atya válasza: «Fiacskám, szállj alá, *egy nőt s egy férfit szerezz egybe (akvān šǝpītāln)*; ha majd beáll az ember korabeli világ, ha majd megalkotom az ember korabeli világot: *a leány abból fusson, a fiú abból járjon!*» Miután az ősi lejött, elment emberei közé. «*Széles e földön való népében, hogy egy nő s egy férfi együtt éljen, úgy intézi: Kezde leányuk lenni, kezde fujok lenni.*» — GONDATTY ide vonatkozó közlése (48. l.): N. T. miután embereit az életfoglalkozásokra kitanította, «rá utalt arra, hogy *gyermekük fognak születni s egyszersmind megparancsolta, hogy tanítsák gyermekeiket a vadak és madarak vadászatára s a halászatra, továbbá hogy közöljék hagyománykép velük mindazt a mit tőle hallottak.* Ezután N. T. fölemelkedett az égbe s teremtési munkájával elégedve *pihenni tért.*»

XII. A betegség és halál eredete a REGULY-féle szigvai rege kosmogoniájában a teremtés befejező ténye s ép úgy áldása s jótékony gondoskodása az Égatyának, mint az eddigi művek. Története a következő (I : 156—9.): Az ősi miután bevezette a házasság intézményét s embereinek gyermekeik kezdtek lenni, hét tél, hét nyár elteltével «elment széles e földön való népét megtekinteni. A leányos embernek a leánya megnőtt, a fias embernek a fia megkorosodott: *a N. T. atyja igéjére termett szent földön kezdenek már el nem férni. Erdőben termett erdei fája, hegyen termett hegyi füve [hozzá képest] kevés: az ember fia-leánya ennél is több; mint sűrű szűnyograj nyüzsg, mint sűrű bögölyraj zúg. Az erdei vadat vadászó embereknek kevés a tér az erdei vad vadászatára, a vízi halat halászó embereknek kevés a tér a vízi hal halászatára.* E bajon segitendő még egyszer s utóljára fölszáll evet alakjában N. T. atyjához s panaszára tőle a következő választ kapja: «*Miképpen rendeljem immár én, hogy te élj?! Vidd le ezt a Xul-ǝtért! Ha majd leérkezel, ő kórt támaszt, betegséget alkot: ettől ugyanannyi néped pusztúljon el, a mennyi néped fönmaradjon; [ez] hadd vadásszon erdei vadot, hadd halásszon vízi halat, földjük akkor tágassá lesz, vizük tágassá lesz. Vízi halat halászó ember vízi hal útja hadd legyen tágas, erdei vadat vadászó ember erdei vad útja hadd legyen tágas!*» Alászállott az ősi, *levitte Xul-ǝtért s elbocsátotta a földön.* «Hét tél, hét nyár lefolyta után elment, hogy

megtekintse széles e földön való népét. Ugyanannyi népe meghalt, a mennyi népe élő. *A leányos embernek ugyanannyi leánya hal meg, a mennyi leányát fölnevel; a fias embernek ugyanannyi fia hal meg, a mennyi fiút nagyra nevel*. Ezután a rege vége: *«Az ember korabeli világ csak most állott be (us-ti ūnttežatēs), az ember idejebeli világ csak most jön létre (us-ti tēli). Ezen boldogságukkal élnek most [az emberek]»*.

Másképp fogja föl a betegség és halál eredetét a déli hagyomány. A «tápláléka bő, vize bő halottas országot (*žālāñ mā*)» ugyan itt is az Égatyá rendeli az emberiségnek; de hogy abból a vészhozó kór s következménye a halál előkerekedett, az pusztán a *Xul-ātēr* leányától származó ember erkölcsi bűnének, jelesen a mérsékletet nem ismerő versengésnek s az ifjabbak önhitt hevességének az okozata. Nem szükség, nem isteni áldás a betegség és halál, mint az előbbi regében; hanem baj, melyet maga az ember hozott önnön fejére s mely immár egész fájára átöröklődik. Ime maga a rege (I: 94—97.): «Soká, vagy rövid ideig éltek, egyszer csak az egy anya szülte hét fiú *Xul-ātēr*-leány anyjához így szól: *„Arany-Kworēs atyuskánk tápláléka bő, vize bő halottas országot emleget, ezt keresni megyünk mi el. Míg mi visszaérkezünk, egy szádú hét űst [bozasört] főzz (kavarj)! Mi kezeinket, lábainkat pihentetjük. Az egy anya szülte hét férfi most a halottas országot fölkeresni megy. Soká, vagy rövid ideig jártak, egy fája ritka, füve ritka ritka vidékre, a *Jäz-tumēn* tó partjára jutottak ki. A tóra tekintenek: *vasmellü hét búvárkacsa (tāyēt), hét vöcsök (lōli’)* hét felé bukdácsol. A legidősebb férfi közülök szól: *„Rejtő bokor, rejtő fű mögül magam fogok hozzájuk lopózkodni; míg én nyilam, ijjam nem eresztettem, ti nyilat, ijjat ne ereszsetek!*“ Ő rejtő bokor, rejtő fű mögött lopózkodik most hozzájuk. Hajlatos ijj hajlatára alig teszi nyilát: *mögötte a legifjabb férfi selyem idegének rezgő hangja hallik. A vasmellü hét búvárkacsa, hét vöcsök mellét csak véresre horzsolta. Darulábú sok folyót nagy számban futnak [most ezek] végig; a körtalan, betegségtelen föld környékét kórral, betegséggel árasztották im el (tērental mā-kēmpli tērnēl ti tārätēsānl, žulital mā-kēmpli žulēl ti tārätēsānl)*. A legidősebb férfi szidja: *„Ha én löttem volna rájuk, ezt a vasmellü hét búvárkacsát, hét vöcsököt, mint tavaszi halat, őszi halat egy jó nyársottra, úgy nyársoltam volna föl mind [nyilamra]. Most te a körtalan, betegségtelen föld környékét kórral,**

betegséggel árasztottad im el. — Ugyane történetet mondja el a REGULY-féle változat is (I : 110—113.) avval a különbséggel, hogy itt a halottas ország tava szorosabban meghatározva a *Lous-tumèn*, a Felső-Konda melléke legnagyobb egyházas falujának, *Lous-poul*-nak határában végződő nagy tó, melyen az Ach (*Okhèt*) folyó megy keresztül, míg a *Jäz-tumèn* általában «folyó alkotta tó» (IO. *jéza*, FO. *jéghe* «folyó»). Ezenkívül itt meg van mondva a lelki állapot is, melyből folyólag az ifjabbak bátyjuk utasítását áthágják: «A legidősebb férfi ijja hajlatára háromcsúcsú ezüst horognyilát teszi, ijjat feszít. Míg egy fagyos hal az üstben megfő: [oly soká] igazítja az ijjat. A legifjabb két férfi *hirtelen haragú volta miatt* (*portéz zummi' mā'és*) selyemidegnek rezgő hangja támad. A vas-mellű hét vöcsök az ezüst horognyíl csúcsától csak meghorzsolódik. A legidősebb férfi mondja: „Mit csináltok?! *A kórtalan, betegség-telen földre kórt, betegséget bocsátottatok!*“ Bővizű torkolatos hét folyót hét véres vöcsök mind végig befut». Többször figyelmeztette pedig már előbb az idősebb férfi öcseseit a mérsékletre, így midőn N. T. atyjuk tanácsára először indultak vadászatra: «Szíjnyaklós sok batyutartót készítenek, jó szerencse bizalmával útnak keltek. Soká járnak, rövid ideig járnak, leülnek. A legifjabb két férfi *hirtelen haragú volta miatt* selyemidegnek rezgő hangja támadt. A legidősebb férfi hátra pillant, szól: „Hej férfiak, mit csináltok?! *A bosszúság nélküli földnek bosszúságot csináltok!* (*potmätal mäne potmä värijin*)». Tovább mendegélnek. Hosszú, vagy rövid ideig járnak: a legifjabb két férfi egy ott fekvő gyökér-darabot innen lövi, onnan lövi: a nyíl keresztül halad rajta. A legidősebb férfi ismét mondja: „Ti mit csináltok?! A bosszúság nélküli földnek bosszúságot csináltok!“»

Nem merő önkény a regében, hogy az önnön erkölcsi hibáival magára szerencsétlenséget és pusztulást hozó ember éppen *Xul-ätér* leányának a gyermeke. Fentebb láttuk, hogy az ember gyarlósága s testi romlása nem volt eredetileg a teremő Égatya tervében, hanem hogy ez állapot *Xul-ätér*-nek, a rossz kútfejének furfangos beleavatkozásából támadt s hogy tulajdonkép ő az oka, hogy az ember már születésében hozza magával betegsége s halála csiráit. Bővebben szemlélteti e felfogást a lozvai Ördögfejedelemege (I : 163—5.), mely szerint N. T. atyánk, mint említve volt, eredetileg az ember bőrét «*egész terjedelmében körömmínőségben*

alakította», de X. q. mesterkedése folytán ez a «körömbör» pusztán az ujjak hegyén maradt meg. A dolog így történt: Miután N. T. az ősi emberpárt megalkotta «így szól ebéhez: „Én most elmegyek, hogy lelket hozzak eme megteremtett embereimnek; te maradj itt, őrizd őket, senkit ide ne bocsáss!” Xuł-qtér N. T. távozása után azon töri eszét, hogy valami furfanggal ezen embereket megrontsa. Oda megy az ebhez s mondja neki: „Micsodáid vannak itten?” „Embereim”, szól az eb. „Bocsáss oda engem hozzájuk!” mond X. q. „Nem”, szól az eb, „engem N. T. azért rendelt ide, hogy őrizzem ezen embereit s megtiltotta, hogy bárkit is idebocsássak”. „Ha nem bocsátasz, én oly hideget csinállok, hogy te megfagysz benne”, mond X. q. s miután az eb többszörös fenyegetésre sem engedett, nagy hideget csinált. Az eb el kezdett nagyon fázni. X. q. szól: „Én téged subával ajándékozlak meg; még ha a szabadban fogsz is feküdni, abban nem fogsz megfázni; csupán bocsáss engem oda!” Az ebet X. q. megajándékozta subával, Xuł-qtért pedig amaz oda-bocsátotta az emberekhez. X. q. az embereket szívük táján leköpte nyálával. Ebben a pillanatban körömmínőségű bőreik lágyakká lettek, csupán a kéz- és lábujj hegyén maradt meg egy kevéske köröm. Ez a X. q. köpte nyál testi fájdalom s kór alakjában jelentkezik; a köldöke vágott ember ezen köpetből eredt testi fájdalom s kór miatt fekszik betegen s miután hosszú, vagy rövid ideig élt, e miatt jut a halálba. Midőn N. T. a lelkekkel visszatért s ezeket embereibe bocsátja, valamiféle fekete folt látszik mellükön: abból fölismerte, hogy X. q. megrontotta őket. Megharagudott az ebre s így szólt hozzá: „Ha nem tudtad megőrizni embereimet, azok a te egész életeden át gazdáid legyenek; a minék tevésére kényszerítenek, azt tedd; a minő falatot dobnak neked, avval lakjál jól!” Hogy a köldöke vágott ember a X. q. köpte kórba, betegségbe (tären-žulné) ne essék, N. T. megtanította, minő gyümölcsöt egyék s minőt ne egyék; van t. i. Tqřém adta gyümölcs s van Xuł-qtér adta gyümölcs».

XIII. A vallási törvények eredete. — Az itt sokszor idézett RĚGULY-féle szigvai rege előadása szerint az ősfüának éppen hét munkájára volt szükség, hogy «a z e m b e r k o r a b e l i, e m b e r i d e j e b e l i v i l á g» (ēlēm-žqlēs jisīñ tqřēm, ēlēm-žqlēs nqřtīñ tqřēm) létrejöjjön, ezek voltak ugyanis: 1. Az ember lakó földjének az ősvizből való előbuktatása; 2. a forgó földnek meg-

szilárdítása, illetőleg körülövezése; 3. az ember és földi állatok teremtése; 4. az ember főeledelének, a hálnak teremtése; 5. a vadászat és halászat módjainak megismertetése; 6. a házasság intézményének életbeléptetése; 7. a betegség és halál lehozatala. Mindezekért ő külön-külön járt föl tanácsért az Égatyához, sőt az első ízben nem sikerült emberért *kétszer* is. Eme hét áldással megindúlhatott immár az emberi társadalom fejlődése; de még nem történt arról gondoskodás, hogy az ember tudja is az ő javainak forrását és módot találjon arra, hogy szüksége szerint azt meg is közelíthesse. Ez a czélja a *vallási intézményeknek*, melyeknek említésénél gyakran történik hivatkozás arra, hogy «*Tārēm rendelése*»; így a medveünnepre vonatkozólag: *Tārēm lāwēm morsiu ētēn ti taulēs* «Istentől rendelt megillető éjjeled im letel» (III: 217.), *puŋ' morsiu aku' ētēn, Tārēm lāwēm aku' ētēn tot pattāln!* «bálványt megillető egy éjjeledet, Istentől rendelt egy éjjeledet ott töltsd el!» (III: 218.), vagy a hószámos nőnek a jávorhústól való tartózkodását illetőleg: *sārp Tārēmnel sawlēm uj, Tārēmne toŋ sātŋwēs: mānkwolīn-ta'il ul voss tēwē* «a jávor *Tārēm*-tól jelzett állat, *Tārēm* igéje rendelte őt úgy, hogy 'kis házbeli' állapotban ne egyék» (IV: 415.). Különösen a bálványistenségek hangsúlyozzák gyakran mintegy a maguk s szent helyük tiszteletének igazolására, hogy őket «*Numi-Tārēm atyjuk igézete rendelte*» *székhelyükre*, így az Ajász-falvi isten: «Egy felülről való vizem: a vize tágas, tágas Ob, Föntlevő-Aranyos fölséges atyám Ajász-isten öreget, ide rendelt engem (*Numi-Sorūi ōn āsēmne Ajās-tārēm ājkā tī' joltwāsēm*); másfelől való vizem: szent víz folyta szent tó, Föntlevő-Aranyos fölséges atyám Ajász-isten öreget, ide igézett engem» (*tī' sātŋwāsēm* II: 1.) | a jugrai isten: «Fekete vizű táplálékos Szoszva forrásánál, fényes vizű szentséges tavad fenekén, fekete fájú szentséges liget közepében Tavi-hattyú, Obi-hattyú-fehérségű fejedelemhős: N. T. atyád oda teremtett téged» (*tū sātŋwāsēm* II: 130.) | a vorjá-falvi istenek: «Sűrű fájú fás erdőben [élnünk] rendelt bennünket igézeteivel atyánk (*jāŋūwnē sātŋwēsquw*), nőnek érinthetetlen vöcsökfészkes ritka fájú földdel áldva igézett bennünket, énekbeli három fejedelemhössé igézett bennünket» (II: 205.) | a pelimi isten: «Ezen tápláleka bő, hala bő *Polēm* vizecském mellett futó felhő, menő felhő magasságú váracskámba Nagy-*Tārēm* atyácskám *Polēm*-isten öreget ide igézett engem (*tī' sātŋwāsēm*), háromszáz apród-

legénykémmel ide rendelt engem» (*tī' joltwäsēm* II : 242.) | a szigvatorkolati *Tārēm-fi*: «Fölséges Aranyos *Tārēm* atyám két folyónak ketté ágazó vidékére *Tārēm-fi* öreget, hajdan im ide igézett engem» (*Tārēm-ön-Sorri äšémné tī' ti sätsawäsēm* II : 256.) | a lopmuszi isten: «*Tārēm*-szerű, *Kworēs*-szerű szent fejedelem, *Tārēm-fi* öregnek neveznek engem: ezen Lopmúsz nevű szent földrészemre Fentlévő-Aranyos atyácskám igézett im ide engem» (*tī' ti sätilälwäsēm* II : 276.) | a Paszët-bálvány hét *mēnkw*-öreg: «Erdőből alászállott erdei hét *mēnkw*, Fentlévő-Aranyos felséges atyánk ezen szent földrészünkre, ide igézett, ide rendelt hajdan bennünket» (*tī' sätwäsü, tī' joltäsawäsü* II : 415.). Az Égatya akaratára rendeli a *bálványistenségeknek fölszerelését* is, mint a Világügyelő férfi hymnusa mondja: «Sörényes állat szent alakjával, fényességes alakjával vagy te, király, igézve» (*zān, joltilimēn* II : 354.). Még maga az istenidéző *igének szövege* is az Égatyától származott a földiekhez, a hogy ezt a Paszët-bálvány idéző igéjének következő szavai tanúsítják: «Kötélfonásra való kákát termő szent földemre, kákát, sást termő szent földemre helyeztem im ezen *Tārēm* rendelte, *Kworēs* rendelte igaz igézetemet» (*ti Tārēm joltēm, Kworēs joltēm sari nuțēm* II : 417.). — A *bálványistenségek*, illetőleg *Tārēm-fiak*: szétosztásának előzményeit már fentebb tárgyaltuk: ezekhez itt pótlólag fel kell említenünk a világügyelő férfi (*mīr susnē zun*) tisztségének létesítését, melynek kettős célja volt, egyrészt hogy egy irányadó főszemély kijelölésével az égfiak örökös versengésének véget vessen, másrészt hogy az Égatyanak a világuralom s gondviselés terheiben egy vele folytonosan közlekedő s jelentéstevő munkatárs révén némi könnyebbsége legyen. Ketten tekintették magukat a *Tārēm-fiak* közül ez állásra hivatottnak, a legidősbik, *Polēm-tārēm* s a legifjabbik, az Obmelléken székelő *Ēkwä-pī' pīris* («Asszony-fia fiúcska»). Az éjszaki vogulok és osztjakok hitregéi szerint az utóbbi volt a teremtés munkájában közreműködő ősi s ezen érdemeinél, valamint egyéb kiválóságánál fogva számára jutott a világügyelet méltósága; a déli vogulok az elsőszülött pelimi istenséget tudják a teremtés ősfijának s őt tisztelik első rangban (l. az ide vonatkozó regéket alább a két istenség külön tárgyalásában).

XIV. A hajnal eredetét egy Gondarttól följegyzett (56. l.) a következőkép adja elő: «A polovozsi jurtnál valamivel

feljebb volt egy kis vár, melyben egy öreg hős lakott négy unoka-öcsésével. Egyszer ezek valamennyien elmentek az Uralon túlra hadakozni; sok zsákmányt találtak ugyan, de egyet közülök megölték. Visszatértük után a megöltnek a fia, ki a jószág őrizetére maradt otthonn, arra kezdte rábeszélni rokonait, hogy menjenek valamennyien vissza az ő atyja halálának megbosszulására. Ráállottak a vállalatra s elmentek. Alighogy az Ural tulsó felére érkeztek, a fiú elkezdett kímélet nélkül minden élet őldösni: vadakat, madarakat, halakat ép úgy mint embereket. Már rokonai is csendesítik, de ő tovább folytatja műveleteit. Erre őt egész magára hagyták; de ő erre sem hederit, hanem pusztit tovább. Egyszer csak látja, hogy valami öreg ember jön vele szemben, termete magasabb az erdönél, feje nagyobb a sásfészeknél. Hősünk nem ijedt meg, elibe megy; rá akar ütni, de nem tud: a mint hogy feléje esap, az alak észrevétlenül eltűnik. Végre megszólal az öreg: „Elég volt, hadd abba dolgoj, ne fáradj hiába! Én az égből való vagyok. Csakugyan kevésnek tartod-e a hány embert elpusztítottal?!” „Természetes, hogy kevésnek” — felel a hős — „nekem több kell”. Kitépett erre egy vörösfenyőt, vállára vette, oda ment a hol sok népet látott, rávetette magát s üt jobbra balra. Sokat megölt, de a nép nem fogy; mert *Numi-Tārēm* atya akkép intézkedett, hogy két mennyei kovácsa izzó vasrudakat kalapáljon, két ácsa pedig faforgácsot gyalúljon s e szikrákból meg a forgácsból emberek támadjanak. Küzd a hős egy napig, két napig, harmad napra sem fárad: ekkor *Numi-Tārēm maga szállott a földre, ráfűtt a hősré, mire ez az égbe repült s ott hajnalná változott. Mivelhogy pedig csupa vér volt: azért vörös a hajnal színe.* Szólott ekkor az Égatyja: „Így cselekedni nem szabad; mert elpusztúlhatnak tőle az emberek s nekem újakat kellene teremtenem”.

XV. Az állatok őskora. A teremtés művének befejeztével a vogul hitrege szerint még nem minden részletében nyerte a világ mai végleges kialakulását. Maradtak még rendezni valók, legyőzendő s eltávolítandó nehézségek, melyek különösen az emberiség boldogulásának útját állották. Ezeknek munkájában a Világügyelő-férfi hősöködik, miért is a rájuk vonatkozó regékkel ezen mithikai személy tárgyalásánál foglalkozunk; de itt szólnunk az állatokat illető őskori változásokról, melyeket a rege a

teremtés utóeseményei gyanánt az Égatyá intézkedéseivel magyaráz. Ilyenek:

a) *A medvének égből való leszállása*, melyre a medvetisztelet leírása kapcsán térünk bővebben vissza, itt röviden csak annyit jegyezvén meg, hogy e «szent állat» őse N. T. *dédelgetett, kedves leánya volt*, kit atyja égi aranyos házában nevelt, mígnem egyszer áthágván ennek tilalmát, a reá zárt ház lakatait feltörte, aztán kiszökvén az égi pázsitra egy véletlenül támadt résen át tudomást szerzett az emberek lakó földjéről. E pillanattól fogva az égi leánynak nincs maradása atyja házában s minden áron alá kívánkozik. Hiába kéri őt atyja maradásra s figyelmezteti a bekövetkező szenvedésekre: a leány állhatatos marad követelésében, melynek vége az lett, hogy N. T. ezüstböcsőben csakugyan a földre bocsátotta. Ettől fogva járnak ivadékai a földön «istenke» (*pupakwé*) minőségben, melynek különös rendeltetése az *eskü szentsége fölött való örökösödés*. — A déli eredetű teremtési ének szerint (I: 98—99; 125—7.) *a medve a hét ősi legidősbikének elváltozott alakja*, kit a fölött való bosszúságában, hogy öccsei tilalmának megszegésével a körtalan földre kört és halált hoztak, vérmámor (*kēlp-sēnγw*) fogott el. Kíméletlen öldöklés után végre dühében szétrágtá pánczélsruháját, tegzét és kardját s nyálát saját testére, kezére es lábára köpte: medveszőre, félelmetes karma és foga abból támadt. «Mídon a deres erdő sűrűjébe elment, így szólt: *Hamis eskü végre ne idézzenek, igaz eskü végre idézzenek engem! Ha hamis esku végre idéznek: [az esküvőt] mint sapkát, kesztyűt szagatom rongyokra széllyel!*». — Látnivaló, hogy e regék *a medve isteni tiszteletének s a medveeskü szertartásának igazolását* célozzák.

b) *Az ősi hatlábú jávornak négylábúvá történt változása*, melynek regéjét a «jávorc sillag» éneke (IV: 304—317.) tartalmazza. E szerint «a jávorc sillag» eredeti állatalakját N. T. atyánk a föld teremtése idején *hat kézzel-lábbal küldötte igézetével ezen alsó földre* (*γqt kāt-la'rlēl sātūwēs ti jōli māt*). Poczakja közepén volt még két előlába. Közönséges ember nem tudta őt üldözni, megölni; az ember azért az erdei manót (*moš-γum*) — kinek neve az ének egyik változata szerint «Szárnyas Paskér (*Tqulēn Pašker*)», a másik szerint «Véreskezű manófi (*Kēlpin kātēp moš-γum-pi'*)» volt — «kérte föl, hogy azt a hat lábú jávort üldözze». Ez a manófinak sem volt csekély munka. Az üldözőbe vett jávorbika tehenével s «hófutó hét ávor-

ünőjével, hét jávortulkával» oly gyorsan száguld, hogy a mint «előlábukat megvetik: a nyíres vidék marad el; a mint hátsó lábukat megvetik: a fenyves vidék marad el. Ama manófi hótalpain halad. Egyik fél lábát húzza: elmarad a nyíres vidék; másik fél lábát húzza: elmarad a fenyves vidék. Nyírfából való karikás hóbotja végét a midőn oda állítja: tavi hal lakta tó támad». Sikerült a manófinak a jávortehenet megejtenie; de a bika ünőivel s tulkaival kétségbeesetten fut tovább. Midőn a manófi őket is utólérte, a jávorbikának «N. T. atyja felé irányult gondolata: 'N. T. atyuskám, ha *égbe tükröződő szent állatnak (tjäreinné kēlem jelpiñ uji)*' rendeltél te igazán engem, most innen elfutok: a világ végén tükröző szent tengerhez engedd, hogy lefussak!' Most elkezdtek futni. N. T. atyjuk oly vastag hóréteget hullatott, hogy a ledőlt fatörzsre hullott hó, a midőn keresztül hatolnak rajta [a jávorok], nem omlott össze; hanem csak [kiszakított] részük áll [ottan a hófalban]. Alig lett még déli idő, ama világvégén tükröző szent tengerhez érkeztek; a tenger sima jégtükrén a merre kedvük tartotta, arra mentek el. Midőn a manófi utánuk ide jutott, ama jávorjainak útját behordta a hóvihar; hát csak visszafelé fordult. A mint a minap leölt állatához érkezett: *a hat kezü-lábú állat oly nagyságú, hogy harmincz folyó-fővényparton, harmincz folyóvonalon terül el végig.* Fölös lábait most ketté vágta, aztán N. T. atyjához szól: *'Ezt az állatot négy kezüvé-lábúvá változtasd igézetteddel! Én a férfi, mivel 'igazi' férfi vagyok; azért ölhettem meg ezt az állatot; de az ember korabeli, ember idejebeli világ a midőn támad, minő módon lehet majd öt megölni? Abban a nagyságban, melyben alkottad, a mi férfiad csak van, egytől egyig mind megöli.'* *Ama csipője levágott négy lábú állat mostan [csillag képében] az égbe tükröződött; a manóember üző hótalp-útja szintén föltükröződött, a manóember teli háza szintén látszik fönt Tjäre-nál*». A «jávorszillag» (*sār-p-saw*) a gönczölszekérnek, a «manóember hótalp útja» (*moš-γum josāñ t̄q̄ñγä*) a tejútnak, a «manóember teli háza» (*moš-γum kwol ta'ilä*) a fiastyúknak neve.

Ugyane regének változatát hallotta PATKANOV az irtisi osztjakkoknál is. Ebben (I: 118—9.) az üldöző mithikai személynek neve: *Tuñk-poγ*, ki még égi tartózkodásának idejében vadászatot kezdett a rendkívül gyorsan futó hatlábú jávorszarvasok ellen. Egy ilyet egyszer bűvös hótalpaival az egész égen keresztül üldö-

zött, míg nem végre az állat az Irtis torkolata közelében, Szamarovo mellett a «Köves-Földfoknál» (Каменный мыс) levetette magát az égről a földre. Itt utólérte ugyan vadásza; de a halálra fáradt jávornak csak két hátsó lábát sikerült levágnia. «Az emberi nem egyre kisebb és gyöngébb lesz», mondá, «mikép ejtheti meg így ezt a hatlábú vadat, midőn nekem könnyű munka?! Legyen ettől fogva a jávornak s minden egyéb vadnak csak négy lába!» Most a jávor éjszak felé menekült; de Obdorszk közelében újra utólérte vadásza. Minthogy már tovább futni nem bírta, Türomhoz könyörgött segítségért, ki őt erre kővé változtatta. Ez a kő 5—7 ölnyi s egy térdén ülő jávort ábrázol. Az osztjások azt hiszik felőle, hogy tudtúl adhatja az embernek, vajjon hosszú, vagy rövid lesz-e élete. Ha t. i. kétszer egymásután megméri a követ s azt veszi észre, hogy a második mérésnél a kő nagysága kisebbedett, ez rövid életnek a jele; ha ellenkezőleg a második mérésnél nagyobbodott, hosszú élet remélhető. A leírt vadászatnak látható jele az égen a *tejút*, mely mintha két egymásba szögellő útból s az osztjások képzelete szerint a *Tuñk-poç* két hátaljának a távolságban egymáshoz folyton közeledő, végre a szemnek egybeeső nyomaiból állana. Ennek neve a déli osztjásoknál: *Tuñk-poç toç-pént* «Tunk-fiú hátalpanyoma», vagy rövidebben: *Tuñk-poç pént* «Tunk-fiú útja». Az üldözött jávor nyoma a «nagy medve», vagy «gönczölesillagzat», melyet a déli osztjások egyszerűen «jávornak» (*ноç*) hínak, úgy mint a szibériai oroszoknál is «jávor» (*нось*) a neve. A hét csillag, melyből a gönczöl áll: a jávor feje, két szeme, két elő s két hátsó lába; a gönczöl két nagyobb csillaga közelében látható két apró csillag volna a leütött két lábának a nyoma. A *tejút* szolgál a vogulok és osztjások véleménye szerint a költöző madaraknak tájékozásul éjjeli útjokban, miért is másik neve: «réczék útja». — ГРИГОРОВСКИЯ a vaszjugani osztjásoknál olyképp értesült a hatlábú jávor regéjéről (60. l.), hogy vadásza istenfi volt, kit atyja, mivel a jávor két lábát levágta, haragjában lefújta az égről s ez ekkor egy üres faoduba esvén ott megfagyott.

A gönczölesillagzatnak tudomásomra jutott nevei a vogul-ságban: ÉV. *sārp-saw* «jávorcillag», KLV. *šuoip-las* (az utóbbi szó nyilván az orosz *нось*), ALV. *āls* «zsákmány» (a jávor neve itt: *sārp*), KV. *ūou* (= IO. *noç* «jávor»), TV. *ūū-khōñsēt* (*khōñs* «csillag»). A felsőlozvai vogulok a gönczöl rúdját *jorri'-nqutpi'*

«gyalú» (кочили) néven hívják, az alsólozvaiaknál ugyane csillagok: *majt-ɣum sipält* «regebeli ember hüvelyei». A «kis gönczöl» neve: ÉV. *tāri'-ɣuri-saw* «daru-alak csillag». A tejút nevei a fentebb említett kivül ennek rövidebb változata: ÉV. *moš-ɣum lāñɣ* «manóember útja» és *mort-mā-uj lāñɣ* «délnyugati madár útja»; ALV. *uj-ɣul minnē loɣ* «réczeféle állat menő útja»; KV. *mort-vuj lqñkh* «délnyugati állat útja», vagy *toutēñ loñɣ* «hótalpas út» (ПАТКАНОВ); TV. *pot-lqñ* «réczéút». Egyéb mithikai felfogást tükröző csillagnevek: ÉV. *vās-piti* «réczefészek» = fiastyúk; ALV. *sol-pūūs* «kerzeréce-fiastúl» = id.; KV. *sol-pēt* «kerzeréce-fészek» = id.; TV. *sal-khul khōñsēt* «kerzeréce-ház csillagok» = id.; ÉV. *pupa-kwē-saw*, ALV. *uj-sqw* «medvecsillag»; ALV. *noys-saw* «czobolycsillag», *lān-saw* «evetsillag»; TV. *khōñs-tōɣa* «vízhordó-rúd csillag» (КОРАМЫСЛО).

c) *Az ebnek égből való leszállása.* GONDATTI gyűjtéseiben (55. l.) erre vonatkozólag következő közlést találjuk: «Az eb eredetileg, épúgy mint a medve, az égben lakott. Midőn az Égatya őket alábocsátotta, az ebet föl akarta szerelni *íjjal és nyíllal*, hogy annál sikeresebben szolgálhassa az embert vadászatában. De erre a medve a maga részére egy *ötödik ujjat* követelt, hogy evvel annál könnyebben menekülhessen az ilykép fölfegyverzett ebtől. Az Égatya belátván e kérés méltányosságát, hogy ne kelljen azt teljesítenie, inkább elállott az ebre vonatkozó szándékától is s midőn búcsúzásra került a sor, csak annyit mondott az ebnek, hogy együtt fog étkezni az emberrel. De a figyelmetlen eb nem vette ki a szót s visszafordúlva azt kérdezte: «mi?» Az Égatya megismételte szavát; de az eb ismét nem értette meg. Ekkor az Égatya megharagudván reá, a következő szavakkal bocsátotta útnak: Te semmit sem hallasz meg; ettől fogva te ugyanazt fogod enni, mit az ember; de nem vele együtt. Takarodj! Az eb azóta mindig figyel a szóra; de sorsán változtatni nem képes». — Hasonló regéről értesült a kondai voguloknál INFANTJEV, mely szerint (III : 571.) «midőn Torm az ebet megteremtette, *íjjat és nyilat* adott neki, avval a rendeltetéssel, hogy ezekkel az ember segítségére legyen. De *Torm-čuk*, Tormnak anyja, megjegyezte erre, hogy ha az ebnek is lesz *íjja, nyila*, az ember nagyon gazdag lesz és elbizakodik. Visszavette e szóra Torm az ebtől a fegyvereket s elvette egyszersmind emlékező tehetségét arra kényszerítvén, hogy így szolgálja az em-

bert». PÁPAI KÁROLYNAK egy kézirati jegyzete szerint a kutya az Égatyától azért részesült büntetésben, mivel az ember teremtése alkalmával a reabizott vázakat megrontani engedte. «Nincs neked eszed», mondá az Égatyá, «téged majd véges végig tartanak az emberek, hogy ganajt egyél». Ezért kénytelen az eb sokszor beérni az ember ürülékével, melynek átkára czéloz, úgy látszik, a GONDATTI-féle regében is az Égatyá, midőn azt mondja, hogy az eb azt fogja megenni, mit az ember, de nem vele együtt.

d) *A fehér hollónak feketére való változása.* A szigvai szent rege szerint (I : 1.) már a tundrahalmi ősember-párnak házi állata volt egy hófehér holló (*jāñx žulax*). A föld teremtése alkalmával őt küldözgették ki, hogy nézze meg a folyton terjedő föld nagyságát. Az első és második nap rövid idő multán visszajött; de harmadnap «jártából éppenséggel nem kerül meg, a nap úgy ereszkedik le. Lefekvés idején egyszer csak megjött a holló, még pedig feketére változva. Az öreg (a későbbi *Numi-Tārem*) mondja hollójának: 'Te jártodban valamit cselekedtél!' A holló szól: 'Én mit cselekedtem?! Egy ember meghalt, én abból ettem; azért lettem feketévé'. 'Ha embert ettél', mondja az öreg, 'felre innen! Az ember korabeli, az ember idejebeli világ beálltával te magad erdei állatot, vízi halat ölni ne bírh; a hol az ember valami erdei állatot megölt, azon a véres téren csillapítsd éhed, olyik napon pedig étlenül feküdj le!' A holló erre az erdőbe ment s mind e napig ott él» (I : 3.). — GONDATTI értesülése szerint (28. l.) a fehér holló a Világügyelő-férfi anyjának, 'Sañ-torum'-nak szolgálatára volt rendelve, midőn amazt N. T. büntetésből a földre dobta. «Az asszony naponta kiküldte madarát, hogy megfigyelje, mi történik körülötte; de megtiltotta neki, hogy bármit is egyék az úton. Egyszer nagy késéssel jön a holló haza, még pedig feketére változva. Midőn az istenasszony tudakolni kezdte a jelenségnek okát, kiderült, hogy a holló holttesten lakmározott. Elűzte őt ezért s megátkozta avval, hogy mindig csak döggel éljen, húsa soha kövér ne legyen, hanem legyen a legrosszabb minden madaré közt». GRIGOROVSKIJ a vaszjugáni osztjákoknak azt a hitét közli, hogy a holló *Tōrom-pož*, isten fiának elváltozott alakja. Az ő rendeltetése t. i. az volt, hogy az alvilágnak a földre vezető nyílását őrizze s az ördögnek feljövetelet megakadályozza. Ez az ördög fufangja következtében nekie nem sikerült; ezért változtatta őt az Égatyá haragjában döggel élő hollóvá.

e) *A hattyúnak emberi alakból való keletkezése*, melynek történetét GONDATTI a következőkép hallotta (54. l.): Az őskorban a hattyú ember volt; de mikor az égfiak háborúsága kitört s az Ég-anya őket részben szétosztotta, részben kövekké s más természeti jelenségekké változtatta, emberünk arra kérte teremtőjét, hogy igézzze őt hattyúvá. Kívánsága teljesült; de megmaradt a hattyúnál az az emberi vonás, hogy mint a nőnek *hószáma van*.

f) *Az őskor dörgő hangú, óriási császármadarának elváltozása mai kicsiny másává* GONDATTI szerint ekkép történt (41. l.): *Kul-ātér* vadászatra és halászatra adván magát, igen sok vadat, madarat és halat megölt; de még többet megrontott avval, hogy bármely állat, a melynek húsából evett, feketévé változott s elvesztette tápláló erejét. Az emberek ily módon az éhhalál veszedelmébe kerültek s N. T. Égatyához fordultak segítségért. Ez gyorsan lebecsátkozott a földre s megölte a császármadarat, mely semmikép sem hagyta magát megejtetni *Kul-ātér*-től s eredeti alakja szerint *óriás méretű állat volt mennydörgésszerű hanggal*. N. T. a császármadarat apró darabokra vagdalta s szétosztotta húsát a megrontott állatoknak, melyeknek teste ez által részben, vagy egészben fehérré s az embernek ehetővé vált. Az utolsó darabkát N. T. visszaváltoztatta császármadárrá, mely azonban ekkor tetemesen kisebb lett, úgy hogy már bármely vadász megölheti. — INFANTJEV a kondai voguloknak következő regéjét közli e tárgyra vonatkozólag (IV : 258.): A császármadár Torm-nak kedvelt állata volt s régebben kitűnt óriási méreteivel. A *kul* nem mert hozzá nyúlni; miért is húsa mind e mai napig fehér maradt. Egyszer azonban, midőn Torm szekérével egy bokor mellett elhaladt, hirtelen előreppent ebből a császármadár s megijesztette Torm lovait. Ezért Torm megtépdeste őt s ettől fogva vált kicsinynyé alakja.

XVI. A szent tűzőzőn. Más népek vizözön-mondájának megfelelőleg az éjszaki vogul-osztják hitregében egy *őskori világpusztító tűzáradatnak* maradt fenn emlékezete, mely az Ég-anya akaratából lávaözönként elborítva mindent, megsemmisítette csaknem teljesen a földi életet, úgy hogy ember is csak igen kevés számban található tőle menekülést. E rémes áradatnak műnevei: *jelpiñ šakw*, v. *šakw* (I : 68, 74.) «szent óceán», *jelpiñ vit* «szent víz» (I : 69, 71.), *ulñ vit* «tűzes víz» (I : 45.) s a déli osztjában: *jemñ jñk* «szent víz» (PARK. I : 134.), melyeknek «szent»

jelzője egykép szolgál az «isteni eredet» s a «rendkívüli erő» kifejezésére. A *jelpiñ śaku* a szigvai szent regében (I : 14.) mint *állandó világjelenség* szerepel, a táltoslovával kalandozó Világügyelő férfinak már távolról hallatszik borzasztó zaja: a leírás szerint: az «égi tűz» (*tārém-nāj*), «melynek egyik része fenn az égen (*tārém numén*), másik része az ég két szögében (*tārém kit sām*) ég, az ég és föld fölemésztetik tőle». A Világügyelő férfiú előtt az a feladat áll, hogy e tűzön keresztül hatoljon, mit csak ügyyel-bajjal tud táltoslova tanácsát követve véghez vinni. GONDATTI (31. l.) szintén közli a Világügyelő regéi kapcsán ezt a részletet; de egyúttal azt a magyarázatot mellékli, hogy az a «tüzes tenger», melyen a hős táltoslovával is csak hét nap alatt vágathat át, nem más, mint az *éjszaki fény*. Erről az égi jelenségről mondják, hogy '*Sis-nāj tē*', *Tārém-nāj tē*' «az Istenanya tüze ég, az Isten tüze ég», valamint «tűznek» mondja az éjszaki osztják *jilemtut* kifejezés is. Az éjszaki fényben látható fehér csikok a Világügyelő fehér lovának volnának nyomai.

Egy másik nyomát ama felfogásnak, hogy a *jelpiñ śaku* állandó világjelenség, a Világügyelő férfi egyik himnusában találjuk, melyben ez istenséget akkép dicsőítik hívei, hogy a mint «ezüst ívű íves bölcsőjében hét éjen át, hét napon át üldögel: jobb kezecskéjének mozdulatával az ülő szent föld (*ünléné jelpiñ mā*) reng egész nagyságában: bal kezecskéjének mozdulatával az ezüstszerű (*āln-sirpā*) *jelpiñ śaku* hullámoz egész nagyságában» (II : 313.). Ugyancsak e himnusban hangzik a könyörgés: «A cson-tunkat pusztító kór ruhája szélét az állatod nyakát ijesztő hét rojtos szent ostorral üzzed a fekete hátú szent föld alá (*pāñkiñ sispā jelpiñ mā joli-pālén*); a húsunkat pusztító szent betegség ruhája szélét üzzed az arany-szerű (*sarñi-sirpā*) *jelpiñ śaku* alá!» (II : 318.). E helyekből az következik, hogy a *jelpiñ śaku* — mely utóbbi szó a közbeszédben nem használatos s a közlők előtt is homályos értelmű — képzeletben, vagy valóságban *jelenleg* is létező világjelenség, még pedig az «ülő földdel» szemben «hullámozó» (*zumplati*), tehát körülbelül a *világtenger*, a mint egy másik helyen (II : 430.) tényleg *mā* és *vit* állanak egymással szemben ugyancsak az itt idézett mondasban. Szamba véve ezekhez, hogy a szigvai szent regében a *jelpiñ śaku* más szavakkal *tārém-nāj*-nak van magyarázva s ez az éjszaki fény, azt vélhetjük, hogy ama ho-

mályos kifejezés az éjszak jeges óceánján túl képzelt *tűzöceánra* vonatkozik, melynek égbe csapó hullámai az éjszaki fény ragyogásában jelentkeznek ma is a szemlélő előtt.

Egybehangzó e nézettel, hogy a «szent víznek» (*jelpiñ vit*) REGULTól jegyzett regéjében (I: 69.) a «víz» alatt értett tűz, illetőleg tüzes folyadék égbe tükröző lángjával *tartós látványa* az embernek, mely csak az által válik nyugtalanítóvá, hogy — mintha a világvégi tűzöceán kicsapott volna medréből — egyre közeledik s nagyobbodik. «*Hét tele-nyara ég a tűz; hét tele-nyara emészti tűz a földet*»; de az embernek ez idő alatt semmi bántódása. Most már azonban «öreg nő, öreg férfi mondogatja: „a mi világunk másfelé [változva] ím elöntődik (*tārmūw motālē ti sāsziati*); hogyan menthetnök meg mi ezutánra életünket? Egyik öreg ember, másik öreg ember, sok-kevés ember egybegyül. Egy faluba gyültek egybe; tanácsot kezdtek tartani: milyen módon fogunk ugyan mi megélni?» Tehát éppenséggel nem hirtelen jön a vész; van idő gondolkozásra, gyülekezésre, tanácsra s óvó intézkedésekre. Az ember a *jelpiñ vit*-et folyton látja, tanulmányozhatja, ellenében úgy mint a tengerpart lakója a tenger ellen okszerűen védekezhetik.

Más természetű a *jelpiñ šakw* a többi közlésekben. A felsőszoszvai ének minden előzmény említése nélkül hirtelen eredtnek mutatja be (I: 45—46.): Arany-*q̄ter* Arany-*Kaltēs* néniével táltoslovakon haladnak az ég és föld között, «egy helyt a mint lefele néznek, abroncskerék módjára forgó kerek földcsékjük *tüzes vízzel van elborítva* (*ulñ vitēn žulilimē*), *hét bélyeges öl magasságra csapdos föl a tűz lángja*». Tovább mennek, «egyszer csak a mint nézik, aranyos előlábú szent állatkájuk lábainak vége a szent tűzözöntől (*jelpiñ šakwēn*) egészen megnedvesedett. Arany-*q̄ter* sapkáját leemelte, hajfonatait szétterjesztette s azzal ím tovább haladnak». Hogy ez nem volt merő véletlen, hanem az Égatyia jól megfontolt akaratának következése, kiderül egyéb regékből, melyek a tűzözön indító oka gyanánt háromféle tényt emlegetnek. Az egyik szerint N. T. az *őskorbeli hősök folytonos torzskodásának s háborúinak akart véget vetni* azzal, *hogy leszállott a földre s mindent fölégetett* (GONDATTI: 46.). Egy másik rege szerint a tűzözönnek az volt a hivatása, hogy az öreg és gyermektelen Égatyát megifjítsa, a mennyiben N. T. benne megfürödvén, *visszanyerte rögtön ifjúi erejét*

s atyja lett hét fiúnak (u. o. 47.). A harmadik megokolás szerint N. T. vele *ősi ellenfelének, Xul-āter-nek elpusztítását czélozta.*

Az Égatya fürdésével kapcsolatba hozott tűzözön regéjét tárgyalja a jugrai közlés (I : 74—76.): Arany-Kworész atya házában nagy izgalom van. A férfiak összegyülekeznek s nem tudnak tanácsot. Belép a Világügyelő férfi is s kérdi: «Ily sok nép miért gyűltetek?» A háznép feleli: «Mi miért gyűltünk egybe? A miatt gyűltünk egybe, hogy Arany-Kworész atyánk szent tűzözönt (*jelpiñ šakw*) csinál». A Világügyelő mondja: «Még nem jött el ideje». A nép szól: «Jeli-városbeli öreg bácsink még nem jött el, őt is meg kell kérdeni». Hirtelen idézik az öreget, ki megjelenvén szintén úgy nyilatkozik, hogy még nincs itt az ideje; de nagyobb bizonyosság okáért utána akar nézni az írásokban. «Arany-Kworész atyánk vendégül szobarekeszében hevernek az írások (*něpákét*). Jeli-városbeli öreg oda bement, az írást megtalálta, felbontotta s oda mutatja a népnek: „Nézzétek, csakugyan nincs még itt az ideje!”» Arany-Kworész atyát ez ellenzet nem ingatja meg határozatában. A fürdőkamrát befűtette s öreg testét egy férfival emeltetve bevitette magát a fürdőkamrába. A fürdőhöz való víz a Világügyelő férfi házában három üstben forr. Egyszer csak a *mint forr a víz, kifut az üstből* s a mint az alatt levő földre néznek, onnan *jókora számú népet elvitt a kifutott víz.* A Világügyelő férfi az üstök szájját kendővel meglegyintette s forrásuk lecsendesedett. Kevés idő múlva másodsorra el kezdett forni a víz s ismét kifutott, újra jókora számú népet ragadván el magával. A Világügyelő férfi kendőjével másodsorra is lecsendesítette a forrást, mely harmadsorra is forráshoz fogott, a midőn azonban a Világügyelő férfi végkép megakadályozta a víz kifutását. Erre Arany-Kworész atyja visszajön a fürdőkamrából s szemrehányólag szól fiának: «Fiúcska, miért hiúsítod te meg az én törekvésemet?» Felel a Világügyelő: «Óh atya, hogyan hiúsítanám meg; sajnálom a sok emberemet?!» Hogy az öreg új kísérletet ne tehessen a tűzözön alábocsátására, «fehér ruhás hét férfi lépett be kívülről s Arany-Kworész atyjukat hét hágesó legfelsőjére ültették». Így menekült meg az emberiség egy része a Világügyelő istenség kegyelméből a pusztulástól.

Xul-āter üldözésével magyarázza a tűzözön keletkezését a szigvortorkolati tűzözön-rege (I : 68.): «N. T. apuskánk» — így

hangzik a szöveg — X. *q̄*. megölésén gondolkozik; a X. *q̄*. *laktu földet szent tűzözönnel szándékozik elpusztítani*. Az Ördögfejedelemnek minden törekvése az ártalom, az Égatya bölcs és jó intézkedéseinek megghiúsítása; ezért üldözi őt, mint örökös ellenségét N. T., bár teljesen legyőzni sohasem tudja. A tűzözön bosszúművének előidézésénél X. *q̄*. különös «rossz fát tett a tűzre», megrontotta az Égatya családi békéjét, elszerette a feleségét: «Egyszer csak a mint N. T. nézi, X. *q̄*. *alvilági férfival keveredett egybe neje (lui zum X. q̄. jot p̄r̄ilēm nētā II : 98.)*. E miatt házi perpatvarok keletkeztek; N. T. feleségével czivódni kezdett, kardot is emelt reá s jó szerencse, hogy a csapást *Polēm-tārēm* a legidősebb fiú elhárította (II : 100.). A dolog vége az lett, hogy egyszer féltékenységi dühében N. T. «fejbőrénél fogva háromszor a föld színéhez vágta feleségét, azután a lefelé néző lyukon ledobta a földre, a midőn esés közben az asszonynak aranykezü, aranylábú gyermeke született», a későbbi Világügyelő férfi (I : 98, 100; GONDATTI: 27.). Mielőtt idáig került volna azonban a sor, N. T. azt a tervet eszelte ki, hogy versenytársát tűzzel pusztítja el a föld színéről; mivel pedig X. *q̄*. az Égatya haragja elől folytonosan bujkált s elrejtőzött, másképp ez nem volt lehetséges, mint oly tűzzel, melynek rombolása az egész földet minden élő teremtményével együtt föleméssze. Erre a nagy dologra határozza tehát el magát N. T.

A szándékba vett világpusztulásból N. T. atya csak *saját háza népét s embereinek egy részét* óhajtaná megmenteni. E végből a szigvatorkolati rege szerint (I : 68.) «a saját népe számára *vashajót*, emberei számára *hét rétegű nyárfa-tutajt* készít, erre tűznek ellentálló *«hétrétegű tokhalbőrből való takarósátort készít»*. Midőn a mentő eszközök elkészültek, «a saját népét a vashajóba szállatta föl, mánysi-féle népe pedig a nyárfa-tutaj fölé készített tokhalbőr-sátorba bújt». — A REGULY-féle tűzözön-rege bővebben értesít: Midőn a veszedelem közeledtével az emberek tanácsot tartanak, «egy koros férfi a következőkép szól: «A mint én hallottam, *béltelen nyárfát ketté kell vágni, tutajt kell csinálni*; ha azzal életünk megmenekül, hát csakis azzal, egyébként semmi módon. *Ha ezen lakó földünkön akarunk élni: ötszáz öl kötelet kell fonni füzfa-gyökérből*. Ha ez a kötelünk elkészül, egyik végét ölnyi mélységre kell lebocsátani, másik végét tutajunkhoz kell oda kötni. Ezen tutajunkra a sok leányú, sok gyermekű férfi szálljon rá. A tutaj

végére egy bödöny *tiszta halzsírt* kell állítani, a négy szöglete szerint négy bödönyt kell állítani. Aztán *gyermekei fölé tokkal bőrből takarósátort kell varrnia, rájuk kell takarnia*. Hét éj, hét nap lefolyására enivalót, innivalót kell oda készíteni. Ha ilyen módon megmenekül az életünk: hát csakis így.» Azután kiki a maga falujába haza ment, tutajt csinál, kötelet fon. Hét éjjel, hét nappal fáradoznak im így. A melyik férfi tutajt csinálni nem tud, az öreg embertől kérdezzeti, ez megtanítja» (I: 70–71.).

PATKANOV az irtisi osztjákoknál szintén megtalálta az özönvíz regéjét, még pedig a mentő hajó részletével, melynek történetébe érdekesen szövődik itt a menekülők ártalmára törekvő ördögnek (*kuł*) szerepe. E szerint (I: 134.) «midőn *Pairāxtū* (= Világügyelő férfi) a földön élt, meghallotta *Türém* atyjától, hogy nemsokára özönvíz (*jemēn jīnk*) támad, mely a föld nagyobb részét el fogja borítani. Hogy magát, családját s embereit attól megmentse, nagy hajót kezdett építeni s e végből mindig távol volt hazulról. Neje, ki távollétének titkába nem volt beavatva, ezen nem kevésbé szomorkodott. *Vigasztalására megjelent egy kuł, ki nem sokára vele közelebbi viszonyba is jutott*. Ez azt tanácsolta az asszonynak, hogy búsulás helyett *vendégelje meg férjét bőven borral és bozasörrel*, hogy ez mámorában árulja el titkát. Az asszony úgy is cselekedett s megtudta, hogy a hajó, melyet férje már *harmincz év óta* készített volt, csaknem kész. Az ajtó mögött hallgatkozó *kuł* meghallván e szavakat, azonnal a hajóhoz sietett s *lerombolta Pairāxtū-nak nagy fáradsággal alkotott művét*. Emez kialudván mámorát ismét hajójához ment s vigasztalan volt, hogy darabokra törve találta, főképp mivel az özönvíz kezdetének megszabott ideje már közelgett. Isteni atyjához könyörgött ezért segítségért, melylyel három nap alatt sikerült helyreállítania hajóját s így hozzátartozóival egyetemben mégis megmenekülhetett az özönvíztől. Némely emberek, kik látták hajójának építését, de maguk olyat ácsolni nem tudtak, *tutajokat (por) készítettek fatörzsekből* s ezeken kísérlették meg menekvésüket.

Bekövetkezett a rémes világitélet. Hajójának s tutájának elkészülte után «N. T. fölment egébe s lebocsátotta a szent tűzőönt (*jelpiñ šaku tārāts*): *tüzes vizet (nājiñ vit), eleven jürszörnyetegeket, eleven sossél-sárkányokat bocsátott felülről alá*» (I: 68.). Ez állatoknak az volt a rendeltetése, hogy minden élőt

fölfaljanak, a mely esetleg az áradat színén vagy belsejében úszva menekülést keresne. Míg a *jelpiñ vit* tartott — írja GONDATTI (46. l.) — *Kors-torum leszedte az égről a napot, holdat és csillagokat*, hogy a sűrű sötétség is útját állja a haláltól való szabadulás lehetőségének. A tűzőzön *nagy zajjal zúgva jött*, mielőtt megérkezett volna már két nappal előbb hallatszott irtóztató zúgása (I : 71.).

«*Hét bélyeges öl magasságra csapdos fel a tűz lángja*» (I : 45.). «A kinek elkészült a tutajja, sietett rá a leányával, fiával. A kinek nem volt tutajja, azt a tüzes víz (*ulän vit*) úgy a hogy volt összeroncsolta, összeégette. A melyik ember tutajjának kötele [az áradat színének emelkedése közben] véget ért (mivel t. i. nem volt elég hosszú): az ketté vágta a kötelet, majdnem alámerült már; hogy a kötelet elvágta, rohanva viszi az ár. A kinek elég hosszú volt a kötele: az úgy a hogy van, himbálózik az ár színén. *Ha a tutaj vége meggyúlad: tiszta halzsírral öntik le, az az égést eloltja*» (I : 71—72.). A hét réteges tutajnak «*hat rétege elhamvadt a tüztől, egy rétege megmaradt*. A melyik ember keresztül bukott a [kiégett] tutajon, az meghalt; más épen maradt, élete megmenekült» (I : 68.). «Bármerre levő hegyi fa, erdei fa *földestől, mindenestől megsemmisült*» (u. o.). A fának, fűnek «*zöldje egy öl mélységre ki van égve, ki van [a tüztől] vájva*» (I : 72.). «Erdei fa nem maradt meg» — mondja egy másik változat (I : 46.) — «*söt éppenséggel a földje sem látszik*».

GONDATTI szerint (46. l.) N. T. előbb tűzzel pusztította a világot, melyből csak kevés hős menekülhetett meg; de a csapás múltával ezek újra elkezdték a régi háborúságot s ekkor N. T. *vízözön*-nel sujtotta őket, melyből csak a hét *Tārēm-fi* maradt életben olykép, hogy őket atyjuk a vízözön idejére *az égbe fölvitte magához*. — A tűzőzön-énekben (I : 46—47.) a nényével együtt magasban lovagló Világügyelő-férfi azt hiszi, hogy az emberiség az utolsóig kipusztult. «Anyját, atyját sírva idézgeti: „Arany-Kworés atyuskám, Arany-'Sis anyuskám, ember nélkül én ugyan miképpen maradhatok?!” Arany-Kaltés nénye szól: „Öcsikém, mi lelt téged, miért sírsz?” „Azért sírok, nénécském”, felel a kérdezett, „az álló szent földön im szent tűzőzön kerekedett; nem maradt meg egy végső erdei fa, nem maradt meg egy ember; az emberke nélkül miképpen élhetek?!” „Öcsike nézz csak lefelé!” szól Kaltés. A mint lefelé

pillant: hát *egy hétrétü nyárfa-hajóban (sāt pis xāpṛā-jiw xāpēt) egy asszony s egy öreg ember vannak*». E szerint tehát összesen *egy emberpár* menekült meg, a mint az ének vége is megjegyzi, hogy «amaz asszonytól s öreg embertől származó leányok és fiak im mind e mai napig élnek s boldogok» (I : 67.).

A REGULY-féle tűzözön-rege szerint a tutajon kívül volt egy másik módja is a menekülésnek. «Némelyik ember nem tudva tutajt csinálni» — így szól a szöveg — «*magas helyet kezd keresni*. Hiába járkal, laknivaló alkalmas helyet nem talál. Az öreg emberektől kérdezősködik azután: ‚Te nálunk előbb növekedtél föl, talán tudsz valahol valami [megfelelő] vidéket?‘ Az öreg felel: ‚Ha tudunk is, hogyan fértek el ott, mind a nép ott úgy sem férhet el!‘» Kiegészíti e hely értelmét REGULYnak az a jegyzete, hogy a Szigva-vidék lakói a *Nāñkiš*, vagy '*Naiš*-' *Niltiñ* nevű hegyre menekültek, mely a Szigvába ömlő *Sukér-jā* folyó '*Sortāñ* mellékvízének táján van. «Ez nem merült az áradat alá; hanem föléje emelkedett. *Hattyúnyak magasságú, mintegy két arasz magasságú száraz földje maradt*. Abban az időben *Sukér-jā*, *Xañlā* és *Māñ-jā* népei éltek, életük im ott menekült meg». Van tehát a vogul özönmondának is egy Ararat-féle hegye, melyen az emberiség maradéka, ha nem is hajóban, menekülést talált.

Hiába volt a tűzözönnek minden szörnyősége, a czélt, melyet az Égatya vele elérni akart, nem oldotta meg: *Xul-ātér élve maradt, megmenekült*. Megmentette pedig maga az *Égatya neje*, az ő kedvese, a mint ennek történetét két változat is közli. Az egyik szerint (I : 69.) «mialatt N. T. a vashajót csinálni járt, *Xul-ātér* N. T. feleségéhez ment, mondja neki: ‚A te férjed hova járkal mindig?‘ Az asszony szól: ‚Hát én honnan tudjam?!‘ X. q. felel: ‚*Itasd csak őt ebben a hordóban levő vízzel, ő lerészegszik*, azután megmondja neked, hova megy‘. N. T. haza érkezett, felesége afféle vízzel itatta, ő ettől lerészegedett s elmondta azt a szándékát, hogy tűzözönt csinál». Így tudta meg a fentebb idézett *Pairāxltū*-regében X. q. a hajóépítést is; de míg ott a hajót szétrombolja, itt bölcebben a maga czéljára fölhasználja. «*Xul-ātért az asszony titokban egy varrószerszám-tartó ládikába tette, azután fölvitte a vashajóra s a szent tűzözön fölé emelte*. Habár a föld összeroncsolódott, X. q. megölése nem sikerült; ez volt élete megmenekülése». — A másik változatban (I : 47.) a mint az egyetlen megmenekült emberpár

szárazra jutva kilép a hajóból, «*Xul-ätér kikél az asszony hasából*». Hogy miként került oda, a közlő a következőképp magyarázta: «A midőn a szent tűzözön előfakadt, X. q. csakhamar rájött, hogy őt bizony megöli *Tārem*. [A menekülő párból] az öreg nem látja őt, az asszony látja. Az öreg rászállott hajójára; az asszony csak áll, pedig a szent áradat már előtört. Az öreg szól: 'Szállj föl!' Ő egyre csak áll. Ismét mondja: 'Szállj föl!' Nem száll föl. Harmadszor is odaszól: 'Szállj föl, te *kul* (ördög)!'. Erre a *kul* az asszony hasába bújt bele s ilyen módon a hajóra jutott. Midőn a tüzes víz leapadt, az öreg és neje kiugrottak a hajóból s X. q. is kiugrott, eleven volt, megmenekült» (l. ugyanez elbeszélést a votják vízözön-regében: Votj. Népkölt. Hagy. 52. l.).

A tűzözönnel hozza kapcsolatba a vogul-osztják hitrege a *népvándorlást*, illetőleg *törzsek költözését*: «Annak az embernek, ki hét éjjel, hét nappal lefolyta után a bajt kibírta, a vize leapadt; annak a ki nem bírta ki, a kötele *elszakadt s elvitte az ár*. A melyik ember kibírta, az a *maga földjén*, ott ért szárazra; *egyéb ember a hova jutott, ott ért szárazra*» (I : 72.). — ПАТКАНОВНАК *Pairāzla-regéjében* (I : 134.) általában «azokat, kik nem az istenfi hajóján, hanem tutajon menekültek, *különböző vidékekre hordta el az áradat*». Így állítják a Szamarovo mellett lakó Trenkin-jurtabeliek, hogy őket tutajuk Szurgut vidékéről hozta erre, a miben P. szerint igazuk is lehet, mivel típusuk a környékbeli osztjákokétól különbözik. Hasonló népvándorlási hagyományt jegyzett föl ПОЛЖАКОВ (147. l.), mely szerint a Nadim mellékén lakó Тярмась-Катонь-тől származó nemzetség őse, hajdan az Ob mellett lakott, Obdorszkon alul; de a tüzes víz hullámaintól hajtatva a Nadim vidékére került s ott volt kénytelen magának s családjának halászó területet foglalni.

Ugyancsak a tűzözönnel magyarázza a vogul-osztják néphagyomány a helyenként még most is látható *földi kunyhókat*: «A menekült emberek» — mondja a rege (I : 72.) — «fát kerestek házépítéshez; de nincs sem fa, sem fű; semmit sem találnak, mivel házat lehetne építeni. *Földi kunyhót (mā-kwol) kezdtek tehát ásni*; miután földi kunyhójuk elkészült, ottan kezdtek lakni. *Bármerre lehet hallani, hogy az a nép, mely [a szent áradat után] megmaradt s a közelben volt falvakban élt, ott földi kunyhót ásott [lakásul]*». Berjozov határában ma is földházakban lakik az ujab-

ban odaköltözött szegény vogul-osztják nép. GONDATTI a Szoszva bal partján *Sortin-jä* egyházas falutól 3 versztnyire lejjebb és 2 versztnyire feljebb látott e fajta földházakat s azt hallotta felőlük, hogy ezeket N. T. tűzpusztítása után a fenmaradt hősök készítették erdei fa hiányában (46. l.). Ilyeneken kívül állítólag *köböl* is készítettek házakat az özönvíz után élt földi lakók (u. o. 36. l.). Évek multán, midőn a fa újból nőni kezdett, ismét *faházak* építéséhez fogtak; de mivel ehhez a fa még nem volt elég nagy, a rövid fácskákat «*ide oda toldozgatták*» s úgy szerkesztették össze épületté (I : 67.).

GONDATTI közlései szerint a tűz- és vízözön után terjedő korszakig csupán az óriáserejű hősök emberi fajtája élt, míg a mai közönséges emberek teremtésének fentebb tárgyalt hármaskísérete csak ezután következett (46—47. ll.). E történeti időrendnek ellentmondanak a tölem följegyzett regék; de hogy legalább *az állatokra nézve meg kellett újítani a teremtést*, arról a REGULY-féle *jelpin vit* regének befejezése tanúskodik, mely a következőket mondja (I : 73.): «Az [áradat után] megmaradt öregek egybegyűltek s *Tārēm*-hoz könyörögnek: „Óh, minő módon csillapodik leányunk éhe, fiunk éhe? *Inmár nincsen vízi hal, nincs erdei állat*. N. T. atyánk, *bocsáss le legalább vízi halat s erdei állatot*; a minap meghagyott emberfiad leánya, fia éhének csillapodó szerét onnan keresné. A vízi halat fogó embert áldd meg vízi hal szerencsésével, az erdőbe menő embert áldd meg erdei állat szerencsésével! *Teremts ezután igéddel erdei fát, erdei fűvet!* Bármerre levő földrészeken megmaradt embered törzsökösödjék meg további életre, elszaporodó fia, leánya hadd szaporodjék el!» Élénken emlékezett e regerészlet a biblia előadására, mely szerint Noé, midőn kikelt a bárkából, áldozatot mutatott be Istennek, ki megáldotta Noét s fiait mondván: «Szaporodjatok, sokasodjatok s töltsétek be a földet!»

De míg a biblia azzal fejezi be a vízözön történetét, hogy Isten megállapította szövetségét az emberekkel s állatokkal, mely szerint nem fog támadni többé vízözön az egész föld elpusztítására: a vogul hitrege *egy újabb tűzözönnel fenyeget, mely majd az idők végén fog bekövetkezni s belőle nem kél többé új életre a világ*. E végítélet rajzát GONDATTI a következőkép vázolja (49—50. ll.): «A teremtett világ nem áll fönn örökké, hanem véget fog érni

annak következtében, hogy N. T., mint már egyszer sikerrel tette (l. fentebb), *újából megifjodni szándékozván, ismét fürdeni fog, fürdővize pedig tüzes folyadékká válva, elborítja az egész földet oly magasságban, hogy csak egy hattyúnyak hosszúsága marad fenn az égboltig.* Hét évvel ez esemény beállta előtt, mind a *kuł*-ok (ördögök) és *mēñkw*-ek (manók) az előttük álló nagy munkára való előkészület czéljából a földalatti birodalomba távoznak s útközben fölfalnak mindent, a mi elibük akad. Hét nap folyamán a tűzözön előtt *folyton mennydörgés hallik s fojtó kellemetlen szag érzik*; maga a tűzözön azonban csak rövid ideig fog tartani, *nem tovább, mint a meddig a halikra megfőhet, tehát legfeljebb egy óráig.* A hirtelenül jövő veszedelemben az *emberek csaknem valamennyien elpusztúlnak*; csupán azok menekülnek, kik ráérttek, hogy *hét sor nyárfából (mások szerint vörösfenyőből) maguknak tutajokat készítsenek*; a hét sor fából hat megég, a hetedik megmarad. Ezen tutajoknak *tokhal-és sőreg-bőrből készült takarósátrakkal* kell fölszerelve lenniök, ezenkívül *háromszáz öl hosszú fűzfából fonott kötéllel.* Abban az időben *a szünyogok, apró legyek és hangyák czobolynagyságúvá nőnek, a víz színén fognak úszkálni s elpusztítják azokat, kik nem gondoskodtak maguk számára erős takarósátorról.* A tűzözön után *föltámadnak halottaikból azok az árnyékok (jis), a melyeknek letelt az ily minőségben való lét kiszabott ideje, tehát a melyek annyi év óta árnyék-lények, a hány évet éppen a földön éltek.* Most pedig *le fog szállni N. T. az égből s itélkezni fog a megmenekült élők s feltámadott halottak fölött*; hogy minő lesz a jutalom és büntetés jámborok és bűnösök részére, ismeretlen. Ezután a föltámadtak másodszer is annyi évet élnek, a mennyit első ízben, a tűzözöntől menekültek pedig annyit, mennyit a tűzözönig; ezután azonban *elváltoznak valamennyien a kēr-ꞑamlēꞑ (szítakötő, vagy csibor) nevű bogárrá, majd idők teltével porrá s ez a világ vége.* Látnivaló, hogy e rege tulajdonkép nem más, mint az őskori tűzözön képzetének átvitele a messze jövőbe egybefonva a túlvilági élet végső szakának némely képzetével (l. fentebb).

Egyébként a világ leendő végpusztulására a vogul-osztják hitregék egyéb forrásaiban sehol sem találunk czélzást; tud azonban a felső-szoszvai tűzözön-ének magának a világ végokának, *Arany-Kworésnek egyszer bekövetkezett haláláról s abból való feltámadásáról* (I : 41—42, 66.): *Arany-qtér* és *Arany-Kaltés* «soká

éltek, vagy rövid ideig éltek, egyszer csak Arany-Kworész atyjuk ím elhúnyt (*Sarni-Kw. járæn ti pösüls*)». Arany-ätér fia kiment a házból, aranyos hátú hét bogara (*sarniñ sispä sät çamlëz*) közül egy bogarat megfogott, a potrohát fölszakította, atyját a bogár belsejébe odatette». Ugyanitt szó van az Égatyá női párjának, Arany-'Sisnek a haláláról is: «Soká, vagy rövid ideig éltek, egyszer csak Arany-'Sis anyjuk ím elhúnyt. Arany-Kaltés leánya kiment a házból, aranyos szárnyú, aranyos farkú két kakukja közül egyet megfogott, hasát fölszakította, anyját a kakuk belsejébe odatette». Miután Arany-ätér és néne világra szóló kalandjaikból megtértek, lakoma után «kikel a néne a házból, hajfonatát szétereszti: egy torkolatú hét tenger merül föl, egy torkolatú hét Obfolyam folyamlik; az aranyos levelű, aranyos ágú nyírfára aranyos farkú, aranyos szárnyú hét kakukmadár száll le; hét éjen át, hét napon át énekelnek; éjjeli vigalmuk, nappali vigalmuk el nem múlik. Egy kakukot fölszakított, [odatemetett] Arany-'Sis anyja ím fölül; Arany-'Sis anyjokkal bementek a házba. Erre az öcs kél ki a házból, hajfonatát szétereszti; egy torkolatú hét tenger merül fel, egy torkolatú hét Obfolyam folyamlik. A hét Obfolyam, hét tenger fenekéről aranyos hátú hét bogár merül föl. Egy bogárt fölszakított, [odatemetett] Arany-Kworés atyja ím fölül. Arany-Kworés atyjokkal bementek a házba, aranyos lábú asztalhoz ültek; sört, mézes italt ettek, ittak». Csak ezután történt a Világügvelő férfinak és Kaltésnak földre bocsátása, tehát ez az esemény az «ember korabeli világ» legrégebbi szakából való.

Ezek a vogul-osztják Égatyának eddigelé följegyzésre jutott történeti hitregéi. Mithikai személyének leírásában meg kell még emlékeznünk a tiszteletét kifejező vallásos gyakorlatról. E pontra vonatkozólag ismételve volt alkalmunk kiemelni, hogy Numi-Turém, vagy Sorni-Kworés névvel nem neveznek bálványt s nincs meghatározott szent terület, melyet az ő székelye gyanánt tisztelnének, úgy mint ez a bálványistenségeknél kimutatható. A régiek még azt is állítják, hogy az ég istene egyáltalában nem részesül a vallásos tiszteletben; így írja WITSEN (632. l.), hogy «az osztjákok tudnak ugyan égben lakó istenről beszélni, de az ő jóakarataért s hogy bajt ne küldjön rájuk, nem imádkoznak hozzája». Szintígy nyilatkozik YsBRANTS, ki szerint «az osztjákok vallják ugyan, hogy van egy mindenek fölött uralkodó isten az égben;

de ez iránt semminemű tiszteletet nem tanúsítanak» (l. fent). Még határozottabban fejezi ki e nézetet CASTRÉN, midőn azt mondja (Reisen : 335. l.), hogy az osztyákoknak *Turum* nevű égistenét «*az imádságok el nem érik*» s hogy «*áldozat útján az ő kegye meg nem nyerhető*»; mert ő előtte nem jöhet semmi egyéb tekintetbe, mint az embernek belső érdeme, melynek megfelelőleg osztogatja a szerencsejavakat, *a nélkül hogy imádságokat s áldozatokat követelne*. Legutóbb INFANTJEVNÉL merül föl e felfogás, ki szerint (IV : 261.) «*Torm, a világ teremtője közönséges halandó számára elérhetetlen istenség, a kihez a vogulok nemcsak hogy nem mernek semmiért sem fordulni, hanem érdemtelennek tartják magukat még arra is, hogy áldozatot hozzanak neki*». Mindezekkel szemben a följegyzett vallásos tartalmú vogul népköltés számos helye kétségtelenül igazolja, hogy N. T. atyához ép úgy fordulnak imádságokkal és áldozatokkal, mint a bálványistenségekhez, sőt hogy életbevágó fontos ügyekben csakis N. T. az, kitől könyörgés útján segítség remélhető. Neki szól a kondai *Törém-éri* («T.-ének») következő szavaival (II : 377—8.): «*Ember lakta hét világot körüljáró férfiú, emberélet hét szerencséjét hordó férfiú! Én hozzád sírok, könyörgök, imádkozom: te a mint hét szögletes üvegházadban fekszel, az én sírásom látod, tudod. Te a szerencsétlen embernek szerencsét adsz; jó öltözéssel, jó táplálékkal áldod meg; jó lóra telepítéd föl, jó tehénnel ajándékozod meg. Azért imádnak téged, azért emlékeznek meg rólad. Az este lefekvő nő, a reggel fölkelő nő meggyújtott vörösfenyő-galy illattal kedveskedik néked; a lovas kezű férfi lófejével, a tehenes kezű tehénfejével emlékezik meg rólad*». A Jevra-falubeli *Törém-sätél* («T. idéző ige») szavai (II : 379—80.): «*Nagy Törém úr atyám, Ob-szemű, tószemű nagy Törém apuskám . . . kezemben lovat, tehenet állítottam éléd . . . lóval, tehénnel bő házat rendelj!*» A szoszva-középi isten apródférfiai mondják (II : 161.): «*Numi-Sorú atyánkhöz hét éjjel, hét nap imádkozunk: szükségben levő elmés állat elménk, kebles állat keblünk im szükségbe jutott*». A medve is az Égatyához imádkozik s neki ígér áldozatot, mint az ének következő szavai mutatják (III : 136.): «*Numi-Sorú atyámhoz imádkozom im: ,A minap véres fejű jeles hófajdot ölök vala, a fejes állat jeles fejét neked fogadom vala: Numi-Sorú atyuskám ezen jégszinzsörű lovas férfi im utólér engem; ló lábát, állat lábát gátló gödrös földet bocsáss alá!*»

Többször előfordúl az énekekben és istenidéző igékben, hogy maguk a bálványistenségek utasítják az áldozókat, hogy könyörgéssükkel és áldozatukkal az Égatyához forduljanak. Ekkép szól pl. a Paszët-bálvány a nehéz kívánságával öt zaklató samánhoz (II : 426.): «Óh nem, óh nem! Én bár erdei manócska, hegyi manócska vagyok, megtenni ezt még sem bírom: *Numi-Türém atyácskámhoz, hozzá könyörögjete, Numi-Sorñi apuskámhoz, hozzá siránkozzatok! Szarvasbika véráldozatos, patásbika ételáldozatos terecskét keressetek, egy kötélre kötött hét véráldozatocskát verjete le ti oda!* Leány élete attól fog majd megtoldódni, fiú élete attól fog majd megjavulni». A lopmúszai istenke az Égatya mellett magára is gondol, midőn a hozzá imádkozóknak ezt az utasítást adja (II : 282—3.): «Egy kötélre kötött hét szarvas állatotokat *Numi-Sorñi atyátoknak öljete le! Gözölgő edénynek göze, füstölgő edénynek füstje hadd hatoljon fel!* Ezen szarvas állatok, patás állatok bőreit ujonnan nőtt kis nyírfára akasszátok föl . . . *Nekem pedig három szarvas állat véráldozatját hozzátok.* Az Ajász-istenke másképp rendelkezik, ő háromszáz szarvasállatot követel; a leölt állatok fővő húsának gözét magának veszi, bőrét pedig az Égatyanak szánja, mint énekeiben mondja (II : 17.): «Egy akasztóíves hét üstöt akaszszátok; gözölgő edény gözét veszem, füstölgő edény füstjét veszem. Azután a háromszáz szarvas állatom bőreit ujonnan nőtt kis fára akasszátok föl, ezen tarka ló bőrét szintén oda akasszátok föl! *Numi-Sorñi atyátok jó szemmel fogja nézni, N. S. apátok kegyes szemmel fogja nézni (portñ sam, pamiñ sam sunsi).*»

Még maga a bálványistenségeknek bemutatott áldozat sem mindenkor nekik van szánva, hanem *oly végből van eléjük állítva, hogy ők juttassák rendeltetésének helyére, az Égatya elé.* Ily felfogásnak két adatban találjuk bizonyosságát. Az egyik a pelimi istenke szoszvafői idéző igéjében fordul elő (II : 409.), hol t. i. a «fehér hóhoz hasonlatos szarvas állat véráldozatáról» szólva ekkép kéri az imádkozók bálványszellemüket: «Fehér hóhoz hasonlatos szarvasállatotod csipője tarka szent állatod (= lovad) oldala mellé bár kötnéd te oda, a *Numi-Sqrñi atyád birtokát tevő ezüst keresztgerendájú keresztgerendás ház ajtajához, hét fokú tiszta ezüst szent oszlopához bár kötnéd te oda!* Nyomorúságos subájú sok szegényed *Numi-Sqrñi atyádhoz, oda könyörögnek.*» — A másik adat a Világügyelő férfi REGULTÓL jegyzett egyik középlozvai himnuszában

található (II : 328—330.), melyben arra kéri a közvető istenséget hogy a bemutatott áldozati lovat megtisztítva s fényesen fölnyergelve hibátlan lépésekkel az égbe hágassa, «az aranyból való nagy ajtót a jeles ló orra ott nyissa ki», az «*ősz fejű öregecske (t. i. a Égatya) emelkedjék föl a naphímes szép nyeregpre, az oda állított orruk hasított hét táltoscsikó elé bocsássák s az abroncskerék módjára forgó hét ég körül futtassák*». Röviden kifejezve azt kívánják itt az áldozók, hogy a bemutatott, nem éppen kiváló lovat változtassa a Világügyelő férfi remekké, vigye az Égatya elé s legyen az az Égatyanak minden táltoscsikaja előtt futó jeles paripája.

GONDATTI azt jegyzi meg (11. l.), hogy «midőn Jüni-Tārémnak áldoznak, az előkészületek befejeztével *mind a résztvevők háromszor hangosan fölkiáltanak s az utolsó kiáltásnál ütik fejbe a fejsze fokával az áldozati állatot, még pedig a lovat előlről, a rént hátúlról*». E fölkiáltást említi az Ajász-istenke hőseke is (II : 18.) leírván, hogy miután emberei a kívánt áldozatokat meghozták, a bőröket fölakasztották, «leeredtek a partra, a szent vízzel folyó szent tó közepére a mint eljutottak, *éles hangú hangos kiáltást kiáltottak : Numi-Tārém atyánk kiáltásunk hangját hadd hallja meg, Numi-Sorú apánk kiáltásunk szavát hadd hallja meg !*»

Az áldozati állatnak ezen fölkiáltása magyarázza a hőseénekekben említett ama régi harczi szokást, hogy *midőn a győző ellenfelét levágta, az emennek a fejét, vagy feje bőrét, mint valami értékes áldozatot, szintén ilyen módon kiáltotta föl az Égatyanak*. Ily esetről történik említés a vorjábéli istenek hősi énekében (II : 219.), melyben a diadalmas fél leterített ellenén ülve «*késtkja közepéből vékony kést húzott elő, ezt Numi-Tārém atyjához felnyújtotta [így szólván] : «Ilyenféle fényes szemű (= ragyogású) napon, ilyenféle neves fejedelemlhős feje bőrét kiáltom föl neked !*» Hasonló eljárásról emlékszik meg a kondai alvidék fejedelmeinek hősi éneke, melyben «a Három-ölnyi-erdei bálvány az ifjabb fejedelemlhöst hanyatt vágta s most az ő melle fölött ül. Férfi torokcsutkáját keresztülszúrni való szent vasát kivette a zsebéből s már azon volt, hogy az ifjabb fejedelemlhős torokcsutkáját keresztül szúrja. Emez ekkor felszólal : *Te hogyan akarsz engem hitvány módra agyonszúrni ? ! Én Törém nemzeté, harmad napon született ember vagyok ; te az én lelkemet Num-Törém atyámhoz kiáltva ajánld föl !*» A Három-ölnyi-erdei bálvány fölfelé emelte fejét : az

ifjabb fejedelemlhős azalatt őt hasba döfte. Amaz hanyatt esett, ez föléje telepedett. Megszólal most amaz: *„Te kiáltva ajánld föl az én lelkemet!”* Felel az ifjabb fejedelemlhős: *„Magadféle tettűhussal táplálkozó, téged ugyan ki ismer?! Törém téged nem ismer!”* Azzal keresztüldöfte a torokesutkáját s megölte. — Ép úgy mint az áldozati állat bőrét szokás volt fára akasztani az ellenfél feje bőrét is (I. II : 86, 87, 166.).

Hőshöz méltó nemes ellenfélnek tekinti a vogul ember a medvét is, azért ennek leterítésekor is megillető tisztelet az állat fejének áldozatkép ajánló felkiáltása, a mint ezt többször kiemelik a medveénekek, így: *«Állatleány fürtös fejemnek három kurjantásút Numi-Törém férfi atyámnak kurjantják föl, állatleány fürtös fejemnek négy kurjantását N. T. férfi apuskámnak kurjantják föl»* (III : 320.). Itt nőstény medvéről van szó, melynél négy kiáltás a szabály, míg a hímnél öt, mint a kondai medveének mondja: *«Kiáltásból öt kiáltást kiáltottak ők fel ottan felső eget lakó férfi atyjuknak»* (III : 132.). Öt mellett a párhuzamos ismétlés hét kurjantást emleget a Tomily-énekekben: *«Alacsony hangú öt kurjantásomat, alacsony hangú hét kurjantásomat kurjantva tápláléka bő, vize bő bőséges házba visznek be engem»* (III : 476.). Mind az ily fölkiáltás voltakép az Égatya kiengesztelését czélozza azért az alapjában bűnös tettért, hogy az ember keresztelve az isteni akaratot, egy életnek kiszabott határát megrövidíti. Az áldozatul való följajánlás az elkövetett vérontásnak mintegy igazolása avval, hogy az az istenségnek kedveskedésül, egyenesen az ő érdekében történt.

MUNKÁCSI BERNÁT.

Irtisi-osztják szójegyzék.

(Második közlemény.)

K.

kablük csizmasarok | stiefelabsatz (= or. каблукъ). — *kablukop* (adj.): *χūdem sūrt pēdatta kablukop* (II : 140.) mit drei spannen hohen absätzen.

kādērsēn (Dem.) fegyencz | ruchloser mann, zuchthäusler (= or. каторжный). — *Kādērsēn-pan* (Dem.) n. pr. name einer sandbank an der Demjanka, unweit von den Mirkuschin'schen jurten.

kāgert (I.) fehér gólya, gém | weisser storch, reiher. — KV. *kaurēt*.

káik nagy, fedett ladik | grosses, gewöhnlich gedecktes, boot am Irtysch und Ob. — Cf. tat. *kajik*, or. каюкъ.

kaiyai, *kaiyi* szúnyog | mücke.

kak (II : 144, 172.) mint | wie (= or. какъ).

kāk rüh, kosz | krätze, räude, grind. — *kākēy* rühes, koszos | rüdig, krätzig; *kākēy-ūgop* grindköpfig. — ÉO. *kak*; *kakey*. — Cf. kaz. قوق قوق schelber, räude.

kale-χui járó-kelő, folyton mozgó, sürgő-forgó férfi (*Pairāχta* jelzője) | unsteter mann, einer der sich viel herumdreht, herumirrt (epitheton des *Pairāχta*).

kalem: vid. *at-kalem*. — *kalimem* (mom.).

kām (K.) bizonytalan jelentésű szó a következő összetételekben: *kām-nēy* (*kām*-frau). — *kām-vāχ* (poet. *kāmet-vāχ*) ezüst neme (?) | (*kām*-metall) art silber (?); *kām-vāχ*, *tīt-vāχ*: vid. *tīt-vāχ*. — L. e szó magyarázatára nézve: Irt. Ostj. II : 250—253. l.

kama (K.): vid. *kēma*.

Kamē, *Kamēy-jega* n. pr. *Káma* (folyó) | *Kama*, name des linken beinflusses der Konda.*) *Kāmēy-pūgot*, *Kāmēt-pūgot* n. pr. *Kamow*'sche jurten in der Kl. *Konda*'schen wol.

*) Más hasonló folyónevek Éjlszak-Oroszországban: 1. *Káma* a Volga nagy mellékfolyója (votj. *Kam*); 2. *Kama* az Omj mellék-

kāmen (adv.) künn | draussen, aussen. — *kāmetta*, *kāmëtta* adv. von aussen (cf. *kīm*). — *kēmen*, S. *kāmelta*. C.

kaneitem morogni | brummen, knurren.

kāñ jeges róka | eisfuchs, steinfuchs (*canis lagopus*). — *Kāñ vāñem sāgëttai lepëñ Sāp-çoi jemëñ jink* (II: 26) (az Irtis folyó disz-jelzöje) | das heilige wasser des gleich divergierenden (contouren) der schnauze eines steinfuchses gegabelten Irtysch (?) (einer der vielen beinamen des Irtysch). — *Tūrum kāñ kāt çōredat . . . . çōnytet saçat* (II: 32.) so wie er mit seinen zwei rentierböcken (das steile ufer) emporklettert (die ersten zwei worte blieben unübersetzt). — AS. *kōñ*, FS. *koñ*. — Cf. zürj. *kōñ*.

kayrās kanálkészítésnél használt szerszám | instrument, welches bei der verfertigung der löffel angewandt wird.

kaplat-çui sürgő-forgó ember | unsteter, rühriger mann: *Poi-lāpetta Kaplat-çui* n. pr.; vid. *Poi*.

kār kéreg | rinde, borke. — *çūt-kar*, *tëgat-kar*: vid. *çūt*, *tëgat*. — *kāreñ*, *kareñ* kérges | rindig, aus rinde: *Kāreñ nānk pandëñ āvēt* (II: 94.) n. pr. aus rindigem läarchenbaume gezimmerte stadt (name einer alten ostjakischen festung); *kāreñ õndap* nyirhëj-böleső | wiege aus birkenrinde. — EO. *kār* rinde, *kāreñ* mit schorf bedeckt (АНЛQ.). — Cf. zürj. *kor*, *kariž*, *votj. kur*.

kār: *kār-mōç* tojās | ei. C.

karablū hajó | schiff (= or. корабль). — Cf. *karāp*.

karamsa bokor, cserje, cserjés füz, vessző | strauch, strauchweide, ruthe. — *keremsa*, *keremse* (C.).

karāp, *karëp*, *kerāp*, *kerëp* hajó | schiff, fahrzeug (= or. корабль). — SO. *kerep*.

karaulittem leselkedni | lauern (= or. караулить).

kardëm a hó megfagyott gyöngë kérgë | schwache schneekruste auf dem schnee (чирь).

kāreñ: vid. *kār*.

karëp (O.): vid. *karāp*.

karet (poet.): vid. *kart*. — *karet-vāç* (poet.): vid. *kart-vāç*.

karimem (mom.) КК.: vid. *kerem*.

karimem (f. *karimedem*) fordítani | umdrehen, sich umdrehen; *tëg-pa ūgot karimetet*, *pulat pōgotmetāi* (II: 130.) dreht er hierher den kopf, so reicht er ihm einen bissen; vid. *keredem*.

kariš (C.): vid. *karëš*.

karë (K.) kecsëge | sterljäd (*accipenser ruthenus*). — *Karë-pōsep* (?) (*pōst*) n. pr. (sterljäd-seitenarm) name eines seitenarmes der

---

folyója (a tobolszki kormányzáságban); 3. *Kemj* a Jeniszei mellékfolyója; 4. *Kem* a Jeniszei felső folyásának neve az ősi lakók nyelveiben.

Konda. — *Karé pōspat-ürdat voš* (II : 26.) n. pr. (heldenstadt an dem sterljäd-seitenarme) name einer ehemaligen ostjakischen erdfestung am südlichen ufer der Konda, 7 werst von der Redin'schen station (Kl. Kond. wol.). — AS. *kari*, FS. *kori*, ÉO. *kara*, *kari*. — Cf. jurák-szam. *hīri*.

Kārés: vid. *Tōžtēy-Kārés*.

karēs apró kecsége | kleiner sterljäd (etwa zwei spannen lang) = szib. or. карышь (cf. *karē*).

karkam ügyes, élénk | flink, hurtig; *kēdet-karkam* ügyes kezü | mit behenden armen, händen. — ÉO. *karkam*.

karyem (KK.): vid. *kerem* (I., AK.).

kart (poet. *karēt*) vās | eisen. — *karda-žōt* vasház | eisenhaus, aus eisen gebautes haus (in märchen). — *kart jēvēr* vāsfarkas | eisenwolf (in sagen). — *kart-nurpe* vāsnelyü | mit einem eisengriffe. — *kart-sēger* vāslāncz | eisenkette; *kart-vāž* vās | (eisenmetall) eisen; *kart-vāžtanur* vāsněl | eisengriff. — ÉO. *karta*, *karti*. — Cf. zürj. *kört*.

kastem lépni, ide-oda járni | ausschreiten, umziehen; *kastem* lépés, járás | das schreiten, das umziehen; *kastem-tēt* volle procession. — ÉO. *kaslēm*, *kaslēm*; *kaslēm*, *kaslēpsa*.

kažem (I.) nyelni | schlucken. C. — SO. *kaugnēdem*.

kač, *kaš* akarát, kedv, gyönyörűség | wille, lust, laune, vergnügen (bei CASTRÉN, wol fehlerhaft: überdruss, langeweile). — *kačem žōtōt* elment a kedvem, megúntam vmít, megunatkoztam | mir verging die lust, ich bin überdrüssig geworden, ich empfinde langeweile; *tāgisemen kačēt žōtōt* (II : 110.) er wurde des wartens überdrüssig. — *kačem pīdōt* kedvem jōtt, kedvem van vmire | ich habe lust bekommen, mir fiel ein. — *kač(et)* endam nincs kedve | keine lust haben (eig. ist keine lust): *žanēmgetan mēg ožtena čūtča kačēt endamet* (II : 54.) deine freiersleute haben keine lust auf der erde zu schreiten. — *kač(em)* tājem (f. tāidem) kedvem, szándekom van vmire | lust haben, die absicht haben. — ÉO. *kaš*. — Cf. zürj. *gaž*.

kašadem (AK.), KK. *kašatem* (f. *kašattem*) látni, megismerni | sehen, erkennen; pass. *kašadājem* (f. *kašattājem*). ÉO. *kaisalalem*, *kaisalēm*.

kāt, *kātn*, *kāden*, *kādn* két; kettő | zwei. — *kāt-žat-joy* tizenkettő | zwölf. — *kāt kur sagāt* zu beiden füßen. — *kāt-ūgop* zweiköpfig. — *kātna* (loc.) ketté | in zwei: *kātna keryem* in zwei fallen; *kātna lažimem* sich in zwei spalten; *kātna menem* in zwei zerfallen, sich scheiden. — *kādn-kut* köz | (zwei-zwischenraum) zwischenraum von zwei dingen; *kādn-kuda* (lat.) közé | zwischenhin; *kādn-kutna* (loc.) között | zwischen; *kādn-kudīvet*, *-īva* (abl.) közül | aus: *pēttet kādn-kudīva kavejat sayittet* (II : 14.) er schlägt (es) mit dem hammer zwischen den ohren. — *kādenat* kettenként | je zwei. C. — S. *kāt*, *kat-žen*.

Katèm-jega n. pr. *Katèm*-fluss, rechter nebenfluss der Konda.
katt a fűggő madárháló tartó rudak egyike | jede der zwei stangen, welche das vogelnetz in ausgehauenen waldöffnungen aufrecht halten. — *katt-oxta* oberteil der genannten stangen (?); *katt-oxta-tīliš* az első hónap neve (az Obvideken), midőn a rézevadászat kezdődik | name des ersten monats (am Ob), wann der entenfang betrieben wird; vid. *tīliš*. — ÉO. *kalt*, *kalt-uyti-tēlis*.

kattem (f. *kattedem*) fogni, megfogni, tartani; kikötni; vmihez fogózkodni | greifen, fassen, halten; landen; sich anfassen. — *man tat-jaxtama us kattetem* (II : 68.) soll ich mich noch mit meinen eigenen kriegern fassen? *këttadīva kattamen* (II : 150.) indem sie sich an den händen fassten; *notēy rōtu jim notet toxta kattet* (II : 196.) mit dem schönen vordersteven des spitzschnabeligen bootes stiessen sie da an's ufer. — *šuda-(šut-)kattem* egymást fogni | sich fassen: *šūdem tunk*, *šūdem tēte šut-katteden* (II : 174.) sie hielten sich drei sommer und drei winter umarmt. — *Katteda-vānda* n. pr. steile landspitze, wo man landet (name einer landspitze in der Demjan'schen wolost am Irtysch, wo sich früher eine ostjakische Festung befand). V. ö. a közelfekvő orosz falu ГОТИЛОВО nevé. — *kattēy* kikötő hely, kikötő hid | landungsplatz, landungsbrücke. — *kattēdem* (frequ.). — *kattimem* (mom.); *noz kattimem* emelkedni | sich erheben. — *kattēdem*, *kattēmdem* (intens.). — *kattēptem* (caus.) nyújtani, adni, fogatni | geben, reichen: *sūgom pōyat kattēptāi* (II : 112.) sie reichte ihm einen knäul zwirn. — *kattēsem* megfogni, tartani; dicsérni | greifen, fassen, halten; loben, rühmen, prahlen (C.). — *kattēsīdem* (frequ.). — ÉO. *kātllēm*, *kātallēm*; *kāllamtlēm*, *kātlemtlēm*; *šattētem* landen; SO. *kīlēm*; ÉO. *kaltēy* landungsbrücke. — Cf. zürj., votj *kut*- fassen, halten.

kava kalapács | hammer (cf. *keu*). — AS. *kevi*, FS. *kavi*.

kavala (S.) hajfűrt | locke. C.

kāvrem (f. *kāvērdem*; inf. *kāvērda*; part. pr. *kāvērēm*; ger. *kāvērmen*) főni | kochen (intr.). — *kāvērt*, *kāvērt* (fut. 3.) es kocht. — *kāvērēm* forró, felfőtt | heiss, siedend, gekocht; *kāvērēm-jink* kochendes wasser. — *kāvērēmēm* (f. *kāvērēmdem*) felfőni | aufkochen; *kāvērēmōi* (præt. 3.) es kochte auf. — AS. *kēvert*, FS. *kōverl* (fut. 3.); ÉO. *kavērēm*, *kavarēm*; *kavērēmālēm*; *kavērēmtlēm*; *kavērēm*, *kavērēm*.

kavērāk (I.) gyöngé, laza | schwach, locker, schlaff. C.

keār KK. (poet.): vid. *kār*.

kebān (I.) szénaboglya | heuschober. C. — Cf. tat. *keben*, *kibān*.

kedān istálló, csűr | stall, scheune.

kedat (conj. postp.) miután | nachdem; ist es einmal so, dass . . . : *šoi šotēmden kedat* (II : 8.) ist es dir einmal gelungen einen mann zu erwerben; *Sos-tūrum-iga soi vōlban ūgot-šōx šorum*

kedat (II : 64.) dass es dir gelang (dem) *Sos-türum-iga* seine farbigschimmernde (?) kopfhaut abzuziehen. — *Xotàn pogeten tür-sèi seimedöt kedat* (II : 136.) kaum erklang die stimme ihres sohnes.

kedémtem megjeleni, szem elé kerülni, mutatkozni | vor die augen kommen, sich wieder finden, sich zeigen — *kāt jaran totta kedémteyen* (II : 76.) die beiden samojeden fanden sich da wieder; *kéžem kedémtot* mein messer kam mir vor die augen, fand sich wieder. — ÉO. *kētēmlem* anrühren, beleidigen.

kédēy : vid. *kēt.* — *kédēy tet* : vid. *tēt.*

kedēy : vid. *ket.*

kekadem, kekatem (f. *kekattem*) rendelni, előírni | vorschreiben : *nuy nēyen kehate* (II : 74.) schreibe deiner frau vor.

kēle maliczasuba; medvebőr (a medveénekben) | malitza, ein rentier- oder hundepelz, der mit der haarseite nach innen getragen wird; bärenfell (im bärenliede). — *kēlep* maliczasubás | mit einer malitza : *iz-sūyta, ióy-sūyta kēlep tonz* (II : 82.) n. pr. in malitza aus bärenfellen und elentierfellen gekleideter gott (name eines ostjakischen götzen).

kēša csabakhal | barbe, чебарь (cyprinus barbuis). C. — SO. *kīlsi*, ÉO. *kēsi* leuciscus rutilus. — Cf. zürj. *kētsi* rotfeder (c. rutilus), plötze (c. idus); tat. *kēček* name eines fisches.

kem bizonyos mérték, szám, időpont | ein gewisses maass, eine gewisse zahl, zeit : *metta-kem* : vid. *metta*; *nāla-pete-kem* so viel der boden eines löffels (flüssigkeit) enthalten kann; *žašjai-kem* so zahlreich wie die ameisen; *χūdēdem kem ār iga* (II : 138.) jeder von den zahlreichen männern, der zugehört hat. — *kema* (dat.) abban az állapotban, hogy . . . ; úgy mint; hasonlóan | (mit dem infinitiv) in dem zustande, dass . . . ; so wie; gleich : *χōχūtta kema* (II : 116.) so (schnell), wie im trabe; *χatedem kema verāijen* (II : 78.) sie sind (tdk. waren) nahe daran zu erliegen; *in īma mért lepesēyeta kema juvōt* (II : 136.) diese frau ist so (alt) geworden, dass sie kaum sich regt; *vetta kema vērūjem* ich war dem tode nahe. — *kemna, kemne* (loc.) miután | nachdem als; *tu vēr perem kemne* (II : 106.) als diese sache zu ende war. — ÉO. *kam, kem.* — Cf. votj. *kem* : *ta-kem* so viel; tat. *kem.*

kēm : vid. *kīm*; *kēmīvet* : vid. *kīmīvet.*

kēmen (C.) : vid. *kāmen.*

kemetna (poet.) KK. : vid. *kemue.*

kēdey : vid. *kēndēy.*

kēne könnyű | leicht. — *kēne-pūip* (KK.) mit einem leichten hintern (vom haasen). — ÉO. *kēn, kēna*, AS. *kennex.*

kēmājem (C.) : vid. *kēmājem.*

kēņem (C.) : vid. *kēņem.*

kēč puha rénbőr-harisnya | strumpf von weichem rentierleder. C. — ÉO. *kēnž, kēš.*

ker dohánytörésre való famozsár | holzmörser für tabak C. — Cf. zürj., votj. *gír*.

kera vörös kecsge | roter sterljäd (C.): vid. *këra*.

kerap, *kerëp* (L.): vid. *karap*.

keredem (f. *kerettam*) fordítai; fordúlai; húros hangszeren játszani | umdrehen, umkehren; sich umdrehen; auf einem saiten-instrumente spielen (?). — *joy-keredem*, *pira-keredem* visszafordítai | zurückkehren. — *keredüdem* (frequ.). — *keremem*, *karimem* (mom.); *pira karimem* zurückkehren. — SO. *kiriglem*, ÉO. *kerlalem* umkehren, *kerlem* wenden, drehen. — Cf. zürj. *gart*.

kerem, *kergem*, *kerkem* (L., Dem.), K. *kergem* (f. *keredem*), KK. *karjem esni* | fallen. — *kät kur sagät kerengen* (II : 132.) sie fielen zu seinen beiden füßen; *tavem ozteja kerjem* ich schwang mich auf's ross; *çajamatay jiget*, *anket keltejen it-keretenen* (II : 170.) sein pflegevater und seine pflegemutter weinen, fallen nieder. — *çatarotëja keremen tai vër pösënetem* (II : 112.) als ich gegen die hinterwand fiel, vergoss ich rotes (?) blut. — *keredem* (iter.). — *keremem*, KK. *karimem* (mom.). — *keriptem* (caus.) ejteni | fällen. — *kerküdem* (frequ.): *çotän täka kerküdet* (II : 4.) wenn er stark fiel. — *kerjemtem* ledobni; leesni | fallen lassen, werfen; niederfallen. — *kerjemtüdem* (frequ.; II : 120.). SO. *korgem*; ÉO. *kerëlem*, *kërilem*, *korilem*. — Cf. zürj. *kirt*- abfallen.

keremsa, *keremse* vesszö | ruthe. C.: vid. *karamsa*.

kerëp: vid. *karëp*.

kerëš: vid. *këréš*.

[nähen.

kerëm-çanç himzés-fajta | eine art ausnabt, muster im auskerkem: vid. *kerem*; *kerküdem* (frequ.).

kermet téгла | ziegelstein. — *vërde kermet* roter ziegelstein, gebrannter z. — Cf. киричъ.

kerjem, *kerjemtem*, *kerjemtüdem*: vid. *kerem*.

kes (Dem., KK.) -szor, -szer | -mal: *ei-kes*, *i-kes*, *i-ges* egyszer | einmal (cf. *piš*); *ei kesa*, *i kesa* (dat.) mit einem male. — *çüdem-kes* háromszor | dreimal. — *metta-kes* valamikor | irgend einmal.

kesä, *kesä*, *kese*, *kesë* (C.) zseb | tasche. — Cf. tat. *kesä*.

kesem szakítani; húzni; dörzsölni | reissen, ziehen, reiben.

C. — SO. *kossem*.

kësem versenyt futni | um die wette laufen. C.

këžje kés, kard | messer, schwert. — *këžje-jänk* (-jänök) kés pengéje | messerklinge. — *këžje-nët* (K.) kés nyele | messerstiel. — *këžje-vänem* a penge éles széle | (messer-gesicht) scharfer rand der messerklinge: *këžje-vänem-tampa* (II : 116.) dem scharfen rande des messers gleich. — *këžje* késes | mit einem messer, schwerte, zu einem messer, schwerte gehörig; *këžje-çoi* (*çui*) mit einem messer oder schwerte bewaffneter mann. — AS. *kāčez*, FS. *kōčez*, ÉO. *kesi*, KV. *kāsë*.

keže, köže (I.) C.: vid. *keža*; *kežedem, köžedem*: vid. *kežüdem*.
kežey, köžey beteg | krank. C. — ÉO. *kāṣaṇ*.

keš (I.) (úgy nevezi egymást a férj és feleség) | (gegenseitige benennung des mannes und des weibes). C.

ket kötél | tau, strick (CASTRÉNNÁL bizonyára hibásan: thau).
 SO. *kała, kala*; ÉO. *keł*. — Cf. zürj. *köl*.

ket szó, beszéd, hír | wort, rede, nachricht. — *kedény* a beszédhez tartozó, beszédes | zur rede gehörig, gesprächig. — SO. *kol*; ÉO. *keł, ket*. — Cf. zürj., votj. *kil*.

kēt kéz; kar | arm, hand. — *kēt-ēsemēp* (II : 72.) kéz-csecstü | aus der hand mit milch gefüttert. — *kēt-jit* kéztő | handwurz. — *kēt-lās*: vid. *lās*. — *kēt-pāy* kézujj | handfinger. — *kēt-pete* tenyér | handfläche. — *kēt-sot* armkraft (?). — *kēt-tūp* kézi evező, kormány-evező | (hand-ruder) steuerruder. — *kēdēy* kezes, kézzel bíró | mit händen oder armen versehen; *kēdēy tet*: vid. *tet*. — *kētpē* id.: *jāvetta-kētpē* mit einem im (schwert) schwingen geübten arme. — SO. *kōt*.

ketnaz: *ketnaz-ana* (I.) anyós | schwiegermutter (so wird die mutter des bräutigams oder mannes von der braut oder frau genannt). — *ketnaz-jīg* (I.) após, ipa | schwiegervater (so wird der vater des bräutigams oder mannes von der braut oder frau genannt).

keu, kev kő; szikla; hegy; üveggyöngy; gyümölcs magva | stein, felsen, berg; glasperlen; kern einer frucht. — *Keu, Kev* n. pr. Uralgebirge (cf. régi orosz камень). — *jūm-keu*: vid. *jūm*. — *tūt-keu*: vid. *tūt*. — *Kev-īma* n. pr. (stein-alte) ein enormer stein, der sich in dem orte *Pēt-még* (Kl. Kond. wol.) befindet und als ein fetisch angebetet wird. Die daneben befindlichen kleineren steinblöcke werden als ihre kinder (*īaurimet*) angesehen. — *Keu-Jaran*, Dem. *Keuda-Jargan* uralvidéki szamojéd | stein- oder bergsamojede, d. h. Ural-samojede. — *kēu-pagal* kőszál | steinblock. — *keu-sēm* gyümölcs magva | (stein-same) kern einer frucht, körnchen. — *keu-vōt* nyugati szél | (Ural-wind) west-wind (ÉO. *keu-vāt*). — *kevey, kevēy* kövi, köves; uralbeli; gyöngyös | steinern; Ural-; aus glasperlen; *kevey-jert* jégeső | (steinerner regen) hagel C.; *kevey űr* mit glasperlen verzierter stiefel; *kevey sax* mit glasperlen verziertes kleid. — ÉO. *keu, kev*; AS. *kauz*, FS. *kouz*.

Kēum, n. pr. *Kēum*, name eines rechten nebenflusses der Demjanka.

kēver (K.) a tenyérnek a hüvelykújj és mutatóújj közötti része, ököl | handfläche zwischen dem daumen und dem zeigefinger, hohle hand, griff, faust. — Cf. zürj. *gabir*.

Kēver-γuś-γoi n. pr.: *Vērdem-jīnkpe Kēver-γuś-γoi ūrday jīnk* a Konda jelzője | beiname der Konda (II : 26.): vid. *vērde*.

kevēy: vid. *kevey*.

kāda (I.) sógor, sógornő | schwager, schwägerin. C. — SO. *kūdi*, ÉO. *kīli*.

kidem, *kitem* (f. *kītem*) küldeni; űzni | schicken, senden; jagen. — ÉO. *kītem*.

kīdem (f. *kīttam*) fōkelni, fōlėbredni | aufstehen, erwachen; pass. *kīdājem* (f. *kīttājem*) geweckt werden; *çoje nēyna, çoje çuina noç-kīttājem?* (II : 172.) von welcher frau, von welchem manne werde ich aufgeweckt? — *kītem* emelni | heben. — ÉO. *kīllem*.

kīdem vālni, v̄mivė lenni | werden (?); *Ās untet nouw unt kidōt* der Ob-berg (steiles ufer) ist weiss geworden.

kīla männliches geschlechts-glied. C. — Cf. zürj. *kōl*.

kīm, *kīmel*, *kīmit*, *kēm* ki, kifelė | hinaus, heraus, weg. — *kīm-āytem* (f. *āgattem*) kiokādni | sich erbrechen. — *kīm-ėdem* kiállani, kinyűlni | nicht hineingehen, hervorragen, ausgehen. — *kīm-estem*, *kīm-estemdem* kibocsātni | herauslassen. — *kīm-jānçam* (f. *jāçtam*) kimenni | hinausgehen. — *kīm-kīdem* kikűldeni | hinaus schicken. *kīm-lattem* (Dem. -lottes) kimenni | hinausgehen. — *kīm-lonintem* (K.) kirohanni, kinyoműlni | herausrennen, herausstűrzen (von einer masse menschen). — *kīm-menem* kimenni | hinausgehen. — *kīm-nāvėrmem* kiugrani | herausspringen. — *kīm-ńerimem* elvenni | wegnehmen. *kīm-partem* elparancsolni, elkűldeni | (weg-)befehlen | wegschicken. — *kīm-tādem* kihűzni | herausziehen. — *kīm-tagamem* ki-, eldobni | hinauswerfen, wegwerfen. — *kīm-tegetnem* kirőpűlni | herausfliegen. — *kīm-tĳvdem* kijőnni | herauskommen. — *kīm-tapkem* kifutni | herauslaufen. — *kīm-vantem* kivezetni | herausfűhren. — *kīm-vejem* ki-, elvenni | herausnehmen, wegnehmen. — *kīm-vėradem* el-, ki akarni, szabādűlni igyekezni | fortgekommen suchen, sich fortreißen. — *kīm-čušmem* kilėpni | her austreten, herausschreiten. — *kīm-širtem* el-, kīseperni wegschieben, wegfegen. — *kīmpa* kűlső | das āussere; *kīmpēja* (lat.) kifelė; mőgė | nach aussen, hinter (einen gegenstand); *kīmpena* (loc.) mőgött | hinter (einem gegenstande); *kīmpĳvet* (abl.) mőgöl | von aussen: *tune çadoç kīmpĳvet maçta sajem-dājet* er umging die leute von hinten. — ÉO. *kīm*; *kīmpa*, *kīmpi*; *kīmpĳja*.

kīmda: vid. *kēmda*.

kīmet második, más | zweiter, anderer; *kīmeta* (lat.) zum zweiten male. — *kīmetçe* (I.) das zweite mal. C.

kīmet ruha őle, alja | schoss, saum (am kleide); falte (C.). — SO. *kīmel*; ÉO. *kīmel*. — Cf. tavgi-szamojėd *kamsa*.

kīmel, *kīmit*: vid. *kīm*.

Kindal-jega n. pr. Kindal-fluss (name eines binnenflusses unweit vom linken ufer der Konda, zwischen den Jermakow'schen und Jesaul'schen jurten (Kl. Kond. wol.).

kīrem vetni (gabonát) | sāen. C. — *kīrendem* id. C.

kiser játékkártya | spielkarte (= or. козырь trumpf). C. — AS. *keser*; EO. *kasér*, *kiser*.

kiš a fának kinövése, gumója, boga | baumknollen, auswuchs am baume. — *kiš-pāype*: *kiš-pāype pāyēj tūp* (II : 68.) mit einem querholze (finger) aus einem baumknollen versehene befingertes ruder (epitheton eines ruders; die früheren Irtysch-Ostjaken ruder-ten nämlich mit einem ruder, welches am oberen ende ein querholz [?] *pāy* hatte). — SO. *kič*.

kišmar (C.) = *kiš*. — SO. *kičmar*.

kīt (= *kāt*, *kādn*) két (összetételekben) | zwei (in zusammensetzungen): *véray çoi kīt çupot totta panāi* (II : 30.) da wurden die beiden hälften des blutenden mannes hingelegt; *kīt-pui* aus zwei teilen bestehender hintere; *kīt-panpe* zweimal zusammengelegt; *kīt-panpe pandēy ai* zweimal zusammengelegte zusammenlegbare nachricht (epitheton einer rede, nachricht); *kīt-tāran*, *tāren n. pr.* zweifache tarn (ihr volles epitheton ist *ei-veŧpe kīt-tāran vid. ei-veŧpe*).

kitem: vid. *kidem* (1.).

kitmem (f. *kidemdem*) vki előtt könyörögve meghajolni, ájtatosan imádkozni | sich vor jemandem bittend verneigen, andächtig bitten, anflehen: *Sanka jįgeda kidemda veŧöt* (II : 64.) er fing an seinen vater Sanka anzuflehen. — *kitmesem* (I., C.), K. *kitmešem* einen anflehen, inständig bitten: *tu kitmešöt Sorńi-sanka jįgeda nēy vérat*, *çui vérat ouden jęga* (II : 64.) er flehte seinen vater, das goldene licht an um einen von frauen- und männerblute fließenden fluss.

kittay-voš (Dem.) landungsgerüst (?); cf. *kattēy*.

kättem emelni | heben, vid. *noç-kitem*. — Cf. *kidem*.

kitem (f. *kittedem*) 1. hozni | holen, bringen; *jink kittetai ei imejat mejājet* (II : 52.) um wasser zu holen gab man ihnen eine frau; — 2. inni (?) | trinken (?), zu sich nehmen (poet.): *ēva ōmēst . . . sarēy ūç, magēy ūç kitemen* (II : 170.) es sitzt eine jungfrau, die bier und met zu sich nimmt.

Kitvor, *Kitvor-ürt* n. pr. name eines berühmten wogulenfürsten (wog. *Kitvor-ötér*) aus der gegend des *Satęga* flusses (Tur. distr.).

kīt (poet. *kītu*) nyírhejkosár | birkenrindenkorb für beeren. — Cf. jensiszei-szam. *kide* trogähnliches gefäß, osztják-szam. *kiedä. kebērsä* (I.) samen der einheimischen pæonie, welche von den kindern zur verfertigung von halsbändern benutzt werden. — Cf. zürj. *kibertsä* odermennig (agrifonia eupatorium).

kēdet, *kēdöt*: vid. *kētöt*.

kęgām emberesoport | haufen (v. menschen).

kęma, *kama*, *kuma* hambár | speicher, rumpelkammer. — Cf. zürj. *kum*.

kęmda, *kįmda* rozomák | vielfrass (*gulo borealis*). — SO. *kimdek*.

Kënanëm-anka n. pr. tochter des helden *Xüt-voš-iga*.

këndëj, *kendëj*, *këntëj* haragos | zornig, böse. — *këndašem* (f. *këndaštam*) haragudni, bosszankodni | sich ärgern, zürnen (c. instr.); *mida mokta ütta vërat këndašten?* (II : 120.) weshalb zürnst du umsonst (über eine vergebliche sache). — *këndašidem* (frequ.). — *kënmäjëm*, *kënmäjëm* (mom.) haragudni | zürnen, sich ärgern; *çoda-met jÿçpogot kënmäi* (II : 8.) der sechste bruder wurde zornig; *ubet kënmäi* der schwiegervater ärgerte sich. — *kënt* harag | zorn. — **ÉO.** *kant* : *kandëj*, *kantëj*; *kandašlem*, *kantašlem*, *kammattalem*.

këney (K.) rothadt | verwest. — Cf. **ÉO.** *kuntlem* anfangen zu faulen.

këniğ könyv | buch (= книга).

këñža (*këžja*) : még | noch mehr (dient zur bildung des comparativs): *tavetna ätmäi pët južna këñža kërsna* (II : 12.) vom rosse wurde er höher als der hohe wald ist emporgehoben; *pirna këñža* mehr als nachher, *sirna këñža* (II : 130.) mehr als früher. — **ÉO.** *kinša*. — Cf. zürj. *kindža* ausser.

këñžëm (f. *këntëëm*, *këštem*) keresni | suchen, haschen; *çut këñžëm* fisch fangen; *çut-këšta-çoi* (fisch-haschender-mann) fischer. — *këñžedëm* (iter.). — *këñženëm* (mom.). — **SO.** *kinžëm*; **ÉO.** *kanš-lem*, *kanšlem*, *kašlem*.

kënt : vid. *këndëj*.

këyen (?) : *röç vës këyen szeméremöv* (?) | jungferngürtel (?), schamgürtel (?). — Cf. **ÉO.** *vorëp*, *ürëp* (AHLQ.).

këñët (K., Dem.) süveg | hut.

kër, *këra*, *tëra* ajtósark; csomó, karika (kulcsok számára) | türangel; bündel, ring (für schlüssel); *çötoy-kër*, *këra* türangel; *tujit(e)-kër* bund ringe.

këra, *kërä*, *këra* teljes nagyságú kecsége | erwachsener sterljäd (cf. *karë*, *karëš*).

kërëp harkály | specht. — *kërëpëj* adj. : *kërëpëj-nëj* nöstény harkály | spechtweibchen. — Cf. zürj., votj. *kër*.

kërëš, *këreš* magas | hoch. — *kërëža*, *kërša* (lat.) a magasba | in die höhe. — *kërëšna* (loc.) magasban | in der höhe. — **ÉO.** *kärëš*. — Cf. zürj. *kerös* berg, anhöhe.

kërüa posztókabát | rock aus tuch.

kësä : vid. *kesä*.

këžja erös | stark, heftig. — Cf. *këñža*.

këžja, *këca* betegség | krankheit. — *ëne-këžja* bujakór | (grosse krankheit) siphilis. — *öñël-këca* (K.). *pëñël-këca* (K.; II : 48.) (namen unbekannter krankheiten). — *këžëj*, *këçëj* adj. — *këžüdëm* (f. *këžüttam*) betegeskedni, betegnek lenni | krank sein; *ügem këžüttet* (mein kopf ist krank) ich habe kopfweh. — *këžëj*, *këçëj* beteg | krank. — *keže*, *köže*; *köžedëm*; *kežëj*, *köžëj* C. — **SO.** *kiče*; **ÉO.** *käš*, *käši*; *käšëtlem*.

kësem (f. *këstam*): vid. *kënzem*. — *zut-kësta-zoi* halász | fischer.

këstàn gyékény | matte (цѣховка).

këstëk (?) I. unalmas, szomorú | langweilig, traurig.

këtöt, këtet (f. sing. 3. *këtt*; plur. *këttet*; fut. pass. sing. 3. *këttài*) látszani, jelentkezni, mutatkozni | sichtbar sein, werden, erscheinen: *ei zütna nai këtt* (II: 152.) in einem hause ist feuer zu sehen; *zatt paťa muztë këttet* (II: 36.) gegen die sonne (gesehen) sind sie durchsichtig; *Nänk-zuš-zoi rëvëj ürt tör(a) këttài* (II: 50.) der tör des blutigen helden *Nänk-zuš-zoi* wird sichtbar werden. — Cf. *kânža*. — Cf. *këdëmtem*. — ÉO. *katlem*.

Kon-ävët, Kun-ävët n. pr.: vid. *ävët*; *Kon-(Kun-)ävët-pögör* n. pr. *Kun-ävët-insel* (II: 287.).

koñar (I.) szegény, nyomorult | arm, elend. C. — AS. *keiner*, FS. *köner*, ÉO. *keñar, koñar*. — Cf. zürj. *koher* (votj. *kwaiher*).

Kop'-iga n. pr. (= Поконию; name eines ostjaken aus den Siglin'schen jurten [Kl. Kond. wol.], welcher im anfangе dieses jahrhunderts lebte und sich durch seine kämpfe mit den *Tävda-jaz*, wogulischen abenteurern, in der gegend der unteren Konda ruhm erworben hat).

kör kemenceze | ofen. — SO. *kör*; ÉO. *kör, kūr*. — Cf. zürj. *gor* (votj. *gur*).

köröppja szekrény | kasten. — Cf. zürj. *korobja* (or. *коробѧ*).

korsan válú | trog. C.

Kosarj-pügöt n. pr. (ostjakischer name der Kosarew'schen jurten am Salym).

košem, kušem nyomát követni vlkinek, nyomozni, követni, üldözni vkit | folgen, verfolgen, nachspüren, den spuren nachfolgen. — *košëdem* (frequ.). — ÉO. *kušëlem*.

koulij: vid. *kovlay*.

kova kakuk | kuckuk. — *üz-tei-kova* kuckuk vom scheidel des kopfes (so nannten die ostjakenhelden manchesmal ihre hüte, welche sie in kuckuke zu verwandeln verstanden, indem sie sie in die höhe warfen. Diese kuckuke konnten ihnen verschiedene aufträge ausrichten). — AS. *kagi, kavi*.

kövel, küvel esengetyü | glöckchen, schelle. — *kovlay, küvlay, kovlëj, koulëj* adj. glöckchen-, schellen-, *kovlay sai* (glöckchen-vorhang) mit glöckchen versehener vorhang; *kövlëj sümet* (glöckchen-birke) mit glöckchen behängte birke.

köžë (C.): vid. *këžä*; *köžëdem* (C.): *këžëdem*; *köžëj* (C.): vid. *këžëj*.

koštär kétágú kapa (заступъ) | hacke, karst. — zürj. *kuštan*. *košula* suba | pelz (= конула). — *košula-rök* subagallér | pelzkragen.

kuba, kupa vajköpü | butterfass. C.

kuda: vid. *kut*.

kudëy: vid. *kutëy*.

kudn: vid. *kutna*.

kudâr, *kuâr* repülö evet | fliegendes eichhorn C. — SO. *kutker*;
ÉO. *kušar*.

kugur kosár | korb. C. — SO. *kukkur*.

kui moesár, posvány | sumpf, morast. — *kui-mûruy*: vid. *mûruy*; *kui-tëger*: vid. *tëger*. — *Kui mûruyta sëvey ûrt*, *kui mûruyta vegey ûrt* (II : 2.) n. pr. gleich der moltebeere zopfiger held, gleich der moltebeere rüstiger held (name eines ostjakenhelden).

kujanda (I., Dem.) vízhordó rúd (коромысло); mérleg | schulterjoch, waage. — ÉO. *kujan-juy*. — Cf. tat. *kujanta*.

kukuk-îma kakuk | kuckuk (eig. kukuk-frau). — ÉO. *kuku*, *kukuk*.

kuladîdem duzzadni, telve lenni | voll sein, strotzen.

kulla könnyen mozgó, sikló (ladik) | schlüpfrig, leicht (vom boote); *kulla rit* ein leichter kahn. — ÉO. *kulla*.

kultûk, *keltûk* (I.) jaj! | wehe! (I : 132.) — Cf. türk. *qaltaq* wehe!

kuľ ördög, vízi manó | teufel, wassergeist. — *pëgde kuľ* (schwarzer teufel) teufel (als schimpfwort). — ÉO. *kuľ*, *kuľ*. — Cf. zürj. *kuľ*.

kuma: vid. *kama*.

Kun-âvét n. pr.: vid. *Kon-âvét*.

kunem (II : 142.) beleegyezni | einwilligen, übereinstimmen.

kunë köröm, karom; marok | nagel, krallen, klauwe, hohle hand, handvoll. — *potem pedâr kunëdat ûr at temâjet* (II : 92.) gleich einer handvoll gefrorener ebereschbeeren (wenn sie zu boden geworfen werden) zerstreuten sie sich. — *kunžalax* (I., C.) maroknyi | eine handvoll. — *kunžey*, *kunžëy*, *kunčëy* körmös, karmos | mit nägeln, krallen, klauen versehen; *kunžëy ai* (kralliges wort) stichelei. — *kunžey ika* medve | (kralliger greis) bär. C. — *kunžey-tuy* gereblye | rechen, harke. — *kunžem* (f. *kuntčem*) fésülni, gereblyélni | kämmen, harken; *ügem kuntčem* ich kämme den kopf. — *kunžimem* (f. *kunžimedem*; mom.) megragadni, megfogni | ergreifen, fassen. — *kunžep fësü* | kamm; *kunžep-penk* fësüfög | kammzahn. — ÉO. *kunž*, *kunš*, *kuš*; *kunžlem*, *kunšlem*, *kušlem*; *kunžta-juy*, *kušta-juy* rechen; *kunžemalem*; *kunžëp*. — Cf. zürj. *giž*.

kunžëy adj.: vid. *kunčë*.

kunžëy (*kunčëy*) könyök | ellbogen; *âi kunžëyem žulîva ettî-tagem* (II : 92.) ich schaute durch den zwischenraum meines ellenbogens (bei zusammengebogenem arme).

kundem soványodni | abmagern, faulen (?): *öyjet pëlek taje-vöje mogota žui tum kundem* (II : 184.) gleich dem geweihe eines rentiers magerte ich dann ab.

kuynai könyök | ellenbogen. — SO. *kunžyi*.

kupa (C.): vid. *kuba*.

kur láb, lábszár | bein, fuss. — *kur-evedem* nagy vadat üzni, vadászni | (bein schneiden) grosswild verfolgen, jagen; *kur-evetta-zui* vadász | jäger; vid. *evedem*. — *kur-jattay*: vid. *jattay*. — *kur-jit* lábizület | fussgelenk. — *kur-las*: vid. *las*. — *kur-pāy* lábújj | (fuss-finger) zehe, fussspitze; *kur-pede*, *-pete* talp | fusssohle. — *kur-pélek* sánta | (bein-hälfte) hinkend. C. — *kur-pura* lábikra | wade. — *kur-sōgot* id. — *kur-tay*: vid. *kur-jattay*. — *kur-tui* láb-újj | zehe. — *kuray*, *kurēy*, *kuruy* lábas | bein-, fuss-, auf beinen stehend, mit (langen) beinen versehen; *kuray-zui-tiliš* fussgängermonat (der 8-te monat), da die menschen, wenn das eis stehen bleibt, zu fuss nach hause gehen. C. — *kurēp*, *kurup*, *kurpè* lábú | -füssig, -beinig; *it-kurēp* rövidlábú | mit kurzen beinen; *vat-kurēp* vékony lábú | mit dünnen beinen; *zorum-kurpè* (II: 24.) mit rentier-(ochsen-)beinen; *neda-kurpè* négylábú | vierfüssig; *tōztyē-kurpè* szárnyas lábú | mit beflügelten beinen; *toré-kurpè* darulábú | mit kranichsbeinen. — ÉO. *kur*. — Cf. tavgy-szamojéd *kūr*.

kurai, *kuvai* lék (a jégben) | wuhne, loch im eise. — S. *kiuri*.

kurdem dolgozni | arbeiten, sich überarbeiten. — *zot vēr kurdem ort nēy ima* hausarbeiten verrichtende sklavenmagd (epitheton der slavinnen). — Cf. zürj. *ker-*, votj. *kar-* machen.

kurek (I.) vadrcze neme | entenart (*anas acuta*). C. — ÉO. *kurek*.

kurek (I.) gőz | dampf, dunst. C.

kurèk, *kurùk* sas | adler. — *kurùk-tiliš* (K.) adler-monat, name des 12 monats, wenn die adler aus dem süden ankommen. — ÉO. *kurèk*.

kurém, *kurum* lépés | schritt. — *kurémat*, *kurumat* *čužem* lépést haladni | schritt gehen (vom pferde). — *kurém-ves* lábnyom | (schritt-loch) fussspur. — *kurmadem* lépni | schreiten, treten. C. — *kurmay* gyorslábú | schnellfüssig. C. — ÉO. *kurém*, *kurémalem*. — Cf. osztj.-szamoj. *kurénnaŋ* gehen.

kurēy: vid. *kuray*.

kurùk: vid. *kurèk*.

kurum: vid. *kurém*.

kuruy: vid. *kuray*.

kus felső rénbőr-suba | oberpelz aus rentierfellen mit der haarseite nach aussen, der über der malitza getragen wird (рысь). — ÉO. *kūs*, *kūvès*; AS. *kuŋuš*; FS. *kuŋaš*.

kuse csabakhal | plötze (плотва, чебакъ). — ÉO. *kašeu* leuciscus rutilus.

kušai (K.) tőzeg | torf.

kučum nyírhéjkosár | korb aus birkenrinde.

kuš habár | obgleich | obschon (= or. prov. хомь). — *kuš-*

çoi (-*çui*) valaki | irgend ein mann. — *kuš-metta* wer es auch sei, welcher es auch sei. — *kuš-metta-çoi* (-*çui*) bárki | was für ein mann es auch sei. — SO. *kuč*; ÉO. *kuš-çoi*; *kuš-matta-çoi*. — Cf. osztj.-szamoj. *koš*, *kos*; kamaszin. *koš*.

kušmem egni | brennen (intr.). C. — *kušmettem* (caus.) égetni | verbrennen (trans.). C.

kut vastag | dick; *kuta* (dat.) adv. — ÉO. *kul*. — Cf. zürj., votj. *kuz*.

kut köz | zwischenraum, zwischenzeit, mitte. — *kuda*, *kuta* (lat.) közé | zwischenhin; *in çadoç kuda jüguteyen* (II : 122.) sie kamen in die mitte dieses volkes. — *kutna*, *kudn* (loc.) in dem zwischenraume, in der zwischenzeit: *nuçat kudn tëvem*, *kudn jän-ğem* (II : 130.) ich werde dich in der zwischenzeit aufessen und (dein blut) austrinken. — *kudivet* (abl.) közül | aus der mitte, aus dem zwischenraum. — *kut-ödèm* (mitte-schlaf) tiefer schlaf; *kut-ödèm raidem* ich schlafe einen tiefen schlaf. — *kütèp*, *küttèp*, *küttep*, *küttup* közèp | mitte; *in çui küttepètivet çupa severmet* (II : 122.) er zerhieb diesen mann in der mitte in stücke. — *kütteba* (lat.) közèpre | in die mitte; *küttepna* (loc.) közèpett | in der mitte; *küttebivet* (abl.) közèpröl | aus der mitte; *küttep eva közèpsó leány* | die mittlere tochter; *küttep-jyçpoz* der mittlere bruder. — *küttep-poz* der mittlere sohn. — *kütpeñ*, *kütpeñ* közèpsó | zur mitte gehörig; *kütpeñ rot* mit einer mitte versehenes boot. — ÉO. *küt*; *kütèp*, *küttèp*; *kütlapèñ*. — Cf. votj. *kusiç*; osztj.-szamoj. *kode*.

kutèñ, *kotèñ* (?), *kudèñ* ellenséges | feindlich (?), zänkisch (?): *aña még tantèñ tür*, *aña még kutèñ tür veda çojet* ein mann, welcher die kornreichen quellen des fremden landes, welcher die feindlichen (?) quellen des fremden landes einzunehmen (gedenkt). — ÉO. *kutèñ*.

luttem (C.): vid. *košem*.

kut részègség | rausch. — ÉO. *kuš*; *kužèm*, *kutsèm* betrunken. — Cf. zürj. *kod*, *kož*- sich antrinken, votj. *kuž-*.

kuçar (C.): vid. *kudar*.

kutem: vid. *košem*.

kutèñ férges | wurmstichig.

küvel: vid. *kövel*; *küvlay*: vid. *kövlay*.

kuvràì (K.): vid. *kuràì*.

K'.

kavoy (KK.) dörgö | dröhnend; *kavoy sei* (II : 24.) ein durchdringender laut.

kel sírás | weinen. — *kelem* (f. *keldam*, *keltem*) sírni, jajgatni | weinen, jammern, heulen. — *keleyedem* (inch.) zu weinen anfangen. — *kelèdem* (frequ.); vid. *telem*.

kelmem elromlani; elhasználódni, elenyészni | verderben (intr.); verbraucht werden, untergehen. — *lorás tēu jīm jüt totta kelmaŋ* (II : 54.) mögen die tausend knochen in schönen gelenken da verderben. — *kelemdem* elviselődni, elnyűni, elhasználódni | vertragen, verbraucht werden, verderben (intr.); *man užem Kelem-döt* meine kleidung ist vertragen.

kēnāk, tēnāk (L.) szemölcs | warze. C.

L.

lādek bő, tágas | breit, geräumig.

lanzajem, lanzamtem, lanzatem, lanximem : vid. *lanadem*.

lanĕ : vid. *lanem*.

lan-juĵ : vid. *lanadem*.

lanadem, lanatem; *lanzatem* hasítani | spalten; *lanadem-, lanatem-juĵ* hasított fa, fenyőszilánk | (gespalten-holz) gespaltenes holz (zum heizen), kienspan. — *lanajem, lanzajem* hasadni | sich spalten: *vajet toġndem-juĵ kema pērà lanajōt* (II : 70.) sein schaft spaltete sich gleich einem spielholz der kinder in kleine stücke. — *lanadem* (egy gátat stb.) | spalten, durchbrechen (einen damm). — *lanimem, loyimem, lanximem* (mom.) hasadni | spalten, sich spalten: *zadoĵ kātna lanimōt* (II : 56.) das volk trennte sich in zwei (teile); *pata lanimem* : vid. *pata*. — *lan-juĵ* (Dem.) = *lanatem-juĵ* kienspan, leuchtspan (лучина). — *lanaper* (C.); *lanep* hasadék, lék | ritze, spalte, loch. — ÉO. *longētlem*; *lan-juĵ, longēm-juĵ*; S. *lenkep*.

lanem, loyem befedni; ruházni | bedecken; kleiden. — *lanesem, loyesem* (augm.) bedecken, sich kleiden. — *lanīdem* (frequ.). — *lanĕ* szánborító szőnyeg | (schlitten-)decke; *maĵ-lanĕ* biberfelldecke, *nōgos-lanĕ* decke aus zobelfellen. — ÉO. *lanĵlem, SO. linkem, lūnkim*; ÉO. *lanĵslem, lanĕśalem* sich decken; *lanĕp* deckel, schlittendecke.

lapsaĵ (K.) széles és vékony, lapos | breit und dünn, flach, platt; *lapsaĵ-puīpe* (II : 206.) mit einem breiten und dünnen (flachen) hintern (z. b. von enten). — ÉO. *toptaĵ*.

lās tágas (?), szabad (?) | geräumig (?), frei (?); *kēt-lās, kur-lās* (II : 52.) einer, der die arme und beine frei (?) bewegt, sorglos (cf. *lādek*). — ÉO. *lāsel* (cf. *leś-kam*).

lattem (ger. *lattamen*), Dem. *lotiem* kimenni | hinausgehen; *kīm-lattem* : vid. *kīm*; — *lattīdem* (frequ.).

lau, lav (K.) takaró | decke; *idiĵ lau, ĵanĵen narai oĵteĵa oĵmet* (II : 96.) er legte sich auf eine bunte decke (tautologisch zweimal gebraucht).

lāuttem, lāvéttem (caus.): vid. *lāvéptem*. — *noz-lauttem*: vid. *noz*.

lāvéptem, lāvéttem, lāuttem (caus.) kivenni, kihúzni, hámozni | herausnehmen, herausziehen; schälen. C. — *lāvéptājem, lāvéptājem* (pass.) herausgenommen werden. — *lāvimem* (f. *lāvimedem*; mom.). — ÉO. *lautlem*.

lāvum szén | kohle. C. — ÉO. *laum, lāvim*. — Cf. zürj. *lon*.

leg (?): *leg-ägerne* (II : 36.).

lemak vastag, sűrű | dick, dicht. C.

lenka, leŋa szegény, nyomorúlt | armer, elender mensch; *čva-leŋa* armes mädchen, *paŋ-leŋa* armer knabe, bursche.

lep: vid. *lěp*.

lep kéthegyű nyíl | zweispitziger pfeil. — *lep-vai* kéthegyű nyíl nyele | schaft eines zweispitzigen pfeiles. — *lepěy* zu einem zweispitzigen pfeile gehörig, gegabelt; *Lepěy-Sāp(-zoi)* *jeměy jink* (II : 26.) des gegabelten Irtysch's heiliges wasser (epitheton des Irtysch).

lepesějedem, lepesějetem (f. *lepesějettem*) reszketni | zittern, zappeln; *in ima mērt lepesějeta kema juvōt* (II : 136.) diese frau zappelte kaum (vor alter). — *lepěy* reszkető | zitternd; *lepěyna veŋājem* (cf. *torěyna v.*) zu zittern anfangen, zittern; *tidet tei lepěyna vedājet* (II : 96.) bei ihnen zittern die enden der ärmel.

-li (fragepartikel) vajjon, -e? | ob (-ли?). — *ent-li* (neg.) *nem-e?* | ob nicht (не-ли?); *muŋat en partten-li nēy ēttitta, ŋui ēttitta?* (II : 152.) gestattest du uns nicht uns frauen und männer anzusehen? *nīneden paŋ ent-li most?* (II : 124.) braucht ihr nicht einen sohn?

li-li vagy-vagy | oder-oder (-ли-ли).

lābet (C.): vid. *lāpet*.

ligěp folyó öble | flussbucht.

linda, lēnda (kis madár neve) | kleiner vogel; dompfaff (C.), schneeammer (АНЛ.). — *lindiy, lēnděy* (adj.); *lindiy-ūgor* (II : 20.) vogelköpfig (schimpfwort). — SO. *lūnti*; ÉO. *lēnta, lēnti*.

lipa-lipa vagy-vagy | entweder-oder (либо-либо). C.

lāpet, lābet levél | blatt. — *lāpet-tīliš* lombhónap | laubmonat oder blattmonat, der dritte monat bei den Ob'schen ostjaken. — ÉO. *lābet, lāpet*.

lis, liš üvegtábla | glasscheibe. — *teraŋa lis* (K., Dem.) ablaküveg | fensterscheibe. — Cf. russ. листъ (zürj. *lis* blatt).

lisłup (I.) hóvihar | schneegestöber. C.

lēnda: vid. *linda*.

lěp, lep közel | nahe, ganz. — *lěp-ēxtem* beakasztani, odaakasztással eltakarni | zuhängen. — *lěp-ēkēndem* gyorsan gyűlni | schnell zusammensammeln, schnell sich sammeln (II : 116.);

türmem at lép-ékéndöt (II : 32.) mein licht verdunkelte sich (d. h. ich fiel in ohnmacht). — *löp-jerem, -jirem, löp-jiremdem* bekötüni | festbinden, zubinden, z. b. die augen (нарлүхо завязать). — *löp-jouradem* betakarózni | ganz einhüllen, verhüllen; *mant löp-jouradem* ich verhüllte mich ganz. — *löp-kattemdem* egészen megfogni, erősen fogni | fest fassen, ganz umfassen. — *löp-loqumdem* egészen befödüni | ganz bedecken. *lépa menājem* egészen elboritódüni | ganz bedeckt, verhüllt werden: *tāžerna pedet lépa menāi* (II : 36.) ihm wurden die ohren von dem panzerhemde fest bedeckt. — *löp-tagamem* auf eine sache etwas (instructiv) werfen, dass es dieselbe ganz bedeckt; (mit e. pron. person.) sich verhüllen: *mant tāgatat löp tagamem* ich habe auf mich ein leinwandtuch geworfen (so dass es mich ganz bedeckt); *žanžej narat tuat löp tagamöt* (II : 28.) mit einer bunten decke hat er sich ganz bedeckt. — *löp-vejem* (II : 56.) egészen elfoglalni | ganz einnehmen (z. b. einen weg). — *löp-vërem* erősíteni | fest machen (укрѣпить). — *löp-cošmem* teli töltüni | vollgiessen. — ÉO. *lap, lep*; *lap-jirlem*; *lap-jouvertlem* umzäunen. — Cf. alt. *lap* dicht bei (von oben).

lögëj: vid. *löz*.

lögom (I.) csendes | ruhig, still. C.

löz (II : 78.) meredek part (?) | steiles ufer (?); *jega-löz* folyópart | ufer eines flusses.

löz szöglet, zug; folyóöböl | ecke; bucht, (fluss-)busen. — *Türum tābet tābet löz* die siebenmal sieben ecken der welt. — *jega-löz* folyóöböl | flussbucht. — *tögol-löz* tűzhely (hol a fát tartják) | (holz-ecke) freier raum zwischen der wand und dem herde (wo man holz aufbewahrt). — *löz-peta, -pete* szöglet vagy kuczko feneke, legbelsőrésze | boden eines winkels, einer ecke; *löz-pet-iga* (II : 106.) igen szegény, inséges ember, koldus | (ecke-boden-mann) ein ganz armer, elender mann, bettler; *löz-pet-ima* (ecke-boden-frau) eine ganz arme frau, bettlerin. — *Löz-pūgot* n. pr. bucht-dorf (ostjakischer name der Kelsin'schen jurten, Kl. Kond. wol.). — *lögëj* (adj.). — ÉO. *loz*.

lök (K.) karika | (grosser) ring, *žūt-au-lök* (I., AK.), KK. *žöt-oy-lok* kilines helyett való ajtókarika | türing. — *tav-lök* (K.) löiga | (pferde-ring) kummet (хомутъ). — ÉO. *lak*.

lok, lök (Dem.) út, ösvény, nyom | weg, steg, spur. — *žoi-lok* (Dem.) férfi nyoma | (mann-spur) menschen-spur. — *žāžta-lok* (Dem.): vid. *žāžta*. — *tav-lok* (Dem.) lönyom | pferdespur. — *vaysür-lok* (Dem.) rókanyom | fuchsspur. — ÉO. *lek*; AS. *lök*; FS. *lök*; KV. *lionz, lonz*.

lök (KK.) csomó, kötés, marok (pl. kender) | haufen, bündelchen, handvoll (z. b. hanf). — *vët tët lök patlā vërüi* (II : 182.) fünf ganze bündelchen sind dazu verwendet worden. — Cf. votj. *luk* haufen, schar.

lonintem, lunintem rohanni | stürzen (von einer masse menschen). — *kīm-lunintem* (II : 34.) herausstürzen.

lonç néptömeg zajongása | aufruhr, lärm eines volkshaufens.
löya (KK.) eb, vadászeb; farkatlan eb | hund, jagdhund, schwanzloser hund.

loyem, loyesem befedni | bedecken : vid. *layem*.

löspittem (?) szétvenni, egymástól elválasztani | auseinandernehmen, losmachen. — ÉO. *lösütlem*.

löt darabka föld, gödör | fleck erde, grube. — SO. *lāt*; ÉO. *lāt, löt*. — Cf. jen.-szam. *lota*.

lottom (Dem.): vid. *lattem*; *kīm lottom*: vid. *kīm*.

lottom (I.) eltemetni | beerdigen. C. — ÉO. *löttalem*.

ludajem (KK.) torkollani (folyó) | einfallen (von flüssen): *tonç év pīdem jemēy tör toç ludajöt* (= *toçta pūdöt*) (II : 26.) in den heiligen tör, auf den sich der göttliche nebel niederliess, dahin fiel er ein.

luk fajd | auerhuhn, birkhuhn. — *Luk-jega* n. pr. waldhuhnfluss (südlich von den ehemaligen Schemlinschen jurten Kl. K. wol.). — *zanžey-luk*: vid. *zanžey*. — *çui-luk nyírfajd* | (männchen-waldhuhn) auerhuhn, birkhuhn. — *nēy-luk, pēgde-luk* (*pēgda-luk, pīget-luk*): vid. *nēy, pēgde*. — ÉO. *luk tetrao tatrix*. — Cf. jurák-szam. *luk*.

lukimem (f. *lukimedem*), *lukimem* eldugni, félretolni | einstecken, verstecken, bei seite schieben; *tavet ei pelega lukimet* (II : 112.) er schob sein pferd bei seite. — *lukimēdem* (frequ.). — ÉO. *lukemalem, lukemālem*.

lula egy vöcsökfaj | eine taucherart (*colymbus auritus* Pal.). — *tör-lula tavi vöcsök* | see-taucher. — *luley* (adj.): *luley-möç* vöcsökfiók | junges vom taucher. — ÉO. *lūle*.

lulney (= *lula-nēy*?) béka | frosch; *lulney-çanč* békahímzés | eine art ausnaht. — *Lulney-mētey* frosch-wasserpfuhl (name eines ortes 1^{1/2} werst oberhalb der Bogdanow'schen jurten [Kl. Kond. wol.], wo die Konda eine biegunng macht, russisch wird er лягушечий заворотъ genannt).

lunintem: vid. *lonintem*.

lunf langyos | warm. — ÉO. *luñse*.

L.

lanck fekete áfonya | blaubeere, trunkelbeere (*vaccinium uliginosum*, голубика).

L'atik-még n. pr. früherer name einer gegend des Tobolski-schen (?) kreises. *L'atik* hiess auch ein sibirischer Dynast, welcher um 1483 in der stadt Sibir herrschte; vid. Турь остр. бот. 6.

L'ukēt-pūgot n. pr. ostjakischer name der Alekin'schen jurten Temlj. wol.).

luttem (f. *luttedem*) föléledni | aufleben, auferstehen. — *noz-luttem*: vid. *noz*. — *lutteptem* (f. *lutteptedem*) föléleszteni | zum leben bringen; *noz-lutteptem*: vid. *noz*.

M.

ma (I., O.), K., Dem. *man* én | ich; *manattem* *en ūtaya, jiga vėrdem* (II : 116.) ist er älter als ich, mache ich ihn zu meinen vater; *mana, mane* (K.) ich, ich selbst; *man-pa* (K.) auch ich, was mich anbetrifft: *man-pa mane mégėy žui* (II : 134.) was mich anbelangt, bin ich meines landes herr. — ÉO. *ma*.

madamdem mutatni | zeigen. C. — *madėptem, modėptem* (f. *madėptedem, modėptedem*) mutatni | zeigen. — *madėptėdem, modėptėdem* (frequ.); *nėya, žuja* (dat.) *tėgat madėptėttet* (II : 154.) sie zeigen sich weibern und männern.

madem, matem (I., AK.), *modem, motem* főzni (варить) | kochen, *madėdem, matėdem* (I., AK.), *modėdem, motėtem* (frequ.).

mag mēz: méhsőr | honig; met. — *mag-jink* méhsőr | (honig-wasser) met. — *ńara-mag* nyers mēz | (roh-honig) honig. — *magėy* mēzes, méhsőrrel való | aus honig, met; mit honig, met; *magėy ūz*: *sarėy ūz kėttetet, magėy ūz kėttetet* (II : 172.) sie trinken (?) bier und met. — ÉO. *mavė; mavėy*. — Cf. zürj. *ma, votj, mu, mū*.

magət előbbi; előbb | früher seiend; vorherig; früher; *magətna* (loc.) adv. früher, vorher. — *magət* (O. *magatl*) *žatt* tegnap | gestern.

maž hód; patkány | biber; ratte, auch lemming, myodes obensis (негрышка). — *maž-lank*: vid. *lank*. — *maž-teyer* patkány | ratte (sib. prov. кротъ); lemming, негрышка (myodes obensis). — ÉO. *mož, moņž, moņk* maulwurf.* — Cf. zürj. *moj, mojai*; votj. *mīj, mōi* biber.

mažimem: vid. *možimem*.

mažta (I.) fűzfa | weide (salix pentandra). C. — SO. *mađdi, mažta*, KK. *mōgat* körül | herum. — *mažta-ėttėdem* körülnézni | sich umsehen, um sich sehen; *mažta-sajjem* körüljárni | herumgehen, umgehen; *mažta-sajjemdem* id.

māžtem (f. *māgattem*) kioldani, kikötni | losknöpfen, losbinden, ausspannen; *rōž vės kėpen māžtem* (oder *eyžem*) (II : 62.) den jungferngürtel lösen. — ÉO. *mogėtlem, muğotlem*.

mal (K.), *met* (I., C.) mély | tief. — ÉO. *mał, S. meł*.

mālēm (KK.), AK. *mūlēm* füst, gőz | Rauch, dampf. — *mālēmėy*

*) АНЛQVISTNAK e fordítása valószínűleg a кротъ szónak félreértésén alapul, melyet a szibériai oroszban különböző fajú rágesáló állatra alkalmaznak.

(KK.), AK. *müléméy* füstös, gőzölgő | Rauchend, dampfend; *mäléméy-oyép* (KK.), *müléméy-oyép* (AK.) mit einer dampfenden Öffnung. — *mälémdöt* (?) hóvihar | Schneegestöber.

man (K., Dem.): vid. *ma*.

mandél: *mandél-çandél* (II : 56.): vid. *çandél*.

mānedem, *mānejem*, *mānejidem*: vid. *mēnedem*, *mēnejem*, *mēnejidem*.

manem, *manimem* (mom.), *manimīdem* (fr.) KK.: vid. *menem*, *menmem* (*menimem*).

manimem (KK.) szakítani | reißen: vid. *menimem*.

mantıl (K.) csomó, boglya | haufen, schober, packen; *pūm-mantıl* szénarakás | heuhaufen (копна). — ÉO. *mondal* Bündel, packen, last.

manžem, *mančem* (KK.): vid. *menžem*.

maña (K.), Dem. *moña*, *moñe* öcs; *unokaöcs* | jüngerer bruder, jüngerer vetter, jüngerer nefte; *māñeka* (K.) dim.; *tada*, *māñekem te-pégemdāi* (II : 160.) väterchen, mein (jüngerer) brüderlein wird erfrieren. — SO. *moñi*; ÉO. *moñe*.

mañet ezüstpénz | silbergeld, münze (= монета).

mār, *māra* (K., Dem.) bizonyos hossz- vagy időmérték (az a távolság, melyet a rén pihenés nélkül megfuthat, lévésnyi távolság) | gewisses maass der länge und zeit (strecke weges, welche ein rentier ohne rast durchlaufen kann; schussweite, d. h. entfernung, die ein schütze mit einem pfeile oder mit der kugel erreichen kann); *vője nijay ei mār menmeu kemne*, *āi jıçpogem aplök tont kuteda tañót* (II : 90.) nachdem wir eine strecke, die ein rentier ohne rast durchlaufen kann, durchheilt hatten, fiel mein jüngerer bruder in den weichen schnee; *jėvdėy çui jėvettai çou mārāi* (II : 52.) wie weit ein schütze zu treffen vermag. — *māraç*, *mārėy* (adj.); *vője mārėy ei nint menmem kemne* (II : 90.) als ich die strecke durchheilt hatte, die ein rentier bis zur rast laufen kann; *mārėy ātna* (II : 4.) während der langen nacht. — *māraçpe* (K.) id. — ÉO. *māra*; vog. *māre* zeit (AHLQ.). — Cf. tobolszki-tat. *merej*, alt. *möröj*, kaz. tat. *mere* ziel zum schiessen. A *mār*, *māra* eredeti értelme talán: ziel zum schiessen; cf. tib. *مرای*, kaz. *мере*, alt. *möröj* id. (II : 52.).

mardadem mérni | messen. — ÉO. *mortalālem*. — Cf. zürj. *Marda-mėg*: vid. *Morda-mėg*.

margān vadász | jäger; *margān-kēt* mesteri kéz | meisterhand. — Cf. tat. *mergen* (innen: szibériai orosz мергенъ braver schütze).

mārėm, *mōrom* ráncz, redő | falte; *ui mārėm çoi* (II : 22.) mann mit fett in den (körper)alten (d. h. wohlbeleibt). — SO. *māram*, ÉO. *mōrėm*.

mārėn halikra | rogen (икра).

masa: *zör neda cānc-masteja it at ōmđīdōt* (II: 166.) der rentierochs fiel auf seine vier kniee; *neda cānc-mas tiniy tei cōken vanket* (II: 200.) sie krochen kaum auf den teuren spitzen ihrer vier kniee fort. — *masēy* (adj.).

matem, matūdem (frequ.): vid. *madem*.

matloχindem: vid. *motloχindem*.

mattāχ puska, fegyver | flinte, gewehr. — *mattāχ-χēr* puska-tok | (flintensack) flintenfutteral (er wird aus der haut von rentier- oder kalbsfüssen verfertigt und über den kolben gezogen, welcher beim tragen nach oben gerichtet ist). — Cf. tat. *maltak*.

mašter mesteri ügyességű, mester- | meister (in irgend einer sache, in einem handwerke oder überhaupt in einer beschäftigung) = мастеръ. — *mašter-kēt* mesterkéz | meisterhand.

medagem, medat, medivet (C.): vid. *met, metta*.

medōi, medoje, metoje (pron. interr. et relat.) mi? miért? | was, zuwas, weshalb? *nēyna tāttājem, man medoje togūi vērattam?* (II: 120.) von einem weibe werde ich (herein)gezogen, wozu bemühe ich mich fortzukommen? — *medōi-peda* miért? | weshalb? C. — Cf. *met*.

meg, meχ: vid. *mēg*. C.

meγal: *meγal nīnk saγape tēu nēy ort-īma* (II: 86.) epitheton einer sclavenmagd.

megda, meγde vmi előtt el, folytonosan | vorüber, vorbei C.; immerfort, unaufhaltsam: *meγde ment* (II: 170.) er (sie) geht unaufhaltsam; *megda it ent ōmēttāiŋen* (II: 70.) sie fallen immer nicht zu boden.

meγden dobancs-hal | döbel (art leuciscus); innen szibériai orosz мерденъ (máskép: елецъ). — ÉO. *meuday, meudēy*.

mēgdēp: vid. *mēget*.

meγder (C.): vid. *mēγ-ter*.

mēgdēy: vid. *mēget*.

mēger ívalakra hajlított fa | bogen, krummholz; *jūmet-jūxta ār mēger mānejōt* (II: 46.) er bog sich gleich vielen bogen (reifen) aus faulbeerbaum(zweigen). — Cf. zürj. *meγir*.

mēget mell | Brust. — *mēget-ēsēm*: vid. *ēsēm*. — *mēgdēp* mellű | mit einer Brust; *notēy-mēgdēp* mit einer spitz zulaufenden Brust (epitheton der otter; auch *notēy-γonpe*); *čipēy-mēgdēp* mit einer höckerigen Brust (von gänsen). — *mēgdēy* (adj.) melles: *mēgdēy-pete* (Brustfläche) Brust (gegensatz zu *čēnc* rücken). — SO. *maugel*; ÉO. *meēt, mevél, meγél*; *meélēy*. — Cf. votj. *mēla*; jurák *mā'*, osztják-szam. *mūt* busen; *mü'*.

mei, mi? (pr. int.) mi, melyik? | was? welcher? *pōχtēy nōgenat mei vērдем?* (II: 90.) was mache ich mit deinem kotigen fleische? *mei* (oder *metta*) *most nuyen?* was brauchst du? (was ist dir nöthig?).

meinjaz, meinaž, minjaz (KK.; poet.)?: *jem jüm edem jümöy uru einjaz edöt* (II : 192.) schöne faulbeeren erzeugender faulbeerbaumhügel erhob sich (hier).

mejem (f. *medem*) adni | geben. — Két szerkezettel: 1. *man nyugat kēžeat medem* ich werde dir ein messer geben; 2. *sēmen naja meimen omastan* (II : 172.) du sitztest dein ange in's feuer gerichtet (tkp. dem feuer gebend). — *mejdem* (frequ.); *жирпож, täimen manem mejde* (II : 146.) bruder, gib mir dein beil. — ÉO. *malem, mälem*. — Cf. jur.-szam. *m'adm*; *tavgi miji'ema*; osztj.-szam. *māgam*.

mēlek meleg; melegség | warm, wärme, tauwetter. C. — FS. *mēllek*; AS. *mēllenk*; ÉO. *mēlek*.

mēndem, mēnedem, mānedem hajlitani | biegen. — *sāpet* (*ūχ*) *mēnedem* köszönni; *föt, nyakat* hajtani | den hals (das haupt) verbeugen, sich zum grusse verbeugen, vor jemandem aus hochachtung das haupt senken. — *mēnejem, mānejem* meghajolni | sich biegen, sich verbeugen. — *mēnijdem, mānejdem* (frequ.). — *mēndot* főhajtás (köszöntésül) | gruss (mit dem kopfe); *mēndot panem* einen gruss (mit dem kopfe) abstatten, sich verbeugen. — *mēnēy* sich bieugend, neigend, nickend; *ūχ tābet jim mēnēy mēndot panem* (II : 96.) ich machte sieben gute (verbeugende) kopfbeugungen. — ÉO. *mentlem, menetlem; menelem, minlalem*. — Cf. osztj.-szam. *mēnam, mēnap*.

menem (f. *mendam*) menni | gehen, fortgehen, fahren, fortfahren. — *χuja menem férjhez menni* | an den mann kommen, heiraten (von frauen). — *kātna-menem*: vid. *kātna*. — *mojat menem* lakodalmi népséggel menni | mit einem hochzeitszuge schreiten (von dem bräutigam, welcher freien geht). — *toğoi menem* elmenni | fortgehen (imp. *menə toğoi* scheere dich!). — *čuba-menājem* (pass.) darabokra oszolni, szétmenni | in stücke zerfallen, brechen (intr.). — *menyedem* (inch.). — *menimem, menmem*, KK. *manimem* (mom.). — KK. *manimdem* (fr.). — *mentēy* gehend: *ürt čutča sei, mentēy sei* (II : 44.) der lärm von dem schreitenden, gehenden helden. — ÉO. *manlem, mandlem*. — Cf. zürj. *mun-*; votj. *min-*; *tavgi-szamoj. mēndem*; osztj.-szam. *māndak* vorbeigehen.

menimem (AK.), KK. *manimem* tépni, le-, kitépni | reissen, abreissen, herausreissen. — *menimdem* (AK.), KK. *manimdem* (fr.); vid. *menžem*. — ÉO. *menēmlem* herausreissen, abreissen.

mēnk manó, erdei szellem | waldgeist (лѣшій, лѣсовикъ), böser geist, teufel. — *mēnk-iga* (waldgeist-mann, greis) waldgeist, teufel. — *mēnk-ima* boszorkány | (waldgeist-frau, -alte) teufelin, hexe. — *Mēnket-pūgot* n. pr. waldgeist-dorf (ostjakischer name der Altaischen jurten (Kl. Kond. wol.). — *Mēnket-tör* n. pr. waldgeist-see (kleiner see unweit der Altaischen jurten). — *mēnkēy, mēyēy* zum waldgeiste gehörig, teuflisch; *Mēnkēy jāgam* n. pr. waldgeist-

forst (name eines kiefernforstes unweit der Tschilikanow'schen jurten; Kl. Kond. wol.); *Mēnkéy pai tōr* n. pr. waldgeist-hügel-see (name eines sees nördlich von den Jesaul'schen jurten; Kl. K. wol.). — ÉO. *mejk*; *mejk-ina*.

menčem, menžem (L., AK., f. *mentčem*), KK. *mančem, manžem* (f. *mantčem*) szakítani, tépni | reissen, zupfen; reiben C. — *jōroxéya menžem*: vid. *jōrox*. — Cf. *manimem*. — ÉO. *mañžalem, mañžilem*.

meñ meny, sógorné | schwiegertochter, schwägerin (so wird hauptsächlich die frau des jüngeren bruders von der des älteren genannt). — *meñ-nēy* menyasszony | braut. — ÉO. *meñ*; *meñ-nē*. — Cf. zürj. *meñ*; jur.-szam. *mējea*.

meñey (= *meñ-nēy*?) meny | schwiegertochter. C.

mej (C.): vid. *muj*.

mējēy: vid. *mēnk*.

meredem merülni, alámerülni | tauchen, untertauchen. C. — *merēdīdem, merdīdem* (freq.) C. — ÉO. *martlem, maremīlem*.

mērek (pl. *mērgēt*) szárny; felkar | flügel, schwinde; vorderarm. — *mērgēy*, *mērgēy* szárnyas | beflügelt; *mērgēy-voje* madár | (beflügelt-tier) vogel. — *mērgēy*: *ńeda-mērgēy* mit vier schwingen; *ńeda-joy mērgēy tau* ross mit 40 schwingen. — ÉO. *mārek*.

merem: vid. *mērem*.

merīdem mennydörögni | donnern. C. — *pai merīdet* mennydörög | es donnert. C. — ÉO. *maratlem; marīlem*.

mērt manócska | kobold. — *kakēy-ūgop mērt* krätzkopfiger kobold. — Cf. zürj. *mort* mann, mensch; pers. *mārd*.

mesiy tenyér | handfläche, handbreite; *mesiyat* (instr., II : 104.) auf eine handbreite.

messir, mecir, mecirat (C.): vid. *metsir*.

meč, mečet (KK.; poet.) íz(?) | gelenk(?); *tārēm kur mečeda zojem vōrmōt?* (II : 22.) was für ein (mann) mit starken bein-gelenken ist mir aufgewachsen?

mežek ököl | faust. C. — AS. *meček*, ÉO. *māšēk*. — Cf. votj. *mīžik*.

met, metta (magánhangzós kezdetű szavak előtt | vor worten mit anlautenden vocalen: *mettab, mettap; mettap ūrt?* was für ein held? II : 4.), *mēt, mētta, mēdda* 1. (pron. interr. et relat.): melyik; a melyik | welcher (e, es), was für ein, was, wie; 2. (conj.) hogy; vagy | dass, damit (C.); oder, ob (ÉO. *mala*; SO. *mugūli*); *sūttat met ottet* (II : 36.) wie seine eingeweide liegen; *at sevranttemen-na, metta at poxtanttemen?* (II : 124.) werden wir fechten oder uns stossen? *metta en voden?* (II : 92.) weisst du denn nicht? — *met (metta) ent* ob nicht; *metta xajadat ent ūdīdagen* (II : 128.) ob du nicht mit einem manne gelebt hast. — *mettena* (locat.): *nuy kak menlan, man mettena te-jidājem* (II : 146.) sobald du nur weggehen wirst, werde ich von jemandem besuch erhalten. — *medīvet* (abl.)

weshalb C. — *ei-met*, *i-met* valamely, valami | irgend ein, irgend was; *ei met* (*metta*) *ent* senki | keiner, nichts. — *metta* *çot(a)* az . . . a mit; hogyan | das was, wie: *metta çoteu tégna patlä rejäi* (II: 162.) alles was wir hatten wurde von ihnen genommen; *metta çota ättan?* (II: 38.) wie ist dir zu liegen? — *metta énda?* *avagy nem?* | oder nicht? *éva täit-ta*, *metta énda?* hat er eine tochter oder nicht? — *metta-kem* (*medagem* C.) a mennyi | wie viel: *metta kem nai süttem keryet* (II: 122.) jedesmal, wenn ein feuerfunke fiel; — *metta-kes* *egyszer* | irgend einmal. — *medoi*, *medoje*, *metoje* (= *met-çoi* C.): *vid. medoi*. — *met-omat* hogyan | wie, auf welche art (tkp. was für eine möglichkeit). — *met-sagät*, *metta-sagät* hogyan? | wie? — *met-sir*, *metta-sir*, *mecsir* (*mecir* C. = *met-sir*) *minö*; *valaminö* | (welcher art brauch), wie beschaffen? was für ein? irgend ein (S. *mugusir*): *menà metta-sir jara tagivet kénçeda* (II: 108.) gehe in irgend einem anderen orte zu suchen. — *metsira* *mikép* | auf welche art? wie? — *ei metsir* *valaminö* | irgend ein; *ei metsir ent semminö* | keiner: *ei metsir severmem juç ent ujöt* (II: 164.) keinen gefällten baum hat er gesehen. — *tam metsir* (dieser was für ein) was ist das für ein? *tam metsir tau?* *ādem tau* (II: 14.) was ist das für ein ross, ein mähre ist das. — *mettesirat* (*mecirat* C.) *minö* | wie beschaffen, irgend was; *ei mettesirat id.*; *ei mettesirat-ent semmi* | nichts. — *met-(metta-)tagajü* (*vid. taga*) *hova?* | wohin? (eig. nach welchem orte?), irgend wohin; *met-(metta-)taganà* *hol?* *valahol* | wo? (an welchen orte?); irgendwo (II: 44.); *met-tagajivet* *honnan?* | woher? (von welchem orte?); *ei met-tagajü* *valahová* | irgend wohin; *ei-met-taganà* *valahol* | irgendwo; *ei met-taganà-ent* *sehol* | nirgends (eig. in keinem orte): *ei met-taganà éndan* ist nirgends; *ei met-taganà éndanet* sie sind nirgends. — *met-tätna* (= *vid. tät*) *mikor?* zu welcher zeit? wann? *ei-met-tätna* *valamikor* | irgend einmal, einst; *ei met-tätna ent sohä* | niemals. — *mettat* (*medat* C.) *valami* | irgend was; *çun mettat najivet ent uimen togüi vankmöt* (II: 128.) wenn irgend was (von ihnen) un-gesehen aus dem feuer fortgekrochen ist; *ei-mettat egy-valami* | irgendwas; *ei mettat-ent semmi* | nichts: *ei-mettat ent çeiçöt* (II: 166.) nichts ist übrig geblieben. — *mettatna* (C.): *vid. met-tätna*. — *mettida* (= *metta-ida*) *mintha* *valaki*, *valami* | als ob wer, als ob was; irgend ein; *mettida çajüt intam menimöt* (II: 112.) als ob (hier) irgend ein mann eben fortgeritten sei; *ötèyeyet*, *pedet jüçutta voç üdöt mettida nübotna* (II: 104.) eine end- und bodenlos grosse stadt befand sich (hier) in irgend einem jahrhunderte.

met (C.) *mély* | tief: *vid. mal*.

metay KK. (? = *métey-see*): *metay-tant* (II: 90.).

metoje: *vid. medoi*.

metta, *mettat*, *mettatna*, *mettida*: *vid. met*.

mettena (II: 34.) *íme* | siehe, sieh da, in der tat: *jüçtöt*,

mettena: *mēnk-īma ōmēst* (II : 126.) er kam und siehe: eine hexe sitzt da; *mettena, iga ār kamet najat panet* (II : 102.) siehe da, ein alter legte an seine zahlreichen speicher feuer.

mi (pron.) *mi, mely* | welcher (es, e)? was? — *mi ai, mi ket?* (II : 92.) was für ein wort, welche rede? *mi jāstet?* was sagte er? — Cf. *mei.* — ÉO. *mui.*

mida (K.), Dem. *mija* miért? | warum? weshalb? — ÉO. *muja.*
mīdadem : vid. *mīt.*

mija (Dem.): vid. *mida.*

Mikul-iga n. pr. Sz. Miklós | Nikolaus-greis (bei den Kondawogulen *Mikul-āncēx* id.); ostjakischer name des im ostjakischen norden weitgepriesenen Nikolaus, des wundertäters.

mīl (I., Ö.) *sapka, kalap* | mütze, hut. — *mīl-ta, mīl-te* ohne hut. — *mīley* *sapkás, kalapos* | zu einem hute gehörig, mit einem hute versehen; *mīley-ūzpe* mit einem hute auf dem haupte. — SO. *mül*; ÉO. *mīl.* — Cf. osztj.-szam., kam. *mola* sommermütze.

mīn (pr. pers. dual.) *mi* ketten | wir beide.

mīr község, kerületközség | gemeinde, wolostgemeinde (= мiръ).

mīs tehén | kuh. C. — *mīs-sayse* vaj | (kuh-fett) butter. — *kār-mīs* (C.): vid. *kār.* — ÉO. *mīs.* — Cf. zürj. *muös, mös*; votj. *mös.*

mīt bér, jutalom | lohn, preis. — *mīt-γui* bérmunkás | lohnarbeiter. C. — *mīt-nēy* bérmunkásnő | lohnarbeiterin. — *mīdadem* bérelni | mieten C. — *mīdašem* (C.) vermieten. — ÉO. *mitatlem*; S. *mītelem*; ÉO. *mitaşlem* sich vermieten; *mīt, mīt-γo.* — Cf. zürj. *medala*; zürj., votj. *med.*

mēdda, mētta (Dem.): vid. *metta.*

mēg föld; ország | erde; land, besitztum. — *mēg γui* (-γoi) helyben lakó; földes gazda | (land-mann) einheimischer; eigentümer eines besitztums (in der poesie); *varēy mēg-γoi* besitzer eines landes, wo fischwehren aufgestellt sind; in der poesie auch: jäger (mit vorhergehenden adjectiven der tier- und vogelnamen): *tuntēy mēg-γui* gänsejäger; *vasēy mēg-γui* entenjäger). — *Ār-mēg-γoi*: vid. *ār.* — *mēg-γorānt* földi eper, szeder | erdbeere (*fragaria vesca, земляника*); nordische himbeere (*rubus arcticus, княженика*). — *mēg-γōt* földkunyó | (erde-haus) erdhütte. — *mēg-oy* (poet. *mēget-oy*) a föld nyílása | öffnung der erde (cf. *jink-oy*). — *mēg-sōx* földfelület | (erde-haut, fell) oberfläche der erde (die bewaldete erdoberfläche erinnert den ostjaken das mit haar bedeckte fell). — *mēg-ter* (*meyder* C.) földi giliszta | (erde-wurzel[?]) regenwurm. — *Mēg-čēnc-pēlka* (K.) n. pr. erde-rücken-gegend (name eines hügeligen ortes im N. W. von den Weit-Sogonischen jurten [kl. Kond. wol.], wo einst helden gelebt haben sollten). — *mēgdat-γui, -γoi* (pl. *mēgdat-jax*) egyszerű ember, közharcos | einfacher

mann, einfacher kriegler (in den heldensagen, als gegensatz zum helden; cf. *még-çui*). — *méget-puipe*: vid. *puipe*. — *mégida* (= *még-ida*) földszerű, porszerű | erdartig, staubartig; *tu joróia éttüdet-na, pégele mégida édemádet* (II : 14.) als er nach seiner seite hinblickte, etwas wie dunkler staub stieg empor. — *mégéy* földi, földes | aus erde, vom lande; *mégéy-çui* (-çoi) földes gazda, mann des landes, eigentümer des landes; *mane mégéy çui* (II : 134.) ich bin herr meines landes; *Mégéy jinket iga* n. pr. erde-wasser-greis (ein geist, der als beschützer der erde und des wassers angesehen wird). — ÉO. *mē, mēr, mu, mū*; vog. *maç*, ÉO. *mā-ler*; *méy* adj.

ménem: vid. *menem*.

mér bizonyos mérték (melyet pl. vki megehet, fölemelhet stb.) | ein gewisses mass (z. b. wie viel einer aufessen, aufheben u. s. w. kann); cf. *mār*. — *méréy* (adj.): *méréy put méret otráke* (II : 40.) zögere nicht bis der langwierige(?) kessel fertig wird. — *mérem* (f. *mértem*), *merem képesnek lenni* (valaminek tevésére); *elkészülni* | im stande sein etwas zu tun; fertig werden; *mérem kem a mennyit csak tudtam* | so viel ich vermochte; *mérem kem jānçem* ich trank, so viel ich vermochte; *īma mért jānçat* (II : 136.) die alte geht kaum (tkp. so wie sie kann); *īma mért jānçta-kema juvót* (II : 136.) die frau ist so (alt) geworden, dass sie kaum gehen kann.

mét, mëtta: vid. *met, metta*.

métey (K.) kis tó, posvány, mély hely a folyóban | kleiner see, wasserpfluh¹, tiefe stelle eines flusses, wo es wasserwirbeln giebt (cf. *met*). — *Lulnēy-métey*: vid. *Lulnēy*. — ÉO. *malay, malēy. mēšek, mēšék, möšek* macska | katze. — Cf. tat. *mišāk*.

modem, motem (f. *mottem*): vid. *madem*.

modéptem, modéptidem (fr.): vid. *madéptem*.

mogat (KK.) körül | herum: vid. *maçta*.

mōgo kárász | karausche (cyprinus carassius). — *mōgoçy, mōkoçy* (adj.): *Mōgoçy-teu* n. pr. Karauschen-see (name eines see's südlich von den Njurkojew'schen jurten, Kl. Kond. wol.). — *Mōgoçy-tör* n. pr. Karauschen-see (name vieler kleiner seen in der Kl. Kond. wolost). — ÉO. *mugi*; S. *mūgi*.

mogoda, mogota (*muozota*) módjára, -kép (postp.) | in der art, in der weise, wie, gleich wie: *çāçrajen nēy mogota* (II : 22.) gleich einem kreuzschnabelweibchen.

mogot nyele, fogója vmely tárgynak | stiel, griff: *mogot lançatem tajem* (II : 160.) ein beil mit einem gespaltentem stiele.

mogüt (Dem.) csomó | haufen (z. b. heu). — Cf. tat. *mogöl*.

mōç fiók, kölyök; *gyermek* | junges; kind. — *ām-mōç* (= *āmp-mōç*): vid. *āmp*. — *kar-mōç* (C.), *pai-mōç, sāgar-mōç, oš-moç, cuka-mōç*: vid. *kar, pai, sāgar, oš, cuka*. — *mōgoçy* viselős, terhes; trüchtig. C. — S. *mōk*; *mōky*.

moximem, mazimem megmenekülni, kifutni (vmely szűk helyről, veszedelemből) | durchkommen, entschlüpfen (aus einem engen orte, aus einer gefahr).

mözlén ferde, görbe | schief, krumm; *mözlén pént* (II : 98.) krummer weg.

mozsay, mozsey, muzsay mokszunlazacz | muksün, eine coregonus art (salmo muksun); innen : or. муксунъ. — *muvsay-tiliš* muksün-monat, name des 6. monats am Ob (Temlj. wol.). — ÉO. *muvsay, muvsen*.

mozta, muzta át, keresztül | durch, hindurch; *tüet mozta tüet kétt* (II : 102.) durch seine knochen sieht man das mark; *terag vet mozta tüköt* (II : 118.) sie kam durch's fenster herein. — *mozta pëdem* átszúródni | durchgestochen werden; *mozta pëttem* átszúrni | durchstechen. — SO. *muğda*, ÉO. *mozta, muzti*.

moztešem gyülekezni | sich an einem ort versammeln (von einer masse menschen).

moi lakodalom, lakodalmi népség, lakodalmi menet, vendégség | hochzeit, hochzeitsteilnehmer, hochzeitszug, gastmahl; *mojit* es nähert sich ein hochzeitszug; *täbet sät-chojep moi* (II : 96.) hochzeitszug aus 700 mann. — *moi (tat) tankta öne çot* (II : 42.) vendégségnek való nagy ház | grosses haus für hochzeits- (krieger-) versammlungen (wohin die hochzeitsteilnehmer od. die krieger hingehen); grosse gemeindegebäude der früheren ostjaken, welche für gastnähler und kriegsversammlungen bestimmt waren. — *moi-çoi, -çui* nászoló vőfély; vendég | (hochzeits-mann) freierwerber (für andere, свать); gast. — *moi-üz* násznagy | (hochzeit-haupt) urheber und anführer des hochzeitszuges. — *moi-çui tiliš* gast- oder freier-monat, name des 9-ten monats am Ob (Temlj. wol.). — *moiy* (adj.) lakodalmi, vendégi | hochzeitlich, gastlich : *moiy-çoi (-çui)* vendég | gast; *moiya iöçtem (jüçtem)* zu gast kommen. — ÉO. *moi*; *moi-ço*; *moiy*.

moiteg (C.); *moitek* szappan | seife. — ÉO. *moitek*; SO. *maitek*. — Cf. zürj. *maitög*, votj. *maital*.

mojem ütni | schlagen : *vāç tunket vāç sayëbat moimen* (II : 84.), als der eisenkeil mit dem eisenstabe geschlagen wurde. — *ñaurimeyen teç mojäimeyen* die beiden kinder wurden zu tode geschlagen.

möjep, müjep, müjip találós mese | rätsel. — *möjeptem, müjiptem* találós mesét földadni | rätsel aufgeben. — ÉO. *mujipta*; *mujiptalem*.

mokta hiába, ok nélkül | umsonst. — *mokta-ütta* (umsonst-seiend) umsonst, ohne ursache; *mida mokta ütta vërat këndašten?* (II : 120.) weshalb zürnest du ohne ursache (tkp. wegen einer umsonst seienden sache)?

mol: *nuypa tē-ñot mole ñotat ei-lu-pa tēvëden* (II : 148.)

hast du nicht wirklich mit diesem stumpfen(?) näsehen ge-
gessen?

mölekia maliczasuba | *malitza* (vid. *kéle*). — ÉO. *mol'say*,
molep'sa. — Cf. jurák-szam. *mälite*, *mälicea* pelz.

mönt märchen, erzählung; *mönt-zui* märchenhafter mann. —
möndem elbeszélni, mesélni | erzählen, märchen sagen; pass. *mön-
dájem* von mir erzählte man märchen. — ÉO. *mois*, *moš*; SO. *mānt*;
ÉO. *moislem*, *mošlem*, *moitlem*; SO. *mündem*. — Cf. zürj. *mođau*,
moid; votj. *mađem*, *mađon*.

mont éhség, szükség | hunger, not. — *mondem*, *mosem* szük-
séget szenvedni, szükségleni | not leiden, bedürfen; *mondem* (part.
prät.) inséges, szükségben levő | dürftig; *mondem türum suy* (II: 46.)
die dürftige weltecke (d. h. die not im fremden lande). — ÉO.
moslem.

monzotmem: vid. *moyotmem*.

moia, *moie* (Dem.): vid. *maia*.

moyasem dörgölni, simítani | reiben, glätten. C. — *mōyot-
mem*, *mōnyotmem* (mom.) letörölni, lesöpörni, lesimítani | ab-
wischen, wegfegen, abstreifen (mit der hand, z. b. den schnee oder
staub vom kleide). — ÉO. *muygaslem*, *muyzlem*; SO. *muydem*.

moyüden (fr.) szenderegni | schlummern C. — *moyüdüjem*

mōrajem: vid. *mōrem*.

morasta (K.) magától(?) | von selbst(?): *morasta zatejen*
(II: 80.) sie starben von selbst.

Morda-még, *Morta-még* (*Marda-még*, *Marté-még*) a költözö
madarak déli vidéke | südliche länder, wohin im herbst die enten
und gänse fortziehen (szibériai orosz теплыя воды; II: 234.). —
Morda-(Morta-)még-zoi délvideki | südländer. — *Morda-még-zoi*
sorüi-sém zutmet (v. *zutman*) *nai* (II: 30.) des südländers gold-
äugige tochter mit (schönen) augenbrauen (epitheton der ostjaki-
kischen fürstentöchter). — SO. *morti-mez*.

mōrem, *mōrajem* törni, széttörni (intr.) | brechen, zerbrechen
(intr.). — *mōret unda zore* (II: 118.) schlage (mit ihnen) bis sie
brechen; *vajet tofindem juz-kema mōrajem* (II: 70.) dein schaft brach
gleich einem spielholze der kinder in stücke. — *mōrinem* (f. *mōri-
medem*, *mōrimetem*; mom.); *müremem* (C.) le-, széttörni | brechen,
abbrechen, zerbrechen. — *mörtem* (f. *mörtedem*) törni, eltörni
(trans.) | brechen (tr.). — *čuba-mörtem* in stücke brechen; *pérü*
mörtém: vid. *pérü*. — *mörtüdem* (frequ.). — *mürtem* (C.). — ÉO.
moritlem, *moritsalem* sich zerstückeln.

mōroz: vid. *mūraz*.

mōrom (C.): vid. *mārēm*.

Mort-jega (v. *Morda*) n. pr. (name des linken beiflusses
der Konda, Morda); *Mort-oņ-pūgot* n. pr. Morda-mündung-dorf
(ostjakischer name der Siglin'schen jurten; Kl. Kond. wol.).

mörtem : vid. *mōrem*.

mosem (f. *mostem*) szeretni, ölelkezni, csókolni | lieben, lieb-
kosen, küssen. — *mosem tapàl vejem* egymást átölelni, csókolni
sich umarmen, sich küssen; cf. *evem tapàl vejem*. — *mosta*
(part. praet.) kedves, szeretett | lieb; *mosta-nēy* kedvelt nő | Lieblings-
frau (früher hielten reiche ostjaken mehrere frauen). — *mostem*
(f. *mostedem*) szeretni, ölelni, csókolni | lieben, liebkosen, um-
armen, küssen; *man mostedem nyujat* ich liebe dich. — *mostüdem*
(f. *mostüttam*) frequ. — ÉO. *mostlem* lieben; *mostalem* küssen;
mosta, musta.

mosem (f. *mostem*) szükségleni vmit, rászorúlni vlmire | nötig
haben, bedürftig sein; cf. *mondem*. — *mosöt* (imperf. sing. 3.) war
möglich; war nötig; *most* (praes. sing. 3.) ist möglich (C.) ist nötig;
ömesta most man muss sich setzen. — ÉO. *moslem*; SO. *moži, moči*.

mōsenk kén | schwefel. C. — Cf. *tob-tat, musi*.

Mōsem n. pr. Nasym, nebenfluss des Ob von der rechten
seite (sein unterer lauf gehört dem Tobolskischen district an). —
Mōsem-pūgot n. pr. Nasym-dorf (Tschutschelin'sche jurten in der
Temljatschew'schen wolost).

mosta; *mostedem*, *mostem*, *mostüdem* : vid. *mosem*.

motem : vid. *modem*.

motlem sereg, csoport | haufen, masse. — *tärä motlem kuse*
motlem eine masse von kaulbarschen und barben. — *motlozindem*,
matlozindem seregleni, egybegyűlni | sich anhäufen, sich zusammen-
häufen; *zút motlozindot* die fische haben sich angehäuft (so sagt
man wenn an einem orte sich viele fische gesammelt haben, die
blasen aufsteigen lassen und das wasser bewegen). — ÉO. *moltas*
überschuss, überflüssig. — Cf. *voj. multás* überfluss.

močà (K.) kis bogár (hangya?) | kleiner insekt (ameise?). —
ček ai močà (II : 208.), *ček ai náurem* ein sehr kleines winziges
insect, ein sehr kleines kind. — ÉO. *muši* ameise. — Cf. *kirg. masa*
eulex pipiens (mücke).

mōšek (C.) : vid. *měšèk*.

mudem kérti, könyörögni | bitten, flehen; *it-mudem* : vid.
it. — ÉO. *multlem* schwören, fluchen.

mūdēy (AK.) ; *mūdēy* (KK.) : vid. *mūt*.

mūgot máj | leber. C. — SO. *mūgol*; ÉO. *mogol, mūgol*. —
Cf. zürj., *voj. mus*; jurák *mued, muīd, tavgy. mīta*, osztj.-szam.
mīde, mīt; kamasz. *mīt*, jenisz. *mudo*.

mūxay : vid. *moxay*.

mūxta : vid. *moxta*.

mūjēp, mūjip : vid. *mōjēp*; *mūjeptem* : vid. *mōjeptem*.

mūkér púp | buckel. C. — *mūkérēy* (C.) adj. mit einem buckel
versehen. — ÉO. *makér*.

mūlem, mūlēm (AK., I.) füst, gőz | rauch, dampf; cf. *mālēm*

(KK.). — *mūladem* (AK.) füstölni, gőzölni | rauchen, dampfen, langsam emporsteigen (vom rauche. dampf). — *mūlemēy* (I., AK.) füstölgő, gőzölgő | rauchend, dampfend: *mūlemēy-oyēp* mit einer rauchenden, dampfenden öfönung.

munylējem: vid. *munylējem*.

munkla (KK.) fejsze foka, kalapács | axtrücken, hammer, axthammer. — *tājem-munkla* (KK.) axtrücken, axthammer. — ÉO. *muyz*, *lajem-muyz*. — Cf. osztj.-szam. *makka* hammer; *mokal* rücken, axtrücken.

muy mi | wir; *muya* mi magunk | wir selbst.

muygol, *muyzol*, *muyol* csomó, bog, kötés | knoten, bündel. — *mungolžem*, *muyolžem* bogozni, csomóba kötni, gombolyítani, összebonyolítani | zu knoten zusammenwickeln, knüpfen, binden. — *muyžlejem*, *muyplejem* bonyolítani, gombolyaggá válni | sich zu knoten zusammenwickeln. — ÉO. *muygél* bündel, büschel; *mongol* knoten; AS. *munylodem*; FS. *munylaxtim*. — Cf. osztj.-szam. *mūkol*.

muogoda, *muogota* (KK.): vid. *mogoda*.

mūraz, *mūrēy* (= *mū-rēy*) földi eper | erdbeere. — ÉO. *mūruy*, *mōroy* moltebeere (моронка); AS. *mōrak*; FS. *mōrenk*; ÉO. *mūroy*, *mūrēy*; *moray* (АНЛQ.). — Cf. jur. *maraya*; jénisz. *molagga*, *tavgi murá'ka*, tob. tat. مراف.

mūremem (mom.), *mūrtem* (I., C.): vid. *mōrtēm*.

murt (poet. *muret*) dér (иней) | reif. — *saitēu*, *murteu tattēdeu* (II: 52.) wollen wir unseren reif auftauen lassen. — *murtājem* dérrrel beboritódni | mit reif bedeckt werden, sich mit reif bedecken.

mūt (AK.), KK. *mūt* a lakóhely (ház, szoba) előrésze | vorderteil eines hauses, eines zimmers oder einer burg; vorderseite oder façade eines hauses (gegensatz zu: *žātav-ōdēy* oder *žōtoy-ōdēy* hinterteil des hauses oder des zimmers, wo sich die tür befindet). — *žōt-mūt* a ház előrésze | vorderteil eines hauses. — *mūt*-(*mūt*-)*suŷ* a ház előszöglete | eine der vorderecken des hauses oder zimmers; *mūdēy*, *mūdēy* zur vorderseite des hauses (der stadt) gehörig: *mūdēy žōt mūdēda* (II: 96.) zur vorderseite des mit einer vorderseite versehenen hauses.

mušnā zacskó |beutel. C. (= мешня), — SO. *mošni*.

PATKANOV SZERAFIM.

Az Érdy- és a Jordánszky-kódex kétbetűs magánhangzói.

(Első közlemény.)

Az Érdy- és a Jordánszky-kódexet nyelvészeti irodalmunk rendszeren együtt szokta említeni, részint azért, mert egy vidéken, sőt lehetséges, hogy egy helyen is keletkeztek, részint pedig azért, mert írásmódjuk a magánhangzók jelölésében megegyezik. Ezen írásmódot illetőleg általánosan meggyökerezett az a nézet, hogy a magánhangzók hosszúságát meglehetősen következetességgel jelöli e két kódex; nem ékezzettel vagy más mellékjeggyel, hanem a betűk megkettőzésével, s a kódex-írónak ezen jelölésmódja különösen az *e*, azután az *a*, *o* betűkre terjed ki, ámbar az utóbbiaknál a jelölést igen sokszor elhanyagolja, úgyhogy a kettős betűvel való írás, különösen az *o*-nál majdnem a kivételek közé tartozik.

Ha a dolog csakugyan így áll, akkor e két kódex megbecsülhetetlen segítséget nyújt a nyelvésznek, mert míg a Bécsi- és a Münchener-kódexből a mai *e*-féle hangok egykori megelőzőinek zártsági fokát ismerhetjük meg, addig az Érdy- és a Jordánszky-kódex ugyanazoknak az időmértékét tünteti föl. Ezért e két kódex pontos földolgozása multhatatlan szükség volna. De igen sajnós dolog, hogy kódex-irodalmunk eddigelé nincsen még kellőképen méltatva, hogy alig van egy-két számbavehető nyelvemléktanulmányunk, s az Érdy- és a Jordánszky-kódex-szel is csak kevesen foglalkoztak eddigelé behatóbban.

Ezen kevesek közé tartozik SZIGETHY ISTVÁN, a ki a NyK. XV. kötetében (55—73. ll.) értekezett *Az Érdy-kódex némely hangtani sajátosságai*-ról. Mint a czimből is látható, csupán az Érdy-kódex kettős betűvel jelölt magánhangzóival foglalkozik, s arra az eredményre jut, hogy ez a kódex a magánhangzók hosszúságát meglehetősen következetességgel jelöli, még pedig úgy, hogy a hosszú magánhangzókat kettős betűvel írja; hogy számos, a mainál testesebb, eredetibb alakot tartott fenn, mert a kódexben igen sok hosszú, illetőleg kettős magánhangzóval írott szó van, mely ma rövid magánhangzójú. Ezeknek eredetibb voltát azután

a rokon finn-ugor nyelvek adataival is bizonyítja, a mely adatok szerinte csakugyan arra vallanak, hogy a vocalis-nyújtás még az illető szók hajdani teljesebb alakjából maradt meg. Azonban az adatok nagy számához képest csak igen kevés az, a mit ekkép magyaráz, s maga is megvallja, hogy «nem az a baja ezen kísérletnek, hogy keveset tudott megfejtteni, hanem, hogy azt a keveset sem tudta kellő világosságba hozni». Az etymologia szerinte is sokat hagy homályban, sok helyütt pedig csak tapogatódzik.

A hol az etymologia nem nyújt semmi magyarázatot, ott egy másik segédeszközhöz, a hangsúlyhoz folyamodik, a melylyel szintén meg lehet magyarázni a vocalis nyújtást, s lehetségesnek tartja, hogy az Érdy-kódex azon hosszú alapvocalissal való tövei, a melyek ma röviden hangzanak, ilyen úton nyújtották meg a többi finn-ugor nyelvekben is található rövid magánhangzójukat. Tanulmányának második részében a szóvégi feltűnő hosszú vocalisokkal foglalkozik. E dolgozatot MUNKÁCSI BERNÁT ismertette Nyr. 8 : 553—556. ll., etymologiai magyarázatait itt-ott kibővítve.

Már a Jordánszky-kódex egynéhány hosszú, illetőleg kettős magánhangzóval írott szavával is foglalkozik SIMONYI ZSIGMOND: *A régi magyar nyelvemlékek olvasásáról. II. A hosszú magánhangzók* című dolgozatában (Nyr. 9 : 4.). Szintén igen tanulságosnak tartja e két kódexet, mert legtöbb gondot fordítanak a hosszúság megjelölésére, s így oly szavakat is, a melyekben ma sehol semmi nyoma a hosszú hangnak, hosszú vocalissal jelölnek. Így gondolkozik ebben a dologban BALASSA JÓZSEF is *A magyar hangzók története* című tanulmányában (NyK. 24: 257, 369.).

Kételkedve fogadja el ezt az elméletet IMRE SÁNDOR *A magyar nyelv és nyelvtudomány rövid története* című munkájában. «Lehetséges, — úgy mond — hogy az Érdy- és a Jordánszky-kódexben jelölt hangokat itt röviden, ott hosszabban ejtették, de a kettős leírásból se eredeti törvényes hosszúságot következtetni, se ebből a származásra nézve valamely nézetet lehozni nem mernénk. Mert ez az írásmód az utóbbi nyelvszokásban nem lelhető és általában véve semmit sem jelent.» IMRE-nek tehát már feltűnt, hogy e kódexek igen sok szót írnak kettős magánhangzóval, a hol már a következő korban, a kódex íratása után 20—30 évvel rövid magánhangzót használtak; hogy sokszor sem a hangsúly, sem az etymologia, sem más nyelvészeti segédeszköz számbavételével sem lehet megmagyarázni a hang hosszúságát, s hogy viszont vannak azután más szavak, melyeket ma hosszú hangzóval írunk és ejtünk, s a melyeknek hosszúsága a finn-ugor nyelvek közös alakjaiban is megvan (pl. *kéz* ∞ *vog. kät*, *osztj. kët*, *osztjS. kôt*, *lpE. kiet*, *kieta*, *lpF. giet*, *gietta* stb.), s ezeket a kódex következetesen egyszerű magánhangzóval írja. Ha tehát

a két kódexnek, bár csak megközelítőleg pontos hosszúságbeli jelölését elfogadjuk, akkor egy úgyszólván lehetetlen dologgal állunk szemben, a mennyiben az eredmény az, hogy kódexeink korában röviden ejtettek oly hangokat, a melyek a rokon nyelvek bizonyosága szerint már a történelem előtti korban is hosszúk voltak, úgy szintén a kódexek kora után is; s viszont hosszan ejtettek oly hangokat, a melyeknek hosszúsága sem a rokon nyelvekből, sem a későbbi korból nem mutatható ki.

Semmi esetre sem fogadható el azonban IMRE-nek azon állítása, hogy a két kódex hangzóinak kettős betűvel való jelölése semmit sem jelent. Igaz, hogy kódexeink helyesírása bizonyára eredetileg is tökéletlen volt, s a tökéletlenséget még inkább fokozta a másolók figyelmetlensége, vigyázatlansága. VOLF GyÖRGEY bizonyítékai szerint pedig az Érdy- és a Jordánszky-kódex (az előbbi csak nagy részben) másolatok. A kódex leírója vagy betűről-betűre másolta le az eredetit, vagy nem ragaszkodott nagyon az eredeti szöveghez. hanem, ha figyelt, lemásolta betűről-betűre, ha pedig látása fáradt, ha gondolatai a hosszú másolás alatt másfelé kalandoztak, elolvasta az előtte fekvő kézirat néhány szavát s azután leírta a maga helyesírása szerint. Kódexeink helyesírásának szempontjából azonban teljesen mindegy, akármelyik esetet vesszük fel; mert ha betűről-betűre másolja a kéziratot, akkor a hangok jelölésbeli különbségének már az eredeti kéziratban is meg kellett lennie, vagyis a másoló előtt fekvő kézirat írója kétféle *e*, *a*, *o* hangot különböztetett meg; mert lehetetlenség, hogy a másoló csak bizonyos szavakban követte volna el a hibát, még pedig elég következetesen; ha pedig a helyesírás az övé, akkor megint érthetetlen, hogy a szavak bizonyos csoportját miért választja el a szavak egy másik csoportjától az *e* kétféle jelölése által ott, a hol ma mindkét esetben hosszú hangzót találunk. Természetes, hogy a két csoport igen sokszor átnyúlik egymásba, s ez itt már valósággal a másoló hibája; de az adatok nagy sokasága egyfelől, másfelől csekély számuk mutatja, hogyan kellett írva lennie az eredetiben, vagy hogy a másoló csakugyan valami különbséget akart tenni a két hang között. Ezt a kétféleséget tehát nem a leírók ügyetlenségének kell feleltetnünk, mert míg a helyesírás tekintetében a legnagyobb változatossággal halmoznak hibát hibára, ebben az esetben a jelölésben bizonyos rendszer van, t. i. az *ee* és *e* meglehetősen szabályos váltakozása bizonyos szavakban. Másrészt az adatok ily nagy tömegével szemben lehetetlenség is feltennünk, hogy ez a jelölés itt egyáltalában semmit sem jelent.

IMRE művének bírálója, ALBERT JÁNOS (Nyr. 22: 314.) szintén nem fogadja el ezen állítást. A kódexek behatóbb megvizsgálása őt is az ellenkezőről győzte meg. Igéri, hogy nemsokára alkalmat vesz magának a dolog részletes kifejtésére s az igazság kiderítésére; átlátja, hogy az

eddigyi munkálatokkal ez a kérdés még egyáltalában nincsen tisztázva; azonban igérete csak ígéret maradt.

Azok sorában, kik a két kódex-szel foglalkoztak vagy feltünőbb hosszú magánhangzóirol véleményyt mondtak, nem érdektelen SZILASI MÓRICZ (*A szótövek elmélete a magyarban*, Nyr. 11 : 68.) nézete, mely szerint kódexeink azon hosszúmagánhangzós szavai, a melyek ma röviden hangzanak (pl. *heej, cheep, vaas* stb.), rövid tövégi hangzójuk elvesztését olyformán pótolták, hogy a megelőző szótag rövid magánhangzóját megnyújtották a nyílt szótagban (azaz midőn a ragtalan névszó egy mássalhangzón végződik), s az így meghosszabbodott *a, e* régebben nyílt *á, é* volt. Ez a szabály tehát az Érdy- és a Jordánszky-kódex hosszú magánhangzóiinak zárttsági fokúra nézve is adhat felvilágosítást, azon csekély körben legalább, a melyre vonatkozik, vagyis ezen szabály szerint kódexeink ilyen szavainak : *cheep, eeb, heegy, heely, meen* (cælum), *meen* (nurus), *zeeg* (clavus, angulus), *zeer, baal, haat* (= 6), *kaar, naap, vaas* stb. régebben *ê*-vel, illetőleg *â*-val kellett hangzaniuk. Ezt a meghosszabbodási folyamatot azonban, ha csakugyan végbe ment valaha, igen messzire kell visszahelyeznünk, jóval messzebbre nyelvemlékeinknek és okleveleinknek — mint a melyek szintén szános nyelvemlékbeli adatot tartottak fenn — keletkezése elé. Az *a* hangra nézve a zárttság vagy a nyíltság fokát megállapítani nem tudjuk, mert nincs nyelvemlékünk, a melyik ezt jelölné. A mi az *e* hangot illeti, már a Bécsi- és a Müncheneri-kódex is *eb, hej, men, zér*-t ír, okleveleink némelyikében pedig a *hegy* szó *hig* alakban fordul elő, a mely, ámbár csak mint nyelvjárási mellékalak is, de a hangzó zárt volta mellett bizonyít. Sőt MUNKÁCSI feltevése szerint (*A magyar magánhangzók történetéhez*, NyK. 25 : 262—263. l.) a mai *ë*-k tetemes részben az *ê* hang mellett a még zártabb *é* hang fejlődött, mely azután könnyen csaphatott át *i*-be, mint a *hig* szóban látjuk. SZILASI feltevése tehát kódexeink fentemlített hosszú vocalisú szavaira nem vonatkozhatik, mivelhogy azok nyelvemlékeink korában már zárt magánhangzójúak; de ráillik mindazon szavakra, melyek tövégi magánhangzójukat elvesztvén, csakugyan nyílt *ê*-vel jelöltetnek a Bécsi- és a Müncheneri-kódexben, valamint első gondosabb helyesírású nyomtatványainkban, tehát *kéz, mész, nêr, két* (ketten), *têl, jêg, egyêb* stb. Ezek azonban az Érdy- és a Jordánszky-kódexben, mindamellott, hogy hosszan hangzotak s hosszan kellett hangzaniuk, egyszerű *e*-vel vannak jelölve.

A két kódex hangtani sajáttságainak kifejtésében szintén csak az ígéretnél maradt VEINSTEIN-HEVESS KORNÉL *A Jordánszky- és Érdy-kódex* című dolgozatában (Nyr. 23 : 220. l.), de már kimondja, hogy a hosszúságot bizony meglehetősen pontatlansággal jelölik, hogy az *ú. n.*

hosszú hangzóknban nem bizakodhatunk, mert igen gyakran cserben hagynak. A hosszúság elméleténél marad ő is, de már azon megszorítással, hogy a kettős betűk igen gyakran rövid, széles ejtésű hangokat is jelölnek, tehát sok helyütt *a, e, ě, o*-t kell olvasnunk *aa, ee, oo* helyett. Hogy mily alapon, azt dolgozatának egy következő részében szándékozik kifejteni, a melyben a két nyelvemlék kéziratát össze akarja hasonlítani; ez a rész azonban, sajnálatunkra, mindeddig nem jelent meg. De hogy ez a magánhangzó-kettőztetés valami graphikai sajátság volna, hogy pl. sorvég-töltelékül szolgálna, arról szó sem lehet. Előfordul ugyan igen sok esetben a sor végén is a kettős magánhangzó, de sokszor olyan esetben is, a mikor már alig fér oda, másrészt pedig ugyanazon szó, ugyanazon alakjában a sor közepén is kettős vocalissal van írva. A két kódex hangtana tekintetében tehát VEINSTEIN-HEVESS KORNÉL semmivel sem vitte előbbre a dolgot, mindamellét már kételkedik abban, hogy a kettőzés kizárólagos hosszúság-jelölés volna. (E helyen akarom egyúttal helyre igazítani azon állítását, hogy az Érdy- és a Jordánszky-kódexben az *ő* betű egyetlen egy esetben sincs kettőztetve, mert bizony van rá néhány eset; ilyenek az Érdy-kódexből: *előöt* 320²⁸, *elsőöt* 366⁴, *erőöth* II. 290¹², *ydőöt* 257²⁷, 479¹⁹, II. 299⁷, *ydőök* II. 269⁸⁰, *yewendőöt* 312¹⁶, *mezőön* 195⁸; a Jordánszky-kódexből: *zelőöknek* bora 275²¹, *őöz* ember 105²³.)

A közelmúltban végül egy tekintélyes hang is kétségbe vonta a két kódex hosszúság-jelölésbeli pontosságát. SZINNYEI JÓZSEF *Hogy hangzott a magyar nyelv az Árpádok korában* című dolgozatában (Nyr. 24: 149) azon meggyőződésének ad kifejezést, hogy a két kódex hosszú magánhangzóinak szigorú vizsgálat alá vétele az eddigi nézetet megdőntő eredményre fog vezetni, t. i. hogy az a sokat emlegetett hosszúság-jelölésbeli következetesség bizony igen fogyatékos és ingatag, mert nemcsak hogy számtalan esetben el van hanyagolva a hosszúság megjelölése, hanem arra is akárhány példa van, hogy hosszúnak van jelölve olyan hang, a mely hosszú nem lehetett; az állítólagos hosszúság-jelölés helyes megítélése szempontjából különösen számba veendőnek tartja azt a körülményt, hogy a szó végén előforduló *ee*-k számához képest az *aa*-k száma aránytalanul csekély. «Egy szóval — folytatja — a két kódex gondosabb átvizsgálása után arra az eredményre kell jutnunk, hogy tévedtünk, mikor helyesírásukból azt következtettük, hogy bizonyos szóvégi magánhangzók abban a korban vagy akárcsak abban a nyelvjárásban is még hosszúk voltak.»

Tehát két nézettel állunk szemben. Az egyik a betűkettőzésben hosszúság-jelölést lát, a másik csak bizonyos megszorítással és kritikával vagy pedig egyáltalában nem fogadja el ezt a föltevést, de új elméletet

nem állít fel, úmbár meg van győződve róla, hogy az eddigi felfogás csak balhiedelem.

A hosszúság-elmélet biztos alapjául tűnik fel a betűkettőztetés. Hiszen semmi sem látszik természetesebbnek, mint hogy azt a hangot, mely kettős betűvel van írva, hosszan ejtették, annál inkább, mert a későbbi korban is sokszor találunk kettőztetést hosszúság jelölésére, különösen a tulajdonnevekben: *Gaal, Poos, Soos* stb. De előfordul ez a kettőztetés más kódexekben is, így pl. a Peer- és a Sándor-kódexben, s itt valóban a hosszúság jelölésére szolgál. Továbbá a feltevés támogatására szolgál az a körülmény, hogy a kettőztetett betűnek igen sok esetben a mai nyelvben is hosszú magánhangzó felel meg, s még inkább az, hogy hosszú magánhangzót találunk oly esetekben is, a hol ma rövidet ejtünk ugyan, de a nyelvtudományi vizsgálódások kiderítették, hogy egykor hosszúnak kellett lennie, vagy ha nem volt is hosszú, mindenestre bővebb volt az alak a mainál.

Csak hogy mindezen igen természetesnek mondható felvéések mellett más körülményeket is tekintetbe kell venni. Nem szabad figyelmen kívül hagynunk először azt a fontos körülményt, hogy kódexeinkben a szavaknak csak bizonyos csoportja van az esetek túlyomó többségében *ee*-vel írva, s van egy más csoport, a mely — nem számítva ide a másoló ügyetlenségének és figyelmetlenségének betudható igen csekély számú eltérést — egyszerű *e*-vel van írva, noha annak a hangnak mai képviselője hosszan hangzik. Sőt a mi még feltűnőbb, ugyanazon szóban a mai rövid magánhangzó megelőzője kettős, a hosszúé pedig egyszerű *e*-vel van jelölve, pl. *eersebet* JordC. 516¹⁹; Helt. Kr. 122 *Ersebet*; *eegyel* = egyél JordC. 48a¹², 34^s, 242²⁰ stb. BC. *éjél* 22²⁸, MC. 345 *éjél*; *eeqyeb* = egyéb JordC. 108a¹⁰, 404¹⁷, 768³² stb. Helt. Kr. *eqyeb*. BC. 37 *éjéb*, MC. 238²⁵ *éjéb*; *felee* = féle, mindenféle JordC. 266¹³, 485¹⁹ stb. Helt. Kr. *fele*; *peeczet* = pecsét JordC. 450¹; 893¹⁰, 923⁹ stb. Helt. *pecsét* stb.

Azt a feltevést, hogy ezen szavaknak egyszerű *e*-vel jelölt hangja a szóbanforgó kódexek korában röviden hangzott, egyáltalában nem lehet elfogadni. Először is azért nem, mert épen a másoló hibái, a kettős *ee*-vel írott kevés számú példák mutatják, hogy hosszan kellett hangzaniuk, s csak a leíró tévesztette el a jelölést. De nem lehet elfogadni másodszor azért sem, mert ezen egyszerű *e*-vel írott szavak közt vannak olyanok is, a melyeknek megfelelőit a legközelebbi rokon nyelvekben hosszú magánhangzóval ejtik, pl. *kez* JordC. 36²⁴, 257², 507³¹ stb. Helt. Kr. 18 *kez*, MC. *kèzzel* ∞ *vog. kät, osztj. kët, osztjS. kôt* stb.

Figyelemre méltó dolog továbbá az is, hogy a többi magánhangzók, nevezetesen az *a, o, ő* kettőzése az *ee* mellett elenyésző csekély, a miből kitűnik, hogy a kódex-író vagy másoló csakis az *e*-féle hangok között akart

valami különbséget tenni. Mert hiszen, ha már egyszer az *e*-féle hangok időmértékbeli különbségét észreveszi és jelöli, miért ne tenné meg ugyanezt oly terjedelemben az *a* és az *o* nál is, a hol a nyújtás csak olyan feltűnő jelenség, mint amazoknál. És hogyha a mellett adatok bizonyítanak, hogy ezen utóbbi magánhangzók hosszúságának jelölését elhanyagolja ott, a hol azoknak csakugyan hosszúknak kellett lenniük, nem lehet másra gondolnunk, mint hogy az *e*-féle hangoknak ezen kétféle jelölése által nem időmértékbeli különbséget, hanem az illető hangoknak valami más sajátágát akarta feltüntetni.

A mint vannak példák arra, hogy hosszú magánhangzókat, különösen *e*-féleket, egyes betűvel jelöl, úgy vannak arra is, hogy betűkettőzéssel (*ee*-vel) jelöl oly magánhangzókat, melyek ma röviden hangzanak s a melyekről nem tarthatjuk valószínűnek, hogy abban a korban hosszan hangzottak (nem értve ide minden esetet, hanem főleg tőszótagbeli feltűnő kettőzést).

Pl. *haad* (*had*) ÉrdC. 386_s, II. 90₁₄; *haat* (= 6) ÉrdC. 348₁₈, 353₂₂ stb. JordC. 124₁₀, 110₂₉ stb.; *haab*, az hajoczka kedeg az tengher középet hanyattatyk vala ah *haab* miat. JordC. 399₂₆, tenghernek kegyethlen *haaba* JordC. 881₁₀; *haad* el mastan mert ig kell leenny ÉrdC. II. 20₃₀; erek elettre meegyen hol soha megh nem *haal* ÉrdC. II. 288₁₁, es ymaran soha meg nem *haal*, de orzagol mynd erekkewl erekkee ÉrdC. II. 223₂₃ stb.; a' myt zemeewel laa ynkaab zokta zeretny, honnem mynt a' myt *haal* (hall) ÉrdC. 56₉, 168₁₀, 301₁₇, nem *haal* nem laa nem ery ÉrdC. II. 314₃₈ stb.; *bual* kezeet ÉrdC. 42₃₇, II. 374₂₀, 455₁₈; zent angyalok nem voltanak *haar* zerent el valaztwan eegy mastwl ÉrdC. II. 347₅, 349₆ stb.; *vaas* lancz ÉrdC. 336₁₅ stb.; nagy *cheendesseeggel* hozaak zent palnak testeet ÉrdC. II. 463₁₈, JordC. 347₃₀, 898₂₀; Es *cheenghetween* meg mosaak kezöketh ÉrdC. 451₃₄, JordC. 42₂₉; *eeb* ÉrdC. 251₂, 444₁₀, JordC. 30₆, 331₂₈ stb.; *eegy* ÉrdC. 7₆, 24₁₈ stb.; *eeghez* ÉrdC. II. 354₂₃, 238₃₄ stb.; *eeleg* ÉrdC. 9₂₄, II. 442₂₆; nemes es *eekees* allapattyokban ÉrdC. 28₁₈; *eeledelth* arwnak JordC. 82₂₁₈, ÉrdC. 23₁₈; *eersebeth* (Erzsébet) ÉrdC. II. 65₁₅, 460₂₀ stb.; haborgato homaly es *feelh* JordC. 859₂₆; tamada nagy *feergheteg* es nagy esew ÉrdC. 470₁₀; *feelseeges* ÉrdC. 7₂₈ stb., JordC. 518₁₀ stb.; *heerwad* ÉrdC. II. 106₂₂; *reeghel* JordC. 302₇; *zeerda* ÉrdC. II. 326₁₆; stb., stb. igen sok példa.

SZIGETHY fentebb említett tanulmányában ezen feltűnőbb eseteknek csak igen kis részét (a melyek közül egynéhány, így pl. *vészek*, *tészek*, *lélek* (találok), *észen*, *méggyen*, *lészen* a későbbi korban, a XVI. század íróinál, sőt később is hosszúnak van jelölve), igyekszik a rokon nyelvek segítségével magyarázni. Ezek csakugyan hosszú magánhangzójuk lehetnek, azonban találunk egynéhány esetet, a melyben a rokon nyelvek a magánhangzó eredetibb hosszúsága ellen vallanak. Pl. *möny*:- *meenyekzey* JordC. 423₃₂, ÉrdC. 118₂₂ ∞ vog. *mañ*, *mññ*, *mññ*, oszjtj. *meñ*, zürj. *moñ*, *voj*tj. *men* | *këll*: JordC. *kel*, *keel*, ÉrdC. *keel* ∞ vog. *kalen* *kell*ő, *voj*tj. *kul*:- *kul*ä, zürj. *kol*:- *kol*ö, cser. *kül*:- cserM. *kel*'-: *keleš* | *mën*:- *meegyek*,

meent, meenuwen stb. ∞ vog. *min-, mën-, mîñ-*, osztj. *man-, men-, votj. mîn-, zürj. man-, f. mène-, észt. mine-, mordv. mene-, mäne-, cser. mi- | szër*: Jord.-ÉrdyC. *zeer* ∞ vog. *sir, sér*, osztj. *sir* stb.

Természetes, hogy az ilyen szavakra nézve legkétségtelenebb bizonyíték egy az Érdy- és a Jordánszky-kódexnél régibb magyar nyelvemlék tanúsága volna, azonban ilyen bizonyítékunk nincs, mert a magánhangzók hosszúságát és rövidségét egy sem különbözteti meg. A rokon nyelvek pedig csak ritkán szolgáltatnak kétségtelen bizonyítékot a hosszúság mellett, mert még a legközelebbieken is igen közönségesek az időmérték tekintetében való váltakozások a különféle nyelvjárásokban, vagyis az időmérték nem egységes. (V. ö. NyK. 25 : 168., 257. s köv. ll.)

Nem látszik valószínűnek azon magyarázat sem, melyet TÖMLÖ GYULA vet fel (Nyr. 12 : 328.), a mely szerint ezen kódexek számos oly magánhangzójának a hosszúsága, a melyre nézve a nyelvhasonlítás kellő felvilágosítást nem adhat, talán a liquidák hatásának tulajdonítandó. Így gondolja megmagyarázhatni a *cheergheteg, hely, zeer, zeerzeth* stb. szavakat, a *bólt, hóld, fólt* analógiájára. A liquidák nyújtó hatása, mint tudjuk, aránylag csak kis nyelvterületen mutatkozik, s nem lehet bebizonyítani, hogy valamikor általános vagy legalább általánosabb volt. S még ha beválik is, csak igen kicsiny csoportra terjeszthető ki, míg a többi megoldatlan marad.

Szóval a két kódexben sok oly szóban van betűkettőzés, a melyben a magánhangzó hosszúsága bizonytalan, vagy legalább egykori időmértéke a magyar nyelv fennmaradt emlékeiből pontosan meg nem állapítható. Ezzel azonban korántsem akarom azt mondani, hogy az *ee* nem áll sehol sem a mai hosszú *e* hang helyén, csak oda akarok jutni, hogy mivel az egyszerű *e* betű is igen sokszor áll a mai hosszú magánhangzó helyén, az *ee* pedig gyakran a mai rövid *e* hang helyén, ezen zavarosság és összevisszaság miatt az a feltevés, hogy a betűkettőzés hosszúságot jelöl, tarthatatlan. Nem marad tehát egyéb hátra, mint a kódexek *e* hangú szavait átvizsgálni, a jelölés szerint bizonyos csoportokba rendezni s így levonni a következtetést az *e*, s ha lehet, a többi hang jelölésére nézve is. A mint már többször említettem, és a két kódex bármelyikéből, ha néhány lapot olvasunk belőle, rögtön kitűnik, a kettős betűvel való jelölés különösen az *e*-re terjed ki, annyira, hogy a többi magánhangzónak két betűvel való jelölése elenyésző csekély ehhez képest. Emelítettem továbbá azt is, hogy az egyes szavak következetesen (már a milyen következetességet és pontosságot egy kézirattól várni lehet) *ee*-vel, mások *e*-vel vannak jelölve. Már maga ez a körülmény is arra indít, hogy vizsgálódásainkat legelőször az *e*-re és az *ee*-re terjeszszük ki. Minthogy pedig az időmértékbeli jelölés kétségesnek bizonyult, nem

tévedünk talán, ha vizsgálódásainkat az *e*-vel és az *ee*-vel jelölt hangok zártsági vagy nyíltsági fokára fordítjuk.

Ha azonban kódexeinket a többi nyelvemléktől különválasztva tárgyalnók, talán ebben a tekintetben sem tudnánk soha megállapodásra jutni; de elérhetjük a valószínűségnek legmagasabb fokát, ha őket különösen a tökéletesebb írású kódexekkel és a nem messzire eső tökéletesebb helyesírású nyomtatványokkal egybevetjük. A nyelvemlékek keletkezése között ugyanis oly csekély időköz van, hogy az egyiknek keletkezésétől a másikéig terjedő időben nem változhatott annyira nyelvünk hangalakja, hogy a pontosabban írt kódexekből az utánuk következőkre ne következethetnénk, vagy pedig első nyomtatványainkból a kódexekre. Igaz, hogy itt megakaszthatják a kutatót a kódexek tájnyelvi sajátosságai, de ezt az akadályt is, legalább részben elháríthatjuk nyelvjárásaink tekintetbe vételével.

Ismeretes dolog, hogy nyelvünk egykori hangjai közül több kivesszett; így a *χ* és a *ζ* hang, a magánhangzók közül a mai köznyelvből az *á*, *é*, ide nem számítva a nyelvjárásokban élő diphthongusokat, a melyek közül némelyek egykor talán az egész magyar nyelvterületen megvoltak. Ezen elveszett hangzók közül első sorban az *ê* hang érdekel bennünket, a melynek maradványait a Bécsi- és a Münchener-kódexben megtaláljuk. Mint tudjuk, ez a két kódex legtöbbszörre megjelöli az *e*-féle hangok minőségét, mégpedig a zárt *ē*-t ponttal: *ē*, a nyílt *e*-t pedig tompa ékezettel: *è*. Bár ez a megkülönböztetés nincsen teljes következetességgel keresztülvive, nagy részben mégis megvan, úgyhogy határozott következtetést lehet belőle levonni.

Már csak kétféle hosszú *ē* hang jelölésére szorítkozik egynéhány XVI. századbeli nyomtatvány. Nem helyesírási szeszély ez, hanem érdekes bizonyítéka annak, hogy a XVI. században volt még a magyar nyelvnek egy a hosszú zárt *ē*-től különböző hosszú *e*-je, a melynek hangzása nem lehetett más, mint *ê*.

Az első, a ki nyomtatványaink ezen sajátosságát észrevette, BUDENZ JÓZSEF volt (*A magyar nyelvben hajdan megvolt kétféle hosszú ē, azaz é és ê-ről*, MNy. V.); ő különösen a HELTAI munkáiban határozott következetességgel végrehajtott kétféle *e*-jelölésre támaszkodva bebizonyította, hogy a magyar nyelvnek hajdan két hosszú *e*-je volt. HELTAI ugyanis ott, a hol ma *é*-t ejtünk, majd *ē*-t, majd egy alul farkos *e*-t használ, mely utóbbi a hosszú nyílt *ê* hang jele. Minőségét azonban csupán csak HELTAI írásmódja alapján nem határozhatnók meg, ha nem volnának más adataink. De ERDŐSI SYLVESTER JÁNOS újtestamentom-fordításában a mai *é*-nek megfelelő hangra szintén kétféle jegyet használ: *ê* és *e* (ékezetes *é* nála nincs). Nem tekintve azt, hogy ERDŐSI a zárt hosszú *ē*-k nagy része he-

lyett *í*-t ír, könnyű észrevenni, hogy csak oly helyen ír *ê*-t, a hol HELTAI *e*-t, a miből világos, hogy az ERDŐSI-féle *ê* ∞ HELTAI-féle *e*; ERDŐSI-féle *í* és *e* ∞ HELTAI-féle *é*.

Az *ê*-féle hangok ilyenén hangszínbeli különbségére nézve még több bizonyítékunk is van a XVI. századból. Így KOMJÁTHI BENEDEK-nél is Sz. Pál leveleinek fordításában *e*, *e* és *i*, SZTÁRAI MIHÁLY-nál *e* és *é*, TELEGGDI MIKLÓS-nál *e*, *ee* és *e*, a Kolozsvárott 1569-ben megjelent *Váradi Disputatio*-ban is *é* és *e* jelölés van; az *Orthographia Cracoviensis*-ben és ERDŐSI nyelvtanában is megvan ez a megkülönböztetés. Megemlíti a kétféle *e* hang különbségét GELEJI KATONA ISTVÁN is *Magyar Grammatikatska*-jában. (Corpus Gramm. 304.¹)

De az *ê* hang ezen eredeti kétféleségét észreveszszük nyelvjárásaink némelyikében is, sőt azokban is, a melyekben egyformává lett, néhány szón vagy alakon meglátszik a két hang eredeti különfélesége.

Nem marad tehát egyből hátra, mint hogy az *e*-féle hangok zárt vagy nyílt volta szempontjából próbáljuk vizsgálat alá venni az Érdy- és a Jordánszky-kódex szavait, közben bizonyosságul az említett művekben előforduló jelölésre hivatkozva, azután pedig a rokon nyelvek terén tett ebbeli kutatások eredményeit is, a mennyire lehetséges, felhasználva.

A példákat két főcsoportra oszthatjuk. Az elsőben azokat soroljuk fel, a melyekben a mai hosszú *é* hang helyén kettős *ee* jelölést, a másodikban azokat, a melyekben ugyancsak a mai hosszú *é* hang helyén egyszerű *e*-vel való jelölést találunk. Mind a két főcsoportot feloszthatjuk ismét kisebb csoportokra a szerint, a mint a kérdéses hang a fő első vagy többi szótagjában van. Azon esetekről, a melyekben *ee* áll a mai rövid hang helyén, később lesz szó.

I.²)

ee a mai *é* helyén.

1. A fő első tagjában.

beer (salarium, præmium). *beer* zarent ÉrdyC. 122²⁶, *beerbe* fogataltak JordC. 55a. 66²⁶ (*beres* JordC. 58^{212, 19}). A BécsiC. nem jelöli az *e* hangzót: *ber* 311. MünchC. *bér*. Sylv. UT. *bíres*. Horpács (Sopron m.) *bíres* Nyr. 10 : 265. (4 : 3).³)

¹) G. KATONA borsodmegyei származású volt, s az ottani nyelvjárásban máig is megvan az egykori *ê és *é megfelelői között a különbség (*ê*, *e* — *é*, *í*). A szerk.

²) A példákat VOLF GÖRGY, illetőleg a Jordánszky-kódexből valókat VOLF és TOLDY FERENCZ kiadásának lapszámozása szerint közöljük.

³) A rekeszbe tett számok a kétféle írásmód közötti arányt tüntetik

deel. *deel* zyweeben ÉrdyC. II. 265^s. 273²⁴ stb. *deel* felee JordC. 313¹³. 576²⁷. 926¹¹ stb. (*del* JordC. 146^s. 207⁷. 573¹⁷). — Sylv. UT. *dil* 19. 101. — Helt. Kr. *dél*. — Horpács: *dil* Nyr. 10: 265. — Mátyusföld: *dil* Nyr. 20: 27. (23: 3).

eedes. *eedes* zent paal apostol ÉrdyC. 43²². 44¹¹. 60⁷ stb. II. 7³⁰ stb. *eedes* lezen mynth ah meez. JordC. 902²⁴ stb. (*edes* ÉrdyC. II. 46⁶⁴. JordC. 838⁸, 12, 27. 842²⁴. 902²⁷). — BécsiC. *édés*. — Sylv. UT. *ides* 146. — Helt. Kr. *idesden*. — Horpács: *ides*, *édes* Nyr. 10: 265. — Mátyusföld: *ides*, *édes* Nyr. 20: 27. (83: 34).

eeg (ardet, flagrat). *eeggew* gyertya ÉrdyC. 111³⁶. *eeggew* kemencze ÉrdyC. II. 7¹⁴ stb. *eeghetny* JordC. 395⁹ stb. — BécsiC. *ég*. — MünchC. *ég*, *égèti*. — Sylv. UT. *ighís*, *ígó*, *íghet*. — Helt. Kr. *égete*. — Horpács: *íg* Nyr. 20: 265. — Debreczen: *íg*. (51: 18).

ee, *eeh*, *eey* (nox). es vala ott harom *eeh* nappaa ÉrdyC. 311¹⁶. — negywen *ee* nappaa ÉrdyC. 206¹⁹, 20. 218¹⁵. — *ee* es nappaa JordC. 362²⁷. 75¹⁰. 62¹⁸ stb. — *eey* ÉrdyC. 78⁴. — *eeyel* ÉrdyC. 64³⁰. 103³⁷ stb. — *eeffely* koron JordC. 343^s. 764²³ stb. ÉrdyC. 212¹⁰. II. 523⁷ stb. — *eethzaka* JordC. 534^s stb. — BécsiC. *éyel*. — MünchC. *éfel* koron. — Sylv. UT. *ijel*, *icczaka*. — Helt. Kr. *éyel*, *étzaka*. — Horpács: *icczaka* Nyr. 10: 265. *ifél* u. o. — Mátyf. *íjjel* Nyr. 20: 27. — Göcsej: *ifél* Nyr. 9: 479. (112: 17).

eeh (venter, stomachus, lumbus). oldalokbol awagy *eehokbol* zyleteek . . . ÉrdyC. II. 14³. — *ffel* ewetzee erösseeggel *ew* *eehayt* ÉrdyC. II. 108²⁵ stb. — *meeglen* wgyan ennen attyanak *eehaban* vala JordC. 810^s. 845¹². 712¹³ stb. — A legtöbb kódexben *inh*, *yonh*, *yonh* alakban fordul elő. PeerC. 332: arwakknak nyomorolth *yhai*. — Dráva mell. *éhom* Nyr. 6: 373, Székelyföld: *ihom*, Szentes: *iha*. Nyr. 6: 178. (8: 1).

eekes, *eekees*. nemes es *eekes* allapattyokban meg wywnak ÉrdyC. 28¹⁶, *eekösewl* ÉrdyC. 53^s. II. 26²¹. 189¹⁰ stb. — *eektelenseg* JordC. 431⁷ (*ekes* JordC. 434¹³. 832¹² stb.). — BécsiC. *ékés*. — MünchC. 235¹³ *ékés*. — Sylv. UT. *ikesen*. — Helt. Kr. *ékeség*. — Horpács: *ikes* Nyr. 10: 265.

eel, *eelet*. kyben *eelnek* az poganak ÉrdyC. 40³⁴. Ha *kyk* *kedeeg* bynben *eelnek* . . . ÉrdyC. 48²⁴. 51³⁵ stb., *egynéhány* eset kivételével mindig így. — *pogaczawal* *eeltök* JordC. 32¹⁹. 841³ stb. — BécsiC. *él*. — MünchC. *élé*, *élet*. — Sylv. UT. *ilet*. — Helt. Kr. 17 *élsz*. — Horpács: *il* Nyr. 10: 265 (608: 41).

eenek, *eenekel*. *eenekly* anyazent egyhaaz ÉrdyC. 44³⁵. 58¹⁹ stb. — *eeneketh* mond JordC. 42³⁰. 419²⁰. 894² stb. (*enek* JordC. 58¹². 386²¹. 369⁸ stb. — BécsiC. *enèlè*. — Sylv. UT. *inekís*. — Helt. Kr. *ének*. — Horpács i. h.: *inek*. (23: 7).

eerth, *eerethlen*. yo *eerth* wgorkaak JordC. 139²². — *eerethlen* JordC. 896¹⁰. 911^s. — Sylv. UT. *iretlen*. — Helt. Kr. *éretlen*. — Horpács: *irétt*.

eer, *eerkezny* (pervenio, tango). az vyz *özön* *feel* nem *eertte* ÉrdyC. 25³³, *hogy* *mynekwnk* *enny* yot *enghedót* *ernewnk* ÉrdyC. 111²¹. — *eerkózyk* ÉrdyC. II. 504²⁹. — *mykoron* az *faat* le *vaghyaak* *kyt* az *nap* *feene* *eer* . . . ÉrdyC. 284²⁵. — az *mas* *tanythwan* *eleb* *eere* *oda* *peternel* JordC. 697¹⁹. 721²⁶ stb. — *eerkezny* JordC. 466³. 860¹³ stb. — Sylv. UT. II. 137 *ír*. — Helt. Kr. *érkezek*. — Horpács: *írkezik*.

fel; az első mindig a czímszóban lévő írásmód előfordulási számát adja, a másik az evvel ellenkező írásmódét.

eezak. ky zeelözwłż . . . deerre és eezakra JordC. 51a₁. — eezak feelől JordC. 124₅. 926₁₁ stb. (*ezak* JordC. 191₂₅. 313₁₄. 576₂₇). Rendszeren így írva az ÉrdyC.-ben is. Helt. Kr. 9. *északról* hozta elő az ő kemény és nagy ostorit. — Szolnok-Doboka m. *iszek* Nyr. 11 : 93.

eeetek, *eeétel*. embery elmeenek eetke ÉrdyC. 145₅ stb. — az en eethkem az . . . JordC. 635₁₉. 807₄. 758₃ stb. (*ethkem* JordC. 635₁₅). — BécsiC. *éthek*. — MünchC. *ethem*. — Sylv. UT. *itek*, *ithem*. — Debreczen it Nyr. 9 : 477. — mykoron eetelt nem vehet ÉrdyC. 145₄, hord vala eetelt ÉrdyC. II. 637 stb. — ne nehezwllyenek ty zywetek sok eetellel JordC. 604₃₃. 646₁₂ stb. mindig így. — MünchC. *étel*. — Sylv. UT. *itel*. — Horpács: *itel*. — Szilágy m. *itel* Nyr. 9 : 478.

eeetet. eetety az ollyan embert erek eelethnek kynyereewel ÉrdyC. 272₁₆. — zegheenyeket eetet ytat vala ÉrdyC. II. 370₅ stb. — Kecskemét Nyr. 10 : 381 : *mög-ötet*. — TelC. *itet*.

feen, *feenes*. feenes cyllag ÉrdyC. 103₁ stb.; rendszeren így. — zemeynek feeneeth JordC. 273₂₁. 522₁₈ stb. (*fènes* JordC. 80₈. 350₁₉. 901₁₈ stb.). — BécsiC. *fénlic*. — MünchC. *fènes*. — Sylv. UT. *fines*. — Helt.Kr. *fènes*. — Horpács: *fines*. — Répce m. Nyr. 20 : 363 *fimlic*. — Bihar m. Nyr. 6 : 140 *fimlik* stb. (65 : 31).

ffeel (timet, pavet). ne akaryatok feelny ÉrdyC. 64₁₂. — tyztöletes ffeelelem ÉrdyC. 53₂₅ stb., nagyon kevés kivétellel mindig így. — BécsiC. *félelem*. — MünchC. *félelem*, *félémenéc*. — Komj. Sz. Pál. *fyl*. — Sylv. UT. *fílek*, *fílelem*. — Helt. Kr. *félyed*. — Horpács: *fíl*. (237 : 29).

feer. az ew zent malazttywawal nem feer ÉrdyC. 5₈ byzon eelethnek belyhöz feerhetne ÉrdyC. II. 355₂₄. — feerközny ÉrdyC. 75₁₅. — JordC. 166₂₁. 817₃₃ stb. — MünchC. *fernenec*. — Sylv. UT. *fír*, *fírninek*. — Helt. Kr. *egybeférne*.

feereg. lelky ysmeretőknek morgo feerghe meg nem haal ÉrdyC. 37₃₅. — lata egy Skarablya feerghet feel mazny az laban ÉrdyC. II. 404₂₀. — hű feerghek meg nem haal JordC. 487₅. — scarablya feerghet ad ee hűneky JordC. 564₁₅ stb. — MünchC. *férgec*. — Sylv. UT. *fírgheket*. — Horpács: *fereg*. — Nyelvjárásaink nagy részében *fíreg*.

feerffy. Ty megh azonkeppen feerffiyak . . . JordC. 849₃₀. — MünchC. *férfiu*. — Sylv. UT. *fírjiak*. — Horpács: *fírfi*. — Moldv. csáng. Nyr. 9 : 482 *fürfiu*.

feezek. lee vetteteek feezkeből ÉrdyC. II. 347₁₇. — madaraknak feezkők JordC. 558₂₅. 577₁₃ stb. — Horpács: *físzög*. — Göcsej MNy. V. 76. *fécék*.

gyeek. Kyk ez földén yarnak, mint vakondagh, pathkan, saska, gyeek, mynd wlatatosok JordC. 95₁₃. — Hogy egykor csakugyan zártabb hangzóval ejtették, annak bizonyítéka a mai *i*-s kiejtés.

heey, *heeyázat* (tectum). Vala myth ffyl heeyen zoltatok ty hazatokban azt a haaz heean predicallyaak ÉrdyC. II. 29₁₈. — Tereenek az rozzass heeyazatw zeenben ÉrdyC. 77₁₃. — meene ffeel hozyayok raab azzon az haz heeyara JordC. 287₃. 431₁₂. 501₅ (az haaz heeyara JordC. 535₂₄). — Kár. Bibl. I. 194. *hy*, az ház *hijára*. — Háromszékben *híjj*, *hi*. — Göcsej M. Nyelv. III. 411. *hi*. — Sopron m. Nyr. 14 : 277 *hi*. — Molv. csáng. Nyr. 9 : 486 *híjjü*. — Palócszág Nyr. 21 : 506 *hiü*. — Horpács: *hi* = pallás stb.

heey (squama). Valamynék zarnyaskaya vagyon es heeya JordC.

94²⁴. — Es azonnal el hwlának h^w zemeyről mykeppen az hal heey JordC. 737³². — hal heey ÉrdyC. 311³⁵. — Sylv. UT. az hálnak *hiai*.

heeyan. Sara tyz heeyan zaz eztendey zyl. JordC. 27¹⁷. 11¹³. — egy heeyan zaz eztendöre ÉrdyC. 267⁷. 389⁶. — templomok mynd heeyaba valok ÉrdyC. 304¹⁸, 19. 134³³ stb. (egy heyan zaz eztendey vala JordC. 28²²). — Ma általában *i*-vel ejtik.

heed (pons). le zakada az heed alattok ÉrdyC. II. 139³⁴. 525³⁰. — Ma *híd*.

hect (septem). Alig egynéhány eset kivételével mindig így (JordC 163 : 20), a mi annál feltűnőbb, mert a többi nyelvmlékek nyílt hangzóval jelölik. Pl. MünchC. *hêt*. — Sylv. UT. *hêt*. — Helt. Kr. *hêt*. — Horpács: *hêt*.

heewl (ürül, üresedik, evacuor). orzaga nagyobb reezre meg heewlt wala az gonoz angyaloknak le hwlásokeert ÉrdyC. 56¹⁵. — mykoron az yewendő latasok el heewlnak ÉrdyC. 150²⁹ stb. — Bécsi- és MünchC. *hiv*, *hiu* = üres.

heezelkódées. az Cristosnak zyz zolgalo leanya sem heezelkódéesnek myatta el nem haytatyk ÉrdyC. 300³⁵. — zolgallyatok ty wraytokat ygazan hywön ne chak zemök latasaara, mynt az heezelkódók ÉrdyC. 120³⁰. II. 188³⁴. 192²¹.

keegy (stadium, curriculum, meta). kynek harcziolasara Nagy mes-terseeggel wyan keegyét alkottatot wala kyben az bayt vynaak ÉrdyC. II. 404⁴. — keegben fwtnak ÉrdyC. 137¹². — Sylv. UT. I. 123. *kiq*.

keench. Jesusnak keenches haza ÉrdyC. 38⁸. — Ez vylaghy keench azoknak zykseeg kyk ez vylaghyakat keresyk ÉrdyC. II. 260³⁰. 465⁷ stb. Nagyob keeneznek aloythwan Cristusnak zydalmassagat JordC. 822²² stb. — *kyncz* JordC. 813¹⁵. — BécsiC. *kenc*. — MünchC. *kenc*. — Sylv. UT. *kincz*. — Helt. Kr. *kencz*. — Göcsejben *kénes* ma is. Nyr. 5 : 175.

keenkő. vetteteo ewket egy vyazzal es keenkeewel egyelytöt forro kaad feredőben ÉrdyC. II. 338²⁸. — keenköwes JordC. 33¹². 901¹⁶, 19. — vettetenek tyzzel es keenkűel eggew toban JordC. 922³⁰ stb. — MünchC. *kénesöt*. — K.-K.-Halas Nyr. 15 : 45 *kingyürtya*. — Mátyusföld Nyr. 20 : 27 *kínyeső*.

keen, *keeno*. *keen* zenwedeo ÉrdyC. 89²⁹. 122³² stb. JordC. 163². 78³. 854²⁸ stb. (*ken* JordC. 586²⁵. 792¹¹. 858⁸ stb.). — Sylv. UT. II. 147. *kín*. — Helt. Kr. *kényok*. Ma már általában *kín*. (Udvarhely Nyr. 3 : 512 *kénlódik*). (38 : 7).

keep. hamys keepwtalo ÉrdyC. 46²². 166³⁰. 205⁵ stb. (*kep* is sokszor : 80²⁹. II. 466¹⁸. 481¹² stb.). — az ew keepöketh el zaggassatok JordC. 190³⁵. — kye ez keep, es a' kerwl valo yras? JordC. 424²¹. 910¹² stb. (*kep* 67²⁹. 220¹³. 768¹⁴ stb.). — MünchC. *kép*. — Sylv. UT. *kíp*. — Helt. Kr. 76. *kép*. — Szék. Krón. *kíp*. — Mátyusföld Nyr. 20 : 27 *kíp*. — Hajdu m. Nyr. 7 : 235 *kíp*. — Csáng. *képmutalo* Nyr. 9 : 530.

keer. keery az ott valo wy kerezttyenőket ÉrdyC. 43³⁵. 80¹⁸ stb., stb. mindig így, kivéve II. 475⁵. 495¹⁷. 498⁷. A Jordánszky-kódexben kissé nagyobb az eltérés. — BécsiC. *kérlec*. — MünchC. *kér*. — Sylv. UT. 13. *kír*. — Helt. Kr. 18. *kér*. — Horpács: *kír* stb. (223 : 69).

keesalkod; *keesalkodas* (certo, pugno; certamen). nagy keesalkodás ez vylagon eelny ÉrdyC. 64¹⁷. — keesalkodny ÉrdyC. 113⁵. — Mykoron keesalkodneek erről ennen magaban JordC. 742⁵. — megh nyer-

ween amyeert keesalkodanak ÉrdyC. II. 204¹¹ stb. — MünchC. 278²¹ *késasockal*. — Sylv. UT. I. 121. *kisálkoddás*. — Komárom Nyr. 23 : 79 *kisál* = boszant, ingerel. — *kisálkodik* = ingerkedik, veszekszik, Dunántúl igen sok helyen. (14 : 1).

keesylk, *keesó*. ne keessel ternöd wr istenhez ÉrdyC. 355²⁰. — kyket wr isten eet keesóbben el waar ÉrdyC. 136¹¹. — az gonozoknak keesóbbyk valo eeletókból ÉrdyC. 136¹⁵ stb. — Oh heyth es keesedelmes zyók hynnye myndeneket JordC. 618¹². 861¹² stb. (*kesny* JordC. 774. 1. 781²⁷). — MünchC. 238¹⁵ *késuen*. — Sylv. UT. I. 80. *kisnek*, *kisedelem*. — Horpács: *kisik*. — Mátyusföld Nyr. 20 : 27 *elkistem*. (17 : 2).

keez (paratus). keez mynden allatokat megh vylagosoytany ÉrdyC. 176s. — myndenek keezen vannak (omnia parata) JordC. 423¹⁰. 789¹⁰. 900²⁴ stb. rendesen így. — BécsiC. *kézeitètni* 8¹⁹. — MünchC. 232¹. *kéz*. — Sylv. UT. *kisz*. — Helt. Kr. *kész*. — Horpács: *kisz*. (41 : 11).

keewe (manipulus). ymadny az en keeweemeth JordC. 71a²⁰, 30 (*kewe* 71a²⁷). — BécsiC. 3²⁰ *kéue*. — Helt. Kr. *kéve*. — Horpács: *kíve*. — Mátyusföld: *kívibe*. — Palócszág Nyr. 22 : 76 *kívü*.

leeh (anhele, spiro). mykoron meeg ees leehne gherelyekkel atal vereek ÉrdyC. II. 327³⁰. — Komj. Sz. Pál 177. *lyhellys*.

leellah (velum, liuteamen). az templom leellahanak meg fesleeseben ÉrdyC. 273³⁰. — lataa edeenth oly mynth egy leellahot neq zeghenel foghwan JordC. 741²⁵. — lataa az leellahokat oth le vethween JordC. 697²¹. — MünchC. *lellah*. — *lellah* JordC. 745²⁷. 813²⁷.

leelek. Azonkeppen myndden leeleknék köl leenny ÉrdyC. 177³⁴. 402³⁴. II. 449¹⁰ stb. — leelek zemet veen JordC. 342²⁹. 634²⁵. 706¹⁸ stb. (*lelek* ÉrdyC. 114¹⁹. 168²⁰ stb. JordC. 319²⁶. 283² stb.). — BécsiC. *léléc*. — MünchC. *lélec*. — Sylv. UT. 129 *lélek*. — Horpács: *lélek*. — Debreczen: *lélek*. (321 : 145).

lecepees. kewröle ezer leepeesre valo zeelesseghek legyen. JordC. 193⁴. — BécsiC. és MünchC. *répik*.

meeh (vulva, matrix, uter). Istennek zent ygheeyet meehen fogadaa. ÉrdyC. 177³⁷. 168²⁰ stb. — ky meehet nyt yzraelnek fyay között. JordC. 35²³. 517⁵ stb. (*meh* ÉrdyC. 89³⁷. 68s, JordC. 44a²¹. 523²⁵. 519⁸ stb.). — meehedben fogatz. JordC. 338². 905¹⁸ stb. — BécsiC. *méh*, *méhembèn*. — MünchC. 284⁵ *méhembèn*. — Sylv. UT. *mähit*, *mih*. — Dunántúl M. Nyelv. V. 99 *mihe*. — Göcsej: *mihe*, *mihije*. — Veszprém m. *mihe* MTsz. 1422. 1. — Horpács: *mihe*.

meel (profundus). vetee hwket egnek meelsegheere. JordC. 72. 393¹. 427¹⁷ stb. — meegh nem valanak az meelseghek. JordC. 238¹², 19. — meelsseeghes ertelmeeben vagyon. ÉrdyC. 176¹⁷. — Jeronimus meenyneel magassab az meelsegnel meellyeb. ÉrdyC. II. 306⁹. 507¹⁹ stb. mindig így. (*mel* JordC. 464¹. 550²¹). — BécsiC. *mélség* 18¹⁸. — Sylv. UT. *mil-sig*, *mill*.

meer. vyzeknek kwthffeyt meery vala. ÉrdyC. 238³⁰. — ymez harom dolgokat keel meg meerteekleny. ÉrdyC. 127¹⁰. II. 280¹¹ stb. — mynemw meertekben meerendötök azonnal meeryk hattra tyneknek. JordC. 372¹⁸. — meerd megh az Istennek templomaath. JordC. 903⁴, 6. 926¹⁸ stb. — BécsiC. *mérték*. — MünchC. *mel' mértéckel mérendétic*, *meg mértetic* tü nektec. — Sylv. UT. *mirtikletes*, *mirtik*. — Helt. Kr. *mérték*.

meeregh. zeep zonak alatta meergöt gondola. ÉrdyC. 103¹². — meer-

gős feereg. ÉrdyC. 95¹⁰. — meereggel ytatot. ÉrdyC. 281³¹. — adanak ennek meergel eennem. ÉrdyC. 282⁴. 285⁶. 396⁶ (JordC. *meeregh* 275²⁵. 429¹⁰. 837²⁹). — Sylv. UT. *mireghe*, *mireg*. — Horpács: *mireg*. — Mátyus-föld Nyr. 20 : 27 *miregme*.

meez. hogy be mehesz az meezzel es teyel folyo feldre. JordC. 254¹⁴. — eedes lezen mynth ah meez. JordC. 902²⁴. 361¹² stb. (*mez* JordC. 252¹⁹. 454⁶). — MünchC. *méz*. — Sylv. UT. *miz*. — Lozsád T. Sz. 1449 *mízes*. — Horpács: *míz*. A palóczoknál nyilt ê-vel: Édes *mézem*. MTsz. 1449. (14 : 2).

neegy. Cristws zyletetynek wtanna neeg zaaz ezteendőben. ÉrdyC. II. 36¹¹. — neegyzer walo neegy vytezők. ÉrdyC. II. 37⁴ stb. — BécsiC. *nég*. — MünchC. *néger*. — Sylv. UT. *nig*, *nigy*. — Helt. Kr. 20 *négy*. — Horpács: *nigy*. (113 : 33).

neema. neemaknak zolast aad. ÉrdyC. 94³⁷. — neemwllanak megh azeert a' beekaak. ÉrdyC. II. 375²⁸ stb. — hozanak hw neky eg neema embert. JordC. 381². 484¹⁶. 517⁹ (*nema* 424¹. 564²⁰. 859²² stb.). — MünchC. 264³⁸ *néma*. — Sylv. UT. *nima*, *nimul*. — Horpács: *níma*. — Gömőri tájszólas: *niéma*.

neep. kereztyen neepék. ÉrdyC. 42⁸. 48¹⁵. — hytetlen neep. ÉrdyC. 153²⁵. 106¹⁸ stb. — mykoron ky boczatta vona ffaraho az neepet. JordC. 36³¹. 337²⁸ stb. — BécsiC. *nép*. — MünchC. *nepék*. — Sylv. UT. I. 42. *nyp*. — Helt. Kr. *nép*. — Horpács: *níp*. (648 : 331).

neez. Az idwesseeg kedeeg senkyt nem neez. ÉrdyC. 58⁵. 61³⁵. 155⁸ stb. — Myt neezed az zalkat te atyadffyanak zemeben. JordC. 372¹⁹. — myndeneket meg neezelwen. JordC. 493⁷ stb. Nagy többséggel mindig így írva. — BécsiC. *néz*. — MünchC. *nézi*. — Sylv. UT. I. 116. *nyz*. — Komj. Sz. Pál 74. *nyzöye*. — Helt. Kr. 193. egbe *nézök*. — Horpács: *níz*. — Szlavónia: *nyiz* MTsz. 1523. — Veszprém m. *nizgelődik*. (72 : 14).

peentek. halalal tellyeseyte be nagy peenteken. ÉrdyC. 205³⁴. — Pozs. C. *pyntek*. — Veszprém m. *pínték*.

reeg, *reegen*. reegtől foghwan meg volt igyvertween. ÉrdyC. 59¹⁰. 92⁸. — ezenről meg reeghen profetalt wala zent Daud. ÉrdyC. II. 14²⁷. 468¹⁵ stb. — mondwan vagon reeghen. JordC. 324⁴. 366²¹. — reeghy. JordC. 324⁴. 826³⁰ stb. Az Érdy-kódexben alig egynéhány kivétellel mindig így (137²³. II. 488²⁹. JordC. 217¹⁶. 284¹⁴. 797¹⁶ stb.). — BécsiC. *régi*. — Sylv. UT. I. 141. *righen*, *rigtül*. — Horpács: *rígen*. — Ellenben Szilágy m. : *régi*. — Szlavónia: *rég*.

reemeyt, *reemül*. Az sydook haraghra reemeyteettek vona ew zent feelseegheet. ÉrdyC. 193³¹. — haraghra reemöyted the wradat. JordC. 219¹. 325¹⁴. — reemwiteteth haraghra. JordC. 326³. — MünchC. *remó-leth* 291¹⁶. — Horpács: *rínsíges*. — Dunántúl általában: *rímisztő*. MTsz. II. 271.

res (scissura, rima). nagyob reesset tezen. JordC. 459³². — MünchC. *rés*. — Göcsej *rös* MTsz. II. 296.

reez (pars). reezesök volnatok. ÉrdyC. 88²³. 137⁸. — reezth aad ewneky. ÉrdyC. 165⁹ stb. — ewtöd reezet. JordC. 80²³. — ad ky az en reezemet. JordC. 581³⁰. 603¹. 930¹⁰ stb. (*rez* JordC. 56²². 895²¹ stb. aránylag elég gyakran). — BécsiC. *réz*. — MünchC. *réz*. — Sylv. UT. *rész*. — Helt. Kr. *rész*. — Horpács: *risz*. (246 : 121).

reev. el foghlalaak az Jordan vyzeenek reeweeth. JordC. 335_s. — Kúnság: *ri.* Borsod m. *riv.* — Palóczság: *ri.* MTsz. II. 281.

reeül (mente capior). zyzesseegeenek fogadasaban el reewóltetetek. ÉrdyC. 402_{2s}. — Byzon halando testhe volna mynth egyeb embernek, es nem reewlees zerent. ÉrdyC. 180₁₄. — kywe futanak mert reewlees nem vagyok. ÉrdyC. II. 467₁₇. — aloytaak az pogan neepek közzöl hogy isten azzonya reewtetót volna. ÉrdyC. 443₇. — EhrC. *ryueultettek* NySz. II. 1431.

ree, reead, reewas. myg halhataak sywasaat reewasaat. ÉrdyC. 148₂₄. 215₁₁. II. 460_{2s} stb. eleybe tamada egy orozlan kölyök nagy reewassal. JordC. 339₂₃. 156₂₂. — En ream reenak = flent contra me. JordC. 140₂₀. — Ottan fler reeada. ÉrdyC. II. 93₃₄ stb. — BécsiC. *reio.* — Helt. Kr. *riv.* — Dunántúl általában *ré, réás,* Dráva mell. *rév, révás.* — Fehér m. *rijj.* — Órség: *riús.* MTsz. II. 285 és 300. — Horpács: *rívás.*

seer (tumulus). asoot nem vyt kywel seerth asna. ÉrdyC. 291_s. 365₁₂. 371₂₄. — Ew seerökben nywgoznak. ÉrdyC. II. 429₂₄. — MünchC. *sér.* — Ma csak Borsodban: *sérük* MTsz. II. 401. — Különbön mindig *i-vel.*

zeel, zeeles (margo, latus). Sathan mynd ez zeeles vylagot meg haboroyttaa. ÉrdyC. 47₂₀. 55₁₉. — zent zyz ky ez zeeles vylagot meg vylagosoytaa. ÉrdyC. II. 488₃₆ stb. — mynd az sok nep az tengher zeelen vala. JordC. 463₂₄. — BécsiC. *zélés.* — MünchC. *zéles.* — Sylv. UT. *szil, széles.* — Helt. Kr. *széles.* — Horpács: *szil.*

zeen. tereenek ez rozass heeyazatw zeenben. ÉrdyC. 77₁₃. — nem vala egyeb helye az zeenben. ÉrdyC. 169_s. — nem vala egyeb helye a' zeenben. JordC. 522₁₄. — Pápa: *sziny.* — Palóczság: *szén.*

zeena. eleegh zeena zalma vagyon. JordC. 41_{21, 26}. 571₃. — Vala kedegh sok zeenas az helyen = erat autem foenum multum in loca. JordC. 642₁₇. — BécsiC. *zèna.* — MünchC. *zènan.* — Sylv. UT. *szína.*

zeep. zeep yllatw vyragok. ÉrdyC. 43₁₅. 53₃. 452₃₃ stb. (*zep* II. 489₂₄); rendesen így a Jordánszky-kódexben is. — BécsiC. *zèp.* — Helt. Kr. *szép.* — Sylv. UT. *szip.* — Horpács: *szip.* (108 : 27).

teeged. meel ighen zeretót teegódet az te wrad istened. ÉrdyC. 71₈, 18. 56₃₅. 327₁₁ stb. (*teghed.* ÉrdyC. 256₁₉. 267₂₇. 325₅). — BécsiC. *tegedet.* — Sylv. UT. *tighedet.* — Helt. Kr. *tégedet.* — Horpács: *tíged.* (222 : 64).

teeglya. vesswínk teeglyákath. JordC. 16₂₁. — hozýak vala hw lel-köketh kemeen saar uyomasnak es teeglyá veteesnek dolgaýwal... JordC. 108₂₀ (*teglya* JordC. 16₂₁). — BécsiC. *téglá.* — Horpács: *téglá.*

teenta. nem akaram lewelnek es teentanak atala. JordC. 875₁₈. 877₃. — papyrossat teentaat keere. ÉrdyC. II. 103₂₅.

teetel. Harmad eeleg teetel. ÉrdyC. 54₂₁ stb. — czoda teetelyth. JordC. 223₁₉. 282_s. 707₄ stb. mindig így. — Sylv. UT. *títel.* — Helt. Kr. *tétel.*

teetemeeny. teetemeenyekkel ellene mondanak. ÉrdyC. 42₁₃. — teetemeenye ygaz. ÉrdyC. 41₁₅ stb. — teetemeennyel be tellyeseyczetek. JordC. 319₂₀. 567₂₅. 835₂₆ stb. — Sylv. UT. 131. *titemin* — Helt. Kr. *tétemény.* (76 : 16).

teetowa. nem ylyk teetowa költözny. ÉrdyC. 49_s. 107₂₄ stb. (*teetowa* ÉrdyC. 134_s. 372₁₉). — teetowa yarnak. JordC. 475₂₃. 489₁₁, 853₁ stb. (*teetowa.* JordC. 549₂₀. 732₂₉ stb.). (17 : 7).

teezta. az nep ween ffele tagaztot teeztath. JordC. 34_s, 21. — Sylv. UT. *tiszta.* — Horpács: *tészta.*

teewed. netalantan teewedesben leth. JordC. 86_{a20}. — el teewedween az mezőn. JordC. 58₂₆. 127₂₆. 859₁₈ stb. (*teewed.* JordC. 842₂₃). — Horpács: *tived.* (12 : 1).

teewôlgheny. Heted lelky ysmeret mondatyk teewôlgo. ÉrdyC. 40₃₄. — ky soha nem teewôlyôghet. ÉrdyC. 244₁₉ stb. — teewôlghô eeletôkbôl. JordC. 790₁₁. — senky közzôletôk keth ffelee ne santallyon teewôlyôghween. JordC. 825₂₃. 842₂₆ (*teewelghes.* JordC. 803₆. 823₃₀ stb.). — BécsiC. *teewôlgo.* — Komj. Sz. Pál. ne *tyuelôgyetek.* — Sylv. UT. *tivelghis.* (10 : 5) *veeg.* veegre ew zent ôldalaat nyttataa meg. ÉrdyC. 43₁₁. — ez vylagh. nak ew weegheen zyletyk. ÉrdyC. 197₁₉. 100₃₅ stb. (*veg.* ÉrdyC. 62₆. 126₂₅. II. 455₃₆ stb.). — czak az en yarasomat zerewel veeghezhessem el. JordC. 775₃ stb. — MünchC. *végèzte.* — Sylv. UT. *vigre, vige.* — Helt. Kr. *vég.* — Horpács: *vig.* (152 : 52).

veel (arbitror). ystennek ayandekat veelted penzel byrnya. JordC. 734₁₁. 805₁. 868₂ stb. — Sylv. UT. II. 113. *vilik.* — Helt. Kr. *vêld.* — Horpács: *vilemin.* (8 : 1).

veen (senex). towab vonzya veenseegeet. ÉrdyC. 61₃₁. 62₆. 198₁₉ stb. (*wen* II. 502₂₁), rendesen így a Jordánszky-kódexben is. — BécsiC. *ven.* — MünchC. *ven.* — Sylv. UT. *vin.* — Helt. Kr. *ven, vénhedik.* — Horpács: *vin.* — Debreczen: *vin.* (140 : 9).

veer (sanguis). myndenwt weer ontaas. ÉrdyC. 62₆. 121₃₈. 337₁₁ stb., egynehány kivétellel a Jordánszky-kódexben is. — BécsiC. *ver.* — MünchC. *ver.* — Sylv. UT. II. 106. *vir.* — Helt. Kr. *vér.* — Horpács: *vir.* (134 : 30).

veetek, veethközny. mykoron ember veetközEEK. ÉrdyC. 57₁₆. 98₃₅. II. 459₁₁. — Mi legyen ez veetek. JordC. 320₁₀. 70₁₈. 246₂₀. 917₂₄ stb. (*veethközny* Jord. 130₁₅. 803₃₀ stb.). — Sylv. UT. *vitkeztem.* — Komj. Sz. Pál. *vyt.* — Helt. Kr. *vétettec, vétkét.* — Horpács: *vitek.* (64 : 31).

2. A t ő t ő b b i t a g j á b a n .

ameelkodyk. ember el ameelkodhatyk raytta. ÉrdyC. 55₁₉. — ameelkodus. ÉrdyC. II. 272₁₁. — ameelkodianak raytta. JordC. 525₃₀. 744₃₃. 907₂₁ stb. (*amelkod-* JordC. 617₆). — TihC. *amilkodo.* — Sylv. UT. *amilkodonak.* (14 : 3).

bezeed. harom reeze leezen bezeedewnknek. ÉrdyC. II. 462₁₃, 22. 472₂₄ stb. — Maria ezeeben tartta vala mynd ez bezeedôket. JordC. 523₃. 67₁₃ stb. — BécsiC. *bezéd.* — MünchC. *bèzèd.* — Sylv. UT. *beszéd.* Helt. Kr. *beszédét.* — Horpács: *beszéd.* (238 : 119).

bezeel. nagy fohazkodással bezeellween. ÉrdyC. II. 272₃₅. — Mykoron eelleyen nemew choda dolgokat zolt bezeellet volna . . . ÉrdyC. 273₁₃ stb. — bezeellyed megh azon napon the fyadnak. JordC. 36₉ stb. — BécsiC. *bezell, bèzellenem.* — MünchC. *bèzèl.* — Sylv. UT. *bezil.* — Helt. Kr. *beszèlle.* — Horpács: *beszil.* (113 : 9).

dereek, deereek. mynt az deereek yarth wt mondatyk orzaag wtanak. ÉrdyC. 54₁₁, 14. — dereek iras. ÉrdyC. II. 408₅. — Helt. Kr. *derek.* — Sopron m. *derik.* — Horpács: *derik.* — Debreczen: *derikra.* — Szatmár m. *dërika* stb.

dycheer, dycheeret. dycheeretes leezen. ÉrdyC. 45₂₃. 58₁₅ stb. — meg

felel akkoron ewneky ez dyczeeret byzonsaghwl. JordC. 271₅ stb. — MünchC. *dicöret*. — Sylv. UT. *diczir*. — Helt. Kr. *diczér*. (65 : 27).

ebeed. ebeed előtt megh nem mosodot vona. JordC. 566₂₃. 826₁. (*ebed*. JordC. 578₂₀). — MünchC. *ëbcd*, *ëbellë*. — Helt. Kr. *ëbellék* baráti-val. — Sylv. UT. I. 101. *ëbid*, *ëbilleni*. — Mátyusföld Nyr. 20 : 27. *ëbid*. — Horpács: *ëbid*.

edeeny. wr istennek hyw edeenye. ÉrdyC. 112₂. — nemynemw edeenth. JordC. 741₂₅. 89₂. 396₃₁ stb. — BécsiC. *ëdény*. — Sylv. UT. I. 22. *ëdñ*, I. 19. *ëldñ*. — Mátyusföld Nyr. 20 : 27. *ëdiny*. — Horpács: *ëdiny*. (20 : 6).

egheez. az egheez embery nemnek. ÉrdyC. 57₃₃. 98₁₆. II. 466₂₇ stb. — mynd eegheez afföldet hodoltattya vala. ÉrdyC. II. 239₁. 283₃₄. 354₄₂₃ stb. — MünchC. *ëgëz*. — Sylv. UT. *ëghisz*, *ëghissig*. — Helt. Kr. *egesz*. (81 : 23).

emeeszt. nyersen meg emeeznek. ÉrdyC. 48₈. — eleyben akarwnk yarwlwy meg emeeztó tyznek. ÉrdyC. 60₁₆ stb. — mynd meg emeeztettwñk. JordC. 159₆. 329₂₀. 750₂₉ stb. — BécsiC. *ëmëzti*. — Sylv. UT. *emiszte*. — Helt. Kr. *ëmëszteni*. — Horpács: *emiszt*. (22 : 6).

erzeeny. Semyt ne vyégetek az wtra, se ystapot, se erzeent. JordC. 553₁₄. 608₈. 676₂₂ (*erzen*. JordC. 471₂₃. 559₉. 608₁₂). — Sylv. UT. *erszin*.

feyeer. mynt ha ky egy feeyeer rwhaat lathna. ÉrdyC. II. 18₂₉. — zeep feeyeer öltözetben. ÉrdyC. 365₂₆. — egy feeyer lo yewe ky. JordC. 921₂₃. 101₃₂ stb. — MünchC. *feïr*. — Sylv. UT. *feïjr*. — Helt. Kr. *feyr*. — Pázm. Préd. *feïr*. — Mátyusf. Nyr. 20 : 27. *feïr*. (32 : 10).

fekeely. — ondoksagos fekeelyek eseenek emberekre. JordC. 913₃. — Debreczen Nyr. 5 : 141. *feki*. — Szilágy m. Nyr. 14 : 576. *fekjïj*.

fesweenseeg. felette yghen el beewól ez vylagon az gonoz gykos-saag . . . fesweenseeg . . . ÉrdyC. 45₂₂. 323₃₅ stb. — kyk fesweenyek valanak. JordC. 585₁₀. 858₂. 859₁₆ (*feswen*. JordC. 569₃₀). — MünchC. *fös-ucnseg*. — Komj. Sz. Pál. *fesuynsig*. — Helt. Kr. *fesuen*. — Horpács: *fösfin*. — Mátyusf. Nyr. 20 : 27. *fösviny*.

galleer. el zeleseytyk hew galleerokat. JordC. 426₂₃.

hosweet. zent hosweet napyanak előtte. ÉrdyC. 50₂₇. 137₃₂. 205₃₁. — valaanak kedeeg hosweethnak ynnepyben. ÉrdyC. II. 37₃. — aldozyatok ffaseeth, az az hosweetot. JordC. 32₂₃. 513₂. 641₃₁ stb. — MünchC. *hus-vët*. — Sylv. UT. *husit*. — Göcsej Nyr. 13 : 307. *hüsit*.

gygeer, *gygeeret*. bodogsaaq gygeertetyk mynekewnk. ÉrdyC. 71₁₆. 165₂₅. II. 302₂₉ stb. — gygeerethek feldeere. JordC. 285₁₆. 283₁₉. — ky yob gygeeretökben erösswítetöt megh. JordC. 812₁₆ stb. — BécsiC. *iger*. — Sylv. UT. *ighir*. — Helt. Kr. *megigërec*. — Székelyföld. *igyir*. — Mátyusf. *igir*.

yreegy, *yreegy* vala az zent hythnek ffayra. ÉrdyC. II. 53₃₈. — az yreegök kezdeeg nagy erössen vadolny. ÉrdyC. II. 481₃₁. 484₃. 503₁₃. — MünchC. *irëgsëg*. — ÉrdyC. II. 100₃₄. *yrygsseeg*. — II. 363₃. *yrygly*.

yteel. kemeen yteelet. ÉrdyC. 42₁₈. 62₁₉ stb. — tyztanak yteely az embert. JordC. 97₂₃. 910₄ stb. (*ytel*. JordC. 918₁₄. 446₂₇ stb.). — BécsiC. *itel*. — MünchC. *itel*. — Sylv. UT. *itel*. — Helt. Kr. *itel*. — Pázm. Préd. *iril*. — Csáng. Nyr. 9 : 488. *ityilet*. — Komj. Sz. Pál. *ityily*. (188 : 18). — kemeen. kemeen yteelet. ÉrdyC. 42₁₈. 54₂₀ stb. A Jordánszky-kódex-

ben is kevés kivétellel mindig így. — MünchC. *kemén*. — Sylv. UT. *ke-min*. — Helt. Kr. *kemén*. — Horpács: *kemín*. (47 : 12).

keweel. el böewöl ez vylagon az gonoz gylkossag, ragadozaas, fesseenseeg keweelseeg. ÉrdyC. 45²³. — *keweel* luciper. ÉrdyC. 139¹⁷ stb. — keweelseeghnek myatta veethkezendyk. JordC. 15²¹⁵, 238³⁰, 840¹⁹ stb. — BécsiC. *keuél*. — Komj. Sz. Pál. — *keuyl*. — Sylv. UT. *keuül*. — Helt. Kr. *kouély*. — Horpács: *kevil*. (19 : 4).

legheen. kyben wew legheen Cristus Jesus. ÉrdyC. 113¹⁸. — ky choda volt ez meenyekzöben valo aldot wölegheen. ÉrdyC. 115⁴ stb. — veen tyz legeent ew attyanak zolgay kezzöl. JordC. 330¹³, 920⁷ stb. — MünchC. 238¹⁵ *legén*. — Sylv. UT. *völeghín*. — Mátyusf. *leginy*. — Horpács: *legín*. (17 : 8).

lepeeny. Eweenek masod napon azon ezdendey lepeent. JordC. 294⁶. — Veszprém m. Nyr. 4 : 140. *lepín*.

mereez. senky oltary zentsseeghnel kyl ne mereezleek halalara keezwlly. ÉrdyC. II. 284⁴. — az egyhazy neepek elöt nem mereezlenek le vetközny. ÉrdyC. II. 456⁶ stb. — senky sem mereezlek . . . JordC. 426¹⁰. — mereessegh. JordC. 717²⁸. — nem mereezlyeek yteeletet vethny. JordC. 880¹⁷ stb. — BécsiC. *meréz*. — Sylv. UT. *merisz*. — Helt. Kr. *merész*. — A mai nyelvjárások inkább nyiltabb hanggal ejtik. Palóczság: *mérész* Nyr. 21 : 217.

panceel. keenkő byzví panceel vala ew raytok. JordC. 901¹⁷. — *pancyl*. JordC. 900²⁸. — Sylv. UT. *panczil*.

remeeny. nagyobbakat remeelewnk venny. ÉrdyC. II. 304²³, 14¹⁵, 314¹⁷ stb. — hogy istenben vetnee remeensegeet. ÉrdyC. 109¹⁵, 202¹⁴, II. 486¹⁸ stb. — az olyan remeentelen kaba emberrel . . . ÉrdyC. II. 430¹³, I. 49³⁷ stb. — kyben ty vetetteetök remeensegtöket. JordC. 641¹⁷, 784³, 820² stb. — BécsiC. *remélic*. — Sylv. UT. *reminsig*, *remimli*. — Helt. Kr. *reménség*. — Dunántúl: *reminkedik*. MTsz. II. 270. (27 : 6).

seteet, *seteetseeg*. seteetseegben laata nagy vylagossagot. ÉrdyC. 65⁵, 243²³, II. 201¹⁶, 511²⁰ stb. — seteetseegh. JordC. 5⁹, 899²⁹ stb. — Irása ingadozó s az arány az *ee* és *e*-vel való írás között körülbelül egyforma. Különösen a Jordánszky-kódex szereti egyszerű *e*-vel írni. — BécsiC. *sétét*. — MünchC. *sétét*. — Sylv. UT. *sótít*, *sőtítes*. — Helt. Kr. *sőtút*. — Dráva mell. *sítét*. — Palóczság: *sítét*, *sítét*, *sütét*. — Arad m. *sítit*. MTsz. II. 380—381.

zegeeny. kyben nagy byzodalma az zegeen bynes embernek. ÉrdyC. 127⁵, 274³⁰, 460²². — zyle az zeegheen byneseknek bochanattra valo remeensegeet. ÉrdyC. II. 70⁸, 512¹⁰ stb. — MünchC. *zègèn*. — Sylv. UT. *szeghín*. — Helt. Kr. *szegény*. — Horpács: *szegin*. — Mátyusf. *szeginyek*. — Veszprém m. *szegín*. — Zala m. *szegin*. — Csáng. *szigin* stb. MTsz. II. 507—508. (240 : 110).

zékreeny. istennek aranyas zékreenye elettek meegyen. JordC. 138²⁵. — hogy az ysten zékreenyet es satoraat hordoznaa. JordC. 221²⁵, 289²², 298⁷, 905⁸ (*zékreeny* 445², 499¹⁴). — *szekrín*. NySz. III. 135. — Sopron m. *szökrön*.

zemeely. ember zemeelyenek hasonlatossagara. ÉrdyC. II. 408¹⁴, 476¹⁵ stb. — az zemeelyek kezdeenek neezny. JordC. 29²³, 105²⁴, 208³¹ stb. — BécsiC. *zéméled*. — MünchC. *zemél*. — Sylv. UT. *szemil*. — Dunántúl s általában *szémélj*, *szemil*, *szemill*. MTsz. II. 527. (48 : 22).

zemeerem. zemeermős mywelkódet. ÉrdyC. 5¹⁴. — Ez eelleyen nagy zemeeremseeghnek akarnook okaat hallany. ÉrdC. 284³¹. 380³⁰. II. 433³³ stb. — zemeeremseeg. JordC. 144²¹. 258⁹. 478³ stb. — Bécsi- és MünchC. *zemermetlen.* — Sylv. UT. *szemírme.* — Helt. Kr. *szómérem.* — Göcsej Nyr. 14 : 254. *szemírem.*

zeweethnek. zeweethnókóket. JordC. 63²⁵. 109¹⁰. 927¹⁴ stb. — Te testednek zeweethnöke mondatyk te zemed. JordC. 371². — Bécsi- és MünchC. *zöüctnek.* — Sylv. UT. *szövidnek, szövindek.*

talnyeer. egy nagy aranyas talnyeeron az zenthseeget eleyben vyzik ÉrdyC. 255⁴. — hogy neky hoznaa az feyet egy tanyeeron. ÉrdyC. 287¹⁰. — aggyad ennekem egy talnyeeron Janos feyeet. JordC. 473¹³ (*talner* JordC. 473¹³, 20). — *tanur.* NySz. III. 433.

tekeent. tekeenchen az tablara. ÉrdyC. 57¹¹, 56³² stb. alig egy-néhány kivétellel mindig így van írva a Jordánszky-kódexben is. — BécsiC. *tékentétté.* — MünchC. *tékentette.* — Sylv. UT. *tekintet.* — Helt. Kr. *teként.* — Ma általában: *tekint.* (63 : 6).

termeezet. akara halando embernek termeezetyben ez vylagra yewny. ÉrdyC. 55²⁶. 56³² stb. — Adam kedegh termeezethzerent ysmeree hű felessegheet. JordC. 14². 249⁰. 837²⁵ stb. (*termezet.* JordC. 5¹¹. 81¹²⁵. 803³⁰ stb. — BécsiC. *tèrmèzet.* — Sylv. UT. *természet.* — Helt. Kr. *természet.* (39 : 7).

törteen. ha törteenyk oda esnóm. ÉrdyC. 13⁸. 49³⁰. II. 8¹⁶. 280⁶ stb.). — kyk terteenenek vona ez wton. JordC. 619⁸. 739⁹. 780²⁸ stb. — BécsiC. *történ.* — Komj. Sz. Pál. *törtynnek, törtynet.* — Sylv. UT. *törtin.* — Horpács: *törtinik.* (30 : 21).

törweeny. az hatalmassagot törweennek twggyaak az ygassaag helyöt. ÉrdyC. 40⁸. 62²⁷ stb. — Ky ne tawozzeek ez terweennek kenywe the zadbol. JordC. 285¹. 726⁸ stb. — MünchC. *tóruen.* — Komj. Sz. Pál. *törwín.* — Sylv. UT. *törwín.* — Helt. Kr. *törvény.*

vendeeg. wy vendeeg kiral. ÉrdyC. 66¹⁰. II. 482²⁹ stb. — bel teelek az menyekző vendeegekkal. JordC. 423³⁷. 78¹¹. 582¹. stb. (*vendeg.* JordC. 423³⁸. 536²⁰. 473² stb.) — BécsiC. *vèndég.* — Sylv. UT. *vendig.* — Helt. Kr. *vendég, vendégség.* — Horpács: *vendig.* (11 : 7).

II.

e a mai é helyén.

1. A tő első tagjában.

beka. megh veróm tartománydat bekakkal. JordC. 20³, 4, 9, 15, 17. 21². 914¹¹ (*beeka.* JordC. 20¹²). — neemwllanak megh azeert a' beekaak. ÉrdyC. II. 375²⁸. Pontosabb helyesírású nyelvelmékeinkből nem mutatható ki, mily hangzóval ejtették. A nyelvjárásokban ingadozik: Horpács Nyr. 10 : 264: *béka*, Sopron és Vas m. *béka* Nyr. 10 : 331; de Komárom m. és Mátyusföldén *bika*-nak ejtik. Nyr. 4 : 283. 20 : 26. (9 : 2).

beke, bekesseeg. Minden esetre feltűnő, hogy ezt a szót is, mely nyelvelmékeink tanúsága szerint zárt magánhangzóval ejtetett ki az első szótagban, egyszerű *e*-vel írja; a nyelvjárásokban ma is rendesen zárt hangzóval vagy annak megfelelő *i*-vel találjuk. Tekintetbe véve azonban azt-

hogy következetesen (csak egy eltérést találtam. JordC. 835₃₁) így írja, azt kell sejtenuünk, hogy a kódex-író nyelvjárásában nyíltan hangzott. Ez legalább valószínűbbnek tetszik, mint hogy röviden ejtették volna. — semy nemew bekeseeg nem leezen ez vylagon. ÉrdyC. 45₃₅. 47₂₅ stb., JordC. 248₁₃. 382₂₁. 411₈ stb. — MünchC. *bekeseeg*. — Sylv. UT. *bikil*, *bikesig*. — Helt. Kr. *bekeség*. (60 : 1).

beko. keressed meg az ew bekoyt. ÉrdyC. II. 155₃₇. — semynemew bekowal meg nem tarthattyak vala. JordC. 467₁₁. 550₁₃ stb. A Bécsi- és a Münch.-kódex nem jelöli a magánhangzó színezetét.

bel (intestina, interanea). mynd az belywel es hwraywal eghesse megh az oltaron. JordC. 84₂₃. — ennek az bakokat buzanak belywel. JordC. 274₁. — zerzee ysten Adamnak es hw felescegheenek swbawal bellöt köntös. JordC. 13. — Helt. Kr. *beles*.

dezma. keppwtalok kyk megh dezmallyatok az kerbely vetemee-nyeket. ÉrdyC. 260₂₅. — keppwtalok, kyk dezmallyatok az meentaath. JordC. 428₁₁. 809₂₅. 810₂ stb. — MünchC. *dezma*. — Helt. Kr. *dezma*. (9 : 1).

ebred. penitencia tartok ffel ebrednek. ÉrdyC. II. 112₂₃. — Ez zoo wtan ffel ebrede. ÉrdyC. I. 306₇. — fel ebredween azert Constantinos czazar almabol. ÉrdyC. 279₁₇. — fel ebredwen. JordC. 765₃. — Székelyföld: *eber*. — Dráva m., Vas m. *öbred*. MTsz. 452. — Horpács: *übred*.

eg (coelum). az felssew tyzes egh hol az zentök lakoznak. ÉrdyC. 26₄. 159₁₉. 103₁. — zeep feenes cyllagh lattateek az eghen. ÉrdyC. II. 94₂₃. — eghygh ffel magaztatol ee? JordC. 387₁₀. — kyk eghnek alatta vannak. JordC. 709₃₂ stb. — Helt. Kr. *egból*, *egecken* által. — Vár. Disp. *eg* Nyr. 1 : 32. — Sylv. UT. *égü*, *ég*. (96 : 3).

eh, *ehezylk*, *ehsseeg*. nem hannaa ehel meg halny. ÉrdyC. II. 93₁₄. — ehseegnek ydeyn. ÉrdyC. 46₅. — ehözky ÉrdyC. II. 353₁₄. 416₃₆ stb. — meg ehözek. JordC. 493₁₁. 500₁₃. 748₁ stb. — BécsiC. *ehseg*. — MünchC. *ehezni*. — Sylv. UT. *ehezenek*, *ehszik*, *eh*. — Palóczság Nyr. 22 : 33. *eh*. — Horpács: *ehes*. (30 : 2).

el, *eles* (acies, acutus). mynt az előss es meg sykarlot tör. ÉrdyC. II. 14₁₀. — elmeyeenek előss volthaert mondhatatlan nagy értelmes ember leen. ÉrdyC. II. 282₁ stb. — eless kep. JordC. 524₂₅. 885₂₇. 911₂ stb. — Sylv. UT. *eles*. — Helt. UT. Az istennek beszéde két *elő* törtnele hatthatosb. — Dévai Orth. Hung. *eles*. — Horpács: *elen*.

en. en atyamnak aldottay. ÉrdyC. 43₂. — en nem teeylöm. ÉrdyC. 50₁. 59₆ stb. (csak egy eltérést találtam: Megh ees gygaal az *een* oldalambol. ÉrdyC. 405₁₆). A Jordánszky-kódexben is mindig így. — Bécsi- és MünchC. *en*. — Palóczság Nyr. 21 : 423. *en*. — Horpács: *en*. — Somogy m. *engem*. MTsz. I. 489.

ercz. Erczből zerzet edeenyek. JordC. 476₁₃. 280₅. 182₁₃. — ercz tablaat. JordC. 888₅ stb. — chontot vasat erczök faat fywet es heegyeket el emeeznek. ÉrdyC. 25₅. — az te Istenydwagy erczek... ÉrdyC. 302₁₇. — Sem rezben awagy erczben. ÉrdyC. 302₂₀. — Bécsi- és MünchC. *erc*. — Helt. Kr. *ercz*. — Sylv. UT. *ercz*. — Born. Ének. *ertz*. — Mindig így.

erdem, *erdelmel*. nagy erdemeketh gyöyhet. ÉrdyC. 55₁. 90₃₂ stb. A Jordánszky-kódexben rendesen így. Itt ugyanazt kell megjegyeznünk, a mit a *béke* szónál. Pontosabb helyesírású nyelvelmékeink ugyanis zárt hanggal jelölik ezt a szót, a mai nyelvjárásokban azonban már nyíltabb

alakjával is találkozunk. — Bécsi- és MünchC. *érdem*. — Helt. Kr. *érdemli*. — Sylv. UT. *irdeml*. — Horpács: *êrdem*. — Moldv. csáng. *êrdelmes*. Nyr. 3 : 5, 9 : 491. (60 : 32).

erez. leelkeeben es myndden erzeekônseegében zenwedôt. ÉrdyC. 57¹⁰. 67²⁸ stb. — Ehseghet zomeehsagot hydeghseghet erözwe. JordC. 794²³. 210¹⁰. — semy serelmet nem erze. ÉrdyC. 444²². — BécsiC. *êrzić*, *êrzhetne*. — Sylv. UT. *êrezuin*. — Helt. Kr. *erzi*. — Palóczság Nyr. 21 : 505. *êrez*. — Eszék Nyr. 7 : 267. *eröz*. — Horpács: *êrez*. — Mindig így.

ert (intelligo). Megh ertihween zerelmes atyamffiyay. ÉrdyC. 131²⁹. — meg hallook az zent Irasnak ertelmeat. ÉrdyC. 82¹³. 60³⁴ stb. — azonnal meg ertöközwnk rola. ÉrdyC. 41³⁴. 41¹⁶ stb. (csak egyszer *ee*-vel: *eertelmes*. ÉrdyC. II. 490⁴). — Ty es meeg ertelemmel kyl vattok ee? JordC. 401³². 393¹⁹ stb. — Bécsi- és MünchC. *êrt*. — Sylv. UT. *êrtelme*, *êrcze* meg, *êrti*. — Helt. Kr. *erteközic*, *ertelem*. — Helt. UT. *ertelem*. — Vár. Disp. Nyr. 1 : 32. *ert*. (120 : 1).

es (et). ÉrdyC. 5⁸. 7²⁴. 9¹² stb. néhány kivétellel mind a két kódexben mindig így (a mai *is* = *ees*). — MünchC. *ês*. — Sylv. Ut. *ês*. — Horpács: *ês*.

ez (mens, sapientia) eghez ezzel. JordC. 468¹³. — hogy meg ert-hetneethék, es ezeth hogy megh foghatnatok. JordC. 263¹⁶. 832³ stb. — mene few anne ezm. ÉrdyC. 108⁸ stb. mindig így kivétel nélkül. — Helt. Kr. *ez*. — Veszprém m. *esz*. — Somogy m. *eszbe* vesz. — Horpács: *ész*.

ffel (valaminek a fele). Annak wtanna harmad ffel eztendô. ÉrdyC. 48¹⁷. — almaban Cristus Jesus wran lataa az ffel palastot. ÉrdyC. II. 454⁴¹. — ötöd ffel pater noster. ÉrdyC. II. 467²⁸ stb. mindig így. — ffel reeze. JordC. 304¹⁴, 15. 903³² stb. — felygh. JordC. 144¹⁵. — (*ffel*. ÉrdyC. 42³. JordC. 316⁶). — eeffely koron. JordC. 343³. 764²⁸. 773³⁴ stb. — BécsiC. *êfél* koron. — MünchC. *fêl*. — Sylv. UT. *fêl*. — Helt. Kr. *fêl*. — Vár. Disp. Nyr. 1 : 32. *fêl*. — Horpács: *fêl*.

felee, *fele* (féle). Ez eellyen felee kwlcchokat enghedôt Cristus az papoknak. ÉrdyC. II. 48²¹. — az zent Irasban neeg felee zozatot talalwnk. ÉrdyC. 167²⁸. 171¹⁰. — harom fele. ÉrdyC. 102⁵, II. 517³². — ez nemes poharban myndden felee orwossaagh vagyon. ÉrdyC. II. 137¹². JordC. 266¹³. 396²⁸. 485¹⁹ stb. mindig így. — Sylv. Ut. *fêle*, *effêle*. — Helt. Kr. minden *fele*. — Vár. Disp. *fele*. — Horpács: *fêle*. — Heves m. *ki-fêli*, *mi-fêli*. MTsz. I. 567.

heya (milvus), oda gywleköznek az heyak ees. JordC. 590⁴. — Sza-boles m. *héjja*. — Palóczság: *heçlya*. MTsz. I. 833.

yeg. veegre az lean ees mykoron az yeghen fwtosna alaa zakada. ÉrdyC. II. 291¹⁶. — Helt. Kr. *gyeg*. — Kár. Bibl. *iegh*. — Zala m. *gyeg*. — Sopron m. és Göcsej: *gyég*. — Répeze vid. *gyég*. MTsz. I. 985. — Horpács: *jég*.

Jesus. Kivétel nélkül mindig így van írva a két kódexben.

kep (venabulum, jaculum, telum). eless kep thy oldalatokban. JordC. 191². — hethwen lowagokat, es keth zaz keposöketh. JordC. 785¹⁴. — Helt. Kr. *kep*, *kepeckel*. — Helt. Bibl. *kep*. NySz.

kerd. yob kerdeesneel az tanwsagh. ÉrdyC. 41³⁰. — idwesseeges kerdees. ÉrdyC. 48³⁰ stb. rendesen így a Jordánszky-kódexben is. — BécsiC. *kêrd*. — MünchC. *kêrdi*. — Sylv. UT. *kêrd*. — Helt. Kr. *kerde*. — Helt. UT. *kerdgye*, *kerdezés*. — Vár. Disp. *kerd*. — Horpács: *kêrd*. (181 : 3).

keth (kettő). *keth* gonoz teewó tolwayokat. ÉrdyC. 42^a. 93²⁸. 186²⁷ stb. (*keet* ygaznak veereen erdtetyk myndden ygazaknak veerek. ÉrdyC. 262⁴). — de senky azert *keth*seeghben ne esseek. ÉrdyC. 191²⁷. 197³⁷. — *kets*seegnel kyl. ÉrdyC. II. 451⁴ stb. — semyt benne ne ketőlköggyl. ÉrdyC. II. 77²⁵ stb. — *keth*seegnel kyl yettem ede. JordC. 743¹². 746¹⁸. 790¹³ stb. mindig így. — BécsiC. *kèt*. — MünchC. *kèt*, *kètelkedél*. — Sylv. UT. *kèt*. — Helt. Kr. *kèt*, *kètség*, *kètséges*. — Vár. Disp. *kèt*. — Gömör m. *kètes*. MTsz. I. 118—119. — Horpács: *kèt*. (378 : 2).

kez (manus). nagy erőss kezzel. JordC. 36¹⁴. — *kezy* mwka. JordC. 257². 402². 507²¹. 814¹⁵ stb. egy-két eset kivételével (angyaly *keez* myath nem volt vona zerezny azth. ÉrdyC. 303⁵) mindig így az Érdy-kódexben is. — MünchC. *kèz*. — Sylv. UT. *kèz*. — Helt. Kr. *kèz*. — Horpács: *kèz*.

melto. Írása nagyon ingadozik s körülbelül ugyanoly számban fordul elő a *meelto*-írás, mint a *melto*. Nyelvelméink zártnak jelölik a hangzót, ma azonban inkább nyíltan hangzik. — ez zent Innepnek meltosagara. ÉrdyC. 73³⁵. 66¹⁶ stb. — meltosaggal JordC. 188²³. 256¹⁷. 432¹⁶ stb. — BécsiC. *melto*. — MünchC. *melto*. — Sylv. UT. *milto*. — Helt. Kr. *mèltóság*. — Csik m. *meltat*. MTsz. 1426.

nev (nomen). lata egy koporsoot kyt martyr newón tyztólnek. ÉrdyC. II. 455¹³ stb. — ky vezeteeek newen hyvattatyk vala ygaznak. JordC. 709⁷. 717²⁵. 723⁴ stb. — BécsiC. *nèv*. — MünchC. *nèuuel*. — Helt. Kr. *nèv*. — Vár. Disp. *nèv*. — Horpács: *nèv*. Mindig így írva.

pelda. erek atoknak peldazattyara. ÉrdyC. 42³⁸. — tekellertes *pelda*. ÉrdyC. 42²¹. 40² stb. — hasonlatos *pelda* zerenyth. JordC. 63³⁰. 169¹⁸. 880¹⁰ stb. (*peelda*. ÉrdyC. 180²⁷. JordC. 814⁷). — BécsiC. *pèlda*. — MünchC. *pèldaz*. — Csik m. *pelda*. — Göcsej: *pèlda*. MTsz. — Horpács: *pèlda*. (134 : 2).

penz. penzt adanak neky. JordC. 424²⁰. — penzt hannaanak az ysten zekrenyeeben. JordC. 499¹³. 436⁷ stb.; rendszeren így írva az Érdy-kódexben is. (*peenz*. JordC. 89¹⁷. 493²³. 489¹³ stb.) — Nyelvelméinkben s nyelvjárásainkban inkább zárt hangzóval találjuk. De azért a Münch. kódexben előfordul nyílt hangzóval is: *pènz*. — Vas m. *penca*. — Szlavonia: *pés*. — Losonez vid. *pèz*. (64 : 14).

rez (æs, cuprum). de az istenseeg nem lakozyk sem rezben awagy erzben, de az felssew zent orzagban wralkodyk. ÉrdyC. 302²⁰.

ser, *sert*, *serelem*. serelemmel kyl. ÉrdyC. 61²³. — semyth serelmet nem zenwed. ÉrdyC. 284²³. — mygh embernek tyztat ew eelety, annewel hamarab meg serzyk ellenzew vezedelemtwel. ÉrdyC. 226¹⁰. — senkyt nem twd megh serteny. ÉrdyC. 75²³ stb. — meg sertee az papy feyedelemnek hű zolgayat. JordC. 507³. 530²⁰. 887¹⁸. 900¹³ stb. — BécsiC. *sèrèl-mecnèc*. — MünchC. *sèrèlmeec*, *sèrzik*. — Sylv. UT. *sèrtett*. — Helt. Kr. *sèrelem*, *sèrteni*. — Csallóköz: *sert*.

zek. Allywnk meg wr isten fyyanak yteelő zekynek elette. ÉrdyC. 42⁴. 46¹⁸. — aranyas zekben helheztytyk. ÉrdyC. 255³. II. 457¹⁰. 459²⁷ stb. (*zeek*. ÉrdyC. 239¹³. 241¹⁸. II. 183⁵). — az galamb arwlöknak zeköket fel forgataa. JordC. 419²¹. 426¹⁶. 790³². 892¹⁶ stb. — BécsiC. *zèk*. — MünchC. *zèkit*. — Sylv. UT. *zèk*. — Helt. Kr. *zèk*. — Vár. Disp. *zèk*. — Horpács: *szèk*. (64 : 3).

zel (ventus). Nagy zellel leelekkal chak alyg zalada be az barlangba

az zarwas. ÉrdyC. II. 296s. — forgo zel. JordC. 276¹⁷. — az zel kedyg ellenseghes vala. JordC. 399²⁶. 400¹⁴. 859²³ stb. (*zeel*. JordC. 142¹⁹. 881¹³. ÉrdyC. 163²⁹. 249¹⁷ stb.). — BécsiC. *zél*. — MünchC. *zèl*. — Sylv. UT. *szèl*. — Helt. Zsolt. *forgoszèl*. — Kár. Bibl. *zèl*. — Horpács: *szèl*. — Heves m. *szè*. MTsz. (16 : 6).

zen. fytezyg vala a zennel. JordC. 507²¹. — Sokzor esyk az zemben, gyakorta az vyzben. JordC. 408s. — alnak vala az vytezek az zennel. JordC. 690¹⁸. 701¹¹. 844⁷. — MünchC. *zèn*. — Sylv. UT. *szèn*. — Vár. Disp. *zèn*. — Horpács: *szèn*. — Göcsej, Baranya m., Szlavónia: *szen*.

tel. fwtastok ne leegyen telben. ÉrdyC. 49a. — költözeestök ez vylagbol ne leegyen telben. ÉrdyC. 49²⁹. — telben nyarban hydeg hoval tellyes. ÉrdyC. II. 386¹⁵. — tel vala. JordC. 663s. — MünchC. *tèlbè*. — Sylv. UT. *tèl*. — Helt. Kr. *tèl*. — Horpács: *tèl*.

ter (venio etc.), meg tert tolway. ÉrdyC. 42²⁶. — hozyaa teryen el hagywan gonossagaat. ÉrdyC. 75³². 134³¹ stb. (*teer*. ÉrdyC. 70³¹. 75³³). — hamar el tertenek az vtrol. JordC. 68s. — alman teree galileanak tartományban. JordC. 360²⁶. — es megh megh teree azon herre. JordC. 20a¹⁴. 520s. 553¹ stb., mindig így írva. — MünchC. *tèreitic*, *tèrtének*. — Sylv. UT. *tèrienek*, *tèrni*. — Helt. Kr. *terének*. — Vár. Disp. *ter*. — Horpács: *tèr*. (197 : 3).

terd. egy ember eletthe terdeere esween. JordC. 408s. — terden hayolwan. JordC. 331²⁹, sz. — terdeere le esween. JordC. 776¹⁰. 825²¹ stb., mindig így írva a két kódexben. — BécsiC. *tèrd*. — MünchC. *tèrdre*. — Sylv. UT. *tèrdre*. — Helt. Kr. *terd*. — Vár. Disp. *terd*. — Horpács: *tèrd*.

vele, *velee*. az oltaron megh tyztwllyatok hű velee. JordC. 102s. — eellyen hű velee. JordC. 35¹⁴. 259s. 562²⁴ stb. — megh haborodeek es mynd tellyes Jerusalembelyek ew velee. ÉrdyC. 181²⁰. 280³¹. II. 16¹³. 253²³ stb., mindig így írva. — MünchC. *vèle*. — Sylv. UT. *vèle*. — Helt. Kr. *vèle*. — Helt. UT. *vèlle*.

veka. harom veka lyzthben. JordC. 576s. — Horpács Nyr. 10 : 265. *vèka*. — Rába vid. *vèka*.

vesz (tempestas), mikoron azért megh zent vona az yzvez. JordC. 773s. — zel vez myath haborgato homaly es feelhò. JordC. 859²⁶. — es leen nagy yz vezz az neep közöth. ÉrdyC. 304²³. — Sylv. UT. *vész*. — Vár. Disp. *vész*. — Helt. Zsolt. *vész*.

Könyvészet 1900.

(Első közlemény.)

1. Magyar nyelv.

Akadémiai Értesítő. 1900. (Megemlítendő: *Halász Ignác*. A magyar szófejtés története a legrégebb időktől Hunfalvy Pál fölléptéig.)

Bárdossy Géza. A nyelvrokonságról. Rozsnyói kath. főgymn. ért. 3—17. l.

Bihari Károly. Gyakorlati hangtan, különös tekintettel a siketnémák oktatására. Vác, 1900. (8-r. 85 l.) 1 kor. — Ism. Balassa József. *Nyelvőr* 260—263. l.

Budapesti Szemle. 1900. (Megemlítendő 102. kötetben: *Madarász Flóris*. Versegly és a nyelvújítás.)

Czimmermann János. Nyelvújítók és nyelvvelők Barczafalvi Szabó Dávid fellépéséig. (8-r. 20 l.) 1 kor.

Czimmermann János. Barczafalvi Szabó Dávid. (Tatai algymn. értes.) Önállóan is megjelent. (8-r. 24 l.) 1 kor.

Dénes Miklós. A Winkler kódexsz hangtana és alaktana. Budapest. (8-r. 56 l.)

Egyetemes Philologiai Közöny. 1900. (Megemlítendőek: *Bartal A.* Lineamenta latinitatis regni Hungariæ mediæ et infimæ. — *Bódiss Jusztin*. Az infinitivus historicus magyarázata. — *Kelemen Béla*. Német szótáraink és az osztrák helyesírás. — *Király Pál*. A magyar névragok csoportjai. — *Krausz Sámuel*: Vergilius Maro Grammatikus nyelvösszehasonlítása. — *Melich János*: A szláv irodalmi nyelvekről. — *Melich J.*: Az erdélyi szászok nyelvészeti munkásságának legújabb termékei. — *Petz Gedeon*: Van-e nyelvtani alany és állítmány? — *Simonfi Zsigmond*: Egy középkori jogi műszó. — *Szilasi Móricz*: Különös képzések és ragozások. — *Szinnyei József*: Az -n személyrag eredete. — *Schmidt József*: A verbum infinitivum az ó-persában, morphologiai és syntaktikai szempontból.)

Frecskay János. Mesterségek szótára. Budapest, 1900. Hornyánszky V. (8 r.) Egy füzet 20 fill. 18. füz. Könyvkötőmesterség (24 l.). — 19. füz. Kárpitosmesterség (15 l.). — 20. füz. Kosárkötőmesterség (12 l.). — 21. füz. Kötélgyártómesterség (19 l.). — 22. füz. Mázoló-, lakkozó- és szobafestőmesterség (17 l.). — 23. füz. Kefekötőmesterség (19 l.).

Gaal Mózes. A magyar helyesírás törvényei. Gyakorlati példákkal és a helyesírás rövid szótárával. (Tudományos zsebkönyvtár. 45. füz.) Pezsony, 1900. Stampfel. (8-r. 59 l.) 60 fill.

Hacker Kálmán. A szóképzés és szó-összetétel Faludinál. Bölcséletdoktori értekezés. Budapest, 1900. (8-r. 93 l.) Ism. Simonyi Zs. M. Nyelvőr 322 l.

Hoffmann Frigyes dr. Magyar-német és német-magyar zsebszótár. II. magyar-német rész. Lipse, 1900. Holtze O. utóda. (8-r. 396 l.) Ism. Kemény F. Tanáregyl. Közl. 34. évf. 258 l.

Hollósy Kálmán. Az *ö, ő, é* hangokat helyettesítő magánhangzók mai nyelvjárásainkban. Felsőlövői ág. tanint. értes. 3—16. l.

Imets János. Néhány szó a helyesírás tanításáról. Gyergyó-Szt.-Miklós. 1900. (8-r. 13 l.) 20 fill.

Jacobi, Dr. Julius. Kurze Anleitung zur richtigen Aussprache des Magyarischen. Vortrag. Hermannstadt, 1900. W. Krafft. (8-r. 20 l.) 30 fill. Ism. Balassa József. Nyelvőr 369. l.

Jakab Ferencz. A magyar nyelvtan szabályai röviden összefoglalva. Különös tekintettel a helyesírás szabályaira, a szó- és mondat-tani elemzés módjára nézve. Kézirat gyanánt. Győr, 1900. Szerző. (8-r. 24 l.)

Katholikus Szemle. 1900. (Megemlítenők: *Giesswein S.* Hogyan beszéltek eleink.)

Katonai szótár. Magyar-horvát rész. Szerkesztették Tóth Tivadar, Schweitzer Károly, Pandić Sándor, Spicer Mór. Budapest, 1900. Pallas ny. (8-r. 517 l.) 5 kor. 46 fill.

Keleti Szemle. Revue Orientale. I. évfolyam. 1900. Budapest. (Megemlítenők: *Vánbéry, A.* Der Wortschatz des Alt-Osmanischen. — *Bacher, W.*: Osttürkisches a. e. hebräisch-persischen Wörterbuche. — *Munkácsi, B.*: Kaukasischer Einfluss in den finnisch-magyarischen Sprachen. — *Winkler, H.*: Die ural-altaischen Sprachen.)

Kemény K. Kolumbán. Geleji Katona István «Grammatikátská»-jának bírálatos ismertetése. Győr, 1900. (8-r. 54 l.)

Kereskedelmi Szakoktatás. VIII. évf. Budapest, 1899/1900. — (Megemlítenők: *Kúnos Ign. dr.* Keleti elemek a kereskedelmi magyar nyelvben. — *Sassi Nagy Lajos.* Kereskedelmi helyes magyarság.)

Kovács Vidor. A magyar nyelvnek jogaiba iktatása. 1790—1843. (Esztergomi főgymn. értes. 12—55. l.)

Lumtzer, V. u. Melich, Joh. Deutsche Ortsnamen und Lehnwörter des ungarischen Sprachschatzes. Innsbruck, Wagner. (8-r.) 7 Mk 60. — Ism. Andree R. Globus 78. köt. 17. l. — Balassa József. M. Nyelvőr 412—420. 462—468. l. — Bleyer Jakab. Századok 744—746. l.

Madarász Flóris. Verseghy és a nyelvújítás. Budapest, 1900. (8-r. 40 l.) Különnyomat a Bud. Szemle 280. 281. számaiból.

Magyar Nyelvőr. 1900. (Megemlítenők: *Bárdos Remig.* Adatok nyelvújítóink jelentéstanához. — *Gombocz Zoltán.* Adalékok a magyar nyelv török elemeihez. — *Jenő Sándor.* Az érmelléki nyelvjárás. — *Joannovics György.* Tagadás, kétkedés, tiltás stb. — *Kallós Zsigmond.* A tagadás nyelvünkben. — *Kalmár Elek.* A nyelvtisztaságról. — *Kardos Albert:* Hányadán is vagyunk a határozókkal? — *Kiss Ernő:* Vörösmarty mint nyelvűvész. — *Melich János.* A baskir-magyar rokonság. — *Munkácsi Bernát.* Kaukázusi hatás a finn-magyar nyelvekben. — *Schuchardt H.* Halászati műszók. — *Simonyi Zsigmond.* Alany és állítmány. Hajlítás a finn-ugor nyelvekben. — *Thurzó Fer.* Nyitraidéki pa-

lócz nyelvjárás. — *Tolnai Vilmos*. Kalmár György nyelvújító törekvései. — *Varga Károly*. A szám szerinti egyeztetés Arany Jánosnál.)

Magyar Pædagogia. 1900. (Megemlíthető: *Gombocz Zoltán*. A kísérleti phonetika és a nyelvtanítás.)

Máthé György. A mondat elemzése. Lugos, 1900. (9-r. 94 l.)

Matolcsy László. A magyar szórend elméletének története. Kolozsvár, 1900. Gámán ny. (8-r. 101. l.)

Melich János. Melyik nyelvjárásból valók a magyar nyelv régi német jövevényszavai? (Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. XVII. köt. 4. sz.) Budapest, 1900. Akadémia. (8-r. 50 l.) 1 kor. 20 fill. — Ism. Balassa József. M. Nyelvőr 412—420., 462—468. l. — Bleyer Jakab. Századok 744—746. l.

Molecz Béla. A magyar szórend történeti fejlődése. A m. t. akadémiától Marczibányi-díjjal jutalmazott pályamű. Budapest, 1900. (8-r. 194 l.) 4 kor.

Pálfi Márton. Az Okszerű Vezér s Brassai nyelvtanító munkássága. Kolozsvári unit. colleg. értes. 3—39. l.

Pongrácz Sándor dr. Turáni nyelv- és néptanulmányok. A széke-lyekről. A baszkok nyelve. A finnek nyelvrokonai Indiában, Sitán-paraszt. Szobartoi-aszphaloi. A személyes névmás a turáni nyelvekben. Budapest, 1900. Pfeifer F. (8-r. 96 l.) 3 kor.

Szinnyei József. Magyar tájszótár. A m. t. akadémia megbízásából szerk. — II. köt. 6. füz. Tőzeg—Vérnyákol. Budapest, 1900. Hornyánszky V. (4-r. 801—960.) 1 frt.

Tolnai Vilmos. Magyarító szótár a szükségtelen idegen szavak elkerülésére. A magy. tud. Akadémia nyelvtudományi bizottságának megbízásából és közreműködésével szerkesztette —. Budapest. 1900. Hornyánszky V. (8-r. 296 l.) — Ism. Pap Illés. Tanáregyl. Közl. 34. évf. 274—278. l. — Teveli Mihály. Zólyomvárm. Hirl. 40. sz. — Zolnai Gyula. Ethnogr. 427. l.

Vutkovich, Sándor. Magyarosan. Pozsony. 1900. (Budapest, Eggenberger.) (8-r. 90 l.) 2 kor.

2. Finn-ugor és más urál-altáji nyelvek.

Budenz József. Finn nyelvtan. (Hang- és szótan). Átdolgozta Szinnyei József. 5. javított kiadás. Budapest, 1900. Hornyánszky V. (8-r. 69 l.) 2 kor.

Faik, Omer. Deutsch-türkisches Wörterbuch. Constantinopel. (8-r. VII, 731, és 19 l.) 24 Mk. 70.

Pipping, Hugo. Zur Phonetik der finnischen Sprache. Helsingfors, Société finno-ougrienne. (8-r.) 7 Fmk. 50.

Sami-Bey, Ch. Dictionnaire français-ture. 2. édit. Constantinople. Fraschery. (8-r. 1920 l.) 16 fr.

Suomalais-ugrilaisen Seuran aikakauskirja. Journal de la société finno-ougrienne. Helsingissä XVII. (Tartalma: Karjalainen, K. F. Ostjakkeja oppimassa. — Sirelius, U. T.: Ostjakkilaiselta matkaltani v. 1898. Paasonen, H. Matkakertomus mordvalaisten maalta. — Setälä, E. N. Smirnow's Untersuchungen üb. die Ostfinnen.) — XVIII. (Tartalma:

Karjalainen, K. F. Ostjakkeja oppimassa. Matkakirjeitä. IV. — Sirelius, U. T. Kertomus ostjakkien ja vogulien luo tekemästani kausatieteellisestä tutkimusmatkasta v. 1899—1900. — Jürgens, Erwin: Ein weiterer Beitrag zum Tönniscultus der Esten.)

3. Szláv nyelvek.

Abramov, N. Slovar russkich sinonimov i schodnich po smislu vyraženiĭ. St. Peterb. (8-r. VI, 220 l.) 1 rub.

Berneker, E. Die Wortfolge in den slavischen Sprachen. Berlin, B. Behr. (8-r. XI, 161 l.) 6 Mk.

Bjeljarszki, I. Etimologija drevnago čerkovnoslavjansk. i russkago jazyka, sbližennaja s etimologiej jazykov greceskago i latinskago. Izd. 5-e. B. Dumnov. (8-r. 212 l.) 1 rub.

Djatschenko, G. Polnyĭ cerkovno slavjanskiĭ slovar. Moskva. (8-r. 1158 l.).

Hanaček, Vlad. Lehrbuch der böhmischen Sprache. II. Theil. Wien, A. Hölder. (8-r. VII, 330 l.) 3 Mk. 60.

Hoffmann, Louise. Die Sprache und Literatur der Wenden. Hamburg. (8-r. 39 l.) 80 Pf.

Jagić, Vratislav. Zur Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache. 1. 2. Hälfte. Wien, 1900. C. Gerold. (4-r. 96, 88 l.)

Karłowitz, Jan. Słownik gwar polskich. Tom. I. A—E. Krakow, 1900. Akad. (8-r. 6, 453, 4 l.)

Kolosov, M. Staro-slavjanskaja grammatika. Izd. 25-e. Kiew. (8-r. 95 l.) 75 kop.

Kozmin, K. Grammatika čerkovno-slavjanskago jazyka novago perioda. Izd. 10-e. Moskva. Tip. sinodaln. (8-r. 111 l.)

Maretić, T. Grammatika i štilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika. Zagreb, Hartmann. (8-r. VI, 700 l.) Ism. Hirt. H. Liter. Centralbl. 29. sz.

Nalickin, V. I. Rukovodstvo k praktičeskomu izutcheniju Sartovskago jazika. Samarkand, Fedorov. (8-r. 333 l.)

Pirrs. Russische Sprachlehre. I. Theil. Leipzig, R. Wöpke. (8-r.) 3 Mk. 60.

Popowicz, Emilian. Ruthenisches Sprachbuch. II. Theil. Czernowitz, H. Pardini. (8-r. VIII, 219 és Wörterbuch 44 l.) 3 Mk. 50.

Schuepek, Jos. Beiträge zur Kenntniss deutsch-böhmischer Mundart. I. Prag. Calve. (8-r. XXVII, 206 l.)

Slovar russkago jazyka. II. 3. (Za—Žgračit). St. Petersburg. Akademia Nauk. (8-r. 326 l.)

Slovar inostrannyĭ slov, vošedšich v sostav russkago jazyki. St. Peterburg. F. F. Pavlenkov. (8-r. 714 l.)

Soerensen, Dr. Asmus. Polnische Grammatik mit grammatisch-alphabetischen Verbalverzeichniss in Theilen. I. Th. 2. H. II. Th. Leipzig, E. Haberland. (8-r. VII, 257—352; IV, 207 l.) 9 Mk.

Soerensen, Asmus. Grammatisch-alphabetisches Verzeichniss der polnischen Verba mit Bedeutungsangabe, Beispielen und Nominalableitungen. Leipzig, Haberland. (8-r. IV, 207 l.) 6 Mk. — Ism. Liter. Centralbl. 41. sz.

Tschulinov, A. N. Sprovotčnyj slovar, ortografičeskij etimologičeskij i tolkovyj russkago literaturnago jazika, II. St. Peterburg, Coldberg. (8-r. 356 l.)

Vondrák, W. Altkirchenslavische Grammatik. Berlin, Weidmann. (8-r. XI, 395 l.) 9 mk.

4. Germán nyelvek.

Andresen, Karl Gustaf. Deutsche Volksetymologie. 6. Aufl. Leipzig, Reisland. (8-r.) 6 Mk. 40.

Anglia. 1897—98, Suppl. Heft. Halle. M. Niemeyer, (8-r. III, 151 l.) Tartalma: *Petri, Alb.* Übersicht über die im Jahre 1895 auf dem Gebiete der englischen Philologie erschienenen Bücher, Schriften u. Aufsätze. 3 Mk.

Belják Bernát. A német módbeli segédige. Eperjesi kath. főgymn. értes. 1—12. l.

Berner, Nicolaus. Die mit der Partikel -ge- gebildeten Wörter im Heliand. Lund. (8-r. 98 l.) 1 Mk. 75.

Björkman, Dr. Erik. Scandinavian loanwords in middle English. I. part. (Studien z. engl. Philologie. VII.) Halle. M. Niemeyer. (8-r. VI, 191 l.) 5 Mk.

Bosworth's Anglo-Saxon Dictionary. Supplement by T. N. Toller, London, Frowde. (8-r.)

Brandstetten, Dr. Renward. Drei Abhandlungen über das Lehnwort. 1. Das Lehnwort in der Luzerner Mundart. 2. Das Lehnwort in der bug. Sprache. 3. Die Lehnwörter, welche der Luzerner Mundart und der bug. Sprache gemeinsam angehören. Luzern. (4-r. 68 l.) Progr. 1 Mk.

Braune, Wilh. Gotische Grammatik mit einigen Lesestücken und Wortverzeichniss. 5. Aufl. (Sammlung kurzer Grammatiken german. Dialekte. I.) Halle, M. Niemeyer. (8-r. VIII, 163 l.) 2 Mk. 80.

Braune, Wilh. Abriss der althochdeutschen Grammatik. Mit Berücksichtigung des Altsächsischen. 3. Aufl. (Sammlung kurzer Grammatiken. Nr. 1.) Halle, M. Niemeyer. (8-r. 64 l.) 1 Mk. 50.

Brymildsen, J. Deutsch-norwegisches (dänisches) Wörterbuch. 24—26. (Schluss-Heft.) Christiania A. Cammermeyer. (8-r. 1105—1232. l.) à 40 Pf.

Dieter, Ferd. Laut- u. Formenlehre der altgermanischen Dialekte. Zum Gebrauch f. Studierende. II. Halbbd.: Formenlehre des Urgermanischen und Gotischen, Altnordischen, Altenglischen, Altsächsischen u. Althochdeutschen. Leipzig, O. R. Reisland. (8-r. VIII, 345—790 l.) 9 Mk. — Ism. Henry V. Rev. crit. 45. sz.

Duden, Dr. Konr. Vollständiges orthographisches Wörterbuch der deutschen Sprache, mit zahlreichen kurzen Wort- u. Sacherklärungen und Verdeutschungen der Fremdwörter. 6. verb. u. verm. Aufl. Leipzig, Bibliogr. Institut. (8-r. XX, 384 l.) 1 Mk. 60.

Eastman Clarence Willis. Die Syntax des Dativs bei Notker. Leipzig. (8-r. 70 l.) Diss.

Ebrard, Wilhelm. Allitterierende Wortverbindungen bei Goethe. I. Theil. Nürnbergi gym. progr. (8-r. 42 l.)

Eckart, Rud. Stand und Beruf im Volksmund. Eine Sammlung von Sprichwörtern und sprichwörtl. Redensarten. Göttigen, F. Wunder. (12-r. 249 l.) 2 Mk.

Fehr, Bernh. Die formelhaften Elemente in den alten englischen Balladen. I. Tl. Wortformeln. Zossen. (8 r. XX, 89 l.) 34 Tab. Diss. 3 Mk.

Förstemann, Ernst. Altdeutsches Namenbuch. I. Bd. Personennamen. 2. völlig umgearb. Auflage. 1. 2. Lfr. Bonn, P. Hanstein. (4-r. XII, 1. 1—304 hasáb.) à 5 Mk.

Franz, W. Shakespeare-Grammatik. 2. Hälfte. Halle, M. Niemeyer. (8-r. 273—427 l.) 4 Mk. 60.

Gliese, Wilh. Kurze Einführung in das Studium des Gotischen. Heidelberg C. Winter. (8-r. IV, 103 l.) 2 Mk. — Ism. Hirt M. Liter. Centr. Bl. 27. sz.

Götze, Alfr. Zur Geschichte der Adjectiva auf -isch. Leipzig. (8-r. 52 l.) Diss.

Greyerz, Dr. Otto. Die Mundart als Grundlage des Deutschunterrichts. Vortrag. Bern, Schmidt & Francke. (8-r. 29 l.) 80 Pf.

Grienberger, Theod. v. Untersuchungen zur gotischen Wortkunde. Wien. C. Gerold's Sohn (8-r. 272 l.) 5 Mk. 80.

Grimm, Jac. u. Wilh. Deutsches Wörterbuch. Fortgesetzt von Mor. Heyne, Rud. Hildebrand, Mathias Lexer, Karl Weigand, Ernst Wülfker u. Herm. Wunderlich. X. Bd. 3. Lief. Bearbeitet v. Dr. M. Heyne. Leipzig, S. Herzl. (8-r. 353—528 hasáb.) 2 Mk.

Heiderich, Alb. Einführung in das Studium der gotischen Sprache. 10 praktische Lektionen mit e. etymolog. Wortverzeichniss u. e. Anhang zur «Geschichte der deutschen Sprache». München, Th. Ackermann. (8-r. VIII, 56 l.) 1 Mk. 20.

Heintze, Alb. Deutscher Sprachhort. Ein Stilwörterbuch 4—6. Lfrg. Leipzig, Renger. (8-r. IV, 369—694 l.) 2 Mk. — Ism. Liter. Centralbl. 22. sz.

Hildner, Jonathan. Untersuchungen über die Syntax der Konditionalsätze bei Burchard Waldis. Ein Beitrag zur Grammatik des Frühniederhochdeutsch. Leipzig. (8-r. 98 l.) Diss.

Hoffmann, Hugo. Die schlesische Mundart (unter Zugrundelegung der Mundart v. Haynau-Liegnitz.) Mit besonderer Berücksichtigung ihrer Lautverhältnisse dargestellt. Marburg. N. G. Elwert. (8-r. V, 70 l.) 1 Mk. 20.

Irsik József. A német szórend elmélete. M.-óvári kegyesr. gymn. értes. 15—36. l.

Jakob, Th. Das präfix *er* in der Transitiven mittel- und neuhochdeutschen Verbalcomposition. Döbelni reálgymn. progr. (4-r. 48 l.)

Kaluza, Max. Historische Grammatik der englischen Sprache. I. Th. Geschichte der englischen Sprache. Grundzüge der Phonetik, Laut- u. Formenlehre des Altenglischen. Berlin, Felber. (8-r. XVI, 300 l.) 6 Mk. Ism. Henry V. Rev. crit. 27. sz.

Kares, Dr. Otto. Kurzer Lehrgang der englischen Sprache. I. Teil : Grundlegende Einführung in die Sprache. 6. Aufl., besorgt von Dr. Gust. Tanger. Leipzig, Dresden, Berlin. L. Ehlermann. (8-r. 260 l.) 1 Mk. 80. — Ism. Caro J. Die Neuere Spr. 440. l.

Karsten, T. E. Studier öfver de nordiska språkens primära nominalbildning, II. Helsingfors. (8-r. VII, 283 l.)

Kisch, dr. Gust. Nösner Wörter u. Wendungen. Ein Beitrag zum siebenbürgisch-sächs. Wörterbuch. Bistritz. (8-r. 178 l.)

Kleinpaul, Dr. Rud. Das Fremdwort im Deutschen. 2 Aufl. (Sammlung Göschen. 55.) Leipzig. G. J. Göschen. (12-r. 270 l.) 80 Pf.

Klenz, Heinrich. Die deutsche Druckersprache. Strassburg, Trübner. (8-r. XXV, 128 l.) 2 Mk. 50.

Kluge, F. and Lutz, F. English etymology. Select glossary serving of introduct. to history of english language. London, Blackis. (8-r. 242 l.)

Krey, Johannes. Die dänische Sprache im Herzogtum Schleswig. Sonderburgi reälisk. progr. (4-r. 18 l.)

Kriebitsch, Paul. Beiträge zur deutschen Etymologie. (Spandau gymn. progr.) (8-r. 53 l.)

Kurrelmeyer, William. The historical development of the types of the first person plural imperative in German. Strassburg, K. J. Trübner. (8-r. 80 l.) 2 Mk.

Laut- und Formenlehre der altgermanischen Dialekte. Dargestellt von R. Bethge, O. Bremer, F. Dieter, F. Hartmann u. W. Schlüter. Herausg. v. Fd. Dieter. II. Halbbd. Formenlehre d. Urgermanischen, Gotischen, Altnordischen, Altenglischen, Altsächsischen u. Althochdeutschen. Leipzig. (8-r. VIII, 345—790 l.) 9 Mk.

Lehmann, Dr. Rud. Übersicht über die Entwicklung der deutschen Sprache und Litteratur. 3. Aufl. Berlin, Weidmann. (8-r. VIII, 124 l.) 1 Mk. 40.

Leviticus, F. Laut- und Flexionslehre der Sprache der St. Servatiuslegende Heinrichs v. Veldeke, nach dem Leidener Ms. mit Heranziehung der übrigen handschriftlichen Fragmente Haarlem, F. Bohn. (8-r. VIII, 135 l.)

Maerkisch, Rob. Die altenglische Bearbeitung der Erzählung von Apollonius von Tyrus. Grammatik und latein. Text. (Palaestra. Untersuchg. u. Texte a. d. deutschen u. engl. Philologie. VI.) Berlin. Mayer u. Müller. (8-r. 62 l.)

Mätzner, Ed. u. Bieling, Hugo. Altenglische Sprachproben, nebst e. Wörterbuche. II. Bd.: Wörterbuch. 13. Lfr. Berlin, Weidmann. (8-r. 2. Abth. 465—624 l.) 8 Mk.

Mennicken, Dr. Frz. Versbau u. Sprache in Huchowns Morte Arthure. (Bonner Beiträge zur Anglistik. V.) Bonn, P. Haustein. (8-r.) 4 Mk. 80.

Michels, V. Mittelhochdeutsches Elementarbuch. Heidelberg 1900. Wierter. (8-r. XI, 272 l.) 5 Mk. — *Ism. nn. Liter. Centralbl.* 21. sz.

Müller, Jos. Untersuchungen zur Lautlehre der Mundart von Aegidienberg. Bonn, P. Hanstein. (8-r. V, 62 l.) 1 Mk. 50.

Murray, James, A. H. The evolution of english lexicography. Oxford. Frowde (8-r. 51 l.) 2 sh. — *Ism. B. Ch. Rev. crit.* 39. sz.

Murray, J. A. H. A new english dictionary on historical principles. Vol. IV. (Gradely—Greement.) — Vol. V. (Inferable—Inpushing.) Oxford, Clarendon Press. (4-r.) 2 sh. 6 d. füzetje. — Vol. V. (Input — Invalid) 5 sh.

Neckel, Gust. Über die altgermanischen Relativsätze. (Palästra. Untersuchungen u. Texte a. d. deutschen u. engl. Philologie. V.) Berlin, Mayer u. Müller. (8-r. VII, 96. l.) 2 Mk. 60,

Ordbok öfver svenska språket. Utgifven af svenska akademien. Häft. 14. Lund, Heerup. (1713—1872 has.) 1 Kr. 50. ö.

Paul, Herm. Mittelhochdeutsche Grammatik 5. Aufl. (Sammlung kurzer Grammatiken german. Dialekte. II.) Halle, M. Niemeyer. (8-r. XII, 183 l.) 3 Mk.

Price, E. D. British empire dictionary of english language. Selected lists of proper names with phonetic pronunciation and abbreviations in common use, with meanings. London, Newnes. (8-r. 834 l.)

Püschel, Herm. Der syntaktische Gebrauch der Conjunctionen in den Adverbialsätzen bei Hans Sachs. Ein Beitrag zur deutschen Grammatik des 16. Jahrhunderts. Leipzig. (8-r. 120 l.) Diss.

Sarauw, C. Irske Studier. Kjöbenhavn. (8-r. 152 l.) 4 Mk. 50.

Scarpa, Vinc. Gior. La lingua tedesca e i suoi dialetti. Cenni storici e filologici. Torino, C. Clausen. (8-r. 71 l.)

Schmeding, Dr. Otto. Über Wortbildung bei Carlyle. (Studien z. engl. Philologie. V.) Halle, M. Niemeyer. (8-r. XIII, 352 l.) 10 Mk.

Schmidt, Fredrik. Studies in the language of Pecoock. Inaugural dissertation. Upsala, 1900. (8-r. VIII, 140 l.)

Schmidt, Gustav. Über Sprache und Heimat der «Vices and Virtues.» Ein Beitrag zur mittlenglischen Dialektkunde. Leipzig. (8-r. 71 l.)

Schumm, Ant. Unterfränkisches Orts-Namen-Buch. 2. Aufl. Würzburg. A. Goebel. (8-r. 109 l.) 1 Mk.

Seiler, Friedr. Die Entwicklung der deutschen Cultur im Spiegel des deutschen Lehnworts. II. Halle. (8-r.) 2 Mk. 50.

Simons, Richard. Cynewulfs Wortschatz oder vollständiges Wörterbuch zu den Schriften Cynewulfs. Bonn, Hausteim. (8-r. IV, 163 l.) 6 Mk.

Sievers, Dr. Ed. Zum angelsächsischen Vocalismus. Leipzig, (4-r. 60 l.) Progr. 2 Mk. 40.

Singer, Dr. S. Die mittelhochdeutsche Schriftsprache. Vortrag. Zürich. E. Speidel. (8-r. 23 l.) 80 Pf.

Skeat, W. W. English Etymologies. Litt. D. London, Frowde. (8-r.)

Soames, Laura. Introduction to English, French and German Phonetics. With reading lessons and exercises. New Edition. Revised and edited by Wilhelm Vieter. London. Rövid ism. Athenæum. 58. köt. 55. l.

Stein, Fridr. Germanische Volks- und Sprachzweige. Erlangen. F. Junge. (8-r. VIII, 64 l.) 1 Mk. 50.

Sütterlin, Ludw. Die deutsche Sprache der Gegenwart. Ein Handbuch für Lehrer, Studierende u. Lehrerbildungsanstalten. Leipzig. Voigtländer. (8-r. XXIII, 381 l.) 5 Mk. 40. — Ism. Petz Gedeon. Nyelvt. Közlem. 117—121. l.

Tarbell, Horace S. Lessons in language and grammar. II. Boston, Ginn & Co. (8-r. XVI, 431. l.)

Uhlenbeck, Dr. C. C. Kurzgefasstes etymologisches Wörterbuch der gotischen Sprache. 2. Aufl. Amsterdam. J. Müller. (8-r. VI, 179 l.) 5 Mk.

Vernaleken, Theod. Deutsche Sprachrichtigkeiten und Spracher-

kenntnisse, zweifelhafte Fälle, unsichere Begriffe, deutsche Personennamen u. brauchbare Fremdwörter, in e. alphabetisch geordneten Auswahl nach zuverläss. Forschgn. erläutert. Wien, A. Pichler's Wittwe. (8-r. VIII, 317 l.) 2 Mk. 50.

Wadstein, Elis. Kleinere altsächsische Sprachdenkmäler, mit Anmerkungen u. Glossar. (Niederdeutsche Denkmäler. VI.) Norden, D. Soltau. (8-r. XV, 250 l.) 7 Mk. 20.

Walde, Dr. Alois. Die germanischen Auslautgesetze. Eine Sprachwissenschaftl. Untersuchung mit vornehm. Berücksichtigung der Zeitfolge der Auslautsveränderungen Halle. M. Niemeyer. (8-r. V, 198 l.) 5 Mk. 40.

Wasserzieher, Dr. Ernst. Aus dem Leben der deutschen Sprache. 2. Bdchen (Wissensch. Volksbibliothek. Nr. 78.) Leipzig, S. Schnurpfeil. (16-r. 62 l.) 20 Pf.

Wedekind, W. Sprachfehler oder Sprachentwicklung. Versuch e. histor. Grammatik d. deutschen Sprache. 1. Das Hauptwort in d. Einzahl. Berlin. (8-r.)

Weinhold, Karl. Die Zeitpartikeln des schlesischen Dialekts. Berlin, G. Reimer. (8-r. 27 l.) 1 Mk.

Weise, Oscar. Syntax der altenburger Mundart. (Grammatiken deutscher Mundarten. Bd. VI.) Leipzig. Breitkopf u. Härtel. (8-r. XII, 164 l.) 6 Mk. — Ism. D. Litt. Ztg. 9. sz. — Jantzen H. Die Neueren Spr. 376. l.

Wright, Dr. Jos. The english dialect dictionary. Vol. II. D—G. London, Frowde. (8-r. 772 l.)

Zickner, Bruno. Syntax und Stil in Reginald Pecoock's «Repressor». Berlin, Mayer & Müller. (8-r. 121 l.) 2 Mk. Diss.

Összeállította: HELLEBRANT ÁRPÁD.

Beküldött művek.

ÁRSBÓTH, OSKAR. Die Anfänge der ungarisch-slavischen ethnischen Berührung. (Sonder-Abdruck aus dem Archiv für slavische Philologie. Bd. XXII. S. 433—487.)

DUNAY FERENCZ. Atíró hangrajz. (Phonetica transscriptoria.) Különös tekintettel a magyar nyelvhangok kifejlődésére szóban és írásban. Budapest, Lampel Róbert. Sr. 524 l.

MÁTHÉ GYÖRGY. A mondat elemzése. Lugos. 94 l.

Ismertetések és bírálatok.

A magyar szórend története.

MOLE CZ BÉ LA. *A magyar szórend történeti fejlődése.* A M. T. Akadémiától Marczibányi-díjjal jutalmazott pályamunka. (A M. T. Akadémia támogatásával kiadja a szerző.) Budapest 1900. Ára 4 kor.

Igen hasznos munkára vállalkozott MOLE CZ BÉ LA, midőn átkutatta a régi magyar irodalom fontosabb termékeit a szórendi sajátságok szempontjából. E munka elvégzésére szüksége volt nyelvtudományunknak, hogy biztosabban haladhasson szórendünk mai törvényeinek megállapításában s hogy a félhomályban, mely még ma is körülvesz bennünket, mielőbb világosságot gyűjthassunk. MOLE CZ nagy szorgalommal s elismerést érdemlő aprólékos gondnal fogott munkájához, igen értékes anyagot gyűjtött össze a régi irodalomból, s ez anyagot helyes szempontból csoportosította s igyekezett kifejteni a különböző tanulságot is, mely az így csoportosított anyagból következik. Ha következtetésével és eredményeivel nem értünk is minden tekintetben egyet, mindenesetre hálával ismerjük el, hogy megtette az első lépést, a legnehezebbet s hogy a szórend néhány kényesebb kérdésében valóban meglátta a helyeset.

A könyv feladata a magyar szórend történeti fejlődésének megvilágítása; tehát a szerző a kódexek irodalmát vette alapul, példáit első sorban ezekből veszi. Feldolgozta továbbá a XVI—XVIII. század irodalmának fontosabb képviselőit, mint pl. PÁZ MÁ NY T, BORNEMISZÁT, KÁ LD Y T HALLERT, FALUDIT, MIKEST stb. s a *Levelestár* két kötetének adatait is felhasználta. Azonban MOLE CZ nem elégedett meg a mult kutatásával, hanem összevetésül felhasználta a népnyelv adatait s gyakran utal a mai írók nyelvhasználatára is. Ez az eljárás belesodorja néhol a mai szórendi helytelenségek bírálatába, a hibáknak néha hosszadalmas körüljárásába, pedig ez nem a mult kutatójának feladata.

A könyv első fejezete mintegy bevezetésül a magyar hangsúlyról szól általában. E helyt kellett volna a szerzőnek megmagyarázni a hangsúly és a szórend összefüggését s a hanghordozás physiologiai természe-

tét. Csakhogy nincs elég tiszta fogalma magáról a hangsúlyról, mint a beszéd physiologiai eleméről. Ezt bizonyítja az a nemcsak «kissé durva», hanem rossz hasonlat is, melylyel beszélő szervünket valami géphez hasonlíttja, mely szerint, midőn megindul, sajátos zökkenést, pattanást hallat s ez ismétlődik aztán időnként. (11. l.) Ép ily helytelen, midőn azt hiszi, hogy beszélő szerveink *szükségszerű* feszültséget, rugalmas erőt nyernek a következő szólam kimondásához s ez valami pattanó hangnyomással jár (12. l.). Beszélő szerveink physiologiai természete csak az időnkénti szüneteket követeli meg; a hanghordozás változatosága nem *szükségszerű* követelmény, hisz a süketnémák, kiknek beszélő szerve ugyanolyan, mint az épülő emberé, ha megtanulnak is beszélni, egyhanguan, hangsúlyozás nélkül ejtik mondataikat. A kölesönös érintkezésben fejlődött ki az emberiségnek tökéletes beszéde, s a természetes szünetek s a fülre kellemesen ható hanghordozást beszédünk felhasználta a gondolatok könnyebb megértetésére s kapcsolatba hozta a szavak elrendezése módjával is. A hangsúly physiologiai természete minden nyelvben egyforma, csak minősége, fokozatai s elhelyezkedése a szó vagy szólam egyes részein más meg más. Ezért helytelen az is, a mit MOLECZ a magyar és a német hangsúly különbözőségéről mond. A szórend multjának kutatását különben is nehéz lett volna összekapcsolni a hangsúly változásának vizsgálatával, mert hisz az írás és nyomtatás semmit sem őrzött meg a múlt idők hanghordozásának módjáról. Azt azonban még sem állíthatjuk, hogy *lehetetlen*, hogy hangsúlyozásunk a történeti idő folyamán valami gyökeresebb átalakuláson ment volna keresztül». (15. l.) Előttünk van a német és a francia nyelv példája; az indogermán nyelvek változatos hangsúlyozása helyébe lépett a germán nyelvekben az a szabály, hogy a legerősebb nyomaték a tő első tagján van, a francia nyelvben pedig a latin nyelvnek szintén változó hangsúlya a szólam utolsó vagy utolsóelőtti tagjára ment át. A magyarban is kimutatható egyes esetekben a nyomatékos szótag megváltozása. (v. ö. pl. a *hanem, csaknem, majdnem* stb. szók hangsúlyára nézve KALLÓS értekezését: A tagadás nyelvünkben. Nyr. 29 : 399.)

A könyv főrésze (II—X. fejezet) a szórend kérdéseivel foglalkozik, még pedig első sorban az ige és a mellette kiemelt mondatrész (MOLECZ szerint: meghatározó) helyét tárgyalja jelentő és feltételes módú ige mellett. A régi irodalomból gyűjtött számos példát csoportosít különböző szempontból s összeveti e példákat a mai nyelvhasználattal.*) E vizsgá-

*) A 28. lapon néhány székely példát idéz M., melyben a meghatározó az ige után áll: Ugy nevettünk, hogy *pukkadtunk* meg. S hozzá teszi: «Nyomatékos-e ez esetben a «meg», nem sikerült megtudnom». Az

lódása folyamán M. arra az eredményre jut, hogy az «ige a régi magyar nyelv en sokkal gyakrabban állott meghatározó nélkül, mint manapság és szórendünk fejlődése az idők folyamán épen oda irányult, hogy az igét — a mennyire csak lehet — meghatározzák». 165. l. MOLECZ nem tér ki az elől sem, hogy keresse, mennyiben lehet e szórendi különbségben latin hatást látnunk s úgy véli, hogy «általában a mondásokban (ez KICSKA műszava) nem idegen eredetű sajátság az ige nek meghatározó nélkül hagyása, nyomatékos kiemelése. Olyan ellenmondásokban azonban, melyekben a közlésnek legismeretlenebb része nem maga az ige, latin hatás eredményének tarthatjuk.» (77. l.)

MOLECZ több ízben elismeri, hogy a régi nyelv szórendjének vizsgálatában figyelemmel kell lennünk a latin hatás lehetőségére is; feltűnő még az is, hogy gyakran ugyanegy nyelvelmék különböző szórendet használ. Erre nézve MOLECZ igen helyesen látja e következetlenségek okait abban, hogy nyelvelmékeink másolatok, melyekben a szórendet a másoló néha a maga nyelvérzéke szerint változtatta. (75—76. l.) Bármely kor szórendi sajátságait tárgyalva, nem szabad figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy igen sok függ az író vagy fordító egyéni stílus-érzékétől. Ha valaki a mai hírlapirodalmat feldolgozná a szórendi sajátságok szempontjából, s ez adatok alapján akarná megállapítani a mai magyar nyelv szórendjének törvényeit, mennyi furcsaság gyűlne össze, mennyi hiba válna törvénynyé. A gyenge stílus-érzékű író nem tudja gondolatait elég szabatosan kifejezni, s a mit ma lépten-nyomon tapasztalunk, még inkább meg volt a kódexek íróiban és másolóiban, a kik szintén nem voltak íróművészek s e mellett mindig csak fordítottak. Már pedig mindennap tapasztalhatjuk az iskolában, hogy a különben elég jó nyelvérzékű tanuló mindjárt botlik és téved, mihelyt idegen nyelvű szöveg van előtte. Az eredetinek szórendje mintegy vonzza az övét s e hatás alól csak akkor szabadúl, ha igen nagy az eltérés a két nyelv szórendje között. Erre mindig tekintettel kell lennünk, ha régibb korok vagy fordított művek nyelvét vizsgáljuk szórend szempontjából. S MOLECZ példáiban is sokkal több helyt látom a latin eredeti hatását, mint a szerző. Figyelembe veendő még az is, hogy a népnyelvi közlemények adatai sem feltétlenül megbízhatók, midőn a szórend sajátságairól van szó. Itt is sok függ a beszélő stílus-érzékétől. Ügyetlen beszélő lépten-nyomon botlik; néha szebben akar

---

ilyen mondatok gyakoriak a székely beszédben, a nyomaték mindig az állítmány első tagján van, s a meg minden nyomaték nélkül csatlakozik az előbbi szólamhoz. Így ejtik M. többi példáját is: A dэрékát | úgy ésszeszorította, hogy | szakad ketté. — Ajan hideg vót, hogy | fattak meg.

beszélni, mint rendszeren szokott, s ezért tér el a rendes szórendtől. Mind-
ezt figyelembe kell vennünk, midőn a szórend törvényeit kutatjuk.

A következő fejezet a felszólító mondat igéjét és ennek meghatá-
rozóját vizsgálja, s a példákból MOLE CZ azt következteti, hogy «régente
gyakran tették az igekötőt — meg más meghatározókat is — az ige elé
olyan esetekben is, melyekben semmiféle szigorúbb parancs nincs». Csakhogy e szabály ismét törvénynyé teszi azt, a mi a régi nyelvben
valószínűleg idegen hatás vagy pongyolaság volt. Ezután a tagadó mon-
dat szórendi sajátságait vizsgálja s úgy tér át MOLE CZ a másodrendű
meghatározók és a kiegészítő részek helyére a mondatban. Ezekre nézve
már nehéz általános szabályt találni, mert a másodrendű meghatározók
s a többi nem nyomatékos mondatrész helyes elrendezése nagyon is függ
az író vagy a beszélő nyelv- és stílus-érzékétől, s mindig összefügg az
egyreszrű részek nyomatékával. Legerősebb nyomatéka mindig az ígéhez
tartozó meghatározónak van, s MOLE CZ téved, midőn azt állítja, hogy a
másodrendű meghatározó mellett az elsőnek hangsúlya gyakran elenyé-
szik. Ellenben igen fontos az a körülmény, hogy minden kiemelendő
mondatrész új szólamot kezd.

Az utolsó szakaszokban a jelző s a kötőszók helyéről van szó, s e
tárgyalás közben ismét gyakran kitér a szerző a mai szórendi vétségek
tárgyalására. Végre röviden szól a szólamok és mondatok sorrendjéről is.

Összefoglalva a szórend minden egyes kérdésére kiterjedő vizsgál-
lásait, arra a végső eredményre jut a szerző, «hogy bár elég szabadság
van ma is a magyar szók és szólamok elhelyezésében, de szórendünk
régente szabadabb volt. Szórendünk — úgy látszik — mind szigorúbb és
szigorúbb lett az idők folyamán». (194. l.) Bennem, mint már előbb is
említettem, MOLE CZ példái és fejtegetései nem ezt a meggyőződést kel-
tették. Szórendünknek fősajátságai a kódexek korában is ugyanazok vol-
tak, mint ma. Az író a mondatrészek gondos elhelyezésével fejezte ki
akkor is gondolatainak finomságát, csakhogy mivel az írók mind fordí-
tók voltak, a kik rendszeren szolgálilag ragaszkodnak az eredetihez, gyakran
eltérnek a magyar nyelv szokott szórendjétől s ez a pongyolaság s a
stílus művészetének hiánya látszik nagyobb szabadságnak. E mellett
azonban egyes szócskák (pl. kötőszók) helyére nézve valóban volt eltérés
a régi és a mai nyelv között.

BALASSA JÓZSEF.

Román nyelvtudomány.

ADOLF ZAUNER. *Romanische Sprachwissenschaft.* (Sammlung Göschel.)
Leipzig. 1900. 167 l. Ára 80 Pf.

A címbe írt munka a Göschel-féle gyűjteménynek már második
füzete, a mely az összehasonlító nyelvészet egyes ágainak főbb eredmé-

nyét foglalja össze kompendiumszerű kis kötetben. MERINGER könyvéről annak idején sok jót mondtak; azt hiszem, ZAUNER könyvét sem fogják kevésbé kedvezően fogadni.

Újat természetesen mit sem nyújt e füzet. Nem szemrehányáskép említtem ezt; hiszen senki sem fog egy másfél-száz lapra terjedő kompendiumban új eredményeket keresni; forrásai legnagyobb részt, majdnem azt merném mondani, kizárólagosan GRÖBER *Grundriss*-e és MEYER-LÜBKE *Vergl. Gramm.*-ja; de már az anyag kiválasztása, áttekinthető elrendezése és világos előadása ZAUNER érdeme. Azt hiszem, ez a legnagyobb dicséret, a melyet egy ilyen nem nagy igényekkel fellépő könyvecskeről el lehet mondani.

ZAUNER könyve inkább kezdőknek van szánva, és így csak helyeselhetjük, hogy a bevezetésben felemlíti azokat a tudnivalókat, és értelmez néhány olyan fogalmat, a melyeknek az ismerete a következők megértéséhez feltétlenül szükséges. A könyv két részre oszlik; az első rész (21—38.) a latin népnnyelvvvel (vulgärlatein) foglalkozik, a második (39—167.) a tulajdonképeni román nyelvekkel. Szerencsés gondolatnak tartom, különösen a kezdő igényeit tartva szem előtt, hogy ZAUNER bővebben és külön részben foglalkozik a latin népnnyelv hangtanával, alaktanával és szóképzésével, a mennyiben az a klasszikus latinságtól eltér. Igaz ugyan, hogy ez az eljárás sok tekintetben anticipatio, a mennyiben a latin népnnyelvről közvetlen emlék, néhány főliraton s a grammatikusok megjegyzésein kívül nem igen maradt, s a mit róla tudunk, azt nagyrészt a román nyelvekből való visszakövetkeztetések révén tudjuk, *) de hogy az efféle rendszeresebb összeállítás a megértés munkáját rendkívül megkönnyíti, azt nem kell bizonyítani.

Nem ártott volna azt a pár odavetett, de találó megjegyzést a (37. l.) román szókészlet jelentésváltozásairól kissé bővebben kifejteni. A román nyelvek szavainak legnagyobb része (*chez* < *casa* irod. lat. *domus*; *cheval* < *caballus*: irod. lat. *equus* stb.) igen érdekesen tükrözteti a jelentéstan szempontjából is az irodalmi és a népnnyelvi használat közötti különbséget.

A könyv főrészét a hangtan és alaktan teszi, a mely a már említett forrásoknak lelkiismeretes, könnyen érthető, de tudományos köve-

---

*) Pl. a lat. irodalmi *cādēre*-nek megfelelő alakok a román nyelvekben; oláh *cădeà, cădere*, ol. *cadere*, prov. *cazer*, fr. *chedeür* < *cheoir* < *choir*, sp. *caer*; mindezek az alakok egy *cadere* alapalakra utalnak, s mivel azt nem gondolhatjuk, hogy az összes román nyelvek egymástól függetlenül hajtották volna végre a *cādēre* < *cadere* változást, fel kell tennünk, hogy az már az alapnyelvben, t. i. a latin népnnyelvben megtörtént.

telményeknek is megfelelő kivonata. Értelemzavaró sajtóhiba csak egy tűnt szemembe : 29 l. 18 s. Abl. Pl. c. h. : Acc. Pl.

ZAUNER könyve épen pontossága, józansága és világossága miatt rendkívül alkalmas nem csak kezdők számára kézikönyvvül, hanem arra is, hogy a nyelvészet más ágával foglalkozók belőle a román nyelvészet mai állásáról általános képet szerezzenek.

GOMBOCZ ZOLTÁN.

Kisebb közlések.

A határozóragok és a birtokos személyragok sorrendje tudvalevőleg nem mindig ugyanaz a magyarban. Nevezetesen, ha összevetjük a következőket : *alattam, belőled, melléje* ezekkel : *házamban, kertemből, lovamon*, azt látjuk, hogy míg az előbbieken a névszótóhoz közvetlenül a helyrag (-*tt*, -*ől*, -*e*) csatlakozott s csak azután a személyrag, addig az utóbbiakban a névszótóhoz a személyrag járult előbb s csak azután a határozórag.

Hasonló különbség észlelhető a votjában is, a hol például azt találjuk, hogy *uroboäniz* 'szekerével' (finnül : *raunullansa*), *inmästiz* 'egéből' (finnül : *taivaastansa*), *kışnoäniz* 'feleségével' (finnül : *vaimoinensa*) féle kifejezések ellenében, melyekben a határozórag ép úgy megelőzi a személyragot, mint a finnben, ezeknek a megfordítottja is előfordul, például : *šurmunižles* 'mostohaanyjától', *kışnoezli* 'feleségének', hol a ragok sorrendje ugyanaz, mint a megfelelő magyar kifejezésekben,

Ha az eseteket összevetjük, kevés eltéréssel arra az eredményre jutunk, hogy a következő sorrend : névszótó-határozórag-személyrag akkor áll, ha a határozórag már a finn-ugor alapnyelvben kimutatható, míg a másik sorrend : névszótó-személyrag-határozórag azon esetben, ha a határozórag a magyarnak (illetve votjának) különfejlődése korában keletkezett.

A vogulban csak az utóbbi sorrend járja : *äse-m-né* 'atyá-m-nak', *ämpäre-m-nél* 'két ebe-m-től'; ezt azonban pusztán analogiás alakulásnak tekinthetjük, mely szerint a régi határozóragok a később kialakult névutók módjára helyezkedtek el. Ha a birtokos személyragokat már a finn-ugor alapnyelvben megvoltaknak tesszük fel, ott csakis a következő sorrend állhatott : névszótó-határozórag-személyrag, úgy a hogy a finn, a lapp, a mordvín stb. általában (a magyar és a votják pedig legrégibb határozóragjainál) meg is őrizte.

Ebből pedig az következik, hogy volt a finn-ugor nyelvek alapnyelvének fejlődésében egy korszak, a mikor a személynévmás genitivusa mint birtokosjelző a már határozóraggal ellátott főnév után állott értelmezőképen, míg a főnévi birtokos jelző megtartotta mindig a maga jelzői helyét a birtokszó előtt, a mint ezt az összes altaji nyelvekben ki lehet mutatni.

A mongol nyelv történetében ugyanez az eset a lehető legtisztábban észlelhető. A mongol irodalmi nyelvben ugyanis mind a főnévi, mind a névmási birtokosjelző genitivusban áll, a főnév genitivusa mindig a birtokszó előtt, a névmásé pedig előtte vagy utána: *χαγανу чикин ину елзигену чикиндүүр адали бүлүге*: „a király füle számára füléhez vala hasonló” (hol *χαγану* = finn: *kuninkaan*, *елзигену* = finn: *aasin*, *чикин* finn = *korva*); ellenben *мину аха* vagy *аха мину*: „bátyám” (*мину* = finn: *minun*).

A mongol irodalmi nyelv birtokos személyragokat még nem ismer, míg a mai burjét-mongol nyelvjárásban már ily alakokat találunk: *наидахадамни* = [finn *toivoskellessani*, reménykedésemben’ (*naida-* = *toivoskele-*, *наидахад* = *toivoskellessa*; *ни*, teljes alakjában: *мини* = irod. mong. *minu*, finn *minun*).

Visszatérve a magyar nyelvre, a felvetett kérdésre vonatkozólag röviden a következőket mondhatjuk:

Míg azok a közös finn-ugor forrásból eredő határozóragok, melyek a személyragokkal való találkozásukkor az utóbbiakat megelőzik, sokkal régiebbek a személyragoknál, adig a *-be*, *-ben*, *-ből* (*belől*), *-hoz*, *-től*, *-ra* (*ré*), *-ról*, *-vel* stb. féle ragok ezeknél sokkal későbbi keletűek, s mint már rég ki van mutatva, eredetileg főnevek voltak, ellátva a primitív határozóragokkal, s személyragos formáik (*bennem* stb.) teljesen kiszorították a személynévmásoknak ragos alakjait; mert bátran feltehetjük, hogy valamikor a magyar személynévmásoknak is voltak olyanforma ragos alakjaik, mint a finn-ugor nyelvekben általában.

Használatuk eredetileg a névutókéhez lehetett hasonló, s eredetileg főnevek lévén, genitivussal állottak. A mai *házból*-féle alak eredetije tehát ilyenformán képzelhető: *ház* (genitivusban) + *bele* (inneres) + ablativus-rag.

A genitivusnak eredeti *-n* ragja már igen korán elveszett, s a főnév tiszta töve helyettesítette (v. ö. lpS. *päive pärne* „nap fia”, e h. *päiven pärne*). A genitivust helyettesítő és eredetileg magánhangzón végződő főnévtő azután megérte ugyanazt a változást, melyet a szintén ragtalanul nominativus gyanánt használt teljes tő megért: végső magánhangzója elveszett s a *köve*-, *hava*-, *háza*-, *hala*-, *álmo*-féle alakok helyébe *lő*, *hó*, *ház*, *hal*, *álom* lépett az idők folyamán.

Ez magyarázza meg nyilván azt is, hogy miért találjuk a primitív határozóragok előtt a teljes tövet: *köve-t*, *körö-n*, *közö-tt*, míg az újabbkeletű ragok előtt a rövidebbik tö áll: *kő-ből*, *ház-ban*, *köz-be*.

Hogy miért veszem fel az utóbbi ragok előtt eredetileg a genitívust, annak elég magyarázata van eme ragok főnévi alaprészében, továbbá abban, hogy személynévmással való viszonyításukkor személyragot kapnak.

Valószínűnek tartom azt is, hogy az olyan személy- és határozóragos alakokat mint *lovamra* szintén úgy kell felfognunk, hogy *lovam* eredetileg genitívus volt, még pedig olyformán, hogy a genitívus *-n* ragja az *-m* személyragot megelőzte (v. ö. finn *hevoseni* mint genitívus ebből: *hevosen-ni*).

Maga a viszonyítás módja szabta tehát meg az újképzésű viszonyragok helyét oly egymásutánban, mint a *lovamra* példájából látjuk.

Hogy az *-n* rag a tárgyraggal együtt idővel szintén a személyrag után került (*házamon*, *házamat*), az tisztán az analogia hatásának tulajdonítható, mint a vogul nyelv példája is mutatja.

PRÖHLE VILMOS

Szószármaztatások.

Keselyű (*keselő*, *keselő*, *keselyew*, *kesselő*, *kesselő* NySz.); *kesej*, *kese* (*kesőt* Heves vm.): 1. ,sárgásfehér, fakó (ló, ökör)'; 2. ,fehérfoltos (májszínű és fehér, vörhenyeges, fehér-fekete — ló, ökör stb.)'; 3. ,fehér-körmű, alúl fehér lábú' (MTsz.) — v. ö. csag. قوجالاق (*kučalac*) ,der geier' (RADL. Wb. II. 1009.) قوجالاق (*kučalac*) ,milan; Weihe, Taubenstösser' (ZENK. 712 c. II.). A hangrendi eltérés mindenestre figyelemre méltó, de a különben való pontos alaki egyezés és a jelentés azonossága mellett nem teszi kétséssé a megfelelést. Az *š* ∼ *č* megfelelésre v. ö. *hos*, *bors*, stb. szavainkat.

BUDENZ, úgy látszik, a *keselyűt* és *kesely-t* (*kesej*) nem tartja egy ugyanazon szónak; legalább alaktanában (NyK. XX. 291.) a *kesely* véghangjában a deverbális *-l* névszóképző egy mellékalakját látja.

Szerintem ebben az esetben egyszerűen metaphorás átvittel van dolgunk. Feltevésünket csak megerősíti PAAL GYULA (Nyr. V. 515.) közlése, a ki KÖRÉSZ székelységi tájszavait rostálva megjegyzi, hogy *kesely* (KÖRÉSZ értelmezése szerint = ,feketés szőrű'), ,az olyan ló, szarvasmarha, sertés, mely sárga, fekete, pej, barna szőrű lévén egy vagy mind a négy lába végén fehér szőrrel fődött'. Világos, hogy bizonyos sasfajok fehér tollal fedett csüdje volt az átvitel alapja, s eredetileg a *kesely* szó nem vonatkozott az állat színére. Később általában a fehérfoltos lovat stb. nevezték *kesely-nek*.

Hasonló jelentésátvételeket minden nyelvből idézhetnénk, pl. *ráró*, ném. *rappe* (= *rabe*) stb.

A MTsz.-ban is a *kesely* cikkben a 3. pontot tenném az első helyre.

Kortuj: sövényház (Szolnok-Doboka m. MTsz.) < oláh. *cort*, *tente* (DAME. II. 292.) < tat. *kirtü*, karó- v. sövény-kerítés. (BÁL. 58.)

Pihlaja. FinnS. *pihlaja* [*pihlaa*, *pihlava*, *pihjala*] rönny | *pihlajalintu* sidensvans (bombycilla garrula) | *pihlajanmarja* rönnybár | *pihlajatar* (myth.) andenyf, soma hade vård om rönnyträd | *pihlajikko*, *pihlajisto* samling af rönnyar, rönnykog (LÖNNROT) | karj. *pihlaja* | olon. *pihlu* tő: *pihla-* | vepsz *pihl* tb. *pihläd* | vót *pihlaga* pihlajanmarja | észtt *pihlaka*, *pihlak*, *pihlik*; észttÉ. *pihl*, g. *pihla* (WIED.) pihla-puu | liv *pi'log* pihlaja (SETÄLÄ, ÄH. 253.). Az olyan hangmegfeleléseket tekintve, mint pl. finnS. *kihla* | vepsz *kehla*, *kihl* | vót *cihla* | észtt *kihl*, g. *kihla* < ó-skand. *gisla*; finnS. *kaihla*, *kaihila*, *kahila*; *kaisila*, *kaisla* | karj. *kažlá* | olon. *kažlá* < ó-sk. *geisl*, *geisli*, *gisli*, — finn alapelakul *pisla-ga-t tehetünk fel, a melynek végzete közös több fanév végzetével, pl. finnS. *hala-ja*, *hala-va* fűzfa; finnS. *kataja* gyalogfenyő.

A kifejtett közös finn *pisla alapelakkal pontosan egyezik mordvM. *pizel*, *pizäl*, E. *pizel'* fojtós berkenye; — M. *pizelks*, E. *pizel'-undo* berkenyefa (NyK. 5 : 216.). A képzésre nézve v. ö. *pästü* mogyoró: M. *pššks*, E. *peššks* mogyoró-bokor, *čivgä* kányafa-bogyó: *čivgiks* kányafa.

A megfelelő cseremisiz alakok: *pizle*, *pizle*, kőrifsa, eberesche [helytelen fordítás]; *pizle* fojtós berkenye; vogelkirschbaum; p.-kaik рябиновка (птица) | *pisilmä* (m.) *pézelmä* id. *pözle*, *pozle* id. W.

Kétségtől eltekintve idetartozik osztjÉ. *pašar* beere der eberesche; *pasar-juž* eberesche (A.), *peđar* eberesche (NyK. 26 : 23.) | vogÉ. *pašär* id., *päšer-* == *päser-*, *pasar-juž* eberesche (A.) | T. *pisär* berkenyefa (M.). Az *l* ~ *r* hangmegfelelésre v. ö. or. похмель > vogT. *požmor* | kaz. tat. *kirtälä*- bekeríteni > vogL. (*laž-*) *külterti*. Nem lehet elválasztani az idézett alakoktól az egyező votják és zürjén alakokat sem: votj. *palež*, Kaz. *palež* vörös berkenye, barkóca; *paležän-nan* vörös berkenyével töltött pástétom; *palež-pu* Jel., Kaz. *palež-pu* vörös berkenyefa (sorbus aucuparia) | zürj. *pelyš*, p.-pu eberesche, vogelbeerbaum; *pelyša* von Eberesche, | *pelyša-in* mit ebereschen bestandener (W.).

Szorosan a zürj.és votj. alakokhoz csatlakoznak a török nyelvek adatai: csuv. *pileš* рябина (Z.) | kaz. tat. *miläs* id. (Bock.), *miläšlek* рябинникъ (Ostr.) | tob. tat. میاش میالاش *miläs* Bud. 2 : 744. рябина | kirk. *miläs* id. | alt. *pele* id. (Alt. gr. 100, 236.). Valószínűleg ide tartozik még mong. *moil* die wilde kirsche, traubelkirsche, aalkirsche (SCHMIDT 217. a.).

Ha az idézett alakok összetartozását elfogadjuk, már pedig a szoros hangalaki, s még szorosabb jelentésbeli egyezés mellett lehetetlen el nem fogadnunk, az egyes nyelvek alakjainak egymáshoz való viszonya szinte megfejthetetlen. Ősrokonságra ilyen jelentésű szónál nem gondolhatunk, átvételi viszonyt sem vehetünk fel; ennek ellentmond egyrészt a finn, másrészt az altaji török (s a mongol?), a melyekben mai tudásunk szerint török, illetve finn-ugor jövevényszavak nincsenek. Hátra volna még az a lehetőség, hogy mind a török, mind a finn-ugor nyelvek egy harmadik nyelvből vették át a «berkenye» elnevezését, azonban minden utána-járásom hiába volt, nem tudtam nyomra jutni. Az idézett alakok mindenesetre érdekesen bizonyítják, hogy egy ilyen egészen specialis jelentésű szó milyen óriási területen élhet, csaknem egyező jelentéssel és hangalakkal.

GOMBOCZ ZOLTÁN.

Keleti műveltségszók.

Maszlag. CzF. meghatározása szerint 'akármiféle étel vagy ital, mely bódulást, részegséget, kábulást okoz'. Az európai nyelvek közül megvan az olaszban, hol *maslocco*-nak hangzik; az európai gyógyszerészetben pedig *massac*, *masloc*, *masase* nevek alatt ismeretes. Még a mi nyelvünkbeli alak áll legközelebb az arab *maslak* szóhoz, mely valószínűleg a spanyol nyelv közvetítésével terjedt el a többi európai nyelvekben is.*)

Alkermes (álkőrmös): 'festő-zöldő, vérfürt' (CzF.) az európai nyelvekben, hol *kermes* alakban is előfordul, szintén ilyen jelentéssel ismeretes. A szó eredete az arab *al kirmiz*-re vezethető vissza, mely kifejezés előrészében az *al* arab névelő van meg. A *kirmiz* szó *i* képzővel ellátva, *kirmizi*, *kirmizî*, a török nyelvekben pirosat jelent. Ez a képzős alak van meg egyébként az európai *cramoisi*, *carmesi*, *carmezin*, *chermisi* szókban, nemkülönbén a magyar *karmazsin*-ban is, mely az olasz (*carmosina*, *carmesino*) vagy a német nyelv révén (*carmoisin*) került hozzánk.

Razzia, vagy helyesebben *razia*, a portugál nyelvben *gazia*, *gaziva*-nak hangzik. E kifejezés újabbkori átvétele az algiri arab *ghazia* szónak, mely az algiri tájszólásban *razia*-nak hangzik. A szó katonai

---

*) A főbb adatokat a következő forrásokból merítettem: LITTRÉ: Dictionnaire de la langue française. Supplément par DEVIC; GRÖBER: Grundriss der romanischen Philologie I.; Glosario etimológico de las palabras españolas; LOUBENS: Recueil de mots français tirés des langues étrangères.

kirándulást, kirohanást jelent és alapalakja a *gazi* 'dicsőt, hőst' jelentő szóval azonos.

Ismeretlen (x). A matematikában *x*-szel szokták az ismeretlen jelölni. Ennek eredete szintén az arab nyelvre vezethető vissza, melynek az *algebra*, *zero*, stb. szokat is köszönhetjük. Az arab nyelvben *šej*, illetve *šaj* 'dolgot' (res) jelent. Ez a szó spanyol átírásban *xei*-nek hangzik, melynek *x* megrövidülése ment át az európai nyelvhasználatba.

Gyülep. A NySz. tanúsága szerint szirupot, nádmézzel összefőtt édességet jelent, v. ö. *rózsa-gyülep*, *viola-gyülep*.*) E szó azonosítható a spanyol *julepe*, olasz *giulebbe*, latin *julapium* szókkal, melyek viszont az arab-perzsa *žulab* vagy *gulab* alakokból fejthetők meg. A perzsa *gulab* a *gul* (rózsa) és *ab* (víz) összetételéből való, ebből az arab kiejtés *žulab*-ot csinált, mely az európai nyelvekben ismét a fentebbi alakokat öltötte.

Misédér (*misider*, *misidor*, *mizseder* MTsz.). A gyógyszerészeti műnyelvben előfordul még: *misador*, *mizsepor*, *misepor*, *mizere* alakokban is (Nyr. XVII. 130). Jelent szalmiáksót (sal ammoniacum, amm. chloratum). A *miseder-por* termés vérkő porát jelenti. E szó eredete az arab *an-nošadir* alakra vezethető vissza, melynek *an* előrésze az arab *al* névelő hasonulása (*al nošadir* helyett). Az európai (spanyol, portugál, olasz) nyelvekben *al misadre*, *al misadir*, *amizadir*, *anotasier*, *misadir*, *nestudar* alakokban van meg. A magyar alak a törökből is eredhet, a hol e szó *misadir*-nak hangzik és a névelő nélküli arab szónak az átvétele.**)

Puncs. Az európai nyelvekbe az angol *punch* révén jutott. Eredetének a perzsa *panž* (öt) szót tartják, mely angolos kiejtéssel jutott az európai nyelvekbe. E nevéhez, az ötöt jelentő *panž* szóhoz, a benne levő ötféle elem (tea, cukor, pálinka, citrom, fahéj) folytán jutott.

KÚNOS IGNÁCZ.

*) Erdélyben ma is él ez a szó: vö. a MTsz.-ban *jülep*, *málna-jülep*.

A szerk.

***) KRAUS (Etym. med. Lexicon) *misadir* arab alakot említ (l. Nyr. XVII. 131).

A szerk.

A Magyar Tudományos Akadémia kiadásában megjelenő

FOLYÓIRATOK:

Akadémiai Értesítő. A M. Tud. Akadémia megbízásából szerkeszti *Szily Kálmán* főttkár. Tizenkettedik kötet. 1901. évfolyam.

A M. Tud. Akadémia üléseiről a tárgyalásokat jegyzőkönyvi alakban, az üléseken fölolvastott emlékbeszédeket, jelentéseket, bírálatokat, valamint az értekezések kivonatait (ha ugyan a kivonatozásra alkalmasak) külön cikkek során közli. Ismerteti az osztályértekezletek és állandó bizottságok tárgyalásait, kiegészítve belőlük azokat, a melyek szélesebb köröket is érdekelhetnek. Az Akadémia kiadásában vagy az ő támogatásával megjelent munkák- és folyóiratokról tárgyas ismertetéseket közöl vagy az illető szerzők és szerkesztők, vagy más megbízható szakférfiak tollából. Megjelenik minden hó 15-én. Évi előfizetési ára 6 kor. Az «Akadémiai Értesítő»-t díjtalanul és bérmentve kapják: az Akadémia minden rendű beltagjai, alapítványtevői s a Könyvkiadó Vállalat pártoló tagjai. Az I—XI. kötet még néhány példányban rendelkezésre áll. Egy-egy kötet ára 6 kor.; a Könyvkiadó Vállalat új aláíróinak 4 kor. 50 fill.

Archaeologiai Értesítő. Új folyam. XXI. köt. A M. Tud. Akadémia arch. bizottságának és az orsz. régészeti s embertani társulatnak közlönye. Szerkeszti *Hampel József*.

Célja a hazai és külföldi archaeologiai és műtörténelmi mozzanatokot a közönséggel megismertetni, és kisebb archaeologiai s műtörténelmi cikkeket közölni. Megjelenik évenként öt füzetben, mindenkor hat nagy ívnyi tartalommal és számos képpel, február, április, június, október és december hónapok 15-ik napján. Bolti ára 12 korona; egyes füzetek ára 2 kor. 40 fill.

Athenaeum. Philosophiai és államtudományi folyóirat. A M. Tud. Akadémia megbízásából szerkeszti dr. *Pauer Imre* osztály-titkár. Tizedik évfolyam.

Az «Athenaeum» a philosophia és államtudományok szakszerű művelését és tudományos irodalmi fejlesztését tűzi feladatául. Megjelen az Akadémia kiadásában évnegyedenként, évi 30–35 ívnyi tartalommal. Előfizetési ára 10 kor.

Irodalomtörténeti Közlemények. Tizenegyedik évfolyam. Szerkeszti *Szilády Áron*, a bizottság előadója.

E negyedenként megjelenő folyóirat a M. Tud. Akadémia irodalomtörténeti bizottságának megbízásából bocsátatik közre s irodalomtörténeti tanulmányokat és adatokat közöl. Előfizetési ára egész évre 10 kor., egyes füzet ára 3 kor.

Mathematikai és Természettudományi Értesítő.
XIX. kötet. A M. Tud. Akadémia III. osztályának folyóirata. Szerkeszti *Kőnig Gyula* osztálytitkár.

A «Mathematikai és Természettudományi Értesítő» a M. Tud. Akadémia III. osztályának folyóirata, melyben az ülésein részletesen bemutatott vagy csak röviden bejelentett tudományos munkálatokat teszi közzé, föltéve, hogy a követelményeknek megfelelnek. Az Értesítőben csak oly közlemények foglalhatnak helyet, melyek az illető szaktudomány művelésében az elért eredmények vagy a használt módszerek tekintetében haladást jeleznek és irodalmi szempontból is kellő gonddal készültek. Terjedelem tekintetében az Akadémia rövid és szabatos fogalmazást kíván, melyben a dolgozat tudományos tartalmának megértésére szükséges részletek kellően kidomborodnak. Az Értesítő évi öt füzetben jelenik meg; a füzetek megjelenési határideje február, április, június, október és december hónapoknak mindenkor utolsó napja. Előfizetési ára egy-egy kötetnek 10 kor.

Nyelvtudományi Közlemények. Harminczegyedik kötet. A Magyar Tudományos Akadémia nyelvtudományi bizottságának megbízásából szerkeszti *Szinyei József*.

A tágabb értelemben vett magyar nyelvtudományt öleli fel, melynek feladatai a magyarral hason alkotású altjai nyelveket behatóan tanulmányozni s tudományosan feldolgozni, kiváló tekintettel arra, hogy a magyar nyelv tényeinek földerítésére vagyis tudományos megfejtésére szolgáljanak. Más, bár nem hason alkotású nyelveknek, a melyek a magyarral történelmileg érintkeztek, reá gyakorolt hatását feltüntetni. Megjelenik negyedévenként, még pedig márczius, június, szeptember és december elsején. Az egész évfolyam legalább harmincz ívből áll s előfizetési ára 6 kor.

Történelmi Tár. Évnegyedes folyóirat. Új folyam. 1901. II. Kiadja a M. Tud. Akadémia történelmi bizottságának hozzájárulásával a Magyar Történelmi Társulat. Szerkeszti dr. *Komáromy András*.

A folyóirat ez új folyama a M. Tud. Akadémia történettudományi bizottságának nemcsak anyagi, hanem jelentékeny szellemi támogatásával is jelenik meg, a mennyiben a bizottság sok nevezetes hazai s a legnevezetesebb külföldi levéltárakból évtizedek óta gyűjtött és másolt magyar vonatkozású forrásanyagát a *Történelmi Tár* rendelkezésére bocsátotta, s ezzel valódi kincsházat nyitott meg a történetkutatók előtt, melynek kincsei eddig jóformán használatlanul heverték a bizottság kéziratárában.

Egy-egy füzet bolti ára 2 kor., az egész évfolyamé 8 kor.

Megrendelhetők

a M. Tud. Akadémia könyvkiadó-hivatalában

Budapesten, V. kerület, Akadémia-utca 2. szám.

NYELVTUDOMÁNYI
KÖZLEMÉNYEK

A

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

NYELVTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGÁNAK MEGBIZÁSABÓL

SZERKESZTI

SZINNYEI JÓZSEF.

Ára 1 kor. 50 fill.

BUDAPEST.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA TULAJDONA.

1901.

TARTALOM.

	Lap
HALÁSZ IGNÁCZ. A déli-lapp nyelv rövid alaktana. (I.)	129
PATKANOV SZERAFIM. Irtisi-osztják szójegyzék. (III.)	159
SUHAJDA LAJOS. Az Érdy- és a Jordánszky-kódex kétbetűs magánhangzói. (II.)	202
SIMONYI ZSIGMOND. Az Ábel-féle szójegyzék	225
HELLEBRANT ÁRPÁD. Könyvészet (II.)	228

Ismertetések és bírálatok.

K. B. <i>Wiklund</i> . Entwurf einer urlappischen Lautlehre. — Ism.	
GOMBOCZ ZOLTÁN	238

Kisebb közlések.

Finnisch-ugrische Forschungen	224
Sz. J. Az Árpád-kori kiejtéshez	227
— Adalék a magyar nyelv mongol elemeihez	237
GOMBOCZ ZOLTÁN. Szószármaztatások (<i>gyűrű, ér, tapod, ráj.</i>)	243
Sz. J. A magyar helyesírás szabályai	249
Irodalom	250

Nekrológ.

† Halász Ignác (1855—1901)	251
----------------------------	-----

Folyóiratunk negyedévenként jelenik meg, még pedig márczius, június, szeptember és december elsején. Az egész évfolyam legalább harmincz ívből áll s ára 6 korona. Az előfizetés a Magyar Tudományos Akadémia könyvkiadó-hivatalához czímezendő.

Kérelem: Kérjük a nyelvészeti munkák s különösen programm-értekezések szerzőit, szíveskedjenek ismertetés végett munkájuknak egy-egy példányát beküldeni a szerkesztőnek: Budapest, VIII., József-körút 17.

A déli lapp nyelv rövid alaktana.

(Első közlemény.)

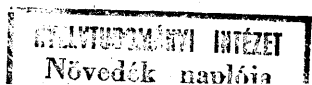
A déli lapp nyelv az összes lapp nyelvjárások között a legrégiesebb színezetű és épen azért a legérdekesebb és legtanulságosabb is. Általános, főleg hangtani sajátságait a NyK. XXII. kötetében «A svédországi lapp nyelvjárások» cz. értekezésem 227—255. lapjain tárgyaltam, ezúttal pedig e nyelvterület alaktanáinak leírását kísérem meg részint közölt szövegeim (*Ugor füzetek* 8—10. szám), részint azon nyelvtani adatok alapján, melyeket a helyszínén és két ízben (1888-ban s 1894-ben) Budapesten tartózkodott lappoktól följegyeztem. Az idő, melyet a déli lappság egyes nyelvjárásainak tanulmányozására fordíthattam, sokkal csekélyebb volt, mintsem hogy teljes munkát nyújthatnék. Alaktani szempontból legbővebben a skalstugani, undersåkeri és stenselei nyelvjárásokkal foglalkoztam, a többiekről csak töredékes adatok vannak rendelkezésemre.

Az egyes szók és alakok jelen vázlatomban kissé eltérő átírásban jelennek meg, mint a hogyan az *Ugor füzetek*ben közöltem őket. Ott az egyes hangoknak minden változatát föltüntettem úgy, a hogyan hallottam és lejegyeztem, itt e változatokra lehetőleg egységes jelet használok. E nagyolt átírás jelölésére a következő betűk szolgálnak:

ε = ugyanazon szótagbeli *a, ä, e* helyett; pl. *tatna, tatnä, tatne* «te» helyett: *tatnε*. Általában = északibb lapp *a*-val.

o = ugyanazon szótagbeli *a, o, u, e* helyett; pl. acc. *näitam, näitom, näitum, näitem* «leányt» helyett: *näitom*.

è = *e* (*ä*), *i*^e; pl. *j'elëké* helyett *jëlëké* «láb»; *k'ettë, ki'ettë* h. *këttë* «bekerített hely, állás rénszarvasok számára»; *ki'ërkë, ki'ërkë* «kő» helyett *kërkë*.

ä = °ä, °ü, °a helyett; pl. °ätne ϵ m ϵ , °ätne ϵ m ϵ , °atne ϵ m ϵ «föld» helyett ätne ϵ m ϵ .

â = °a, °a helyett; pl. °qlêkê «váll»; kouššê, kuáššê, ko^qššê, ko^qššê, kossê, kossê helyett kâššê, kâššê «mikor stb.».

û = °u, °e helyett; pl. St. ku^elêpê «palló», ju^elêkê «láb» helyett külêpê, jülêkê.

ð = St. °o helyett; pl. °oçêip «kaptam» = ðçêip.

ê = első szótagban °ê, ê, î (ie) helyett; pl. j'êne, jêná, jêne, jêna stb. helyett jêne «sok»; a következő szótagokban ie, iâ, îâ, îê stb. helyett; pl. kôqtie helyett: kôqtê «bátor»; wattiejim, watt'êjim helyett wattêjim adtam.

â = êâ-vel váltakozó eâ, ûâ, îâ, ea, °ê, °â helyett; pl. jêâca, jeâcâ, jiâcâ, jiâcâ, j'êcâ stb. helyett jâcâ, jâcê «más».

û = szó végén levő uo, u^q, u^e helyett; pl. St. máksuo, U. máksu^q, máksu^e «fizetés»: máksû.

Az îe (helyesebben îâ), êâ, ôa, ûo (ûo) diphthongusokat, melyeknek szintén több változatát jegyeztem föl, ebben az alakban tartottam meg. A változatot csak akkor említtem meg külön is, ha alaktani szempontból jellemző.

'ékezettel a félig hosszú egyszerű magánhangzókat jelölöm (â, ä stb.); pl. âksû v. âksû «fejsze».

[ ]-be teszem azokat a kétes alakokat, melyeket egyes közlők-től nem beszélgetés vagy szövegföljegyzés közben, hanem akkor kaptam, mikor egyes alakokra kérdeztem.

A déli lapp nyelv több nyelvjárásra oszlik. Alaktanomban a következő rövidítéssel jejelem őket: 1. *St.* = a norvég Helgeland tartománynak Hatfjelddal egyházkerületi nyelvjárása, mely a svéd Ume-lappmark *Stenscle* egyházkerületi dialektusával egyezik meg. — 2. *F.* = Jemtlandnak Fölinge lappmarki (grostviken) nyelvjárása. — 3. *Sk.* = Undersåker lappmark Skalstugan hegységi nyelvjárása. — 4. *U.* = Undersåker lappmark Anaris, Tranris (Undersåker), Oviken hegységeiben és a norvég Dovre-fjeld s Røraas vidékén élő nyelvjárás. — 5. *H.* = Herjedalnak Tännæs hegységben beszélt dialektusa.

Valamely alak elé tett *Dlp.* (= déli lapp) vagy *St. J.* azt jelenti, hogy az illető alak az egész déli lappságban előfordul; valamely alak előtti *J.* rövidítés pedig azt, hogy Stensclét kivéve egész Jemtlandban vagyis a többi déli lappságban használatos.

Déli lapp alaktan.

Névragozás.

Hangváltozások a névragozásban.

A déli lapp névszók egyenlő vagy egyenlőtlen tagúak.

Az egyenlő tagú töveknél a végmagánhangzó szerint megkülönböztetünk: 1. *-i* (*-ie*) végzetű töveket; pl. *wārē* hegy; 2. *-ε* (eredeti *-a*) végűeket; pl. *ḱū^usε* tehén (= lpF. *gussa*); 3. *-ā* végűeket; pl. *mānā* gyermek; 4. *-ū* végűeket, melyeknek legnagyobb része Jemtlandban az *-ā* végűekkel egybeesett; pl. stenselei *stālū* mesebeli óriás = jemtlandi lapp *stālā*; stenselei *ákšū* fejsze = jemtlandi *ákšā*.

Az egyenlőtlen tagú névszók egy- és többtagúak. Egytagú csak néhány névmástó van, mint *ṭihtε* (tő: *ṭa-*) ez, az; *ṭāte* (tő; *ṭā-*) ez, emez; *ṭuhte* (tő: *ṭu-*) az, amaz; *ṭuote* (tő: *ṭuo*) amaz; *kie* (tő: *kie-*) ki; *mī* (tő: *ma-*) mi, ki; *ḱuhte* (tő: *ḱu-*) ki, mi, melyik; *jihte*, *ihte* (tő: *ja-*, *a-*) aki, ami, amely.

A többtagú egyenlőtlen tövek, még a továbbképzettek legnagyobb része is, a déli lapp nyelvben szintén magánhangzóra végződnek és két csoportra oszlanak: 1. olyanokra, melyek a nominativusban *ε* (*e*) végzetűek, mint *aļāmučε* ember; *čiččepε* anya, *ḱalteje* forrás; — 2. olyanokra, melyek a nominativusban két- s a többi esetekben többtagúak, mint *máksū* (inessivus: *máksu-*nišnē**) fizetés.

Mind az egyenlő-, mind az egyenlőtlen tagú tövek csoportjainál a tő magánhangzója rendszeresen változik. E változásnak kétféle magánhangzó van alávetve: a) a tő belsejében levő, b) a tövégi magánhangzó.

I. Hangváltozások a tő belsejében.

A) Egyenlő tagú töveknél.

Az egyenlő tagú tövek belsejében a névragozásnál egész sor rövid és hosszú magánhangzó, valamint diphthongus változhatnak. A változást mindig a rájuk következő szótagban levő *ā* (*a*), *i* és *u* magánhangzók okozzák.

1. Az $\bar{a}$ (a) hatása.

Az egész déli lappságban általános az $\bar{a}$ (a) hatása a megelőző szótag magánhangzójára az $\acute{e}$ tövégű névszóknak egyes számú allatívusában. Az $\bar{a}$ (a) hatása alatt itt a következő változások történnek:

a) Az $\acute{a}$ ($\ddot{a}$) tőhangzó a -ra változik; pl. Dlp. *čälēmē* szem; allat. s. *čälāmān*; Sk. *ńalmē* száj: *ńalmān*, *ńalman*; *jāwrē* tó: *jāwrān*; F. *hautē* gödör: *hautān*. Ez a változás az egész déli lappságban általánosan csak egy-két szónál fordul elő (mint: *čälēmē*), rendszeresen azonban csak Skalstuganban és ezen kívül WIKLUND szerint (Entwurf einer urlappischen Lautlehre 159.) az offerdáli nyelvjáróterületen található. Ez utóbbiakban ugyanis általános szabály, hogy az $\acute{e}$ hatása alatt a megelőző szótag a -ja $\acute{a}$, $\ddot{a}$ -re változik, akár a , akár $\acute{a}$, akár o felel meg neki a többi északibb lapp nyelvjárásokban; pl. Sk. *jāwrē* = Arj. *ja'wrē* tó; *čälēmē* = Arj. *čälēmē* szem; *lättē* = Arj. *loddē* madár. Az egyes sz. allatívusban aztán az $\bar{a}$ (a) hatása alatt az eredetibb a -t találjuk.

b) Az $\bar{a}$, $\bar{\acute{a}}$ és félig hosszú $\acute{a}$, $\ddot{a}$ tőhangzó $\bar{a}$, $\bar{\acute{a}}$ -ra változik, de szintén csak Skalstuganban és az offerdáli nyelvjáróterületen; pl. *āhčē*, *āhčē* atya: allat. s. *āhčān*, *āhčān*; *čāčē*, *čāčē* víz: *čāčān*; *kättē* part: *kättān*; *pāárnē*, *pāárnē* legény, fiu: *pārnan*.

c) Az $\bar{ie}$, ie tőhangzó $\bar{eä}$ ($\bar{eä}$, $\bar{eä}$, $\bar{eä}$)-re, az $\bar{e}$ (= $\acute{e}$) tőhangzó pedig $\bar{\acute{a}}$ (= $\acute{ä}$)-re változik; pl. *kīēčē* vég: allat. s. *kēäčān*; *ētnē* anya: *ātnān* (Herjedal: *ī'enē*: allat. s. *ē'anān*); *sēipē* fark: *säipān*.

d) Rövid i tőmagánhangzó, melylyel szemben az északi lapp nyelvjárások a (a)-t tüntetnek föl, az egész déli lappságban $\acute{a}$, $\ddot{a}$ -re, Stenselében a -ra is változik; pl. St. F. Sk. *sijje*, U. H. *šijje* (= Arj. *sadd'ē*) hely.: allat. s. *sajjān*, *šajjan*. Ugyanez a változás éri az eredeti rövid i -t is néhány szóban, de csak Frostvikenből és Stenseléből jegyeztem föl rá adatokat; pl. *čiččē* anya: allat. s. F. *čäččān*, *čäččān*, St. *čäččān*, *čäččān*; St. *ṭikkē* törvényszék: *ṭakkān*.

e) Rövid u (u) tőhangzó Sk. U. H.-ban a -ra, St. F.-ben inkább o ($\acute{a}$)-ra változik; pl. Sk. U. H. *nuppē*, *nuppē*, St. F. *muppē*, *muppē* más, második: allat. s. Sk. U. H. *nappān*, St. F. *moppān*; Sk. U. H. *prutnē* kút: *pratnān*; *kuhkē*-s hosszú, messze: allat. s. J. *kakke*, St. *kokke*; *munnē* tojás: St. *monnān*.

f) Hosszú $\bar{u}$ ($\bar{u}$) tőhangzó az egész déli lappságban au -ra

változik; pl. *p̄w̄rê* czölöpökön nyugvó kis faépület: allat. s. *paurān*.

g) Hosszú *i* (*iⁱ*, *i^e*) tőhangzó St.-ben *äi*, *äi*-ra változik; pl. *nīpê*, *nīⁱpê* kés: allat. s. *näipān*; *svīnc*, *svī^enê* disznó: *sväiēnān*.

h) Az *ue* (ered. *uo*) diphthongus Stensselében *ūq*-ra, az *ù* (*ue*, *u* = ered. *uo*) pedig ugyanitt *uq*-ra változik; pl. *kūelê* hal: allat. s. *kūqlān*; *p̄lūevê* mocsár, láp; *p̄lūqwān* | *kūlēpê*, *kūlēpê* palló: *kuālgpān*; *julêkê* láb: *juālgkān*; *p̄rētê*, *purētê* asztal: *puārgtān*, *kūssê*, *kuissê* vendég: *koussān*. — A jemtlandi déli lappságban (Frostvikent talán kivéve) az eredeti *uo*-ból lett *ūe* az egyes sz. allativusában részint *ēä* (*ēä*, *ēä*)-ra, részint *uä*-re, az *uo*-ból lett *è* (*è*) pedig *ea*-ra változik; pl. U. H. *škūekê* erdő: allat. s. *škēäkān* (*škēäkān*) | Sk. U. H. *wuēmê*, *wuēmê* (= Lule: *vuopmê*) erdő: allat. s. *wuämān* || Sk. U. H. *jêlkê*, *jêlkê* (= lpF. *juolgye*) láb: allat. s. *jēalkān* (Sk-ban 1891-ben *jalkān* alakban is följegyeztem).

2. Az *i* hatása.

A ragbeli *i* hatása alatt a többeli magánhangzók rendszeresen csupán Stensselében változnak, még pedig az egyes szám comitativusában s a többes számnak, a nominativust és essivust kivéve, minden esetben. A változás következő magánhangzóknál történik:

a) Az *ā* tőhangzó *ä* (*ē*)-re változik; pl. *sāmê* lapp ember: sing. com. *sāminε*, plur. gen. *sāmī*, acc. *sāmīte* stb.; *āhê* atya: sing. com. *āhēinε*, plur. gen. *āhēī*, acc. *āhēīte* stb. — Félig hosszú *á* rövid *ä* (*ē*)-re változik; pl. *lāttê* paraszt: sing. com. *lāttinε*, plur. acc. *lāttīte* stb.; *kāptê* kabát, felső ruha: sing. com. *kāptinε*, plur. gen. *kāptī* stb.; *pārēnê* legény: sing. com. *pārēnīnε*, plur. acc. *pārēnīte* stb.

b) Az *ä*, *ü* tőhangzó néhány szóban *é* (*i*, *e*)-re változik; pl. *čälēmê* (= Arj. *čal'bmê*) szem: sing. com. *čälēminε*, plur. acc. *čälēmitε* stb.; *tārēvê* (= Arj. *ta'rēvê*) kátrány: sing. com. *terēvinê*, plur. acc. *terēvitε* stb. | *lāttê* (= Arj. *loddê*) madár: sing. com. *lēttinε*, plur. acc. *lēttīte* stb.

c) Az *è* (= *i^e*, *i^e*) tőhangzó *i*-re változik; pl. *kèttê* karám: sing. com. *kittinε*, plur. acc. *kittīte* stb.

d) Az *ōq* tőhangzó *ō^o* (helyesebben *ō^o*, *ō^o*-re)-ra változik; pl. *kōqtê* lapp sátor: sing. com. *kō^otinε* (*kō^otinε*), plur. acc. *kō^otīte* stb.

e) Az *ūe* tőhangzó *ū^u*-ra változik; pl. *kūelē* hal: sing. com. *kū^ulinε*, plur. acc. *kū^ulīte* stb.

Mind ezek a változások az *-ē* végű töveknél történnek. A ragbeli *i* hatása ezen kívül még az *-ε* végű töveknél is jelentkezik; itt azonban csak néhány szónak többeli *ā* hangjára szorítkozik, mely a ragbeli *i* előtt a felsorolt esetekben *ā* (*ē*)-re változik; pl. *pāhēε* fiú: sing. com. *pāhēinε*, plur. acc. *pāhēite*, elat. *pāhēiste* stb.

Megjegyzendő azonban, hogy különösen az *a*), *d*) és *e*) pontok alatt fölemlítetteknel, valamint az *-ε* végű töveknél ritkábban az umlaut nélküli alakok is használatosak, mint plur. acc. *sāmīte* mellett *sāmitε*, *kō^otīte* mellett *kōqtεte*, *pāhēite* mellett *pāhēite* stb.

3. Az *u* hatása.

A rövid *u* hatását a megelőző szótag magánhangzójára szintén csak a stenseleri nyelvjárásban tapasztaljuk, még pedig az egyes szám allativusában. Az *u* hatása alatt a következő magánhangzók változnak:

a) Az *a* tőhangzó *ā*-ra (= *o^a*); pl. *kallū* homlok: sing. allat. *kāllese*.

b) Az *ä* tőhangzó *ū*-re; pl. *kārkhū* templom: sing. all. *k'ūrkhse* v. *k'ūrkhkūje*. Előfordul azonban *kārkh^use* is.

c) Az *ü* (= *íá*) tőhangzó *ū* (= *uo*, *u^o*)-ra; pl. *sānkū* ágy: sing. all. *sūnkse*, *sūnkūje*. Előfordul azonban *sānkuse* is.

B) Egyenlőtlen többtagú töveknél.

Az egyenlőtlen többtagú tövek általában háromtagúak. Mikor ezek közül némelyikhez a ragozás alkalmával olyan ragok járulnak, hogy a szó ezáltal négytaguvá válik, a nominativusi alak második szótagjában levő rövid *ε* (v. *a*) hang ezekben a négytagú alakokban *ā*-ra (v. csak félig hosszú *á*-ra?), az *e* pedig *ē*-re változik; pl. U. *ankanε* (v. *ankεnε*?) fiú, kőlyök: sing. comitativusa és essivusa *ankānīnē*, inessivusa *ankānīšnē*, elativusa *ankānistē*; plur. acc. és allat. *ankānūtē* stb.; F. *nahkarε* álom: sing. elat. *nahkārīstē*; St. *taktεrε* lány: sing. ess., com. *taktārīnē*, allat. *taktāressε* v. *taktāressε* stb. — *e*: *ē* változásra példák: U. *kārtεnε* telek: sing. iness. *kārtēnīšnē*, allat. *kārtēnūsεn*; plur. accus., allat. *kārtēnūtē*, iness.

kārtēnīnē stb., déli lapp *kuōūtelε* magas hegy: sing. iness. *kuōūtelisnē*, allat. *kuōūtelāsεn* v. *-lāsε*, plur. iness. *kuōūtelīnē* stb. A négytagú alakokban föllépő *ā*, *ē* tulajdonképen az eredeti magánhangzó, mely a háromtagúakban *ε*, illetőleg *e*-vé gyöngült. A hosszú *ē* meglehetősen szabályossággal lép föl a négytagú szavakban az egész déli lapp területen, az *ā* (*á*) helyett azonban, úgylátszik, a nominativus hatása alatt rövid *a*-t, sőt *ε*-t találunk; pl. Stensele. Sk. plur. acc. *taktārītē* v. *taktērītē*, Sk. sing. com., plur. iness. *taktārīnē* stb. U. és H.-ban az *ā* helyett mindig rövid *a* van a sing. allativusában: *taktārāsεn*, *ankanāsεn* valószínűleg a következő szótag hosszú *ā*-ja miatt.

Magánhangzóváltozások a névszótók végén.

A szótó végén következő hangváltozások történnek:

a) Az *-ē* tövüeknél az *ē* tövégi magánhangzó kiesik: 1. ragbeli *i* (jemtlandi lapp *é*, *e*) előtt; pl. sing. com. St. *wārinε*, Jemtl. *wārenε*, *wārenε*, plur. gen. St. *wārij* (de *wāri* is van), Jemtl. csak *wāri*, acc. St. *wārite*, Jemtl. *wārite*, *wārite* stb.: *wāre* hegy. — 2. Kiesik *h*, *p*, *t*, *s*, *š*, *c*, *č* mássalhangzók után *s* (*š*)-sel kezdődő ragok előtt az egyes szám inessivusában, elativusában és allativusában; pl. *aikē* idő; sing. iness. *aiksne*, *aiksne* elat. *aikste*, *aikste*; *āhčē* atya: iness. *āhčsne*, elat. *āhčste*, all. *āhčse*; *koqtē* sátor: sing. iness. *koqt sne*, elat. *koqtste*, all. *koqtse*; *laipē* kenyér: ling. iness. *laipsne*, elat. *laipste*, (allat. *laipse*). — 3. Rövid *e* lesz belőle a sing. essivusban, inessivusban, elativusban és allativusban egyéb mássalhangzók után; pl. *wāre* hegy: ess. *wārenε*, iness. *wāresne*, *wārešn*, elat. *wāreste*, *wārešte*, (allat. *wārese*).

b) Az *-ε* tövüeknél az *ε* tövégi magánhangzó következő változásoknak van alávetve:

1. Kiesik a ragbeli *i* (*é*) előtt az egyes sz. comitativusában *s* a többes számban; pl. *pāhčē* fiú: com. sing. St. *pāhčins*, Jemtland *pāhčens*, plur. gen. St. *pāhčij*, Jemtl. *pāhčij*, acc. St. *pāhčite* v. *pāhčite*, Jemtl. *pāhčite*, *pāhčite* stb., megjegyzendő azonban, hogy Stenselében az *ε* véghangzó *p* és *m* mássalhangzók után az *i* előtt rendszerint nem esik ki, hanem *u*-ra változik; pl. *lāhpε* lapp ember: sing. com. *lāhpuinε*, plur. acc. *lāhpuite*, *su^ormε* ujj: sing. com. *su^ormuinε* v. *surminε*. — Kiesik az *ε* véghangzó a sing.

acc.-ban egész Jemtlandban *p* és legtöbbször *l*, *r* után is; pl. *čuhpε* lapp sapka: acc. *čuhpm*; *nāre* férfi: acc. *nārm* v. *niārom*, *källε* házas ember: acc. *källem* v. H. *kālm*; — kiesik a sing. genitivusban az egész déli lappságban *t*, *s*, *š* s legtöbbször *l*, *r* után, Herjedálban *p* után is; pl. *kietε* kéz: gen. *kietn*; *kāse* lúd: *kāsn*; Jemt. *kašše* mély völgy: *kaššn*; *sōure* juh: *sōurn*; *jaulε* karácsony: *jauln*; Herj. *kuppe* házas ember, férj: *kupn*; — kiesik az *ε* végmagánhangzó még az *s*-sel kezdődő ragok előtt, vagyis az egyes szám inessivusában, elativusában és allativusában *k*, *t*, *p*, *s*, *š*, *č*, *c* után az egész déli lappságban és Sk.-ban *f* után is; pl. *juhke* folyó: sing. iness. *juhksne*, *juhksne*, elat. *juhkste*, all. *juhkse*; *kietε* kéz: iness. *kietšne*, *kietšn*, elat. *kietste*, all. *kietse*; *pāhče*: *pāhčsne*, *pāhčste*, *pāhčse*; *viisse* zsák; iness. *viissne*, Sk. *soafε* rét: elat. *soafšte* stb. — Elmarad a vég *ε* az egész déli lappságban azonkívül, bármilyen végzetű, a többes szám nominativusában a többes *h*, ' előtt; pl. *uksε* ajtó: plur. nom. *uks'*, *muorε* fa: *muorh*; *pāhče*: *pāhč'* stb. — Herjedálban az egyes sz. comitativusában és a vele egyező essivusban sokszor a raghoz tartozó *e* is elmarad, különösen *l*, *r*, *t* és *p* után, mint: *källε*: com., ess. *källhε* v. *källhēε*, *jūre* vadállat: *jūrēε*, *akte* egy: *aktēε*.

2. A szóvégi *ε* zárt *é* (*i*, *e*)-re változik az egyes szám nominativusán kívül minden esetben *j* után az egész déli lappságban; pl. *jéjje* éj: sing. acc. St. *jéjjεp*, J. *jéjjēm*, gen. *jéjjēn*; *wūoje* vaj: sing. acc. *wūojēm*, iness. *wuojēsne*, *wūoješn*, — Stenselében a sing. -je ragos allativusa előtt *é* van minden mássalhangzó után, de *p*, *w*, *m* és ritkábban *k* után *é* helyett inkább *u* lép föl; pl. *pāhče*: sing. allat. *pāhčēje*, *nētε* lány: all. *nētēje*; — *lāhpε*: *lāhpuje* (de *lāhpēje* is), *skihpε* hajó: *skihpuje*; *fūowε* nép: *fūowuje*; *hèiēmε* ház, otthon: *hèiēmuje*; *skō°kε* erdő: *skō°kuje* v. *skō°kéje*.

3. Az egész déli lappságban *u*-ra változik a szóvégi *ε* az egyes szám nom. com. és essivusán kívül minden esetben *w* és *m* után, St.-ben az acc. és genitivusban *p* után is; pl. *liēmε* lé: sing. acc. *liēmum*, St. *liēmup*, iness. *liēmusne*, *liēmušn*, allat. *liēmuse* stb. St. *fūowε* csapat: acc. *fūowup*, gen. *fūowud*, iness. *fūowusne* stb., 3. *rīewε* róka: acc. *rīewum*, gen. *rīewun*, all. *rīewuse* stb.; St. *lāhpε*: s. acc. *lāhpup*, gen. *lāhpun*. — Jemtlandban nemesak *w* és *m*, hanem a sing. acc. és genitivusban, néha az allativusban majd minden mássalhangzó után, a hol a szóvégi *ε* nem tűnik el, majd

megmarad az ε , majd a , o , u -féle hang lesz belőle. Ezt a többféle hangot, melyet lehet hogy rosszul is hallottam, közös σ -val jelölöm; pl. *näite* lány: acc. *näitam* v. *näitom*, *näitum* = *näitom*; *juhke* folyó: acc. *jukkōm*, gen. *jukkōn*, all. *jukkōse* v. *jukkse*.

c) Az $\bar{a}$ tövűeknél az $\bar{a}$ véghangzó következőleg változik:

1. Kiesik az $\bar{a}$ véghangzó a ragbéli i ($\acute{e}$) előtt a sing. comitativusában és a plur. nom. és genitivusát kivéve minden esetben; pl. *mānā* gyermek: sing. com. St. *māninε*, Jemtl. *mānenε*, plur. acc. St. *māniṭe*, Jemtl. *māneṭe*, iness. St. *mānine*, Jemtl. *mānene*, elat. *māniste*, továbbá k , t , p , s , $š$, c , $\acute{e}$ után a sing. iness., elat. és allativusában, míg más mássalhangzók után rövid e -re változik; pl. *āhkā* asszony: iness. *āhksne*, elat. *āhkste*, all. *āhkse*; — *mānā*: iness. *mānesne*, *mānešn*, *mānese*. — Az essivus az $\bar{a}$ tövűeknél St.-ben mindig meg van különböztetve a comitativustól s rövid e -t tüntet föl a comitativusi i -vel szemben; pl. *mānā*: com. *māninε*, ess. *mānenε*. Jemtlandban a com. és essivus ennél a tónél is egyenlő.

2. A vég $\bar{a}$ megrövidül a többes genitivusi i előtt, mint *āhkā*: *āhkai*; *mānā*: *mānai*. A hosszú $\bar{a}$ csak a sing. nominativusban, accusativusban és genitivusban marad meg, de csak Stenselében, míg a többi déli lappságban ugyanitt félig hosszú $\acute{a}$ -ra változik vagy egészen megrövidül; pl. *mānā*: *mānām*, Jemtl. *mānām*, *manam*, gen. *mānān*, Jemtl. *mānān*, *mānan*.

d) Az $\bar{u}$ tövűek. — Az $\bar{u}$ tövűek csoportjában már nagyobb eltérések vannak a déli lapp nyelvjárásokban. Az $\bar{u}$ véghangzó csak Stenselében van meg majd minden e csoportba tartozó szón, míg a jemtlandi lapp nyelvterületen, a frostvikeni dialektus kivételével, az $\bar{u}$ véghangzó $\bar{a}$ -ra változott és így aztán e csoportnak a ragozása a rendes $\bar{a}$ tövűek ragozásával egybeesett. Frostvikenben a szók egy része megtartotta az $\acute{u}$ végzetet; pl. *stālū* óriás, míg másik része szintén $\bar{a}$ -ra változtatta; pl. *moqrā* esont (= St. *moqrū*). Van a déli Jemtlandban is több $\acute{u}$ végű szó, mint *māksū* fizetés, *māksū* étel, *alkū* kezdet, de ezeknek a tövűváltozása eltérő a többi $\acute{u}$ végűekétől és a többtagú tövek alatt tárgyaljuk.

Az $\acute{u}$ véghangzó Stenselében következőleg változik:

1. Kiesik v. rövid u -ra változik a ragbéli i előtt; pl. *kāstū* láda: sing. com. *kāstinε*, plur. acc. *kāstiṭe*, gen. *kāstni*; *stālū*: sing. com. *stāluiṇε*, plur. acc. *stāluiṭe* v. *stālīṭe*, gen. *stālui*. Rendesebb azon-

ban, hogy az *u* megmarad s a többes sz. genitivusában sohasem esik ki. — Kiesik továbbá az *û* a sing. inessivusában, elativusában és allativusában *k, t, p, s, ŝ, c, ĉ* mássalhangzók után, v. igen rövid *u*-nak hangzik, pl. *kärhkü* templom: sing. iness. *kärhk^usne* v. *khärksne*, elat. *kärhk^uste* v. *kärhkste*, allat. *kärhkuse* v. *kjürhk^use* v. *kjürhkse*; — *hattšû* ólomolvasztó kanál: iness. *hattšsne*, elat. *hattšste*, all. *hattšse*; *mässû* édes sajt: elat. *mässte*.

2. Az *û* véghangzó nemcsak ragbéli *i* előtt, hanem egyéb ragok előtt is megrövidül az egyes szám essivusában, inessivusában, elativusában s allativusában; pl. *stälû*: sing. essivus *stälunε*, iness. *stälusne*, elat. *stäluste*, all. *stäluse* v. *stäluje*. A sing. allativusban azonkívül *l* és *r* után *e*-re is változik, mint *kallû* homlok: *hällese*; *toqrû* háború: *toqrese*.

e) A többtagú tövek. — A többtagú tövek a sing. nominativusban rendszerint *ε* v. *e*-re végződnek. Ez az *ε* (*e*) véghangzó

1. kiesik ragbéli *i* (*î*) előtt az egész déli lappságban; pl. *alämučε* ember: sing. com. *alämučînê, -čînê*, plur. acc. *alämučîtê*. — Kiesik továbbá az egész déli lappságban a plur. nominativusában: *alamuč'* emberek; *jênεbε* több: *jênεb'* többek. — Kieshetik az egész déli lappságban az egyes sz. genitivusában *t, s, ŝ, l, r* mássalhangzók után; pl. *čhketε* este: sing. gen. *čhketn*; *čëjelusε* hórakás: *čëjelusn*; *taktεrε* lány: *taktεrn* v. *taktεren*; *käütelε* v. *kuötelε* magas hegy: *küoteln* v. *telen*. — Kieshetik az egyes szám acc.-ban *ŋ* után, mint *ähčepε* atya: *ähčepm* s Stenselében az egyes sz. allat. -*sε* ragja előtt *k, t, ĉ* mássalhangzók után; pl. *čërekε* vén asszony: sing. all. *čërekse* v. *čërekesse*; *Askalätε*: *Askalätse*; *alämučε* ember: *alämučse* v. *alämučesse*. — NB. Frostviken: *mättekε* v. *mätke* medve: allat. *mättäkse*.

2. *i* (*é*)-re változik az *ε* véghangzó az egyes sz. inessivusában és elativusában; pl. *alämučε*: iness. *alämučésnê*, elat. *alämučistê*.

3. Hosszú v. félig hosszú *ä, à*-ra változik a vég *ε* a frostvikeni nyelvjárást kivéve Jemtland többi nyelvterületeiben az egyes sz. allativusában; pl. *čhketε* este: *čhketäsεn*.

A névragok áttekintése.

1. Rendes ragok:

A déli lapp nyelv a névszói viszonyragokat a legteljesebb alakjukban őrizte meg s a következők:

1. Nominativus. — Ez az egyes számban maga a *tő*, melyhez a többes számban *h*, ' többes jel járul; pl. sing. nom. *āhēē*, plur. nom. *āhēēh* v. *āhēē'*; *uks*ε ajtó: *uksh*, *uks'*; St., F. *stālū*, Sk., U., H. *stālā* v. *štālā* óriás: *stālū'*, *stālā'*; *mānū* gyermek: *mānah*, *mānū'*; *alāmuč*ε ember: *alāmuč'*. A többes számban az *ε* és többtagú töveknél a *h* előtt a magánhangzó kiesik, *h* helyett *hε* többest is hallhatunk, pl. *úrre* nyél: plur. nom. *nirrhε* (söt *úrre^shε* is); *pēnε* kutya: *pēnh*, *pēnhε*; *pākke* szél: *pākkh*, *pākkhε*.

2. Accusativus. — Az egyes számú acc. ragja Stenselében *p*, Jemtlandban pedig *m*. — A többes acc. ragja St.-ben kéttagú töveknél *ite*, egyenlőtlen többtagú töveknél *-itē*, *-ittē*, Jemtlandban kéttagú töveknél *eŋe*, *eŋe*, U. H.-ban *-ere*, *-ere*, F.-ban *ā* tövüeknél *-te* is, egyenlőtlen többtagú töveknél pedig *-itē* *-itē*, F.-ben *-eŋe*, *-eŋε* is. — Még gyakoribb az egész déli lappságban, hogy a többes accusativus megegyezik a többes nominativussal.

3. Genitivus. — Az egyes számú genitivusnak ragja az egész déli lappságban *-n*, a többes genitivusé pedig *i*, *ī* (*ij*).

4. Comitativus. — A comit. ragja az egyes számban St.-ben *inε*, az *ē* tövüeknél ritkábban *inε* is, egyenlőtlen többtagú töveknél *-inē*, *-inē* és *-innē*, Jemtlandban kéttagúaknál *-enε*, ritkábban *-inε*, H.-ban *ē* tövüeknél *-inε* (helyesebben *-inε*) is, *ε* és *ā* tövüeknél *-eŋε*, *-eŋε* v. ritk. *-né*; egyenlőtlen többtagú töveknél Fr.-ban *-enē*, Sk., U., H.-ban *-inē* (*-inē*), *-inē*. — A comitativusnak a többes számban nincs külön ragja s úgy képezik, hogy a többes genitivushoz St.-ben *kuimε*, F.-ben és Sk.-ban *kuimē*, U. és H.-ban pedig *kī'mē* névutó járul.

5. Essivus. — Az essivus St.-ben különbözik a comitativustól s ragja a kéttagú töveknél *-nε*. Az egyenlőtlen többtagú töveknél azonban megegyezik vele s ragja *-inē*, *-inē*, *-innē*. Jemtlandban az essivus alakja többnyire ugyanaz, mint a comitativusé. Csak F.-ban és Sk.-ban tapasztaltam különbséget az *ā* (ill. *ū*) tövüeknél. F.-ben az *ā* (s ered. *ū*) töveknél a com. ragja *-inε*, *-ēnε*, Sk.-ban *-enε*, az essivusé ellenben csak *-nε*. — A többes számban nem jegyeztem föl külön essivust, hanem az egyes számú alakot használták itt is.

6. Inessivus. — Az inessivus ragja a kéttagú töveknél St.-ben és Fr.-ben *-sne*, ritkábban *-sn*, Sk., U. és H.-ban pedig legáltalánosabban *-šn* alakban használatos. A rövidült *-šn* mellett azonban egyéb változatos alakok is előfordulnak, így: *-šne*, ritk. *-sne*, to-

vábbá *-šn*, *-sn*. — U. (Anaris)-ban azonkívül *-šén*, *-šèn*, *-sén*, H.-ban *-ê* tövéknél *-šne* alakban is találjuk. — Az egyenlőtlen többtagú tövek St.-ben és Fr.-ben *(-i)-snê*, Sk., U., H.-ban pedig *(-ê)-šnê*, ritkábban *(-ê)-snê* v. csak *-šne*, *-šn*, *-sn* ragot vesznek föl. — A többes szám inessivusának ragja a kéttagú töveknél St.-ben, F.-ben *-ine*, F.-ben ritkábban az ε végű töveknél *-ïne* is, Sk., U., H.-ban *-ene*, *-ène*, a többtagúaknál pedig az egész déli lappságban *-inê*, *-inê*, s St.-ben ezenkívül *-innê* is.

7. Elativus. — Ragja kéttagú töveknél St.-ben és F.-ben *-ste*, a többi déli lappságban *-šte*, *-šte*, ritkábban *-ste*, H.-ban, különösen ε végű töveknél, gyakran *-štê* (= *štje*) is; a többtagú töveknél pedig St.-ben és F.-ben *(-i)-stê*, ritkábban *(-i)-ste*, a többi déli lappságban *(-ê)-štê*, *(-i)-štê*, ritkábban *(-i)-stê*. — A többes számban az elativus ragja a kéttagú töveknél St.-ben, F.-ben *-iste*, a többi déli lappságban *-ište*, az egyenlőtlen többtagúaknál pedig ugyanaz mint az egyes számban. Csak St.-ben jegyeztem föl *-istê* alakot is.

8. Allativus-illativus. — Ennek ragja az $\hat{e}$ végű kéttagú töveknél az egész déli lappságban $< \hat{a}n$. mely azonban félig hosszú v. egészen rövid $\hat{a}$, a -val is hallható $< \hat{a}n$, $< an$ alakban. A többi kéttagú töveknél az allat. ragja az egész déli lappságban *-se*, mely nagyon ritkán az $\hat{e}$ tövű szókhöz is járulhat. St.-ben a *-se* helyett ép oly gyakran a *-je* rag használatos. — A többtagú töveknél St.-ben *(-e)-sse* v. *-se*, ritkábban *-je*, F.-ben *-se*, a többi déli lappságban $< \hat{a}se$ ($< \hat{a}sa$), ritk. $< ase$, Sk.-ban, Rörásban és H.-ban ezenkívül $< \hat{a}sen$ ($< \hat{a}san$), ritk. $< \hat{u}sen$, $< asen$ ($< \hat{a}san$, $< asan$) az all.-ill. ragja. — A többes szám all.-ill. alakja egészen megegyez a többes szám accusativusáéval.

9. Abessivus. — Az abessivus ragjául az egyes számban az egész déli lappságban *-t-t* jegyeztem föl. E mellett Sk.-ban még *-pt*, U.-ban pedig *-tapot* alakban is találtam. St.-ben $\hat{u}$ végű és többtagú töveknél *-ht*. — A többesben tudtommal az abessivusnak nincs külön ragja. St.-ben a többes abessivust úgy fejezik ki, hogy a plur. genitivusát v. elativusát a *namhtā* szóval kötik össze; pl. *namhtā kū^lij* v. *n. kū^liste* = halak nélkül. — U.-ban a svédből vett *ūtan* «nélkül» előszót a comitativussal összekötve is följegyeztem az egyes és többes sz. abessivus kifejezésére; pl. *ūtan lāttens* a madár nélkül, *ūtan lāttēi kū^lmê*, madarak nélkül.

A rendes ragok áttekintése.

A) Egyenlő tagú töveknél.

Egyes szám :	Többes szám :
Nom. —	-h, -' (-h ϵ)
acc. St. -p (-w), J. -m	St. -ite, J. -ete, -ete, U. H. -ere, -ère, (F. -te is) és = nomin.
gen. -n	-i, $\bar{i}$, ij
com. St. -ine (- $\bar{i}n\epsilon$), J. -ene (-in ϵ), H. -in ϵ , -e $\acute{n}\epsilon$, -e $\acute{n}\epsilon$ (- $\acute{n}\epsilon$)	= plur. gen. + St. <i>kuimϵ</i> , F., Sk. <i>kuimè</i> , U., H. <i>k$\bar{i}$mè</i>
ess. St. -n ϵ , J. = com., F., Sk. ($\bar{a}$, $\bar{u}$ töveknél) -ne	= singularis
iness. St., F. -sne, Sk., U., H. - $\acute{s}n$, $\acute{s}ne$ (- $\acute{s}n$, - $\acute{s}n$, - $\acute{s}ne$, U. [a.] $\acute{s}^{\acute{e}}n$, $s^{\acute{e}}n$, H. - $\acute{s}n\acute{e}$).	St., F. -ine ($\bar{i}n\epsilon$), Sk., U., H. -ene, -ène
elat. St., F. -ste, Sk., U., H. - $\acute{s}t\acute{e}$, - $\acute{s}t\acute{e}$ (<i>ste</i> , H. $\acute{s}t\acute{e}$)	St., F. -iste, Sk., U., H. - $\acute{i}st\acute{e}$, - $\acute{e}st\acute{e}$
allat.-illat. - $\bar{a}n$, - $\bar{a}n$, - $\bar{a}n$; -se (-s), St. -je*	= plur. accus.
abess. -t (<i>pt</i> , - <i>tqpet</i> ; St. -ht)	nincs.

B) Egyenlőtlen többtagú töveknél.

Egyes szám :	Többes szám :
Nom. —	-h, '
acc. St. -p, J. -m	- $\bar{i}t\acute{e}$, - $\bar{i}t\acute{e}$, St. - $\bar{i}tt\acute{e}$, F. - $\bar{e}t\acute{e}$, - $\bar{e}t\acute{e}$; 2. többes nom.
gen. -n	- $\bar{i}$ (-ij), -i
com. - $\bar{i}n\acute{e}$ ($\bar{i}jn\acute{e}$), - $\bar{i}n\acute{e}$, St. - $\bar{i}nn\acute{e}$, F. - $\bar{e}n\acute{e}$ (Sk. - <i>ne</i> , U. [u.] - <i>ine</i>).	plur. gen. + St. <i>kuimϵ</i> , F., Sk. <i>kuimè</i> , U., H. <i>k$\bar{i}$mè</i>
ess. = comitativus	= sing.
iness. St., F. - $\bar{i}sn\acute{e}$, Sk., U., H. - $\bar{e}sn\acute{e}$ (- $\bar{e}sn\acute{e}$, - $\bar{e}sn\acute{e}$, - $\bar{e}sn$, - $\bar{e}sn$, H. - $\bar{i}sn\acute{e}$).	- $\bar{i}n\acute{e}$, - $\bar{i}n\acute{e}$ (- $\bar{i}n\epsilon$), St. - $\bar{i}nn\acute{e}$
elat. St., F. - $\bar{i}st\acute{e}$ (- $\bar{i}st\epsilon$), Sk., U., H. - $\bar{e}st\acute{e}$, - $\bar{i}st\acute{e}$ (- $\bar{i}st\acute{e}$)	= elat. sing. (St. $\bar{i}st\acute{e}$)

* Az iness. -*sne*, elat. -*ste*, allat. -*se*, többes acc. és allat. -*te*, -*re*, iness. -*ine*, elat. -*iste* ragjainak *e* végmagánhangzóját szórványosan (leggyakrabban Frostvikenben) *a* v. *a*-féle hangnak is hallottam és jegyeztem föl és azért ϵ -vel is jelölhettem volna. Az ϵ -t csak a com. és essivusban tartottam meg, mert ez a rag az északibb lapp nyelvjárásokban -*na* végzettel is található.

Egyes szám :	Többes szám :
allat.-illat. St. <i>-e-sse, -se (-je)</i> ;	= plur. acc.
F. <i>-e-se, Sk., U., H. -āsε (-asε),</i>	
Sk., R., H. <i>-āsen (ill. -āsan),</i>	
<i>āsεn, -asεn (ill. āsan, asan)</i>	
abess. <i>-t (-pt), St. -ht.</i>	nincs.

Paradigmák a névragozásra.*)

Egyenlő tövűek.

1. -ê végű tövek.

Egyes szám :	Többes szám :
nom. Dlp. <i>wārê, Sk. wārê, wārê**)</i>	Dlp. <i>wārê</i>
hegy	
acc. St. <i>wārêp, J. wārêṃ</i>	St. <i>wārīṣ, I. wāreṭe, F. wārēte</i>
gen. Dlp. <i>wārên</i>	Dlp. <i>wārêi, St. wārīj</i>
com. St. <i>wārinε, J. wārenε, F.</i>	= gen. + St. <i>kuimε, J. kuimê,</i>
<i>wārénε</i>	U., H. <i>kī'mê</i>
ess. Dlp. <i>wārenε</i>	= sing.
iness. St., F. <i>wāresne, Sk., U., H.</i>	St. <i>wārīne, J. wārene</i>
<i>wārešn, wārešne</i>	
elat. St., F. <i>wāreste, Sk., U., H.</i>	St. <i>wārīste, F. wārīste, Sk., U.,</i>
<i>wārešte</i>	H. <i>wārīste</i>
allat. Dlp. <i>wārān, J. wāran, St.</i>	St. <i>wārīṭe, J. wāreṭe, F. wārēte</i>
<i>wārīje</i>	
abess. Dlp. <i>wāret</i>	—
nom. St. F. <i>muppê, Sk., U., H.</i>	St., F. <i>muppê', Sk., U., H. nuppê</i>
<i>nuppê</i> más, második	
acc. St. <i>muppêp, F. muppêṃ, Sk.,</i>	St. <i>muppīte, F. muppēte, Sk., U.,</i>
U., H. <i>nuppêṃ</i>	H. <i>nuppēte</i>
gen. St., F. <i>muppên, Sk., U., H.</i>	St., F. <i>muppêi, St. muppīj, Sk.,</i>
<i>nuppên</i>	U., H. <i>nuppêi</i>
com. St. <i>muppīnε, F. muppênε,</i>	= gen. + St. <i>kuimε, J. kuimê,</i>
Sk., U., H. <i>nuppenε</i>	U., H. <i>kī'mê</i>
ess. St., F. <i>muppenε, Sk., U., H.</i>	= sing.
<i>nuppenε</i>	

*) A paradigmákban a névszók csak a legszokottabb ragokkal vannak föltüntetve.

***) Sk. *wāre (wārê)*, az egyes szám allativusát kivéve, mindenütt *ā (ā)* hangzót tüntet föl a többi nyelvjárások *ā* tőhangzójával szemben.

Egyes szám :	Többes szám :
iness. St., F. <i>muppsne</i> , Sk., U., H. <i>nuppsn</i>	St. <i>muppine</i> , F. <i>muppène</i> , Sk., U., H. <i>nuppen</i>
elat. St., F. <i>muppste</i> , Sk., U., H. <i>nuppste</i>	St., F. <i>muppište</i> , Sk., U., H. <i>nup-</i> <i>piste</i>
allat. St., F. <i>moppān</i> , St. <i>muppije</i> , Sk., U., H. <i>nappān</i>	St. <i>muppite</i> , F. <i>muppète</i> , Sk., U., H. <i>nuppète</i>
abess. St., F. <i>muppet</i> , Sk., U., H. <i>nuppet</i>	—

Hangváltozások az egyes szám allativusában: Dlp. *čälēmē* szem: allat. s. *čälēmān*; Dlp. *lättē* madár: *lättān*; Dlp. *kīcē* vég: *kēēcān*; Dlp. *ētnē* anya: *ātān*; Dlp. *sēipē* fark: *sāipān*; Dlp. *sijjē*, *sijjē* hely: *sājjan*; J. *prutnē* kút: *pratnān*; Dlp. *pūrē* éléstár: *paurān*;

St., F. *ēičē* anya: allat. s. *ēičēān*; St. *tikkē* törvényszék: *takkān*; — St. *svīnē* disznó: *svāiēnān*; — St. *nēpē* kés; *nāipān*; — St. *kūlē* hal: *kūqlān*; — St. *juļēkē* láb: *juļāklān*; — St. *kussē*, *kuissē* vendég: *kuossān*; — St. *munnē* tojás: *monnān*.

Sk. *jāurē* tó (sing. gen. *jāwrēn*, elat. *jāwreste* stb.): allat. sing. *jāwran*; — Sk. *jāpē* év, esztendő (gen. s. *jāpēn*, gen. plur. *jāpēi* stb.), allat. s. *jāpan*; — Sk. *kīrēkē* kő: allat. s. *kārēkan*; — *jūlkē* láb: *jūlkan* (*jalkan*); — Sk., U., H. *wuēmē* erdő: allat. s. *wuāman*.

A többi esetekben a nominativus tömagánhangzója szerepel.

Paradigmák a stenselei nyelvjárás némely -ē végű tövei hangváltozásának bemutatására: *sāmē* lapp ember; *lättē* madár; *čälēmē* szem; *sēipē* fark; *kūlē* hal; *kōqtē* sátor.

Egyes szám :

Nom. <i>sāmē</i>	<i>lättē</i>	<i>čälēmē</i>	<i>sēipē</i>	<i>kūlē</i>	<i>kōqtē</i>
acc. <i>sāmēp</i>	<i>lättēp</i>	<i>čälēmēp</i>	<i>sēipēp</i>	<i>kūlēp</i>	<i>kōqtēp</i>
gen. <i>sāmēn</i>	<i>lättēn</i>	<i>čälēmēn</i>	<i>sēipēn</i>	<i>kūlēn</i>	<i>kōqtēn</i>
com. <i>sāminē</i>	<i>lētminē</i>	<i>čälēminē</i>	<i>sīpminē</i>	<i>kūlminē</i>	<i>kōqtminē</i>
ess. <i>sāmenē</i>	<i>lättenē</i>	<i>čälēmenē</i>	<i>sēipēnē</i>	<i>kūlēnē</i>	<i>kōqtēnē</i>
iness. <i>sāmesne</i>	<i>lättsne</i>	<i>čälēmesne</i>	<i>sēipēpsne</i>	<i>kūlēlesne</i>	<i>kōqtēpsne</i>
elat. <i>sāmeste</i>	<i>lätteste</i>	<i>čälēmeste</i>	<i>sēipēpsste</i>	<i>kūlēlestē</i>	<i>kōqtēpsste</i>
allat. <i>sāmān</i>	<i>lättān</i>	<i>čälēmān</i>	<i>sāipēpān</i>	<i>kūqlān</i>	<i>kōqtān</i>
abess. <i>sāmet</i>	<i>lättet</i>	<i>čälēmet</i>	<i>sēipēpet</i>	<i>kūlet</i>	<i>kōqtet</i>

Többes szám :

Nom. <i>sāmēh</i>	<i>lättēh</i>	<i>čälēmē'</i>	<i>sēipē'</i>	<i>kūlē'</i>	<i>kōqtē'</i>
acc. <i>sāmīte</i>	<i>lētīte</i>	<i>čälēmīte</i>	<i>sīpīte</i>	<i>kūlīte</i>	<i>kōqtīte</i>

Többes szám :

gen. <i>sāmij</i> v.	<i>lētij</i> v.	<i>čilēmij</i>	<i>sī'pij</i>	<i>kū^ulij</i>	<i>kō^otij</i>
<i>sāmēi</i>	<i>lāttēi</i>				
com. <i>sāmij</i>	<i>lētij</i>	<i>čilemij</i>	<i>kuimε</i>	<i>sī'pij</i> k.	<i>kū^ulij</i> k.
<i>kuimε</i>	<i>kuimε</i>				<i>kō^otij</i> k.
ess. = sing.	= sing.	= sing.	= sing.	= sing.	= sing.
iness. <i>sāmīne</i>	<i>lētīne</i>	<i>čelēmīne</i>	<i>sī'pīne</i>	<i>kū^ulīne</i>	<i>kō^otīne</i>
elat. <i>sāmīste</i>	<i>lētīste</i>	<i>čelēmīste</i>	<i>sī'pīste</i>	<i>kū^ulīste</i>	<i>kō^otīste</i>
allat. <i>sāmīte</i>	<i>lētīte</i>	<i>čelēmīte</i>	<i>sī'pīte</i>	<i>kū^ulīte</i>	<i>kō^otīte</i>
abess. <i>namhtā sāmīste</i>					
	v. <i>namhtā sāmij</i>				

2. -ε végű tövek.

Egyes szám :

Többes szám :

Nom. Dlp. <i>pāhčε</i> fiú	Dlp. <i>pāhč'</i>
acc. St. <i>pāhčep</i> , J. <i>pāhčem</i>	Dlp. <i>pāhčēte</i> , St. <i>pāhčēte</i>
gen. Dlp. <i>pāhčen</i>	Dlp. <i>pāhčēj</i> , St. <i>pāhčēj</i>
com. St. <i>pāhčīne</i> v. <i>pāhčīnε</i> , J.	St. <i>pāhčēj</i> v. <i>pāhčēj</i> <i>kuimε</i> , F., Sk.,
<i>pāhčēne</i> , H. <i>pāhčēnε</i>	U. p. <i>kūimē</i> , H. <i>kō^omē</i>
ess. Dlp. <i>pāhčēne</i>	= sing.
iness. Dlp. <i>pāhčēne</i> , Sk., U., H.	St. <i>pāhčēne</i> v. <i>pāhčēnε</i> , J. <i>pāhčēne</i>
<i>pāhčēne</i> , <i>pāhčēn</i>	
elat. Dlp. <i>pāhčēste</i> , Sk., U., H.	Dlp. <i>pāhčēste</i> , St. <i>pāhčēste</i> , Sk.,
<i>pāhčēste</i>	U., H. <i>pāhčēste</i>
allat. Dlp. <i>pāhčēste</i> , St. <i>pāhčēste</i>	Dlp. <i>pāhčēste</i> , St. <i>pāhčēste</i>
abess. Dlp. <i>pāhčēste</i>	St. <i>namhtā pāhčēste</i> v. <i>n. pāhčēj</i>
Nom. St. <i>lāhpε</i> ember	<i>lāhp'</i>
acc. <i>lāhpuj</i>	<i>lāhpūite</i>
gen. <i>lāhpun</i>	<i>lāhpui</i>
com. <i>lāhpūinε</i>	<i>lāhpui</i> <i>kuimε</i>
ess. <i>lāhpūnε</i> , <i>lāhpūnε</i>	= sing.
iness. <i>lāhpsue</i>	<i>lāhpūine</i>
elat. <i>lāhpste</i>	<i>lāhpūiste</i>
allat. <i>lāhpste</i> v. <i>lāhpūste</i>	<i>lāhpūite</i>
abess. <i>lāhpste</i>	<i>namhtā lāhpūiste</i> v. <i>n. lāhpui</i>

Egyes szám :

Nom. St. F. <i>talε</i> , Sk., U., H. <i>talε</i> v. <i>tullε</i> tűz
acc. St. <i>tollp</i> , F. <i>tollom</i> , Sk., U., H. <i>tallεm</i> v. <i>tullum</i>
gen. St., F. <i>tollon</i> , Sk., U., H. <i>tallεn</i> v. <i>tullun</i>
com. St. <i>tollīnε</i> , F. <i>tollonε</i> , Sk., U. <i>tallεnε</i> v. <i>tullunε</i> , H. <i>tullunε</i>
ess. St., F. <i>tollonε</i> , Sk., U., H. = com.

Egyes szám :

iness. St., F. <i>tollosne</i> , Sk., U., H. <i>tallešn</i> v. <i>tullušn</i>
elat. St., F. <i>tolloste</i> , Sk., U., H. <i>tallešte</i> v. <i>tullušte</i>
allat. St., F. <i>tollose</i> , F. <i>tollosse</i> , Sk., U., H. <i>tallése</i> v. <i>tulluse</i>
abess. St., F. <i>tollot</i> , Sk., U., H. <i>tallet</i> v. <i>tullut</i>

3. -ā végű tövek.

Egyes szám :

Többes szám :

Nom. Dlp. <i>mānā</i> gyermek	Dlp. <i>mānāh</i>
acc. St. <i>mānāp</i> , J. <i>mānām</i> , -am	St. <i>māniṭe</i> , J. <i>māneṭe</i> , U., H. <i>mānere</i>
gen. Dlp. <i>mānān</i> , J. <i>mānan</i>	Dlp. <i>mānai</i>
com. Dlp. <i>mānēnε</i> , St. <i>māniṇε</i>	id. + St. <i>kuimε</i> , F., U. <i>kuimê</i> , H. <i>kī'mê</i>
essiv. Dlp. <i>mānēnε</i>	= sing.
iness. St., F. <i>manesne</i> , U., H. <i>mānešn</i>	St. <i>māniṇe</i> , J. <i>mānene</i>
elat. St., F. <i>maneste</i> , U., H. <i>māneštε</i>	St., F. <i>mānište</i> , Sk., U., H. <i>mānište</i>
allat. St. <i>mānese</i> , <i>mānije</i> , J. <i>mānuse</i>	St. <i>māniṭe</i> , J. <i>māneṭe</i> , U., H. <i>mānere</i>
abess. Dlp. <i>mānet</i>	St. <i>namhtā mānište</i> v. <i>mānai</i>

4. -ū végű tövek.

Egyes szám :

Nom. St., F. <i>stālū</i> , Sk., U., H. <i>štālā</i> , <i>stālā</i>	St. <i>alāmā</i> ember, férfi óriás
acc. St. <i>stālūp</i> , F. <i>stālūm</i> , Sk., U., H. <i>štālām</i> , -am	St. <i>alāmāp</i>
gen. St., F. <i>stālūn</i> , Sk., U., H. <i>štālān</i> , -an	St. <i>alāmān</i>
com. St., F. <i>stālūiṇε</i> , Sk., U., H. <i>štālēnε</i> , <i>štālēnε</i>	St. <i>alāmūiṇε</i>
essiv. St. <i>stālūnε</i> , F. <i>štālūiṇε</i> , <i>štālūnε</i> , Sk., U., H. <i>štālēnε</i> , <i>štālēnε</i>	St. <i>alāmūnε</i> , -munne
iness. St., F. <i>stālūsne</i> , Sk., H., H. <i>štālesne</i> , <i>štālešn</i>	St. <i>alāmūsne</i>
elat. St., F. <i>stālūste</i> , Sk., U., H. <i>štāleste</i> , <i>štālešte</i>	St. <i>alāmūste</i>
allat. St. <i>stālūse</i> , <i>stālese</i> , -uje, -ije, J. <i>štālūse</i> , Sk., U., H. <i>štālese</i>	St. <i>alāmūse</i> , -osse, -uje
abess. St. <i>stālūht</i>	

Többes szám :

Nom. St., F. <i>stālūh</i> , Sk., U., H. <i>stālāh</i>	St. <i>alāmā'</i>
acc. St. <i>stālūite</i> , St., F. <i>stālīte</i> , Sk., U., H. <i>stālete, -ēte</i>	St. <i>alāmuīte</i>
gen. St., F. <i>stālūi</i> , Sk., U., H. <i>stālai</i>	St. <i>alāmai</i>
com. id. + St. <i>kuīmε</i> , F., U. <i>kuīmē</i> , H. <i>kī'mē</i>	St. <i>alāmai kuīmε</i>
essiv. = sing.	= sing.
iness. St. <i>stālūine</i> , F. <i>stāline</i> , Sk., U., H. <i>stālēne</i>	St. <i>alāmuīne</i>
elāt. St. <i>stālūiste</i> , St., F. <i>stālīste</i> , Sk., U., H. <i>stālīste</i>	St. <i>alāmuīste</i>
allat. St. <i>stālūite</i> , St., F. <i>stālīte</i> , Sk., U., H. <i>stālete, -ēte</i>	St. <i>alāmuīte</i>

5. Egyenlőtlen tagú tövek.

I.

Egyes szám :

Nom. Dlp. <i>alāmuče</i> ember	Többes szám : Dlp. <i>alāmuč'</i>
acc. St. <i>alāmučep</i> , J. <i>alāmučem</i>	Dlp. <i>alāmučītē</i> , J. <i>-itē</i> ,
gen. Dlp. <i>alāmučen</i>	Dlp. <i>alāmučij, -i</i>
com. Dlp. <i>alāmučīnē</i> , St. <i>alāmučīnnē</i> , Sk., U., H. <i>alāmučīnē</i>	Dlp. gen. + <i>kuīmεstb.</i>
essiv. Dlp. = comit.	= sing.
iness. Dlp. <i>alāmučēsñē</i> , Sk., U., H. <i>-ēsñē</i>	= comit. sing.
elāt. Dlp. <i>alāmučēstē</i> , Sk., U., H. <i>-ēstē</i>	Dlp. <i>alāmučīstē</i>
allat. Dlp. <i>alāmučese</i> , St. <i>alāmučēsse, -ije</i> , Sk., U., H. <i>alāmučese, alāmučāε, -āsεn</i>	= acc. plur.

II.

Nom. U., H. <i>māksū</i> fizetés	<i>māksūh</i>
acc. <i>māksūm</i>	<i>māksūwite</i>
gen. <i>māksūn</i>	<i>māksūi</i>
com. <i>māksūwīnē</i>	gen. + <i>kuīmē</i>
ess. id.	= sing.
iness. <i>māksūwīsnē</i>	<i>māksūwīnē</i>
elāt. <i>māksūwīstē</i>	<i>māksūwīstē</i>
allat. <i>māksūwεε</i>	<i>māksūwite</i>

Ritkább ragok.

A határozószókon, névutókon és egyes elszigetelt alakokon az eddig tárgyaltakon kívül más ragok is előfordulnak. Ezek közül néhány az eredetibb alakokat tünteti föl.

A helyhatározó szókön és névutókon a hol? kérdésre *-ne*, ritk. *-nê*, a honnan? kérdésre pedig *-te*, ritk. *-tê* alakot találunk. A hová? kérdésre ezeken is rendszerint ugyanazok a ragok fordulnak elő, mint a többi névszókon, pl. *kukke-ne* messze; *kukhête* messziről; *kalk-se* messzire; *wuîl-nê* lent, alant, *wuîl-te*, St. *vùlh-tê* alulról; *wuole-se* le, alá. — Ugyanezek a *-ne*, *-nê*, *-te*, *tê* helyragok találhatók a rendes névragok inessivusában és elativusában is, csakhogy itt ezek az eredeti helyviszonyt jelölő ragok egy belsőséget jelentő *-s* tőhöz járulnak.

Sok határozószónál és névutónál az eredeti helyragok egy külsőséget jelentő *l* (*le-*) tőhöz járulnak, csakhogy ebben az esetben a hol? kérdésre *-ne* helyett rövidült *-n* rag szerepel; pl. *jille-l-n* nyugati oldalon, *jille-l-te* nyugatról. A hová? kérdésre az *l*-es tő nincs használatban; pl. *jállse* nyugatra. Különben a legtöbb határozószónál az *l*-es és *l* nélküli alakok vegyesen használatosak, még pedig az *l*-es alakok leginkább az elativusban; pl. *jille-ne* nyugaton, *jille-l-te* nyugatról, *jállse* nyugatra; *kukke-ne* messze; *kukke-l-te* messziről; *kalk-se* messzire.

Az *l*-es határozószói alakokhoz rendszeren az egyenlőtlen többtagú szók ragjai járulnak az inessivusban és elativusban; pl. *lûlê-l-isenê* keleten, *lûlê-l-istê* keletről. — Comparativusi vagy egyéb képző után az illativusban *-sen* is használatos; pl. *kukhêb-isenê* messzebb, *kukhêb-istê* messzebből, *kukhêb-â-sen* messzebbre; *orjab-isenê* jobban délen, *orjab-istê* jobban délről, *orjabâ-sen* v. *orjabâ-sz* jobban délre.

Egyes határozószókon prolativusi rag tűnik föl St. *-û*, J. *-â*, St. *-kû*, J. *-kâ* alakban; pl. St. *hâppû*, U., H. *hâppâ* merre, hová (két irány közül); St. *hahkû*, *hâhkû*, J. *hahkâ* oda, ide; St. *hahkû*, J. *hahkâ*, U. *hahkâ* ott, arra, itt, erre; St. *hukku*, Sk., U., H. *hukkâ* merre, hová, hol.

Az időhatározószók általában ugyanazokat a ragokat tüntetik föl, mint a helyhatározószók. Ezeken kívül szerepel az accusativus *-m* ragja, pl. St. *kukhêp*, J. *kukhêp* sokáig, s még gyakrabban a genitivusi *-n*; pl. *âretn* reggel; *êhketn* este stb. Egyes szókön a prolativus ragját ismerhetjük fel; pl. St. *piejjeki*, St., Sk. *piejjeka* nappal; *piejjê* nap; *jejjekâ* éjjel; *jejjê* éj stb.; J. *tâlêvê* tél; *tâlêveka* télen; J. *kîere* tavasz; *kîereka* tavasszal; J. *kîesê* nyár; *kîesêka* nyáron; J. *êakê* ős; *êakêka* ősszel.

A módhatározószókhöz járuló ragok közül csak azokat említjük fel, melyeket egyes névmástövek vesznek föl. A *ku-* kérdő névmási tőtől származnak *ku-k-tê*, *ku-k-tε*, *ku-m-tê*; a *ta-* mutató névmási tőtől: *ti-mê-tê*, *tâ-mê-tê*; a *na-* tőtől: *na-mê-tê*, *nâ-mê-tê*; a *nu-* tőtől: *nu-mê-tê*; a *nus-* tőtől: *nus-mê-tê*. Mind ezekben a *-tê* ugyanaz mint helyhatározó szóknak *-tê* ablatívusi ragja, a *k* és *m* pedig úgy látszik csak nyomósító elemek.

Határozószók.

a) Helyhatározók.

ta- és *tâ-* névmási tőtől: inessivus: St., F. *taşnê*, J. *taşnê*, St., J. *taşnê*, J. *tâšnê*, U. *taşnê* itt, ott; St., J. *taşnê*, J. *tâšnê*, U. *taşne*, Sk., U. *tâšnê*, Sk. *tâšne*, *tâšn* itt; — elatívus: St., J. *tâstê*, J. *tâštê*, U. *tâstê*, St. *tâstê* onnan; St. *tâstê*, U., H. *tâštê* innen; — allat. St., J. *tâsse* ide, oda; U., H. *tasse* ide, erre; St., J. *tâsε* ide; prolatívus: St. *ťahkû*, *tâhkû*, J. *ťahkâ*, U., H. *ťahka* oda, ide; St. *takkû*, J. *ťahkâ*, U. *ťahkâ* ott, arra, itt, erre.

tu- névmási tőtől: iness.: St., F. *tušnê*, J. *tušnê*, U. *tušnê* ott, amott; elat.: J. *tustê*, *tuštê* onnan, amonnan; allat.: J. *tusse* oda, amoda; prolat.: St. *tuhkû*, *tuhku*, J. *tuhkâ*, *tuhka* oda, el; U. *tuhkâ*, *tukka* ott, arra.

tappe- és *tâppe-* comparatívusi tőtől: locatívus: St., J. *tappene*, U. *tâppene*, St. *tâppene* itt, St., Sk. *tâppene* ott; ablatívus: St. *tâppete*, *tâppete* innen, St., F. *tâppete* onnan.

tuppe- comp. tőtől: loc.: St., J. *tuppene*, J. *tuppene*, *tüppene* ott; ablat. St. *tuppete*, U. *tüpte*, *tüpte* onnan.

tappel- (l helyképzővel bővült comparatívusi) tőtől: loc.: U. *tappoln*, *tappoln* innen, diesselts; ablat.: Sk. *tappelte*, U. *taplte*, *tâplte*, *tappol*, *tappl* innen, von hier; Sk. *tâppelte* onnan.

tuppel- (l helyképzővel bővült comparatívusi) tőtől: loc.: U. *tuppoln* -n túl, jenseits; ablat.: U. *tuppelte*, *tüppelte*, *tupplte* onnan. St., J. *tîekê*, St. *tîhke* ide; F. *tûlê* amott.

ku- névmási tőtől: iness.: St. *kušnê*, *kušnê*, J. *kušnê*, F. *kušne* hol, ahol; U. *kušnêš* hol?; G., H. *kušn-akt* valahol; St. *î . . . kúšnek* sehol; elat. St. *kústê*, J. *kuštê*, St. *kúste*, H. *kušte* honnan, ahonnan, U. *kústêš* honnan? Sk. *kuštem* honnan?; allat. St., J. *kússe* hová, a hová, U. *kússeš* hová? Sk., U. *î kússe kênû* sehová sem,

sehol; prolat. St. *kukku*, *kuhku*, Sk., U., H. *ḱukkā*, *ḱukka* merre, hová, hol, ahová, ahol (NB. St. *kukk-ačep uluks waccet* merre menjek ki?); U. *kukkus* (ritka) merre? hová?

ḱuppe- comparativusi tőtől: locat. F. *ḱoppene*, Sk., U. *ḱuppene*, H. *ḱuppénê* hol?; ablat. St. *ḱuppete*, F. *ḱoppete* honnan?; prolat. St. *ḱappû*, U., H. *ḱappā*, H. *ḱappa* hová, merre? (két irány közül); St., F., Sk. *ḱapp* hová, merre, hol; ī . . *ḱapp* sehová se.

ḱuppel- (-l helyképzővel bővült comparativusi) tőtől: ablat. U. *ḱuppélte*, U., H. *ḱupprte* honnan (két hely közül), honnan.

F. *ḱállê* (*ḱáll-ihte kāreyes* hol a holló?), U. *kullê* hol, Sk. *kuelles* hol van?

má- névmási tőtől: inessiv. U. *mošnê* hol; elat. St. *maštê*, Sk., U. *maštê*, U. *moštê* honnan.

Egyéb névszótövektől:

pijje felső, felül levő: locat. St., J. *pijjene* fönt; ablat. St. *pijje*te fölülről; allat. J., St. *päjjese* adv. és pp. föl, fölé; — St., J. *pijje*ln adv. és pp. fölött, át, keresztül, -ra, fölé; U. *pijje*lte fölülről; St. *pijje*lišnê pp. -n (an, on, en, ön), fölött, felső részen; H. *pijje*lištê pp. -ra, fölé (*ābrê poatā mū p.* ein regen kommt über mich).

wuole-: St. *vūlnê*, U. *wūlnê* lent, alatt; St. *vulhtê*, U. *wūltê* alulról; St., J. *woulose* le, alá; — F. *wuolesne*, H. *woulušnê* pp. alatt, U. *wueletišnê* pp. alatt.

St., J. *āwq* (= *āwε*?) le (igekötő: *cāpkit ā.* letörni).

St., J. *nällnê*, J. *nälēnê* adv. és pn. rajta, rá; -n (on, en); St., J. *nälltê*, St. *nällhtê* pp. -ról, -ről; St., J. *nille* adv. és pp. rá, rája; -ra, -re.

ante elő, elől levő: St., J. *autenε* adv. és pp. elő, elől, elül; előtt; U. *autom* pp. előtt; *ū^{te}*, W. *ū^{ete}* pp. elé; St. *autsne*, U. *autšn* pp. előtt; St., J. *autste*, J. *autšte*, *autšte*, H. *autštê* pp. elől, -től, elé: St., J. *autse*, H. *auts* adv. és pp. előre, elő, elé; — F. *autelen*, U. *autln* adv. és pp. elől, előtt; előre, elé; F. *autelste*, Sk., U., H. *autelištê* adv. és pp. előtt; előlről, elé; -től.

U. *mučite*, U., Sk. *mučitse*, Sk. *moitse* adv. és pp. elé, entgegen.

St. *murrote* útjába, elé(?); *mī m.* *poatā* a mi útjába jön.

St., F. *miúúe*, St. *miúúê*, Sk. *miúújā* hátsó, utána levő, következő: St., F. *miúúesne*, St. *miúúesn*, Sk., U., H. *miúúesn*, U. *miú-*

néšne adv. és pp. után; J., St. *miññeln* után, mögött, mögé, hátra; U. *miññelte* adv. és pp. után, mögött, hátul; U. *miññelišnê* pp. mögött; J. *miññelistê*, *-listê*, H. *miññelistê* adv. és pp. után, mögött.

U. *kamčëmišnê* adv. és pp. hátul, mögött; U. *kamčëmistê*, *-mistê* adv. és pp. hátulról, mögől: U. *kamčëmāsε* adv. és pp. hátra; mögé; — H. *kancemen* pp. mögött.

F. *pioŋyose*, *püoŋyose* adv. hátrafelé.

St. *poqstête*, *pöstête*, *pöstit*, F., Sk., U. *poqstête*, F. *pöstête*, Sk. *pöstête* adv. vissza; — F. *pöstolen*, *pösteln*, U., H. *poqstln*, Sk. *poqštlu*, U. *pöstln* adv. vissza.

Sk. *wuístête*, H. *wuóštêre*, *wuóstre* adv. vissza; St. *vuiste*, F. *wuóste*, Sk. *wuéstê*, U. *vuistê* adv. és pp. felé, iránt, ellen, -nek.

St., F. *sisnê*, Sk., U., H. *šišnê* adv. és pp. bent, belül; -ban, -ben, közt; — St., F. *sistê*, Sk., U., H. *šistê* adv. és pp. belülről; -ból, -ből; — St., J. *šivse*, U. *šivse* adv. és pp. bele, be; -ba, -be, közé; — F. *šišnielte* belül.

St. *oľokone*, *oľokone*, F. *oľokane*, J. *oľăkanε*, U. *oľăkenε*, H. *oľăkēne* adv. künn; St. *oľokute* adv. kívülről; St., J. *uľukse*, *uľuks* adv. ki; — H. *oľăkaln* adv. és pp. kívül; U. *oľăkelte* kívülről.

St., J. *pivre*, *pivere*, *pivε*, St., F., Sk. *peivere* adv. és pp. körül, köré; -ről, -ről; — St. *pivre-jarakan*, U. *piv-jarkan* adv. és pp. körül, köröskörül.

kaskε közép: St., F. *kaskne*, F., Sk. *kaskn*, Sk., U. *kaskñ* adv. és pp. között; St. *kaskije*, U. *kaskān*, *kaskse* adv. és pp. közé; U. *kaskā* adv. és pp. közepén, közepére, közepéig; St. *kaskɔp* adv. és pp. között.

St. *kuoutelišnê*, U. *kuoutelišnê*, *kautelišnê* közepén (*javrēn k. a* tó közepén); U. *kuoutelištê*, *kautelištê* közepéről; St. *kuoutelεstε*, U. *kuoutelase*, *-lase*, *-laseñ*, *kautelase* közepére.

kukhê, *kukhês* hosszú, messze: St., J. *kukhene* adv. messze; — St., U. *kukhete* adv. messziről; U. *kukhete miētê* adv. id.; — St., J. *kakhse*, H. *kahkan* adv. messzire; — Sk., U. *kukhelte* adv. messziről; — comparativusi tótól: *kukhebñ* adv. tovább, messzebb; — Sk., U. *kukhêbišnê*, *-isnê* adv. messzebb; *kukhêbištê* adv. messzebb-ről; Sk. *kukhêpāsen*, Sk., U. *kukhêpāse* adv. tovább, messzebbre; — superlativus: U. *kukhêmušnê* legmesszebb; U. *kukhêmuštê* legmesszebb-ről; U. *kukhêmāse* legmesszebbre; — U. *kukhemust* legtovább.

F. *miehcete* adv. messziről; *miehcete täppete* oldalról; U. *miehcse* adv. messzire; — U. *miehcëbišnë* adv. messzebb; *miehcëbistë* adv. messzebről; *miehcëbāsε* messzebbre.

F. *mõhcne* adv. oldalt, félre; *kukkene m.* adv. messze, félre eső; — F. *mõhce* adv. oldalt, félre (*waccëjim m.* félre mentem). — V. ö. *miehcete* stb.

St. *tauvus* adv. messzire a parttól.

St., J. *portε*, St. *poqrhte* adv. el, oda.

J. *lihke* adv. és pp. közel; egészen mellett; — U. *lihkste* adv. közelről; — U. *lihkubišnë* adv. közelebb.

St. *kieskë*, *kieskës* közel: Sk. *kiëkëišnë* adv. közel; — comp. tőtől: St. *kieskëbišnë* adv. közelebb; St. *kieskëbasse*, F. *ki'ckëpse*, Sk. *kiekëpāsen* adv. közelebb, közelebbre.

U., H. *kahtës* közel: U., H. *kahtšn* adv. közel; U. *kahtste* közelről; — U. *kahtëbišnë* adv. közelebb; H. *kahtëbāsεn* adv. közelebb, közelebbre; — U. *kahtemus* adv. legközelebb.

J., St. *pīεε*, Sk. *pēāε* part, oldal: inessivus: St. *piëlesne*, *piëlesn*, *peālesne*, U., Sk. *piëlesn*, *peālesn*, H. *piëlsn*, *peëlsn* adv. és pp. mellette, -nál; — elat. F. *pielestë*, U. *piāleste* pp. -tól, mellől; — allat. St., U., Sk. *piëlesε*, *peālesε* pp. mellé, -hoz.

Sk. *luowut suiëran* adv. egymás mellé.

U. *kuëktēln*, *kuëktln* adv. és pp. két oldalt, két felől; *kuëktëlistë* adv. és pp. két oldalról, két felől.

St. *pājenoln*, *pājunuln* adv. és pp. kívül, félre, mögött.

Sk. *tōres* félre eső: *t-lahkan* adv. félre.

St., J. *kōatë*, J. *kūotë* sátor: iness. F. *koqtsne*, U. *koatšn*, *kuotšn*, U., H. *kuotšne* adv. otthon; — elat. J. *koatste*, *kuotste*, *kuotste* adv. hazulról: — allat. (sing.) St., J. *koatān*, Sk., U., H. *kōatan*, U., H. *kuatan*, H. *kōatse*; allat. (plur.) F. *kōateje*, U., H. *kōatere*, *koatre*, H. *kuot're*, *kuot're* adv. haza.

F. *heimε*, U. *hāimε*, St. *hëiëmę* ház, otthon: iness. St. *hëiëmusn*, U. *hāimošn*, *hëimεsn* adv. otthon; — elat. St. *hëiëmuste*, F. *heimoste*, U. *hëimište* adv. hazulról; — allat. (sing.) St. *hëiëmuse*, F. *hemεε*, U. *hëimuse*; allat. (plur.) F. *hëmetε*, Sk. *hāimεtε*, *hāimere* adv. haza.

U., Sk. iness. *ōrjene* adv. délen; — elat. U. *ōrjeste*, U., Sk. *ōrjelte* délről; — allat. U., H. *ōrjise*, H. *ōrjis* adv. délre; — iness. U. *ōrjalisnë*, *ōrjalisnë* pp. délen; elat. U. *ōrjalistë* pp. delről; —

comp. iness. U. *ðrjabišnê* adv. messzebb délen, jobban délen; — elat. U. *ðrjabištê* adv. messzebb délről, jobban délről; — allat. U. *ðrjabise*, *ðrjabāse*, *ðrjabase*, *ðrjabāsen* adv. jobban délre.

U. *nuorhtε*, *n^oorhtε* északi: iness. F. *nurhtene*, Sk. *nuorhtene*, U. *n^oorhtene* adv. északon; — elat. Sk., U. *nuorhtelte*, U. *n^oorhtelte*, *nuorhtlte*, *n^oorhtelīstê*, *nuorhtstê* adv. északról; Sk., U. *nurhtse* adv. északra; — comp. iness. U. *nuorhtebīšnê* adv. jobban északon; elat. U. *nuorhtebīstê* jobban északról; allat. *nuorhtebise*, *nuorhtebasen* jobban északra; — superl. iness. U. *nuorhtemišnê* legmesszebb északon; elat. *nuorhtemištê* legmesszebb északról.

lū^olê, *lūelê* keleti: iness. J., St. *lūlene*, *lū^olene*, *lūelene* adv. keleten; — elat. J., St. *lūlelte*, U. *lūelelte*, *lūlte* adv. keletről; — allat. J., St. *lūlōse* keletre; J., St. *lūks* keletre, kelet felé; — Sk., U. *lūlēlišnê* adv. keleten; elat. U. *lūlēlištê* keletről; — comp. allat. U. *lūlēbase* adv. jobban keletre.

jillê nyugati: iness. Sk., U. *jillene*, *jilleln* adv. nyugaton; — elat. Sk., U. *jillelte*, H. *jallite* nyugatról; — allat. Sk., U., H. *jallōse*, U. *jallōse*, *jällōse* adv. nyugatra; — elat. U. *jillēlistê* nyugatról.

Csupán post-, ill. præpositiókként szerepelve jegyeztem föl a következőket:

iness. F. *nuōlesnε*, St. *nuōlésne*, *nuōlesne*, *nuelīsnê*, *nuelīsn*, *nuqlên*, Sk., U. *nuōleşn*, U. *noalesne*, *noalesšn*, H. *noalêm*, *nuolêm* pp. alatt; — elat. St. *nuoleste*, *nueleste*, U. *noalēste* pp. alól; — allat. St. *nuqlān*, F. *nuqlan*, Sk. *nuqlān*, St., J. *nealān* pp. alá.

H. *ðvrū* pp. fölött, -ról.

St., F. *tūeksne*, F. *tūøksne*, U. *tūøksn* pp. mögött; — elat. F., U. *tūøkste* mögöl; — allat. St. *tūqkān*, F. *tuokān*, U. *teakān* mögé.

U., H. *mihtê* közepén, közepére, közepéig; közé; — U. *m. maōite monnom* épen velem szemközt.

St., F., U. *čirre*, St. *čerrε*, St. *čerr*, H. *čitt* át, által, keresztül. F. *tuqrest*, U., H. *toarēst*, Sk., H. *toqrēšt* át, által, keresztül (vmi fölületen; pl. *t. jaurēm* v. *jaurēn t.* tavon keresztül).

St. *paktu*, Sk. *paktā* át, által, keresztül; mellette el, mentében.

U. *rastā* át, keresztül (acc.-sal: *r. viēlman* a folyón keresztül). F., U. *paltε*, Sk. *palt* mellett, mellé; U. *paltsn* mellett; U,

paltste mellől; U. *palts* mellé; — St. *paltelen*, U. *paltln* mellett el, St. nélkül.

St. *lū^unê*, J. *lūinê* -nál, -nél; St. *lū^uhtê*, F. *lūihtê*, U., H. *lūitê* -tól, -től; U. *lū^use* -hoz, -hez.

St. *kāiēku*, J. *kāiākā* -hoz, -hez.

St. *ācōln* -ra, -re, -nek, fölé, át.

J., St. *mietê* után, szerint; -ért; mentében; -n (-an, -on), -ra, -re; *kukhite mietê* messziről.

Sk., U. *suntāre* -hoz, felé.

U. *rājan* -ig.

St. *tappêlcsne* -n innen (*stārn t.* a városon innen); U. *tappōln*, *tappōln* id. (*t. pērjem* a hegyen innen); — U. *tuppulun* -n túl (*t. pērjem* a hegyen túl).

b) Időhatározók.

ku- névmási tőtől: *koqssê* St., *kāssê*, *kossê*, *kussê*, *kussε* St., F., Sk., *koassê*, *koššê* U., H., F. 1. adv. és conj. midőn, mikor; — *ī . . . k.*, U. *ī . . . koššê kih* sohasem; — U. *koššê ih koššê* hébe-korba, néha-néha; — U., H. *koass-akt* (*koassie akt*) valamikor; — 2. St. *koqsse*, F., Sk. *kosse*, *kussê*, *kussε*, U. *koššê*, U., H. *koassê* adv., pp. és conj. míg; -ig; — Sk. *kussε-tarhk* míg, -ig.

ta- (*tä*-) névmási tőtől: Sk. *tannohk näl^enê* arra rá, mindjárt; — H., U. *tistê*, *tištê*, Sk. *těstê* adv. többé; — St., F., Sk. *tällê*, *tle*, J. *ṭillê*, *ṭillê*, *ṭlje*, *ṭlje*, St., F. *telle*, *tell*, *tele*, *tel*, *tle*, F. *tlê*, *tellele* adv. ekkor, akkor, aztán, most, tehát, hát; — St. *ṭallê*, *ṭall*, Sk. *tällê*, *ṭalle*, H., U. *tällä*, H. *ṭalle*, F. *ṭall* adv. most, ekkor, ime; — St., J. *tālê* adv. most; — Sk. *tammtālā* adv. mai napig.

J. *tallāh*, U., H. *ṭallak* adv. azonnal, mindjárt.

St. *tie* (magánhangzók előtt: *ti*, *tī*), F. *tē* = *tällê*.

nāgen: U. *ī . . . nāgen kih* sohasem.

kukhê 'messze' tőtől: J. *kukhê*m, St. *kukhêp* adv. sokáig; *man k.* meddig, a meddig; *tann k.* nagyon sokáig, olyan sokáig; — comp. J. *kukhêbm* tovább; F. *ān kukhêbm* még tovább; superl. U. *kukhêmust* legtovább.

Sk. *kashšn*: *tännê k.* aközben, azalatt.

aute tőtől: J., St. *autse*, St. *auōtse* mielőtt, St. előbb, azelőtt; — U. *autšn*, St. *autsne*, *auōtsne* azelőtt, előbb; — *au. kuh* conj. mielőtt; — U. *autsukse* előre, im vorhinein, im voraus.

miñúé töttől: Sk. *miñúete*: *tähtê m.* azután; — U. *miñúelte* után, *mulva (jāpên m.* egy év *mulva, után)*; J. *miñúelistê*: *tan m.* vagy *tahtê m.* azután; — U., H. *mayyan* után (*m. kaska-pêjjen* délután; *tan m.* azután); — St. *miñúeln kuh*, H. *mayyan kuh* conj. miután; — Sk. *miñúets kēācān* végre, utóvégre; — J., St. *miñúemus* utoljára; Sk. *āllom minnemus*, St. *kaihkε m.* legutoljára; H. *māygemusn* utoljára.

J., St. *wúostak* először, előbb; — F. *sēnε*, U. *sēn*, Sk. *sān*, *sānn* adv., pp. és conj. aztán; miután; óta, mióta; — J. *āskā*, *āskā*, St. *eska* aztán.

J. *ṭāiēmān*, *ṭāiman* taval; — U. *tan pējjen*, *tam pējjen ma*; — F. *tunn pējjen* tegnapelőtt; — J., St. *āreṭn*, F. *ārtn* reggel; — St. *piejjeke*, St., Sk. *piejjeke* nappal; — U. *mayan kaska-pējjen* délután; — J., St. *ēkheṭn* este; — U. *jāiēkā* éjjel; U., Sk. *jirreṭe*, St., F., Sk. *jirreṭn* holnap; — St. *joktān*, J. *joktan* tegnap; — F. *mup-pēn piejjen* holnapután.

U. *āinεken*, H. *ainign*, *āinik* mindig, folyton; H. *tūⁿ* *jāpê* mindig; — Sk. *āltin* mindig; — F. *āluq* mindig, folyton; — J. *aktu* egyre, folyton; F. *tann aktu* id.; — St. *ēktst* egyre, folyton, mindig, gyakran; — U. *iktegas* örökre; — F. *i . . . aldreε*, U. *ī . . . aldri*, *ī . . . altriki*, H. *ī . . . aldreε*, *ī . . . aldr* soha.

H. *štundum* egy darabig; *kukhêm štundum* jó darab ideig; — St. *āhcīci* egy kis vártatra; — St., F., U. *šnarhteε*, *šnarhteε* nem-sokára, már; — St., J. *jū* már.

St. *ačček*, U., H. *aččen*, H. *aččēn*, *āččēn* nem rég, a minap, az imént; — St. *lank^{ok}* régóta, sokáig.

F. *sēnto*, U. *sēnte*, *sēnte*, *sāine* későn.

St. *tāivai* gyakran; — F. *urrusest* újra; — J., St. *vilt*, St. *vitt* ismét; — St., J. *vīlē* többé; még; ismét, még egyszer; tovább; — St., J. *ai*, St. *āi* ismét, megint; — J., St. *annε*, *ānnε*, *ānnē*, Sk. *hannε*, H. *ānīe*, *ānīe*, St., F. *ānye*, *āye*, F., U. *ānnu* még; még most; Sk. előbb.

St. *ēkth* egyszer; — J., St. *aikēn*, *aikēn* -kor, -szer: *autēε aikēn* azelőtt, az előbb; *kaiken ai.* mindig; — St. *fārhtn aikēn* id.; *muppēn ai.* máskor; Sk. *jeāc-ai.* máskor; *ṭan ai.* ekkor, akkor; — *aktu aikēn* egyszer; *kuoktn ai.* kétszer; *wúosts ai.* először; *čēčēṭn ai.* hetedszer stb.; — U. *nappādest* másodszer, újra; U. *kālmεdest*, St. *koqlmāṭēst* harmadszor; — F. *pālēn* -szer: *aktu pālēn*

egyszer; — Sk. *nupp* máskor; U. *nuppast*, H. *nuppèst* másodszor.

Sk. *tarhk* ekkor.

Csupán névutókként szerepelve jegyeztem föl a következőket:

U. *kí'este*, Sk. *kíecste* óta, -tól fogva (*éí'ée jãpien kã'este* hét év óta; *tãhtê kã'ecste* azóta, attól fogva). Alapszó: *kíecê* vég.

St., J. *pãleste* óta, körül: U. *mũ mãnã-pãleste* gyermekkorom óta; St. *luhkê o kuokten jãpij pãleste* 12 év körül.

H. *mãeran*: *tan m.* eddig.

c) Mó d h a t á r o z ó k.

ku- tótól: St., J. *kuktê*, St. *koktê*, St., Sk. *kukte*, St., F. *kukt* (magánhangzóval kezdődő szó előtt), H. *kuktê* adv. és conj. hogyan, ahogyan; mint, amint; mikor, midőn; ha; hogy, úgy hogy; mivel, minthogy; — St. *ijñe kuktê* sehogyan; *ij . . . kukték* sehogyan se, semmikép se; — St. *kuktê, kuktê-tê; koktê, koktê-tê* miért; — Sk. *kuktem* v. *kuktem-tállê* hogyan?; F. *kuktem-tê, kuktêm-tê* miért, a miért; ahogyan; Sk. *kuktems-likkê* hogyan? miképen? mi módon? — U., H. *kumtê, kumêtê*, H. *kumt'ê* adv. és conj. hogyan, ahogyan, amint; midőn; mihelyt; ámbár; bárhogyan; hogy; miért?

ma- tótól: St., J. *mainê, mãinê* miért?; St. *mãinê-tê* id.; St. *mãstê*, Sk., U. *mãstê* miért?; F. *mãssãse* (tagadó mondatban): *ĩ . . . mãssãse kann* hiába; — Sk., U. *mannasĩnê, mannasĩnê* miért; Sk. *mãnnê* id.

ta- tótól: Sk., H. *timêtê*, H. *dĩmêtê, dĩmêtê* így, úgy; Sk. *tãmêtê* úgy.

na- tótól: St., J. *namêtê*, St. *namtê*, U. *nĩmtê, nõmtê* így; St. *nãmêtê, nãmhtê* úgy; — F. *nãmtã*, St. *namhtã* 1. nélkül (St. *namhtã kũ'liste* halak nélkül); 2. F. *tutnãh mãtêh kan nũgũte arrat nãmtã* ti ketten nem lehettek megelégedve semmivel se.

nu- tótól: St., J. *nũmêtê, nũmetê*, St. *nũmhtê* úgy; F. *nomtet* semmi nélkül; F. *numtah, numtã'* nélkül (abessivus, gen. és acc.-sal: *numtah pennat* toll nélkül; *n. toi* azok nélkül; *numtã' hêptom* lélekzet nélkül).

nuo- tótól: St. *nuomêtê* úgy.

tuo- tótól(?): St., F. *tuolê* ime, bizonyára.

Mellénevekből módhatározókat St., J. *lãkan*, J. *likkê, likkê* (St., J. *ẽãppês-lãkan*, J. *ẽãppês-likkê* szépen; *wãstês-l.* csunyán)

hozzájárlásával képeznek; melléknévi névmásokhoz pedig ezen kívül H., U. *lĕjin*, Sk. *lĕjinε*, U. *läinε* járulnak, -ként, -kép, módon jelentéssel (*sāmma lĕjin* hasonlókép, ugyanoly módon; *jâč-läinε* máskép). Megjegyzendő, hogy a melléknév gyakran minden rag hozzájárulása nélkül is szolgálhat módhatározóul; pl. *nunnahke* erős és erősen; *stĕlle* csöndes és csöndesen. Több névszóhoz -ī (-i, -ij), -t, -stī, másokhoz egyéb rendes névragok járulnak módhatározói jelentéssel. A legtöbb módhatározón azonban semmi ragot sem ismerhetünk föl.

St., Sk. *sō*, F. *so* így, úgy; akkor, aztán, hát; — U. *lĕkāine* szintúgy.

St. *čarāķi*, F. *čarrāka*, *čarεkā*, *čerεlā*, Sk. *čarāķa*, *čarrāķa*, *čarrāķā*, *čarrĕķa*, U. *čarrĕķā*, *čerrĕķε*, H. *čirreķe*, *čirreķi* igen, nagyon, erősen; comp. St. *čarrεkepi*, Sk. *čarrĕkepe*, U. *čirrekepe* erősebben, jobban, inkább; superl. U. *čarrĕmust* leginkább; — J. *alāvās* igen, nagyon; — J. *jĕnem* nagyon; sup. F. *jĕnems* leginkább; — St. *sakhī* igen, nagyon; *tann* s. olyan nagyon; — St. *āpmarīhken*, *āpmūrīhken*, *āpmarīhketi* igen, nagyon, fölötte; — St. *ōmmoč*, *ōmmoči* igen, nagyon; — F. *alteln* és *alteln för* nagyon; St. *för ōmmoči* igen nagyon; — Sk. *aimam* igen nagyon, meglehetősen; — Sk. *ōpare* igen, nagyon, sokkal (*ō. kļuekzākappā* sokkal okosabb); — U. *hāile* igen, nagyon; — H. *pōde* nagyon.

F. *čaukstie*, U. *čauksti* erősen, szorosán; — St., F. *faste* id.; — Sk. *nunnahke* erősen.

U. *rente*, *rent* egészen, teljesen; — F. *āvöre* id.; — *ūhtε*: *ū. tarĕjet* elvégezni, véghezvinni, teljesíteni; — H. *hauk*: *h. lākih* agyonütni.

F. *āln*, Sk. *āllom*, U. *āllen*, *alĕn* leges-, leg- (*ā. wuostokumus* leges legelső); — J. *ān*: *ān rāihkepe* még gazdagabb; — U. *lanke* sokkal, jóval (*l. hĕvēsappe* sokkal jobb).

St. *suojĕmučci* lassan, halkán, titkon; — St. *stĕlle* csöndesen; — U. *ūmorote* lassan; — H. *šeine*, *šein* id.

St. *smuohte* egy kicsit: *smuohte jeh smuohte* lassanként, nach und nach; — J. *āhčĕče*, Sk. *anneče*, St. *anneči*, *ānneci* egy kissé, kevésbé; — H. *lāgome* meglehetősen.

U. *puoraku* jól; comp. U. *puārebu*, *puārebet*, St. *puerepu*, *puorepe* jobban, inkább; sup. St. *pāremust*, *pāremus* leginkább; — F., H. *vĕle* jól; — St. *vārrεpū* rosszabbul; — U. *helle*, *hille* in-

kább; — F. *hellste*, H. *hellste* id.; — F. *mestā* leginkább; — F. *än*: *än reihkεpε* még gazdagabb.

U. *plēhčest* oldalt; — Sk. *kuíntē* hanyatt; — St. *juohkelte* félre, félre eső, külön; — J. *luowus*, *luous* szabadon, szabaddá, ki- (*luóiti'* l. szabadon bocsátani); — St. *karvust* készen, késszé.

St. *uktεk*, J. *uktok*, *oktok*, *oktak*, *aktok*, *aktqk*, H., U. *aktuk*, *aktek* egyedül; — St. *oktekεpse* magában, für sich; — *čognksne* együtt; *čognkän* együvé, össze; — J., St. *aktεnε*, St. *aktεnε*, *aktne*, *aktinε*, U. *aktu* együtt; St., F. *aktsnε*, U., H. *aktsn*, *aktšn* együtt, össze; — St., γ. *miúúesn*, U. *minnešn* -vel, -vel együtt (*ül'e äcé kanna miúúesn* atyám nincs velem; *éh mātē' tū'n kaik waltē m.* nem tudnak mindent magukkal vinni); St., F. *mētän* vele, magával, magukkal, egyúttal; — U. *kuóktā* ketten; — U. *karrε*: *akte k.* együtt; — Sk. *čomp po čomp* vagy: *čuompi-čuompi* csapatonkint; — F. *aimonε*, St. *aimunnε* hátra, übrig: *männe ai. šuttēm tāsne* itt maradok (= svéd: jag blir kvar här);

U. *kutā* ketté; — F. *kértēn*, U. *kärjān* -szer, -szeresen, -szor, -szorosan; *aktu k.* egyszer, egyszeresen, einfach; *kektēn k.* kétszeresen, duplán.

St., F., Sk. *jā*, F., U. *hòajā*, Sk. *oajā* igen, ja; — Sk. *ül'e'*, *üjje'* nem, nein; U. (*ov*) *ikke* id.; — St. *riektu*, J. *riektā*, *rāktā* igazán; St. *riekte* egyenesen; — St., F. *rāhtst* bizonyosan; — F., U. *sātnān*, *sātnan*; Sk. *satnan*, H. *sa'anān* igazán, valóban; — St. *uihte*, Sk. *huit*, Sk., U. *huitskεp* valóban, csakugyan; — St. *tarhkε* (l. Sk. *tarhk*) bizony, biz, hát; — St., J. *pātt*, U. *patt* id.; — Sk. *sorn* id.; — St., U. *kuit*, St. *kuiht* id.; — St. *alt* bizony; — Sk. *čäüne*, *čv'ne* bizony, ugyan; — St., Sk. *māje* biz, ugyan; — St. *nakk* bizony, pedig; — St. *nō*, *nū*, F. *no*, *nu* biz, ugyan, hát (l. még nyomósító particulák).

Sk. *vīe*, *vī'*, *vi* talán, lehet; St. *kannε*, U. *kannā*, *kanna* (magánhangzók előtt *kann*) talán; — St., Sk., U. *jallān* alig, kaum; — St. *māhta*, F. *māta* majdnem, alig; U. *riyan* majdnem; — Sk. *mörhtsi*, *motse* majdnem, alig. — U. *föjjän* id.; — Sk. *kāpšum* persze, természetesen; — St. *ālder* sehogyan sem; — U. *forjāves* hiába.

St. *menter* különben; — St. *jaltest* id.; — St. *ammai*: *ijje ammai kuh lī's tap paihpāp uđstet* sehogysem használt azt a sípot megvenni.

Névutókul használt módhatározó szók:

St. *kuime*, F., Sk. *kuimé*, U., H. *kū'mé* adv. és pp. -val, -vel.

U. *pēsln*, *pījeln*, *pielleln* nélkül (accus. és abessivussal: *p. tatnom* nélkül; *p. kuliksept* kés nélkül); — F. *numtāh* id. (accus. és abessivussal); — H. *tamta'* id.; — U. *ūtan* id.; — U. *wanā* (ritka) id.; — St. *pahtelen* id.

St., J. *pīre*, *pī're* -ról, -ről.

St., J. *pījeln* U. azonfölül, F. *tan p.* azért.

St. *tieti*, U. *tiete*, H. *tiet* -ért, miatt (*mann t.* miért); — F. *kèlté* -ért.

Számnevek.

Tőszámnevek: 1. *akte*; 2. St. *kuokte*, F. *k^uokte*, Sk., U., H. *ke'kte*, *k^uokte*; 3. *kulümε*, 4. *nèlējε*, *nèlėje*, 5. St. *vihte*, F. *vīte* (*veihté*), Sk., U., H. *vīte*; 6. St. *kūhte*, F. *kouhte*, Sk., U., H. *kū'tε*; 7. St. *čičε*, F. *čī'hes*, Sk., U., H. *čī'če*; 8. St. *kakcē*, F., Sk., U., H. *kākcē*, *kākcē*; 9. St. *ukcē*, F., Sk., U., H. *ukcē*, *ukcē*; 10. *luhké* és *čīshkē*; 100. St. *čūotē*, Sk., U., H. *čūotē*, F. *stūore* *luhké* v. *čīshkē*, Sk., U., H. *štūore* *luhké* v. *numme* v. *numme* is; 1000. St. *thū'hsen*, F. *thū'sene* és *luhké* *stūore* *luhké*, Sk., U., H. *štūore* *numme* v. *numme*. — Szerkesztett tőszámok: 11. St. F. *luhké* *jah* *akte*, F., Sk., U., H. *luhké* *akte*, 12. St., F. *luhké* *jah* *k^uokte*, F., Sk., U., H. *luhké* *k^uokte* stb. — 20. St. *kuokte* *luhké*, F., Sk., U., H. *k^uokte* *luhké*, Sk., U., H. *kèkte* *luhké* stb.; — 30. *kuļümε* *luhké*; 31. *k. l. akte* v. *k. l. ih akte* v. *akte* *pījeln* *k. l.*

Sorszámnevek -*te* képzővel: első St. *vuosts*, P., Sk., U., H. *v^uosts*, H., U. *v^uoss*, 2-dik St., F. *muppē*, Sk., U. *nuppē*, *muppē*, H. *nuppē*; 3-ik St., F. *koqlāmoļε*, Sk., U., H. *koqlēmεte*; 4-ik *nālē-jete*; 5-ik St. *vihtεte*, F. *veihtεte*, Sk., U., H. *vī'tεte*; 6-ik St. *kūhtεte*, F. *kouhtεte*, Sk., U., H. *kū'tεte*; 7-ik St. *čičεte*, F. *čī'čētε*, Sk., U., H. *čī'čētε*; 8-ik St., F. *kakcεte*, F., Sk., U., H. *kākcεte*; 9-ik St., F. *okcεte*, F., Sk., U., H. *ākcεte*, H. *ukcεte*; 10-ik St., F. *lohkεte*, F., Sk., U., H. *lāhkεte* (St., J. *luhkεte* is?).

Gyűjtő számnevek -*s* képzővel: St., F. *kuokts*, *ku^okts*, F., Sk., U., H. *k^uokts*, Sk., U., H. *kéchts* ketten; *kuļūmus* hárman; *nèlėje*s négyen; St. *vihtes*, F. *veihts*, F., Sk., U., H. *vīts* öten; St. *kūhtes*, F. *kouhts*, *kō'ts*, U., H. *kū'ts* hatan; St. *čīčes*, J. *čī'čes* heten; St. *okces*, J. *okcs* kilenczen; St. *lohkes*, J. *lohks* tízen.

Irtisi-osztják szójegyzék.

(Harmadik közlemény.)

N.

-*na* (conj. enclyt.) midőn, miután | als, nachdem, wenn, wann : *terađwa kīmet χūdēndūdet-na* (II : 6.) als sie durch's fenster in's freie lauschte; *tē χulen uimem-na* (II : 130.) wenn ich die sache gewusst hätte.

nag (II : 6.) meztelen | kahl (= наръ).

nāgar, *nāgēr* czirbolyamogyoró | cedernuss. — *nāgar-juχ* czirbolyafenyő | sibirische ceder (*pinus cembra*). — ÉO. *nōgor*; *nōgor-juχ*.

nai tűz | feuer. — *nai panem* tüzet rakni, gyújtani | feuer anlegen, anzünden; *najat panem* (II : 102.) etwas mit feuer (instr.) umlegen, d. h. um etwas herum feuer anzünden. — *nai-süttem szikra* | (feuer-funke) funke. — *nai tēt a* tűz ég (eszik) | (das feuer frisst) es brennt! (cf. *tūtna tēvem*). — *nai takem* tüzet csiholni | feuer anschlagen (mit hilfe des feuerzeugs). — *naiy*, *naiiy* tüzes | feurig. — ÉO. *nai* sonne.

nai előkelő nő (leány, asszony); fejedelemnő; szép nő | frau, jungfrau, edelfräulein; frau oder tochter eines helden, fürsten oder beamten; eine schöne, schönheit. — *āi-nai* : vid. *āi*; *nai-anka* : vid. *anka*. — *nai-ēva* hajadon leány; kisasszony; előkelő leány; szépség | jungfrau, edelfräulein, fürstin, schönheit. — *nai-ürt* asszony-fejedelem | (frau-held) herrschaffen, adel. — *Nai* n. pr. edeljungfrau, fürstin (name vieler weiblicher götzen bei den Irtysch- und Konda-ostjaken (z. b. in den Zingalin'schen, Urman'schen und anderen jurten). — *naiy* (adj.): *naiy mēg* frauen-erde, d. h. von frauen bewohnte erde. — ÉO. *nai*; KV. *noi*; EO. *nai-ürt*; *naiy*.

namas, *nomēs* elme, ész, emlékezet | sinn, verstand, gedächtniss. — *nūna namasena medoje?* was hast du im sinne? *namasem* (*namsem*) *χočet* bei mir reichte der verstand aus, um. . . — *namasa*, *keda χojem* (II : 120.) átgondolni, megfontolni | (sinn-wort-bewegen) nachdenken, überlegen. — *namas ōmdem* (*ōmsem* : II : 208.)

den sinn auf etwas richten, bedenken, überlegen. — *namas panem* (c. dat.) id.; *metta mēg sor-suyeda namas panden?* (II : 42.) auf welches entlegene weltende habt ihr euren sinn gerichtet? — *namas tājem* (c. infin.) vmire gondolni, szándékozni | im sinne haben (etwas zu tun): *χuja menda namas tāit* (II : 140.) sie hat im sinne an den mann zu kommen. — *namasna vejājem* szándékba venni | die absicht haben, sich entschliessen (eig. von dem sinne genommen werden). — *namas vērem* meggondolni vmit | bedenken, überlegen. — *namasem* (f. *namastem*) gondolkozni vmiről; emlékezni | denken, sich erinnern. — *namasīdem* (fr.). — *namattem* emlékezni vmire; meggondolni | erinnern; überlegen; *tam mōjep namatte* löse dieses rätsel. — *namsey* okos, eszes | klug, verständig. — ÉO. *nōmēs*; *nōmēslem*, SO. *namaysem*; ÉO. *nōmēsīlem*, *nomaltālem*; *nōmsēy*.

nāmet nemez | filz. — *nāmet-kēyēt* (K.) nemezkalap | filzhut. — *nāmet-ūr* nemezsizma | filzstiefel. — *nāmat* C. — ÉO. *nāmēl*. — Cf. perzsa *nabad*, afghán *namd*.

nānk, *nāy* vörösfenyő | lärchenbaum (*larix sibirica*). — *Nānk-χuš-χoi vēréy ūrt iga* (II : 42.) n. pr. blutiger heldengreis *Nānk-χuš-χoi* (name des fürsten der festung *Nānk-χuš-āvēt* od. *voš* am unteren Ob; cf. die alte ostjakische burg: Кушеватский городок und unweit davon das jetzige Kuschewat'sche dorf an der mündung des Kunovät flusses [Berez. bez. Tob. gouv.]). — *nānk(ē)-vōje*, *χūt(ē)-vōje* vad állatok | (lärchenbaum-tier, tannenbaum-tier) waldtiere (in der poesie). — ÉO. *nanĕ*, *nanĕ-juχ*.

nar (*nara?*) takaró, szőnyeg | decke, teppich. — *χanžēy narat tuat lép-tagamōt* (II : 28.) er bedeckte sich ganz mit einer bunten decke; *idij lau, χančēy narai oχteja ōtmet χoi* (II : 96.): vid. *lau*. — Cf. zürj. *nar* dünnes leder, jensisz. *ñari* feiner pelz.

nārē, *nāra* (*neara* poet.) K. kard, szablya | schwert, säbel; *nārep* mit einem schwerte versehen: *Pus-teipe nārep tonχ* (II : 24.) vid. *pus*). — Cf. jur. *narea* speer.

naram (C.): vid. *norēm*.

nārep (I.) tiló | flachsbreche. C. — ÉO. *nārep* schabeisen. — Cf. zürj. *narjan* flachsbreche.

nārep: vid. *nāra*.

nāres zenejáték | spiel, musik. — *nāres-juχ* osztják hárfá | (spiel-holz) dombra, ein ostjakisches saiteninstrument, das der finnischen kantele gleicht; es hat die form eines fisches und besitzt fünf saiten aus rentiersehnen (= KV. *šayultep*); vid. Irt. Ostj. I : 47; II : 275. — *nāresem* hárfázni, hárfán játszani | spielen (auf einem saiteninstrumente: *nāres-juχ* (*tōrop-juχ*) *nāresem* (II : 144.) auf der dombra oder auf dem schwan spielen). — ÉO. *naras*; *naras-juχ*; *naraslem*, AS. *nareksem*, FS. *nerim*.

nāresem: *vetta kema nāresem* (II : 20.) = *vetta kema vērājem*

man tödtete mich fast, ich war dem tode nahe. — Cf. zürjP. *íaras-*kämpfen, *íarat-* überwältigen.

närpay-voš KK. Landungsbrücke, cf. *närt*.

närt hid | brücke. — *närtay* (adj.): *närtay-voš* (KK.) kikötő hid | gerüst zum landen der boote, landungsbrücke. — *närtep* adj. zur brücke gehörig. — ÉO. *nör*; *nortlem* einen morast mit hölzern belegen.

nāurem, *nāvrem* ugrani | springen. — *nāurmem*, *nāvèrmem* (mom.) fölugrani, felszökni | aufspringen. — *nāurmīdem*, *nāvèr-
mīdem* (fr.). — ÉO. *navèrlem*, AS. *nāurem*, ÉO. *navèrmalem* (mom.).

ne-li nem-e | ob nicht (= не . . . ли): *ne tat li jít?* (II : 2.) nähert sich nicht eine kriegsschaar?

nēbak, *nēbāk* papir | papier. — *nēbek* C. — *nēbak-vāχ* (-vōχ) papirpénz | papiergeld. — SO. *nēpek*: ÉO. *nepāk*, *nepēk*, *nēpāk*. — Cf. zürj. *nebög*.

nēga a csapdának támasztó fácskája | hölzchen, das zum aufstellen einer falle dient (насторожка). — *nēgep* adj. (II : 24.).

nem név | name, beiname; *nema* (dat.) valóban, igazán | wahrlich, im wahren sinne; *nema pajet* (II : 168.) sie sind in wahren sinne des wortes reich. — *nemat mejem* elnevezni | einen namen geben. — *nemta* névtelen | ohne namen, namenlos; *jig-nemta* (II : 32.) ohne vaternamen. — *nemay* (KK.) neves, nevű | zum namen gehörig, nambaft, benannt. — *nemasa* (dat. *nemaseja*) valóban | wahrlich, im wahren sinne des wortes: *nemaseja paja jidet* (II : 168.) die werden in der tat reich werden. — ÉO. *nem*; *nemla* ohne namen.

nemet német | deutscher, deutsch (нѣмецъ); *nemet-vāχ* pléh | (deutsch-eisen) blech. — *nemiš-tenyer* egér | maus (gegensatz zu *maχ-tenyer* ratte).

nemiš török, ár | pfrieme (шило). — Cf. *nemet*.

nēy (I.) te | du C.; vid. *nuy*; ti | ihr: vid. *nēy*.

nēy nő, feleség; nöstény | frau, weib, gemahlin; weibchen. — *nēy vejem* nősülni | eine frau nehmen, heiraten; *nēy-vejem-χui* (-χoi) nős ember | verheirateter mann; *nēya vejem* nőül venni | jemanden zur frau nehmen. — *ai-nēy*: vid. *ai*. — *nēy-χaját* nőszemély | (frau-mensch) frau, frauenzimmer, frauen; *maχ nēy-χaját* (II : 112.) wir frauen. — *nēy-luk* süketfajd | (weibchen-auerhuhn) auerhenne; cf. *χanžey-luk nēy-semape* mit einem weibherzen, feige (gegensatz zu *jig-semape* mit einem bärenherzen). — *nēy-cuka* nöstény kutya vagy farkas | (weibchen-hündin) hündin, hofhündin. — *nēyēy* nős, női | frauen-, weiblich; — *nēype*: *jōy-nēype ēva kégam* (II : 98.) ein aus zehn jungfrauen bestehender mädchenhaufen. — AS. *ne*, FS. *ni*; ÉO. *nē*, *nēy*; *nēyēy*. — Cf. jurák-szam. *nie*, *úe*; jensisz., tavgy., osztják-szam. *nē*.

nēp (KK.) temető, sír | friedhof, grab; *Ār-jay-nēp* vid. *Ār-jay-nērem* (f. *nērdam*) 1. vkivel bajlódni, viaskodni; 2. készülni, akarni | 1. mit einem zu tun haben, sich balgen; 2. sich bereit machen, wollen: *tēda nērdam* ich will essen; *pās jēvetta nērdet tābet ūrt* (II : 10.) ins ziel zu schiessen bereiten sich die 7-e helden. — *nēridem* (fr.). — *nērmem* (mom.). — *nerkem* (I.) közösülni | sich begatten. C. — *nēryem* (f. *nērdam*) viaskodni | sich balgen; *nēryettem* (caus.) fortführen, fortbringen: *χōt sēraka nēryettāi* (II : 70.) er wurde zur wand geschleudert. — *ĒO. nerīlem.*

nerem futni | laufen. — *nerejedem* (inch.). — *nerīdem* (fr.). *nēryem* (f. *nērdam*) mondani | sagen.

nēryem: vid. *nērem.*

neu (C.): vid. *nēg.*

Neu-vit-jega n. pr. weiss(?) - wasser - fluss (nebenfluss der Konda, der sich unweit der Jesaul'schen jurten an der grenze des wogulandes in einen seitenarm derselben ergiesst).

neušto, nevišta, nešto lehetséges-e? | ist es möglich? (= szibériai orosz: неужто, нешто).

nīay, nījay adj.: *vōje nīay ei mār* (II : 90.) eine strecke, die ein rentier bis zur rast durchheilen kann. — Cf. *nīnt.*

nīda, nīt nyolcz | acht. — *nīdamet nyolczadik* | der achte. — SO. *nīgelaχ*; *ĒO. nīl*; SO. *nīgelaχmet.*

nīda: vid. *nīda.*

nīgēl, nēgēl: vid. *nīk.*

nīk, nēk (adv.) lefelé, a szárazföldről a part felé, a parttól, a víz felé, magától el | nach unten, vom lande dem ufer zu, vom ufer dem wasser zu, fort, von sich: *nīk-χoutem* a parttól eltaszítani | vom ufer stossen; *nīk-χovimem* magát (a ladikkal) a parttól eltaszítani | sich (mit dem boote) vom lande stossen. — *nīk-jerem* a ladikot benn a vízben, távol a parttól megkötni | (das boot) weit vom landungsplatz oder vom ufer anbinden (um die darin liegende waare vor hunden zu bewahren). — *nīk-juvem* a folyóhoz lemenni | zum flusse hinuntersteigen. — *nīk-kidem* a parthoz leküldeni | (vom lande aus) aus ufer schicken. — *nīk-nīkem* a parttól a vízbe taszítani | vom ufer in's wasser stossen, wegstossen. — *nīk-ńeremem, nīk-ńeresem* a parttól a víz felé húzni; az ablakból a szobába húzni | vom lande dem wasser zu ziehen, vom fenster in's zimmer hereinziehen. — *nīk-tapkem* a parthoz lefutni | (vom lande aus) zum strande hinunterlaufen. — *nīk-tūvem* a parthoz levinni | (vom lande) an den strand bringen. — *nīk-vāgattem* (vom lande) zum ufer hinunterbringen; *nīk-vāxtem* a parthoz leszállani | (vom lande aus) zum strande hinuntersteigen. — *nīk-vasetem* a folyó tisztására kijutni | auf einen freien platz (im flusse) hinausfahren. — *nīk-vortem* a parttól eltaszítani a vízbe | vom ufer stossen. — *nīk-čūxsem* id. *nīk-čūxem* lemenni a folyóhoz | zum

flusse hinuntersteigen. — *nigèt, nègèt* (adv.). — ÉO. *nèk*; *nègès* nach unten.

nikem, nèkem (f. *niktem, nèktem*) tasztáni (lassan) | stossen (leise): *Kün-ävèt pögora mendemen, nik-niktemen* (II : 80.) wollen wir zu der *Kunavèt* insel gehen und sie in's wasser stossen; *èvena niktäjet, pögöttäjet* (II : 170.) von der jungfrau werden sie weggestossen. — SO. *nikibem*.

Nimel kut jágam (II : 190.) n. pr. (name eines kiefernaines in dem westlichen teile der Kl. Konda'schen wolost).

nimes adj. (poet.): vid. *jimes*. — *nimes çorem úrém sav söz* (II : 90.) gut abgezogene haut einer hainelster.

nin (pr. pers. 2. dual.) | ketten | ihr beide.

nindem (imper. *ninda*) nyugodni, alunni | ruhen, schlafen. — *nint nyugalom* | rast, ruhe; *vöje märej ei nint menmem-kemne* (II : 90.) nachdem ich eine strecke die ein rentier ohne rast durchlaufen kann, dureheilt hatte. — ÉO. *ninslem*.

nink nyú | wurm, made; *nink kem nyüzsgö* | so zahlreich, wie würmer oder maden. — ÉO. *nèjk*. — Cf. osztj.-szam. *nenka, nánaka*.

ninčem, ninžem szétnyújtani, kinyújtani | auseinanderziehen, ausrecken; *tuvat ninžöt* er streckte sich aus. — *at-ninžem*: vid. *at*. — *ninžimem* (mom.) ausrecken, sich ausrecken. — *ništem* széthúzni, szétnyújtani | auseinanderziehen. — *ništadem* (fr.). — ÉO. *nišlem*.

nint: vid. *nindem*.

ništem, ništadem: vid. *ninčem*.

nici (I.) talán | vielleicht. C.

nir, nër K. harag, düh | groll, zorn (cf. *nur*). — *met ène kènt tudái, met ène nir tudái* (II : 78.) was für einen starken (eig. grossen) zorn, was für einen starken groll führen sie mit sich. — *niréj, nèrej* haragos, dühös | boshaft, tückisch, zornig; *mettída nèreja, puréja juvót* (II : 84, 102.) als ob (da) was aus unwillen und zorn (?) geschehen ist.

nit nyolez | acht: vid. *nida*. — *nit-çūs* (C.) tizennyolez | achtzehn. — *nit-söt* nyolezvan | achtzig; *nyolezszáz* | achthundert.

nég, nèv (K.), KK. növ ág | zweig, ast. — *neu* (C.). — AS. *nouç*, FS. *noç*, ÉO. *nü, nuv*.

nègèt, nèk: vid. *nik*.

nèkem: vid. *nikem*.

nèj (pr. pers. 2. plur.) ti | ihr; *nèja ti magatok* | ihr, ihr selbst.

nër, nir bot, rúd, buzogány, gerenda | stock, stange, keule, balken. — *nër-nänk* vörösfenyő-rúd, -gerenda | läarchenstange, läarchenbalken. — *nër-çút* lúczfenyő-rúd, -gerenda | tannenstange, tannenbalken. — *nèrej, niréj* rudas | stangen-, aus stangen; *nèrej*

kattéy rudas kikötőhid | aus stangen bestehende landungsflössbrücke (epitheton einer landungsbrücke). — *-nérpe rudú* | stangig; *ār-nérpe sokrudú* | vielstangig; *ār-nérpe néréy kattéy* vielstangige, aus stangen bestehende landungsbrücke (volles epitheton einer landungsbrücke). — ÉO. *nér*. — Cf. zürj. *ńór*; votj. *ńer* zweig, rute.

nér jó, tisztességes, becsületes | gut, ehrbar, rechtschaffen: *muy jim nēyet, muy nér nēyet* (II: 170.) wir sind gute frauen, wir sind ehrbare frauen.

nér, néréy: vid. *nir*.

nét (K.) nyél, fogantyú | schaft, griff, stiel. — *ātta-kēže-nét* kard fogója | schwertgriff. — *kēže-nét kés nyele* | messergriff. — *nétéy nyeles* | mit einem griff, stiel versehen. — SO. *nül*, ÉO. *nał*. — Cf. zürj. *nud*; votj. *nüd*; jensz.-szam. *ńń*'.

név (K.): vid. *neg*.

névdem (f. *névettem*): vid. *ńovdem*.

nodem segíteni | helfen. C. — ÉO. *ńotlem* zulegen, helfen. — Cf. jurák *ńadāu, ńādāu*.

nogem, nogom orrával szedegélni (mint a madár) | picken, mit dem schnabel klopfen. — ÉO. *nožlem, ńožlem*.

nogék (Dem.): vid. *nož* (*nogót*).

nōgolžem támasztani | stützen. C. — *nōgolžep támasz* | stütze C. — Cf. osztj.-szam. *nokolbam, nugudap*.

nogót, nugút, Dem. *nogék*: vid. *nož*.

nož (*nuz*) fölfelé | nach oben, hinauf. — *nož-ādímem* fölemelni, kivenni | aufheben, herausnehmen. — *nož-ankermem* föltekinteni | hinaufblicken. — *nož-ātmem* fölemelni | aufheben, emporheben. — *nož-ēdem* fölemelkedni | aufsteigen. — *nož-ektem, nož-öktem* összegyűjteni | zusammensammeln. — *nož-enžem* (*enžem*), *nož-enžesem* föloldani | losbinden, abnehmen. — *nož-ēnmettem* felnövelni | gross ziehen, erziehen. — *nož-ēttīdem* fölnézni, odanézni | hinschauen. — *nož-eudem, evedem* fölvágni | zerschneiden. — *nož-žattem* fölfelé mozdítani | nach oben bewegen. — *nož-žerem* fölásni | ausgraben. — *nož-žonam* fölhágni, fölmászni | hinaufklettern, hinaufsteigen. — *nož-žorem* fölszakítani (bört), kiszakítani | abstreifen (z. b. eine haut), ausreissen. — *nož-žoutem* (*žovotem*) fölmerülni, a fölszínre hozni | auf die oberfläche bringen, hervortauchen. — *nož-žovímem* előmerülni, a fölszínre kerülni | auf die oberfläche herauskommen, hervortauchen. — *nož-žursadem* nyúzni | abstreifen, schinden. — *nož-žürupedem* nach oben abstehen. — *nož-žigem* fölszerelni (a lovat) | anspannen. — *nož-žojtétem* felhozni | heraufbringen. — *nož-kattímem* fölemelni (?); ugrani | auf einmal heben (?); aufspringen. — *nož-kīdem* fölkelni | aufstehen, sich erheben; *kīda nož!* stehe auf! *nož-kīdājem* (pass. v. *nož-kīdem*) fölébresztteni | aufgeweckt werden. — *nož-kīttem* fölemelni, fölkelteti | aufheben, auf-

wecken. — *noç-kunumdem* (Dem.) fölugrani | hinaufspringen. — *noç-lavimem* kihúzni, kivenni | herausnehmen, herausziehen; *noç-lävéptem*, -*läuttem* (caus.). — *noç-luttem* föléledni | aufleben, wieder zum leben kommen; *noç-luttéptem* (caus.) föléleszteti | aufwecken, zum leben bringen, wiederherstellen. — *noç-madéptem*: vid. *madéptem*. — *noç-menem* fölmenni, emelkedni | nach oben gehen, sich erheben. — *noç-nācrem* fölugrani | hinaufspringen; *noç-nāvėrmem* (mom.). — *noç-ninžimem* fölfelé nyúlni | sich nach oben strecken. — *noç-ńáčimem*, *noç-ńočimem* fölhúzni | heraufziehen. — *noç-ńeresem* fölfelé húzni, fölemelni, elvenni | nach oben ziehen, aufheben, wegnehmen; *noç-ńerimem* (mom.). — *noç-ńoçtem* fölfelé mozgatni | nach oben bewegen. — *noç-ńočimem*: vid. *noç-ńáčimem*. — *noç-ńoktem*: vid. *noç-ektem*. — *noç-ńomdem* fölemelni | aufheben, emporheben. — *noç-ńomsem* fölülni | aus einer liegenden stellung in eine sitzende übergehen, sich setzen. — *noç-ńumem* fölfelé folylni | nach oben fließen. — *noç-ńuvadem*: vid. *ńuvadem*. — *noç-panem*, *noç-panumdem* föltenni | auflegen. — *noç-pőnydešem*, *noç-pőnymešem* fölkerekedni, fölszerelni magát | sich aufmachen, sich ausrüsten. — *noç-punžem* fölnyitni | aufmachen, öffnen. — *noç-rėknem* fölébredni | erwachen, aufwachen. — *noç-sotagem* besózni | einsalzen. — *noç-tādem* fölfelé húzni | nach (oben) ziehen, herausziehen, aufheben. — *noç-tagamem* földobni | heraufwerfen. — *noç-tėtdėdem*, *tėtdėdem* fölülni | sich setzen (cf. *noç-ńomsem*). — *noç-tamplattem* fölfordítani | nach oben drehen, bewegen. — *noç-todem* fölállani | aufstehen; *togò rėkėnda tėdeden noç-totłeyen* (II: 78.) ihre abfallenden knochen setzen sich (wieder) auf ihren platz. — *noç-todumdem*: vid. *noç-totumdem*. — *noç-togotem* kimosni | auswaschen. — *noç-totumdem* fölállani, fölegyenesedni, fölmerűlni | aufstehen, sich emporrichten, vor einem auftauchen. — *noç-vejem* fölvenni, ki-, elvenni | herausnehmen, wegnehmen. — *noç-vėrdemem* fölébredni | erwachen; *noç-vėredem* fölébreszteti | aufwecken, aufwachen; *noç-vėredājem* (pass.) fölébresztődni | aufgeweckt werden. — *noç-vėrekėdem* fölébredni | erwachen. — *nogòl*, *nogùt*; Dem. *nogėk* nach oben, hinauf, zum oberen laufe der flüsse, zum süden (in Sibirien). — SO. *nok*, ÉO. *nogėš*.
noçiarata (!) Dem. hiába | umsonst. — Munkácsi szerint: tatár *ناحق یره* umsonst, unverdient (Будаговъ II, 276.).

noçlay adj. sich erhebend, hervorragend, hoch: *Tābet-čippe noçlay avėt* die siebenhügelige sich erhebende burg (*T'āpar-voš*).

noçtem himbálni | schaukeln. — ÉO. *ńokatlem*.

noçesem himbálni, lógatni | schaukeln. C. — ÉO. *noitlem*.

nomėš: vid. *namas*.

nőptem a folyóban aláfelé úszni, úsztatni, haladni (hajón), aláfolyni | den fluss hinabschwimmen (z. b. von fischen), stromabwärts fahren (von fahrzeugen); fließen. C. — AS. *nőplőjem*,

FS. *nūplujem*; ÉO. *nōpetlajem* schwimmen, *noptallem* flößen; *noptēm-juχ* treibholz.

nōrēm deszkaállvány, széles pad | gestell aus brettern, pritsche (нары). — *naram* schwitzbank. C. — ÉO. *nora*, *nori*, *nōrēm*.

nosēy (I., AK.) = *ñotēy* orros, hegyes | nasig, zugespitzt; *nosēy kur-pāy* zugespitzte fussspitze (eig. zehe; epitheton der zehen, *kur-pāy*). — Cf. носъ.

nouva, *nova*, vocalis szókezdet előtt: *nouv*, *nov* fehér | weiss. — *nouv unt* (II: 216.) weisse (d. h. mit schnee bedeckte) erhöhung. — *nou-úarēt* a fűznek egy neme | eine weidenart mit hellem stamme und weisser rückseite der blätter. — *nov-oxtēp* fehéres | weisslich. C. — *nouva-(nova-)rōχ* jeges róka | (weisskragen) eisfuchs (canis lagopus). — *nouva-(nova-)vāχ* ezüst | (weissmetall) silber. — AS. *nevi*, FS. *nogi*; ÉO. *navē*, *novē*, *nouvē*, *nouva*; AS. *nevi-rok* eisfuchs; ÉO. *navē-voχ* silber.

növ (KK.): vid. *nēg*, *nēv*.

noč evezőnyél | schaft eines ruders (d. h. das ganze ruder ohne der schaufel). — *nočēy* evezőnyeles | zum schafte eines ruders gehörig, mit einem ruderschaft versehen.

nūbēt, *nūbot* kor, életidő | zeitalter, lebenszeit. — *ēu-nūbēt*, *paga-nūbēt* leány-életkor, fiú-életkor | mädchenalter, burschenalter (so wird in der ostjakischen poesie gewöhnlich der ausdruck «menschenalter» wiedergegeben). — ÉO. *nūbēt*, *nūpēt*.

nugūt: vid. *nogūt*.

nuχ (adv.): vid. *noχ*.

nui posztó, posztóruha, posztókaftán | tuch, tuchkleidung, tuchrock (kaftan). — ÉO. *noi*, *nui*. — Cf. zürj. *noi*: jurák *nōi*, *nui*.

nūigem elfáradni | ermüden (v. tieren). C.

nūm, *num* felső, a folyók felső folyása; ég | das obere, der obere teil der flüsse (gegensatz zu *avas*); himmel; oberer. — *nūm-Ās-jay* felvidéki osztják nép | obere ostjaken, ostjaken, welche am oberen (eig. am mittleren) laufe des Ob, d. h. im Surgut'schen kreise, leben. — *Nūm-iga* n. pr. oberer greis (name eines für heilig angesehenen heldengreises, der in den Nachratschin'schen jurten, am oberen laufe der Konda, gelebt haben soll. Einige meinen, er sei identisch mit *Āi-ūrt*). — *nūm-kurēp* magasszárú | hochbeinig. — *nūm-pēlek*, *pēlka* felvidék; dél | obere seite, gegend; süden (da diese himmelsgegend in der richtung des oberen laufes des Ob sich befindet; gegensatz zu *avas-pēlek*). — *Nūm-Sanka* Felső-fény, isten | Oberes-licht, gott. — *Nūm-Tūrum* Felső isten; felső világ (= föld) | Oberer gott, der allerhöchste, gott, himmel, die obere welt, d. h. die erde (im gegensatze zu der unteren *it-tūrum*). — *nūm-vōt* felszél, deli szél | oberer wind südwind (welcher vom oberen laufe des Ob weht). — *nūmen* (loc.) fönn | oben; auf den füssen; *kart séger tinēy tei nūmen χōnχm* (II: 202.) an dem teuren

ende der eisenkette bin ich nach oben emporgestiegen; *nūmen* *ōmse*m fōnn lenni, űlni | aufsitzen, wachen (gegensatz zu *ādem* liegen); *nūmen* *čūžem* fōnn járni, lábom járni | auf den füssen gehen; *nūmen* *čūžidem* (fr.). — *nūmēta*, *nūmta*; *nūmatta* (C.) felülről | von oben; *itta*, *numta* *kuš* *ēttüttesen* (II : 36.) obgleich sie (ihn) von unten und von oben auch betrachten. — *nūmpe* fōnn levő, magas, nagy | hoch, gross: *mane* *nāmpem* *ūrdat* *ūtta en* *žotām* (II : 134.) ich verstehe nicht mit einem helden zu leben, der mir überlegen ist. — *nūmta* (adv.) 1. = *nūmēta*; 2. dicht bei; *nūmta* *čanc* *ōtēyeta* *ōndēmđāi* (II : 110.) sie setzte sich dicht an seine knie. — SO. *nōm*, *nom*; ÉO. *num*; *num-tōrēm*, *tūrum* himmel; *num-vāt*; SO. *nōmen*; *nomēta*; ÉO. *nūmpa*, *numpi*. — Cf. szamojéd-jurák *num* himmel, luft, gott, osztják-szam., kamasz. *num* donner.

numem emlékezni | sich erinnern. C. — SO. *nomem*, ÉO. *nomēmlem*, *nomlem*.

nūmen, *nūmēta*, *nūmpe*, *nūmta*: vid. *nūm*.

nuy te | du; *nuya*, *nuye* te magad | du, du selbst; *nuyeda!* *nuyeta!* (pr. dimin.) du.

nur erdőš | magaslat | kleiner bewaldeter landrücken zwischen niederungen. — *nurēy* adj.

nur bot; fogó, nyél | stock; griff. — *nurēy* nyeles | zum stiele gehörig, mit einem stiele. — *nurpe* nyelű | mit einem griffe versehen; *kart-nurpe* mit einem eisernen griffe; *kart-nurpe* *nurēy* *put* eisengriffiger, mit einem griffe versehener, kessel (epitheton eines kessels, cf. Типъ ост. бор. 36.). — ÉO. *nur* (*asvesa-nur*).

nur, *nēr*, *nūr* (I., AK.), *nūr*, *nūr* (KK.) harag | bosszúság | missvergnügen, bosheit; groll. — *nurēy*, *nērēy* (I., AK.), *nūrēy*, *nūrēy* (KK.) haragos, gonosz | boshaft, tückisch. — ÉO. *nurēy*.

nuranket geld (?): *kām-vāžta* *nuranket* *tođāi* wurde silbergeld hingelegt.

nurdem, *nuredem* (f. *nurētem*): vid. *nōvdem*.

N'.

nādajem nyalni | lecken. C. — SO. *nālem*; ÉO. *nōllem*. — Cf. zürj. *nūl-*; votj. *nūl-*; szamojéd, kamasz. *nūlām*.

nādem, *nātem* (pl. *nātmet*); *nādam* (C.) nyelv | zunge. — *nātmap*, *nātmape* nyelves, nyelvű | züngig; *ār-nātmap* (*-nātmape*) vielzüngig; *ār-nātmape* *Tārēn* *tūt*: vid. *ār*. — *nātmēy* zungen: *man* *padagem* *tūtey*, *nātmēya* *totta* *juvot* (II : 24.) zu mir (gewendet) sprach er so. — SO. *nālem*, ÉO. *nālēm*.

nāditem, *nāditem* (part. præt.) berostdásodott, rég használt | mit rost bedeckt, lange gebraucht (von fischgeräten); vid. *nāta*.

nāgam, *nōgam* nevetni | lachen. — *nāgetmem*, *nōgetmem*

(mom.). — *úāgīdem, úōgīdem* (fr.). — *úāχ, úāχ* nevetés, nevetéség | lachen, gelächter; *úāχ vērem* lachen. — ÉO. *úāχlem; úāχ.*

úāgāsem: vid. *úāχsem.*

úāgat alacsony, mélyen járó | niedrig, tiefgehend. — *úāgat rōt* tiefgehendes boot. — *úāχta* (dat.) niedrig.

úāget, úāgit ösvény, gyalogjáró | fuststeg, pfad. C.

úāgīdem: vid. *úāgam.*

úāχ, úāχ: vid. *úāgam.*

úāχsem, úāgāsem lehámozni | abschälen. C. — ÉO. *úāgāχlem* fische reinigen.

úāχsem, úānχsem kopoltyú | kiefer, kiemen. C. — ÉO. *úōχsem.*

úāχta: vid. *úāgat.*

úāχtesem tüszőgni | niessen. C. — ÉO. *úāχtenlem, nāχse-malem.*

úākšek himlöhelyes, ripacos genarbt (?), blatternarbig (?), mit prickeln (?). — *Sot tau χōχtem in úākšek iot* (II : 210.) als wären da 100 pferde gelaufen, solch' eine genarbte nase (hat sie).

úāla kanál | löffel. — *úāla-peta* kanálfenék | boden eines löffels; *úāla-peta-kem* so viel (flüssigkeit) am boden eines löffels (platz findet), tröpfchen; *úāla-peta-kem vēr-sēmet it ent pōszēmttem* (II : 116.) kein tröpfchen seines blutes, das den boden eines löffels kaum decken würde, werde ich vergiessen; *úāla-vērda-χui* kanál-készítő | löffler. — ÉO. *úāli.*

úālaz nyál, köp | speichel, schleim. — Cf. magy. *nyál* schleim, mordvM. *nolga*, E. *nolgo*, észt *uōlg* rotz.

úālpem (f. *úālpadem*) elötörni, rögtön megjelenni (tűzről, v. más erös fényről) | herausbrechen, plötzlich erscheinen (vom feuer oder starkem lichte), *úālpat* (præs. 3.) flamme oder licht ist hervor-gebrochen (z. b. wenn die flamme aus dem ofen plötzlich hervor-bricht). — *úālpekīdem* elősugárzani | plötzlich ausbrechen (vom lichtstrahle). — ÉO. *úālep* glanz, *úālpīlem* glänzen.

úālcēmtem keresztülsúszni | durchgleiten, durchschlüpfen; *úālcōz* csúszós hely | schlüpfrige stelle.

úāmak, úāmek lágy; langyos | weich; warm (vom tauwetter). — ÉO. *úāmek.* — Cf. osztj.-szam. *nāmagel.*

úāmbal iszap | schlamm. — *úāmplay* iszapos | schlammig; *nāmplay-sēmpē* mit schlamm(farbigen) augen: *Nāmplay-sēmpē χōr jarēn nai* n. pr. Schlammäugige rentier-samojedenfrau, name einer frau (II : 86.).

úāmroyīdem, cf. *úāmroyīnttem* (II : 114.) megtelni (zsák) | sich füllen (z. b. von einem sacke).

úānχsem (C.): vid. *úāχsem.*

úāñ kenyér | brod. — ÉO. *úāñ.* — Cf. zürj., votj. *úāñ*; jurák *úāñ*, osztj.-szam. *nāñ, nai*; pers. *nāñ.*

úāpem bekapni a horgot | anbeissen (v. fischen). C.

ńara kopasz, tar; nyers | kahl; roh (cf. *ńura*). — *ńara-już* rohes holz. — *ńara-mag* mész | (roh-honig) honig. — *ńara-męg* iszap; agyag | (roh-erde) schlamm, lehm. — *ńara-ńogo-tęda* Dem. rohes-fleisch-essender (epitheton der samojedon; volles epitheton: *ńara-ńogo-tęda* *żór jaran* rohes fleisch essender rentier samojede). — *ńara-tümęł(ta)* kopasz; meztelen | kahl; ohne kleider. — ÉO. *ńar, ńara*; *ńar-tümęłta*.

ńaręł fűzfa | weide, weidenbaum (ива, тальникъ) (cf. *ńarša*). — *nou-ńaręł*: vid. *nou*.

ńarša, ńarša-już fűzfa | weide, weidenbaum. — SO. *ńarse*, ÉO. *ńorsa, ńorsi*.

ńasamđem esűszni, kicsűszni | gleiten, ausgleiten. C. — ÉO. *nesamđem, ńosęmđem*.

ńacimem, ńocimem (mom.): vid. *ńocęm* (cf. *ńatimem, ńotimem*).

ńat: vid. *ńot*.

ńata rozszda, illetőleg a halászó szerszámokra télen rakodó üledék | rost oder niedersatz, der sich im winter auf die fischfangsgeräte setzt. — *ńaditem* mit rost bedeckt. — *ńatęy* rostig, schmutzig. — ÉO. *ńota* rentiermoos. — Cf. zürj. *ńuż, nuz* rost oder algen auf dem wasser; *ńadź, ńat* schmutz, kot.

ńatem (K.): vid. *ńadem*.

ńatza jegenyefenyő | silbertanne (abies picea). C. — SO. *ńatkał, ÉO. ńolza, ńolzi*.

ńatimem, ńotimem megkapni, húzni, ránczigálni | fassen, ziehen, zupfen; cf. *ńacimem, ńocimem*.

ńatęy: vid. *ńata*.

ńatmáp, ńatmape, ńatmęy: vid. *ńadem*.

ńaur, ńauręy: vid. *ńáver*.

ńaurem (I.), K. *ńaurim, ńavrim* gyermek, ifjú | kind, jung. C. — *ai-ńaurem* kis gyermek | kleines kind; *żui-ńaurem* fiú | (mann-kind) knabe. — *ńęń-ńaurem* leány | (weib-kind) mädchen. — *poz-ńaurem* fiú | (knabe-kind) knabe. — SO. *ńevrem*; ÉO. *ńavram, ńauręm*; *żo-ńauręm*; *ńę-ńauręm*.

ńáver, ńaur hab | schaum. — *ńauręy, ńáveręy* habzó | schäumend: *ńauręy-onyęp (-onyęp)* mit einer schäumenden öffnung. — SO. *ńáver*; ÉO. *ńaur, ńáver*.

ńavrim (K.): vid. *ńaurem*.

ńáveręy: vid. *ńáver*.

ńeda, ńeta, ńet, ńieda négy | vier; *ńeda kęđet, ńeda kurođivet* *ara seye* (II: 158.) kreuzige sie an ihren vier armen und beinen (vier: arme + beine). — *ńeda-joy* negyven | vierzig. — *ńeda-kurpę* *ńęgylábú* | vierfüssig. — *ńeda-tęta* négyéves (ló) | (vier-jahr) vier-jähriges pferd. — *ńet-ńogop* négyfejű | vierköpfig. — *ńetmet* negyedik | der vierte. — SO. *ńęla, ńęla*; ÉO. *ńet, ńel*; SO. *ńęłmet*.

nedęj (KK.) éhes, faló | hungrig, gefräßig. — Cf. *ńettem* verschlucken. C. — ÉO. *ńetęj*, *ńellem*.

ńęja unokahúg, húg | base, nichte; auch jüngere schwester. — AS. *ńęji*; ÉO. *ńąjja*. — Cf. jur. *ńęńa*, osztj.-szam. *ńęja*.

ńerdem elhúzni, összehúzni (pl. kötelet) | wegziehen, zusammenziehen (z. b. e. seil). C. — *ńerdedem* (iter.). — *ńerdesem* (augm.).

ńerem (f. *ńerdem*) ingerelni, gúnyolni | necken, spotten. — Cf. zürj. *ner-*.

ńerem vessző | gerte. — *ęatta-ńerem*: vid. *ęatta*.

ńeremem, *ńerimem* (móm.) elvenni, elragadni, megfogni | nehmen, wegnehmen, greifen. — *ńeresem* (augm.). — ÉO. *nere-malem*, *ńeręmtlem*.

ńerimem: vid. *ńeremem*.

ńęš tompa, csorba | stumpf. C. — *ńęšmem* tompúlmi, csorbúlmi | stumpf werden. C. — *ńęšmettem* (causat.) stumpf machen. C. — ÉO. *ńaš*, *ńęš*; *ńęšmajem*, *ńęšmalem*; *ńęšmatlem*. — Cf. zürj., votj. *ńiž*; zürj. *ńižmi-*, *ńiž-*.

ńet, *ńetmet*: vid. *ńeda*.

ńettem (C.): vid. *ńedęj*.

ńęvr, *ńęvr* csikó | füllen (bis zu einem jahre). — *ńęvr-mōę* id. (füllen-junges). — *ńęvręj* (adj.): *ńęvręj-tau* poet. (füllen-pferd) füllen.

ńilek fénylő | glänzend. — *ńilek tui kęclay tęt átta űrt* (II: 24.) n. pr. klirrenden panzer aus glänzenden ringen tragender held (name eines ostjaken-fürsten aus der Emders-tadt). — ÉO. *ńilajem* erscheinen, sichtbar sein.

ńimbelęj (KK.) sikos, csúszós | schlüpfrig (II: 36.); cf. *ńambal*.

ńimńán n. pr. a Demjanka folyó neve | ostjakischer name des flusses Demjanka (or. Демьянка népetimologia). — *ńimńán-tai-vőt* (I.) Demjanka-fői szél, keleti szél | Demjanka-quelle-wind, ostwind (bei den Irtysch-ostjaken der Narym'schen wol.).

ńır csizma, főkép a nyári csizma | stiefel, hauptsächlich sommer-stiefel (бродни, чарки). — *ńır-saę* teljes ruházat | (stiefelkleid) volle kleidung. — ÉO. *ńır*.

ńōęa, *ńōęo* hús, izmok | fleisch, muskeln. — *ńara-ńōęo tęda*: vid. *ńara*. — *povel-ńōęa*: vid. *povel*. — *sōęoť-ńōęa*: vid. *sōęoť*. — *ńōęoıda* (C.) fleischlos. — *ńōęęj* húsos, izmos, testes | fleischig, muskulös; wohlbeleibt. — SO. *ńōęoi*; ÉO. *ńōęa*, *ńōęi*.

ńōęam (f. *ńōętam*): vid. *ńāę*.

ńōęam (f. *ńōęadem*) mozogni, inogni | sich bewegen, wanken. — *ńę-sųxtà*, *ńōę-sųxtà kęlep-tonę sųęon męęedat tatmet űogat* (II: 84.) der in eine malitza aus bären- und elentierfellen gekleidete götze bewegt die fellähnliche erde mit sich. — *ńōęattem* mozgatni, ingatni, rázni | schütteln, schaukeln (z. b. eine wiege

mittelst eines strickes; cf. *conzom*). — *nogodem*: vid. *noxtem*. — *nogoptem* (caus.) üldözni | jagen. — *noxtem* (f. *noxtadem*, *noxtetem*), *noxtem* mozgatni, rázni, mozogni, mozdúlni, fölkészülni, fölkerekedni | bewegen, schütteln; sich bewegen, sich rühren, sich ausrüsten: *tal noxtada çatt vëröt* (II : 50.) es kam der tag der kriegersabfahrt; *in iga noxteta omadet per endam* (II : 70.) dieser alte hat keine möglichkeit sich zu bewegen; *metta meg sor suveda ugot eudem (sarëy) tal noxteda juveden* (II : 42.) in welche entlegene weltgegend wollt ihr eure kriegers mit geschorenen häuptern abfertigen; *ei-met taget-pa ent noxtet* (II : 126.) kleine stelle bewegte sich; *tapër ot noxtat* (II : 62.) damit der kehricht sich nicht regt; *eva taida noxtöt* (II : 154.) sie machte sich bereit eine tochter zu gebären; *noxtajem* (pass.) mozogni | sich bewegen. — *noxtadem* (f. *noxtattem*), *noxtadem* mozogni, fölkerekedni | sich rühren, sich aufmachen. — *noxtidem* (fr.). — ÉO. *nogalem*; *nogaltlem* schütteln; *nokatlem* schaukeln; *noxtalem* bewegen, schütteln; AS. *noxtim*.

nogattem: vid. *nogam*.

noyo, *noyey*: vid. *noya*.

nogetmem (mom.), *nogidem* (fr.): vid. *nyagam*.

nogodem, *nogoptem*: vid. *nogam*.

nogos nyuszt | zobel (mustela zibellina). — *nogos-lank* nyusztbörtakaró | zobel-felldecke. — *nogos-möz* nyusztfiók (képletesen: kedves, édes) | junges vom zobel, figürlich heisst es: schatz, liebster u. s. w. (II : 208.). — *nogos-tás* nyusztprém | zobel-felle. — ÉO. *nozos*. — Cf. zürj. *niž*.

noz jávor | elentier, elen (cervus alces). — *noz-soz jávorbór* | elentierhaut; *noz-sozta* aus elentierhaut. — FS. *noz*, AS. *noy*.

noymem (f. *noyemdem*) mondani | sagen. — *nyogoda noymöt*, *nyogot petä noymöt* er sagte seinem bruder oder zu seinem bruder. — *noymajem* (pass.) kérdeztetni | gefragt werden: *surney-ugop ar igena bitna noyemdajem* (II : 74.) von den zahlreichen grauhaarigen greisen werde ich dann gefragt werden. — *noymettem* (f. *noymettedem*; caus.) mondatni, kikérdezni | sprechen lassen, ausfragen; *küttép-eva jiankeyetatna noymettetäi* (II : 152.) die mittlere jung-frau wird von den beiden schwestern ausgefragt. — ÉO. *nyomlem*, *nyomallem* sagen, antworten.

noyrem (f. *nogordam*) faragni, vagdosni | schnitzeln. — *noyridem* (frequ.). — *noyrimem* (mom.). — SO. *noyrem*; ÉO. *noyortlem*, *noyorlem*.

noxtadem, *noxtem*: vid. *nogam*.

noxtadem, *noxtendem*: vid. *noxtem*.

noxtem (f. *noygottam*) követni, utólrni, üldözni | folgen, einholen, verfolgen. — *enia meg çudëy tür noygotta mendam* (II : 74.) ich gehe um mich zu den fischreichen quellen des fremden landes

zu begeben. — *pirīvet* (*pirīva*) *nōχtem* hátúlról követni, nyomában követni | von hinten verfolgen, den spuren folgen. — *nōχtamdem*, *nōχtemdem* (mom.). — *nōχtidem* (frequ.). — *nōχtesem* (augm.). — *nōχtesīdem* (fr.): *tāra pirna nōχtesīdet* (II: 38.) er verfolgt den kaulbarsch (von hinten). — ÉO. *nōχollem*, *nūχollem*.

nōχčajem fölemelkedni | sich erheben, emporheben. — *nōχ-čej* sich erhebend: *ēsem mēget nōχčēja at nōχčajōt* (II: 94.) er erhob sich, indem er seine brust emporhob.

nōlem kéreggel, varral befödve lenni | mit einer kruste oder schorf bedeckt sein: *at nōlnem tidet-vāχ jim pāgal at pāχlejōt* (II: 36.) als ob er mit einer silberkruste bedeckt wäre, stellte er einen guten (silber-)block vor. — *nōlem*, *nūlem* seb; var | wunde; schorf. — ÉO. *nōlēm*, *nūlēm*.

nōnχrem rágni | nagen. C. — *nōnχrīdem* (frequ.). C.

nōp (Dem.) egyéves jávor | einjähriges elentier.

nōr porczogó | knorpel. — *nōra-kēt*, *nōrta-kēt* zsenge kéz | knorpelhand (hand kleiner kinder). — ÉO. *nōr*. — Cf. jur. *nēr*.

nōrdem, *nōrodem* nyomni | drücken. C. — ÉO. *nōrtlem*.

nōrēm, *nōrom*: vid. *nūrēm*.

nōrodem (C.): vid. *nōrdem*.

nōčem ziehen, zupfen, abnehmen, abstreifen (kleid, fell). — *nōčimem*, *nāčimem* (mom.) (cf. *nātimem*). — AS. *nōtem*; FS. *nācim*.

nōt nyíl | pfeil. — *χāχraī nōt pete urēy nōt* (drei) kantiger pfeil, dessen flächen dem schnabel des kreuzschnabels ähneln (wahrscheinlich die dreiflächigen knochenpfeile der helden; vid. ТИРЬ ост. бор.: 29.). — *penkēy nōt*: vid. *penkēy*; *vōlēp-nōt*: vid. *vōlēp*. — *nōt-jinda* ijjiđeg | bogensehne C. — *nōt-pes* nyílvóatk pfeilkerbe. C. — *nōt-tōgot* nyílszárny | pfeilfeder. — *nōt-vai* nyíl nyele | pfeilschaft. *nōtēy* nyilas | pfeil. — ÉO. *nōl*; SO. *nāl*.

nōt, *nāt* orr; hajó orra, előrésze | nase; vorderteil eines bootes, vordersteven. — *rīt-nōt*: vid. *rīt*. — *nōt-χoi* (*χui*) a hajó orrában ülő ember | (vordersteven-mann) mann der am vordersteven des bootes sitzt. — *nōt-sēm* arcz | (nase-auge) gesicht; *nōt-nōt-sēm-tāgāt* (*tōgot*) keszkenő | (nase-auge-tuch) handtuch. — *nōt-ves* (*vēs*) orrlyuk | nasenloch. C. — *nōtēy* orros | nasig, mit einer nase versehen, mit einem vordersteven versehen (cf. *nōsēy*); *nōtēy-χonpe* mit einem spitz zulaufenden (?) leibe (v. d. fischotter), *nōtēy-mēgdep χota vāndēr* gleich einer fischotter mit einer spitz zulaufenden brust. — *nōttem* orrával szedni (mint a madár) | picken. — SO., ÉO. *nōl*; ÉO. *nōl-vēs*.

nōtimem: vid. *nātimem*.

nōtēy, *nōttem*: vid. *nōt*.

nōvdem (KK., f. *nōvettem*), AK. *nēvdem* (f. *nēvettem*) mozgatni, himbálni; evezni | schaukeln (z. b. eine wiege; cf. *nōgattem*), schaukeln; rudern. — *nōvimem* (mom.) schaukeln, rudern (die

früheren ostjaken ruderten mit einem ruder, wobei sie das boot in eine schaukelnde bewegung versetzten); *sēves-χoina rīt te-ńovimāi* (II : 90.) von dem steuermanne wurde das boot in eine schaukelnde bewegung versetzt (d. h. der steuermann ruderte).

ńuda, ńut együtt | zusammen, mit einander. — *ńuda-ābettem* egymást átkarolni, átölelni | sich umfassen, sich umarmen. — *ńut-aidem* egymást megfogni | sich fassen (eig. sich finden). — *ńuda-χanem* egymást érinteni | sich gegenseitig berühren. — *ńuda-jāstem* egymás közt megbeszélni | sich verabreden. — *ńuda-jőztem, jűztem* együvé jönni | zusammenkommen. — *ńut-jourėntem* (KK.) egybebonyolúlni | sich zusammen verwickeln. — *ńuda-kattem* egymást megragadni | sich fassen. — *ńuda (ńut) kēda pāgdem* egymást megfogni, birkózni, verekedni | sich fassen, handgemein werden, sich schlagen. — *ńuda-kunźimem* egymást megmarkolni, megragadni | sich anfassen; (*ĩmejat*) *ńuda-kunźimegen* (II : 128.) sie fassten sich (mit der alten). — *ńuda-ńottem* (II : 216.) orral verekedni egymással (mint a madarak) | sich schnäbeln, sich mit dem schnabel schlagen. — *ńuda-partem* (pass. *ńuda-partājem*) egymás közt megbeszélni | sich verabreden. — *ńuda saχem* (KK.), AK., I. -*sejem* egymást vlmivel (pl. bottal) ütni, verni | sich mit etwas (z. b. mit einem stocke) schlagen. — *ńuda-(ńut-)tőzņem* egymással találkoznı | sich begegnen. — *ńuda-tűkom* egymás elibe sietni | auf einander zueilen. — *ńuda-taksem* összeütközni | zusammenschlagen. — *ńuda-vāgam* egybehívni | zusammenrufen. — *ńut-vedem (ńutvedem C.)* verekedni | sich schlagen, sich raufen; *ńut-vėrem* id. — *ńuda-sĩrtem* egybegyűjteni, egybesöpörni | zusammensammeln, zusammenfegen. — EO. *ńula*; *ńul-vellem*.

ńudet-juχ: vid. *ńut*.

ńuztem, ńuztadem: vid. *ńoztem*.

ńuk, ńuka szattyánbőr; az új posztó bolyha | sämisch; flaum auf einem neuen tuche. — *ńukėn, ńukpe* (adj.): *χou-ńukpe* (II : 202.) mit einem langen flaume. — EO. *ńuga, ńuka* leder, sämisch.

ńulem, ńulėm: vid. *ńolėm*.

ńur, ńür (KK.): vid. *ńur*.

ńur szĩj | riemen; *ńur-ėndėp szĩjöv* | (riemengürtel) riemen, der als gürtel dient, gürtelriemen.

ńur, ńura kopasz, puszta, ńres | kahl, leer (cf. *ńara*). — *ńur-χouop* kahlbauchig. — *ńur-juχop-tĩliš* a kopasz fák hónapja | monat der kahlen bäume, name des 7. monat bei den Konda'schen ostjaken. — *ńura-kėdat* puszta kézzel | mit leeren händen.

ńűrem, ńűrum, ńűrėm; *ńűrom* C. mocsár, posvány; fűzzel s más lombos fával benőtű vizenyős térség; berek | morast, sumpf; niedrige, mit weiden und andern laubbäumen bewachsene stelle, hain. — *ńűrėm-sāu* berki szarka | hainelster. — *ńűrėm-vője* berki állat; jávor | (hain-tier) elentier (in der poesie); *ńűrėm-vője, unt-*

vōje (hain-tier. wald-tier) elentier und rentier (in der poesie). — ÉO. *ńōrēm, ńarēm, ńūrēm*. — Cf. zürj., votj. *ńur*; osztj.-szam. *ńar*.

ńut (adv.): vid. *ńuda*.

ńut vörös föld | rote erde. C.

ńut eskü | schwur, eid. — *ńut unjem* az esküt megszegni | den schwur brechen, überschreiten. — *ńut vërem* esküt tenni, megesküdni | schwören, einen eid ablegen. — *ńuttem* (f. *ńuttedem, ńuttetem*) id. — ÉO. *ńollëpsa, ńoltlem* schwören; *ńullem*.

ńutvedem (C.): vid. *ńut-vedem*.

ńuľ, ńuďet-juľ vékony vessző (fűzfából. zelniczéből stb.) | dünne gerte (von einem traubenkirschbaume, einer weide u. s. w.).

O.

oba (C.): vid. *aba*.

ōdam (C.): vid. *ōdēm*.

ōdap: vid. *ūdap*.

ōdap (I.) hős, erős ember | stark, held. C. — KV. *ōlëp*. —

Cf. tat. *alëp*.

ōdem, ōtem (f. *ōttam*) feküdni, aludni | liegen, schlafen; *āmpet ōttai tēbëj* (II : 40.) vorhaus, wo die hunde liegen; *čamd-ōdēm*: vid. *čamdà*. — *ōdēm; ōdam* (C.) álom | schlaf, traum; *kut ōdēm mély álom* | tiefer schlaf; *ōdēm vërem* einen traum sehen. — ÉO. *ollem, olēm, ulēm*.

ōden, ōdëj, ōtëj első; vég; kezdet | erster; ende; anfang. — *ōdëj jāstem ket* (II : 40.) das zum ersten male gesagte wort. — *ōdënet jōgotta, jūgutta* végtelen | endlos gross, d. h. zu dessen ende man nicht gelangen kann; *ōtënet pedet jūgutta voš* (II : 104.) eine end- und bodenlos grosse stadt. — *ōdëj-pāj* mutatóujj | (ersterfinger) zeige-finger. C. — *ōdëj-pis* először | das erste mal. C. — *ōdëj-vōje* (II : 208.) erstes tier, fig.: braver mann. — *čātav-ōdëj* (*ōtëj*): vid. *čātav*. — *čōtoj-ōdëj*: vid. *čōtoj*. — *ōdëjat, ōtëjat* (instr.) miatt | wegen; *ńaurim ōtëjat* (II : 156.) des Kindes wegen. — *ōdëjtem, ōtëjtem* kezdeni | anfangen, beginnen. — SO. *ālëj, ālëj*; *ālëj pa*; ÉO. *ōlëj; ōlëjën* (loc.) wegen; *ōlëjtalëm*.

odoša (C.): vid. *adaša*.

ōďa, oďa, oiġa savanyú | sauer. C. — *ōďedem, oiġedem* savanyodni | sauer werden. C. — *ōďeptem, oiġeptem* (caus.) savanyítani | säuern. C. — Cf. tat. *acë* sauer werden.

ōgot (plur. *ōjtet*) szán | schlitten. — *āmb-ōgot*: vid. *āmp*; *jaiďe-ōgot*: vid. *jaiďe*. — *ōgot-ājen* a szán előrésze | vorderteil des schlittens. — *ōgot-pič* a szán fara | hinterteil des schlittens. — *ōgot-pui* id. — AS. *augol*; ÉO. *ōġol, ūġel*.

Oġajän-voš n. pr. name einer ehemaligen ostjaken (?)-burg,

5 werst (im winter) südlich von den Nadzin'schen jurten und gegenüber dem russischen dorfe Nischne-Filatova (Bronn. wol.) gelegen. Die nahebei wohnenden tataren nennen diese burgüberreste *Sévèr qa'là* d. h. festung der Sévéren (cf. Укинъ градъ der russ. chroniken).

oxta felső rész; tető | das obere, dach (cf. *ūz*). — *oxtēja* (dat.) postp. föl, rá | auf, obenauf; *pāganta çatt oxtēja* als die aufgehende sonne (am himmel erschien). — *oxtena*, *oxten* (loc.) postp. fönt, rajta | oben, obenauf; *oxtenna tāit űeda-joy jāgarsa*, *oxtetna çadoz tégèt vedāi*, *toçūt medāi* (II : 164.) an seinem geweihe hat er 40 enden . . . auf denselben treibt das volk handel. — *oxtivet* (abl.) postp. felülröl; -ról | von oben. — *çōdoxta* = *çōt-oxta*: vid. *çōt*. — *Voc-(Voç-)oxta* überbleibsel einer ostjakenburg, anders *T'āpar-voç* genannt (vid. *itpa*, *T'āpar*). — ÉO. *oxti*, *uxti*; SO. *ogoteja* (dat.); *ogotena* (loc.); *ogotejeuz*, *ogoteji* (abl.).

oxtem pōtem fāzni, *fagyni* | frieren, kälte empfinden (plur. 3. *tég oxtet pōtet*).

-*oxtep* (C.) partic., welche den adjectiven einen diminutiven sinn verleiht (vid. *verdoxtep*, *ājoxtep* u. s. w.).

oçām kendő, nyakkendő | tuch, shawl. — *çatān-oçām*: vid. *çatān*. — *pēge oçām*, *pēgden oçām* fekete kendő | (schwarzes tuch, trauertuch) buntes tuch mit einer schwarzen kante, das die weiber während einiger monate nach dem tode eines ihrer nächsten an sonnigen tagen als trauerzeichen auf dem haupt tragen (vid. I : 144.). — ÉO. *oçsam*.

oi (KK.) tanács, tanácskozó gyűlés | rat, versammlung, verabredung, beratschlagung (in AK. russ. *sovèt*). — *oi vērem* tanácskozni, tanácsot egybehívni, tartani | einen rat versammeln, sich beratschlagen. — Cf. *esag. oi* beratschlagung.

oida, *oiça* (C.), *oiçedem* (C.), *oiçentem* (C.): vid. *ōda*.

oit (C.): vid. *of*.

ōka (*ōkem*) KK. (poet.) sok(?) | viel(?). — Cf. *szamojéd*: jurák, tavgy., jensisz. *ōka*; koibal *ogā*.

ōktem: vid. *ēktem* (cf. *ōka*).

ōlēç (pl. *ōlyet*) K. bölcseség, műfogás | weisheit, kunstgriff.

ōlēmem, *ōlmem* (f. *ōlēmдем*) K. (poet.) élni(?) | leben(?); cf.

ōtem, *ūdem*: *man nuyen ōlēmda kēdem-sot jem jitem ōlēmem-ivet* (II : 118.) seitdem ich (frau) mit händekraft in den schönen gelenken mit dir zu leben(?) anfang. — *ōlmettem* (caus.). — *ōlmetti-dem* (frequ.).

omat mód, lehetőség | möglichkeit: *met omat mi* módon | auf welche art? wie? (welche möglichkeit?). — *omat çotēmem* módját birni | die möglichkeit haben; *omat ent çotēmem* keine möglichkeit haben. — *omat endam* nem lehet, nincs rá mód | es ist keine möglichkeit, es ist nicht möglich. — *omat tājem* mód-

ját bírni | die möglichkeit haben; *omat en tājem* keine möglichkeit haben.

ōmdem (f. *ōmettem*, *ōmëttem*) ültetni, helyezni, elötenni; szülni, elleni | setzen, stellen, legen, vorsetzen, vorlegen; gebären (von tieren). — *mülémëny-oyëp ānejat ōmëttājem* (II : 62.) man wird mir eine schaale mit einer schäumenden öffnung vorsetzen; 2. leülni | sich setzen; *pesana ōmdem* sich an den tisch setzen; *keldai ōmdot* (II : 2.) er setzte sich um zu weinen (cf. *ōmsem*); 3. lakni, elni | wohnen, leben (poet.): *Soη-γusi ün āvēt muyna ōmdāi* (II : 82.) in der grossen *Soη-γus* stadt lebten wir. 3. *evem ōmdem* leányomat völegényének átadom | ich übergebe (præt.) die tochter dem bräutigam. 5. *mōz ōmdem* szülni, kölykezni, fiazni | junge bekommen (von tieren; vom menschen). — *mōz tājem*: vid. *tājem*). — *ōmdidem* (frequ.). — *ōmdëmdem* ültetni, leülni | setzen, sich setzen; *ōmdëmdājem* (pass.) gesetzt werden, sich setzen; *jianket ser oxtëju ōmdëmdet* (II : 140.) er setzte seine schwester auf eine schaufel; *nūmta čānc ōtëpeta ōmdëmdāi* (II : 110.) sie setzte sich dicht an seine kniee. — AS. *ūmdem*; FS. *ūmtim*; ÉO. *ōmëtlëm*. — Cf. jur. *āmdatāu. ōmësmem* (mom.): vid. *ōmsem*.

ōmsem (f. *ōmastam*, *ōmëstam*) ülni, vhol lenni, lakni | sitzen, sich befinden, wohnen. — *ōmësta* (part.) ülő | sitzend; worauf man sitzt: *ōmësta çajät* sitzender mensch; *ōmësta sōgoy mëg* die unbewegliche (eig. sitzende) fellähnliche erde; *ōmësta pesan* tisch, worauf man sitzt, d. h. stuhl, schemel; *tū ōmësta ūāgat rōt* (II : 44.) das tiefsitzende boot, worin er sass (od. sitzt). — SO. *ūmsem*, ÉO. *ōmëslëm*. — Cf. jurák *āmdājn*, osztj.-szam. *āmdak*.

ōndap, *ōndëp*, *ōndëp* bölcső | wiege. — *potëy ōndap* mit morschem holze gefüllte wiege (cf. *tuvrëy ōndap*. — *ōntpëy* (adj.): *ōntpëy ëva* wiegenkind (mädchen); *ōntpëy ūaurem* bölcsőbeli gyermekek | wiegenkind; *ōntpëy-paç*, *-poz* wiegenkind (knabe). — SO. *āntëp*, ÉO. *ōntëp*; *ōntpëy*, *ōntpëy ūauram*.

onç (C.) famëzga | harz. — SO. *ōnk* harz, schwefel (? cf. szib. orosz *čëpa* harz); ÉO. *ōnyç*, *ūnyç*.

oy (AK.), KK. *ōy* nyílás, szád, torkolat | öffnung, mündung: *oyet jerusem* (*jeresem*) *ār kučum* (II : 94.) zahlreiche borkengefässe mit zugebundenen öffnungen. — *oya* (Dem.) át, által (a nyíláson) | (postp. lat.) zu, durch (die öffnung); *terad-oya* (II : 6.) durch's fenster; *oyiva* (abl.) aus der öffnung; *oyna* (loc.) in der öffnung. — *çōt-oy* (Dem.), KK. *çot-ōy*: vid. *çōtoy*. — *jëga-oy* flussmündung. — *jink-oy* (poet. *jiket-oy*): vid. *jink*. — *mëg-oy* (poet. *mëget-oy*): vid. *mëg*. — *oyëy* (AK.), KK. *ōyëy* nyílásos, nyílásbeli | mit einer öffnung versehen, zur öffnung gehörig. — *oyëp* (AK.), KK. *ōyëp* nyílású | öffnung habend. — *mülémëny-oyëp* (I., AK.), KK. *mälémëny-ōyëp*: vid. *mülëm*, *mälëm*. — *oype* (AK.), KK. *ōype* idem. — ÉO. *onyç*, *uyç*.

ōnda, *ōnta* (I., AK.); *ōndep* (C.) lándzsa, kopja | speer, spiess. — *ōnda-vai* speerschaft; *ōnda-vai* wurde früher auch als ein mittelgrosses längenmaas angesehen, es entsprach etwa einer klawer oder einem faden (*tet*). — ÉO. *oyti*, *ynti*; AS. *āndep*.

ōndey, *ōndēy*: vid. *oyet*.

ōndey, *ōndēy*, *ōndēy*: vid. *ōyet*.

ōndep (C.): vid. *ōnda*.

ōyet (I., AK.), KK. *ōyet* (poet. *eōyet*) 1. szarv; szaruszelence | horn, geweih (das geweih oder horn war bei den früheren ostjaken ein sinnbild der freude und des glückes); schnupftabakhorn; 2. állkapocs | kinnbacken (C.) — *Öyet sot-nēgep tēt ātta ūrt* (II: 24.) n. pr. name eines heldens der Emderstadt. — *ōndēy*, *ōndēy* gehört, mit geweihen versehen. — SO. *āyet*; ÉO. *oyēt*; *oytēy*.

oyet nyilás, *száj* | öffnung, mund (cf. *oy*). — *ōndēy* üres | hohl. — ÉO. *uyyēl*, *uygēl*; *uytēy*.

ōyēl K. ? : *ōyēl-kēža*, *pēyēl-kēža* verschiedene krankheiten.

ōyēy, *oyēp*, *oype* (KK. *ōyiy*, *ōyēp*, *ōype*): vid. *oy*.

ōynta: vid. *ōnda*.

opa, *oba* (C.): vid. *aba*.

or fenyves | kiefernwald. — *orēy* (AK.), (adj.) zum kiefernwalde, forste gehörig; *orēy-vōje* (II: 198.) erdei madár | (forst-tier) waldvogel (poet.). — ÉO. *or*, *ur*.

ordem osztani | szétosztani | teilen, zerteilen. — *ōrdesem* (f. *ōrdestem*) augm. — SO. *ūrdem*; ÉO. *ortlem*.

ordēp: vid. *ort*.

orēy (AK.): vid. *or*.

orūi: *orūi-sanka* (II: 48.).

oroš (C.): vid. *arēš*.

ort bérszolga | sclave, mietling. — *ort-γui* (-*γoi*) férfiszolga | sclave. — *ort-īma*, *-nēy* szolganó | sclavin, magd, arbeiterin. — *ort-nēy-īma* (poet.) = *ort-nēy*, *ort-īma*. — *ordēp* szolgálai | zu einem sclaven, mietling, zu einen magd gehörig: *vēle-ordēp* vid. *vēl*. — ÉO. *ort*; *ort-γo*; *ort-nē*.

ortidem morogni, *ordítani* | brummen, heulen (v. tieren). — ÉO. *oritillem*.

os (C.) még | noch.

ot Dem., KK. *ne!* | nicht! (negat. partik. vor d. imperat.): vid. *at*.

ot tárgy, dolog | gegenstand, körper, sache; *tune in otat kēm ei čupet sirtāi* (II: 120.) er fegte einen teil dieser dinge hinaus; *jux tāvmen ada otet tēg matet* (II: 90.) nachdem sie diese dinge nach hause gebracht hatten, kochten sie dieselben. — *ota-γotait* (adv.) an etwas, an was: *ātte-kēžet ota-γotait tagar-γindūdōt* (II: 122.) sein schwert hackte an etwas an.

ōt év | jahr; *ōt perōt* ein jahr ist verflossen. — *ōt-čup* félév | (jahr-hälfte, teil) halbes jahr. — SO. *ōl*, *āl*.

öte : vid. ate.

ötēm aludni, feküdni | liegen, schlafen (cf. ödem). — ötmēm (mom.). — ötmesēm (augm. C.) álmodni | träumen. — ötmay schläufig. — ÉO. ulmašlem; ölmēy.

ötēy, ötēntēm : vid. ödēy.

ötmay, ötmēm, ötmesēm : vid. ötem.

otna, otnako de, azonban | aber, doch (= одинако); otna tēg-pa tüteten tavden (II : 126.) ihr habt doch eure pferde hierher geführt; jix-pogot jeješēt otna vedet nēḡa (II : 168.) ihr bruder behauptete (das seinige) er nehme sie doch zur frau.

ottadem megsalni, hazudni | betrügen, lügen. — Cf. tat. alda-betrügen.

öttem (f. öttem, öttetem) toldani, hozzátenni; rendezni | hinzufügen, ansetzen, in ordnung bringen; mörtēm nōt vajet ötteta, tāḡnem nōt tōḡtet ötteta (II : 78.) die zerbrochenen pfeilschäfte zu bessern (eig. ansetzen), die zerrissenen pfeilfedern zu ersetzen. — tit öttem az életet meghosszabbítani | (geist-ansetzen) das leben verlängern : tit öttetai tēt (II : 96.) «leben verlängerndes gewand» epitheton des panzerhemdes. — ÉO. öftalem anlöten.

öl. öit udvar, kert; kerítés | gehöft, hof, umzäunung. — ÉO. os. — Cf. perm. öšek.

ou : vid. au.

oumay, oumēm : vid. ouvēm.

ouvēm (f. oudēm) folyini | fließen, rinnen (c. instr.): nēy vérat, ḡni vérat ouda jēga (II : 64.) ein von frauenblut und männerblut rinnender bach. — ouvadēm megtelni (vmely folyadékkal) | sich (mit einer flüssigkeit) füllen, schwellen; umbā jinkat ouvadōt die schöpfkelle füllte sich mit wasser. — oumēm (mom.). — oumay fließend; it sorñet it oumay ḡōt, nūm sorñet noḡ oumay ḡōt (II : 140.) haus, bei dem das untere gold nach unten und das obere nach oben ausstrahlte. — ÉO. oulem; oventlem.

ovas (C.) : vid. avas.

ōš juh | schaf. — ōš-mōḡ bárány | (schaf-junges) lamm. — ōš-pūn gyapju | (schaf-wolle) wolle. — ÉO. oš, os; SO. āč. — Cf. zürj., votj. iž.

ōšña suba, takaró | pelz, decke. — SO. āčne.

ōšney (C.) medve | bär (= bepelzter?).

ōšñiga (= ōšña-iga) «subás-öreg» = medve | (pelz-greis) «bepelzter greis» = bär; ōšñiga (v. jemēy voje) sēmat K. mit dem bärenaue (ostjakischer schwur, welcher unserem : «bei gott» = tūrum sēmat entspricht). — ÉO. ošne-ika, ošni, ošne.

P.

-pa, -ba (encl. part.) és, is | und, auch: *tu-pa tavet jirem-det* (II : 112.) auch er band sein pferd an; *nuye-pa nem meda zot-čan* (II : 104.) du verstehst mal namen zu geben. — -pa — -pa (encl. part.) und — und, wie — auch. — *tam-pa — tom-pa* ez is, az is | sowohl dieser, als jener. — *tég-pa — toχ-pa* a mint eddig, úgy ezután is | wie hierher, so auch dahin; sowohl hierher, als auch dahin.

pādal (Dem.), KK. *pādala, pātala* darab; gömbölyded holmi | stück, klumpen, klotz; *vōχ pādalē kisāiu* (= *kisāiva*) *noχ tādet* (II : 10.) er zog aus der tasche ein stück eisen heraus; *még esta pātaloja ömdémdöt* (II : 38.) er blieb gleich einem auf die erde heruntergelassenen erdklumpen stecken (cf. *pāgal*). — ÉO. *podali* stückchen.

padartem, padérdem, podérdem, potérdem (AK., I., Dem.) beszélni | sprechen. — *podardidem, padérdidem, podérdidem, potérdidem* (fr.). — ÉO. *pōtérlem; pōtartalem* (fr.).

padittem, padëttem locsolni | spritzen.

padérdem : vid. *padartem*.

pađa, pağa (C.) sógor (a férj idősb sógora) | schwager (so wird der ältere bruder der frau vom manne genannt). — Cf. min. tat. *pađa* schwager.

padēm (C.) szükségét végezni | seine notdurft verrichten.

pāgal (pl. *pāχlet*) I., K., *pōgol* KK. darab, gömbölyded holmi; lakat; vajköpülő fa; szántalp | stück, klotz, klumpen; schloss; butterstössel; schlittenkufe (C.) Cf. *pādal, pādala*. — *pāχlejem* : vid. *at-pāχlejem*. — ÉO. *pōgol*. — Cf. votj. *pog* klumpen; *pogli* kugel; *puklo* klotz.

pāganta (part. præs.) : vid. *pāχnem*.

pāgaptem : vid. *pāgdem*.

pāgaptem (C.) : vid. *pāknem*.

pāgart, pāgért, pāvért gerenda | balken. — *pāgartevājem* gerenda módjára lerogyini | gleich einem balken herunterstürzen. — *pāgartey* (adj.) zum balken gehörig: *pāgartey nai* (balken-feuer) brennender scheiterhaufen aus rohem holze. — FS. *pōgert*; AS. *pēvert*; ÉO. *paért*.

pāgdem (f. *pāgëttēn*) ütni, kalapácsolni; földre verni, meg-ejteni, ölni | schlagen, hämmern; zu boden werfen, fallen lassen, tödten; *pāgdājem* (pass.). — *it-pāgdem* : vid. *it*. — *sei-pāgdem* : vid. *sei*. — *pāgdidem* (fr.). — *pāgaptem, pāgëptem* 1. kiütni, kitépni, herausschlagen, herausreissen; *sēm pāgaptem* ein auge ausschlagen (*pāgëptājem* [pass.] herausgeschlagen werden); 2. kiereszteni, kilőni (pl. egy nyilat) | losschnellen (z. b. einen pfeil); auf einmal

einen strahl wasser oder blut hervorschiessen lassen; *not pāgaptem* einen pfeil losschnellen. — ÉO. *pārellem*, *paellem* hämmern, schmieden; *paetlem*, *pāgötlem*, *pajitlem* zu boden werfen; *pogoptalem* schiessen.

pāgi: vid. *pāki*.

pagēy, *pažēy*: vid. *paž*.

pāgēptem: vid. *pāgdem*.

pagh K. 1. fenyőtoboz | zapfen von nadelbäumen. 2. kleines borkenstückchen an der öffnung des korbes aus birkenrinde. — *paghēy* (adj.). Cf. *pou*. — SO. *peuz*.

pağa (C.): vid. *pađa*.

pāž (C.) talp | sohle.

paž, *pož* fiú, ifjú, legény | knabe, bursche, jüdling, sohn. — *pažay*, *pažēy*, *pagēy*, *pogēy*, *požēy* fias | knaben-, jüdling-, sohn-; *pažpe*, *požpe* fiú | mit, von knaben, burschen: *ai-požpe požēy* *pūgot*: vid. *ai*. — *pažta*, *požta* ohne sohn: *ēvida pažta* (II: 178.) (ohne tochter, ohne sohn) kinderlos. — ÉO. *pož*.

pāžlejem: vid. *at-pāžlejem*.

pāžnem (f. *pāgantem*); *požnem* (f. *pōgontem*) 1. fölhasadni, fölrepedni (pl. ruha) | bersten, sich auftrennen (z. b. vom kleide); 2. hirtelen, folyásnak indúlni | plötzlich zu rinnen anfangen (von flüssigkeiten, z. b. vom blute); 3. egyszerre megjelenni, föltünni | auf einmal erscheinen, aufgehen (von der sonne, der morgenröte); *žatt pāžnem tát*: vid. *tát*; *pāganta žatt oxteja* zur zeit der aufgehenden sonne; *pāganta žunt* die beginnende morgenröte. — ÉO. *pōgonlem* untergehen (von der sonne) AHLQ. (?!).

pažràn K. bogács | klette, distel, einige pflanzen aus der familie der umbrellaceæ. — ÉO. *požrās*.

pai 1. csomó, boglya, néptömeg | haufen, heuschober, volks-haufen; *ēva pai* mädchenschar (II: 170.); 2. domb, mocsárban emelkedő sziget | insel trockenen landes zwischen sumpfen, hügel. — *jāgam-pai*: vid. *jāgam*. — *unt-pai*: vid. *unt*. — *voš-pai*: vid. *voš*. — *Pai-pūgot-pai* n. pr. (hügel am hügeldorfe). — *Tabasēy-pai* n. pr. (speicher-hügel, hier soll früher ein speicher gestanden haben). — *Tunt-mož žōtēy pai* n. pr. (gänschen-haus-hügel, hier soll früher ein gänsehäuschen gestanden haben). Diese drei kleinen hügel befinden sich 2 werst von der Konda an dem südlichen ufer des Mordafusses, unweit der Winter-Siglin'schen jurten (Kl. Kond. wol.). — *pajey* (adj.): *pajey* *ur* erhöhter landrücken zwischen zwei niederungen; *pajey nūrum* hain auf einem erhöhten orte, bewaldeter hügel. — ÉO. *pai*.

pai viharfelhő, mennydörgés | gewitterwolke, donner; *pai ēdemet* eine gewitterwolke erhob sich; *pai žōrat* in der gestalt der gewitterwolke (des donners). — *pai-iga* a viharfelhő, mennydörgés «öreg» | (gewitter-, donner-greis) gewitterwolke, donner (personi-

ficiert). — *pai-jōgot* szivárvány | (gewitterbogen) regenbogen. — *pai-mōz* (gewitterwolke [?]-kind) anemone, windrose. — *pajey* adj. — SO., ÉO. *pai*.

pai gazdag, tehetős | wohlhabend, reich; *paja üttet* (II: 162.) sie leben reich. — *poi* (C.). — Cf. türk. *bai, pai*; kam., min.-tat. *bai, pai*.

pai hideg, fagy(?) | kälte, frost(?); v. ö. *pajay* kalt; *jeyazatai tattet, paja zatai tattet* (II, 48.) eisige todte werden fortgetragen, kalte todte werden fortgetragen. — *pajem, pojem* fagyni | frieren. — *pajey* (AK., I.), KK. *pajay* megfagyott | gefroren, erfroren.

paída, paide, paíta sima; ügyes = (? = *pai-ta* ohne erhöhung, ohne haufen) | eben, glatt; geschickt(?). — *paída kêt, paída kur* (II: 96.) geschickter arm, geschicktes Bein d. h. geschickte glieder (cf. *margan-kêt, margan-kur*). — ÉO. *paíla, paíli*.

paidek (C.): vid. *poidek*.

pāik, pōik, pōjek: kérés, imádság | bitte, flehen, gebet. — *pāik-sau* imádság-ének | (gebet-lied, melodie) hymne oder lied zu ehren der götter. — ÉO. *pōjek*.

paimem (f. *pajemdem*) nőni | wachsen. — *paimettem* (f. *paimettedem* caus.) növelni | wachsen lassen, auferziehen.

Pairāzla, Pairāzša K. (n. pr. name des sohnes der *Türəm*, den die christlichen ostjaken für Jesus Christus ansehen. Er kommt in vielen märchen und sagen unter seinem epitheton *Ār meg-zoi, kale-zoi* [vid. *ār*] vor). — KV. *Poirāzša*. — AHLQUISTNÁL: *poirēzš* herr(? !).

pajay (KK.), AK., I. *pajey*: vid. *pai*.

pajür úr, előkelő, tisztviselő | herr, vornehmer mann, beamter. — *āi-pajür*: vid. *āi*. — *ēne-pajür, ün-pajür*: vid. *ēne*. — Cf. zürj. *bajar* = бояринъ.

pajem, pojem: vid. *pai*.

pajey: vid. *pajay, pai*.

pāki, pāgi kis kés, borotva | kleines messer, rasiermesser. — Cf. osztj.-szam. *pagi*, tat. پاكى rasiermesser, kl. messer.

pāknem (f. *pākentem*) megijedni | erschrecken (intr.). C. — *pāgaptem* (causat.) megijeszteni | erschrecken (tr.). C. — ÉO. *pākēntem* (intr.); *pākēntlem* (tr.).

pākrip pinceze, köből épült istálló | keller, steinerner stall (= поребъ).

pāk, pat: vid. *pot*.

palaz (I., K.), Dem. *poloz* nyál, köp | speichel; *palaz-íalaz* K. nyál | (speichel-schleim) speichel. — *palaz takem* köpni | (speichel werfen) speien, spucken. — *palaz taksem* (augm.) speien, ausspucken.

pan fonal, zsinór, húr | garn, schnur, saite. — *verde-pan* (K.)

rote schnur; ein faden aus roter wolle, der um den verstorbenen gewickelt wird und nach dessen bestattung von seinen nächsten verwandten in stücke geschnitten und als trauerzeichen an den handgelenken getragen wird (I : 144.). — *paney*, *panëy* fonalas etc. | aus garn, saiten. — *panëp*, *panpe* fonalú | garnig, saitig: *ńeda-joy panëp panëy xımës* (II : 184.) 40-saitige, mit saiten versehene laute; *kít-panpe* zweisaitig, -garnig: *kít-panpe-je* (= *panpe*) *pantëy ai* (II : 194.) zweimal zusammengedrehte (d. h. aus zwei streifen bestehende) zusammenlegbare nachricht (die nachricht oder das wort wird hier mit einer, aus zwei streifen gedrehter schnur verglichen). — SO. *panna*; ÉO. *pona*.

pān fövénypart | sandbank oder untiefe, glatte stelle am ufer grosser flüsse, wo der fischfang mit zugnetzen betrieben wird («некорь»). — *pānëy* zu einer sandbank gehörig. — ÉO. *pan*.

pān (C.) hegycsúcs | bergkoppe.

pandem, *pandëy* : vid. *panem*.

panem (f. *pandem*) tenni, letenni, helyezni, előtenni, föl-rakni | legen, setzen, vorlegen, auflegen (c. instruct.): *inàrat panem*, *šermadet panem* einen sattel, einen zügel auflegen; *iga ür kamet najat panet* (II : 102.) ein greis legte um die zahlreichen speicher feuer an; (c. dat.) *ńot jógot-jindeja panem* ich legte den pfeil auf die bogensehne. — *ūx-panem* (kopf legen) den kopf zum grusse beugen (cf. *ūx mëndem*). — *pandem* legen, auslegen, zusammensetzen: *tuet pandem tinëy jermák tuet pandem* (II : 54.) die für sie dargebrachten (eig. ausgelegten) teuren seidenstoffe legen wir ihr hin. — *pandëy*, *pantëy* összetett | zusammengelegt, gefaltet: *pandëy ai* : vid. *pan*; *Karëy nānk pandëy āvét* : vid. *karëy*. — *panëdem* (fr.). — *panëdem* (f. *panëtem*). — *pannem* (mom.). — *panimëdem* (fr.) (II : 206.). — *panumdem* : a) gyorsan tenni, vetni | schnell, legen, werfen: *noy mërget te-panumda juvem tātna* (II : 130.) als die zeit kam die flügel nach oben (d. h. auf die erde) zu legen; b) fölkerekedni | sich aufmachen, sich richten: *zeideja, çotart-pa panumden?* (II : 104.) enkelchen, wohin hast du dich aufgemacht? — ÉO. *ponlem*; *oy ponlem*. — Cf. votj. *pon-*; jur. *puçyau*, osztj.-szam. *pannap*.*)

pānëy : vid. *pan*.

panx légyölő galócza | fliegenschwamm. — *panx-teliska* pilze (essbare). — ÉO. *pozç*; KV. *panx*.

panyat, *panzet*, *payet* vállapoczka | schulterblatt. — *ser-panzet* id. : — *panztëy* (adj.): *panztëy kut* oder *panztëygen kut* zwi-schenraum zwischen den schulterblättern. — ÉO. *pongëm lu*.

*) Ez adatok CASTRÉN osztják nyelvtanának második kiadásában (98. l.) osztják szavakkép említettnek.

panéj, paney, panép : vid. *pan.*

pānéj, pāney : vid. *pān.*

panmem (mom.) : vid. *panem.*

pant font ; pud (?) | pfund ; pud (?) (C.). — SO. *pant pud* (?) ;
ÉO. *pont, punt* pfund.

pantesem (f. *pantestem*) KK. : vid. *pentesem.*

pantéj KK. : vid. *panem.*

panžem, pančem elkészülni ; megérni | fertig werden (z. b. vom
essen), reifen (z. b. vom korne, von beeren). — *pančem* (mom.).

panem bonyolítani | wickeln, umwickeln ; *úrvat panem* (II:202.)
vom riemen umwickelt, mit hilfe eines riemens befestigt. — Cf.
osztj.-szam. *panndu* flechten.

pāy ujj ; az evező fogója | finger, zehe ; griff oder oberes ende
eines ruders. — *āna-pāy* (C.) ; *ōdēy pāy* (C.) ; *kēt-pāy* ; *kur-pāy* ;
tūp-pāy : vid. *āna, ōdēy, kēt, kur, tūp* ; *kūttep-pāy* der mittlere fin-
ger. — *pāytei* ujjhegy | fingerspitze. — *pāhēy* (adj.) ujjas ; fogan-
tyús | fingerig ; zum oberen ende des steuerruders gehörig : *pāhēy*
tūp mit einem finger oder querholze versehenes ruder. — *pāype*
ujjú, foganatyújú | mit einem finger ; mit einem querholze (vom
ruder) : *kiš-pāype* : vid. *kiš.* — ÉO. *pay* daumen.

pānta (? = *pāy-ta*) pata | huf.

par, por (C.) fúró | bohrer (cf. *paret*) ; *kēt-por* (hand-bohrer)
ahle. — *χοje en χūdéndot, pētēda jānk, jīndepēyēn kēt-porēyēn*
tonttai wer (das märchen) nicht zugehört hat, mögen in die (eig.
seine) ohren nāgel (sing.), nadeln und ahle gesteckt werden. —
ÉO. *por.* — Cf. jur. *pare'* ; osztj.-szam. *pur* ; tat. *پورا*, russ.
буравъ.

pāraχ, pōrēχ, pōroχ a gerendának vastag törzsökvége | das
dicke stammende eines balkens. — ÉO. *pōriχ.*

paraš (C.) : vid. *poroš.*

pardem : vid. *partem.*

paresem (C.) : vid. *paret.*

paret, poret törővas | brecheisen, eishacke. — *paretem, pare-
sem* (C.) fúrni | bohren. — ÉO. *porētlem* ; *porli.* — Cf. zürj. *pīriž* ;
votj. *prits* ; osztj.-szam. *parik, parey.*

partem, pardem (f. *parttem*) parancsolni, megengedni, elren-
delni | befehlen, heissen, gestatten ; zuerteilen ; *man Turumna jem*
tavat ent partājem, manem partem tav tama (II : 106.) von gott ist
mir kein schönes ross vorher bestimmt worden, das mir bestimmte
pferd ist dieses. — *núda* (*íut*) *partem* : vid. *íuda.* — *partēdem,*
partēmtem (dim.). — *partūdem* (f. *partūttem* frequ.). — ÉO. *partlem* ;
AS. *pīrdem* ; FS. *pīrtim.*

partūχ borsó | erbse. — Cf. tat. *burčak.*

pās Dem., *pōs* folt, jel, czél | fleck, zeichen, ziel ; *pās jēvdem* :
vid. *jēvdem.* — *pāsēy* Dem., *pōsaj, pōsēy* mit zeichen versehen. —

pöstem (C.) jelezni | (be)zeichnen. — SO. *päs*, ÉO. *pos*; SO. *pästem*; ÉO. *postalém* bezeichnen. — Cf. zürj. *pas*.

pasar KK. fogantyú (?) | handgriff (?); *tārēm pasar jem kēver petermemen* (II : 194.) indem er mit festem griffe der schönen hohlen hand (das ruder) umfasste.

pāst (C.) : vid. *pöst*.

paža, poža tisztított és szárított csuka | gereinigter und getrockneter hecht (ноземь). — Cf. osztj.-szam. *peča* hecht.

pažem (f. *patčem*) (I., AK.), KK. *požem* (f. *potčem*) söpreni | fegen. — *pažadem* id. — *pažadidem* (fr.). — *pačimem* (mom.) elsöpreni, eltolni | wegfegen, wegschieben, wegstossen. — *pašmēj* fegend.

pašyei (K.) sötét színű (?) | dunkelfarbig (?) (II : 34.).

pašēyat, pašyat nyakszirt | hinterteil des kopfes, nacken.

paškān puska | flinte, büchse. — ÉO. *poškan, puškan*; vog. *pesken, piskin*. — Cf. russ. пушка.

pašmēj : vid. *pažem*.

pata ketté, szét | in zwei (hälften): *pata eudem, evedem* szétvágni | in zwei schneiden; — *pata karjem* (KK.), AK. *pata kerjem* szétesni | in zwei teile zerfallen. — *pata lajímem* széthasadni | sich in zwei teile spalten. — *patu seurem, severem* szétvágni | in zwei teile zerhauen.

pātala : vid. *pādal*.

patēmdem ütni | schlagen.

pātken (Dem.), KK. *pātjem* esni | fallen. — *pātķidem* Dem. (frequ.). — Cf. *pādem*.

patlā minden, összes | jeder, alle, ganz; alles; *patlā žatt* jeden tag; *vošna vaidāi patlā* (II : 152.) in der stadt schliefen alle; *patlāna patlā pižet* (II : 50.) alle kunstgriffe, die nur möglich (waren); *tam lul-nēyen, tam sosten patlā tēknöt* (II : 120.) von (diesen) fröschen, von (diesen) eidechsen war alles voll.

pātjem KK. : vid. *pātken*.

pat : vid. *pot*.

pata (KK.; postp.): vid. *peta*; *man patagem* KK. : vid. *man petajem*.

paulij Dem. csengő-bongó | schellend, klingelnd (cf. *saulij*); *paulij sei : saulij, paulij sii sajidet* (II : 6.) rasselnder, schallender lärm erscholl.

pāvērt (I.) : vid. *pāgart*.

peda, pede, peta, pete lap, fenék | fläche, boden. — *pedet rōjnem put* kessel mit einem durchlöcherten boden; *pedet jūgutta voš* unermessliche stadt (zu dessen boden man nicht gelangen kann; *ōdēyet, pedet jūgutta voš* id.). — *jink-pete a víz színe* | wasserfläche. — *kēt-pete tenyér* | handfläche. — *kur-pete talp* | fusssohle. — *mēyet-pete, mēg-dēy-pete* mell | (brustfläche) brust. —

még-pete a föld színe | erdfläche, erdoberfläche. — *nála-pete* : vid. *nála*. — *nár-pete* (C.) czipőtalp | schuhsohle. — *pöroç-pete* gyomorfenék | (magen-boden) boden des magens. — *üz-pete* fejtető | (kopf-fläche) scheidel des kopfes. — *pedey*, *petey* mit einer (grossen) fläche: *pedey rít* boot mit einem (geräumigen) boden. — ÉO. *pata*, *pati*, SO. *pite*.

peda, *pede*, *pete* (postp.) (C.) ért, miatt, helyett | um, -willen, wegen, anstatt (cf. *peta* AK.).

pedait, *pedan* (C.) id.

pédatta (AK.), KK. *pédetta* nagyságú, magasságú | von der gröesse, höhe: *sürt pédatta* spannehoch; *vèt pāgart pédattena* (II : 124.) von der höhe von fünf balken (cf. *pēt*). — *pédattēy* (adj.) von der gröesse, von der höhe, von dem wuchse: *pédattēy-zui* mannshoch, so gross ein mann ist; *pédattēy nēy* von dem wuchse einer frau; so gross eine frau ist. — ÉO. *pālat* höhe.

pede : vid. *peda*.

pele (postp.) : vid. *peda*.

pedem, *petem* (f. *pettem*), *pödem* (C.) félni | fürchten. — *petaptem* (causat.) megijesztēni | erschrecken (tr.): *āi-naurimdat petaptet kart jeliyedat* (II : 46.) seinen kleinen kindern wurde durch die kälte des eisens furcht eingeflösst. — *petem* KK. (II : 198.) félelem | furcht. — *petmem* (mom.). — *petman* félenk; féelmes (?) furchtsam, furcht erregend (?). — *Ār-még-tāgat petman tēt tātte jōr* (II : 40.) : vid. *ār*. — SO. *pelem*, ÉO. *pālem*, *patlem*; *paltapalem* einschüchtern, *paltamalem* (mom.); *paltap* furcht. — Cf. zürj. *pol-fürchten*; jur. *pīlu*; tavgy. *flitima*.

pēdem, *pētem* (f. *pēttem*) behatolni (vmely hegyes tárgyról), vlmire akadni | hineinfahren, eindringen (z. b. von einem nagel, pfeile u. s. w.); an etwas stossen: *not toxta pēdōt* (II : 70.) der pfeil drang da ein; *ei mettēna ent pētāi* (II : 128.) sie wurde von nichts getroffen, d. h. nichts geschah (ihr); *lōga pēteyēn*, *pana pēteyēn* (II : 78.) sie stiessen an die erhöhten ufer, sie stiessen auf die sandbank. — Pass.: *pēdājem* (f. *pētājem*) durchstochen werden; *moxta pēdājem* id. — *pēttem* ütni, beütni, szúrni, találni, tüzet csiholni | schlagen, einschlagen, stechen, treffen; feuer ausschlagen. — *pēttesem* (augm.).

pēdem (I.), K. *pētem* bögöly | bremse (оводъ, szibér. orosz наутъ). — Cf. vog. *pālem*, *pāllim*; szamojéd-jurák *pīlo*, *pīlu*; tavgy. *filīi*.

pedey, *petey* : vid. *pede*.

pedep, *pēdēp* : vid. *pet*.

pēdēp, *pēdēp* tövis | stachel (минъ). — ÉO. *pēlēp*.

pēdetta (KK.) : vid. *pēdatta*.

peda, *peta*! köszöntési forma | (ostjakische grussformel, etwa «glück auf»). — *peda vērem* köszönni | grüssen, einem «guten

morgen», «glück auf» sagen (cf. uč). — ÉO. *pa-uša*; KV. *pasi-öl*; vog. *pasiu* (AHLQ.).

pedār, petūr; *pejár* (C.) vörös berkenye, barkócza | eberesche. — *pedār-juž* vörösberkenyefa | eberesche. — ÉO. *pašar*; *pašar-juž*.

pedip: vid. *pet*.

peg (C.): vid. *pég*.

pegai, peyai (C.): vid. *peyai*.

pegda, pegde, pegdoztep (C.): vid. *pégde*.

pegem, pekem (I.) rothadt | verfault, verdorben (C.).

pēget (C.) fürdés | das baden. — *pēget-χōt* fürdöház | bade-stube, badehaus. — *pēgdem* fürdeni | sich baden. — *pēgettem* (C. caus.) füröszteni | baden. — AS. *paugol*; FS. *peugel*; EO. *peēl-χōt*; *pevēl-χōt*; *peēllem, pevēllem* baden, schwimmen.

pēgmem (f. *pēgmemden*) und *pēgmājem* (f. *pēgemdājem*) (pass.) *fagyni* | frieren. — *tada, mānekem te-pēgemdāi* (II: 160.) väterchen, mein jüngstes brüderlein wird erfrieren!

pejár (C.): vid. *pedar*.

pekem (C.): vid. *pegem*.

pek: vid. *pet*.

pekrem: vid. *petrem*.

pēlek (K., I.), KK. *pēlka* Dem., oldal, fél; a pár egyik fele; táj | seite, hälfte (der länge nach, gegensatz zu *čup*), eines von zwei gegenständen, welche ein paar bilden; gegend. — *jit-vōt pēlkeja ēttidet* (II: 2.) schaute auf die nördliche seite, gegen norden; *jūdem-sui, jim-pēlkeja, χūdentagem* (II: 24.) zu der nördlichen seite nach der schönen gegend hin horchte ich. — *jāgam-pēlek*: vid. *jāgam*. — *jaran-pēlek* (n. pr.): vid. *jaran*. — *jemsai-pēlek, jimsai-pēlek, pēlka*: vid. *jemsai*. — *jit-vōt-pēlek*: vid. *jit-vōt*. — *kēt-pēlek* félkezű; fél kéz | (arm-hälfte) einer, der einen arm hat; ein arm; *kur-pēlek* féllábú | (bein-hälfte) der nur ein bein hat, hinkend. — *ōyet-pēlek* egy szarv | (horn-, geweih-hälfte) ein horn, geweih. — *pēyai-pēlek*: vid. *pēyai*. — *sēm-pēlek*: vid. *sēm*. — *uigit-pēlek* (C.) réttáj | (wiese-seite) wiesenseite. — *unt-pēlek*: vid. *unt*. — ÉO. *pēlak, pēlek, pālek*. — Cf. zürj. *pōl*; votj. *pal, pol*; jurák *pealea*; tavgy. *fealea*; osztj.-szam. *pālek*.

pelžem cserélni | tauschen. C. — *pelžesem* (augm.). C. — *pelžūdem* (fr.). C. — ÉO. *pāltalem, pāltēlilem* id., *pāltaslem* getauscht werden.

pem, pēm hőség, forró gőz | hitze, heisser dampf (in der bade-stube). — *pemdem* (pass. *pemdājem*) C. melegedni, forróvá válni | heiss werden C. — *pemey* (C.), *pēmēy* forró | heiss (gew. vom dampf). — *pemettem* (C.) fűteni, forróvá tenni | heizen (die badestube), heiss machen. — SO. *pēm*; ÉO. *pam*; *pāmēy*. — Cf. zürj. *pīm*.

pendem, pentem (f. *penttem*) elsülyedni, elmerülni, a tömegben elenyészni | versinken, untertauchen, in der masse verschwin-

den; *ügem pentt unda* (II : 18.) bis mein kopf (in der masse) verschwindet.

penk fog | zahn. — *kunžep-penk*: vid. *kunžep*. — *penk-pui* foggyökér | (zahn-hinteres) zahnwurzel (eig. der untere teil der sichtbaren zahnkrone). — *peņas* (C.) csuka | hecht. — *peņey*, *peņey*, *penkiņ* fogas | mit zähnen versehen, zackig: *peņey-juž* (C.) gereblye | (zahnig-holz) rechen, harke (cf. *kunžep-juž*); *peņey ai* (II : 58.) fogas beszéd, gúnybeszéd | (zahnig-wort) stichelei, stichelrede: *peņey ai õmse* (II : 58.) stichelnde worte sagen, sticheln (cf. *kunžey ai õ.*). — *peņey ñot* fogas nyíl | pfeil mit einer spitze (gegen-satz zu *võlöp ñot* klumpffeil). — AS. *pank*; ÉO. *peyk*. — Cf. zürj., votj. *pñ*.

pent, *pent* I., K. út, ösvény | weg, strasse, pfad. — *tož-pent*: vid. *tož*, — *pent-žui*, *žoi vándor* | (weg-mann) wanderer. — ÉO. *pant*: *pant-žo*.

*pentese*m (f. *pentestem*) (AK.), KK. *pantesem* (f. *pantestem*) vitázni, elvitázni | streiten, einem etwas streitig machen; *átte-kěžeat pantestesen sagat* (II : 32.) während sie um das schwert stritten. — *pentetem* id.

peņai (C.): vid. *peņai*.

peņas: vid. *penk*.

peņey: vid. *penk*.

per, *per*, *perda*, *përda* mind, valamennyi | all, alle, alles, ganz, *per endam* éppenséggel nincs | ist gar nicht; *imet per endam* (II : 110.) die alte ist gar nicht da. — *peradem* (C.) alle machen, beendigen. — Cf. min.-tat. *bir*; kam. *bar*.

per, *për* morzsa, darab | brocken, krümmchen, stück. — *perà*, *përà*, *prà* (lat.) kis darabokra, apróra | in kleine stücke, fein: *përà evedem* apróra vágni | in kleine stücke zerschneiden. — *përà lanajem* (II : 70.) apróra hasadni | sich in kleine stücke spalten; *përà layüdem* (fr.) apróra hasítani | in kleine stücke spalten. — *përà mōrajem* (II : 70.) apróra törni | sich in kl. stücke brechen; *përà mōrtem* apró darabokra törni | in kleine stücke zerbrechen (tr.). — *përà seņem* kis darabokra verni | in kleine stücke zerhauen, zerschlagen. — *përà seurem*, *severem* apróra vágni | in kleine stücke zerhauen, zerschneiden. — *përà tågajem* apróra tépni | in kleine stücke zerreißen (intr.). — *përíta* (dim.); *ai pèríta*: vid. *ai*. — Cf. zürj. *píríg*, votj. *pírí*, *pírdí*.

peradem (C.): vid. *per*.

peran (?) = *pereny*) adj.: KK. *ñot peran jogot-žar man-ja kītem* (II : 24, 92.) wie ein pfeil die bogenweite durchschwirrt(?), (so schnell) stehe ich auf.

perda: vid. *per*.

pergadem (C.) kendert tisztítani, havat lerázni (a ruháról) | flachs reinigen, schnee von schuhen und kleidern abschütteln. —

perkimem (mom.) rázkódni | sich schütteln, zusammenfahren (z. b. vor kälte, vor furcht). *встряхнуться, встрепенуться*. — *jëvra tuvat kuš perkimōt* (II : 90.) nachdem sich der wolf gerüttelt hatte. — ÉO. *parkatlem*. — Cf. zürj. *pîrköd-*; *pîrkal-* sich schütteln.

perem (f. *perdam*) elmúlni, eltelni | vorbeigehen, vergehen (von der zeit); *otë perōt* es verging ein jahr; *porë perōt* das mahl war zu ende. — *perey* (adj.) vorbeigehend, umgehend; *perey-sa* : *jît-perey-sa* : vid. *jît*.

përîta : vid. *per*.

perkimem : vid. *pergadem*.

pernā, perna kereszt | kreuz. — *pernā-piget* kereszttes nyakék gyöngyből | collier aus glasperlen mit einem kreuze. — *pernā-da* kereszttelen, pogány | ohne kreuz, ungetauft, heidnisch : *pernā-da zadoz pogány* | heiden, heidenvolk (so werden unter anderen die früheren bewohner des landes, die heidnischen ostjaken und wogulen genannt). — *pernājat-panem* keresztelni | (kreuz auflegen) taufen; *ëvet pernājat panet* (II : 154.) er taufte seine tochter. — *pernāëy* kereszttes | kreuz-. — *pernāšem* keresztet vetni magára | sich bekreuzigen. — SO. *pîrne*, ÉO. *perna*; *pernalā*. — Cf. zürj. *perna*.

pert deszka | brett (cf. *pāgart, pāvërt*). — AS. *part*.

pes -ig | bis; *man pes juž jūgutta* (II : 122.) bis ich (nicht) nach hause komme.

pes : *not-pes* nyíl-bevágás | pfeilkerbe. C. — Cf. zürj. *pîs*; *úöl-pîs*.

pesan; *pesen* asztal | tisch. C. — *ai-pesan* szék | (klein-tisch) stuhl C. — *omësta* *pesan* szék | (sitzentisch) stuhl. — *tëda-pesan* asztal | (essen-tisch) esstisch, tisch. — *pesan-tāgat (-tōgot)* asztalkendő | (tisch-leinwand) tischtuch. — ÉO. *pasan*. — Cf. zürj. *pîzan*.

pesen (C.): vid. *pesan*.

peste éles | scharf, schneidend. — *peste-jîntape* éles pengéjü | mit einer scharfen klinge. — *peste-pūm* sás | (scharfes gras) riedgras (*carex, ocoka*). — ÉO. *paste, pasti*.

peč, peš rénborjú | rentierkalb; *teta-peč* (winter-rentierkalb) einjähriges rentierkalb. — ÉO. *peš, pësi*. — Cf. zürj. *pež*.

pežëy ágas, villaalakú | gabelig, gegabelt; *pežëy-juž* gegabeltes stück holz.

pët magas | hoch (vid. *pëdatta*). — *Pët-mëg* n. pr. (hochland) ein erhöhter ort im N. W. der Klein-Konda'schen wolost (vid. *Mëg-ëcëc-pëlka*). — ÉO. *pal*.

pet, pët fül; az üst füle | ohr, griff am kessel. — *pedet* (*pëtet*) *χütta* so weit die ohren zu hören vermögen. — *pedet saž jō* hallású | weit (oder fein-)hörig. — *pedep, pëdëp* fülü | mit einem ohre, griffe versehen : *tābet pëdëp sarān* siebengriffiger kessel. —

pette (C.) süket | (ohne ohr) taub. — ÉO. *pał*; SO. *peł*; ÉO. *palla*; SO. *pellex*. — Cf. zürj., votj. *peł*.

peta, *pete*: vid. *peda*, *pede*.

petaptem: vid. *pedem*.

pete (postp.): vid. *peda*.

pëtem (f. *pëttem*): vid. *pëdem*.

petem: vid. *pedem*.

petem ajak | lippe. — *noç-petemta* gleich den elentierlippen. — SO. *peleñ*.

pëteñ (C.): vid. *pëdeñ*.

peter-vāz: vid. *pëter-vāz*.

petermem KK. megfogni | ergreifen, umfassen (mit der hand).

— Cf. *pidertem*.

pëtlëm (I., AK.), K. *pëtlëm* sötét | dunkel, finster. — *pëtlëm-ëmder*: vid. *ëmder*. — *pëtlëm-jugop*, *pëtlëm-juçpe* sötét fájú | dunkel-belaubt. — *tonç-sëm-pëtlëm* (geist-auge-dunkel) «dunkel wie das auge eines (bösen) geistes» (epitheton der nacht). — *pëtlöt* (ger. *pëtlimen*) besötétedett | es wurde dunkel. — *türum pëtlöt*, *türum it pëtlöt* es (eig. der himmel, das wetter) wurde dunkel. — *untpet-ïma tuet peta it pëtlimen ütt* (II: 120.) die schwiegermutter wurde (præs.) auf ihn heftig erzürnt. — *pëtlüdet* (fr. C.) es wird dunkel. ÉO.

patlam, *patlem*; *patlalam*.

petmaj: vid. *pedem*.

petmem (mom.): vid. *pedem*.

petjai szúnyog | mücke. — *petjai-sei* szúnyogzűmmögés | mückengesumme. — S. *pilyi*; ÉO. *päljü*, *pelëñya*. — Cf. min.-tat. *batagana*.

pette: vid. *pet*.

pëttem, *pëttesem*: vid. *pëdem*.

pet, *pek* csipő | schenkel. — *pedip* mit einem schenkel: *rërde-pedip tanka* (II: 32.) eichhorn mit roten schenkeln (im frühherbste, wenn das eichhorn grau wird, behält es eine zeitlang seine roten beine). — ÉO. *peš* hüfte; *peš-püñgél*.

peta: vid. *peda*.

peta (*petait*) (I., AK.), KK. *paťa* -hoz: -ért, végett | zu, gegen; für, wegen; *man petajem* KK., *man patagem* zu mir, für mich; *nëyet peta jästöt* er sagte zu seiner frau; *ei mëg suñ-peta te-ëšma-döt* (II: 122.) er schritt nach einer der weltgegenden hin; *tëidat çatt paťa muçte këttet* (II: 36.) ihre eingeweide sind gegen die sonne (gesehen) durchsichtig; *söt täjem*, *söt püt jiret peten* (II: 30.) statt des preises für 100 beile und für 100 kessel. — *petivet* (abl.) (AK.) -töl, -böl | von, aus: *pënt petivet* vom wege; *küttëp-petivet* aus der *petâr*: vid. *pedâr*. [mitte.

petrem, *pekrem* (C.) kifacsarni | auswinden (wasser aus den kleidern).

pīdem, pītem (f. *pīttem*) 1. esni, jutni | fallen, treffen, zufallen; *mēget torējīvet pītmen* (II : 70.) als er (ihn) in die lunge (?) der brust traf; *kuš jēvedāyēn, ŋotna pītāyēn* (II : 70.) obgleich man auf sie schoss und sie von den pfeilen (sing.) getroffen wurden; *līpetna, pūmna pīdem* (II : 32.) mit blättchen und hälmchen bedeckt, bestreut; *Saŋ keu pīdem teri Ās*: vid. *saŋ*. Cf. *pāttem*. — 2. kezdeni | anfangen; *kačem pīdot* ich bekam lust, mir fiel ein; *kačeu pītēt* (II : 172.) wenn wir lust bekommen werden, wenn uns einfallen wird; *kāt iga tūvda pīteyēn* (II : 78.) die zwei alten fingen an zu rudern. (ÉO. *pītem*); 3. sich verwandeln, werden. — Cf. *pītem*.

pīdem (C.) jóllakni | satt werden. — Cf. zürj. *pöt* satt; *pöt-satt* werden.

piderdem, pidertem megfogni | mit der hand erfassen, zusammenfassen (cf. *petermem*).

piġet (*piġet?*) nyakék | collier (vid. *pernā-piġet*). = Cf. zürj. *pīsas* perlenschnur.

piġettem (*piġettem?*) fölfüzni, egyesiteni, egybekötni | aufreihen, vereinigen, zusammenbinden; *ei iúra piġettem* an einem riemen gebunden.

pik: vid. *pil*.

pimē orosz nemezbotos | russ. filz-stiefel (пимы). — Cf. osztj.-szam. *pīme* stiefel.

pir hátsó, utolsó | (adj.) hinter, letzt; vergangen. — *pira* (lat.) mögé, hátra, vissza | nach hinten, hinter, zurück, nach; *pira jūztöt* er kam zurück; *man pīrema at zeigat* (II : 102.) damit es nach mir nicht zurückbleibe. — *pirivet* (I., K.), Dem. *pīriva* (abl.) mögöl, hátúlról | von hinten (SO. *pīreuz, pīri*). — *pīrna* (loc.) mögött, hátúl | hinten, nachher, *tu-pīrna*: vid. *tu*; *pīrna kēnza* mehr als nachher. — *pir-öt* a mult év | das vorige jahr. — *pir-pēla* hátrafelé | in der richtung nach hinten, zurück. — *pir-pētīvet* in der richtung von hinten. — *pir-ta* ohne rückkehr, unwiederbringlich: *pirēt endam pir-ta moi jīt* (II : 50.) da kommt der rückkehrlose brautwerberzug, bei dem keine rückkehr (möglich) ist. — *pira* (KK. *piraget*) ankermem körülnézni, hátra-tekinteni | sich umsehen, nach hinten blicken. — *pira-jānyam, -jāyam* hátrafordúlni | zurückgehen, wiederkehren. — *pira-jāstem* felelni | antworten. — *pira-jourazindem* hátrafordúlni | sich nach hinten umdrehen. — *pira-jūvem* (f. *jīdem*) visszajönni | zurückkommen, wiederkehren. — *pira-karimem* visszafordúlni | sich nach hinten drehen, umkehren. — *pira-keredem* megtérni | zurückkehren, *kereda pira!* kehre zurück! — *pirakīdem* visszaküldeni | zurücksenden. — *pira-menem* visszamenni | nach hinten gehen, zurückgehen; *pira-menegedem* (inch.). — *pira-nerimem* elvenni | wegnehmen. — *pira-poxtem*

nach hinten stossen, zurückstossen; *pira pogotmem* (mom.). — *pira-rékmem* visszaugrani, hátrataszítani | nach hinten springen, zurückspringen. — *pira-végem* visszakiáltani | zurückschreien, zurückrufen. — *pira-éužem* hátramenni, visszamenni | nach hinten gehen, zurückgehen. — *pirája, piraget* KK. (adv.) hátrafelé | nach hinten, zurück: vid. *pira*. — *piran* (adj.) hátullevő | hinten sich befindend; *vōje piru* (od. *piran*) *sāxtey ōgot* (II : 98.) der sich hinter den rentieren befindliche bretterne schlitten. — *piretta* (adv.) hátúlról | von hinten. C. (= *pirivet*). — Cf. zürj. *bör* hinterraum.

pirijem (f. *piritem*) választani | wählen. — *pirijüdem* (fr.). — *pirita-žoi, -žui* választó | (wählend-mann) wähler; *pirita-nēy* (wählend-frau) wählerin. — ÉO. *pirilem*. — Cf. zürj. *börj-, votj. birj.*

piriš régi, öreg | alt, uralt; *piriš-ruspe* mit dem aussehen(?) eines greises. — ÉO. *pērész*. — Cf. zürj. *pōris*; votj. *pōrés*.

Pirka (II : 206.) n. pr. (name eines ostjaken aus den Jesaul'schen jurten, in der Kl. Kond. wol. = S. *Piridon*).

pis (C.): vid. *piš*.

pič, piča a szán hátsó fala | hintere wand, lehne eines schlittens (cf. *pu*). — *pičey* mit einer lehne versehen: *pičey ōgot* schlitten mit einer lehne.

pičem egyesíteni, egymásra tenni | vereinigen, eins aufs andere legen: *baržat jim-dēt jermāk jim-dēdat ega pičem* (II : 96.) das schöne sammetgewand zog ich über (eig. mit dem) das schöne seidengewand an (cf. *pittem*).

pičey: vid. *piča*.

piš: vid. *pész*.

piš K., *pis* (C.) -szor, -szer (számneveknél) | (iterativpartikel bei numeralien): *ei-piš, i-piš* einmal, *žüdem piš* dreimal, *tābet-piš* siebenmal; *teumenōt tābet piš keu tabasa* (II : 118.) er ging in den steinernen speicher mit sieben (abteilungen); *tābet-piš keu päkripna totta sorūiy-pünēp man tavem* (II : 104.) hinter den sieben steinernen mauern (eig. in siebenmal steinernen erdschössen) da (befindet sich) mein goldhaariges ross. — ÉO. *puš*; *ī puš*.

piš (conj.) ha egyszer | wenn einmal: *tōtta možimemen-piš, us mendan, mendan* (II : 114.) gelingt es dir mal da durchzukommen, so wirst du wieder weiterfahren.

piš fonal, csík (különösen kenderböl) | garn, gespinst, streifen (hauptsächlich von hanf). — *pišey* garnig, aus garn, hanf bestehend. — *pišey üi* hanföl (?). — Cf. zürj. *piš* hanf.

pit függő madárháló | netz, welches in lichterungen der weidengebüsch aufgestellt wird um enten zu fangen (перевѣсъ). — *vāsa-pit* (ente-netz) id. — ÉO. *pil, pilt*.

pit barát, társ | freund, gefährte; *süsé-pit*: vid. *süs.* — ÉO. *pil.* — Cf. osztj.-szam. *päl.*

pit (C.) madárfészek | vogelnest. — S. *pet*; KV. *pef.* — Cf. zürj. *poz*; jurák *pidea*; osztj.-szam. *ped, pit, pitta.*

Pitpou-(Pétpou-)iga n. pr. (name eines ostjakischen heldengreis, der unweit der Njurkojew'schen jurten [Kl. Kond. wol.] angebetet wird). — *Pitpou-(Pétpou-)pügot* n. pr. (ostjakischer name der Njurkojew'schen jurten).

pittem egyesíteni, megmarkolni | vereinigen, mit der hand fassen. — ÉO. *pillem, piltilem* verbinden, vereinigen.

pit, pik bölcseség, csoda, ügyes fogás | weisheit, wunder, kunstgriff. — *pitiny* böles, ügyes, csodás | weise, talentvoll, wunderbar (cf. *pésény*): *ajija, pitinya (üda), eu nübota, paga nübota-sei* glücklich und weise auf das jungfrauenalter, auf das männeralter (ostjakische glückwünschung). — ÉO. *pis.*

pātem elváltozni | sich verwandeln, werden (c. lat.): *purda jindepa pitot* (II: 116.) er verwandelte sich in eine nadel ohne öhr; *āmpa pātót* (II: 164.) er verwandelte sich in einen hund (cf. *pādem*).

pitiny: vid. *pit.*

pēdep, pēdép: vid. *pet.*

pēdēy, pētēy, petey felhő | wolke, gewitterwolke. — SO. *pēlēy*, ÉO. *pālēy.*

pēg (*peg* C.), *pēy* más, idegen | anderer, fremder, ein anderer, ein fremder. — *pēg-γatt, pēy-γatt* holnapután | (anderer tag) übermorgen. — *pēg-jara* egyik-másik | (anderer-anderer) der einer andere. *pēg-pēg* (anderer-anderer) der eine-der andere. — SO. *pa.*

pēgai, pēyai (*pegai, peyai* C.) bal | link: *pēgai* (*pēyai*) *pēlek, pēlka* linke seite. — SO. *pegi*; ÉO. *pēra-pēlek.*

pēgdü, pēgde (*pegda, pegde* C.) fekete | schwarz; schlecht, böse. — *pēgda-γajät, -γui* rossz ember | schlechter, böser mann. — *pegde-jink* pálinka | (schlechtes wasser) branntwein (so nennen die ostjaken dieses getränk nur vor den russen, damit die letzteren nicht verstehen, wovon die rede ist), cf. *vina*. — *pēgde kul!* (schlechter teufel) teufel! (als schimpfwort). — *pēgde-luk* nyír-fajd | (schwarz-waldhuhn) auerhahn, birkhahn (= *γui-luk*). — *pēgde, pēgdey* ožčäm: vid. *ožčäm*. — *pēgde tās* fekete prémárú | (schwarze-waare) schwarzes pelzwerk, z. b. zobelfelle (gegensatz zu *verde-tās*: vid. *verde*). — *pēgde-vāγsār* ezüstróka | (schwarzer fuchs) silberfuchs (cf. *sāptēy*). — *pegdoxtep* (C.) schwärzlich. — ÉO. *pita.*

Pēgden (adj.) zu den Jesaul'schen jurten gehörig: *Pēgdey pūgot* n. pr. ostjakischer name der Jesaul'schen jurten (Kl. Kond. wol.) = KV. *Pēglin paul*. — *Pēgdey pūztēy γui* n. pr. (mann aus den Jesaul'schen jurten).

pégem, pékem; pögem, pökem (C.) kibírni, szenvedni | aushalten, leiden. — *tébén sáztet ent péket aday* (II : 44.) die bretter der vorhalle würden nicht aushalten.

pém, pémén : vid. *pem*.

pént : vid. *pent*.

péy : vid. *pöy*.

pény, pény-çatt : vid. *pég*.

pényai, pényai-pélek : vid. *pégai*.

péndem, péndešem, pénem, pényem : vid. *pöndem, pöydešem. pönyem, pönyem*.

pényél : *pényél-kéça* betegség neve | name einer(?) krankheit (*kéça, kéça*) : vid. *önyél-kéça*.

pér, péra : vid. *per*.

pérney egy csillagzat neve | name eines sternbildes.

pésény, bésény szent, csodás | heilig, wunderbar (cf. *piény*). —

ÉO. *pisény*.

pés, pis erő, tehetség | kraft, stärke. — *pés-ta, pis-ta* (*péstem* poet.) erőtlen, lusta | kraftlos; faul, träge; *kédet péstem áret neny* (II : 196.) zahlreiche weiber mit trügen händen.

pét : vid. *pet*.

pétény : vid. *pédény*.

pétér-váz, vöz réz : rézpezé | kupfer, kupfergeld; *pétér-váz voš* kupferfestung (II : 34, 11.). — ÉO. *pataroz, pater-voç*.

pévdem (KK.) : vid. *pövdem*.

plím çalím (II : 88.) teli torokból (? kiáltani) | aus vollem halse (? schreien).

pöájem : vid. *pöájem*.

pödem : vid. *potem*.

pödem (C.) : vid. *pedem*.

podérdem, potérdem : vid. *padérdem*.

pödép, pödop (KK.) : vid. *püdop*.

podöp : vid. *pot* 1.

pötpény (KK. poet.) : vid. *püdop*.

pögem, pökem (C.) : vid. *pégem, pékem*.

pogény, poçény : vid. *poç*.

pögödem, pögötem (f. *pögöttem*) : vid. *pöçtem*.

pögöl KK. : vid. *págál*.

pögör, pözr sziget | insel. — *Kun-ávét-pögör* n. pr. : vid. *Kon-ávet*. — SO. *paugor*, ÉO. *pögör, pügor*.

pögos (C.) kebel | busen. — Cf. ÉO. *püçospa; pöçöl, püçöl*.

pogot szar | kot, dreck. — *poçtény* kotig, schmutzig : *poçtény-tutpe* mit einem schmutzigen rachen (von hunden).

pögöt gát | stauung, damm.

pögöt Dem. : vid. *pügot*.

pogotmem, pogotmādem : vid. *pöçtem*.

pož, *požén* : vid. *paž*.

požnem (f. *pōgontem*) : vid. *pāžnem*.

pōžr : vid. *pōgor*.

požta : vid. *pažta*.

pōžtam (C.) arez | wange. — SO. *pūgodem*, ÉO. *puztém*.

požtandem, *požtantem* : vid. *požtem*.

požtem (f. *pogottem*) taszitani | stossen. — *pogodem*, *pogotem* (poet.) id. — *pogotmem* (mom.) taszitani, dugni | stossen, stopfen, reichen. — *pogotmādem* (fr.). — *požtadem* id. — *požtandem*, *požtantem* (dim.) mit gewalt stossen. — *požtegedem* (inch.) zu stossen anfangen. — *požtmīdem* = *pogotmīdem*. — *požtadājem*, *požtatājem* (pass.) gestossen werden. ÉO. *požollem*; *pōžolmalem* (mom.).

pōžtén : vid. *pūgot*.

požten, *požtén* : vid. *pogot*.

požtadājem, *požtatājem* : vid. *požtem*.

poi I. (C.) : vid. *pai* 3.

poi (I., AK.), KK. *pōi* nyárfa; a ladik oldaldeszékája | espe; seitenbrett am boot (C.). — *poi-juž* nyárfa | espenbaum. — *poi-lēpet* nyárfalevél | espenblatt; *Poi-lēpetta*, *lamplat-žui*, *Poi-lēpetta kaplat-žui* (II : 102.) n. pr. gleich einem espenblatte beweglicher mann, gleich einem espenblatte unsteter mann (name eines märchenhelden). — *poiŋ*, *poiŋ* (adj.): *poiŋ ur* espenhain (auf einem erhöhten landrücken). — SO. *pai*. — Cf. zürj., votj., osztj.-szam. *pi*.

pōi KK. : vid. *poť*.

poidek, *paidek* (C.) hófajd | schneehuhn (*lagopus alba*). — AS. *paitek*; ÉO. *poitēk*. — Cf. zürj. *baidōg* rebhuhn.

pōik : vid. *pāih*.

pōjājem (*pōājem*) KK. (poet.) meškōtni | anbinden (cf. *pigettem*).

pōjek : vid. *pāik*.

pojem (AK.), KK. *pōjem* éhség | hunger.

pojem, *pojén* : vid. *pajem*.

poiŋ : vid. *poi*.

pojirem (AK.), KK. *pōjirem* áldozni | spenden, opfern. — *pojirādem*, *pōjirādem* (II : 84.) frequ. (cf. *jir*).

pōk (plur. *pōget*) : vid. *poť*: *Pōget pōttai požén Ēmder ūrday jink* (II : 26.) n. pr. die heldengewässer des bereiften Emders mit nicht zufriedenen gestaden (epitheton des Emdersflusses).

pōkem (C.) : vid. *pēgem*.

polā KK. kés | messer. — Cf. jurák *palā* degen, schwert.

polož Dem. : vid. *palož*.

polož, *pulaž* por, pizok | staub, schmutz. — *polož-vōje*, *pulaž-vōje* légy | schmutz-tier, fliege. — ÉO. *polož*.

ponz K. szélesség | breite (eines netzes): *zōdēp-ponz* breite eines netzes, eines zugnetzes. — *sojep-ponz* breite eines netzes.

pōnzlij: vid. *pojol*.

pōnzol: vid. *pojol*.

pontij Dem. szárnyas | befügelt: *pontij-tau* (II : 2.) gefügelt ross.

pōj KK., *pěj* K. kötél, gombolyag | strick, seil; knäuel. — *sūgom-pōj* (-*pěj*) czérnagombolyag | knäuel zwirn, stricke; *sūzměj-pōj*: id. — ÉO. *paŋgi*, *paŋja*; *paŋgēlem* aufwinden.

pojem (AK.), KK. *pōjem* készen lenni, fölszerelkedni | bereit sein, sich ausrüsten. — *pojemem* (AK.), KK. *pōjemem*; *pujemem* (f. *pojemdem*, *pōjemdem*, *pujemdem*) mom. — *pojmešem* (AK.), KK. *pōjmešem*; *pujmešem* (f. *pojmeštem*, *pōjmeštem*, *pujmeštem*) id. — *pōjdem* (KK.), AK. *pējdem* készülni | sich bereit machen, sich ausrüsten. — *pōjdesem* (KK.), AK. *pējdesem*, *pujdesem* (augm.).

pojol, *pōnzol* 1. kelés, daganat | beule, auswuchs; 2. csengő | schelle, бубенчикъ. — *pōnzlij* 1. mit einem auswuchse; 2. mit schellen versehen, schellend: *pōnzlij sai* mit schellen verzierter vorhang; *pōzlij sūmet* (II : 162.) mit schellen versehener birkenbaum. — ÉO. *pōgol* knopf (geschwulst?).

pōjot (C.) daganat | geschwür, beule. — AS. *pūjot*, FS. *pūnk*; ÉO. *pōgol*.

por: vid. *par*.

por tutaj, szál | floss, holzfloss. — ÉO. *por*. — Cf. zürj., votj. *pur*.

pora, *poré* vertelen áldozat, lakoma | unblutiges opfer, d. h. opferfest; hochzeitsfest, gastmahl; *poré vērem* ein gastmahl bereiten. — *ēva poré*, *paŋa poré* ein frauen- und burschenfest. — *porēj* opfernd, zum opfer, gastmahle gehörig. — ÉO. *pori*. — Cf. alt. *piru* gabe, opfer; *pura* opfertier.

poraŋ I. (C.); vid. *pōroŋ*.

porem (f. *portem*) harapni, rágni | beissen, nagen. — ÉO. *porlem*.

poresem (f. *porestem*) varázsolni | zaubern (cf. *pora*).

poret: vid. *paret*.

pōrŋon, *pōrogoj*: vid. *pōroŋ*.

poré: vid. *pora*.

pōrēŋ: vid. *pāraŋ*.

porēj (adj.): vid. *pora*.

pōroŋ: vid. *pāraŋ*.

poroŋ; *poraŋ* (C.) belső; test; gyomor | inneres; körper, leib, magen. — *pōroŋ-pete* boden des leibes, der untere (innere) teil des magens. — *pōroŋ-veg* bauchkraft (als gegenteil zu *čenc-veg* rückenkraft). — *pōrŋon*, *pōrogoj* zum körper gehörig; *pōrŋon čup* stück vom körper. — Cf. osztj.-szam. *pārg*.

poroš; *praas* (C.) sövény | mähne. — *tau-poroš* (pferd-mähne) pferdemähne. — ÉO. *porés*; AS. *mores*. — Cf. zürj. *buris*.

pōs kesztyű | handschuh, fausthandschuh. — *pōsan*, *pōsēy* kesztyűs | mit einem handschuh versehen; *pōsēy kēt* mit einem handschuhe versehene hand. — *pōsta*, *pōste* ohne handschuh. — ÉO. *pōs*. — Cf. votj. *pōž*.

pōs (C.) darázs | wespe.

pōs: vid. *pās*.

pōsan: vid. *pās*.

pōszem cseppegni; fölölvadni | tröpfeln (intr.); tauen (vom wetter): *tūrum pōszet* es taut. — *pōszém*, *pōsém* csepp | tropfen. — *pōsémдем* (f. *pōsémтtem*) csepegtetni, önteni | tröpfeln (tr.), vergiessen. — *pōsēnedem* (f. *pōsēnettem*) inch. anfangen zu tröpfeln, fließen (intr.): *tūrém* (*tūrum*) *pōsēgett* es fängt an zu (tröpfeln) tauen. — *pōsēnettem* (caus.) csepegtetni, locsolni | tröpfeln (tr.), vergiessen, bespritzen. — ÉO. *pōsém*; *pōsémтtem*.

pōsēy: vid. *pās*.

pōsēp (?) KK.: vid. *pōst*: *Karē-pōspat ūrdat voš*: vid. *karē*.

pōst; *pāst* (C.) mellékága egy folyónak | seitenarm eines flusses (протока); krummer flussarm. — *Pōst-oy-pūgot* n. pr. «Flussarm-Mündung-Dorf», (ostjakischer name des Troizkischen Dorfes, im Beres. kr., in dessen nähe sich ein berühmtes im walde verstecktes götzenbild befinden soll, das als ein grosses heiligtum von allen ureinwohnern des nordens von Westsibirien betrachtet wird). — ÉO. *pōsél*, *pōsl*; SO. *pāsal*.

pōstem I. (C.): vid. *pās*.

pōžém, *pōžēm*, *pōsém* dér, köd (?) | reif, nebel (?). — *pōžēy*, *pōžēy*, *pōšēy* bereift, mit reif bedeckt: *pōšmet pīdem pōžēy tōr jīm sunēda pīdot* er fiel auf den mit reif bedeckten (vom nebel umhüllten ?) bereiften see. — ÉO. *pōsém* reif, tropfen (*pōšém*, *pōžém* durch und durch nass). — Cf. zürj. *puž*; *pužjōs* adj.

pōža K.: vid. *paža*.

pōžēm, *pōčēm*: vid. *pažēm*.

pōžēm, *pōžēy*: vid. *pōžēm*.

pōčēm: vid. *pažēm*.

pōčka hordó | fass, tonne (= бочка).

pōš nyílt, üres, szabad | offen, leer, frei; *pōš kattem* frei, offen halten. — *pōš panem* frei, offen machen, aufmachen: *χατὰυ pōš panem* die tür aufmachen. — *pōš tājem* frei, offen halten. — Cf. alt. *pōs* leer, frei.

pot, *puđ*, *put* pud | pud (= пудъ). — *podōp*, *puđōp* von — pud: *kava vēt puđōp* (II. 12.) ein hammer von fünf pud. — ÉO. *pot*, *put*.

pot vastag jégkéreg a havon | dicke eiskruste auf dem schnee (насть); cf. *kardēm*.

pot halászsövény | stromwehr (запоръ) beim fischfang. — ÉO. *pol*, *pot*.

potedem, *potetem* (f. *potettem*) locsolni | spritzen (cf. *padettem*).

pōtedem (iter.): vid. *pōtem*.

potilattem odaragadni | ich blieb haften, pass. *potilattājem* an mir blieb haften. — *potiložindem* haften bleiben (pass. *potiložindājem*).

pōtem, *pōdem* (f. *pōttem*) megfagyni | kalt werden, frieren; *pōtājem* (f. *pōttājem*) pass. id. — *pōtem* fagyott | gefroren, eisig. — *pōtedem* (iter.). — *pōtmem* (mom.), *pōtmājem* (pass. C.) gefrieren. — *pōtta* nicht zufrierend; *pōget pōttai Emder* Emder mit nicht zufrierenden gestaden; *pōtta-jinkēp (-jinkpe)* mit nicht zufrierendem wasser: *pōtta-jinkēp jemēy sārāt* (II : 142.) heiliges meer mit nicht zufrierendem wasser. — *pōttem* (C.) fagyasztani | erkälten, gefrieren machen. — AS. *pūtōjem*; ÉO. *pōtlem*, *pōtlajem* (pass.); *pōtēm* gefroren; *pōtēmalem* gefrieren.

potēy, *potlēy* (adj.) rothadt | faul, vermodert.

potērdem: vin. *poderdem*, *padartem*.

pōtmem; *pōtmājem* (C.): vid. *pōtem*.

pōttem: vid. *pōtem*.

pot Dem., *pał*, *pał* (C.) szar | kot, dreck. — *pot-γos* Dem. (kot-harn) excremente, schmutz; *man pot-γosa juvem* (II : 4.) ich habe mich mit kot und harn besudelt, ich bin schmutzig geworden. — ÉO. *poś*.

poł (AK.), KK. *pōł*, *pōk* (pl. *pōget*); *pōi* (pl. *pōjet*) szél, part | rand, ufer (weltgegend); *tūrum tābet tābet poł* (II : 90.) die siebenmal sieben weltgegenden; *āret γoi pōje nāvret* (II : 200.) die zahlreichen männer sprangen an's ufer. — *połpe* (AK.), KK. *pōłpe* (adj.) széllél, parttal bíró | mit einem rande, ufer. — ÉO. *pōś*.

pou I. (C.) fenyőtoboz | tannenzapfen, frucht des nadelholzes; cf. *pagh*.

pōvdem KK.: vid. *pōvem*.

pōvel törzsök (?) | rumpf(?); *jīdēp nōga*, *pōvel nōga tēveden* (II : 158.) esset frisches fleisch, rumpf(?) fleisch; *soγot nōgemen(at)*, *pōvel nōgemen(at) zottat*, *kēntēmen* (II : 66.) so lange unsere waden muskeln, unsere rumpf(?) muskeln vorhalten (eig. nicht verbraucht sein werden), werden wir suchen.

pōvem (K.), KK. *pōvem*; *pūem* (C.) fújni, fölfúvódni | blasen, sich aufblähen. — *pōvdem*, *pēvdem* K., KK. *pōvdem* fúni, fölfúni | blasen, aufblähen. — *pōvimem* (f. *pōvimedem*) K. mom. — *pōvimēdem* (fr.). — SO. *pōgem*. — Cf. osztj.-szam. *puap*.

pradem Dem. (időt) tölteni, kiszálni (?) | verbringen (die zeit), sich heruntreiben (?). — *āt pradem* Dem. (II : 12.) die nacht verbringen. — ÉO. *paralālem* sich heruntreiben, herumirren.

pravettem Dem. javítíni | verbessern, sich erholen, besser werden (= *исправить[ся]*). — *pravettüdem* Dem. (II : 4.) fr.

primittem elfogadni | empfangen, annehmen (= *принять*); *ëveja primittem* als tochter annehmen.

provodittem (II : 140.) kísérni | begleiten (= *проводить*). — *provožajem* (f. *provožaitem*) id. (= *провождать*).

pū, pūv 1. kelés, daganat | geschwulst; 2. tú foka | nadelöhr. — *pūvda* ohne geschwulst, ohne öhr; *pūvda jīnder* nadel ohne öhr. — ÉO. *pū, puv* geschwulst.

pud: vid. *pot*.

pūden, pūden csalán, kender | brennessel (*urtica dioica*); hanf. — *zanda-pūden* (ostjakisch-nessel, hanf) brennessel, welche zur bereitung des garnes dient. — AS. *pōlen*; FS. *pōlen*; ÉO. *pōlén*.

pudēy (AK., I.), *pūdēy*: vid. *put*.

pudōp: vid. *pot*.

pūdop, pōdop, podēp a nyírhéjdoboz tetejének abroncsszegélye | reif aus weiden oder vogelbeerbaumzweigen, der die öffnung der birkenrindkörbe vor dem einfallen schützt; *pūdop-īda* gleich einem reifen. — *pūdopēy*; poet. *pūtpēy, pōtpēy* (adj.). — *pūdopēy-onēp* mit einem reife in der öffnung. — ÉO. *pūlēp* heustöpsel, womit der rauchfang der winterjurten zugestopft wird; auch spund.

puđem I., *putem* (f. *puttem*) K. emelni (vlmi nehezeti), bírni | heben (gew. was schweres); im stande sein, können. — ÉO. *puštem* können.

pūem I. (C.): vid. *pōvem*. — *pūmem* (mom.).

Pūgol-iga n. pr. (name eines geistes, der 8 werst stromabwärts v. d. Bogdanow'schen jurten [Kl. Kond. wol.] hausen soll).

pūgot (I., K.), Dem. *pōgot* falu | dorf. — *pūgot-γort* falu utczája | dorfstrasse. — *pūgot-nārt* falu hídjá | dorfbücke. — *pūgot-tēt* teli falu | (dorf-voll) die ganze bevölkerung des dorfes. — *pūxtēy, pōxtēy* falubeli | dorf-, zum dorfe gehörig: *ādēt-pūxtēy*: vid. *ādēt*. — *Pūxtēy jāgam* n. pr. (Dorf-Haide (name mehrerer haiden in der Kl. Kond. wol.; Деревенский боръ). — *Pūxtēy jēga* n. pr. (Dorf-Flüsschen; name mehrerer flüsse in dem tobolskischen kreise; Деревенская рѣчка). — SO. *pūgol*; ÉO. *pūgol, pōgol*; KV. *paul*.

puzrem hóvihar, förgeteg | schneegestöber, schneesturm. — *puzružindem, puzružindem* gomolygani (füströl), omlani (hóról) | wallen (vom rauche); sich in die luft erheben (vom schnee während eines schneegestöber). — ÉO. *puzrem*; *paryatlem* bestäuben. — Cf. tat. *پوروغان* (*porogon*) schneesturm (*пурга, бурань*).

pūxtēy (adj.): vid. *pūgot*.

pūi (I., AK., Dem.), KK. *pūi* far, mög; segg; hátsó rész: törzsök-vég | der hintere teil eines körpers oder gegenstandes, also: der hintere (podex); hinterteil oder lehne eines schlittens (vid. *peca*); das untere ende eines baumstammes oder balkens (cf. *pōrēy*).

eines zahnes u. s. w. — *ōgot-pui* : vid. *ōgot-piča*. — *pui-tōgot* farktoll | (hinteres-feder) schwanzfeder (beim vogel), vogelschwanz. — *puiy* (*pujij*) AK., *püij* (*püijij*) KK. farbeli | zu dem hinterteile eines körpers oder gegenstandes gehörig: *puiy cup* stück eines körpers mit dem hinteren. — *püip*, *püipe* (AK.). KK. *püip*, *püipe* (adj.) faros | mit einem hinteren: *kene-püip* KK. (II : 200.) mit einem leichten hintern (von haasen); *jinket-püipe* (II : 44.) mit einem wässerigen hintern (epitheton eines bootes); *méget-püipe* (II : 52.) und *mégéy-püipe* (II : 86.) adj. mit einem irdenen hintern (vom leichname), d. h. mit einem zu staub (erde) gewordenen leibe. — *puisseg* I. (C.) faresokszij | schwanzriemen. — ÉO. *pui*. — Cf. jur.-szam. *pui*.

pujij (I., AK.), KK. *püijij* (adj.): vid. *pui*.

puklay; *pukley* (C.) köldök | nabel. — *puklay vér* nabelblut. — *pukél* (?) id. — ÉO. *pükén*. — Cf. zürj. *bugl* erhabenheit, knospe.

pul (C.): vid. *pul*.

pulaz, *pulaz-vője* : vid. *poloz*.

pulemem : vid. *pul*.

pul, *pul* darab, falat | stück, bissen; *pul kema* in stücke. — *puletem*, *puletem* (II : 38.) mit dem schnabel, mit der schnauze fassen, schnappen, in den mund nehmen. — *pulemem* (mom.) C. verschlucken. — ÉO. *pul*; *pulemālem* schmecken, kosten.

pūm fű, fűszál; széna | gras, grashalm; heu. — *pūm-ter* fűszár | (gras-wurzel) grashalm. — *pūm-vérda tiliš* (C.) n. pr. (heumachen-monat: heuernte monat, der 5. monat). — *pūmay*, *pūmēy* füves | aus gras, grasreich; aus heu. — ÉO. *pum*; SO. *pom*.

pūmem : vid. *pūem*.

pun varsa | fischreuse (aus weidenzweigen). — ÉO. *pun*, *pon*. — Cf. jur. *pona*.

pūn (Dem., AK.), I., KK. *pūn* szőr (a testen), gyapjú | haar am körper (auf dem haupt: *ūbet*) tierhaar, wolle. — *rau-pūn* (C.) pehely | (weich-haar) flaumfeder. — *tuš-pūn* : vid. *tuš*. — *pūn-tāš* subanemű | (tierhaar-waare) pelzwaare. — *pūnay*, *pūnēy* (Dem., I., AK.), KK. *pūnēy* szőrös, gyapjas | haarig, wollig, zottig. — *pūnēy még* zottige erde (epitheton die erde, in welchem die ähnlichkeit zwischen der bewaldeten erdoberfläche und einem behaarten felle angedeutet wird; volles epitheton: *sogoy még*, *pūnēy még* die häutige, behaarte erde). — *pūnay űr* (C.) haarige stiefeln (кисы). — *pūnēp*, *pūnpe* (I., AK.), KK. *-pūnēp*, *-pūnpe* (adj.) mit tierhaaren, fell: *ei-pūnēp* (I., AK.), KK. *pūnēp* adj. mit einem (gleichen) haare, von gleichfarbigen fell; *sorńij-pūnēp* (AK.), KK. *-pūnēp* (II : 104.) goldhaarig. — ÉO. *pun*, ÉO. *punēy*; *punēy-tāš*.

punžedem : vid. *punžem*.

punžem (f. *puntčem*) (AK., I.), KK. *pūnžem* (f. *pūntčem*) nyitni | öffnen. — *punžedem* (iter.). — *punžesem* (augm.). — *punžudem* (f.

punžättem) (frequ.). — *punžumdem* (dim.) fölszakítani | mit gewalt aufmachen, aufreißen. — ÉO. *punžlem*, *punšlem*, *pušlem*; *pun-šaslem* sich eröffnen.

puntča-něj, *tanta-něj*, *puntča-něj* (II : 18.): vid. *tān*.

punttem (C.) sodorni (czérnát) | zwirnen. — ÉO. *ponllalem*. — Cf. osztj.-szam. *pannau*.

puŋat (C.), K. *puŋet* oldal | seite. — *-puŋada* (C.); K. *-puŋeda* (lat.) postp. -hoz, mellé | zu, nebenhin; *jūxtot ŋon puŋeda* (II : 108.) er kam zum könige; (*man*) *puŋdema jūxtót* er kam zu mir; *něj puŋtesena jitem* (II : 32.) zu euch (beiden) komme ich; *muŋ puŋdeva* od. *puŋdeva* zu uns; *mīn-pa vāxtemen puŋdemena* (II : 174.) auch wir wollen sie zu uns rufen; *tu ēva puŋdeda ŋotumdet tāna* (II : 168.) der (oder die) welcher (welche) sich diese jungfrau erworben hat (haben). — *puŋadīvet* (C.), K. *puŋedīvet* (abl.) postp. mellől | nebenher; *kāt poŋ puŋedīvet menōt* (II : 66.) er ging mit den beiden burschen fort. — *puŋatna* (C.), K. *puŋetna* (loc.) postp. mellett | neben; *tu puŋdetna* neben ihm; *jūzgot puŋdena* neben seinem bruder. — *puŋdap* (*puŋdep*, *puŋdēp*), *puŋdape* (adj.) oldalú | mit einer-seite: *saiten-puŋdape* (*-puŋdep*) (II : 88.) mit bereiften seiten. — ÉO. *pūygel*, *puygel*; SO. *poŋal*; *poŋala*; *poŋaleuŋ*, *poŋali*; *poŋalna*.

puŋdap, *puŋdape*, *puŋdēp*: vid. *puŋat*.

puŋdešem: vid. *pōyem*.

puŋet: vid. *puŋat*.

puŋmem, *puŋmešem*: vid. *pōyem*.

pūp, *puup* pap | priester (= поирь). — ÉO. *pōp*, *pūp*.

pūpi, *pūpē* bálványszellem, medve | überhaupt ein göttliches wesen: götze, bär (so wird unter anderem ein berühmter götze in den Nachratschin'schen jurten [Kond. wol.] genannt). — ÉO. *pubē* bär.

pura lábikra | wade; gewöhnlich in *kur-pura*: vid. *kur*. —

Cf. osztj.-szam. *puróž*.

pūras, *pūreš* I. (C.): vid. *pūrēs*.

purēm lépés | schritt. — *purēmem*, *purumem*, *purmem lépni*, *taposni* | schreiten, gehen, stampfen, zertreten. — *purēmemem* (mom.); *jūz purēmemet sagāt* (II : 122.) als er ins haus hineintrat. — *purēmüdem*, *purmüdem* (fr.). — *purēmütajem*, *puréntajem* (pass.) szét-taposni mit dem fusse zerstampft, zertreten werden. — ÉO. *pūrēm*; *pūrēmlem*, *pūrēnem*.

purēj (II : 84, 102.) (adj.) makacs | tückisch (?); vid. *nurēj*. —

Cf. tat. *بور* (mong. *buru*) schuld, verbrechen.

pūrēs disznó | schwein; *ai-pūrēs* (jung-schwein) malacz | ferkel. — *pūras*, *pūreš* (C.). — ÉO. *pōrēs*, *pūrēs*; SO. *pōres*. — Cf. zürj. *pors*; jurák *pares*, *pores*.

purmem, *purmüdem*, *purumem*: vid. *purēm*.

pus Dem. deszka, padló | brett, dielenbohle, holzstangen, worauf man die dielenbohlen legt. — *puséy* brettern; *puséy çât-çâr* bretterner fussboden (epitheton ornans des fussbodens).

pus hegyes, hegyes nyíl | mit einer spitze, spitz; pfeil mit einer spitze (im gegensatz zu *lep*); *pus-teipe* mit einer spitze, scharfspitzig: *Pus-teipe nârep tonç* (II : 24.) n. pr. (held mit einem scharfspitzigen säbel; epitheton eines ostjakenheldens aus der Emderstadt). — Cf. alt. *pos* pfeil.

pusà (C.); *pusa* bozasör, ostjakisches bier, das aus gersten- und roggenmehl mit zusatz von hopfen- oder atragene-blüten gewonnen und bei opferfesten (*poré*) gebraucht wird (vid. I : 108.). — KV. *possa*. — Cf. tat. *busa*.

pusedem : vid. *pusem*.

pusem fejni; (ruhát) mosni | melken; (kleider) waschen. — *pusedem* (iter.). — *puséndem* (f. *pusénttem*) (dim.) (wäsche, kleider) waschen. — ÉO. *poslem*, *puslem*; SO. *possem*.

puséy (adj.) : vid. *pus*.

püsrem (f. *puserdam*) csipni | kneifen. — ÉO. *püserlem* pressen, kneten. — *pašertlem* drücken.

pusa : vid. *püsa*.

puš (C.) : szita, rosta | sieb. — *pušnadem* (C.) szitálni, rostálni | sieben. — Cf. zürj. *pož*; votj. *puž*.

put : vid. *pot*.

put (I., AK.), KK. *püt* üst, fazék | kessel, grapen; *put jeçõt* : vid. *jeçem*. — *put madem* (kessel kochen) einen kessel (voll brühe) kochen. — *put vërem* (kessel machen) id. — *pudéy*, *püdéy* kessel.

putâr (KK.) (poet.) felhő | wolke; *jem putâr türuma toçta todet* (II : 202.) eine schöne (wasser-)wolke erhoben sie da zum himmel.

pütépéy, *pütépéy-onép* (adj.) : *püdop*.

püt, *püüt* (KK.) faggyú | talg, fett, hauptsächlich dasjenige, welches sich unter der haut lagert. — *çor-püt* (-*put*) rentier(bock)-talg. — *pütey*, *püttey* aus (mit) fett, talg; *çör-pütey* (II : 92.) aus (mit) rentiertalg. — SO. *poll*.

putem : vid. *pudem*.

pütey KK. (adj.) : vid. *püt*.

püüt, *püütéy* : vid. *püt*.

püv : vid. *pü*.

Az Érdy- és a Jordánszky-kódex kétbetűs magánhangzói.

II.

e a mai é helyén.

2. A t ő t ő b b i t a g j á b a n .

egher. egy tyzta es nynczen azokba, kyk az földén yarnak mynt vakondagh . . . egher, saska. JordC. 95¹². — Somogy m., Szathmár m. *eger.* — Győr m. *eger.* — Horpács: *eghër.*

egyeb, egyeb. kyre ha egyeb byzonsatot nem talalnank. ÉrdyC. 225¹⁶. — egyeb testes teremethi allatok között. ÉrdyC. 226¹⁷. 313⁹. 400³⁵ II. 472¹⁵ stb., mindig így. Eltérő esetet a második e-re vonatkozólag egyet sem találtam. — az zelót egyebeknek aggya. JordC. 599¹⁸. — egyeb felee sok beteghők (egyébféle). JordC. 403³ stb. — BécsiC. *egyeb.* — MünchC. *egyeb.* — Helt. Kr. *egyeb.* — Vár. Disp. *egyeb.* — Sylv. UT. *egyeb.*

eleg, eeleg. kyre ha egyeb byzonsagot nem talalnank, eeleghe vona... ÉrdyC. 225¹⁷. — eeleghe teetel. ÉrdyC. 221³³. 318³³. II. 64³³ stb. (*eeleghe* ÉrdyC. 9²⁴. 90¹⁸. II. 442²⁶ stb.) — eleg az tanoytwannak. JordC. 383²⁷. — enny sok nepet meg eelegheyczwnk. JordC. 403²⁰. 479²⁶. 609²⁰ stb. — BécsiC. *elgeduwn.* — MünchC. *eleg.* — Sylv. UT. *eleg, eleghedinek.* — Helt. Kr. *eleg.* — Ozor. Christ. *eleghe.* NySz. (116 : 35).

emleközük. nem emleköztök ee rola. ÉrdyC. 44²⁸. II. 430¹⁸. 430²⁰. — ky az zegeen hallottakrol emleközetlen eel. ÉrdyC. II. 304²³. 306²⁹ stb., mindig így. — nekyk emleközeenek az templomrol. JordC. 602¹⁷. — ezenkeppen emleközöl meg h'v rola? JordC. 800³¹. — BécsiC. *emleközők.* — MünchC. *emlekeztec.* — Helt. Kr. *emleközetbe* marad.

enyezt. zelenczeben meene el enyezween. ÉrdyC. 141³¹. — ez bezeed el vala enyeztethween ew tewlök. ÉrdyC. 203⁴. II. 94²³. 323¹⁰ stb. — el enyezty három veka lyzthben. JordC. 576³. — nynczen oly el enyezet. JordC. 549³. 618³⁰. 775¹² stb. Evvel a következetesen megtartott írásmóddal ellentétben áll Sylv. UT. I. 124. *eniszek* írásmódja; de előfordul nála *enészt* is.

Erdel. kyk erdel felee meennek. ÉrdyC. II. 94¹⁹. — Helt. Krónikájában mindig *Erdel*-nek írja.

Eersebeth, Ersebeth. Zent eersebeth bel telween zen leeleknek malaztt yawal. ÉrdyC. II. 65¹⁵. — zent eersebethnek azt meg nem yzeenee. ÉrdyC. II. 67⁵⁷. 460²⁰. 476¹ stb. — te felesseghed eersebeth ffyat zyl. JordC. 516¹⁹. — neky vala neve Ersebeth. JordC. 515¹⁸. 519⁹. 520⁶ stb. — Helt. Kr. *Ersebet*.

hofer. erette yweenek az pokolbely hoher5k. ÉrdyC. 134³. — ottan el ragadaak az gonoz hoherék. ÉrdyC. 134²¹. — es el kyldween az hohert paranchola . . . ÉrdyC. II. 287¹⁹. — Az hoher azért mykoron haromzor vagot volna hozyaa . . . ÉrdyC. II. 498². I. 332¹⁶ stb. — az byro aggyon teghedet az hohernek. JordC. 367⁵. 473¹⁷ (*hoheer* ÉrdyC. 332²³, *hoheer* II. 294¹¹). — Helt. Kr. *hofer*. — Pesti Nom. *hohar* NySz. — Csallóköz: *hohár*, Veszprém m. *höher*. MTsz. I. 877.

ysmer, ysmeret. Nyolch rend bely ysmeretöket. ÉrdyC. 38³⁸. — lelky ysmeret. ÉrdyC. 39¹⁸. 42⁹. II. 452¹². 468²⁸ stb. (*ysmeer* ÉrdyC. 39⁵. 167⁹). — tynektek adatot meg ysmernötek. JordC. 393¹⁸. — mert ysmeryk hwnegy zawat. JordC. 661²⁰. 709¹⁰ stb. — BécsiC. *ësmër*. — MünchC. *ësmërte*. — Sylv. UT. *ësmër, ësmërtelek*. — Vár. Disp. *ïsmër*. — Helt. Kr. *ïsmër*. — Debreczen: *ösmér*. Nyr 9 : 161. — Székelyföld: *esmer*. MTsz. I. 957. (49 : 2).

kereszttyen. kyket felette yo kerezttyn embernek hallany. ÉrdyC. 134³⁴. — vala ky kereszttyen embernek bozzwt tenne . . . ÉrdyC. 279³⁸. — ez leannak ew elmeeyet az kerezttyn hytról ky el vonhatnaa. ÉrdyC. 324²⁴ stb., mindig így írva a Jordánszky-kódexben is.

kewes. *kewes* halaczkank. JordC. 403²² stb., mindig így írva az Érdy-kódexben is. — BécsiC. *këüs*. — MünchC. *këüs*. — Helt. Kr. *keues*. — Horpács: *kerës*. — Répce vid. *keves*. — Szlavonia, Palóczság: *keves*.

köwer. hozyatok köwer thwlkot. JordC. 582³². — az the atyad köwer thwlkot vagatott meg. JordC. 583¹⁰ stb., mindig így. — MünchC. *köwër*. — Helt. Kr. *keuer*. — Horpács: *köwër*. — Dunántúl: *küër*. — Baranya m. *küher*.

lewel. lewel myat. ÉrdyC. 44¹⁷. — myndden zawaat lewelben yryaak. ÉrdyC. II. 272³². — nem akaram lewelnek es teentanak atala. JordC. 875¹⁷. 877³ stb. — Helt. Kr. *lewel*. — Vár. Disp. *lewel*. — Horpács: *lewel*.

metel. Abraham az kernywł meteleesnek myatta ygazwítateek megh. ÉrdyC. 281¹⁹, 21. 282²⁴. — ynayt kywe metelteteo. ÉrdyC. 443¹⁹ stb. — kernywł meteltessek elezer mynden fyrffyw. JordC. 35¹¹. — metelny draga köwekből. JordC. 77³. — adaa hwnegy kernywł meteleesnek törwenyeth. JordC. 727⁷ stb.

nehez. el merwleenek mykeent az nehez oon az hatalmas vyzben. JordC. 41²⁷. — ha nehez dolog törtenneek. JordC. 199¹⁹. 426²¹. 806²⁵ stb. — semy mwka nehez nem leezen. ÉrdyC. 139³⁴. — be menety kedeegh nagy eröss nehez. ÉrdyC. II. 386²³ stb. — MünchC. *nëhez*. — Sylv. UT. *nehëz*. — Helt. Kr. *nehez*. — Egri nyelvjárás: *nehez*. — Répce vid. *nehez*. — Horpács: *nehëz*.

ösweny. vyg enghemet wr isten az te zent parancholatydnaak öswenyre. ÉrdyC. 54²⁰. — Ewtöd ösweny . . . ÉrdyC. 54³⁴. — gygeközethnek öswenye. ÉrdyC. II. 62²⁵ (*ösweeny*. ÉrdyC. 54²³ stb.). A Jordánszky-kódexben is így. — BécsiC. *öswen*. — MünchC. *öswèn*. — Szathmár m. *ösvenbe*. — Háromszék: *öswen*.

peechet (sigillum). ez azért az zent keresztseegnek kyraly peecheti. kyraly byllöghe. ÉrdyC. 112s. — *peeczetal*. ÉrdyC. 286³⁷. II. 442¹⁷. 492³⁷. 442¹⁴ stb. — Meg eresseyteek a koporsot, meg peeczetalwen a'' köwet. JordC. 450. 893¹⁰. — be rekeztee es be peeczethlee. JordC. 923³. 928⁸⁰ stb. — Helt. Kr. *pecsét*. — Vár. Disp. *pecsét*. — Sylv. UT. *peczét*. — Horpács: *pecsét*. Mindig így van írva a két kódexben.

zeker. Meny el, eggyeswly az zekerhöz. JordC. 735s. — Helt. Kr. *zeker*. — Göcsej: *szeker*. — Palócság: *szeker*.

tetem. zerezete azért Justinianus chazaar zeep emleközetöth elefant tetemből. ÉrdyC. 463³⁶. — Eelefanth tetemből szerzet edeenyek. JordC. 918²⁹. A második *e*-nek minden valószínűség szerint hosszú nyílt *e*-nek kellett hangzania e korban, mire bizonyosságul szolgálhatnak a következő példák: Ez é *tetem* nyíluan az én tetememből valo. Helt. Bibl. — A meg hőltak rakás *tetemi* között marad. Mel. Jób. 53. — szent *tetemel* illessed az asztalt. Helt. Mes. — yllatozyk elefanth *teteem* chynalth hazakba. KeszthC. (NySz.)

vereb. az elewen verebeth marcza az megh aldozot verebnek veereben. JordC. 98³⁹.

vezer. vakoknak vezerlöy. JordC. 427²⁵. 401²⁸. 426¹⁶. — ty wratok ystentek lezen ty vezerlötök. JordC. 200³⁷. 708¹⁷ stb., mindig így az Érdy-kódexben is. — BécsiC. *vèzèr*. — MünchC. *vèzèrle*. — Helt. Kr. *vezer*. — Horpács: *vezér*.

vytez. byzwan en alattam vytezeket. JordC. 375¹². 543¹⁴. 779⁷ stb. hogy ew ez vylaghy wrnak nem vytezködneek. ÉrdyC. II. 454¹⁹. — vytezködnek vala. ÉrdyC. II. 453²⁷. — vytezködew anyazent egyhaz. ÉrdyC. II. 464²² stb. — BécsiC. *vitèz*. — MünchC. *vitèz*. — Sylv. UT. *vitèz*. — Helt. Kr. *vitèz*. — Horpács: *vitèz*.

Az ezen két főcsoportban felsorolt példákbl világosan kitünik, hogy a kódex-író valami különbséget akart tenni az *e*-féle hangok jelölésében az által, hogy az egyik csoportbeli szavakat rendszerint kettős *ee*-vel, a másik csoportbelieket pedig egyszerű *e*-vel írta. Hogy pedig ez a megkülönböztetés nem az illető magánhangzók időmértékére vonatkozik, vagyis hogy kettős *ee*-vel nem csupán hosszú, egyszerű *e*-vel nem csupán rövid hangzót jelöl, azt már említettük fentebb is, de most tisztán láthatjuk ebből az összeállításból. Mert az itt felsorolt példák ma mind hosszú magánhangzóval vannak használatban; az pedig egyáltalában nem valószínű, hogy a második csoport összes szavai röviden hangzottak volna a régebb nyelvben. Nem valószínű először azért, mert nyelvünkben a magánhangzók soha sem nyúlnak meg ok nélkül. Ha elfogadjuk is, hogy a *kéz*, *jél*, *ég* stb. szavak eredetileg röviden hangzottak (*hez, *jél, *eg) s csak később a hangsúly hatása alatt lett a magánhangzó hosszúvá (a mi megtörténhetett volna, bár nem sok biztos példánk van rá), mégis megakadunk az ilyenféle kéttagú szavak magyarázatánál: *kerés*, *nehéz* stb.; mert azt nem hihetjük el semmi esetre sem, hogy a hangsúlytalan második szótagban ilyenféle nyújtás történt volna, s hogy nominativusuk

azelőtt *nehez*, *keves*, *kőcer* stb. lett volna. Nem valószínű továbbá azért sem, mert az ilyen szavakról: *kéz*, *fél*, *tél*, *jég* stb. nem szabad feltennünk, hogy eredetileg röviden hangzottak, mikor a rokon nyelvekben is hosszú magánhangzó felel meg nekik: *kéz* ∼ vog. *kāt*, osztj. *kēt*, lapp. *kiet*; — *fél* ∼ vog. *pāl*, osztj. *pēlek*, cser. *pēle*; — *tél* ∼ vog. *tāl*; — *jég* ∼ vog. *jānk*.

S ha elfogadnók is az eddig uralkodó nézetet, hogy a kettős *ee* a magánhangzó hosszúságát jelöli, érthetetlen, miért hanyagolta vagy tévesztette volna el az író vagy a másoló a második csoportbeli szavakban oly következetesen az időmértékbeli jelölést; érthetetlen különösen akkor, ha meggondoljuk, hogy következetesebben hanyagolta el, mint a hogy a hosszúságot jelölte, a mi kitűnik a kettős *ee*-vel és az egyszerű *e*-vel való jelölés arányaiból, s ezekből a tévedésekből viszont csak az következik, hogy bizony itt finomabb árnyalatot akart a kódex-író megkülönböztetni, mely nehezebben vehető észre s így könnyebben került el a figyelmét.

Az eddigi kutatóknak épen az volt a főhibájuk, hogy nem vették figyelembe a jelölésbeli különbséget a két csoport között. Csupán a kettős betűvel írott szavakból indultak ki, s mivel ezek közül igen sok épen összevágott a mai hosszú vocalissal, s mivel továbbá az így jelölt szóknak egynéhányában csakugyan sikerült kimutni, hogy eredetileg hosszú vocalissal kellett hangzaniuk, a tételt alkalmazták a többi megfejthetetlen adatra is.

Semmiképen sem fogadható el tehát a két kódex hangzóiról eddig uralkodó nézet, hanem tényleg arra kell gondolnunk, a miből a példák felsorolása alkalmával kiindultunk, hogy a hosszúságnál finomabb árnyalatot akar megkülönböztetni a kódex-író, s hogy ez az árnyalat nem lehet más, mint az *e*-féle hangzók zártsága vagy nyíltsága, a melynek jelölése bizony, különösen ha a magánhangzó rövid, könnyebben téveszthető el, mint a hosszúság-jelölés. S a mint pontosabb jelölésű nyelvémlékeink és mostani nyelvjárásaink adatainak figyelembe vételéből kitűnik, az első csoport vagyis az *ee*-vel való írás jelöli a hosszú zárt *é* hangot, az egyszerű *e*-vel való írás pedig a nyelvjárásaink némelyikében ma is megtalálható hosszú nyílt *ê* hangzót. Ezen állításom igazságát a felsorolt bizonyítékok után felesleges talán bővebben igazolni, vagy részletesebben kutatni, vajjon csakugyan zárt, illetőleg nyílt hangzó-e az eredeti a felsorolt szavakban. Legyen szabad azonban mégis legalább futólag MUNKÁCSI-nak ide vonatkozó kutatásait érintenem (NyK. 25 : 168. 257), ki a vogul és az osztják nyelv tekintetbevételével kimutatta, hogy «a magyar tőszótagbeli *é*-nek eredeti kétfélesége világosan visszatükrözik a legközelebbi rokon nyelvekben is, melyek azt tanúsítják, hogy az *é*

azon esetekben, melyekben történeti fejlődését tisztán láthatjuk, kezdet-től fogva nyílt hang (*ä*), s hogy hasonlóképen az *é* is zárt, sőt részben valószínűleg zártabb (azaz *i*) volt mindenkor». Az *é* eredeti zártsága kimutatható ezekben :

fél ~ vog. *pil-, pël-, pil'* | osztj. *pel-, ped-,*
fészek ~ vog. *piti, pët* | osztj. *pît, pët,*
lélek ~ vog. *lîli, lèle, lël* | osztj. *lîl, tât,*
mély ~ vog. *mîl, mël, mîl'* | osztj. *met,*
négy ~ vog. *îilä, îélä, îîli* | osztj. *îel, îela,*
ej ~ vog. *îli, jê, jî* | osztj. *jît,*
szél (margo) ~ vog. *sël, sël* | osztj. *sel* stb.

Eredetibb nyílt *é* hangzót mutatnak :

én ~ vog. *äm, am,*
fél (felet) ~ vog. *pâl, poql, pâl* | osztj. *pêlek,*
jég ~ vog. *jânk, joqnk, lâj* | osztj. *jenk,*
kéz ~ vog. *kât, koqt, kât* | osztj. *kâtl, kêt,*
tél ~ vog. *tâl, têli, tël* | osztj. *tal, tede* stb.

A hosszú zárt és nyílt *e* hangzónak ezt a többeli eredeti különbségét megtaláljuk a névszóképzőkben és a névragokban is, de már korántsem oly következetességgel jelölve, mint a szótövekben. Sőt azt vesszük észre, hogy az író a kódex egyes részeiben mintha megfeledkezett volna a kettős *ee* jelölésről, különösen a *-ség, -vén* képzőben és az *-ért* ragban, úgyhogy több lapon keresztül következetesen *e*-vel írta, majd mikor a tévedését észrevette, ismét kettős *ee*-vel kezdte írni. Magából a kétféle *ē* hangzónak *ee*-vel és *e*-vel jelöléséből következett, hogy a hibát nem lehetett egykönnyen helyrehozni, legalább nem oly könnyen, mint a Bécsi- és a Münchener-kódexben, a hol az *e* fölé tett ponttal vagy tompa ékezet-tel helyre volt igazítva. Itt azonban egy *e* közbetoldása, különösen oly jellegű írás mellett, mint az Érdy-kódexé, nem igen volt lehetséges. De nem is vesszük észre a kódexben sehol sem, hogy az író javítani iparkodott volna a hibákat; a mi javítást pedig az Érdy-kódexben találunk, itt-ott *e*-re változtatva a kettős *ee*-t, az jóval későbbi korból való, a mikor az illető javító valószínűleg nem tudta, mit akart a kódex író *ee*-vel jelölni.

A mi a képzőkben és a ragokban tapasztalható jelölésbeli ingadozást illeti, nem tartom valószínűtlennek, hogy az író itt már nem érezte oly élénken a hangzó színezetét, mint a tőben vagy a szóvégi *e*-ben, különösen akkor, mikor a képzőre rag is következett. Megjegyzendő azonban, hogy ez a jelölésbeli gondatlanság különösen a Jordánszky-kódexet terheli, mely különben is pontosság tekintetében sokkal mögöttébb áll az Érdy-kódexnek.

Zártabb *é* hangot találunk a következő képzőkben:

-*seeg*, határozott többséggel az Érdy-kódexben, nagyon ingadozva a Jordánszkyban, pl.: bölcheseeg ÉrdyC. 41^{1a}, dichösseeges ÉrdyC. 44⁷, gyermeksseeg 40¹⁵, közönseeges 44²⁰ stb. | -*ees*: hytetees ÉrdyC. 46²¹, yntees ÉrdyC. 64^{2a}, fyzetees ÉrdyC. 57^{3a}, metelees ÉrdyC. 180⁵ stb. kevés kivétellel mindig így | -*ek* (ingadozó): ayandeek ÉrdyC. 101¹, 112¹, maradeek JordC. 313¹, 261⁶ stb. (BécsiC. marad^é), menedeek ÉrdyC. 142⁴. JordC. 682¹⁹, morsaleek JordC. 478²², aproleek JordC. 150¹¹, 201¹⁹ (aprolek 204²⁹), yateek JordC. 68⁵, 345²⁰ | -*meeny*: keresmeeny JordC. 585¹, 915¹⁵ stb. | -*weeny*: yeweweeny JordC. 199¹⁴, 250²⁵ stb. mindig így | -*eez*: kerteez JordC. 698¹⁷.

Zártabb *é* hangot találunk egy-két névrágban is, bár szintén oly következetlenül jelölve, mint a képzőkben:

-*keed*, az Érdy-kódexben rendszeren így jelölve. Orzagon keed ÉrdyC. 108⁴, koron keed ÉrdyC. 126^{3a}, napon keed ÉrdyC. 61³⁰. II. 466². JordC. 109¹³, 830⁵, 787¹⁹ stb. (de igen sokszor -*ked* is: 86¹¹, 605⁹, 811¹³ stb.) | -*keent*: mykeent ÉrdyC. 49^{2a}, 91⁶ stb. JordC. 313⁵, 853⁴ stb. (mykent JordC. 286⁵, 451¹⁶, 902¹⁵ stb.) | -*vé*: zeepee ÉrdyC. 185^{2a}, mewessee ÉrdyC. 82^{2a}, isteneesee ÉrdyC. 60²², nemessee JordC. 127¹¹, kesterree JordC. 96²³, feyedelmee JordC. 81⁵, kettee JordC. 708²² stb. | -*eeg*: addeeglan ÉrdyC. 9²⁵, 168²¹ stb., JordC. 137²⁴, 297², 890²² stb. (BécsiC. addég), ezentdeeg ÉrdyC. 46¹, 50³⁷, 206⁷. — Nagyon ingadozó írása van a -*kepen* és az -*ért* ragnak, úgyhogy ezekről biztos itéletet mondani, épen úgy, mint a -*ren* igenév-képzőről, nem lehet, bár bizonyos, hogy zárt magánhangzó az eredeti bennük.

Hosszú zárt *é* hangot találunk még a helyhatározó -*é* rágban is, pl.:

belee ÉrdyC. 242²⁷, beleed ÉrdyC. 66²⁴, elee JordC. 624⁶, ÉrdyC. 72³ stb., felee JordC. 22¹¹, ÉrdyC. 77⁷, 103²⁰, közzee ÉrdyC. 85²⁹, 231²⁰, JordC. 56²³, közzeeye JordC. 837²⁰, mellee ÉrdyC. 52³¹, 218³³, meghee ÉrdyC. 99².

Pontosabban találjuk megjelölve az *é* zárt voltát az igeragozásban. Így az elbeszélő múltban, a mely az *Orth. Crac.*-ben, SYLVESTER nyelvtanában, a Bécsi- és a Münch.-kódexben is zárt hangzóval van jelölve, s a melyet az *i-zó* nyelvemlékekben *i* vált fel. Példák:

valeek ÉrdyC. 44²⁷, fwtsseek ÉrdyC. 54²⁷, zoleek JordC. 201³¹, mondeek JordC. 57⁴ stb., kyldeem JordC. 185¹⁰, öleem JordC. 9a¹⁴, esee ÉrdyC. II. 467³², veteed ÉrdyC. 99⁵, teremteed 82⁵, kyldeed JordC. 41⁶, yteed JordC. 47³⁰ stb., zeretee ÉrdyC. 55²⁸, zylee ÉrdyC. 71²², yelentee JordC. 14²⁵, newezee, felelee, kezdee, yzee stb., zyleteek ÉrdyC. 61¹⁸, vyaskodeek ÉrdyC. II. 482³⁶, bel teelek ÉrdyC. 63¹⁷, adateek ÉrdyC. 65⁷, meg haborodeek ÉrdyC. 103¹¹ stb., lakozeeek JordC. 21a²², yeleneek 19a⁵, fwtameek 28a²⁷ stb., feleleenk JordC. 85a⁵, yeweenek ÉrdyC. 97³⁰, kezdeenk ÉrdyC. 99³⁷, yeweenek JordC. 20a¹¹, vezeteeek JordC. 66a²⁶, győzeeek JordC. 21a²³, meg öleek JordC. 62³¹ stb.

Hasonlóképen zártnak van jelölve a föltételes mód *e*-je (SYLV.:

szeretník, szeretníl, szeretnínk, szeretníték stb.; Bécsi- és MünchC.: eltétetnéc, élmèròlnéc stb.), pl.:

zolneek JordC. 165³³, volneek ÉrdyC. 137³, JordC. 746³⁰, kerde-neem ÉrdyC. 77¹⁴, hynneel ÉrdyC. II. 496²⁷, òlneel JordC. 148³⁰, neezneed JordC. 59¹¹³, ysmerneed JordC. 781²², vezerlenee JordC. 371¹⁵, kerdenee ÉrdyC. 66³¹, wralkodneek ÉrdyC. 61¹, mwkalkodneek JordC. 10³, vehetneenk ÉrdyC. II. 476¹³, yewneenk JordC. 47²¹, terneenek JordC. 31¹¹⁸, newekòdneenek JordC. 9³, hyrdetneek ÉrdyC. 73³, meg melegòyteneek ÉrdyC. 78²³ stb. (igen sok példa).

Zárt *é* hangot találunk az ikes igék felszólító módjának harmadik személyében, valamint a tárgyas igeragozás felszólító módjának többes 2. és 3. személyében is. Például:

byzeek ÉrdyC. 157¹⁰, 166²⁷, dyczekòggyeek ÉrdyC. 167⁵, aldozyeek JordC. 81¹¹, lakyeeek JordC. 46²¹, tawozyeek JordC. 173¹¹ stb., adasseek ÉrdyC. 92²², yelentesseek ÉrdyC. 92²⁰ stb., dycheeryeetòk ÉrdyC. 81⁹, erdemelyeetòk ÉrdyC. 113³, zeresseetòk ÉrdyC. 49²³, hymezeetek JordC. 32²⁰, yelenczeetek JordC. 42²⁴, vesseetòk JordC. 58¹⁷ stb., zentòllyeek ÉrdyC. 104³¹, newezyeek ÉrdyC. 94³⁴, ysmaryeek JordC. 46³⁰, zerezyeek JordC. 82² stb.

★

Mint az eddig felsorolt számos példából láthatjuk, ezekben a kettős *ee*-vel való írás mindenütt a hosszú zárt magánhangzó helyén található. Az Érdy- és a Jordánszky-kódex hosszú magánhangzóiról eddig megjelent tanulmányokból és megjegyzésekből azonban tudjuk azt is, hogy a kódex-író *ee*-vel jelöl igen sokszor oly vocalist is, a mely ma röviden hangzik. Az eddig uralkodó nézet az volt, hogy ezekben a hosszú magánhangzó eredetibb nyelvallapotot tüntet fel, vagyis hogy abban a korban, a melyben kódexeink keletkeztek, vagy legalább az illető leíró nyelvjárásában ezek a szavak hosszú magánhangzóval hangzottak. — Ime a példák:

adveenth. elssew adveenth vasaarnapnak Miseyeeben. ÉrdyC. 2s. 158s.

cheend. alyg cheendezòdeenek meg rola. ÉrdyC. II. 90³⁷. — egy eeyel nagy cheendesseeggel hozaak zent palnak testeet. ÉrdyC. II. 463¹³. — cheendes. ÉrdyC. 169⁶, 192³⁴, 38²⁷ stb. — JordC. 347³⁰, 898²⁰ (*czesdesseeg* JordC. 377⁷, 425²⁰, 746³², ÉrdyC. 351¹⁰, 364¹⁹ stb.). — MünchC. *èndèsseg*.

cheeng-. Es cheengethween meg mosaak kezòketh. ÉrdyC. 451³⁴, 38. — az feyedelem esmegh cheegete. ÉrdyC. 452². — mykoron cheenghetòt volna az portarius. ÉrdyC. II. 271²⁷. — czeenghetees. JordC. 42²³.

cheep. chak egy cheep vere hwllata. ÉrdyC. 90¹⁸.

cheerghetegh. es alola nagy yo eedes izew cheerghetegh ky . . . haznal vala. ÉrdyC. 456⁵. — egy kysded cheergheteg foly el. ErdyC. II. 386¹⁹.

deac. Vala flandriaban egy Isthwan deac new ember. ÉrdyC. II. 128^{ss.} — egy zeegen eegyegyew tanwlo deac . . . ÉrdyC. II. 525²⁰ (*deak*: nagy bölch deakka leen ÉrdyC. II. 525²⁷). — ky ewteth *dyaky* twdomanra tanoytaa. ÉrdyC. 277¹⁴.

deereek. meg hasogathwan az zent zetethnek deereekat. ÉrdyC. II. 46s. — mynth az deereek yarth wt mondatyk orzaag wtaanak. ÉrdyC. 54¹¹.

-ee. nem emlekőztök ee? ÉrdyC. 44²⁶. — gondollyatok ee? ÉrdyC. 5s. 67²⁶. 129¹¹ stb. — el vezted ee? JordC. 30a¹³. 29¹² stb. — MünchC. *e.* Sylv. UT. vagytoki.

eeb. az eebektwl eede hozattasseek. ÉrdyC. 251². — az eebeknek hanyataa. ErdyC. 444¹⁰. 445³³. II. 339². — az Izraelnek kedeegeh ffyay közöt meegh az eeb sem morog. JordC. 30s. 331²⁸. 929¹⁰ stb. — MünchC. *eb, èbèc.*

eegyeb. egyeb mondasa közöt wgy mond. ÉrdyC. 21²³. 27⁴ stb. rendesen így. — eegyeb mwkakkal. JordC. 108a¹⁰. 259²¹. 423¹³ stb. — egyéb. — Veszpr. *ygeb.* — Bécsi C. *égyèb.*

eegy. Mert eegy az halalnak kapwya. ÉrdyC. 13². 123³⁰ stb. — tyzen *eegyed* napon. ÉrdyC. 95¹³. 143¹⁰ stb., JordC. 16a²⁵. 32²⁰ stb. — Ha penitenciat nem tartandotok *eegyemben* mynd el veztök. ÉrdyC. II. 471³. — *eegyesewl, eegyeseeg, eegyeseyt.* ÉrdyC. 89¹⁵. 300a. II. 27. JordC. 11s. 488³. 768²⁹ stb. (BécsiC. *égyésöle*). — te zent zyz zyleddel *eegyetemben.* ÉrdyC. 66¹⁴. 112¹³. JordC. 29a²⁴. 700¹³ stb. (zent atyakkal *eegyetembe* onnan kyve yzween. ÉrdyC. 402¹¹. 388s stb. JordC. 30a¹³. 718³⁰. 740²⁷ stb.) — enghedeel te *eegyetlen* eegy ffyadnak. JordC. 37a⁸. 624¹ stb. — *eegyik.* Azert mongya bölch eegyik kenyweeben . . . ÉrdyC. 53². 29¹⁷. 226²⁹ stb., JordC. 99a³⁴. 621¹ stb. — *eegywt.* vele eegywt lakoznod. ÉrdyC. 637. II. 381¹¹ stb., JordC. 20a²⁰. — elköheeben *eegyegyew.* ÉrdyC. 61s. 162²¹ stb. — ez *eennehai* zent ygheekben. ÉrdyC. 82²¹. II. 168¹³ stb.

eegyhaaz, eegyhaaz. anya zent eegyhaaz. ÉrdyC. 50³⁷. 607. II. 430¹⁷ stb. — ewk hordozyaak az en eegyhaazannak mynden ezközeeth. JordC. 121³². 842⁷ stb.

Eegyptom. es hozy beekakath eegyptomnak földdeere. JordC. 20¹². 234¹⁶. 324²².

eekes. nemes es eekes allapattyokban. ÉrdyC. 28¹⁶ (rendesen *eekós.* ÉrdyC. 53s. II. 26²¹. 189¹⁰ stb.) — BécsiC. *ekés.*

eeledel. Jesus dichöseegeenek tekeentetyre eeledelt leelnek. ÉrdyC. 23¹⁸. 137²⁶. II. 510⁶ stb. — Megh halwan azert Jacob hogy eeledelh arwnak. JordC. 82a¹⁸. 97a⁴. 662¹ stb.

eeleffanth. eeleffanth tetemből. JordC. 918²⁰.

eelig, eeleg. csak fel reezent teeznek eeleget. ÉrdyC. II. 384¹¹. — nem vagyok eeleeg eretted esedőznóm. ÉrdyC. II. 442²⁶ stb. — leegyen eeleeg. JordC. 153²⁴. — eelegb ennekem ha meegh az en ffyam Joseff eel. JordC. 93a³¹ stb. — BécsiC. *éleg.* (86 : 45).

eenny. Ennek az igének egynehány alakja a régibb nyelvben hosszú vocalissal hangzott. Ezek azonban az Érdy- és a Jordánszky-kódexben épen úgy vannak kettős *ee*-vel jelölve, mint azok, a melyekről nem lehet feltenni, hogy ebben a korban hosszan hangzottak volna: öld meg, es *eed* meg. JordC. 741³². 746². — veed flfel gyegyetlen hoher az testet ky

tetewled zylettetöt es *eed* meg. ÉrdyC. II. 1317. — egy masnak aggyatok ty magzattokat meg *eenny*. JordC. 261¹⁷. 646³. 887³¹ stb. — Mykoron azert *eettenek* vona. JordC. 28³³. — the czordadnak ghedeleyth nem *eet-tem*. JordC. 59²⁰. — sem kynyeret nem *eeth*, sem vyzet nem ywth. JordC. 75¹¹. 619²⁰. — chodalkoznak vala raytta hogy anne napyg nem *eet* ytt vona. ÉrdyC. 330²⁰. II. 15²¹ stb. — es nem adatok ennekem *eennem*. JordC. 437¹⁵. — *eennünk*, *eennetek*. JordC. 139²⁰. 96¹². — es *eettel* az fanak gymelczeeben. JordC. 13⁵. — Es oth *eegyetek* ygyatok. JordC. 226¹⁴. 230⁵ stb. — azth az pap es hű ffyay es hozya tartozok *eezyk*. JordC. 86²⁵ stb. — akar *eegyem*, akar gygam. ÉrdyC. 12²⁸. — sem *eeznek* sem yznak towabbaa. ÉrdyC. 917. II. 273³⁷. — es *eewenek* ywanak hű raytta. JordC. 60¹² stb. — igen sok példa. — MünchC. *ezi*, *eziik*. (219 : 44).

Eersebeth. zent eersebeth bel telween zent leeleknek malazttiyawal. ÉrdyC. II. 65¹⁵. — senky zent eersebethnek azt meg nem yzeenee. ÉrdyC. II. 67³⁷. — Meg hallaa azt zent eersebõth. ÉrdyC. II. 460²⁰ stb., JordC. 516¹⁹ stb. Lásd a 25. lapon is.

ees (= is). annak okaert ees az wtolso napnak senky nem mehet vegeere. ÉrdyC. 8²⁸. 9¹⁹ stb. — wgy mond zent Esayas propheta zaya altal ees az wr isten. ÉrdyC. 5⁵ stb. rendesen így. — nekünk ees bozzwsagot teéz. JordC. 2807. 567¹⁶. 590⁴ stb.

feedd. ez eegy dologeert hogy feeddy vala ewtet. ÉrdyC. II. 289²¹. MünchC. *fěj*.

feedel. le vonyaa feedeleet feyeerõl. ÉrdyC. 77²⁹ zerež fölwl feedelet hűneky. JordC. 63¹¹. — feedeles zekereketh. JordC. 131²¹. — be nem feedeny. JordC. 57³. 248³². — Bécsi C. *befédézec*, *fédéc*. — MünchC. *fédetzètnec*.

feelhõ. zel vez myath haborgato homaly es feelhõ. JordC. 859²⁶.

ffeel. ffeel tamadas. ÉrdyC. 9¹⁵. 24¹¹. 432²⁵ stb. — monda nagy ffeel zowal. ÉrdyC. 134⁹. — kell ffeel meeny el ew velõk. JordC. 166⁵. 692²⁵. — myndenben feellyeb magaztattya magaat. ÉrdyC. 44²⁸. 74³¹. — de lassan lassan feellyeb feellyeb newekõdween . . . ÉrdyC. II. 205¹¹. — eegy honaptwl foghwa, es ffeellyeb. JordC. 126¹. 150⁸ stb. — ffeye feelyre teeweek yrwan hű dolganak okat. JordC. 447²⁰. — feelwl meg yelentõt. ÉrdyC. 47³. — Evvel az írásmóddal körülbelül egyformán fordul elő a *ffel* jelölés. — MünchC. *fil*.

feelsseeges. O feelseeges teremto es megh valto wr isten. ÉrdyC. 7²⁸. 135²⁵. — feelsseeges teremtw. ÉrdyC. II. 310⁴ stb. — az mennyey feelseeghnek twdomanyat megh ysmertte. JordC. 17²³. 518¹⁹. 731⁹ stb.

feergheteg. azonközben tamada nagy feergheteg es nagy esew. ÉrdyC. 470¹⁰, 14.

gheeryed, *gheeryedetes*. elssew mondatyk isteny zeretettre valo gheeryedetteseegnek. ÉrdyC. 93³³. 100²¹. — mynden gonoz gheeryedetteseegnek yndwlattiyatwl . . . ÉrdyC. II. 172²⁵. — gheeryedetesb. ÉrdyC. II. 413¹⁸. 218¹⁹. 336⁴ stb. (*gheryed* ÉrdyC. 182³³. 324⁴. II. 188³³ stb.) — BécsiC. *gèried*. — MünchC. *gèrièdet*. — Komj. Sz. Pál. *gyõrjed*. (24 : 12).

heegy. myndden heegyeknek felette. ÉrdyC. 8²⁷. — heegyek, hal-mok es tóteesõk le olwadnak. ÉrdyC. 9⁹. 25⁵. II. 435⁴ stb. — heebalnak

heegyeen. JordC. 255₉. — effraymnak heegyeen. JordC. 327₄. 916₁₂ stb. — Okleveleinkben itt-ott *hig, hyg*. (135 : 26).

heely. a' hol ew heelth valazth maganak. ÉrdC. 212₁. 424₈. — va-gyon eegy yeles pispekseeg heel . . . ÉrdyC. II. 382₃₈ stb. (*hely* ÉrdyC. 213₆. 214₁₄. II. 94₂₂ stb.) — felől az ffaath rea heelyhetee. JordC. 363₃₁. 230₂₀. 554₁₅ stb. — MünchC. *hèlyen, hël*.

heerwad. es veeg heerwadot vala ew zyweben. ÉrdyC. II. 106₂₂. — heerwadhatatlan es veeghetetlen dychöseegh. ÉrdyC. II. 233₃₅. 206₇. — Thewrc. *hyrwad*.

heeted. Megfelelően alapszavának, a *hét*-nek itt is igen sokszor *ee*-vel van írva, bár ma s nyelvemlékeink szerint a régibb nyelvben is nyílt *e*-vel hangzott. Míg azonban *heet* majdnem következetesen kettős *ee*-vel van írva, itt már határozottan több az *e*-vel írott példák száma. (30 : 54). — *heeted* meltosaag. ÉrdyC. 90₂₂. 94₂₈. 242₄ stb. — egybe zamlalwan heeten wr istenben atyaffyak. ÉrdyC. II. 378₃. — heethwen ket tanoythwanyok. ÉrdyC. II. 331₉. 392₂₃. 412₁₇. — heeted napygh. JordC. 144₂₂. 182₁₀. 234₁₄ stb. — heethwen neegy ezer. JordC. 122₂₅. 127₁ stb.

keellemetes. kyknek nem keellemetes az predicacio. ÉrdyC. 160₂₃. II. 446₃₇. 387₂₈ stb. — kyben ennekem keellemetesseeghem leend. JordC. 72₂₅. 81₃. 398₆ stb. — BécsiC. *kèllemetés*. (64 : 49).

keel. Nagyon határozatlanul van jelölve. — Ha föld fazeekba főzendyk meg hűtet annak el keel törny. JordC. 86₃₁. 268₅. 344₈ stb. — mynden terhet twlaydon vallokon keellene hordoznyok. JordC. 132₆. 343₂₄. — mynemew wton keedeeg keellyen yarny . . . ÉrdyC. 41₉. 128₁₅. II. 426₂. — isten zent fyanak ez vylagra keelleteek yewnye. ÉrdyC. 32₃. 144₆. — kyrálnak nemeeből keelöt zarmazny. ÉrdyC. 59₁₂ stb. — BécsiC. *kël, kèllet*. — MünchC. *kël*. (155 : 290).

kemeencze. es mynt egy kemeenczeből ugy zarmazyk vala az fysth hű rola. JordC. 53₄. 900₇.

keeraly. Az három zent keeralyok nap kelettről yeweenek. ÉrdyC. 97₃₄. 104₄. — zent Dauid keeralnak mondasa. ÉrdyC. II. 76₁₂ stb. Rendesen *kyral*-nak van írva (*keraly* ÉrdyC. 242₁₀).

keerez. karyaan egy aran keerezh vala. ÉrdyC. II. 30₂₈. — az twlaydon newek azeert nem keerezt newök. ÉrdyC. II. 349₃₀. — keerezttyen. ÉrdyC. 160₂. 180₃₅ stb. — BécsiC. *kèrezt*. — MünchC. *kèrèztel-kednek*.

lee. vesseetök lee az agh emberseegöt. ÉrdyC. 131₆. — egy kysded gyermeknek etette lee esween. ÉrdyC. 183₃₀. 192₂₉ stb. — lee haythwan hű foyeeth. JordC. 696₁. 754₂. 824₈ stb. — BécsiC. *lè*. (64 : 20).

leeany. eegy ayoytatus apacchya leeany. ÉrdyC. 77₂₃. 250₂₄. — ganoz bolond leean kenyerwl' az te zeepseegödön. ÉrdyC. II. 99₃₈. 522₁₄ stb. (6 : 16).

leehelles. myndeneket meg ölneenek tyzes leehellesekkal. ÉrdyC. II. 322₂₆.

leelke, leelky. Jesus leelkezerent tellyes bodog. ÉrdyC. 89₂₂. — tyzta leelkóm zerent nem merök reea felelnöm. ÉrdyC. 77₁₅ stb. II. 422₁₇. 419₂₁ stb. — leelky hatalmas byrak. ÉrdyC. 37₉. 182₃₃. II. 306₂₁ stb. — BécsiC. *lèlkèdet*. — MünchC. *lèlketekèt*. (218 : 217).

leel. nagy eremet leel mynden zent. ÉrdyC. 23₆. 48₁. 130₂₈. — az ew nemzeteeből senkyt nem leel vala meeltot reea. ÉrdyC. II. 82₁. 500₁₁

stb. — yar keresven nywgodalmat, es hol nem leel. JordC. 391³⁰. — ha mel' ember megh leely. JordC. 396²⁰. 416a. 889¹⁹ stb. — idvösseeg leelő regwlaat. ÉrdyC. 101³⁸. — zent hytnek leelőye. ÉrdyC. 441³² stb. — MünchC. *lél*. (218 : 74).

leencze. Aggy eennem ez veress leenczeben. JordC. 45a¹³ (*leenczeben* JordC. 45a²²).

leenny. nagy sok chodaak kezdeenek leenny. ÉrdyC. II. 359¹⁸. 287³⁸. I. 114²³ stb. — Jesus leenne newe. ÉrdyC. 92⁵. 195²¹. — hogy feyedelem leenne. JordC. 806¹¹. 846⁷ stb. — es hogy az leet vona mykent Damasus papa zool rola. ÉrdyC. 293³⁸. 350⁶ stb. — ty es otth leegyetek. JordC. 28¹⁸. 208¹² stb. — hogy ne leegyewnk almasok. ÉrdyC. 4³². II. 406³². — leegyetők, leegyenek stb. — Ezek leeznek wr ystennek aldassara. JordC. 255⁴. 490⁸ stb. (1051 : 905).

meell. A mai használattól eltérőleg zártabb hangzóval jelöli. — ky le ees fekewt vala az veegh vaczoran ew meellyeen. ÉrdyC. 264⁴. — kezdee meellyeet verny. ÉrdyC. 445²⁰. — kezdee meellyeet es feyeet verny. ÉrdyC. II. 11⁸. 60⁵ stb. — te meellyeden yary. JordC. 12²⁸. 65¹² (*mell'een* JordC. 95²⁹) stb. (9 : 2).

meelly (qui, quod). o meel nagy. ÉrdyC. 4¹⁴. — gondolhattyok meel nagy mondhatatlan eremők leezen . . . ÉrdyC. 17³⁷. — meel' ygheeknek elette. ÉrdyC. 19²⁹. — meel völgy mondatyk lenny. ÉrdyC. 22²⁷ stb. — MünchC. *mél*. — BécsiC. *mell*.

meenna. chak mennyey meennawal eelne. ÉrdyC. 404¹⁰. — meennyey meennawal eelteteed. ÉrdyC. II. 464³⁸. — newezee hűneky neweet mannak az az meennanak. JordC. 46²⁴. 644¹⁴. 645²⁷ stb.

meenny(ire). es lataa ystennek angyalých fel meenny. JordC. 50a²⁷. 821²⁴ stb. — mykoron hallanaa az sereghet el meenny. ÉrdyC. 203⁸. II. 390⁸. 295²³ stb. — meeh el azert yobbohat meg te eeletódet. ÉrdyC. 35¹³. II. 159⁴ stb. — vüdd el hwtet es meeny el. JordC. 20a⁸. 534¹⁹ stb. — el meegyek ha el yewz velem. JordC. 327¹⁰. 683⁷ stb. — meegyen, meegyewnk, meene stb. — mykoron azert meenne az pwztaban. ÉrdyC. 288³⁸. II. 325¹⁸. — eremest ky meennek az en madarkambol. ÉrdyC. II. 254³ stb., JordC. 380². 499²⁶. — meennyetek azert hamar wtanna. JordC. 286²⁶. ÉrdyC. 460³⁶. II. 443²⁹. — mykoron azert ky meent vona. JordC. 50a¹⁹ stb., ÉrdyC. II. 255³⁸. 423¹⁹. — mykoron haza meentenek vona. ÉrdyC. II. 124², JordC. 512¹⁷. 643²³ stb. — myre meentel be az pogan nepekhez. JordC. 745²⁰. — az ygaz hythnek elöwe meenteere. ÉrdyC. 173¹. II. 525²⁶. — el vztendy te be meeneesdre mynd ez ydeghen nemzeteketh. JordC. 227¹⁶. — BécsiC. *mén* el. — MünchC. *mēnēc*, *mējōnc*, *mējēc*, *mēnētec*.

meeni, *meenny*. atkozta leegyetek meennyen földön. ÉrdyC. 18¹⁸. 31⁹ stb. — az meenyek the kezeydnek mwkay. JordC. 799³². 826²⁷ stb. — MünchC. *mēn* — *mēnēi*.

meeni (nurus). ky meenenek eleygben az vew legheennek es az meeny azonnak. ÉrdyC. 224¹⁴. — másod meenyekzős vasarnapnak Epistolaya. ÉrdyC. 118²². 123¹⁰. II. 494⁵ stb. — nynczen meenyekzey rwhad. JordC. 423³². 921¹⁰. — BécsiC. *mēnēkēzciert*. — MünchC. *mēnēkēzō*. (25 : 12).

neegyed. Neegyed okaért. ÉrdyC. 14³². 99³². 478²³ stb. — vala az ydőben keth neegywen keet extendős. ÉrdyC. 416²⁵. II. 165²⁷. 459²⁹. —

az profetak neegyed napyglan gyettrötteeek ewketh. JordC. 904. 891²⁷ stb. — *neegywen* eztendeegh. JordC. 185³⁷. 202²⁹. (180 : 76).

peechet. ez azért az zent keresztseegnek kyraly peechety. ÉrdyC. 112⁶. — peeczeteld meg fewlwl. ÉrdyC. 286³⁷. — Bwllaya költ fyggew peechet alat. ÉrdyC. II. 492³⁷. 442¹⁴ stb. — meg peeczetelween a" köwet. JordC. 450¹. 893¹⁴. 928³⁰.

reeca. wgy felelnek reea. ÉrdyC. 62¹². 173³⁰. 246³⁷ stb. — mykoron reeayok tötteeek volna az edent. ÉrdyC. 459¹⁵. — latlak teeghed en reeam haragwny. ÉrdyC. 307³⁵ stb. — kyknek mynth zykzeghek vala ree" a. JordC. 131³¹. 228³⁰. 461²³ stb. (231 : 56).

reegghel. mykoron reegghel ky hoztaak vona. ÉrdyC. 331³¹. — Reeggel hollal azért ffl kelwen . . . ÉrdyC. II. 385³⁰ stb., ebben a kódexben kivétel nélkül mindig így. — JordC. 302⁷. 301²⁷ stb. (44 : 7).

reekkent. az gonoz erethnekseeget el reekkentee. ÉrdyC. 416¹⁸. — mynd el reekkentety vala. ÉrdyC. II. 403²⁴. 331¹³ stb. — el reekkentlek teghed. JordC. 71¹⁸. (14 : 3).

remeek. vala my remeek kynyeret keer. ÉrdyC. 403²⁵. — remeek kynyeret keer wala. ÉrdyC. II. 9³². — remeek kynyereth es hozok. JordC. 28¹⁹.

reend. reend zerent meg emleközween honnan yewt. ÉrdyC. II. 15⁵. I. 382³⁰ stb. — masod reendben yarnak ew sereghekkel. JordC. 123¹⁸. 259¹⁸ stb.

reest. ha kyt latot hallot reesthnek lenny. ÉrdyC. II. 241²⁴. — ne reestelköggyetek. JordC. 348².

reetten, *reettenetes*. ez nagy reettenetes es feelelmes sentenciat myndden embernek lelkeeben kel tartany. ÉrdyC. 198²⁹. 377¹⁸ stb. — kyktewl annak elette megh reettentel vala. JordC. 262¹. 826¹⁹ stb.

reezket. az kyral leanya reezkethny kezde. ÉrdyC. 388⁸. — reten- tees es reezkedet yewttenek en rayttam. ÉrdyC. II. 381¹⁷. 189³⁸.

reezen. eghez lukana newō waras fel reezzene. ÉrdyC. II. 6³⁴. — bezeedeewel reezzetty vala ewket. ÉrdyC. II. 21¹⁰. — reeaok reezzezteek az ott lakozoo neepeket. ÉrdyC. II. 412¹⁹ stb. — BécsiC. *rèzzèzien*. — MünchC. *rèzzèzien*.

seerdewl. Mykoron ffl seerdewlt koraban ew attyawal Romaban ment vala. ÉrdyC. II. 355¹⁴.

seerken. ffltel sem seerkennek idwesseegnek wtara. ÉrdyC. 125²⁵. — mykoron ffltel seerkent volna. ÉrdyC. II. 293²⁸. 369⁶ stb. — nagy sok keppen yndwltatwnk es seerkögetwnk. ÉrdyC. II. 493⁴. 318¹⁰ stb. — mykoron ffltel seerkent vona almabol. JordC. 14²⁹. 78²². (11 : 6).

seeteet. mongya az vylagot seeteetnek, a homalt vylagnak. ÉrdyC. 39¹⁰. — az feenes nap megh seetetewl. ÉrdyC. 161³⁰. — vessetök le az seetetsseeghnek mywelködetyt. ÉrdyC. II. 496³⁴. 437⁵ stb. (19 : 11).

zeeb. zeeb zynre változnak. ÉrdyC. 21²². 28⁷. — hytyben annal ees zeeb. ÉrdyC. 329³⁸. — meneewel zeeb yob es dragab anneewal teeb arwlt keel eerette adny. ÉrdyC. II. 297³⁸. 306³⁶ stb.

zeed. zeeb rosakat es almakat zeedek. ÉrdyC. 331²⁵. 214²³, ffltel zeedyk ewtet. ÉrdyC. 197²⁵. — feld vamat zeedyk vala mondwan. ÉrdyC. II. 340¹⁰, 19. — almat es zeedeenek, fyghet es zaggatanak. JordC. 146¹¹. 152²⁴. 251¹³ stb. — BécsiC. *zéd*. — MünchC. *zèggüc*.

zeeg (szög, szög = clavus). ky vonyaa kezeyt az vaas zeeget (-k)

közzöl. ErdyC. 149¹¹. — mykoron latta vona hogy az harom vass zeeghek yelen nem volnanak. ErdyC. 424³⁸. II. 315²⁰. 345³⁸. — be zeeghezee. ErdyC. 289¹. II. 523³⁸. — BécsiC. *zégő*. (7 : 4).

zeeg (angulus). ky önthly h^w veereeth az oltarnak zeegheyre. JordC. 82¹⁸. 84¹⁹. — megh kenee az oltarnak zeeghey. JordC. 89¹² stb. — ragazkogyatok az felssew zeegh kewhöz. ErdyC. 249¹⁵. — az felssew zeegh kewhöz Cristus Jesushoz. ErdyC. 247³¹. 338¹⁸. (10 : 4).

zeegzaard. es vyteteek az zeegzaardy monostorban. ErdyC. II. 55³⁵.

zeeggeen. zeeggeen nepek. ErdyC. 9¹⁸. — azt lathwan az zeeggeen nepek. ErdyC. 48¹⁵. 274³⁰. — erdemletteek hazokhoz fogadny zeeggeennek zemeelyeben. ErdyC. II. 151³¹ stb. — ha zeeghen leⁿend. JordC. 116²¹. 499²². 908³¹ stb. — BécsiC. *zügen*. (77 : 50).

zeemerem. Az Isten zylew zepletelen zyz Marianak zeemermeere... ErdyC. 239¹¹. — zeemermet zenwettek. JordC. 835¹¹.

zeer. nagy zeer bely wrak ErdyC. II. 474³⁵. — mykoron fwthny akarnak nem teheteek zeeryt. ErdyC. II. 528²¹. 116¹. stb. — zeer zamawal ErdyC. 452³⁷ stb. — eellyen zeer alath lezen. JordC. 231²¹. — *zeerzeth*, *zeerzetes*. kereztyen ember awag^g zeerzetes. ErdyC. 33⁵. — Jambor zeerzetes nepekről semyt az zent ydöben el nem veztnek ErdyC. 129²⁵. 465²¹ stb. (*zörzet*. II. 521⁵. 480²⁶.) — zeertelen ErdyC. 35³⁸. II. 288²⁵ stb. — BécsiC. *zér* (77 : 51.)

zeerda. zeerdan peenteken chak eegy ytal vyzet zyzk vala. ErdyC. II. 326¹⁶.

tee. halaat adwnk teeneked ErdyC. 19⁹. 59¹. II. 471² stb. — Azonkeppen tee ees. ErdyC. II. 323³². 467¹³. teebelöled yew ky az herczegh ErdyC. 181²⁶ stb. — Teennen magadat ErdyC. 123²⁵. — megh sokasoytom tee nyawalyaydat JordC. 12³⁸. 207⁴. 227³² stb. — MünchC. *té*. — (170 : 31.)

teebb. (több) kyröl maswt teebbet zollywnk. ErdyC. 20³⁵. — teebbek sokan ErdyC. 69¹⁷. 197³⁶ stb. (*töb* ErdyC. 139³⁰.) — egyeb ysten az wr ystenneel nynczen teeb. JordC. 211¹⁴. 632³⁰. 820¹⁰ stb.

teekelletes. Leegyetek azert ty teekelletesek mykoent az ty menyney atyatok es teekelletes. ErdyC. 208³⁸. 220³. — myndden teekelletes kerezttien embereknek. ErdyC. II. 380³⁵ stb. — mykoron myndenek teekelletessegghel megh zerezttetenek vona... JordC. 79⁹. 272³¹. 878¹⁰ stb. (57 : 39.)

teenny. Azonkeppen kel teennye mynden hyw leleknék. ErdyC. 167²¹. 291⁶. II. 290²⁹. stb. — kezdenek kyaytast teenny JordC. 399³². 428¹⁵. 648³⁸ stb. — akar vala my eegyeb dolgot teegyek. ErdyC. 12²⁹. 266²⁴. II. 125⁵. JordC. 414¹². 307² stb. — teegyem, teegyed, teegyem, teegyewnk, teegyenek stb. határozott többséggel mindig így jelölve a két kódexben. — vallast teezek. ErdyC. 137⁸. II. 58³⁴ stb. JordC. 22¹. 251³² stb. — ew nala lakodalmat teezwnk. ErdyC. 42⁹. II. 464²⁰. JordC. 226¹⁸. 876³⁸. stb. — myre teez' en rayttam zenetlen bozzwt ErdyC. 152²⁴. 336²⁰ stb. — nynczen myt eleyben teennem JordC. 563²⁷. 414²⁴ stb. nem twdwan myt teenneenek ewneky JordC. 152²⁷. 718¹³ stb. — myndnyayan mennek vala, ho^g vallast teenneenek JordC. 522². ErdyC. 168². — zenteld megh tee magadat es *teed* azt ho^g borothwalkozyanak megh. JordC. 778¹⁶. 442¹². ErdyC. 190². 208¹¹ stb. — kyket mynd teeth wr

ysten ty köztetők h^w myatta JordC. 711²⁰. 211³. ÉrdyC. 67⁸³. 470¹³. — teett es teezen az halhatatlansagban II. 236²⁴. 273²⁷ stb.

veeres. feyeer vyzet veeres borraa változtatwan ÉrdyC. 98¹¹. — embernek zemeyt meg veerhenye'ty. ÉrdyC. II. 117²⁵.

veenny. annee yoot erdemlettek veenny ÉrdC. 201⁸. 171³³. — az wtan eerdemleek veenny az zent lelket. ÉrdyC. 206²³. stb. JordC. 501⁹. 893⁴ stb. — ymagyatok ystent, hogy veegy e el az bekakath en rolam. JordC. 20²¹. 128¹⁷. 497¹⁰ stb. — sem eetelt sem ytalt nem veeznek. ÉrdyC. 87³¹. 95¹¹ stb. — az yokat wr ysten hozyaa veezy. ÉrdyC. 61³¹. 137¹⁴. II. 19³² stb. JordC. 373³. 540¹² stb. — el mentenek vala az varasban, hogy eeledelh veenneenek. JordC. 633¹⁴. ÉrdyC. 165²⁶. II. 248²¹ stb. — de byzon testöt veett volna ffele. ÉrdyC. 86²². 135²⁰. — kyk a bes-tyanak byllögheet fl veettek vala JordC. 913⁴. — veed zamaat yzraelnek JordC. 126³⁰. 246¹⁸. — veed el az lythnek haznalattya. ÉrdyC. 223²¹. — wram Jesus veed el az en lelkemet. ÉrdyC. 259²⁵. — veed el erdemes Coronayaat az te nagy mwkadnak. ÉrdyC. II. 358²³ stb.

Van ezeken kívül sok más szó is kettős *ee*-vel jelölve a mai rövid hang helyén. Ezek azonban oly ritkán s oly következtlenül jelölve fordulnak elő, hogy semmit sem tudunk következtetni belőlük, s nagyrészen iráshibáknak kell tartanunk őket.

Ilyenek például:

Es el hattatok azokat kyk *neehezbeek* az terwenbe. ÉrdyC. 260²⁷; meg *feezöbtl* wr Jesus Cristus. ÉrdyC. II. 210²⁷; ew wtannok zamtalan sok *neppreek* ÉrdyC. 254³⁵; *negyveeen* ÉrdyC. 349³⁸. 455³²; *hethween* ÉrdyC. 277¹⁰; Tized napon myndden faak, *fyweek* . . . veeres veyeteeököt bochatnak. ÉrdyC. 9⁷; oztogata nemynemew zalata *fyweet* kynek ees nagy zeep yllattya vala. ÉrdyC. 451³⁷; nem vezhete *eel*. ÉrdyC. II. 282¹⁰; zaaz tyz *exteendeegh* eele. JordC. 105²¹²; mynd az *eyeel* oly seteth es vylagos köd leen. JordC. 39¹⁵; *eezünkbe* ywthnak az yo eerth, wgorkaak. JordC. 139²²; O zent Anthal ne gyeter' ne *eeghes* mynket. ÉrdyC. 463²³; mykoron az testet az koporssobol ky *emeelneek*. ÉrdyC. 395²⁴; Vala az ydöben eegy Ciprianus newö *meester*. ÉrdyC. II. 335¹⁷. 361²¹; *bekeesseggh* valo zen wedees. JordC. 841²⁵; yelöneek nagy chodalatus *yeej* meennyekben. ÉrdyC. II. 228⁹; ylettee h^w rwhayanak *pereameeth* JordC. 552²; zeep *feyeer* ötözetben. ÉrdyC. 365²⁶. II. 18²⁹; ystennek barattyanak *neeweteteek*. JordC. 836²⁰; Hamar syess *eejcz* három semlyenee lyztöth. JordC. 21²⁵; ky vala egy tanacz bely *feeyedelemmel*. JordC. 751²⁵. stb.

Az ilyen esetekben, mint említettem, a kettős *ee*-vel való jelölés inkább iráshibának vehető. A föntebb elősorolt példákban azonban a kettős *ee* betü majdnem kivétel nélkül a mai rövid zárt *ē* hang helyén áll. Az *eledel* szót, a mely kódexeinkben szintén *ee*-vel van jelölve, ma nyilt *e*-vel használjuk ugyan, de abból, hogy az alapszavában (*el*) a nyiltabb *e*-vel szemben zárt *é* áll, következtethetjük, hogy ez a hang eredetileg zárt volt. Tagadhatatlan, hogy ezeknek a szavaknak nagy része valamikor hosszú magánhangzóval is lehetett használatban, de hogy vala-

mennyi úgy hangzott volna, az nem valószínű. Azonban eddigi kutatásunk keretében nem is érdekel, hosszan hangzottak-e vagy nem; czélunkat nézve most csak az fontos, hogy a kettős *ee* ebben a csoportban is a Bécsi- és a Münchener-kódex jelölésének s a mai nyelvéllapotnak megfelelően zárt hangot jelöl.

Erről tesznek tanúságot azon példák is, melyekben a mai *ö, i* helyén szintén *ee*-vel való írást találunk, pl.:

zemeeldek JordC. 130²⁷, *byees* bayosok. ÉrdyC. II. 97², *eerültök* vygattok. ÉrdyC. II. 496¹⁸, *fyleep*. ÉrdyC. II. 192²¹. 286³⁸, *eerek* eelet. JordC. 818. 882¹⁵, *zeernyeu*. ÉrdyC. 62³¹. II. 293²⁵ stb., *feeldet*. JordC. 318¹⁶, *feeswensegh*. JordC. 827²⁰, *gymeelcz*. JordC. 842²², *deegh* halaal. ÉrdyC. 349²⁶. 37, *nyeegeend*. ÉrdyC. II. 62³⁵. I. 117⁴, *keenyeregh*. ÉrdyC. II. 263¹², *bynees*. ÉrdyC. 164⁸, *keeny* hwllatas. ÉrdyC. 363²². II. 507¹⁸. 523²¹, *zaaz eethwen*. ÉrdyC. 287³, *megh* nem *eelteek*: (ölték). JordC. 93³³. Ezek különben az esetek nagy többségében *ö* (ew)-vel vannak jelölve. Ugyazintán a következők *i*-vel: *eenseeg*. ÉrdyC. 137³⁷. II. 286¹¹. JordC. 114¹², *eenczelkődyk*. JordC. 573³⁴. ÉrdyC. 209⁶, *fylyppis newö zeeghetbe-lyek*. ÉrdyC. II. 58³², *weeragh*. ÉrdyC. 158¹¹, *heertelen*. ÉrdyC. 25². 107¹⁸. JordC. 130⁶. stb. — Továbbá *ee*-vel való írást a mai *i* helyén találunk még a következő szavakban: *annee*. ÉrdyC. 38²⁸. stb. JordC. 416¹⁸. 693²³ stb. — BécsiC. *anni* (79 : 32); *ennee*. ÉrdyC. 153⁷ stb. JordC. 919¹³ stb. (31 : 6), *mennee*, *meennee*. ÉrdyC. 28²⁵. II. 164³⁴. stb.: *eede*. ÉrdyC. 40²². 147⁹. JordC. 423³¹. stb.; *eet*. ÉrdyC. 43³. 109⁷. JordC. 134²². 170¹⁴. stb. (50 : 19); *cellyen*. ÉrdyC. 49⁵. 149⁵ stb.; JordC. 332³. 568⁹ stb. (287 : 60); *eennen*. ÉrdyC. 49¹. 139²³ stb. JordC. 165¹⁵. 680¹⁷ stb.

Az eddig felsorolt példákban a mai zártabb (*ö, ö, i*) hangzó helyén találunk kettős *ee*-vel való jelölést. Több nehézséget okoz már azonban, legalább látszólag, az a sok példa, melyben a mai nyílt rövid *e* vocalis helyén fordul elő *ee* jelölés, a mely eddigi eredményünkkel ellenkezni látszik. Lássuk csak azonban közelebbről a dolgot s kezdjük az egyes-számi harmadik szem. birtokosragos alakokon.

Tudvalevő dolog, hogy az egyes-számi 3. szem. birtokosrag a történelem előtti korban *ja_s, ja_z* volt, a melynek a tövégi hangzóval való egyesüléséből később *é* fejlődött (I. SZINNYEI J. Magyar nyelvhaszn. 92.). Az Érdy- és a Jordánszky-kódex ilyenféle alakjai tehát: *kezee, fejee, testee* stb. valamikor csakugyan hosszú magánhangzóval voltak használatban. Hogy kódexünk keletkezése korában is így hangzottak-e, az egyelőre nem tartozik reánk; fontos azonban megállapítanunk azt, vajjon ez a hosszú *ē*-féle hang nyílt vagy zárt volt-e. SZIGETHY ISTVÁN (NyK. 15 : 65), úgy látszik, a nyíltabb hangzó mellett foglal állást, mikor azt mondja, hogy «a mai *esze, teste, asszonya*-féle példák nyílt végvocalisukkal még a hajdani *-ja, -je* ottlétére vallanak.» Ezzel szemben áll SZINNYEI JÓZSEF állítása, ki (A birtokos személyragozásról. Nr. 17 : 5—6) bebizonyította,

hogy ez az *e* hang eredetileg zárt volt, mégpedig először hosszú *é*, mely később *ë*-vé rövidült, s mivel a köznyelv — néhány esetet leszámítva — az *ë* hangot nem tűri meg a szó végén, azt lassanként nyílt *e*-vé változtatta. Hogy zártabb volt, arról tanúskodik először az, hogy az *-e* személyrag a régi nyelvben és a mai nyelvjárásokban is *i*-vel váltakozik. Bizonyítja ezt a debreczeni nyelvjárás is, mely különösen a továbbragozott alakokban *i*-t használ az *e* helyén. továbbá a Bécsi- és a Münchener-kódex, mert a továbbragozott alakokban itt szintén zárt *e* hangot találunk. De ugyancsak avval a kettős *ee*-vel, a mely fönnebbi megállapításunk szerint zárt *é*-t jelöl, találjuk rendszeren írva a továbbragozott alakokat az Érdy- és a Jordánszky-kódexben is, különösen az előbbiben, mely *e* tekintetben sokkal következetesebb. A sok közül csak néhány példát sorolok fel:

bólchesseegheeben. ÉrdyC. 166³⁶, bezeedeeben. ÉrdyC. 68³³, bezeedeeból. ÉrdyC. 119¹³, bezeedoet. ÉrdyC. 149¹⁴, dychóseegeere. ÉrdyC. 73³, ertelmeeról. ÉrdyC. 82¹⁹, eeleteere. ÉrdyC. 67²⁴, eeleteeben. ÉrdyC. 128³³, eeleteen. ÉrdyC. 48¹⁸, ezeeben. ÉrdyC. II. 474³¹, elmeeye. ÉrdyC. 78³⁸, földere ÉrdyC. 63³⁸, földeen. ÉrdyC. 102³³, feyeere ÉrdyC. II. 456¹⁰, hyreevel II. 462³¹, isteneet 48²³, innepeeról 91⁴, ygheeye 70³⁴, kenyweenek ÉrdyC. 58²⁷, wezeeben ÉrdyC. 59³, lelkeewel ÉrdyC. 89³⁴, neweenek ÉrdyC. 44¹⁰, neweeben ÉrdyC. 78¹¹, örómeeben ÉrdyC. 63³⁷, reezeeben ÉrdyC. 43³⁴. II. 14³⁰, terdeere ÉrdyC. 77²⁸, testeeben, testeere, teeteetwl, vyzeeben ÉrdyC. 84¹³ stb. stb.

SYLVESTER is következetesen *i*-t ír a továbbragozott alakokban, a mi szintén az *e* hang zártsága mellett bizonyít. Mindezekből az következik, hogy a 3. szem. birtokosrag *e*-je eredetileg csakugyan zártabb hangzó volt, s mivel az esetek igen nagy számában az Érdy- és a Jordánszky-kódex is kettős *ee*-vel jelöli, a melyről eddig láttuk, hogy zárt hang jelölésére szolgál, azt hiszem, kimondhatjuk, hogy kódexeink keletkezésének korában, vagy legalább a kódexíró nyelvjárásában zárt vocalissal hangzott ez a rag, akár rövid (*-ë*), akár hosszú (*-é*) volt. Kódexeink ilyen alakjai a következők:

lataa haat mynt ffeel hasadozot az hata beeree. ÉrdyC. II. 293²⁹; kyben sem eredethbynnek bethkee, sem boczanando veeteknek boytasa ninczen. ÉrdyC. 246⁶; hatalma alat vala hw bezedee JordC. 532¹⁵; meely twdomannak es bólcheseegnek eegy ceppee es nagyobb . . . ÉrdyC. II. 348³⁶; Istenth soha senky nem latta; hanem csak hw egyyethlenee JordC. 624¹¹, 543²⁸; Ha mellyteknék ehree az verembe esendyk JordC. 577³¹; kynek eeledeele vagyon JordC. 527¹⁸; embernek eeletee JordC. 569³², 646¹⁰, 645²⁵; myndeneknek eremee ÉrdyC. II. 302⁴; lelky ertelmee ÉrdyC. 237¹⁹; haraghnak nyatta el vezee ezee ÉrdyC. 321³⁵, 444²⁰; ffeyee alaa JordC. 530²³, 371¹⁷; synagoganak feyedelmee JordC. 551²³, 668²⁰, 690³; veernekJeldee JordC. 708²⁸; hwz ffylleree vagyon JordC. 127³;

ygaz es eress *hytee* legyen ÉrdyC. 204²⁸; ez vylagnak *ydwezeyteyee* ÉrdyC. 424¹¹; nagy *ynuepee* vagyon my wrwnk ystennek. JordC. 27¹⁰; nepnek *ystenee* JordC. 19¹. 56²⁸. 15¹. 87⁵. 72⁹¹⁷; h^w *yzee* mynt az meezzel sylt semlyenek JordC. 46²⁵; kynek egy dragalatos Alabastrom pohaar *kenetee* vala JordC. 503⁷; Ha kynek ket *kenthesee* vagyon JordC. 527¹⁷; aldozathnak *keveree* ne maraggyon the nalad reegghelyg JordC. 59²⁵; wrnak *kezee* ÉrdyC. II. 16¹³. I. 427¹⁸. 360³⁸ stb. JordC. 97⁷. 102²⁹ stb. 25-ször; gyenghe aga vagyon, es az hw *lewelee* ky yteth. JordC. 432²². 855⁸; marianak zeplótelen zent *meehee* ÉrdyC. 159²⁴; Eleg az tanoythwannak, hogy czak olyan mynt hw *mesteree* JordC. 383²⁸. 734²²; mynden embernek *njelwee* JordC. 17¹⁸; En vagyok dauidnak *nemee* es gyekere JordC. 929¹⁸; *nemzetee* zerent kedegh sryyabol tamada JordC. 705¹. hyvattateek ew neky *newee* Jesusnak ÉrdyC. 180¹. 254¹⁹. II. 530²⁷; kyralnak vala zaaz saross *zekeree* JordC. 326³¹; Az zeertartaas mynden nemew yozagoknak annya *zyleyee* ÉrdyC. II. 80¹⁹; kyben lakozyk zent *zynee* ÉrdyC. 210³¹. JordC. 849²¹; embernek h^w *zywee* JordC. 849¹⁸; az zyznek termeezet zerent *fejeee* nem lehet ÉrdyC. 67¹⁷; oly gyakortaa ymathkozyk hogy az ew *terdee* wgyan ffeel chomosot vala ÉrdyC. 417¹¹; ezysthnek dragalatos *terhee* ÉrdyC. 226³⁷; myvel Christusnak byzon embery *teste* nem volth vona ÉrdyC. 416¹⁹. II. 178²¹. 294¹². JordC. 27¹⁵. 619²¹. 698⁸; az hall *temeete* akada meg torkan ÉrdyC. 277²⁷; Az hew *veree* my rayttwnk es my flywnkon leegyen JordC. 446²¹; maga wr Isten leen ew *vezeree* JordC. 273²⁸; kereztyen hythnek eröss bay wywo *vytezee* ÉrdyC. II. 55¹⁹. I. 383³¹; mykoron el fogyot vona *vyzee* JordC. 35¹⁸. 197⁵. 631³⁰.

Ide sorolhatók továbbá az ilyen alakok is :

es ky meene *belelee* az erdeg JordC. 408¹². 485⁹ stb. ÉrdyC. 211²⁸. 253²². II. 74¹ stb.; eg² garasth talalz hw *bennee* JordC. 409¹¹. 617²³ stb. ÉrdyC. 177²³. 412⁴ stb.; kynek *ellenee* ÉrdyC. 178²⁰. 248²² stb. JordC. 160²⁷. 580¹⁶ stb.; ky vyvee azert moyses az vezzöketh wr ystennek *elólee* JordC. 158²⁸. 457¹⁸. 707²⁵; Lewe eswen kedyg az zolga hw *elettee* JordC. 411³⁰. ÉrdyC. 162⁴; őryzwen az eeynek ydeyth h^w barmoknak *jelettee* JordC. 522¹⁶; az oltaron megh tyztwlylatok hw *relee* JordC. 20¹¹. 102⁸ stb. ÉrdyC. 280²¹. 363³ stb.

Az alanyi igeragozás elbeszélő multjának 3. személyét ugyanacsak ilyen *ee*-vel találjuk jelölve a mai nyiltabb *e* hanggal szemben. Pl.

Elee (éle) kaŋnan es hethwen eztendeegh JordC. 10¹⁸; zent kaŋtherina azzonnak confessora *eredee* el Bononyaban ÉrdyC. 412²⁵; JordC. 576⁶. 773²⁸; bel zalwan Jesus az hayoczokban, atal *eweze* es ywe az hw varasaban JordC. 378⁷; Erre Siluester ezenkeppen *felelee* ÉrdyC. 280³⁵. 451²¹. JordC. 508⁴. 509²¹; sok nepeket *hytete* hozya JordC. 724⁵; lathwan az haborwnnak nagy votat meg *yedee* JordC. 400⁷; Es *ylee* le h^w es tawol hozya JordC. 43³. 35¹⁵. 78⁹ stb. ÉrdyC. 285¹¹; ky *ylletee* enghemet JordC. 552⁸. 9; Vala eg² czalados ember, ky zelöt *yltete* JordC. 421²⁸; *Intee* azert h^wneky Symon JordC. 676¹⁰; az keez ky enghem arczwl *ytee* az eebektwl eede hozattasseek ÉrdyC. 251¹; Jesus *yewee* Jordan vyzeenek atala JordC. 412³⁰. 530³⁰. 652¹¹; *Iwee* kedyg Jesus az tengher

elwee JordC. 405⁷. 435¹⁵; ffel *kelee* eeyel ÉrdyC. II. 108²². 318³⁴. 372²⁵ stb.; ffel *kelee* azerth Abraham JordC. 38¹⁰. 36²⁰. 45²⁷ stb.; sarth *kenee* az en zemeymre JordC. 658³²; *kezenee* ersebetnek ÉrdyC. II. 64¹³; kyt oly nagy ysteni malazth *kówethee* JordC. 706¹⁰ nagyobbban *kezdee* annal ees mewethny ÉrdyC. 34¹⁰. 288³ stb.; Ezth kyt meg mondotta vona, *lehellee*, es monda JordC. 699¹¹; nem *lehetee* el veghezny JordC. 580¹². 302³⁰; mynd az sokassaghv czorda *menee* nyakra az tengherbe JordC. 377³⁰. 458²⁹ stb.; nem *meree* semyt ellene zolany ÉrdyC. 290¹⁸. 431²¹. II. 498³. JordC. 33²⁹. 319²; fíyát zyle kyt *newezee* Sethnek JordC. 9¹⁹. 22; ÉrdyC. II. 90³¹; esmegh kettett *nyeree* vtanna JordC. 435¹²; Abraham *cwrelee* raytta JordC. 657¹⁴; kyt meg *ólee* kaým JordC. 9²¹; tebbet honnem mynt ewt zaaz embert *óletee* meg ÉrdyC. 336³⁴; le *pókee* az feldre JordC. 658⁵; meg *rettenee* ottan felix JordC. 788⁹; eedes almabol ottan ffel *serkenee* ÉrdyC. II. 126¹³; Pogaczaat *sytee* es ewenek JordC. 31¹⁹; *Syethee* azert Abraham Sarahoz JordC. 28²⁴. 492²; haylokot *zerzee* maganak ÉrdyC. II. 142²⁰. 85³⁰ stb. JordC. 8¹⁸. 24¹⁷ stb.; nynchen ez vylagon egyeb idwessegewnk hanem chak kyt az syz maria *zylee* ÉrdyC. II. 304³; senky erdemre valo yoot nem *tehetee* ÉrdyC. II. 17¹; zamtalan neep *teree* ez kerezttynseegre ÉrdyC. 393³³. II. 30³⁶. 69¹⁹ stb. JordC. 20¹⁴. 104¹⁹. 360²⁷ stb.; kýket meg *terhelee* h^w vranak ýozaghýból JordC. 40²; Annak vtanna vyzet *tóltee* az medenczeben JordC. 674²⁰; kýket meg *veeree* Joswe JordC. 314¹⁶. 610³³; kyben isten felette yo palantaat *vetee* ÉrdyC. 133²⁰. II. 40¹³; JordC. 8¹¹. 602¹²; mykoron magyar orzagh nagyob reezre el *veeree* ÉrdyC. 436³². II. 466³³. JordC. 23¹⁶. 568² stb.

Bátran rámondhatjuk, hogy ez az *e*-féle hang is ugyanoly fejlődésen ment át, mint a 3. szem. birtokosrag. BUDENZ, SIMONYI, SETÁLA (Zur Geschichte der Tempus- und Modusstamm-bildung in den finn.-ugr. Sprachen) stb. kutatásai szerint ugyanis a finn-ugor nyelvekben eredetileg egy *-j* képző szolgált a praeteritum képzésére, s evvel képeztetett a magyar elbeszélő mult is, a miről világosan tanuskodik az alanyi ragozás első személye, mely még a mélyhangú szavakban is *é*-t mutat föl (pl. *mondék*) a többi személylyel ellentétben, s ez csakis valami *j* elem hatásából magyarázható. Úgy foghatjuk fel tehát a dolgot, hogy pl. a *siet* ige praet. egyessz. 3. személye eredetileg *siete-je nek hangzott; az *e* leköpása s a diphthongusnak hosszú vocalissá való összevonása után: *sieté*-nek, s azután megrövidülve: *sietü* > *siete*. A hangzó zártabb volta mellett bizonyít az, hogy a ragos alakokban, mint pontosabb helyesírású nyelvemlékeink bizonyítják, ennek az *e* hangnak zárt *é* hang felel meg, pl. BécsiC. *íóu^wec*, s *ee*-vel jelölve az Érdy- és a Jordánszky-kódexben is (lásd a 30. lapon).

Az előbb tárgyalt alakokhoz hasonlóak a következő feltételes módú igék, melyek az alanyi ragozás egyessz. 3. személyében szintén *ee*-vel vannak jelölve:

nem ysmerheteek meg, myt *bezeellenee* h^wnekyk JordC. 661²⁶; az

hű fya *celnee* JordC. 637₉; ymadaa hogy ne *esnee* esew ez feldnek y-neere. JordC. 842₁₈; ky meene az mag vethő hymteny, es mykoron *hymtenee* . . . JordC. 463₃₀; Vala kedegh az hű nagyob fya a' mezen, es mykoron megh *yewnee* es haza közelgnetne JordC. 583₄; az sanctuariomba *kellene* zolgalnyok JordC. 132₅. ÉrdyC. 401₁₀. 422₂. 205₃₂ stb.; kerdee megh, myt *keresnee* JordC. 72₂₂₅; ygyere hwneky adny vala myt *kernee* hw thwle JordC. 398₁₁. 714₁₀; hogy kedeg az nap el *kezdenee* nýwgodný JordC. 23₂₃₃; vű hoğ az hayo be *kezdenee* telny vyzzel JordC. 466₂₅; Hogy kedegh *közéghetnee* az varasnak kapwyahoz JordC. 543₂₃. 596₁₁; Lathwan kedegh wr ysten hogy sok gonossagh *lennee* ez felden JordC. 12a₁₀. 199₁₅. 811₁₅ stb. ÉrdyC. 215₂₄. 264₂₉. II. 68₃. 70₃₀ stb.; es mykoron *mennee* az wton ÉrdyC. 328₈; keth romay zekeer egymas mellett raytta el *mehethnee* ÉrdyC. 254₁₇. 350₇ stb.; yar vala az tengheren myglen Jesushoz *mennee* JordC. 400₆. 291₁₄ stb. mywel az zent háromsaghnak tyztesseeghet *tehetnee* ÉrdyC. 229₁₁. JordC. 206₃₀; myg nem wr isten velek yrgalmassagot *tennee* ÉrdyC. 350₃. 277₂₃ stb. JordC. 49₂₉. 522₈. 623₁₆ stb.; chak hogy egheesseghben meg *ternee* az hadbol ÉrdyC. 352₁₁. II. 269₃. 265₃₄; ha volnanak vala kynek zaz yohay es egy hw kezzelek el *teewednee* JordC. 410₁₈; eeleg h értelmet *vehetnee* belöle ÉrdyC. 224₃₃; hogy senky gonozt ne *veelhetnee* ÉrdyC. 228₀; ky mykoron *veztegenee* ÉrdyC. 282₂₈. JordC. 491₂₈. 593₁₇; hogy mynket az teyyel es mezzel folyo feldnek erekseeghere be *vynee* ÉrdyC. 285₇.

A fölszólító mód képzőjének a hangzójában valószínűleg ugyanaz az elem lappang, a mely a praet.-ban (I. BUDENZ, UA. 357), tehát a mit arról mondtunk, az erre nézve is áll. A 3. szem.-beli vocalis eredetibb zártsága mellett szólnak itt is a ragos alakok, melyek szintén a zárt *é* jelével vannak jelölve pontosabb írásu nyelvemlékeinkben, így az Érdy-és a Jordán-zky-kódexben is, mint fentebb láttuk.

A tárgyas igeragozás felszólító módjának 3. személyében is sokszor találunk *ee*-vel való jelölést. Pl.

enczee ky hű veoreeth JordC. 102₁₄. 85₉; Senky towabba ffel ne tamazza, es megh ne *epphee* az varasth. JordC. 229₁₈; *Ercchee* kynek erteny keel ÉrdyC. II. 257₁₅. JordC. 17a₁₃. 431₁₀ stb.; az kwthnak wra megh *fyzessee* az baromnak araath JordC. 57₅; mert awağ egyket *gywlöllyee* JordC. 371₉; En nem keresem az en dyczőseeghemet; vagyon ky *keressee* es yteellye. JordC. 656₂₇. ÉrdyC. II. 350₂₂; mynden ember farara *kessce* hű fegywereeth JordC. 70₄; keressen bekeseeghet, es *kővesee* hűtet JordC. 850₁₆; myt haznal embernek ha el *nyeryee* mynd ez vylagot JordC. 482₁₈; hogy magat megh *öllyee* JordC. 765₇; kyn wr ysten megh haragghwgyyeek es be *rekezee* az menyorzagot. JordC. 224₂₀; hogy az ygassaag teetelt Cristus Jesus felette *zeressee* zent David byzonsaag ÉrdyC. II. 76₁₉. I. 139₁; *ressee* az zentelth vyzben JordC. 128₁₃. 244₁₆ stb. ÉrdyC. 344₄. II. 343₂₃ stb.; hogy wr istennek zent malazttyaat el ne *vezessee* ÉrdyC. 166₂₅.

Ugyszintén a tárgyas ragozás perfectumának 3. személyében is néhány helyen:

Mykoron ffel *emelttee* vona Abraham hű zemeyt JordC. 28a₁₁; ez vy lagh hűket megh *gylölttee* JordC. 687₂₀; megh *ysmertee* JordC. 638₈; mynden yozagat az orwosokra *keltettee* vala JordC. 551₃₃; meg *kőveztee* volna ÉrdyC. 62₃₀; ember es nem vala ky ez feldet *myceltee* vona JordC. 9₇; mert nem erdeghnek neweet *neweztee* ÉrdyC. 286₁; az okaert *öltte* megh ewket az puztában JordC. 149₁; mert ky *teremtőttee* az embert kezdetben JordC. 413₆; ennek emléközetyre *tettee* JordC. 438₂₂. 503₂₈. 693₂₁ stb.; hogy el *vegheztee* vona JordC. 563₁₂; el *rettee* vona JordC. 528₁₂.

Ezekben az *e*-féle hang zártságát szintén olyan diphthongusból magyarázhatjuk, mint fentebb az elbeszélő mult és a feltételes jelen egyessz. 3. személyében. (*Kérje* < *kérjej < *kérje-je; *ölte* < *öltej < *ölte-je).

Itt-ott, ritkán a szótó végén is találunk kettős *ee*-vel való írást. Például:

legyen ty kezdetek *eppee* es keserwseegh zylew gyeker JordC. 264₂₄; Es egy *feketee* bestye el zakaztaa derekatwl ÉrdyC. 251₄₁. 362₈; kyt *fenee* vad meg marth JordC. 59a₂₁. ÉrdyC. II. 87₄; nylwan es nem *mesee* zereent JordC. 143₃₁.

Továbbá az ilyenekben:

Hozd ky *edee* hűketh JordC. 31a₂₈. 492₁₇. 746₁₉. stb.; Ez nemes poharban myndden *felee* orwossaagh vagyon ÉrdyC. II. 137₁₂; Az zent irasban neeg *felee* zozatot találwnk ÉrdyC. 167₂₈. 171₁₀. II. 48₂₁. JordC. 34₂₀. 152₆. 266₁₃; mynee nagy mondhatatlan dychőseegöt eerdemlöt leegyen: ky yelentyh *kywee* ÉrdyC. II. 354₇; *mezzee* ÉrdyC. 102₁₂. II. 280₈. JordC. 22₁₉. 701₇.

Ezeknél már csak egy-két nyelvjárás kiejtéséből következtethetünk eredetibb zártabb hangra. Így pl. a palóczoknál és Rába vidékén ma is *ö*-vel ejtik a *feketü*, *fejiszü*, *estü*, *feneü*, *igü* szavakat, s ilyennel jelöli az utóbbit a Bécsi-kódex is. Zártabb voltak mellett bizonyít továbbá még az is, hogy a felső-tiszai nyelvjárásban ezekben a szavakban ragok előtt *i*-t ejtenek: *feketit* *fejiszit*, *igit*.

Ezzel felsoroltuk azon eseteket is, melyekben a kettős *ee*-vel való jelölés a mai rövid zárt *ö* és nyílt *e* hang helyén áll. Ezeknek egy részéről, mint már többször említettem, ki lehet ugyan mutatni, hogy valamikor hosszú vocalissal hangzóttak, de hogy kódexeink keletkezése idejében, vagy akár csak a leiró nyelvjárásában is valamennyiben hosszú lett volna a vocalis, azt nem fogadhatjuk el kételkedés nélkül. Ellene mond ennek a feltevésnek először is az, hogy egynéhánynak állítólagos hosszú hangzója sem a környező mássalhangzók hatásából, sem a rokon nyelvekből nem magyarázható. Ellene mond továbbá az is, hogy egyes szavakban az eddig uralkodó nézet szerint a maival épen ellenkező lett

volna a hosszú magánhangzók helye: *eejgeb, eeleg, felee* (féle), *peeczet, eersebet*; s hogy a következő korban, a kódexek keletkezése után egy-két évtizeddel ezek legnagyobbbrészt rövid magánhangzóval voltak használatban.

Azon állításunkkal azonban, hogy a kettős *ee*-vel való írás ezekben is a zártságot jelöli, némileg ellenkezni látszik az, hogy a zártság nincs mindenütt következetesen megjelölve, úgyhogy a példák jelentékeny részében a kettős *ee*-vel való írással szemben majdnem ugyanannyi egyszerű *e*-vel való írás áll. Ha azonban tekintetbe vesszük azt, hogy a zártság ilyen jelölése mellett igen könnyen lehetett hibát ejteni, s hogy ez az ingadozás csak azon szavakban fordul elő, a melyekben ma is rövid zárt hangzó található; ha számba vesszük továbbá azt is, hogy a hosszú zárt *é* helyén, a melynek hangzása határozottan feltünőbb az *ē* mellett, mint az *ē*-é a rövid nyílt *e* mellett, sokkal következetesebben találjuk a kettős *ee*-t: akkor az ezekben található jelölésbeli ingadozást annak tudhatjuk be, hogy az illető másoló ezen szavakban nem érezte már oly élesen a rövid *ē* hangzót, mint a fentebbiekben a hosszú *é* hangot. Ennek igazolásául szolgálhat első sorban az, hogy a mikor jelöli, egy-két példát leszámítva, rendszeren az első szótagban jelöli, a hol a hangsúly hatása alatt jobban volt érezhető a hang színezete; másodsorban pedig az, hogy azon szavakban, melyekben a rövid *ē* a hosszú nyílt *e*-vel együtt fordul elő, mi által a két hang közötti különbség sokkal észrevehetőbbé vált, következetesen kettős *ee*-vel jelöli. Igen sokszor jelöli a szó végén is, a hol szintén feltünőbb lehetett, mint a szó közepén. Ebben a tekintetben is tehát egész bátran a zárt hangzó mellett foglalhatunk állást.

Röviden összefoglalva kutatásunk eredményeit, kimondhatjuk, hogy mivel a hosszú zárt *é* hang határozott többségben kettős *ee*-vel, s a hosszú nyílt *e* hang következetesen egyszerű *e*-vel van írva, s mivel a mai zárt *ē* s a hangfejlődésből kimutatható eredetibb zárt *ē* helyén (a hol ma már nyílt *e* hangzót ejtünk) az esetek igen nagy számában szintén kettős *ee*-vel való jelölést találunk: *az Írty- és a Jordánszky-kódex az «e» betű kettőzésével a hangzó zártságát jelöli, tekintet nélkül annak hosszú vagy rövid voltára, épen úgy, mint a Bécsi- és a Münchener-kódex.*

★

Említettük már többször, hogy a többi magánhangzónak kettős betűvel való jelölése az *ee*-k számához képest aránytalanul csekély s oly következetlen, hogy nem tudjuk egyelőre eldönteni, mit akart itt a kódexíró a betűkettőztetéssel jelölni: hosszúságot-e vagy az illető magán-

hangzó valamely más sajátágát. Az *e* után legtöbbször az *a* betűt találjuk megkettőztetve, mégpedig az esetek nagy többségében a mai vagy a nyelvtörténetből kimutatható eredetibb hosszú hangzó helyén; csak hogy itt oly nagy a következtelenség, hogy egyazon szó hosszú hangzója aránytalanul nagyobb többséggel van írva egyszerű *a*-val, mint kettőssel.

Találunk azonban egynéhány esetet, mikor a mai rövid *a* hangzó helyén kettős *aa*-val való jelölés fordul elő. Csak hogy a példa oly kevés s a jelölés oly következtelen, hogy ebből nem igen mernénk következtetést vonni akár az *a* hangzó hosszúságára, akár más valami sajátágára. Összes ide tartozó példái a két kódexnek:

baal kezeet ÉrdyC. 42₃₇; *baal* kezeewel oldalan valo zent meel sebet Bel földőzee ÉrdyC. II. 374₂₀, 421₂, 455₁₈. (SZIGETHY ISTVÁN téved, mikor azt állítja, hogy ez a szó csak egyszer fordul elő így jelölve; NyK. 15 : 56.); senkyt *erőzaak* meg nem challhat ÉrdyC. II. 312₂₂; mynt egy eress kew *fāal* az zent egyhaaz mellee tamada ÉrdyC. 435₄; hanyattatik vala ah *haab* myat JordC. 399₂₆; tenghernek *haaba* JordC. 881₁₆; ew *attya* vala *haad* vyselew feyedelem ÉrdyC. 386₈, II. 90₁₄; *Haad* el mastan mert ig kel leenny ÉrdyC. II. 20₃₀; akar meely erőssen mwkalkodyk vala meeg ees megh *haal* vala ehel ÉrdyC. II. 186₃₂, 223₂₃, 288₁₁, I. 7₂₄, 29₂₇, 37₃₆; nem *haal* nem laa nem erez ÉrdyC. II. 314₃₆, 258₂₂; a' myt zemeewel laa ynkaab zokta zeretny, honnem mynt a' myt *haall*. ÉrdyC. I. 56₉, 168₁₀, 301₁₇; *Haat* eztendeegh zanczad az the földedet JordC. 124₁₀, 122₂₅, 123₁₄, 110₂₉; *haat* ezysth penzt hagyot adny ÉrdyC. 348₁₈, 353₂₂, 287₂₀, 23; ymez *haat* yeles okaerth. ÉrdyC. II. 301₁₄, 204₂₂, stb.; az meennyey angvalok nem voltanak *kaar* zerent el walaztwan egy mastwl ÉrdyC. II. 347₅; *kaar* belyek ÉrdyC. II. 349₆; *Naap* kelet felöl Judas yttee meg ew taboraat JordC. 122₂₁; Ez zent vytezők kedeeg zalottak vala meg nyolcz *olaaz* meel feldön ew hoznyayok ÉrdyC. II. 332₁₈; myt yaarz eet te *vaaz* ÉrdyC. II. 251₁₄; ne hannya ember hyteet myndden kysded dologeert heeyaba mert nagy bynt *vaal* benne. ÉrdyC. II. 291₂₉; soha en feyemen *vaas* nem volth JordC. 345₁; ky vonyaa kezeyt az *vaas* zeeget (k) közzöl ÉrdyC. 149₁₁; *vaas* lancelal ÉrdyC. 336₁₅; mynt egy zEEP feyeer kölyköchke kynek az *hataa* orya tarka-barka volna ÉrdyC. 248₂₈; kynel dauid *kwezaa* vagon JordC. 890₄; legh ottan megh *allaa* h'v veer korssaganak folyasa JordC. 552₃; az ygassagban megh nem *allaa* JordC. 656₁₀; Thyberis vyz yghen megh *aradaa* ÉrdyC. 349₂₂; kyben bel *haqaa* ew hytynek myatta ÉrdyC. 192₂₁; ottan zozatot *hallaa* mondwan ÉrdyC. 412₂₇; Kyról wg *yraa* zent Isayas kenyweenek kylenched reezeeben ÉrdyC. 169₃₃; kynek fyle vagon, *halgassaa* JordC. 888₂; *mossaa* az vyzzel JordC. 129₃; hogy ez es megh ne *halnaa* JordC. 667₁₆; nem thwgya vala, myt *mondanaa* JordC. 483₁₅; *predicallanaa* ÉrdyC. 73₁₃; hamegh sem kereztelkődöt *ronaa* ÉrdyC. 242₂₇; ayoytatossagaal ÉrdyC. II. 474₃₀; ottan meg *mongyaad* hol vagon ÉrdyC. 423₃; az *vasaak* ew rola el zakadoznanak ÉrdyC. II. 442₁₆; az tengher bely *halaak* egyben gyewinek ÉrdyC. 8₃₁; *aad* ennekem feleet (add) JordC. 54₂₈; *Aad* ennekem ah Janos baptiztanak hw feyeet JordC. 398₁₃; tegnapy napon ezt *adaad* ennekem ÉrdyC. 404₃₄; ha teeneköd sok leend

bewseeggel *aagy* ÉrdyC. II. 185³⁰; gonozoknak az erek yay vezyknek eerdemeeth *aaggya* ÉrdyC. 164²⁶.

Még ritkábban fordul elő a kettős *oo*-val való írás, úgyhogy a mai *ó* hang helyén aránytalanul többször találunk egyszerű *o*-t, mint kettőset. Rövid *o* helyén csak a következő esetekben fordul elő *oo* :

Hooz'' három eztendey ynóth. JordC. 23a²⁵; Mykoron azert mynd az *oolaz* orzag hely feyedelmek meg hallottaak vona. ÉrdyC. 383⁸; Vala nemynemew kew *ooth* akkoron myt az kew rako mesterek stb. ÉrdyC. 338²²; wy'ay *oorsoot* fogdosanak ErdyC. II. 108²⁷; az okaert ees eremesth *zoolgal* ewneky mynd ew eelteeben ÉrdyC. II. 63³².

Mindezek azonban csak egyszer-egyszer fordulnak elő így jelölve, a miből természetesen nem vonhatunk le semmiféle következtetést, legfeljebb azt mondhatjuk, hogy ezen hibáknak számítható esetek kivételével, a kettős *oo*-val való írás, a mikor előfordul, rendszeren a mai hosszú *ó* hang helyett áll.

Szerfelett ritka a kettős *óó*, úgyhogy a 5. lapon felsorolt példákön kívül csak ezen két szóban fordul még elő: *tenezóót* JordC. 67, *vóóó* JordC. 32a¹¹.

Mindezeket tekintetbe véve, azt mondhatjuk, hogy az írás következtelensége miatt sem az *a*, sem az *o*, sem az *ö* hang jelölésére nézve nem állíthatunk fel határozott szabályt; azon megjegyzéssel azonban, hogy valahányszor kettősen fordulnak elő, rendszerint a mai hosszú hang helyén állanak.

SUHAJDA LAJOS.

Finnisch-Ugrische Forschungen. Zeitschrift für finnisch-ugrische Sprach- und Volkskunde nebst Anzeiger. Unter Mitwirkung von Fachgenossen herausgegeben von E. N. SETÄLÄ und KAARLE KROHN. Helsingfors u. Leipzig. — Ezen régóta tervezett folyóiratnak az első füzetét (a melybe SETÄLÄ, KROHN, SZINNYEI, WIKLUND, WICHMANN, MIKKOLA, EKMAN, SIMONYI és DONNER írtak közleményeket) éppen füzetünk zártakor kaptuk meg. Örömmel üdvözljük ezen nagyérdékű szakfolyóiratot, a mely találkozó helyük lesz mindazoknak, a kik finn-ugor tanulmányokkal komoly módszeres alapelvek szerint foglalkoznak, és tájékoztatója a tudományos világnak a finn-ugor tanulmányok haladásáról. — Legközelebbi füzetünkben részletesebben szólunk róla.

Sz. J.

Az Ábel-féle szójegyzék.

ÁBEL JENŐ hagyatékának gondos átkutatásakor HEGEDÜS ISTVÁN a többi közt egy XV. századi (Á. szerint a XV. sz. végéről való) olasz-magyar szójegyzéket talált, melyet korán elhunyt társunk római tartózkodása idején másolt a vatikáni levéltárnak egyik kéziratából. Alább közöljük az egészet ÁBEL másolatához híven; az ő hozzávetéseit félkörű rekeszbe, a magunkéit szögletesbe zárjuk. Gondolatjellel az új sorokat jelezzük.

A szójegyzéket talán egy MÁTYÁS király udvarába került (szabadszájú) olasz írta előszóbeli kérdezés és diktálás után. Az egészben legérdekesebb az írásmód; mert az író olasz hangértékük szerint alkalmazta a betűket *s* pl. ép úgy az *ö* *u*-jával jelölte a magyar *o* hangot és *o*-val az *a*-t (*s* néha *i* v. *y* betűvel a zárt *ë*-t, a nyílt *e*-t sokszor *a*-val), mint legrégebb irott emlékeink, sőt az *u* betűvel jelölte az *ö* *ő* hangokat is. — A más-salhangzó k között a *gy* (és *j*) hangot *g*-vel és *gi*-vel írja, az *sz* és *z* hangot *s* betűvel, az *s* hangot *sc*-vel, a *cs* és *c* hangot *c*-vel (de a *c*-t *ç*-vel és *z*-vel is). Nevezetes, hogy a *tt* és *t* helyett sokszor *ct*-t ír, mert az olasz *tt* helyett is a latin eredet szerint *ct*-t ír (*otto* h. *octo* stb.). — A más-salhangzós végű szókat igen gyakran egy-egy magánhangzóval toldja meg, olaszosan (pl. *meneche* olv. *mének?* minek? *giale* e h. *igial*, igyál); innen van, hogy a *bors* és a *borsó* nála egy alakot ölt: *burso*). Néha szóközépi mássalhangzók közé is ilyen magánhangzót szúr, de ebből is alig következtethetünk vmit az akkori kiejtésre (pl. *asabelachuth* az-ablakot, *octauen* = ötven).

Szókincsünk ismerete e szójegyzékből jóformán csak azzal gyarapodik, hogy egy-két szóra az eddig ismertnél régebb adatot szolgáltat. De van egy igen nevezetes szó itt, amely földeríti a *lakol* ige eredetét is (KASSAI J. úgy magyarázta — s utána CzF. —

hogy *lakol* a. m. jól *lak-ik* veréssel): «grande peccato *noigio locho*», olv. *nagy lak!* Tehát volt a magyarnak *lak* szava, mely bűnt jelentett s belőle *lakol* = bűn hődik (v. ö. *forbat* eredetileg 'bűn', olasz *forfatto*, aztán 'büntetés, bosszú').

Vat. lat. 6966. XV.—XVI. századbeli collectanea különböző kezek-től. f. 214^b—215^b a XV. század végéről látszik; a mindjárt utána következő mű 1438-ban iratott.

Parlare Ungharo. — Siamo ad dormire *gere alagionchel* — ziamo ad magnare *gere giunche* [együnk] — siamo ad bere *gere giucho* [igyunk] — bevi *giale* (*giala*?) [igyál] — bon vino *gio borth* (!) — perche *meneche* (*minek*?) — chiudi la finestra *thebe asabelachuth* [tedd be az a.] — madio si *hiasogia* (*hazudja?* *jaszondja?* madio-ban az *i* nagyon bizonytalan) — va caca *ere sars* — va presto *ere hamor* [eredj hamar] — non saccio *nen tudum* — padre *apa* — matre *agna* — dame del pane *ethe cheneret* [olv. *etté kenyeret*, v. ö. *anya atte kenyeret*. ÉrdyC. 101 e h. *adj te; ecce e h. add-sze* MTsz.] — non *nagio* [non *aggio*] figlio *nem cen* [nencsen] *fiam* — dame bere padre *ethe giala apa* [adj te igyál apa?] — va fore ece (esce) *ēchi* (*ere(dj) ki*) — si stato fore *chin uain* [kinn van] — sta ad casa *othoain* [otthon van] — cazo *fos* — fregna *ualaghe* — dio *nagioti* (segítsen neked?) [n'ajuti = ci ajuti: segítsen bennünket] *ste aneggioto* [isten adjon jót] — io vorria foctare *en basnec* — et io *enisi* — bella polzella *sepe leagno* — bella donna *sepe assem* [! szép asszony] — dece *tisi*, vinti *us*, XXX *armiz*, quaranta *neguiven* [igy] — cinquanta *octauen*, sessanta *otovan*, sectanta *ethuen* — octanta *gnalzase* [800 e h. 80], novanta *chilanzase*, cento *tisase* [tíz száz]. — Dio te dia bono di, bono hono (!) [uomo] *Ja napotu, io enbrem* [jó napot, jó ember] — cazo *térchulo* (tenchulo? te in culo*) *fos te scechebet* [s... edbe] — non teluolgio dire [non te'l voglio dire] *nem mundum neche*[?] — picholo homo *chisdem embrem* [olv. *kisded ember*] — tacn (?) *hay nome a...* (*the*!?) *nevet* — piaceti (!) *acarum* — ay magnato *ytali* [olv. *üttél-é*] — ay fuetuto *bastalj* — ay beuto *yatali* [iottál-é].

(f. 215^a) *ege, chectu, harum, nege, ucte, oto, ethe, gnauz chilens, tisi, tisi nege, tisichectu, tisiharum, tisienege, tisienucte, tisioto, tisiethe, tisi gnauç, tisi chilens, usso* (!), *vsnege, vsuchectu, vsuharum, vsu-nege, vsu necte, vsu octo, vsu ethe, vsu gnauç, vsu chilens, armic, armic ege, armic chectu, armic harum, armicnege, armicocte, armic oto, armiz-*

*) KÖRÖSI SÁNDOR szíves értesítése szerint Fiumében azt mondják: *inter letto* az ágyban (régebben *indel letto* < *innel leto* = *nel letto*) és *soter leto* = *sotto il letto* az ágy alatt. Tehát *terchulo* = *inter culo*?

ethe, armiz gnauz, armiz chilens, negiuem (!), negiuenege (!), negiuenchectu, neuigenharum (!), nauiuem (!) nege, neuigen ucte, neuigen octo, negiuem ethe, negiuem gnauz, negiuem chilens, uctovē, uctonē ege, uctuē chectu, uctuue harum, uctouē nege, uctuē ucte, octuuē oto, uctauē ethe, uctovē gnauz, uctuē chilens, otouan, otouā ege, otouā chectu, otouam (!) harum, otouē (!) nege. otouē ucte, otouē oto, otouē ethe, otouē gnauz, otouem chilens, ethuem (!), ethuē ege, etuem chectu, etuem harum, ethuē nege, etuē ucte, etuē oto, etuem ethe, etuē gnauz, ethuē chilens, gnalzase, *gnalzase ege, gnalzase chectu, gnase (így) harum, gnalse (így) nege, gnalsase ucte, gnalse oto, gnalsase (f. 215^b) ethe, gnalsase gnauz, gnalsase chilens, chilansase, chilanzase ege, chilansase chectu, chilanzase harum, chilanzase nege, chilanzase ucte, chilansase oto, chilansase ethe, chilansase gnauz, chilansase (!) chilens, tissase (!) [tizzász]. — 10 tisi, 20 ussu, 30 harmic, 40 negiuem, 50 vctuem, 60 otouem, 70 ethuem, 80 gnalsase, 90 chilansase, 100 tisase*), melli (!) milion, esere, tamenesere (tumenesere) [olv. tömény ezer, l. NySz.].

que dici tu *miti mon*[*dasz*] — non couelle (!) [covellet: csekélység] *nem siomict* (*szomict?* *nem számít*) [*nem semmit, sömmit*] — que male [*uale*] questo vino *miti rebor* (!) [*mit ér e bor*] — denaro *penz* — fiorino *aram ducato* [*arany dukát*] — aran oro — argento *exiusto* — piombo *olno* — ramo *rese* [réz] — ortone (áthúzva) [*ottone: sárgaréz*] *badago* [bádog] metallo — orso [*orsó*] lo fuso — *burso* [*bors*] lo pepe — *coporso lopelo* [?] sepultura — *burso* le cecere — *corso* la broca — bello garzone *sepe leginto* [*szép legényt*] — iuene [*giovene?*] *ius* (!) [*hős?*] — grande peccato *nogio locho* (!) — grande homo *nogio embre*.

SIMONYI ZSIGMOND.

Az Árpád-kori kiejtéshez. A fönnebb közölt szójegyzék néhány szavának az írása azt a sejtelmet keltette bennem, hogy az Árpádok korabeli oklevelek és krónikák magyar szavai végére írt *u* talán olyan betű volt, a mely nem is jelölt hangot. Erre a föltevésre más okaim is vannak, s legközelebb részletesen szándékozom a NyK.-ben e kérdéssel foglalkozni.

Sz. J.

* Látnivaló, hogy a ki a magyart diktálta, 80, 90, 100 helyett tizedésből mindig azt mondta: *nyolczszáz, kilencszáz, tizzász*. Talán nem is volt magyar, hanem szintén olasz, a ki csak félig-meddig tanult meg magyarul. Ezt sejteti pl. *hatvan*-nak is *ven*-nel való írása: *otouē*, s néhány más furcsaság, pl. az *«adj te igyál apa»*.

Könyvészet 1900.

(Második közlemény.)

5. Román nyelvek.

Abeille, L. Idioma nacional de los Argentinos. Paris, Bouillon. (8-r. XXIV, 434 l.) 10 fr. Rövid ism. Romania 486. l.

d'Arbois de Jubainville, H. Études sur la langue des Francs à l'époque Mérovingienne. Paris, Bouillon. (8-r. XI, 342 l.) 6 Fres.

Barbul Jenő. Az avasvidéki nyelvjárás. Budapest, 1900. (8-r. 71. l.)

Barcianu, Sab. Pop. Wörterbuch der rumänischen und deutschen Sprache. I. Theil: Romänisch-deutsch. Hermannstadt 1900. W. Krafft. (8-r. 6 lev., 751 l.)

Berger, Heur. Die Lehnwörter in der französischen Sprache ältester Zeit. Leipzig, O. R. Reisland. (8-r. III, 347 l.)

Berlit, Otto. Die Sprache des altfranzösischen Dichters Robert von Blois. Halle. (8-r. 42 l.) Diss.

Blondel, J. E. Philologie historique de la langue française. Paris, Guillaumin. (8-r. 499 l.) 7 fr. 50.

Bourciez, E. Précis historique de phonétique française. Nouv. Edit. Paris. Klincksiech. (8-r. 250 l.) 3 fr. 50.

Caballero, R. Diccionario de modismos (frases y metáforas); primero y único de su género en España. Madrid, P. Núñez. (4-r. 1198 l.) 25 fr.

Dalgado, Sebastião Rodolpho. Dialeitos indo-portugueses de Ceylão. Lisboa, Imprensa Nacional. (8-r. XXIX, 260 l.)

Dauzat, A. Études linguistiques sur la Basse-Auvergne. Morphologie du patois de Vinzelles. Paris, Bouillon. (8-r. 315 l.) 10 fr.

Densusianu, O. Sur l'altération du C latin devant E, dans les langues romanes. Paris. (8-r.)

Densusianu, Ovid. Scoala latinista in limba și literatura Română origine, tendințele și influența ei București, C. Göbl. (8-r. 34 l.)

Devaux, A. Étymologies lyonnaises. Réponse à M. Steyert, par l'abbé —. Lyon, Mougins-Rusanel. (8-r. 160 l.) Rövid ism. Romania 631. l.

Diepenbeck, R. Beiträge zur Kenntnis der altfranzösischen Umgangssprache des späteren Mittelalters. Kiel. (8-r. 58 l.) Diss.

Duffaut, Abbé H. Recherches historiques sur les prénoms en Languedoc. Toulouse. (8-r. 46 l.) — Rövid ism. Romania 632. l.

Fischer, Dr. Aug. Die indirecte Rede im Altfranzösischen. Ein

Beitrag zur altfranzös. Syntax. Berlin, E. Ebering. (8-r. VIII, 77 l.) 2 Mk. 40.

Forschungen zur romanischen Philologie. Festgabe f. Hermann Suchier zum 15. III. 1900. Halle, M. Niemeyer. (8-r. V, 646. u. XXXVI l.) 18 Mk.

Freemann, M. és Josselyn, J. A. B. Étude sur la phonétique italienne. Paris, Fontemoing. (8-r.) 5 fr.

Fulcheri, B. Il nome personale romano in Piemonte e Liguria durante la dominazione romana. Mondovi. Blengini. (8-r. 236 l.)

Genelin, P. Germanische Bestandtheile des rätoromanischen (surselvischen) Wortschatzes. Innsbruck, (8-r.) Progr.

Girardin, Joseph. Le vocalisme du fribourgeois au XV-e siècle. Thèse. Halle. (8-r. 50 l.)

Glossaire des patois de la Suisse romande. Premier rapport annuel. 1899. Neuchâtel, 1900. (8-r. 16 l.)

Gramática de la lengua castellana por la Real Academia Española. Nueva edición. Madrid, Hernando. (4-r. 418 l.) 4 fr.

Guerlin de Guer, C. La dialectologie normande (organisation et méthode), lecture faite au congrès de l'association normande, à Bagnoles de l'Orne, le 28 juillet 1899. Caen, Delesques. (8-r. 14 l.)

Hatzfeld, A., Darmesteter, A. & Thomas, A. Dictionnaire général de la langue française du commencement du XVII-e siècle jusqu'à nos jours. 27—32. fasc. Paris, Delagrave. (8-r.) — Ism. H. Gy. Budapesti Szemle 104. köt. 306—309. l.

Henry, V. Lexique étymologique des termes les plus usuels du breton moderne. Rennes, Plihon et Hervé. (8-r. XXIX, 350 l.) 6 fr. — Ism. Ernault, Émile. Rev. crit. 38. sz. — Thomas A. Romania 452. l.

Herzog, Eugen. Materialien zu einer neuprovenzalischen Syntax. Wien. Progr. (8-r. 23 l.)

Historie de la langue et de la littérature française, des origines à 1900. Publiée sous la direction de L. Petit de Julleville. Tom. VIII. Dix-neuvième siècle. Paris, A. Colin. (8-r. 928 l.) — Ism. Bourciez E. Rev. crit. 30. sz.

Holle, Fritz. Avoir und savoir in den altfranzösischen Mundart. Marburg. (8-r. 97 l.) Diss.

Ice, Ant. I dialetti ladino-veneti dell' Istria. Strassburg, K. J. Trübner. (8-r. XXIII, 207 l.) 5 Mk. 50. Ism. Thomas. Rev. Crit. 48. sz.

Jaeger, O. Elemente der französischen Lautlehre. Für den Unterricht zusammengestellt. Mit 1 Abbildg: Längsschnitt durch die Sprachorgane. 3. Aufl. Strassburg. Verlagsanstalt. (8-r. XII, 18 l.) 30 pf.

Jordana y Morera, J. Algunas voces forestales y otras que guardan relación con las mismas, confrontiadas todas con el Diccionario de la Real Academia Española. Madrid, Ricardo Rojas. (4-r. IX, 320 l.) 6 fr.

La Grasserie, R. Études de grammaire comparée des principes scientifiques de la versification française. Paris. (8 r. 444 l.) 20 fr.

Lamprecht, Ferd. Die mundartlichen Worte in den Romanen u. Erzählungen v. A. Theuriot. Berlin. (4-r. 27 l.) Progr. 1 Mk.

Leite de Vasconcellos, J. Estudos de philologia mirandesa. Vol. I. Lisboa, Imprensa Nacional. (4-r. XX, 488 l.) Rövid ism. Romania 480. l.

Levy, Emil. Provenzialisches Supplement-Wörterbuch. 10. Heft. Leipzig. (8-r. III. Bd. 129—256 l.) 4 Mk.

Lorenz, Dr. C. Alphabetische Zusammenstellung der französischen Verben, welche mit dem Infinitiv m. de und à verbunden gebraucht werden. Wolfenbüttel. J. Zwissler. (8-r. 34 l.) 1 Mk.

Meinecke, Fr. Der sogenannte Teilungsartikel im Französischen. Kiel. (8-r. 52 l.) Diss.

Meyer-Lübke, Wilhelm. Grammatik der romanischen Sprachen. III. Bd. Leipzig. Reisland. (8-r.) 24 Mk.

U. a. Grammaire des langues romanes. Traduction française par Aug. Doutrepoint et Geo. Doutrepoint. Tom. III. : Syntaxe. I. partie. Paris, H. Welter. (8-r.)

Mizzi, A. M. Di alcuni vocaboli gaulo-maltesi; osservazioni filologiche. Roma, Artigianelli. (8-r. 54 l.)

Musatti, Ces. I nomi proprî nel dialetto veneziano. Venezia, Kirchmayr e Scozzi. (4-r. 11 l.)

Nazari, Oreste. I dialetti italici. Gramatica, iscrizioni, versione, lessico. Milano, 1900. Hoepli. (16-r. XVI, 364 l.) 3 lira. Ism. Sk. Liter. Centralbl. 3. sz. — Planta, R. D. Lit. Ztg. 8. sz. — Mensch L. Polybiblion 89. köt. 240. l.

Novati, Francesco. Due vetustissime testimonianze dell' esistenza del volgare nelle Gallie ed in Italia esaminate e discusse. Milano, 1900. (8-r. 23 l.) — Rövid ism. P. G. Romania 638. l.

Nyrop, Kr. Formation du pluriel en français, Les noms en -l. Extrait du Bull. de l'acad. roy. des Sciences de Danemark. 1900. Copenhague. (8-r. 23—54 l.)

Pallioppi, E. Wörterbuch der romanischen Mundarten des Ober- und Unterengadins, des Münsterthals von Bergün und Filisur mit besonderer Berücksichtigung der oberengadinischen Mundart. Deutsch-Romanisch. III. Basel, Ad. Geering. (8-r. 481—720 l.) 5 fr.

Pfeiffer, Dr. Gust. Ein Problem der romanischen Wortforschung. Stuttgart, Greiner & Pfeiffer. (8-r. 40 l.) 1 Mk.

Plattner, Ph. Wörterbuch der Schwierigkeiten der französischen Aussprache und Rechtschreibung. Karlsruhe, J. Bielefeld. (8-r. 147 l.) 2 Mk. 40. — Ism. Baumann Frigyes. Die Neuer. Spr. 429. l.

Platzmann, Jul. Der Sprachstoff der brasilianischen Grammatik des Luis Figueira nach der Ausgabe von 1687. Leipzig. B. G. Teubner. (8-r. LIV, 247 l.)

Poewe, Jul. Sprache und Verskunst der Mystères inédits du XV. siècle. (Abgedruckt von A. Jubinal. Paris, 1837) Halle, Kämmerer. (8-r. 95 l.)

Reinholdsson, Olof. Sur les pléonasmes syntaxiques de l'ancien français. Stockholm. (8-r. 65 l.)

Sabersky, Dr. Heinr. Betonungswörterbuch der italienischen Sprache. Berlin, B. Behr. (16-r. XX, 173 l.) 1 Mk. 20.

Sandfeld Jensen, Kr. Rumænske Studier. I. Infinitiv og udtrykkene derfor i rumænsk og Balkansprogene, en sammenlignende undersøgelse. Kjøbenhavn 1900. S. Michaelsen. (8-r. 136 l.) Rövid ism. Roques M. Romania 635. l.

Schneermann, K. Zur Syntax des Garnier v. Pont-Sainte-Maxence. Lübecki réalisk. progr. (4-r. 86 l.)

Schneider, A. Zur lautlichen Entwicklung der Mundart von Bayonne. Breslau (8-r. 87 l.) Diss.

Schuchardt, Hugo. Romanische Etymologien. II. Wien, C. Gerold. (8-r. 222 l.)

Schumann, Paul. Die amtliche Verordnung über die französische Grammatik vom 31. VII. 1900. Blasewitz, A. Arnold. (8-r. 23 l.) 75 pf. — U. a. 3. Aufl. (Verm. um den Ausschussbericht v. M. P. Clairin). Blasewitz (8-r. 32 l.) 1 Mk.

Schwan u. Behrens. Grammaire de l'ancien français. Traduction française d'après la 4-e éd. allemande par Osc. Bloch. Avec une préface de F. Brunot. Leipzig, O. R. Reisland (8-r. VIII, 278 l.) 5 Mk. 40.

Simon, S. Grammaire du patois wallon du canton de la Poutroye (Schnierlach, Haute-Alsace). Paris, Caron. (16-r. XV, 453 l.) 3 fr. 75.

Stange, E. Beiträge zur Kenntnis der französischen Umgangssprache des 16. Jahrhunderts. Kiel. (8-r. 77 l.) Diss.

Storch, Ad. Vokalharmonie im Rumänischen. Leipzig, (8-r. 84 l.) Diss.

Studi italiani di filologia classica. VII. Firenze, B. Seeber. (8-r. 504 l.) 20 fr.

Taylor, R. L. Alliteration in Italian. New-Haven. (8-r. XV, 151 l.) *Ism. Arch. f. lat. Lexikogr.* XI, 597. l.

Voretzsch, Carl. Zur Geschichte der Diphthongierung im Altprovenzalischen. Halle, M. Niemeyer. (8-r. VI, 79 l.) 2 Mk. 40.

Weigand, Gustav. Die rumänischen Dialekte der Kleinen Walachei, Serbiens und Bulgariens. Leipzig, Barth. (8-r. III, 92 l.) 2 Mk.

Wimmer, Dr. Karl. Spracheigentümlichkeiten des modernsten Französisch, erwiesen an Erckmann-Chatrrian. Zweibrücken. (8-r. IX, 82 l.) 1 Mk.

Zawner, Dr. Ad. Romanische Sprachwissenschaft. (Sammlung Götschen. 128.) Leipzig G. J. Göschen. (12-r. 167 l.) 80 pi.

6. Latin és görög nyelv.

Abraham, Franz. Über Quellen und Mundart des delphinatischen Mysteriums: *Istoria Petri et Pauli.* Halle, M. Niemeyer. (8-r. 66 l.) 3 Mk.

Allcroft, A. H. & Haydon, J. H. Latin composition. 5-th edit. rev. London, Clive. (8-r. 200 l.) 2 sh. 6 d.

Baljon, J. M. S. Grieksch- theologisch woordenbøk hoofdzake-lijk van de ouchristelijke letterkunde. II. Utrecht, Kemink & Sohn. (8-r. VIII, 1108 l.)

Bartoli, Alfr. La lingua e la metrica di Virgilio. Pistoia. (8-r. 135 l.) 1 lir.

Brugmann, K. Griechische Grammatik. (Lautlehre, Stammbildungs- und Flexionslehre und Syntax.) 3. Aufl. Anhang; Griechische Lexikographie von L. Cohn. (Müller, I. Handb. d. klass. Alterth.-Wiss. II. 1.) München, Beck. (8-r. XIX, 632 l.) *Ism. My. Rev. Crit.* 31. sz.

Consoli, S. Il neologismo negli scritti di Plinio il giovane. Palermo. (8-r. 133 l.) 3 Mk.

Corpus glossariorum latinorum. Vol. VI. fasc. 2. L. Thesaurus glossarum emendatarum confecit Geo. Goetz. Pars I. fasc. 2. Lipsiae, P.

G. Teubner. (8-r. 369—754 l.) 18 Mk. — Ism. Buecheler Fr. D. Lit. Ztg. 1. sz.

Dobos Károly dr. A legrégibb római inscriptiok nyelvtanának főbb sajátosságai. Aradi főgymn. értes. 3—13. l.

Dokkum, Th. De constructionis analyticae vice acusativi cum infinitivo fungentis usu apud Augustinum. Groningen. (8-r. 112 l.) Diss.

Frese, Rich. Beiträge zur Beurtheilung der Sprache Cæsars mit besonderer Berücksichtigung des bellum civile. München. Diss (8-r. 72 l.) — Ism. Schiller H. Berl. Philol. Woch.-Schr. 38. sz.

Gerber, A. & Greef, A. Lexicon Taciteum. Fasc. XIV. edidit A. Greef. Lipsiæ, B. G. Teubner. (8-r. 1489—1600 l.) 3 Mk. 60.

Harder, Ch. Schulwörterbuch zu Homers Ilias und Odysee. Leipzig. (8-r. XXVI, 339 l.) 4 Mk.

Hatzidakis, G. N. Zur Betonung der griechischen Composita, deren zweiter Theil e. Verbaladjectiv trochäischer Messung ist. Berlin, G. Reimer. (8-r. 6 l.) 50 pf.

Heerdegen, F. Lateinische Lexikographie. (Müller, I. Hdb. d. klass. Altert.-Wiss. II. Bd. 2. Abth.) 3. Aufl. München. Ism. Arch. f. lat. Lexikogr. XI, 588. l.

Johnson, F. G. Rhymes and reasons in Latin Syntax. London. Simpkin. (8-r. 32 l.) 1 sh. 6 d.

Krumbacher, Karl. Die Moskauer Sammlung mittelgriechischer Sprichwörter. München, Franz. 3 Mk. — Különnyomat a bajor Akadémia Sitzgeber. 1900 III. ból.

Kuzmics Ferencz. Birtokviszony a latinban. Budapest, 1900. (8-r. 27 l.)

Landgraf, Gustav. Beiträge zur historischen Syntax der lateinischen Sprache. München. (8-r. 34 l.) (Progr.)

Lautensach, O. Grammatische Studien zu den griechischen Tragikern und Komikern. Hannover, Hahn. (8-r.) 4 Mk.

Liljeblad, J. De assimilatione syntactica apud Thucydidem quaestiones. I. Ad genera numeros casus pertinentes. Commentatio academico. Upsaliae. (8-r. XII, 114 l.)

Meisterhaus, K. Grammatik der attischen Inschriften. 3. Aufl. besorgt v. Ed. Schwyzer. Berlin, Weidmann. (8-r. XIV, 288 l.) 9 Mk.

Meltzer, Dr. Hans. Griechische Grammatik. I. Formenlehre. (Sammlung Göschen. 117.) Leipzig, G. J. Göschen. (12-r. 167 l.) 80 pf.

Mohl, P. G. Les origines romanes. Études sur le lexique du latin vulgaire. Prag, F. Rivnac. (8-r. 144 l.) Különnyomat a Sitz.-Ber. d. k. böhm. Gesellsch. d. Wiss.-ból. — Ism. Thomas A. Romania 433—437. l.

Mohl, F. George. Introduction à la chronologie du Latin vulgaire. Paris. Bouillon. (8-r.) 10 fr.

Nolan, Edmond. Two Greek Grammars of the Thirteenth Century. (Edit. by —.) Cambridge, Univ. Press. (8-r.)

Persson, P. De origine ac vi primigenia gerundii et gerundivi latini. (Skrifter utgif. of k. Humanist. velensk. samfundet i Upsala.) Upsalæ. (8-r. III, 138 l.) 2 Mk. 80 pf.

Prestel, Franz. Zur Entwicklungsgeschichte der griechischen Sprache. Münsterstadt gym. progr. (8-r. 67 l.)

Przygode, O. Das Konstruieren im altsprachlichen Unterrichte. Paderborn, F. Schöningh. (8-r. III, 67 l.) 1 Mk. 20.

Rouse, W. H. D. & Sing, J. M. Exercises in the Syntax and Idioms of Attic Greek. London. Rivington. (8-r. 184 l.) 3 sh. 6 d.

Schunck, Jul. Quantum intersit inter dativi possessivi usum Ciceronis et Plauti. Erlangen. (8-r. 37 l.) Diss.

Sjögren, H. De particulis copulativis apud Plautum et Terentium quaestiones selectae. Commentatio academica. Upsaliae, 1900. (8-r. VIII, 158, 2 l.)

Stöcklein, Dr. Joh. Entstehung v. Analogieformen bei lateinischen Verba. München. (8-r. 32 l.) Progr. 40 pf.

Stolz, Fr. und Schmatz, J. H. Lateinische Grammatik. 3. Aufl. (I. v. Müllers Handb. d. klass. Alterthumswiss. II, 2.) München, Beck. (8-r.) 11 Mk. — Ism. Lejay P. Rev. crit. 6. sz.

Szeremlei Béla. A multa vonatkozó igealakok használata Homerosnál. Szászvárosi ref. főgymn. értes.

Thesaurus linguae latinae. Editus auctoritate et consilio academiarum quinque germanicarum Berolinensis, Gottingensis, Lipsiensis, Monacensis, Vindobonensis, Vol. I. fasc. 1. Leipzig, B. G. Teubner. (4-r. XIV lap és 1—224. hasáb.) 7 Mk. 20 pf.

Thumb, Alb. Die griechische Sprache im Zeitalter des Hellenismus. Beiträge zur Geschichte u. Beurteilung der *Kovή*. Strassburg, K. J. Trübner. (8-r. VIII, 275 l.) 7 Mk.

Tröger, Gust. Der Sprachgebrauch in der pseudolonginianischen Schrift *Ἡσεί ἕρως* und deren Stellung zum Atticismus. I. Erlangen. (8-r. 65 l.) Diss.

Uppgren, Anders. De verborum peculiaribus et propriis numeris ad antiquas linguas et sermones et poesin facta disquisitio et disputatio. II. Lund, Möller. (8-r. 89—200. l.)

Wiese, Dr. Leo. Die Sprache der Dialoge des Papstes Gregor. Halle, M. Niemeyer. (8-r. V, 194 l.)

Wilpert, Osk. Das Schema Pindaricum und ähnliche grammatische Konstruktionen. Gr. Strelitz. Wiepert. (4-r 11 l.)

Zucker, Adolf. Beobachtungen über den Gebrauch des Artikels bei Personennamen in Xenophons Anabasis. Nürnbergi gym. progr. (8-r. 67 l.)

7. Más indogermán nyelvek. Indogermán nyelvhasonlítás.

Brugmann, Karl. und Delbrück, Berth. Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen. V. Bd: Vergleichende Syntax der indogerman. Sprachen v. B. Delbrück. III. Thl. (Nebst Indices zu den 3 Thln. der Syntax v. C. Cappeller). Strassburg. K. J. Trübner. (8-r. XX, 608 l.) 15 Mk. — Ism. Henry V. Rev. crit. 33. sz.

Geiger, Willh. und Kuhn, Ernst. Grundriss der iranischen Philologie. II. Bd. 4. Lfg. Strassburg, K. J. Trübner. (8- 481—640 l.) 8 Mk.

Grundriss der indo-arischen Philologie und Alterthumskunde. Begründet von Geo. Bühler, fortgesetzt v. F. Kielhorn. I. Bd. 8. Heft. : *Pischel, R.* Grammatik der Prakrit-Sprachen. (8-r. 430 l.) 21 Mk. 50 pf.

I. Bd. 10. Heft: *Geiger, Wilh.* Litteratur und Sprache der Singhalesen. (8-r. 97 l.) 5 Mk.

Hirt, Herm. Der indogermanische Ablaut vornehmlich in seinem Verhältnisse zur Betonung. Strassburg, Trübner. (8-r. VIII, 224 l.) 5 Mk. 50. — *Ism. Liter. Centr.-Bl.* 2. sz.

Holder, Alfr. Alt-celtischer Sprachschatz. 12. Lfr. Leipzig, B. G. Teubner. (8-r. 769—1024 hasáb.) 8 Mk. — *Ism. Dottin G. Rev. crit.* 37. sz.

Karst, Dr. Jos. Historische Grammatik des Kilikisch-Armenischen. Strassburg, K. J. Trübner. (8-r. XXIII, 444 l.) 15 Mk.

Lidén, Fr. Studien z. altindisch. u. vergleichenden Sprachgeschichte. (Skriften utg. af. K. hum. Vetensk.; Upsala VI. 1.) Upsala.

Makas, Hugo. Kurdische Studien. 1. Eine Probe des Dialekts v. Diarbekir. — Ein Gedicht aus Gäwar. 3. Jezidengebete. (Materialien zu e. Geschichte der Sprachen u. Litteraturen d. vorderen Orients. 1.) Heidelberg, C. Winter. (8 r. VIII, 54 l.) 4 Mk.

Monier-Williams, Sir Monier. A Sanskrit-English dictionary etymol. and philol. arrang. with special reference to cognate Indo-European lang. New Edit. greatly enlarg. With collabor. of E. Leumann & C. Cappeller. Oxford, Clarendon Press. (4-r.) 3½ Guin.

Osthoff, Herm. Vom Suppletivwesen der indogermanischen Sprachen. Erweiterte akad. Rede. Heidelberg, A. Wolf. (4-r. II, 95 l.)

Pullé, Fr. L. Studi italiani di filologia indo-iranica. III. Firenze. G. Carnesechi. (8-r. XXXII, 152 l.)

Stokes, Wh. und Windisch, E. Irische Texte mit Übersetzungen u. Wörterbuch. IV. Serie. 1 Hft. Leipzig, S. Hirzel. (8-r. XIV, 438 l.) 12 Mk.

Stokes, Whitley & Strachan. Thesaurus Palaeohibernicus, Edited by —. Cambridge, Univ. Press. (8-r.)

Zachariae, Th. Quellenwerke der altindischen Lexikographie. III. Mankhakośa mit Auszügen aus den Commentaren und drei Indices. Wien, Hölder. (8-r. VII, 73 és 160 l.)

8. Sémi nyelvek.

Bacher, W. Ein hebräisch-persisches Wörterbuch aus dem 14. Jahrh. Strassburg, K. J. Trübner. (8-r. III, 135, 76 l.) 4 Mk.

Bittner, Dr. Max. Der Einfluss des Arabischen u. Persischen auf das Türkische. Eine philolog. Studie. Wien, C. Gerold. (8-r. 119 l.) 2 Mk. 60.

Brönnle, Dr. Paul. Contributions towards Arabic philology. Part. I. The Kitāb al-Maksūr. Wāʾl-Mamdūd by Ibn Wallād, being a treatise lexicographical and grammatical, from manuscripts in Berlin, London, Paris. Ed. with text-critical notes, introduction commentary and indices, Leiden, E. J. Brill. (8-r. VIII, 167 l.) 6 Mk.

Chabot, Mgr. Alphonse. Grammaire hébraïque élémentaire. 5-éd. Freiburg/Br. Herder. (8-r. VIII, 177 l.) 1 Mk. 60.

Delitzsch, Frdr. Assyrische Lesestücke. Mit grammat. Tabellen und vollständ. Glossar. Einführung in die assyr. u. babylon. Keilschriftlitteratur bis hinauf zu Hammurabi, 4. Aufl. (Assyriologische Bibliothek, XVI.) Leipzig, J. C. Hinrichs. (4-r. XII, 193 l.) 18 Mk.

Erman, A. Die Flexion des ägyptischen Verbuns. Berlin, G. Reimer. (8-r. 37 l.) 2 Mk.

Glossarium latino-arabicum. Ex unico qui exstat codice Leidensi undecimo sæculo in Hispania conscripto. Nunc primum edidit, præfatione notisque instruxit, tabulam phototypicum adiecit Chrn. Freder. Seybold. (Semitistische Studien. 15—17. Heft.) Berlin, E. Felber. (8-r. XX, 574 l.) 40 Mk.

Kampffmeyer, Dr. G. Die arabische Verbalpartikel *b* (m). (Beiträge zur Dialectologie des Arabischen. II.) Marburg. (8-r. 54 l.) Diss.

Maclean, J. J. A dictionary of vernacular Syriac. London, Frowde. (8-r.)

Mannes, S. Ueber den Einfluss des Aramäischen auf den Wortschatz der Misnah an Nominal- und Verbal-Stämmen. I. Posen, Rzeszewski. (8-r. 55 l.)

Margoliouth, Mrs. A. A compendious Syriac Dictionary. Part. III. London, Frowde. (8-r.)

Muss-Arnolt, W. A concise dictionary of the Assyrian language. (Assyrian-English-German.) Part IX. Berlin Reuther & Reichard. (8-r. 513—576 l.) 5 Mk.

Nallino, C. A. L'Arabo parlato in Egitto. Grammatica, dialoghi di circa 6000 vocaboli. Mailand, Hoepli. (8-r. XXVIII, 386 l.) 4 lira. Ism. Liter. Centr.-Bl. 40. sz. — Houdas O. Rev. crit. 35. sz.

Rosenak, Leop. Die Fortschritte der hebräischen Sprachwissenschaft von Jehuda Chajjüg bis David Kimchi (X. bis XIII. Jahrh.) I. Bremen, Frankfurt, a/M. J. Kauffmann. (8-r. VIII, 47 l.)

Rosenberg, J. Assyrische Sprachlehre und Keilschriftenkunde für das Selbststudium. Wien, A. Hartleben. (8-r.) 2 Mk.

Schulthess, Friedr. Homonyme Wurzeln im Syrischen. Ein Beitrag zur semit. Lexikographie. Berlin, Reuther & Reichardt. (8-r. XIII, 104 l.) 4 Mk. — Ism. R. Liter. Centr.-Bl. 44. sz.

Sibawaihi's Buch über die Grammatik. Übersetzt von G. Jahn. 30. (Schluss-) Lfrg. Berlin, Reuther u. Reichard. (8-r.) 4 Mk.

Silberstein, Emil. Conrad Pellicanus, ein Beitrag zur Geschichte des Studiums der hebräischen Sprache in der ersten Hälfte des XVI. Jahrhunderts. Erlangen. (8-r. 104 l.) Diss. Berlin, Mayer & Müller 2 Mk.

9. Általános nyelvészet. Külömfélék.

D'Alfonso, N. R. Elementi di grammatica logica. Roma. (8-r.)

Breton, R. P. Raymond. Dictionnaire français-caraiibe. Réimprimé par Jules Platzmann, Éd. fac-simile. Leipzig, B. G. Teubner. (12-r. 415 l.) 20 Mk.

Breymann, Herm. Die neusprachliche Reform-Literatur von 1894—1899. Eine bibliographisch-krit. Übersicht. Leipzig, A. Deichert. (8-r. III. 97 l.) 2 Mk. 25.

Campbell, A. A Santali-english dictionary. I. Manbhum. Santal Mission Press. (8-r. 288 l.)

Clodd, E. Story of the alphabet. 90 illutr. London, 1900. Newnes. (12-r. 234 l.) 1 sh.

Debesse, P. A. S. J. Petit dictionnaire français-chinois. Chang-Hai. Mission cathol. (8-r. VI. 533 l.) 8 fr.

Eggert, Dr. Bruno. Phonetische und methodische Studien in Paris zur Praxis des neusprachlichen Unterrichts. Leipzig, B. G. Teubner. (8-r. VII. 109 l.) 2 Mk. 40. — Ism. Liter. Centr.-Bl. 25. sz.

Erdmann, Karl Otto. Die Bedeutung des Wortes. Leipzig, E. Avenarius. (8-r. IX. 218 l.) 3 Mk. 60. — Ism. Streitberg Vilmos. Liter. Centr.-Bl. 48. sz. Balassa G. Nyelvtud. Közl. 479. l.

Freudenberger, Dr. M. Beiträge zur Naturgeschichte der Sprache. Leipzig, E. Avenarius. (8-r. V. 147 l.) 2 Mk. — Ism. W. W. Liter. Centr.-Bl. 48. sz.

Geiger, Wilhelm. Literatur und Sprache der Singhalesen. Strassburg, Trübner. (8-r.) 5 Mk.

Gilmore, David. A grammar of the Sgau- Karen. Rangoon, Phinney. (8-r. 51 l.)

Gradenwitz, Otto. Einführung in die Papyruskunde. 1. Hft. Erklärung ausgewählter Urkunden. Nebst e. Conträr.-Index. Leipzig, S. Hirzel. (8-r. XV. 197 l.) 5 Mk.

Grierson, G. A. Essays on Kaçmiri grammar. Kalkutta, Thacker & Spink. (8-r. XVI. 257, XCIII l.)

Hahn, Ferd. Kurukh grammar. Calcutta. 1900. (8-r.)

Hansen, O. A grammar of the Kachin language. Rangoon, Phinney. (8-r. 232 l.)

Heigl, Fd. Chinesische Sprache, Schrift und Litteratur. Berlin. (8-r. 174 l.) 1 Mk. 50 pf.

Jochelson, W. Über die Sprache und Schrift der Jukagiren. Bern. (8-r.)

Kainz, C. Praktische Grammatik der chinesischen Sprache für den Selbstunterricht. Mit Lesestücken, e. chinesisch-deutschen, und deutsch-chines. Wörterbuch u. 10 commentirten Schrifttafeln. (Die Kunst der Polyglottie. 29.) Wien, A Hartleben. (12-r. VIII. 191 l.) 2 Mk.

Krueger, Dr. Gust. Die Uebertragung im sprachlichen Leben. (Neusprachliche Abhandlungen a. d. Gebieten der Phraseologie, Realien, Stilistik u. Synonymik. etc. IX.) Dresden, C. A. Koch. (8-r. 50 l.) 1 Mk.

Lingvo Internacia. Monata Gazeto por la lingvo Esperanto. Eldonata je la nomo del' Klubo Esperantista en Upsala. V-a jaro. 1—7. szám. Nyomatja Lengyel Pál Szegzárdon.

Lonsdale, A. W. Burmese grammar and analyse. Rangvooon, Burma Press. (8-r. 473 l.)

Meinhof, Carl. Grundriss einer Lautlehre der Bantusprachen. (Abhandlungen für die Kunde des Morgenlandes. XI. 2.) Leipzig, Brockhaus. (8-r. VIII. 245 l.)

Möllendorff, P. G. On the limitations of comparative philology. Shanghai 1900. (8-r.)

Morris, Max. Die Mentawai-Sprache. Berlin, C. Skopnik. (8-r. VII. 356 l.) 10 Mk. — Ism. Grünwedel Alb. Globus 78. köt. 16. l.

Ramptatáp, Sharma. English-Hindi dictionary. Benares, Khemraj Shrikrishnadás. (8-r. 296 l.)

Sangaji Rao, S. Hindustani and English dictionary. Madras, Thompson. (8-r. 944 l.)

Reinisch, Leo. Die Somali-Sprache. I. Texte. (Südarabische Expedition. I. Bd.) Wien, A. Hölder. (4-r. VIII, 287 l.) 18 Mk.

Robinson, C. H. Dictionary of the Hausa Language. Cambridge, Univ. Press. (8-r. 270, 217 l.) 21 sh.

Schmidt, P. W. Ueber das Verhältniss der melanesischen Sprache zu den polynesischen und untereinander. Wien, C. Gerold. (8-r. 93 l.)

Seidel, A. Suahili-Conversations-Grammatik nebst einer Einführung in die Schrift u. den Briefstil der Suaheli. Heidelberg, Groos, (8-r. XVI, 404. l.)

Seshagiri, T. M. Telugu philology-verbs. Madras, Varadachari. (8-r. 91 l.)

Spat, G. Maleische taal. I. Overzicht der grammatica. Breda, Bröse. (8-r. VIII, 247 l.) 5 frt.

Sweet, Henry. The history of language. London, Dent. (8-r.) 1 sh.

Tilbe, H. Pali grammar. Rangoon, Baptist. Mission. (8-r. VII, 115 lap.)

Velics, Anton Dr. v. Über die Urquelle aller Spachen. Eine Studie. Leipzig. (8-r. 184 l.) — Ism. Hirt H. Lit. Centr.-Bl. 27. sz.

Wechssler, E. Giebt es Lautgesetze? Halle, M. Niemeyer. (8-r. III, 190 l.) 5 Mk.

Wundt, Wilhelm. Völkerpsychologie. Eine Untersuchung der Entwicklungsgesetze von Sprache, Mythos und Sitte. I. Bd.: Die Sprache I. Th. Leipzig. W. Engelmann. 14 Mk. — Ism. Strehlis T. Petermanns Mitteil. Liter.-Bericht 141. l. — B. M. Journ. d. Savants 620. l. — yg. Liter. Centralbl. 48. sz.

Összeállította: HELLEBRANT ÁRPÁD.

Adalék a magyar nyelv mongol elemeihez. — Az *egyéb* szónak BUDENZ-adta magyarázatát, a mely szerint ez az **ed-* (∞ *ez*) névmás középfoka (UA. 283), kétségessé teszi a *b*-nek magánhangzók közötti rövidsége (pl. *egyebet*, nem: *egyebbet*). Alkalmasint nem is eredeti szó, hanem a mongol nyelvből való, a melyben *eldeb*: «*verschieden, verschiedenenes, mancherlei; разный, различный, иной*» (SCHMIDT); «*всякій, различный, многоразличный; . . . quoi que ce soit, quiconque, différent, divers . . .*» (KOWALEWSKI); kalmuk *eldeb* «*verschieden, mancherlei*» (B. JÜLG, Märchen des Siddhi-Kür 143. l.).

Sz. J.

Ismertetések és bírálatok.

Ős-lapp hangtan.

K. B. WIKLUND. Entwurf einer urlappischen Lautlehre. I. Einleitung, Quantitätsgesetze, Accent, Geschichte der hauptbetonten Vokale. (Suomalais-ugrilaisen Seuran Toimituksia X. 1. Helsingfors. 1896. 319 l. — Ára 7 fm. 50 p.)

1878-ban állította fel BUDENZ a lapp nyelv hovatartozásáról való elméletét; rá egy esztendőre DONNER OTTÓ *Über die gegenseitige Verwandtschaft der finnisch-ugrischen Sprachen* című munkájában BUDENZ elméletével ellenkező eredményre jutott. DONNER álláspontja, egyes részleteket nem tekintve, általában megfelel mai felfogásunknak; újabban senki sem vonta kétségbe azt, hogy a lapp nyelv a finnséggel van legközelebbi rokonságban, bár e nézetet részletesen, tudományos alapon senki sem okolta meg.

Erre a feladatra vállalkozott WIKLUND, elődeinél bizonyára kedvezőbb körülmények között. Nemcsak az egyes lapp nyelvjárásokról való ismereteink gyarapodtak BUDENZ említett értekezése óta (részben éppen a szerző fáradozása folytán), hanem elkészült, legalább részben, az a munka is, a melyre WIKLUND összehasonlító hangtani kutatásait biztosan alapíthatta, SETÄLÄ *Yhteissuomalainen äännehistoria*-ja. Megkönnyítették WIKLUND munkáját a finnság és a lappság régi germán, litván és szláv elemeire vonatkozó újabb kutatások is.*)

---

*) THOMSEN, Beröringer mellem de finske og de baltiske (litauisk-lettiske) Sprog. København 1890. QVIGSTAD, Nordische Lehnwörter im Lappischen. Christiania 1893. MIKKOLA, Berührungen zwischen den westfinnischen und slavischen Sprachen. I. Helsingfors 1894. Ezzel a kérdéssel foglalkoznak (részben vagy egészen) WIKLUND következő munkái is: Laut- und Formenlehre der Lule-lappischen Dialekte. Stockholm 1891. Die nordischen lehnwörter in den russisch-lappischen dialekten. Journ. de la Soc. Finno-Ougr. X.

A nyelvtörténeti, nyelvfejlődési vizsgálatokat minden finn-ugor nyelvénél (még a magyart sem véve ki) nagyon megnehezíti a régibb nyelvemlékek hiánya. Aránylag a lappra nézve vagyunk a legkedvezőbb helyzetben, mert a nyelvemlékeket részben pótolják a különböző korokból való germán és finn jövevényszavak, a melyeknek alapalakját elég pontosan meg lehet állapítani; másrészt az egymástól távolabb álló nyelvjárások összehasonlítása becses nyelvtörténeti következtetésekre vezethet.

Mivel e rövid ismertetésnek úgysem lehet célja WIKLUND összehasonlító hangtani kutatásainak részleteire is kiterjeszkedni, megelégedhetünk a bevezetés főbb pontjainak reprodukálásával; ezzel egyszersmind a munka általánosabb érdekű eredményeit is ismertettük.

Őslappon WIKLUND azt a ma már kihalt egységes nyelvet érti, a melyből a mai lapp dialektusok fejlődtek. Az egész rendelkezésére álló nyelvanyag pontos átvizsgálása WIKLUNDOT arra a meggyőződésre vezette, hogy az őslapp az ősfinn-nek (*yhteissuomi*) egy igen régi fokával azonos. Az őslappot az ősfinn azon fokától, a melyből a mai finn nyelvek közvetlenül fejlődtek, fontos fonétikai különbségek választják el. Ime a legfontosabbak:

1. Az ősl. megőrizte a szó kezdetén a két mássalhangzót olyan esetekben, mikor az ősf. az elsőt elejtette, pl. lpF. *skippat* «kränklich sein» = f. *kipua*. 2. Az ősl. megőrizte az eredetibb dentalis spiransot, a mely az ősf.-ben *t*-vé lett, pl. lpF. *áta* «mark» = f. *ytime*-. 3. Az ősl. megőrizte a szókezdő dentalis explosívát, a mely az ősf.-ben *s*-szé lett, pl. lpF. *don* «du» = f. *sinä*. 4. Az ősl. megőrizte az eredeti *s*-et, a mely az ősfinnben (bizonyos helyzetben) *h*-vá vált, pl. lpF. *son* «er» = f. *hän*. 5. Az ősl. megőrizte az eredetibb *š*-et, a mely az ősf.-ben *h*-vá vált, pl. lpF. *vašše* «hass» = f. *viha*. 6. Az ősl. megőrizte az eredeti *š*-et (é-alakban), a mely az ősf.-ben *s*-szé lett, pl. lpF. *čuötte* «hundert» = f. *sata*, md. *šada*, *šado*, eser. *šüdö*, *šuda*, zürj. *šo* < zend. *çata*-. 7. Az őslapp megőrizte a palatalis *n*-et, a mely az ősf.-ben a dentalis *n*-nel összeesett, pl. lpF. *njuolla* «pfeil» = f. *nuoli*. 8. Az ősl. megőrizte az *m*-et olyan esetekben is, mikor az az ősf.-ben *n*-né vált, pl. lpF. *vuödädet* «verkaufen» (< *mä*-) = f. *antaa*. 9. Az ősl. megőrizte a nasalist, vagy a nas. + explosívát, a mely az ősf.-ben eltűnt, pl. lpF. *jiegga* «eis» = f. *jää*. 10. Az őslappban az explosiva nem gyengül *i* vagy *u*-ra végződő diphthongus, nasalis és liquida után, pl. lpF. *algget* «anfängen», praes. sg. 1. *algam* = finn *alkaa* ∞ *alan*. 11. Az ősl. valószínűleg egy eredetibb *o*-t őrizett meg (*uo* alakban), a mely az ősfinnben *a*-vá vált, pl. lpF. *guölle* «fisch» = f. *kala*.

Végeredményképen tehát kimondhatjuk, hogy az ősfinn nyelvnek

az a foka, a mely az őslapp-pal azonos, jóval régibb annál, a melyből a mai finn nyelvek közvetlenül fejlődtek.

A nyelvi adatok tanúsága szerint valamikor a finn és a lapp egységes nyelv volt; ebből azonban nem következik szükségszerűleg, hogy a lapp és a finn nép is egységes volt valamikor. Az anthropologia eredményei ennek egyenesen az ellenkezőjét bizonyítják; hogy csak a laikusnak is rögtön felülő különbségeket említsük fel, a lapp kis termetű, aránylag gyenge, rövid koponyájú, sötét szemű és hajú, a finn pedig közép termetű, erős testalkatú, csekély mértékben rövid koponyájú, kék vagy szürke szemű, szőke hajú. A finn és a lapp faj anthropologiai tekintetben annyira elüt egymástól, hogy lehetetlen feltennünk, hogy e nagy különbségek rövid kétezer esztendő alatt fejlődhettek volna ki. Az anthropológiának és a nyelvészetnek egymással ellenkező, de külön-külön kétségbe alig vonható eredményét szem előtt tartva, csak azt a magyarázatot fogadhatjuk el, hogy a *lappok a finnség hatása alatt valamikor eredeti nyelvüket a finnekével cserélték el*, ép úgy, mint Hispania vagy Gallia lakói eltanulták a hódító rómaiak nyelvét. Hogy az őslappok eredetileg milyen nyelvet beszéltek, azt nem tudjuk. Igen valószínű, hogy a mai lapp szókészlet megfajtatlan része részben ezen ősnyelvből származik, bár ezen elemek pontos kiválasztása ma még lehetetlen. A többi finn-ugor nyelvek szókészletéről való ismereteink annyira fogyatékosak, hogy sohasem tudhatjuk, mikor kerül elő valamely eddig megfajtatlanul tartott lapp szó megfelelője egy távolabb eső finn-ugor nyelvből.

A nyelvcsere természetesen nem egy csapással történt. Hosszan tartó és élénk ethnologiai érintkezés volt szükséges ahhoz, hogy a lappok eredeti nyelve nemcsak szókészlet, hanem morphologia, sőt syntaxis tekintetében is a finnekéhez idomuljon át. Nehéz megmondani, hogy az érintkezés mikor kezdődött meg. Ha meggondoljuk, hogy az őslapp az ősfinn-nél hangtani tekintetben egy fokkal régibb állapotban van, s ha az ősfinn nyelv korát (THOMSEN-nel) a Kr. utáni első századokra tesszük, úgy az őslapp kornak kezdetét nagy valószínűséggel a Kr. előtti első évezred végére tehetjük. Nagyjából ugyanerre az eredményre vezet az őslapp nyelvnek finn közvetítéssel kapott litván elemeinek tekintetbe vétele is.

Az őslapp korszak alsó határára, vagyis a nyelvjárásokra bomlás kezdetére vonatkozólag szintén meg kell elégednünk hozzávetőleges meghatározással. A lapp nyelv finn jövevényszavaiból megállapíthatunk annyit, hogy az őslapp még mint egységes nyelv élt az ősfinn és az őszaki, valamint a specialis finn korszak kezdetén. Ha ehhez hozzávesszük, hogy az őslapp még mint egységes nyelv kapta első szláv elemeit a finnség közvetítésével, végeredménykép kimondhatjuk, hogy az őslapp

a VIII. században meg egyseges nyelv volt; hogy a nyelvjárásokra való szétválás mikor kezdődött, azt nem tudjuk.

WIKLUND az őslapp nyelvterület határait is igyekszik megállapítani. Szerinte a lappok az őslapp korszak második felében a Skandináv-félsziget északi részét, a Kola-félszigetet, Finnország középső részeit s a vele határos orosz területeket lakták. Ősi lakóhelyükről legfeljebb annyit mondhatunk általánosságban, hogy valószínűleg kelet felől nyomultak a Skandináv-félsziget felé. Talán északi Oroszország archaeologiai viszonyainak pontosabb ismerete fényt fog deríteni a lappok őstörténetére is.

Az őslappok említett nagykiterjedésű hazájukban folytonos élénk érintkezésben voltak a környező népekkel, délkelet felől a finnekkal, az Atlanti-óceán, a Jeges-tenger, valamint a Bottniai-tengerből nyugati partjain a skandináv gyarmatosokkal. Ezen érintkezések nyomait őrzi a nagyszámú jövevényszó, a mely egyszersmind az őslapp nyelvről való ismereteinknek is fő forrása.

A lappoknak a finnekkal való érintkezései nagyon régi korbá nyúlnak vissza; hiszen ezt már a fentebb kimondott hypothesis is feltételezi. A nagyszámú finn jövevényszavak nagyon különböző korokból valók. Egy részük a fentemlített hangtani sajátosságokat tünteti fel: ez a legrégibb réteg, az őslapp nyelv alapvető szókészlete. Egy fiatalabb réteg szavain már specialis ősfinn hangváltozások tükröződnek, pl. *s* > *h*; lpF. *baha* «böse» < finn *paha*; de megvan mellette a régibb *buõsse* «hart, dreist, übel.» A finn jövevényszavak száma nem minden dialektusban ugyanaz; legtöbb van az északiakban, míg délfelé a számuk csökken.

A lappoknak az oroszokkal való érintkezése aránylag újabb keletű. Az oroszok valószínűleg csak a XIII. században jutottak el a Kola-félszigetig, de az érintkezés valami élénk még akkor sem lehetett. A közvetlenül az oroszból átvett jövevényszavak nem tüntetnek fel őslapp hangváltozásokat, pl. lpF. *morõssa* «wallross» < or. моржъ.

Néhány finnmarki helynév tanúsága szerint a skandinávokkal való érintkezés már a VIII. század előtt, tehát még az őslapp korszakban megkezdődött. Az érintkezés pontosabb idejére vonatkozólag nyelvtörténeti megfontolások alapján annyit kimondhatunk, hogy az ő-északi jövevényszavakat a lapp bizonyos, sok esetben határozott dátumokhoz kötött ő-skandináv hangváltozások végbementé után, de viszont néhány hangváltozás megkezdődése előtt vette fel. A legrégibb jövevényszavakban sincs pl. nyoma a hosszú *æ*-nek, a mely az ő-északi korszakban *ā*-vá lett. lpF. *nallo* «nadel» < ő-ész. *nālō > ő-ész. *nāl*; evvel szemben finn. *neula* < gót. *nēpla*. Viszont még nem ment végbe az átvétel korában az *ai* > *ā* hangváltozás, pl. Lul. *lavēnē* < ő-ész. *lavilna > ő-ész. *lān* «lehn.» Ehhez hasonló esetekből WIKLUND arra következtet, hogy az ő-északi

szavak átvétele, vagy a mi ugyanaz, a lappok és skandinávok érintkezése az említett hangváltozásokat elválasztó időközben kezdődött meg. De az említett hangváltozások idejét feliratok alapján elég pontosan meg tudjuk határozni. Az $\bar{v} > \bar{a}$ változás pl. Kr. u. 300 előtt ment végbe; az $ai > \bar{a}$ hangváltozást már egy Kr. u. 550-ből való felirat is feltünteti. Az érintkezésnek ezek tanúsága szerint tehát a III., IV. században kellett megtörténni. Az ős-északi jövevényszavak száma az egyes lapp nyelvjárásokban különböző; északkeleten, a Kola-félszigeten van legkevesebb, dél felé a számuk egyre nő.

Hangtani kutatásoknál nagy fontosságuk van azoknak az ős-északi, litván, gót és szláv jövevényszavaknak is, a melyek finn közvetítéssel kerültek a lappba.

Hogy valamely ős-északi szó közvetlenül vagy közvetve került-e a lappba, azt legkönnyebben eldönthetjük abban az esetben, ha a jövevényszó valamely specialis finn hangváltozás nyomait viseli magán. Finn közvetítésre mutat, ha pl. ős-északi magánhangzó előtti *f*-nek őslapp *b* (*p*) felel meg. A szókezdő *f* a lappban különben megmaradt, míg a finnben a régebbi jövevényszavakban *p*-vé vált, pl. lpF. *buoidde* *fett* < finn **paita* < ős-északi **faita*; ó-ész. *feitr* «fett» (adj.).

A fent kimondott tételt, hogy t. i. az ősfinn azon foka, a mely az őslappal azonos, régebbi annál, a melyből a mai finn nyelvek közvetlenül keletkeztek, érdekesen bizonyítják a lapp nyelvnek finn közvetítéssel kapott litván elemei is. A közvetlen átvétel ebben az esetben már csak azért is ki van zárva, mert az őslappok sohasem érintkezhetek földrajzilag a litvánokkal. Az ősfinn említett két fokát elválasztó időközben több finn hangváltozás ment végbe, a melyben természetesen a litván elemek is részt vettek; pl. az $\acute{s} > h$ változás: lit. *žansis* «gans» > finn *hanhi* (> lp. *čuönja*).

WIKLUND könyve a röviden felsorolt általánosabb eredményeken kívül annyi részletes hangtani kérdés megoldását tartalmazza, a melyeknek ismertetésére e helyen természetesen nem terjeszkedhetünk ki, fejtegetéseiben annyira módszeres s következtetéseiben annyira szigorú, hogy méltán állítható SETÄLÄ hangtörténete mellé.

GOMBOCZ ZOLTÁN.

Kisebb közlések.

Szószármaztatások.

Gyűrű. A *gyűrű* növénynév a mai irodalmi és köznyelvben nincs meg, de a régiségben elég gyakori s a nép nyelvében ma is nagy területen él. Alapjelentését a rendelkezésünkre álló adatok segítségével nem könnyű megállapítani; vidékenként, különböző jelzőkkel ellátva, más-más növényt jelölnek vele. Ime a *gyűrű* jelentései a régiségben és a nép nyelvében:

1. Acer tartaricum. *Fekete gyűrű, fekete-gyűrű-jávor* CzF. 1258 | *gyűrű-fa*. Hallottam 1825 ápr. 24. KRESZN. 210. | *fekete-gyűrű* acer tart. BORBÁS V. Term. Közl. 18 : 349.

2. Cornus sanguinea (virga sanguinea). *Gyűrű-fa, nehezkős asszony-állatoknak ártalmas* (BEYTHE A. FIV. K. 24) | somfa = *gyreubukur* Term. Közl. 6 : 351. | *gyűrűvessző* MA. (idézi KRESZN. 210) | *gyűrű-fa*, vagy fattyú som fa N. Spindel-baum, mellynek ízetlen folytós fekete gyümölcseit a' gerlitzék kiváltképen szeretik, néhol a paraszt gyermekek-is megészik. Majd hasonló gyümölcstű a' *Kutya-fa* (Alnus nigra) MÁTYUS I. Ó. és Uj. Diet. 1787. 368. | Úgy látszik, a nép nyelvében is ez a jelentése van leginkább elterjedve, legalább kérdezősködéseimre egymástól elég távol eső vidékekről kaptam adatokat: *vörös gyűrű* (BORBÁS V. Term. Közl. 18 : 349.) | *vörös gyűrű* corn. sang. Göcsej. KÁROLYI J. | *veres gyűrű* id. HORVÁTH J. Bihar m. | *veres gyűrű* Szabolcs m. | *veres gy.* Hétfalu.

3. Ligustrum vulgare. *Gyűrűvessző* hartriegel PPB. | fenyős, füzes, *gyűrűs* erdő FAL. Jegyz. 934. [hartriegel-?] NySz. 1216. | A népnelvben nem akadtam e jelentés nyomára.

4. Daphne Cnidium L. Thymelæa *gyűrű-fa* Kellerhals (MEL. Herb. f. 20. NySz. hibásan: 10.)

5. Daphne mezereum. *Gyűrű-fű* máskép farkas boroszlán CzF.

6. Solidago virgaurea. *Vörös gyűrű-fű* CzF.

7. Corylus avellana. *Gureffa* 1499. Uj. M. Muz. 7 : 467.

8. *Calendula officinalis*. *Gyűrű virág*. CSAPÓ. [id. KRESZN. 210.] Úgy látszik a «ring» jelentésű *gyűrű*vel függ össze s a német elnevezés fordítása. CSAPÓ régebb növénytani munkákból vehette, vö. *calthula* (= *calendula*) ringelblumen *gyűrű virág*. MEL. Herb. 71.

9. Nem lehet meghatározni, milyen növényfajra vonatkoznak a *gyűrű* szóra előforduló legrégibb adatok. Quoddam nemus nomine *Girusberek* 1291. (WENCZEL, Árp. Okm. 10: 52) | matrix—*guru*—gyűrű, matrix *gyrou fa* Beszt. Sz., Schl. Sz. 51. 71. SZAMOTA nem ismeri a matrix szót. FINÁLY szerint az utánálló *sambucus* közelsége azt sejteti, hogy a matrix nem egyéb, mint csonka tamarix (?) | *dumus*, que vulgo dicitur *Gyroubukur* Mon. Str. 1: 556. [id. SZAM.]

Hogy a *gyűrű* szó a régiségben általánosabb volt, mint manapság, bizonyítják a következő helynevek: Gyürüsd: *Guerusd* 1270. JERN. 48. Gyürüs-fő: *Gurus-fio*, *Gyurus fey*. JERN. 48. Részben ma is meglévő helységek és puszták: *Gyűrűfü* Baranya m. | *Gyűrüs* Baranya m. | *Oláh-Gyűrüs* Szatmár m. | *Gyűrüs* Zala m. | *Gyűrüsälja* Fehér m. | *Gyűrűszeg* Bihar m. [Helységnévtár, 1873.] || *Veres-Gyűrüs*, puszta, Bihar m. | *Fekete-Gyűrüs* Bihar m. [Helységnévtár, 1863.] Megjegyzendő, hogy az előbbi adatok tanúsága szerint ugyanezek a vidékeken él a *gyűrű* növénynev is a nép ajkán. Hasonló eredetű helynevek: *Iharos*, *Gyertyános*, *Bükkösd*, *Bikszád*, *Szűlfás*, *Tölgyesfalva* stb.

Speciális jelentése eleve valószínűvé teszi, hogy *gyűrű* szavunk jövevény; hangalakja (szókezdő *gy*, szóközépi *ü*, szóvégi *ü*) a törökség területére utal. A tatár nyelvekben csakugyan megtaláljuk pontos megfelelőit:

Kaz. tat. *jirek* égerfa | erle (alnus) BÁL 84. | жирек (*jirek*) ольха ОСМР. 76. ВОСКР. 175 a. | زيريك (*zirik*) ольха (дерево) || mis. tat. *jerek* erle (PAAS. Türk. Lehnw. 48.) || alt. tat. يورك *jörük* кедръ, Pinus cembra (ВУД. II. 372.) | *jürük* кедръ (Alt. Gr. 41. | 180.) || csuv. *sirik* (сьирик) ольха (ZOL. 69.b.) || jak. *sisik* (cicik) erle (BÖHTL. 168.b.) Mint újabb csuvas jövevényyszó, megvan a mordvinban is: mdM. *sirək* (REGULY) | *sireks* mdE. *sirtle*, *sirti* e. Kazl. *sirükä* (gen. -*in*) e. Kal. *sirč* esche (im gouv. Tambor) ulme, rüster (PAAS. id. m. 48.) Talán ide tartozik még votj. *sir-pu* nyolezchimű szilfa, *Ulmus effusa* (kleinblättrige ulme, rote rüster MUNKÁCSI, Votj. Sz. 461.).

A magy. *gyűrű* alakilag pontos megfelelője a tat. *jirek*-nek.*) A mi

*) A szókezdő *gy*-re nézve v. ö. *gyarló*, *gyarju*, *gyalu*, *gyékény*, *gyalom*, *gyertya*, *gyöngy*, *gyűszű*, *gyűrű* (ring) *gyúr*- stb., a melyekkel szemben a török nyelvekben szókezdő *j*- van (l. erről alább). Szóvégi tör. -*ak*, -*ik* >

a jelentést illeti, mindenekelőtt megjegyzendő, hogy a md. *širak* PAASONEN szerint „rüster“, a mi tudvalevőleg nemcsak az *Ulmus effusus*-nak, hanem a jávorok egy nemének, az *Acer platanoides*-nek is a neve. Természetesen nem lehet tudni, hogy PAASONEN melyik értelmében használja a „rüster“ szót; az utóbbiban mindenesetre egyeznék a magyar *gyűrű* *Acer tartaricum* jelentésével.*)

Különböen ismeretes, hogy a növénytani nomenclatura mennyire ingadozó. Igaz, hogy gyakran a gyűjtők botanikai ismereteinek fogyatéksége sok félreértésnek lehet okozója, de azért nem lehet tagadni, hogy igen gyakran etymologiailag azonos szavak, nemcsak különböző nyelvekben, hanem különböző nyelvjáráásokban is más-más növényfajokat jelelnek, pl. oszm. *kara-agač*, 'ulme' ∞ kaz. tat. *kara-agač*, 'lärchenbaum' ∞ kirg. *kara-agaš*, 'erle'.

Már CzF. megjegyzi, hogy a *gyűrű-fát* néhol *sürje-fának* is hívják. *Sürgyefa* LINNÉ alkotmányai szerint a jávorok neme alá tartozó cserjének népies neve; héja fekete, levelei színesek, fűrészesek, ötkaréjúak; fürtjei billengések; másképen *sürje* vagy *fekete gyűrű*; növénytani néven *fekete-gyűrű-jávor*. (*Acer tartaricum*.) Sudár ágai pipaszárra alkalmasak. A MTsz. a következő adatokat idézi: *sörgyefa* (Somogy), *sürgyefa* Duna mell. (KASSAI Szók. II. 327.) = *feketegyűrűfa*, | KRESZNERICSNÉL: *sürgyefa*, ebből szokott lenni a fekete pipaszár. (II. 190.) Előfordul mint helység-név is: *Sörgyefalca*: Lacz- Sorgye- és Nigrefalvam versus . . . (TAGÁNYI. Erdész. Okmányt. I. 650.) | *Sörnye* Somogy m. | ? *Nagy-Sűrű*, puszta, Somogy m. (Helységnévtár, 1863.)

Azt hiszem, e jelentésre egyező két szó etymonját tekintve is azonos; két különböző török nyelvjárásból kerültek nyelvünkbe s viszonyuk olyanforma, mint a *gyűrű* és *szűrű* szavaké. (V. ö. BUDENZ, NyK. 15: 464.) Igaz, hogy a köztörök *j*-ből fejlődött réshangnak a magyarban rendszeren *sz* felel meg (v. ö. *szél*, *szőlő*, *szereget*, ? *szárny*), de van *š*-es megfelelésre is biztos példánk: magy. *süveg* ∞ csuv. A. *sélék* (*silik*, *silk*), V. *éslek* ∞ csag. *jelek* 'egy sapka, a melyet a fejedelmek szoktak viselni'. (MUNK.)

magy. -ó, -ú, -ő, -ű: *gyűszű*, *karó*, *szarú*, *szőlő* stb. (kbl. 60 esetben). Török *i*-vel szemben álló m. *ü*-(*ő*-)re nézve v. ö. tör. *inek* ∞ m. *ünö*; tat. *jizlak* ∞ m. *szöllő*.

*) Valószínűleg ezt kell felvennünk a *gyűrű* alapjelentéséről v. ö. alább. Később a legtöbb vidéken a szláv eredetű *ihar*, *juhar*, *jávor* kiszorította a használatból, a mely okleveleink tanúsága szerint a 13. századtól kezdve általánosan elterjedt szó. V. ö. ad arborem *ihor-fa*, cruce signatam 1232. arbor quæ vocatur *ihor* 1266 | sub arbore *ihor* 1255 stb. ENDLICHER. Die Gesetze des heil. Stephan. 1849. 141 l.

A szóvégre nézve hasonló megfelelést mutat *gyapju* $\sim$ oszm. *japāk*, laine non travaillée' | čag. *japuk*, 'decke, pferdedecke; feine wolle'. Nagy-Sűrű helynév, ha csakugyan összetartozik a *sü.* *je* szóval, a szabályos szóvéget tüntetné föl.*)

Nem lehetetlen, hogy ugyanilyen viszonyban vannak egymással a *gyümölcs* (*gyümöcs*) és a *szümöcs*, *szömöcs*. (N. R.) Ez utóbbinak 'warze' jelentése ebben az esetben metaphorikus átvitel volna.

Az eredmény, röviden összefoglalva, a következő: köztörök szókezdő *j*-vel szemben jövevénytiszavaink hol *gy*-s, hol *sz*-(*š*)-es szókezdetet tüntetnek föl.

Néhány esetben ugyanazon török szó megvan nyelvünkben *gy*-s és *sz*-es szókezdettel is (*gyűrű* $\sim$ *szűrű*, *gyűrű* $\sim$ *sűrje*; ? *gyümölcs* $\sim$ *szümöcs*). Megjegyzendő, hogy egyéb hangtani kritériumok szerint az idézett alakok egy összefüggő nyelvterülethez tartoztak. (*-k -š* > *-ll, -ú*.)

BUDENZ szerint (NyK. 15: 464.) e jelenségnek kétféle oka lehet. Vagy hosszabb ideig tartott az érintkezés a magyarság és a törökség között s a magyar nyelvbe előbb a *gy*-s, majd később az *sz*-es alakok kerültek át. Ebben az esetben az átadó ó-csuvas nyelvben (nevezzük így MUNKÁCSI után rövidség kedvéért azt a török nyelvet, a melyből régebb jövevénytiszavaink valók) a *j* > *š* változás a két időpont közé esnék. A másik lehetőség, hogy az átadó nyelv ebből a szempontból több dialektusra oszlott s a magyar kettős szókezdet nyelvjárási eltéréseket tükröztet.

Azt hiszem, ez utóbbi föltevést kell elfogadnunk, mert azokat a hangokat, a melyekből a magyar szókezdő *gy* és *sz* fejlődött, nem lehet egy folytatólagos hangfejlődés egyes fokainak tekinteni. A köztörök alaphang mindenesetre *j* volt, a mely ma is tisztán megvan a miš. tatárban. A m. *gy* azonban nem lehet egy ilyen *j* tükrözője. Ha az átadó nyelvben a szókezdő hang tiszta *j* lett volna, nincs semmi okunk fölteni, hogy az a magyar nyelv külön életében *gy*-vé változott volna. Az eredeti hang *j* vagy *j*-hez közel álló palatalis explosiva volt. A hangmegfelelés tehát schematikusan föltüntetve ez:

$$j \left\{ \begin{array}{l} \acute{s} - \\ [j -] \end{array} \right. \left| \begin{array}{l} > sz-, \acute{s}- \\ > gy- \end{array} \right.$$

Ez utóbbi hangfejlődésnek egy későbbi fokát tünteti föl a kazáni tatár, a hol a szókezdő *j*- nyelvjárások szerint *š*-szerűen hangzik.**)

*) A MTsz. a *sűrű* 'dicht' szónak *gyűrű* mellékalakját is említi. A MUSz. szerint *sűrű* megfelelője a cser. *šire*, 'oft'; de vajjon ez utóbbi nem orosz eredetű-e? (cf. or. шире) SZILASI, Cser. Szót.

**) BÁL. Kaz. tatár nyvtan. 16.

ÉR. A MUSz. a következő alakokat egyezteteti *ér-* igénkkel: finn *kerkeä-, kerkiä-, kerki-* (inf. *kerjetä, keretä, keritä*): properare, tempestive parvenire; vacare; maturescere; *kerkeä*: celer, festinans, alacer || észt *kerge*: behend, hurtig, leicht. Az egyeztetés hangtani nehézségeire már MUNKÁCSI rámutatott (Nyör 12 : 298.); magy. 'ere- ~ finn *kerge-féle megfelelésre a MUSz. csakugyan nem nyújt biztos analógiát. Az *erő* szó, a mely a MUSz. szerint sok tekintetben hasonló hangfejlődést mutatna, mint kétségtelenül török eredetű jövevényszó nem vehető figyelembe. Azt hiszem, az idézendő török alakok kétségtelenné fogják tenni, hogy az *ér-* ige sem tartozott eredeti szókészletünkhöz.

Számos jelentésáryalatai közül csak a főbbeket idézem: *ÉR-*: ankommen (*haza ér*), reichen, langem (*földig ér*), berühren (*hozzá ér*), wert sein (*sokat ér*), zeit haben (*rá-ér*); *ér-ik*: reif werden, reifen. Továbbképzéssel *érint-*: berühren | *érdekel-*: berühren, betreffen | *érkez-ik*: ankommen; zeit haben (nem *érkezik*: reá). BUDENZ figyelemre méltónak tartja, hogy mennyire találkoznak egymással a magyar és a finn ige speciális jelentései is. Ugyanezt mondhatjuk a magyar és az alakilag pontosan egyező török igeekről is.

V. ö. oszm. *ايرمك* (*ir-mek, er-mek*): parvenir, atteindre, arriver (Z. I. 146.) | *ايرشمك* (*eriš-mek*): arriver, atteindre, aboutir, toucher, mûrir. || kaz. tat. *ireš-*: érní, jutni, megérni (B. 26.) || kun. krm. *äriš-*: erreichen, gelangen, ankommen, einholen; 2. berühren, anfassen; 3. zur reife gelangen, reif werden, reifen; 4. (oszm.) gerinnen; 5. jemanden anrühren, ihn necken, zum besten haben; 6. (krm.) launisch sein, launen haben, unartig sein (R. 772.) || oszm. *ärištir* (*ايرشتيرمك*): erreichen, erlangen, erholen, lassen, anzeigen, benachrichtigen, wissen lassen (R. 773.) || v. ö. mong. *ire-kä*: kommen (SCHM. 39. c.) | burj. *erč-, jerč-*: jöni, megérkezni (NyK. 13 : 234.). A török alapige (*er-, ir-*) (a szótárak szerint) a magy. *ér*-nek csak «ankommen» alapjelentését tünteti fel, s így még mindig eldöntetlen marad, hogy a speciális jelentések egyezései mikép magyarázandók. Azt hiszem, egyirányú, de egymástól függetlenül végbemenő jelentésfejlődésre nem igen gondolhatunk.

BALASSA véleménye ellenére is azt hiszem, nem szabad elválasztani az *ér-* igétől a «verstehen» jelentésű *ért*-et. Az «észszel fölélni» kifejezés mellett, a melyet rendszeren az összetartozás bizonyítékául szoktak felhozni, egy egészen hasonló török kifejezésre is hivatkozhatunk: *akıl ärmäk*: mit dem verstande fassen, erreichen (R. 755.). Bizonyító ereje van az *érték* szónak is, a mely nem az alapigének, hanem a momentán vagy intenzív *-t-* képzős *ért*-igének származéka.

Tapod stb. Mélyhangú alakok: *tapod-*, *tipod-*, *tapog-*, *tapon-*
gat-, *tapos-*; magashangú alakok: *tipeg-*, *tipes-*; alakpárok: *tipeg-*
tapog-, *tipid-tapod-*, *tipod-tapod-*. Nyilván egy **tap-* ill. **tip-* alap-
ige származékai. A jelentésbeli nagy eltérés miatt nem tarthatjuk
a MUSz. idézte alakokat (votj. *tub-*: hinaufsteigen; *tuban*: treppe;
tubít- (caus.): hinaufbringen, tragen, führen | oszjtjB. *tupa*, *tuba*:
копыто, huf | cser. *tošk-* treten auf etwas | észttouze-: aufsteigen |
finn *nouse-* surgere stb.) a **tap-* (**tip-*) ige megfelelőinek. Jelen-
tésre és alakra pontosan megfelelő török nyelvi adatok e szót is
jövevénynek bizonyítják; t. i. oszm. **تپمک** (*tepmek*) **دپمک**: ruer,
regimber, donner des coups de pieds | **تپمه** (*tepmé*): coup,
ruade | kel. tör. **تپراماک** (*tipremek*): s'agiter, sauter | **طاپردمق**
(*tapirdamak*, *tápurdamak*): stampfen, treten, trampeln, auftrap-
pen, Geräusch durch fusstritte machen, hüpfen (ZENK.) | kel. tör.
تپمق (*tipmek*) ruer (ZENK. I. 331.) || kaz. tat. *tapta-*: tapodni;
taptat- v. caus. | *tib-*: verni, lüktetni, rügni; *tipkälä-*: tapodni,
rugdalni || csuv. *tap-*: лягать, пинать, *tabin-*: нападать, *tapta-*:
топтать, пощипать ногами (Z.) || alt. *tep-*, *tabar-* || jak. *táb-* id.

Az idézett alakok egyszersmind azt is valószínűvé teszik,
hogy a **tap-*, **tip-* pel nyilván összefüggő *tapor-*, *tipor-*, *tipródik-*,
tiprony- igék -*r-* képzőjét sem szabad magyar frequentatív képző-
nek tekinteni. A *tapor-*, *tipor-* alakok minden valószínűség szerint
képzőstől a törökségből kerültek. A magy. *r-* frequ. képző különben
is olyan kevés példára támaszkodik, hogy joggal kételkedhetünk
létezésében.

Váj: aushöhlen, ausgraben; *vájkál*, graben, ausstehen PPB.;
vájkó, höhlung; *vájkos*, hohl < oszm. **اوبق** (*oj-mak*): tailler,
moucheter, chantourner, découper, taillader, denteller, creuser,
arracher les yeux, graver, sculpter, eiseler (Z. I. 135.) || alt. tel. leb.
sor. sag. kač. küär. kir. tar. čag. *oi-*: herausgraben, ausmeisseln,
aushöhlen, herausschneiden, zusammenbiegen, durchstossen,
durchbohren (R. 970.) || kaz. tat. *uji-*: vájni, kivájni || mong. *узу-*
зо: ausgraben, aushöhlen, ausstechen (SCHM. 48. a.). Mivel a
labiodentalis szókezdet a köz-török magánhangzós szókezdettel
szemben nem tekinthető önálló magyar fejleménynek, fel kell ten-
nünk, hogy az *o-*, *u-* > *v_o*- másodlagos változás már az átadó török
nyelvben megtörtént. A mai török nyelvek közül leginkább a csu-
vast jellemzi ez a hangváltozás, a mely különben is legközelebb
áll ahhoz a nyelvhez, a melyből régebb török jövevényszavaink
valók, pl. csuv. *viš*: конец ~ kar. t. *oč*, alt. *üč*, *üs* kirg. *uš* | csuv.
vot: огонь ~ k. tat. *ut*, alt. *ot*. Ugyancsak labiodentalis szókeзде-
tet tüntet fel a ktör. magánhangzós szókezdettel szemben *vályú*
szavunk is: oszm. **الوق اولق** (*oluk*, *uluk*): rigole, gouttière, égout

canal ~ kaz. tat. *ulak*: abrakvályu, csatorna ~ csuv. *volak*:
 коньто, полода || > magy. *válú*.

Az adott magyarázat mellett a MUSz. származtatását (*váj-*
 < *vālo-* < *v_sj.lo-* < *v_sg.lo-*, vagyis *váj-* = a *vág-* ige *-l-* képzős
 frequentativuma) azt hiszem, mellőzhetjük. Nem lehet hivatkozni
 a *múj* szóra sem (= osztj. *mūjol*), a hol a magyar *-j-* egészen más
 finn-ugor előzményből kiinduló fejlődés eredménye.

GOMBOCZ ZOLTÁN.

A magyar helyesírás szabályait újra átvizsgálva adta ki a M. T.
 Akadémia. Ez az új szabályzat az előbbihez képest több tekintetben
 haladást és javulást mutat. Sokkal rendszeresebben, czélszerűbben van
 megszerkesztve, mint a régi, s meglátszik rajta, hogy az eredeti tervezet
 szakember tolla alól került ki. A régi szabályzatnak több önkényes ren-
 delkezése elmaradt s némely szónak az írásmódja helyesebben van meg-
 állapítva vagy a helyesebb írásmód kötelezővé van téve. Az írásjelek
 használatáról szóló szakasz és a szójegyzék egészen új. S hogy a szabály-
 zat korántsem helyezkedik (mint némelyek hangoztatják) mereven ellen-
 tétbe az élettel, mutatja az, hogy sok szónak régibb írásmódja mellett
 az újabban szokásossá váltat is részint egyaránt helyesnek mondja,
 részint legalább megengedi. Ez azt a reménységet kelti bennünk, hogy
 idővel majd belekerül a szabályzatba az a néhány czélszerű újítás is,
 a melyet a nyelvészek sürgetnek, t. i. a *cz* helyébe a *c*, a vonatkozó név-
 mások egybeírása (*aki, ami, amely* stb.) és a kettős betűk egyszerűsítésé-
 nek a ragos alakokra való kiterjesztése (pl. *arannyal, ősszel*). Nagyon
 kívánatos volna az idegen eredetű szavak írásáról szóló szakasz átdolgo-
 zása is, mert ez a szakasz éppen azon szavakról nem rendelkezik, a melyek-
 nek az írása kétséges. Megemlíthetjük egyébiránt, hogy a M. T. Akadémia
 a szabályzat folytonos javításáról már gondoskodott is.

Sz. J.

Irodalom.

FALUSY BÉLA. A finn-ugor *nk*, *nt* és *mp* hangkapcsolatoknak és megfelelőiknek összeállítása. Budapest.

Keleti Szemle. (I. 4. füz.: MUNKÁCSI B. Arja hatás a finn-magyar nyelvek számneveiben. — FOY, K. Das Aidinisch-türkische. — BONELLI, L. Locuzioni proverbiali del turco volgare. — KÜNOS I. Török szómagyarázatok. — MUNKÁCSI, B. Gemeinsames Wort für «Käse» im Ossetischen, Tschuwaschischen u. Ungarischen. — KÜNOS, I. Šejx Suleiman Efendi's čagataj-osmanisches Wörterbuch. — II. 1. füz.: HALÉVY J. L'étroite parenté des noms de nombre turco-ougriens. — MUNKÁCSI, B. Kaukasischer Einfluss in den finnisch-magyarischen Sprachen. — KÜNOS I. A mahaban feliratok megfejtése. (Török népetimológia.)

MUNKÁCSI BERNÁT. Arja és kaukázusi elemek a finn-magyar nyelvekben. I. k. Magyar szójegyzék s bevezetésül: a kérdés története. Budapest (Akadémia). 8-r. VII + 672 l. (Ára 12 kor.)

OJANSUU, H. Suomen lounaismurteiden äännehistoria. Vokaalioppi. [A délnyugati finn nyelvjárások hangtörténete. A magánhangzók tana.] Helsinki. 8-r. IV + 237 l.

SWEET, H. The history of language. London, 1900. (VII. fejr. Affinities of Aryan: Ugrian, Altaic, Sumerian.)

SZILASI MÓRICZ. Cseremisiz szótár. (Vocabularium čeremissicum.) GENETZ ÁRVID közreműködésével szerkesztette —. Különnyomat a Nyelvtudományi Közleményekből. (Ugor Füzetek 13. sz.) Budapest (Akadémia). 8-r. 2 + 327 l. Ára 6 kor.

SZINNYEI JÓZSEF. Magyar tájszótár. II. k. 7. füzet. (A II. kötet befejező füzet.)

VIRITTÁJA. (1900. 4—8. f. OJANSUU, H. CASTRÉN nyelvhelyességi álláspontjáról. — KROHN, K. Néhány Kalevala-beli szó magyarázata. — SAXÉN, R. A finn személynevekről. — SETÁLÁ, E. N. A finn *-mi* birtokos személyragról. — 1901. 1. f. SETÁLÁ, E. N. Adalék a «fokváltakozás» tanához.)

WICHMANN, YRJÖ. Wotjakische Sprachproben. II. (Journal de la Société Finno-Ougrienne XIX. 1.) Helsingfors.

HALÁSZ IGNÁCZ.

(1855—1901.)

A magyar nyelvtudománynak ismét halottja van. Még egy évtizede sincs egészen, hogy meghalt a magyar nyelvtudósok nesztora, HUNFALVY PÁL, s azóta elköltözött BUDENZ JÓZSEF, BARNA FERDINÁND, SZARVAS GÁBOR, VOLF GYÖRGY, és most, április 9-én megint veszteség érte kis körünket. Elvesztettük HALÁSZ IGNÁCZOT, a kiben sokan tiszteltük és becsültük az érdemes tudóst és szerettük a derék, szerény, szeretetreméltó embert. Legjobb munkabíró korában váratlanul ragadta el a halál.

HALÁSZ nagyon fiatalon kezdte meg írói munkálkodását. Már 1874-ben irogatott a *M. Nyelvőr*be, eleinte kisebb dolgozatokat, de csakhamar szélesebb körű tanulmányon alapulókat is. Leginkább a szóképzéssel, a szófejtéssel és a magyar-szláv kölcsönhatással foglalkozott. E mellett BUDENZ vezetése alatt belemélyedt a rokon nyelvek tanulmányába is. Megismerkedett valamennyivel (fennül folyékonyan beszélt is), de legbehatóbban a lapp nyelvet tanulta s a *Nyelvtudományi Közlemények*ben közzétette a svéd-lapp nyelvjárások és az orosz-lapp nyelvjárás nyelvtanát, a melyet az addig közölt anyagból állított össze. Ezek azonban csak előtanulmányok voltak. Később a M. T. Akadémia támogatásával három ízben tanulmányútra ment a lappok földjére és aránylag igen rövid idő alatt több kötetre való anyagot jegyzett össze, a mely azután az *Ugor füzetek*ben jelent meg (szövegek, szótárak). Terjedelmes tanulmányt írt a svédországi lappok nyelvjárásairól s legutóbb egy déli-lapp nyelvtanon dolgozott, de az befejezetlen maradt. (Közlését éppen ebben a füzetben kezdjük meg.)

A finn-ugorságon kívül a szamojéd nyelvjárásokkal is foglalkozott és összeállította a két nyelvcsalád szókészletbeli egyezéseit. Ezen tanulmányának legnevezetesebb eredménye annak a kimutatása volt, hogy BUDENZnek a szókezdő $n \sim \acute{n}$ megfelelés eredetére vonatkozó föltevése és erre alapított elágazási elmélete (a melyet mások is megtámadtak) teljesen tarthatatlan.

Az utóbbi években keveset bocsátott közre, pedig nagyon sokat dolgozott. Nemcsak lelkiismeretes tudós, hanem lelkiismeretes és buzgó tanár is volt és előadásait nagy gonddal dolgozta ki, újra meg újra átírta őket, s ez nagyon sok munkájába és idejébe került, azért láttunk tőle nyomtatásban kevesebbet. De nemcsak az egyetemen terjesztette a tudományt, hanem régiebb működése terétől, a középiskolától sem vált meg teljesen; magyar nyelvtanival, a melyeket már kolozsvári egyetemi tanár korában bocsátott közre, tovább is részt vett a középfokú oktatásban. Sőt még a kisebb gyermekekről sem feledkezett meg, mert ő volt az a Móka bácsi, a ki zamatos magyarsággal írt kedves meséivel sok ezer gyermeknek szerzett gyönyörűséget.

Derék embert, érdemes tudóst veszítettünk benne, s veszteségünk érzete annál fájdalmasabb, mert időnek előtte hagyott el bennünket.

Sz. J.

A Magyar Tudományos Akadémia kiadásában megjelenő

FOLYÓIRATOK:

Akadémiai Értesítő. A M. Tud. Akadémia megbízásából szerkeszti *Szily Kálmán* főtktár. Tizenkettedik kötet. 1901. évfolyam.

A M. Tud. Akadémia üléseiről a tárgyalásokat jegyzőkönyvi alakban, az üléseken fölolvastott emlékbeszédeket, jelentéseket, birálatokat, valamint az értekezések kivonatait (ha ugyan a kivonatozásra alkalmasak) külön czikkek során közli. Jsmerteti az osztályértekezletek és állandó bizottságok tárgyalásait, kizsmeelvén belőlük azokat, a melyek szélesebb köröket is érdekelhetnek. Az Akadémia kiadásában vagy az ő támogatásával megjelent munkák- és folyóiratokról tárgyas ismertetések közöl vagy az illető szerzők és szerkesztők, vagy más megbízható szakférfiak tollából. Megjelenik minden hó 15-én. Évi előfizetési ára 6 kor. Az «Akadémiai Értesítő»-t díjtalanul és bérmentve kapják: az Akadémia minden rendű beltagjai, alapítványtevői s a Könyvkiadó Vállalat pártoló tagjai. Az I—XI. kötet még néhány példányban rendelkezésre áll. Egy-egy kötet ára 6 kor.; a Könyvkiadó Vállalat új aláíróinak 4 kor. 50 fill.

Archaeologiai Értesítő. Új folyam. XXI. köt. A M. Tud. Akadémia arch. bizottságának és az orsz. régészeti s embertani társulatnak közlönye. Szerkeszti *Hampel József*.

Czélja a hazai és külföldi archaeologiai és műtörténelmi mozzanatokot a közönséggel megismertetni, és kisebb archaeologiai s műtörténelmi czikkeket közölni. Megjelenik évenként öt füzetben, mindenkor hat nagy ívnyi tartalommal és számos képpel, február, április, június, október és december hónapok 15-ik napján. Bolti ára 12 korona; egyes füzetek ára 2 kor. 40 fill.

Athenaeum. Philosophiai és államtudományi folyóirat. A M. Tud. Akadémia megbízásából szerkeszti dr. *Pauer Imre* osztály-titkár. Tizedik évfolyam.

Az «Athenaeum» a philosophia és államtudományok szakszerű művelését és tudományos irodalmi fejlesztését tűzi feladatául. Megjelen az Akadémia kiadásában évnegyedenként, évi 30—35 ívnyi tartalommal. Előfizetési ára 10 kor.

Irodalomtörténeti Közlemények. Tizenegyedik évfolyam. Szerkeszti *Szilády Áron*, a bizottság előadója.

E negyedenként megjelenő folyóirat a M. Tud. Akadémia irodalomtörténeti bizottságának megbízásából bocsátatik közre s irodalomtörténeti tanulmányokat és adatokat közöl. Előfizetési ára egész évre 10 kor., egyes füzet ára 3 kor.

Mathematikai és Természettudományi Értesítő.
XIX. kötet. A M. Tud. Akadémia III. osztályának folyóirata. Szerkeszti *König Gyula* osztálytitkár.

A «Mathematikai és Természettudományi Értesítő» a M. Tud. Akadémia III. osztályának folyóirata, melyben az ülésein részletesen bemutatott vagy csak röviden bejelentett tudományos munkálatokat teszi közzé, föltéve, hogy a követelményeknek megfelelnek. Az Értesítőben csak oly közlemények foglalhatnak helyet, melyek az illető szaktudomány művelésében az elért eredmények vagy a használt módszerek tekintetében haladást jeleznek és irodalmi szempontból is kellő gonddal készültek. Terjedelem tekintetében az Akadémia rövid és szabatos fogalmazást kíván, melyben a dolgozat tudományos tartalmának megértésére szükséges részletek kellően kidomborodnak. Az Értesítő évi öt füzetben jelenik meg; a füzetek megjelenési határideje február, április, június, október és december hónapoknak mindenkor utolsó napja. Előfizetési ára egy-egy kötetnek 10 kor.

Nyelvtudományi Közlemények. Harminczegyedik kötet. A Magyar Tudományos Akadémia nyelvtudományi bizottságának megbízásából szerkeszti *Szinyei József*.

A tágabb értelemben vett magyar nyelvtudományt öleli fel, melynek feladatai a magyarral hason alkotású altáji nyelveket behatóan tanulmányozni s tudományosan feldolgozni, kiváló tekintettel arra, hogy a magyar nyelv tényeinek földerítésére vagyis tudományos megfejtésére szolgáljanak. Más, bár nem hason alkotású nyelveknek, a melyek a magyarral történelmileg érintkeztek, reá gyakorolt hatását feltüntetni. Megjelenik negyedévenként, még pedig márczius, június, szeptember és december elsején. Az egész évfolyam legalább harmincz ívből áll s előfizetési ára 6 kor.

Történelmi Tár. Évnegyedes folyóirat. Új folyam. 1901. II. Kiadja a M. Tud. Akadémia történelmi bizottságának hozzájárulásával a Magyar Történelmi Társulat. Szerkeszti dr. *Komáromy András*.

A folyóirat ez új folyama a M. Tud. Akadémia történettudományi bizottságának nemcsak anyagi, hanem jelentékeny szellemi támogatásával is jelenik meg, a mennyiben a bizottság sok nevezetes hazai s a legnevezetesebb külföldi levéltárakból évtizedek óta gyűjtött és másolt magyar vonatkozású forrásanyagát a *Történelmi Tár* rendelkezésére bocsátotta, s ezzel valódi kincsesházat nyitott meg a történetkutatók előtt, melynek kincsei eddig jóformán használatlanul heverték a bizottság kéziratárában.

Egy-egy füzet bolti ára 2 kor., az egész évfolyamé 8 kor.

Megrendelhetők

a M. Tud. Akadémia könyvkiadó-hivatalában

Budapesten, V. kerület, Akadémia-utca 2. szám.

NYELVTUDOMÁNYI
KÖZLEMÉNYEK

A

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

NYELVTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGÁNAK MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

SZINNYEI JÓZSEF.

Ára 1 kor. 50 fill.

BUDAPEST.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA TULAJDONA.

1901.

TARTALOM.

	Lap
HALÁSZ IGNÁCZ. A déli-lapp nyelv rövid alaktana. (II.)	253
PATKANOV SZERAFIM. Irtisi-osztják szójegyzék. (IV.)	291
KICSKA EMIL. Van-e pszichológiai alany és állítmány?	331

Ismertetések és bírálatok.

W. Wundt. Völkérpsychologie. — Ism. KATONA LAJOS	349
Finnisch-Ugrische Forschungen. Herausgegeben von E. N. Setälä u. K. Krohn. Heft 1. u. 2. — Ism. Q.	357

Kisebb közlések.

GOMBOCZ ZOLTÁN. Adalékok a vogul nyelv török elemeihez	361
Irodalom.	348

Folyóiratunk negyedévenként jelenik meg, még pedig márczius, június, szeptember és deczember elsején. Az egész évfolyam legalább harmincz ívből áll s ára 6 korona. Az előfizetés a Magyar Tudományos Akadémia könyvkiadó-hivatalához címzendő.

Kérelem: *Kérjük a nyelvészeti munkák s különösen program-értékezesek szerzőit, szíveskedjenek ismertetés végett munkájuknak egy-egy példányát beküldeni a szerkesztőnek: Budapest, VIII., József-körút 17.*

A déli lapp nyelv rövid alaktana.

(Második közlemény.)

Névmások.

Személynévmások.

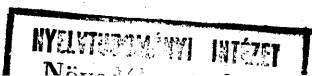
Első személy.

Egyes szám :

- Nom. St., J. *mannε, mǎnnε*
acc. St. *mannεp, mǎnnεp, J. mannǎm, mǎnnǎm*
gen. St., J. *mū, mū**
com. St. *manninε, J. mannenε, mǎnnenε*
ess. St. *mannenε, J. mannenε, mǎnnenε*
iness. St. *mannesne, F. mannesne, mǎnnesne, Sk., U., H. mannešne, mannešn, mǎnnešne, mǎnnešn*
elát. St. *manneste, F. mannešte, mǎnnešte, Sk., U., H. mannešte, mǎnnešte*
allat. St. *muńne, mannije, J. muńńen, U., H. munnǎn.*

Kettős szám :

- Nom. St. *monnúi, monnúh, F. monnúh, monnúhk, munnǎh, Sk., U., H. mannǎh, mǎnnǎh*
acc. St. *monnúp, J. munnǎm*
gen. St. *monnún, J. munnεn, munnǎn*
com. St. *monnuinε, monnuí, J. munnεnε, F. munnǎnε*
ess. id.
iness. St. *monnesne, munnesne, F. munnǎsne, Sk., U., H. munnešne*
elát. St. *monnuiste, munneste, F. munnǎste, Sk., U., H. munnešte*
allat. St. *munnese, munnesse, F. munnǎse, Sk., U., H. munnese.*

Többes szám :

- Nom. St. *mijeh, mijjeh, mejih, J. mijeh, mijjeh, U., H. mejjāh, F. mijah, mijjah**
 acc. St. *mijjep, mijjite, J. mijem, mijjem, U(a). mijite*
 gen. St. *mijjen, mihi, mijji, J. mijen, mijjen*
 com. St. *mijjine, mijine, J. mijjene, mijene, Sk. mihi kuimē*
 iness. St. *mijjesne, F. mijesne, Sk., U., H. mijesn, mijesne*
 elat. St. *mijjiste, F. mijeste, Sk., U., H. mijjeste, mijeste, mijeste*
 allat. St. *mijjise, mijjite, mejjise, F. mijjese, J. mijjise, mijese.*

Második személy.

Egyes szám :

- Nom. St., J. *tatne, tātne, U., H. ta'anε*
 acc. St. *tatnep, tatnop, J. tatnom, tātnom, U., H. ta'anom*
 gen. St. *tū, tū^u*
 com. St. *tatnūne, J. tatnene, tātne, U., H. ta'anene*
 ess. St. *tatnene, J. = com.*
 iness. St., F. *tatnesne, Sk., U., H. tatnesne, tatnesn, U., H. ta'anesn*
 elat. St. *tatneste, F. tatneste, tātne, Sk., U., H. tatnešte, U., H. ta'anešte*
 allat. St. *tūtne, tatnije, J. tūtnen, tūtne, F. tatnese.*

Kettős szám :

- Nom. St. *tonnūi, tātūi, F. totnūh, totnūhk, tutnāh, Sk., U., H. tatnāh, tātāh, U., H. ta'anāh, ta'anah.*
 acc. St. *tonnūp, J. tutnom*
 gen. St. *tonnūn, J. tutnom, tutnen*
 com. St. *tunnine, tutnine, J. tutnene*
 ess. *id.*
 iness. St. *tunnesne, tutnesne, F. tutnesne, Sk. tātnešne, U., H. tutnesn, tu'unesn*
 elat. St. *tunnešte, tutnešte, F. tutneste, Sk. tātnešte, U., H. tutnešte, tu'unesšte*
 allat. St. *tunnese, tutnije, tutnite, F. tutnese, Sk. tātnese, U. H. tutnese, tu'unese.*

Többes szám :

- Nom. St., J. *tijeh, tije, St. tejih, F. tijāh, tijjah, U., H. tejjāh, tejjah*

*) Úgy látszik, csak olyan szó előtt, melynek első tagjában a magánhangzó van: *ecčip mijah kanau mi sem.*

Többes szám :

- acc. St. *tijjep*, St., J. *tijjite*, *tijite*, J. *tijjem*, *tijem*
 gen. St., J. *tijjen*, *tijen*, *tijji*, *tiji*
 com. St. *tijjine*, St., J. *tijjene*, *tijene*, Sk. *tiji kuimê*
 iness. St. *tijjisne*, F. *tijjesne*, Sk., U., H. *tijješne*, *tiješne*, *tijišne*,
 U(a). *tijêne*
 elat. St., J. *tijjiste*, *tijjeste*, *tijiste*, Sk., U., H. *tiješte*
 allat. St., J. *tijjise*, *tijjese*, *tijjite*.

Harmadik személy.

Egyes szám :

- Nom. St., J. *satne*, *sâtnε*, U., H. *sa'ane*
 acc. St. *satnɔp*, J. *satnɔm*, U., H. *sa'anɔm*
 gen. St., J. *sū*, *sū"*
 com. St. *satnine*, J. *satnene*, U., H. *sa'anene*
 ess. St. *satnene*, J. = com.
 iness. St., F. *satnesne*, Sk., U., H. *satnešne*, *satnešn*, U., H. *sa'anešn*
 elat. St., J. *satneste*, Sk., U., H. *satnešte*, U., H. *sa'anešte*
 allat. St. *sütine*, *satnije*, J. *sütinε*, *sütinen*, U., H. *su'unεn* (?).

Kettős szám :

- Nom. St. *sotnui*, F. *sotnüh*, *sotnühk*, *sutnäh*, Sk., U., H. *satnäh*,
sâtnäh, U., H. *sa'anäh*
 acc. St. *sotnúp*, J. *sutnɔm*, Sk. *sotnɔm*
 gen. St. *sotnün*, J. *sutnɔn*, Sk. *sotnɔn*
 com. St. *sutnüne*, J. *sutnene*, Sk. *sotnene*
 ess. [St. *sutnene*], J. = com.
 iness. St. *sutnesne*, J. *sutnešne*, *sutnešn*, Sk. *sotnešne*
 elat. St. *sutneste*, J. *sutnešte*, Sk. *sotneste*
 allat. St. *sütnese*, *satnüte*, *sütnüte*.

Többes szám :

- Nom. St., J. *sijjeh*, *sijeh*, F. *sijäh*, *sijjah*, U., H. *sejjäh*
 acc. St. *sijjep*, St., J. *sijjite*, *sijite*, J. *sijjem*, *sijem*
 gen. St., J. *sijjen*, *sijen*, *sijji*, *siji*
 com. St. *sijjine*, J. *sijjene*, *sijene*, Sk. *siji kuimê*
 iness. St. *sijjisne*, J. *sijjesne*, Sk., U., H. *sijješne*, *sijješn*, *siješn*.
 elat. St. *sijjiste*, J. *sijjeste*, *sijeste*, Sk., U., H. *sijješte*, *siješte*
 allat. St., J. *sijjise*, St. *sijjite*, *sijjiti*, J. *sijjise*.

Visszaható névmás: St., F. *jīce*, *jī'ce*, Sk., U., H. *īce*, *ī'ce*, ritkábban Sk., U. *jīce*, *jī'ce*; plur. *jīc'*, *jī'c'*, *īc'*, *ī'c'* magam, magad, maga, magunk stb.

A ragozás alkalmával a *jīce*, *īce* névmáshoz a rendes eset- és személyragok járulnak. A személyragok a déli lappságban más névszóknál nem igen vannak használatban s én csupán a következő alakokat jegyeztem föl: 1. vocatívus szerepű nominatívusként: St. *ājjumq* öregatyácskám, Sk. *pārnemε* fiam; 2. illat. sing.: U. *čälēmšannε* szemembe. — Második személyben accus.-ban ebben a szólásban: Sk. *ihksmt-aimomt* örökké (tkp. idődet-korodat).

Magánál a visszaható névmásnál se minden esetben használatos a személyrag. Azokat az alakokat, melyeket nem szövegből s talán nem teljesen megbízható nyelvtudású egyéntől jegyeztem föl, zárójel között közlöm a következő paradigmákban:

Első személy.

Egyes szám:

- acc. [St. *jīcep*, F. *jīcem*, U. *īcem* [i'cemε].
 gen. St., F. *jīcen*, *jīcenε*, U., H. *īcen*, Sk. *ī'cen*
 com. St. *manninε jīcenε*, U. *mānnenε īcenε* v. *īce mānnenε*
 ess. F. *jīcen*, *jīcenε* adv. magam.
 iness. [St. *mannesne jīcenε*, U. *īce mānnešu* vagy *īčšišnē* (= *īč šišnē*)]
 elat. [St. *mannestε jīcestē*, U. *mānneste īcenste*, R. *manneste īcsten*
 allat. St. *jīcεnε*, *jīcεssenε*, F. *jīcεm*, U. *īcεnε*, H. *īcen*].

Kettős szám:

- acc. F. *jīcemēm*, *jīcenenēm*, U. *īce munnēm*
 gen. [U. *īce munnēm*]
 com. [U. *munnen(ε) īcene*]
 iness. [U. *munnenε īcene*]
 elat. [U. *munnestε īcste*]
 allat. [U. *īce munnēse*].

Többes szám:

- acc. [St. *jīceməp*, F. *jīcemem*, *jīcenesēm*, *jīcenenēm*, *jīcēmēm*, U. *īcemēm*]
 gen. [St. *jīcenne*, U. *īčēmē*, *īčimī*]

Többes szám :

- com. St. *j̄ćeninnh*, *j̄ćeninne'*, U. *īcemēns*, *mijjēns īcēns*
 iness. St. *mijjesne j̄c-sinnē* vagy *j̄c-sisnē*, U. *īcemēšn*
 elat. St. *mijjestē j̄c-sistē*, U. *mijjēstē īcēstē*
 allat. St. *j̄cēsēns*, *j̄cēsēns*, U. *īcemēsēs*.

Második személy.

Egyes szám :

- acc. St. *j̄cept*, F. *j̄cēmt*, U. *īcēmt*
 gen. St., F. *j̄cēt*, Sk., U. *īcēt*, Sk. *īcēt*, H. *īcīt* (St., F. *j̄cset*).
 com. U. *tatnēns īcēns*
 iness. St. *j̄cēt sisnē* [U. *īcē ta'anešn*, *īcēsīšnet*]
 elat. U. *ta'anešt īcēstē*
 allat. St. *j̄cset*, U. *īcset*.

Kettős szám :

Többes szám :

acc. F. <i>j̄cēmtitē</i> , <i>j̄cēmtitē</i> , U.	St. <i>j̄cept</i> , U. <i>īcēmt</i> <i>īcēmtē</i>
gen. [U. <i>īcēt</i>]	St. <i>j̄cētē</i> , U. <i>īcēte</i> [<i>īcēt</i> .
com. [U. <i>tu'unēns īcēns</i>]	[U. <i>tijēns īcēns</i>]
iness. [U. <i>tu'unēn īcēte šīsñē</i>]	[U. <i>īcēte šīsñē</i>]
elat. [U. <i>tu'uneštē īcēte</i>]	[U. <i>tijjēstē īcēte</i>]
allat. [U. <i>īcētē</i>].	[U. <i>īcēte</i>].

Harmadik személy.

Egyes szám :

- acc. St. *j̄cēpsc*, F. *j̄cēmse*, Sk., U. *īcēmse*, U. *īcēmše*
 gen. St., F. *j̄cēse*, Sk., U. *īcēse*, Sk. *īcēse*, U. *īcēse*, H. *īcē*, *īcē*
 com. [U. *tuinē īcēns*]
 iness. [U. *īcēse šīsñē*]
 elat. [U. *tuttē īcēstē*]
 allat. St. *j̄cēsēse* [*j̄cēse*, F. *j̄cēse* , Sk. *īcēsēsē*, U. *īcēsēse* [*īcēsēšē*, *īcēsē*,
 H. *īc-sis* .

Kettős szám :

- acc. U. *īcēms*
 gen. [U. *īcēse*]
 com. [U. *īcē tui kōppaki kuimē*]
 iness. [U. *tui īcēse šīsñē*]
 elat. [U. *tuttē kēkts īcēstē*]
 allat. U. *īcēsēse*.

Többes szám :

acc. F. *jīcems'*, U. *īcems'* [īcemše]
 gen. St. *jīcs'*, U. *īcs'* [īcse, īcšē]
 com. [U. *īc tui kuimē*], R. *tāi īci kuimē*
 iness. [U. *tui īc šisnē*]
 elat. U. *tuistē īcste*, R. *īcšistē v. tāistē īcste*
 allat. St. *jīcēsse*, U. *īcēse* [īcšīše]

A visszaható névmáshoz járuló birtokos személyragok a következők:

Egyes szám :	Kettős szám :	Többes szám :
1. -m -me], -n, -ne	[-mē, -nē]	[-mē, -nē, -me, -ne]
2. -t	[-tē, -te, -t]	-tē, -te, -t
3. -se, H. ---	[-s', -se]	-s', -se

Visszaható névmás gyanánt szolgál még St., F., Sk. *altse*, *ältse*, F. *ältē*, U. *ältēs* «az ő, eius» (*ältse pärēnē* az ő fia; *ältēs āhčē* az ő atyja). Megjegyzem azonban, hogy az *ältēs* alakot nem a legmegbízhatóbb egyéntől hallottam.

Mutató névmások: 1. St., J. *tihtē* ez, az; der, die, das; 2. St., J. *tātē*, *tātē* ez, emez; 3. St., J. *tuhtē* az; 4. St., J. *tuotē* az, amaz. — Ritkábban St. *tap*, Sk., U., H. *tam*, *tamm*, *tammē* is előfordul «az» jelentésben mint mutató névmás (pl. St. *tästē tap poqtā* onnan jön az; Sk. *tammē pārnē ðgrū* a medve aluszik; H. *tam īcēt koatsne* a te házában; *tamm kanakse* a királynak). *tihtē* és *tuhtē* egész Jemtlandban azonkívül mint személynévmások is használatosak «ő, er» jelentéssel és a *satne* «ő» névmástól abban különböznek, hogy az utóbbit csak akkor használják, mikor a beszélőre vonatkozik; pl. *tällē lā hujjemēnē*, *s a t n o m sītē kanakanē krōōnih* ekkor jajgat, [hogy] őt királyul akarják koronázni, a *tihtē* és *tuhtē*-t pedig akkor, ha nem a beszélőről, hanem más személyről van szó: *kuinēpe jēāhtā*, *satne tāšnē* az asszony [azt] mondja, [hogy] ő itt van (t. i. ő maga), ellenben: *kuinēpe jēāhtā*, *tihtē v. tuhtē tāšnē* az asszony mondja, [hogy] ő (t. i. más valaki) itt van.

A mutató névmásoknak casusbeli tövei: *ta-*, *tā-*, *tu-*, *tuo-*. Ragozásuk: 1. *tihtē* ragozása:

Egyes szám :	Többes szám :
Nom. <i>tihtē</i>	St., J. <i>tah</i> , F. <i>tahhē</i>
acc. St. <i>tap</i> , <i>tapp</i> , <i>tappē</i> , <i>tav</i> , J. <i>tam</i> , <i>tamm</i> , <i>tammē</i>	St., J. <i>taitē</i> , <i>taitē</i> , <i>taitē</i> , Sk. <i>tītē</i> , U. <i>tītē</i>

Egyes szám :	Többes szám :
gen. St., J. <i>tan</i> , <i>ṭann</i> , <i>ṭann^ε</i> , <i>ṭān</i> , <i>ṭānn</i> , <i>ṭānn^ε</i>	St., J. <i>tāi</i> , J. <i>ṭai</i> (<i>ṭaj^ε</i> , <i>ṭāj^ε</i> , <i>ṭājj^ε</i> , <i>ṭājj^ε</i>)
com. St., J. <i>ṭain^o</i> , <i>ṭāin^o</i> , U., H. <i>ṭain^o</i>	St. <i>tāi kuimq</i> , J. <i>ṭai</i> v. <i>tāi kuim^o</i> , U., H. <i>kū^om^o</i>
iness. St., F. <i>ṭasn^o</i> , J. <i>ṭāšn^o</i> , <i>ṭāšn^o</i> ; mint jelző : St., J. <i>ṭann^o</i> , <i>ṭānn^o</i> , <i>ṭānn^o</i>	St. <i>ṭāisn^o</i> , F. <i>ṭaisn^o</i> , Sk., U., H. <i>ṭāisn^o</i> , Sk. <i>ṭāin^o</i> , U. <i>ṭain^o</i>
elat. St., F., Sk. <i>ṭast^o</i> , <i>ṭāst^o</i> , <i>ṭāst^o</i> , J. <i>ṭāšt^o</i> , <i>ṭāšt^o</i> ; mint jelző : St., J. <i>ṭāht^o</i> , <i>ṭāht^o</i> . <i>ṭāht^o</i>	St., J. <i>ṭāist^o</i> , J. <i>ṭāist^o</i> , Sk., U., H. <i>ṭāist^o</i> , <i>ṭāist^o</i>
allat. St., F., Sk. <i>ṭass^ε</i> , J. <i>ṭass^ε</i>	= plur. accusativus.

2. *ṭuht^ε* ragozása :

Egyes szám :	Többes szám :
Nom. <i>ṭuht^ε</i>	St., J. <i>ṭuh</i> (F. <i>ṭoh</i> , <i>ṭoh^ε</i>)
acc. St. <i>ṭup</i> (<i>ṭop</i>), <i>ṭupp</i> , J. <i>ṭumm</i> , <i>ṭumm^ε</i> (F. <i>ṭomu</i> , <i>ṭomm^ε</i>)	St., J. <i>ṭūt^o</i> , <i>ṭūt^o</i> (F. <i>ṭoit^o</i>)
gen. St., J. <i>ṭun</i> , <i>ṭunn</i> (F. <i>ṭonn</i>), U. <i>ṭunn^ε</i>	St., J. <i>ṭui</i> , <i>ṭui</i> . U. <i>ṭuj^ε</i> , <i>ṭujj^ε</i> (F. <i>toi</i> , <i>toj^ε</i> , <i>tojj^ε</i>)
com. St., J. <i>ṭuin^o</i> , <i>ṭāin^o</i> (F. <i>toin^o</i>)	= genit. + <i>kuimq</i> , <i>kuim^o</i> , <i>kū^om^o</i>
iness. St. <i>ṭusn^o</i> , U. <i>ṭušn^o</i> ; mint jelző : St., J. <i>ṭunn^o</i> , <i>ṭānn^o</i> (<i>ṭuin^o</i> , <i>ṭāin^o</i>)	St., J. <i>ṭuisn^o</i> , <i>ṭāisn^o</i> , F. <i>ṭuisn^o</i> , U. <i>ṭāisn^o</i>
elat. St., J. <i>ṭust^o</i> , J. <i>ṭūst^o</i> ; mint jelző : St., J. <i>ṭuht^o</i> , <i>ṭūht^o</i> , U. <i>ṭutt^o</i>	St., J. <i>ṭuist^o</i> , <i>ṭūist^o</i> , U. <i>ṭuist^o</i> (F. <i>ṭoist^o</i>)
allat. St., J. <i>ṭuss^ε</i> (F. <i>ṭoss^ε</i>); mintjelző : St., J. <i>ṭun</i> , <i>ṭunn</i> .	= plur. accus.

3. *tā^ot^ε* ragozása :

Egyes szám :	Többes szám :
Nom. St., J. <i>tā^ot^ε</i> , <i>ṭāt^ε</i>	St., J. <i>tāh</i>
acc. St. <i>tāp</i>	St., J. <i>tāit^o</i>
gen. St. <i>tān</i>	St., J. <i>tāi</i> , F. <i>tāj^ε</i>
com. St. <i>tāin^o</i>	= gen. + <i>kuimq</i> stb.
iness. St., J. <i>tāsn^o</i> , J. <i>tāšn^o</i>	St. <i>tāisn^o</i>
elat. St., J. <i>tāst^o</i> ; mint jelző :	St. <i>tāist^o</i>
<i>tāht^o</i>	
allat. St. <i>tāse</i>	= acc. plur.

4. *tuotε* ragozása :

Egyes szám :	Többes szám :
Nom. St., J. <i>tuotε</i>	St., J. <i>tuoh</i> , St. <i>toh</i>
acc. St. <i>tuop</i>	St. <i>tuoité</i>
gen. St., J. <i>tuon</i> , Sk., U. <i>tuon</i> , <i>tüön</i> , H. <i>tüⁿ</i>	St. <i>tuoi</i>
com. St. <i>tuoiné</i> , <i>tuoiñé</i>	St. gen. + <i>kuimε</i>
iness. St., F. <i>tuosné</i> ; mint jelző : U. <i>tuöné</i>	St. <i>tuojisné</i>
elat. St., F. <i>tuosté</i> , F. <i>tuosté</i>	St. <i>tuojisté</i> , Sk. <i>tüöjistä</i>
allat. St., F. <i>tuose</i> ; mint jelző : <i>tüⁿnan</i>	St. = acc. plur.

Nyomatékosított mutató névmás is előfordúl a déli lappságban, de én csak a következő alakot jegyeztem föl : Sk. *tannεhk* ; pl. *tannε'k süm̄mā šwalks* ugyanabba a hasadékbá ; *tannεhk nálñé* arra rá, mindjárt.

Tulajdonságra mutató névmások : St., J. *takkarε*, plur. *takkarh* ilyen ; Sk. *takkāračε*, plur. *takkārač'* id. : St. *takkarεs* id. : U., H. *taptemε* id. ; U. *namtemε* id. : St. *tuokkarε*, plur. *tuokkarh* olyan ; U. *tukkar* id. : U. *täptemε*, Sk. *teptemε* id. : Sk., U. *tuptemε* id. ; U. *tüntemε*, *tüptemε* id. ; St. *nämhtemεε*, plur. *nämhtemes'* id. ; U. *numtemε* id. : St. *numhtemesε* (pl. *numhtemes'*), F. *numtemes*, U. *numtemε* id. — «olyan, ilyen» jelentésűek ezeken kívül még a *tihtε* és *mi* névmásoknak genitivus sing. alakjai : St., J. *tan*, *tanu*, *tän*, *tännu*, U. *tänn* ; St., J. *man*, *mann*, St. *manε*, F. *mannε* (*tan stuorε*, *man stuorε* oly nagy) és U. *mannés* (*m. fñé vüraltahkε* olyan szép idő) ; továbbá St. *sō* (*sō čäppés* olyan szép), St., F., Sk., U. *tan sō*, *tän sō* (*tän sō viäks'kε* olyan erős).

Más mutatók : St., F., Sk. *säm̄mā*, U., H. *säm̄mā*, H. *šamma* ugyanez, ugyanaz : U. *tihtε š.* ugyanez, *tuhtε š.* ugyanaz (plur. *tah š.*, *tuh š.*).

Kérdő és vonatkozó névmások : St., J. *kie* ki (sing. acc. St. *kiep*, J. *kiem* ; gen. St., J. *kien*, *kiennu*, J. *keän* ; com. St., J. *keiné*, *kèiné* ; iness. St., F. *kiesné*, U., H. *kiešné*, F. *kiesnihte* ; elat. St., F. *kiessté*, U., H. *kiešté* ; allat. St., J. *kiese*, U. *kiesse* ; — plur. nom. St., J. *kieh* ; acc. St., F. *kieité*, *kīté*, U. *kèité*, *kèité* ; gen. St., J. *kèi*, *kèi*, U. *kiei* ; com. id. + *kuimε* stb. ; iness. St., F. *kiesné*, *kīsne*, U. *kèiné* ; elat. St., F. *kiessté*, *kīsté*, U. *kèišté* ; all. = acc.). — 2. St., J. *mī*, *mi*, *mij*, *mije*, Sk., U. *mijje* ki, mi, aki, ami, amely

(sing. acc. St. *māp*, J. *mām*, *mam*; gen. St., J. *man*, *mann*, F. *mann*^e; com. St., J. *mainé*; iness. St., F. *masné*, U., H. *mašnó*; jelzőként: U. *maíné*; elat., St., F. *masté* Sk., U., H. *maštó*; jelzőként: U. *mqtté*, *motté*; allat. St., J. *masse*; jelzőként: *man*, *mann*. — plur. nom. St., J. *mah*; acc. St., J. *maiťé*; gen. St., J. *mai*, U. *mäi*; com. id. + *kuimq* stb.; iness. St. *maisné*, U. *mainó*; elat. St., F. *maisté*, Sk., U., H. *maistó*; allat. = acc.). — 3. St., J. *kuhte*, St(t). *kühte aki*, amely (sing. acc. St. *kuhtep*, J. *kuhtem*; gen. St., J. *kuhtn*, U. *kuunn*; com. St. *kuhtinε*, U. *kuhtenε*; iness. St. *kuhtsne* (*kušnε*), U. *kušnó*; elat. St. *kuhtste* (*kustó*), U. *kuhtstó*; allat. St. *kuhtse* (*kuusse*), U. *kuhtse*; — plur. nom. St., J. *kuht'*, U. *kuh*; acc. St., J. *kuité*; gen. St., J. *kui*; com. St., J. id. + *kuimq* stb.; iness. St., F. *kuisné*, U. *kuisné*; elat. St., F. *kuisté*, U. *kuistó*; allat. = acc.). — 4. U. *jühte*, H. *ihhte aki*, amely (acc. U. *jam*, *jamm*, H. *am*, *amm*^e; gen. U. *jan*, H. *an*; com. U. *jäinó*; iness. U. *jäšnó*; elat. U. *jästó*; all. U. *jesse*; — plur. nom. U. *jah*, H. *ah*; acc. U. *jäitó*; gen. U. *jäi*; com. U. *jäi kuimé*; iness. *jäisné*; elat. U. *jäistó*; allat. U. *jäitó*).

Tulajdonságra kérdők: St., J. *makkar*, St. *makkarε*, plur. *makkar* milyen?; St. *makkares* id.; Sk. *makkāraće* id.; F. *kuktemεs*, Sk., U. *kuktemis* id. — «Milyen» jelentésben szerepel ezen kívül még a *mā* névmásnak nom.-a és gen.-a; pl. U. *mā olāmuče tuhtε* milyen ember az? *mah olāmuč lievós tal* miféle emberek ezek? Sk. *mā tihtε pierokšūtó* miféle ördöngösség ez? St. *mā lie tihtε piehüte* miféle kutya az? — U., H. *mann stūorε* milyen nagy? — Mennyiségre kérdők: U. *mann jēnε?* *mēn jēn'* mennyi?; St. *kille* hány? mennyi?

Határozatlan névmások: U. *kī-akt*, *kīe-akt* valaki; J. *kuht-akt*, *kuhte-akt* id.; J. *mī-akt* valaki, valami; U. *kīek* valaki. — Tagadó mondatokban: St., J. *ī . . . kīe-kan* v. *-kannā* v. *-ken*, *-kennā*, U. *ī . . . kīe-ké* v. *-kīh*, *-kī* senki (acc. St. *ī . . . kīep kannā*, U. *ī . . . kīem kīh*; all. *ī . . . kīese kennā* senkinek); St., J. *ī . . . mī kan* stb., U. *ī . . . mī ke*, *ī . . . mī kīh* senki, semmi (acc. *ī mam kan wūiné* v. *ī mam wūinó* senkit sem lát): St., J. *ī . . . kuhte ken* stb., U. *ī . . . kuhte kīh*, plur. nom. H. *tāh kuht'* senki.

St., J. *aktε* valaki; egyik: F. *ī . . . aktε ken* senki; St., Sk. *nākene*, *nāken*, U., H. *nāgen*. St. *nāan*, J. *nan* valaki, valamely, valami. némely: *ī . . . n*. senki, semmi; Sk., U. *no'kotε*, F. *nākatε* valaki, valami, némely, némi: — U. *mī-ťarhk* (acc. *mam-ťarhk*)

bárki, bármi; Sk. *âhkepe k̄j-jês*, H. *ihkipe k̄j-jês* bárki; H. *ihkipe k̄uchte* bárki; Sk. *âhkepe m̄j-jês*, H. *ihkepe m̄j-jês* bárki, bármi, bármily.

St. *soqm̄s*, F. *sôm̄s* valamely, némely, valaki, egy; J. *m̄uete*, *m̄u^ute*, plur. *m̄uet*, *m̄u^ut* némely, néhány; U. *ains* néhány; H. *noude* néhány; St., J. *kall̄e*, St., F. *kall̄e* néhány; sok, sokan; J. *moqt̄t̄e* sok; St., Sk. *jên̄s*, plur. *jên̄h*, J. *jên̄s*, plur. *jên^u* sok (comp. *jên̄ep̄s* több; *jên̄emus* legtöbb); St. *kall̄ek* sokan; St. *kâpp̄âc̄ek*, *kâpp̄âc̄ek*, U. *kâp̄ice*, *kâp̄ce*, St. *kâpp̄â*, J. *kâpp̄ok*, U. *kâp̄ok* ketten, mindaketten, mindakettő, mindkét; F. *kôppaseks*, *koppaseks* mindakettő, mindkettő; St. *fârht̄s*, *fêrht̄s*, J. *fârhn̄s*, *fêrhn̄s* minden; St., J. *kâihk̄s*, U., H. *kaik̄s* mind, minden (omnis); J. *kaiks*, F. *kaihks*: *mij̄e^u k.* mi mind; St., F., Sk., U. *t̄u^un̄s*, H., U. *t̄u^uŋ̄s*, plur. *t̄u^un^u*, U., H. *t̄u^uŋ^u* mind, minden, egész; St., F. *kâihk̄s t̄u^un̄s*, J. *t̄u^un̄s kâik̄s*, *t̄u^un^u kâik* valamennyi, minden; F. *kaiks-t̄u^un̄s*, U. *t̄u^uŋ^u-kaiks*, Sk. *t̄u^unes-kaiks* (allat. plur. *t̄u^unesit̄e kâiksit̄e*) id.; H. *kâre* minden.

St., J. *jâc̄â*, *jêc̄s* más, másik; St. *jâc̄âk̄s*, St(t). *jâc̄ât̄e* id.; St., F., Sk. *mupp̄e*, *mupp̄e*, U., H. *nupp̄e*, *nupp̄e* más, másik; második;

St. *sinsatnân*, *sênsit̄n̄in* egymásnak, egymáshoz; U. *kask̄om* egymást (*wuin̄h k.* látjuk e.); F. *kask̄om̄s* (*tah ar̄cs kâmpa ar̄ret k.* ök jók legyenek egymáshoz); U. *kask̄ems*, *kašk̄ems*, H. *kask̄oms* egymást; egymás között (*tah wuin̄eh k.* látják egymást; *tah k̄ekt̄s kraīit̄s alâmuč trâhtam̄n̄e k.* a két szomszéd ember czivakodik (pöröl) egymással; H. *tah kârmânejjeh kask̄oms warjašijjin* az emberek egymásra néztek); H. *kask̄omse* (*wilt̄e^u pâhçem k.* a fiút maguk közé veszik).

Mondatszerkesztő segédszók.

A) Önálló kötőszók:

Mellérendelt mondatok kötőszavai: St., F. *jah*, *jâh*, St., F., U. *jêh*, St., J. *jih*, U., H. *ih* és; St. *o*, *ô* és; Sk. *konn̄s*, *konn̄s* és; St., J. *jêss* is, szintén, aztán, meg, pedig, hát; U. *sân̄l̄e*, *sên* aztán | St. *jâll̄eh*, F., Sk. *jill̄*, Sk., U. *helle*, *hell̄*, F. *el* vagy | J., St. *mân*, H. *mân̄ne* de, hanem, azonban; Sk. *lâikan* mégis, U., H. *lêk* mégis, *ij...l.* mégsem; St. *ânto*, F. *ânto* St. még... is, söt, F. mégis | Sk. *ihk̄e*, *ihke*, *jihke* ugyanis | *tâll̄e*, *till̄e*, *tlje*, *tje* hát, tehát.

Alárendelt mondatok kötőszavai: St., J. *att̄s*, U. *aht̄s* hogy; St. *iht̄e*, H. *ihte* hogy; St. *ihk̄e*, *ihke* id.; Sk. *helle*, *hell* hogy; St., F.

ača- hogy, «ut» finale (személyragozását lásd az igeragozásnál); Sk., U. *uktè*, *ukte* hogy, damit, dass; F., U. *sats*, *sat* id.; F. *suole'* id. | St., J. *kuh* (időhatározó és hasonlító kötőszó): mikor, midőn, amint; mint; St. *autsne k.*, U. *autsn k.* mielőtt; St. *fjõre k.* mielőtt; St. *minñehn k.*, H. *manñan k.* miután; F. *tallã' k.* mihelyt; J. *ãn k.* mint, mintsem; H. *ãmtê k.* úgy mint; — St., F., Sk. *kussè* midőn, mikor, ha; St. *kuččè* id.; J., St. *kuktê* ahogyan, amint, mikor, midőn, ha, hogy, úgy hogy, mivel, minthogy; St., J. *juktê*, *jukte* mivel, mert, minthogy, mikor, hogy, úgy hogy; Sk., U. *armè*, U(m). *armude*, F. *arr* ha, mikor, hogy; U. *annãn*, *ennãn* míg, mire, mielőtt; U. *sějjan* míg, mielőtt; St. *fjõr.* *fjõre*, *fjõren*, F., U., Sk. *fjõren* id.; St. *auõtsnε* *fjõre* mielőtt; U., H. *mãdan*, U. *mãdans* míg, mi alatt, mivel | F. *muito* mivel: H. *ãmmè*, *ãmmè* ha; F. *jus*, St., J. *jess* ha; U. *viss* id.; — U. *ihkè mai* ámbár; — *kuh* mint: J. *ãn*, U. *ãn* id.; H. *ãmmtê*, *ãmmõtê* a hogyan, a mint; *ã. kuh* úgy amint; St. *õkuh*, *ũkuh*, *oku'*, *uku'* mint, mintha. — F. *ãltnãn* amennyire, ahogyan; — Sk. *tiss* — *tiss* mennél — annál.

B) Enclitikus kötőszók és nyomatékosító particulák:

1. Tagadó particulák: St., J. *kanñã*, *kanñ*, *kenñã*, J. *ken*, F., U. *konnε*, F. *konn* «is» (pl. F. *mãnnε* *mielh kanñã* v. *im mãnnε* *mielh kanñã* nem tudom; St., J. *ĩ mĩ k.* senki sem, semmi sem); — St., Sk. *kuh*, F. *koh* id. (*ičci k.* *mãhtê* *supestallet* nem tudott beszélni); U. *kih* St(t). *kj* id. (*mannε* *talow' kih* nem jövök; *ĩ. . kie kih* senki); — St. *aiñie*, *ãñie*, *-ie*, St., F., Sk. *-nε*, Sk. *-n* id. (St. *ičcin* *aiñie* *tairèh* *kennã* nem tudták; F. *ẽ-ne* *jaks* *kanñã*, St. *ĩj-ñe* *jaks* *kenñã* nem érte utól; Sk. *ičcè-n* *mann* *kann* *kuhkelte* *tãstè* nem oly messze onnan); — Sk., R. *missε*, U., H. *minñè* (tiltó mondatokban): *ullum* *missε* *mannε* *tarejam* semmikép se tegyem; *ĩjic* *minñè* *wacçih* ne menj; — *-m* (v. *-ãm*?): Sk. *tãllõ-m* (tagadó alakú, de fõlszólító értelmű mondatokban: *t. iepu' wacçih* menjünk!); tagadó igéhez járulva ugyanilyen értelemben vagy tagadólag is: *ẽmmε-m* *poçsket* hisz kimehetek; *ẽmmεm* *viełè* *ĩčcèn* *pãtnεk* *nãhkεt* nem költöm többé a pénzemet; *ẽžã-m* *poçsket* hisz kimehetsz; *ẽžãm* *mannom* *fatterinè* *šit'* nem akarsz engemet komának?); — Sk., U. *k-* (a tagadó ige elé járulva): *k-ih* (*k-ih* *wuñé* nem látod; *k-all'* *lẽm* *ĩčcèn* *willokom* *tũnε* *tãllẽmε* nem ajándékoztam el a vadrénszarvasomat mind).

2. Kérdő particulák: St., Sk. *takka*, Sk. *takã*, *takk*, U. *kã*, *ka*

vajjon, -e?; St. *maitè* id.; St., J. *mah* 1. id., 2. nyomósító (F. *mah tamtè jèset fèlèm* ismerd el hibádat): Sk. *mihk* vajjon, ugyan.

3. Nyomósító particulák: St. *pō, pu* (*tatnε pō òèc' paihpāp* hiszen te megkaptad a sípot); St. *se* (*tah se lie' para saievui nieit'* ime ezek *saiivo*-lányok): F. *hō*, Sk. *ho* (F. *tāll hō pissema* hisz már] most megsült; *mah leū-ho kanakalacēen taktεε tannè rārešn* vajjon a királylány ezen a nézetem van-e?); Sk. *huk* (*tāllā huk tāsñè štērie* akkor hát ott visszatartotta).

Indulatszók, hangutánzók.

St. *puarεk*, U. *puerεk*, H. *puerg* (üdvözlő formula találkozásnál); St., Sk. *kaunete*, F. *kōnāt*, H. *kounεt* (üdvözlő formula az elválásnál); F. *nōnō* id.; St. *kū^ul'* ime, halld, biz; — St., U. *mājič* ime, sieh, nun; — St. *nō*, Sk. *nā* no; — Sk. *thūl' rākōn-kallērā'kōn* (káromkodó formula); — Sk. *tappta-mānnta* hejhuj! — U. *cū-cū* gúnyoló szócska: — St. *huhū* hu! (ijesztő szó); — o oh! — St. *uffuv* oh! jaj! — U., H. *ass tuhkā* kusti! (kutya elkergetésére); — *krā* (holló hangját utánzó szó).

Az igeragozás.

Igető.

A déli lapp igek, úgy mint a névszók, két csoportra oszlanak: egyenlő és egyenlőtlen tagú tövekre.

Az egyenlő tagú igéknél az északibb lapp nyelvjárásokban, pl. az arjepluogiban (l. Svéd-lapp nyelv VI. k. XXXI. lap) megkülönböztetünk: 1. *-é* tövégűeket, mint *pāhté-* jönni; 2. *-a* tövégűeket, mint *kulla-* hallani; 3. *-o* végűeket, mint *pārro-* enni; és 4. *-ū* (*u*) végűeket, mint *éōžžū-* állni.

Ezek a tövégzetek az arjepluogi nyelvjárásban már az infinitívus *-t* képzőjének elhagyásával is világosan kitűnnek: *pāhté-t*, *kulla-t*, *pārro-t*, *éōžžū-t*. A déli lapp nyelvben azonban az eredeti tövégzet az infinitívusban már nem tűnik elő. Sk., U., H.-ban a kéttagú tövek főnévi igenevének végzete általánosan *-ih* (= *i-h*), melyben az *i* az eredeti *ê*, *a*, *o*, *ū* tövégi magánhangzókat egyaránt helyettesíti; pl. *pūetih* = *pāhtét*; *kū^ulih* = *kullat*; *ṭamātih* = *to^bdot*; *āčēih* = *āžžūt*. Skalstugantól északra, a mint odaváló

lappokkal való néhány órai érintkezés közben meggyőződtem, a magánhangzó ugyanaz, vagyis *i*, esakhogy a *h* helyett legtöbbször eredetibb *t* lép föl s a fentebbi szók infinitivusa így hangzik: *pōqtēt*, *kū^ulit*, *ṭamatit*, *ḡccit*. Ez az infinitivusi *t* képző tovább északra, Frostvikenben és Stenselében mindig megmarad, a magánhangzók azonban már kezdenek különödni. Frostvikenben az *-ē* tövűek infinitivusában a *t* előtt kivétel nélkül *e*-t találunk; az *-a* tövűeknél a *t* előtti magánhangzót majd *a*, majd *e* s egy-két esetben *o*-nak jegyeztem föl. Minthogy könnyen lehet, hogy a magánhangzók színezetét nem jól hallottam, úgy mint az *ε* (eredetibb *a*) végű névszóknál tettem, az infinitivus előtti különböző magánhangzót közösen itt is *ε* betűvel jelzem, vagyis *kū^u!εt* hallani, *mēnnεt* menni stb. Megjegyzem azonban, hogy egyes esetekben a délibb *-ēt* (*-it*) végzet is hallható; pl. *ṭamatēt* tapint. Az *-ū* tövűeknél a *-t* előtt részint *a*, részint *e* s nagy ritkán *u* magánhangzó is van: pl. *arrat* lenni: arjepluogi *orrūt*; *ḡccet* kapni: arj. *āḡḡūt*; *ṭarējet* tenni: lpF. *doarjot*; *kātut* eltűnni: arj. *kāhtūt*. — Stenselében az *-ē* és *a* tövűeknél szintén *e*, *é* van a *t* előtt, az *-ū* végűek azonban itt már az infinitivusban is föltüntetik az eredeti *u*-t; pl. *orrūt* lenni; *ṭaalōvūt*: arj. *to'lovūt* követni, üldözni; *tarejūt* tenni stb. Az *u* helyett azonban elég gyakran *e*-t is találunk a *t* előtt, mint *ḡccet*: arj. *āḡḡūt*; *pūset*: arj. *pūssut* fújni; *viāset* v. *viāsut*: arj. *vēssūt* élni.

A déli lappságban tehát, a mint látjuk, az infinitivus *t*-je előtt levő magánhangzó általában kiegyenlítődött, a ragozásban azonban azért itt is megtaláljuk az északibb lappságnak felsorolt töveit. Itt is megkülönböztethetünk 1. eredeti *-ē* tövűeket, mint *jēlē-* (infin. Sk., U., H. *jēlēh*, F., St. *jēlet*: Arjepluog *ēllē-t*) élni; 2. *-ε* (eredeti *a*) tövűeket, mint *pājε-* (infin. Sk., U., H. *pājih*, F., St. *pājet*: Arj. *pādda-*, *pāja-*, infin. *pādda-t*) hagyni; 3. *-ū* tövűeket, mint Sk., U., H. *kātā-*, F., St. *kāte-*, *kātu-* eltűnni: Arj. *kāhtū-*, *kātū-*, inf. Sk., U., H. *kātih*, St., F. *kātet*, *kātut*: Arj. *kāhtū-t*). Ez az eredeti *ū* a ragozásban csak Stenselében van meg még, a többi déli lappságban, ill. egész Jemtlandban azonban *ā*, *a* lép föl helyette; pl. J. *arrajem* voltam = St. *orrūjip*. — Külön *-o* végű töveket a déli lappság nem ismer. Ezek itt nem váltak külön az *-ε* tövűektől.

A déli lappságban az egyenlő tövű igék csoportjába soroz-

hatjuk az északi lappságnak azon egyenlőtlen tagú töveit, melyek a ragozás bizonyos alakjaiban kéttagúak, némely alakjaikban pedig *j*-vel bővülő három tagú tövet tüntetnek föl, mint arjepluogi *säddi*- küldeni: præs. plur. 3. *säddije*; *svärru*- felelni: præs. plur. 3. *svärruje*. Az ilyen igékhez ugyanis a déli lappságban ugyanazok a ragok járulnak, mint a többi egyenlő tagúakhoz. Csak az *-i* tövégekhez járul a jelen idő egyes sz. 3. személyében az ered. *je* végzet, mint *sëtti*- dobni: præs. s. 3. *sëttije*.

A déli lapp egyenlő tagú igéknél a tövégzet szerint összesen ötféle tövet különböztethetünk meg: 1. *-ê* tövégeket; 2. *-e* (ered. *a*); 3. *-û*; 4. *-u*; 5. *-i* végűeket.

Az egyenlőtlen tagú igék részint *egy*-, részint háromtagúak. Egytagú csak kettő van: *lie*- lenni és *ie*- tagadó ige. A többtagú igék az infinitivus *t*-jét minden nyelvjárásban megőrzik és előtte részint rövid *i* (*é*, *e*)-t, részint hosszú *ī* (*ī'*)-t tüntetnek föl; pl. St. J. *patnenit*, *patnenī't*, U., H. *pa'aneni't* elsülyedni. Az északi lappságnak azon *j* tövű egyenlőtlen tagú igéi, melyekben a *-j* előtt hosszú *ā* magánhangzó van, a déli lappságban a *j*-t a ragozásnak minden alakjában megtartják; pl. arjepl. *oōda*-, *oōdāje*- infín. *oōdā-t*: déli lapp *oarājēt* lefeküdni: præt. s. 1. *oarājēm* stb.

Hangváltozások az igeragozásban.

1. Egyenlő tagú igéknél.

Az igeragozásnál a *tő* belsejében a következő szótagbeli *ê*, *ā* (*a*), *i* és *u* magánhangzók ugyanazokat a változásokat idézik elő, mint a melyeket a névragozásnál láttunk. E változásokat a jemtlandi területen legrészletesebben a skalstugani nyelvjárásban figyeltem meg s példáimat nagyobb részben innen fogom idézni.

Az *ê* hatása.

A tövégi *ê* előtt Skalstuganban és WIKLUND szerint Offerdalanban is, a többeli *a* magánhangzó, bármilyen eredetű, *ā*, *ä*-re, a hosszú *ā* pedig *ā*, *ä*-re változik. Ez a változás az *-ê* tövű igéknél a jelen idő egész kettős és többes számában, továbbá a multnak minden számában és személyében megtörténik, az *-e* tövéeknek azonban csak a jelen idő kettős és többes számának minden személyében. Az *-ê* tövű igéknek infinitivusában is megtaláljuk e vál-

tozást, mert eredetileg *é* volt a mai *i* helyén; pl. *wäččih* menni: Arjepluogi *vazzgēt*; *wältih* venni: arj. *valltēt*; *ħättih* megölni: arj. *koddēt*. A tövégi *é* különben más helyen is eltűnt egyes ragozási alakokban, de azért a hatása megmaradt. A változásra példák: a) *-é* tövűek: *wäččē-* menni: praes. dual. 1. *wäččēn*, 2. *wäččētn*, 3. *wäččē'*; plur. 1. *wäččēw'*, 2. *wäččēte*, 3. *wäččē'*; praet. *wäččējim* stb.; — *ħättē-* ölni: dual. 1. *ħättēn*, 2. *ħättētn*, 3. *ħättē'*; plur. 1. *ħättēw'*, 2. *ħättēte*, 3. *ħättē'*; praet. *ħättējim* stb.; — *čälē-* írni (arj. *čällē-*): dual. 1. *čälēn*, 2. *čälētn*, 3. *čälē'*; plur. 1. *čälēw'*, 2. *čälēte*, 3. *čälē'*; praet. *čälējim* stb.; — b) *-ε* tövűek: *uammε-* (infin. *uammih* = arj. *uammāt*) szopni: dual. 1. *uammēn*, 2. *uammētn*, 3. *uammē'*; plur. 1. *uammēw'*, 2. *uammēte*, 3. *uammē'*; de praeteritum: *uammijim* stb.; *nahkε-* (infin. *nahkih*: arj. *nohkot*) elmúlni: dual. 1. *nāhkēn*, 2. *nāhkētn*; plur. 1. *nāhkēw'*, 2. *nāhkēte*, 3. *nāhkē'*; — *čāyε-* (infin. *čāyih*: arj. *čākyat*) belépni: dual. 1. *čānēn*, 2. *čānētn*; plur. 1. *čānēw'*, 2. *čānēte*, 3. *čānē'*.

Az *ā* (*a*) hatása.

A következő szótagbeli *ā* hatása a megelőző szótag magánhangzójára 'az egész déli lappságban észlelhető. Ez az eredeti hosszú *ā* nem marad meg mindig ebben az alakjában, hanem nyelvjárásonkint félig hosszú *á* v. rövid *a* lesz belőle, a befejezett cselekvés igenevében pedig *o*, *á*, *u* (= *o*), *ε* is föllép helyette. A többeli magánhangzó az *ā* hatása folytán az *-é* tövű igéknél a jelen idő egyes szám 1., 2. és 3. személyében s a befejezett cselekvés igenevében, az *-ε* tövűeknél pedig csak a jelen idő egyes sz. 3. személyében változik. A változások a következők:

1. Rövid *i* magánhangzó *ä* (*ü*, *a*)-re változik; pl. *-é* tövűeknél: Sk. *pissih*, U. *pışsih* sütni: praes. s. 1. Sk. *pässam*, U. *pässam*, 2. Sk. *pässä'*, U. *pässü'*, 3. Sk. *pässä*, U. *pässä*; part. praet. Sk. *pässoma*, U. *pässoma*; — *-ε* tövűeknél: Sk. *pissēt*, U. *pissih* mosni: praes. s. 3. Sk. *pässä*, U. *pässä*; *šittih* lenni: praes. s. 3. *šättä*, *šatta*; *pillih* félni: *pällä* stb.

2. Hosszú *i* (*i'*) hangzó *äi* (*äi*, *ai*)-ra változik; Stenselében az *i* helyett többször *ei* van, mely *ai* (*äi*)-ra változik pl. *-é* tövűeknél: *ħättih*, *ħ'ättih* köszönni: praes. s. 1. *käiētām*, 2. *ħäiētä'*, 3. *ħäiētä*; p. praet. *käiētāma*; Sk., U., H. *jättih*, *j'ättih*, St. *jaihet* elötűnni, megjelenni: praes. s. 1. Sk., U., H. *jäiētām*, 2. *jäiētä'*, 3. *jäiētä*, St.

1. *jaihtāp*, 2. *jaihtā'*, 3. *jaihtā*; — *-ε* tövüeknél; U., Sk., H. *sītih*, *sī'tih*, F., St. *sī'htet* v. *seihtet* akarni: præs. s. 3. *saiřtā*, *saiřtā*, F., St. *saiřtā*, *saiřtā*; *řpīh*, *ř'pīh* venni, fogni: præs. s. 3. *řāčřpā* stb.

3. Rövid *u* (*u*, *ü*) hangzó *a*-ra változik. Stenselében, Frostvikenben pedig néha *ā*-ra; pl. *-ē* tövüeknél: *utne-* habere: præs. s. 1. J. *atnām*, St. *atnāp*, 2. *atnā'*, 3. *atnā*; p. præt. *atnema*; *juhtε-* (*juhtε-*) költözködni: præs. s. 1. Sk., U., H. *jahtām*, F. *jāhtām*, St. *jāhtāp*, 2. Sk., U., H. *jahtā'*, F., St. *jāhtā'*, 3. Sk., U., H. *jahtā*, F., St. *jāhtā*; p. præt. Sk., U., H. *jahtāma*, F., St. *jāhtāma*. — *-ε* tövü igét e változással nem jegyeztem föl.

4. Hosszú *ū* (*ū^u*) hangzó *au*-ra, kivételesen *ou*-ra változik; pl. *-ε* tövüeknél: *jūkih*, *jū^ukīh*, *jū^ukēt* inni: præs. s. 3. *jaukā*; *ķū^ulīh*, *ķū^ulet* hallani: præs. s. 3. *ķaulā*; — *sūwih* zúgni: præs. s. 3. *souwā*. — Ez utóbbinál az *ū*: *ou* változást a part. præt. ritiben és a gerundiumban is megtaláljuk: *souwuma*; *souwumēnē*. — *-ē* tövü igét e változással nem jegyeztem föl.

5. *ie* tőhangzó *ēā* (*ēā*)-ra, néha *īā*-ra, az *ē* (= *ʼe*) diphthongus pedig *ī* (= *ēā*, *ēā*)-re változik; pl. *-ē* tövüeknél: *řēlih* élni: præs. s. 1. *řēālām*, 2. *řēālā'*, 3. *řēālā*; p. præt. *řēālāma*; *ķēwih* bírni, posse: præs. s. 1. *ķēwām*, 2. *ķēwā'*, 3. *ķēwā*; p. præt. *ķēwāma*; *ķēsīh*, St. *ķēset* húzni: præs. s. 1. *ķīāsām*, St. *ķīāsāp*, 3. *ķīāsā*, *ķīāsā*. — *-ε* tövüeknél: *řēihtih* illeni: præs. s. 3. *řēāhtā*, *řēāhtā*; *řēijih* tenni, helyezni: præs. s. 3. *řēājā*, *řēājā*; — *čēkēih* rügni: præs. s. 3. *čākkā*; *řēkēih* meglesni: præs. s. 3. *řākkā*. *nēiřkih* ellentmondani: *nāiřkā* stb.

6. *ūo*, *ūe* (*ūo*, *ūo*, *ūo*, *ūo*, *ūö*) diphthongus Sk., U., H.-ban az *-ē* tövüeknél *ūā*-re. Undersäkerben ezenkívül még *uā*, *uā*-re is változik; pl. *uūēēih* löni: præs. s. 1. *uūāčām*, 2. *uūāčāh*, 3. *uūāčā*; U. *uūāčām*, *uūāčāh*, *uūāčā*; p. præt. *uūāčēma*, U. *uūāčēma*; *uūējīh*, *uūājīh* kocsin stb. menni: præs. s. 1. *uūājām* stb. — Az *-ε* tövüeknél az *ūo* részint *ūq*-ra (Sk.), részint *uā*-re (U.), részint *ēā* (Sk.), *īe*-re változik; pl. Sk. *ūūowih* megnyúz, levág: præs. s. 3. *ūūqwā*, U. *ūūwā* v. *ūūwā*; *nūōlih* feloldozni: præs. s. 3. *nūqlā*; *ķūerih* nyomot követ: præs. s. 3. *ķūgrā*, U. *ķūārā*; *ķūōčih* mászni: præs. s. 3. *ķēāca*; *čēōhpīh* vágni: præs. s. 3. *čēāhpā*, *čēāhpā* v. *čūōhpā*, U. *čēhpā*, *čēāhpā*.

7. *uī* (*uē*, *uē*) diphthongus Sk., U., H.-ban *uī*-re változik; pl. *-ē* tövüeknél: *uūlķih* menni: præs. s. 1. *uūlķām*, 2. *uūlķā'*,

3. *wuálkā*; p. præt. *wuálkama*; *puáktih* hozni: præs. s. 1. *puáktam*, 2. *puáktā*, 3. *puáktā*; p. præt. *puáktama*. — ε tövű igét e változással nem jegyeztem föl.

8. Eredetibb *uó*-ból lett *u* Sk.-ban az $\hat{e}$ tövűeknél *u*-re változik; pl. *pulltih* égetni: præs. s. 1. *puálltam*, 2. *puállta*, 3. *puálltā*; p. præt. *puálltama* (vö. az előbbi ponttal).

9. *ūo* (eredeti *ōq*) diphthongus *oq*-ra változik; pl. $\hat{e}$ tövűeknél: *ūorih* alunni: præs. s. 1. *ōqram*, 2. *ōqra*, 3. *ōqrā*; p. præt. *ōqroma*; *uostih* venni, vásárolni: præs. s. 1. *ōqstām*, 2. *ōqstā*, 3. *ōqstā*; p. præt. *ōqstoma*. Ide tartozik a hasonló eredetű *ūe* diphthongus a *pūctih* jönni igében: præs. s. 1. *pōatam*, 2. *pōatah*, 3. *pōatā*; p. præt. *pōatama*; — ε tövű igét e változással nem jegyeztem föl.

10. *úi* (= ered. *uoi*) diphthongus az $\hat{e}$ tövűeknél az egész déli lappságban *uīi*, *uīi*-ra változik; pl. *wuīnih* látni: præs. s. 1. *J. wuīnām*, *St. wuīnāp*, 3. *wuīnā*, *St. wuīñnā*, *wuīñnā*; p. præt. *wuīnāma*; *luītih* eresztetni: præs. s. 1. *J. luīitam* v. *luīitām*, *St. luīihtāp*, 3. *luīitā*, *luīitā*; p. præt. *luīitema*, *luīitema*. — Az ε tövűeknél Sk.-ban az *ūi* diphth. *ōi*-re változik; pl. *jūīkih* dalolni: præs. s. 3. *jōīkā* (de így is: *jūōīkkih*: præs. s. 3. *jūōīkā*). U.-ban az *uoi* triphth. különben megmarad s a 3. személyben *eīi* változtatást is följegyeztem; pl. *čuōīčekih* hótalpon futni: præs. s. 3. *čuōīčekū* v. *čuēīčekā*.

Az *u* hatása.

A következő szótagbéli eredeti rövid *u* előtt, mely ma legtöbbször ε -re változott, a tőszóbeli magánhangzó szintén változni szokott, még pedig a jelentő mód jelen idejének egyes sz. 3. személyben s rendszeren a bef. cselekvés igenevében is. E változások a következők:

1. Hosszú *ā* hangzó *ō*-ra változik; pl. *St. kātet*, *kātut*, *Sk., U., H. kātih* eltűnni, odamaradni: præs. s. 3. *kōtε* (vö. WIKLUND: Entwurf einer urlappischen Lautlehre 160. l.), de *kāta*, *kātū* is; p. præt. *kōtoma*, *St. kōtumq*.

2. Eredeti rövid *a* hangzó *o*-ra változik; pl. *sarnih* mondani: præs. s. 3. *sornε*; p. præt. *sörnoma*.

3. Eredeti *u*, *o*-ból lett *a* hangzó *u* (*o*, *o*)-ra változik; pl. *St., F. tarējet*, *Sk., U., H. tarējih* tenni: præs. s. 3. *turujε* (de *St. tarēju*,

toröju, R. *ṭurūju* is); p. præt. *ṭurūjuma*; *ḵahcīh* parancsolni: præs. s. 3. *ḵuhčē*; p. præt. *ḵuhčēma*; *ṭaṣsih* fújni: præs. s. 3. *ṭuṣṣē*; *arrih* lenni: *orrē*, *urrē*; *táitih* csinálni: præs. s. 3. *ṭoitē*.

4. Eredeti *a*-ból (ill. *i*-ből) lett *á*, *ä* *ü*-re változik; pl. *káhčīh*, *káhčīh* felakasztani: præs. s. 3. *ḵühčē*; *süülčīh* elfáradni: præs. s. 3. *süülčē*; p. præt. *süülčōma*; *nüllčīh* ugorni: præs. s. 3. *nüllčē* stb. — St.-ben hasonló eredetű *a* hang *u* (*o*)-ra változik; pl. *ḵjalčjet* kiált: præs. s. 3. *ḵjuleje*, *ḵjoloje*.

5. *au* diphthongus *ū* (*ü*)-ra; pl. *ḵjāunih* felakasztani: præs. s. 3. *ḵjūnē*; p. præt. *ḵjūnoma*; *ṭāuwih* gyógyítani: præs. s. 3. *tāuē* (de *tāuwā* is); p. præt. *tāuuma* (de: *ṭāuwuma* is).

6. *ēa* (eredetibb *ēe*) diphth. *ō*-re változik; pl. *čvārih* sírni: præs. s. 3. *čōrō* (de: *čōrāk* is).

7. *ōq* diphth. *ō*-ra változik; pl. St. *kōqret*, *kōqrut*, Sk., U., H. *ḵōqrih* varrni: præs. s. 3. *ḵōrē*; p. præt. *ḵōroma*; St. *tōqret*, *tōqrut*, F. *ṭōarēt*, Sk., U., H. *ṭōqrih* harcolni: præs. s. 3. *ṭōrē*, *ṭōrrē*; p. præt. *ṭōroma*, *ṭōrrōma*.

8. *ā* (= ^o*q*, ^u*q*) diphthongus szintén *ō*-ra, ill. félig hosszú *ó*, *á*-ra változik; pl. *čēčēt*, *čēčīh* kapni: præs. s. 3. *ōčēē*; p. præt. *ōčēēma*; *ḵākkīh* horgászni: præs. s. 3. *ḵākkē*; p. præt. *ḵākkōma*; *ḵāiēwih* meríteni, kimerni: præs. s. 3. *kōiōvu*; St. *āiēset*, Sk. *ḵāiēsih* képesnek lenni: præs. s. 3. St. *ōisē*, Sk. *hōisē*. — Ugyane csoportban a *čāčēčēt* állni igének *ā*-ja nemcsak *ó*-ra, hanem *ō*-re is változhatik: præs. s. 3. *ōčēčē*, *ōčēčū* v. *čōčēē*; p. præt. *ōčēčōma* v. *čōčēēma*.

Az *i* hatása.

A ragbeli *i* hatása a præteritumban érvényesül. Jemtlandban kevés adatom van e hatás kimutatására s úgy látszik, kisebb terjedelmű. Én legalább nagyobb részt *-ū* tövűeknél találtam s csak egy példában *-ē* tövű igénél is. A jemtlandi területen az igéknek kétféle mult időbeli alakja van: egy rövidebb *i* (*ē*) képzővel és egy teljesebb *-je* képzővel (l. Igeidők és igemódok cz. fejezetet). A rövidebb mult ritkább használatú s talán azért van rá kevés adatom. Az *i* előtt Jemtlandban a mult idő minden számában és személyében a következő változások történnek:

1. *-ū* tövűeknél: a) *a*: *u*-ra; pl. *ṭarējih* tenni, csinálni: præt. s. 1. *ṭurūjēm*, 2. *ṭurūjih*, 3. *ṭurūji*; dual. *ṭurūjimen*; plur. *ṭurūjimū* stb. (Másik præt. *ṭarējajim*, *ṭarējajih* stb.); — b) *ēa*: *ō*-re; pl.

ččarih sirni: praet. s. 1. *ččorijim* stb. (Másik praet. *ččarajim* stb.); — *e) ŷ (°q, °g) : ö*; pl. F. *ččrvut* kiáltani: praet. s. 1. *ččorvim* stb. (másik mult: *ččrvajem* stb.); *ččaphih* törni: praet. s. 1. *ččöpkim* stb. (másik mult: *ččöpkajim*).

2. -*ê* tövüeknél: *q : u-ra : wqttih adni*: praet. s. 1. *wuttim*, 2. *wuttih* stb. (másik mult *wattijim* stb.).

Sokkal kiterjedtebb az *i* hatása a megelőző szótag magánhangzójára a stenselei nyelvjárásban. Itt az *i* hatása folytán az egész mult időben következő változások történnek:

1. A rövid *a* magánhangzó *ä*-re, a hosszú *ā* pedig *ä* (*ē*)-re változik; pl. -*ē* tövüeknél: *waltet* (tő: *waltē-*) venni: praet. s. 1. *wältip*, 3. *wälti* stb.; *jāmet* (tő: *jāmē-*) meghalni: praet. s. 1. *jāmiip* stb. — -*ε* tövüeknél: *kaunzt* találni: praet. s. 1. *kāumiip* stb.; *pājzt* hagyni: praet. s. 1. *pājijip*.

2. Az *a* hangzó *i* (*ē*)-re változik; pl. -*ē* tövüeknél: *kalēmet* (tő: *kalēmē-*) fagyni: praet. *kilēmiip* stb. — Más tövü igét e változással nem jegyeztem föl.

3. Az *q* magánhangzó *ū*-ra változik; pl. *wqttet* (tő: *wattē-*) adni: praet. *wuttijip* stb.

4. Az *īe* diphthongus *ī*-re változik, az *ē* (= *ē*) diphth. pedig *ī*-re; pl. -*ē* tövüeknél: *kīeset* húzni: praet. *kīisijip* stb.; *jīhtet* mondani: praet. *jīhtijip* stb.; — -*ε* tövüeknél: *pīeset* szabadulni: praet. *pīsijip* stb.; *līihket* önteni: praet. *līhkiip* stb.

5. Az *ōq* diphthongus *ō* (*ō*)-re, az *ū* (= *ōq*) pedig *ō*-re változik; pl. -*ē* tövüeknél: *pōqtet* jönni: praet. *pōqtiip* stb.; — *ū* tövüeknél: *ūččēt* kapni: praet. *ūččijip* stb.

6. Az *īa* diphth. *ī*-re változik; pl. -*ū* tövüeknél: *vīajut* megreszegedni: praet. *vīsijip*. — Más tövüeknél ilyen változást nem jegyeztem föl.

7. Az *ūo*, *ūe* diphth. *ū*-ra változik; pl. -*ē* tövüeknél *vūēčet* löni: praet. *vūēciip* stb. — Más tövü igét e változással nem jegyeztem föl.

8. Az *uo* (*ue*, *ui*) diphth. *ū*-ra változik szintén csak -*ē* tövüeknél; pl. *puoktet* hozni: praet. *pūktiip* stb. *kuettet* hordani, vinni: *kūttēip* stb.

2. Az egyenlőtlen tagú töveknél.

Az egyenlőtlen tagú igerötveknél, ép úgy mint a hasonló tövű névszóknál, a második szótag hosszú *ā* és *ē* (*ie*)-je változik, még pedig a következőképen:

A hosszú *ā* hangzó *ε*-re, az *ē* pedig *e*-re rövidül a praes. s. 1., 2. és 3. személyében, ezeken kívül azonban, főleg Stenselében, gyakran a praesens kettős és többes számában is. Ez a rövid *ε* és *e* ugyanitt többször egészen el is vész; pl. Sk., U., H. *čahkšit* ülni: praes. s. 1. *čahksεm*, 2. *čahks'*, 3. *čahksε*; dual. 1. *čahkāsēn* v. *čahksēn*; praet. St. *čahkāšip*, J. *čahkāsim* stb.; St. *čājanit* eltévedni: praes. s. 1. *čājenup*, 2. *čājen*, 3. *čājene*; praet. s. 1. *čājanip*, 2. *čājanih* stb.; Sk. *källāsit* fekünni: praes. s. 1. *källεsεm*, 2. *källεs*, 3. *källεsε*, dual. 1. *källāsēn*, 2. *källāsētete*; praet. *källāsīm* stb.; — *ē*: *e*: Sk. *nüllēhtit* elbolondítani: praes. s. 1. *nülletem*, 2. *nüllet*, 3. *nüllete*; dual. 1. *nüllēhtin*; praet. s. 1. *nüllēhtim* stb.; *jästētēt* fejni: praes. s. 1. *jäststεm*, 2. *jästst*, 3. *jäststε*; plur. 1. *jästētēpuh*; praet. s. 1. *jästētīm* stb.; St. *rārēstit* tanácsolni: praes. s. 1. *rārestup*, 2. *rārest*, 3. *rārestε*; praes. s. 1. *rārēstip* stb.

Mássalhangzóváltozások az igeragozásnál.

A magánhangzóváltozásokkal kapcsolatban, megfigyelésem szerint, a déli lappság skalstugani és undersåkeri (Dovre-fjeldi) területén néha sajtáságos mássalhangzóváltozások is történnek.

1. Az *l* v. *ll* (*l̥* v. *ll̥*) mássalhangzó közvetlenül *t* előtt *l'* v. *ll'*-yé változik az *-ē* tövű igéknél, valahányszor a következő szótagban *ē* van, vagy eredetileg volt; pl. *waltih* venni (tő *waltē-*): dual. 1. *waltēn*, 2. *waltēn*, 3. *waltēh*; plur. *waltuh* v. *wältuh*; praet. *wältējim* stb. (de praesens s. 1. *waltām*, 2. *waltā'*, 3. *waltā*); — Sk. *pälltih* (tkp. *puälltih*), Dovrefjell *pälltih* megijeszteni: Sk. *pälltēn*, D. *pälltēn* stb., praet. *pälltējim*, *pälltējim* stb. (de praes. 1. *pälltam*, 2. *pälltā'*, 3. *pälltā*); — Sk. *pułltih*, D. *pułltih* égetni: praes. dual. 1. Sk. *pułltēn*, D. *pułltēn*; plur. 1. Sk. *pułltū'*, D. *pułltū'*; praet. 1. Sk. *pułltējim*, D. *pułltējim* stb. (de praes. 1. Sk. *puálltam*, D. *pułtam*, 2. Sk. *puálltah*, D. *pułtah*, 3. Sk. *puálltā*, D. *pułtā*).

2. Az *ss* mássalhangzó Dovre-fjeldben ugyanezekben az esetekben *šš*-re változik; pl. *pišših* sütni: praes. plur. 1. *piššuh*, 2.

piššete, 3. *piššê*; dual. 1. *piššên*; præt. *piššjim* stb. (de præs. s. 1. *pässâm*, 2. *pässâ'*, 3. *pässâ*).

3. Az *l* és *r* mássalhangzó megnyúlik a magánhangzóváltással kapcsolatban némely -*û* tövű igék egyes számának 3. személyében; pl. *čoqlih* a beleket kiszedni; præs. s. 3. *çöllε*; *toarih* harcolni; præs. s. 3. *torrε*.

A tövégi magánhangzók főbb változásai.

1. Az *ê* tövégi magánhangzó a jelen idő egyes sz. 1., 2. és 3. személyében *ā*-ra változik, mely Jemtlandban gyakran félig hosszú *á*-ra rövidül vagy egészen rövid lesz; pl. *jāhkê*- hinni: St. 1. *jāhkāp*, J. *jāhkām*, 2. *jāhkāh*, 3. *jāhkā*. A jelen idő kettős és többes számában St.-ben megmarad az *ê*, Jemtlandban azonban a többes és dualis 2. személyében rövid *e*-re változik; pl. dual. 2. *jāhketu*, plur. 2. *jāhketε*. Kiesik az *ê* a præt. egyszerű *i* (*ε*) jele és Sk., U., H.-ban a præsens plur. 1. személyének *û'* ragja előtt; pl. St. præt. 1. *jāhkip*, J. *jāhkijim* stb.; præs. plur. 1. *jāhkû'*. Azon kívül többször előfordul, hogy az imperativus egyes sz. 2. sz.-ben is elmarad az *ê* tövégi magánhangzó.

2. Az *ε* (ered. *a*) tövégi magánhangzó csak a jelen idő egyes sz. 1. személyében marad meg, de helyette itt is gyakran *a*, *o*, *u* (= *o*) magánhangzót találunk. A jelen idő egyes 2. személyében, valamint a mult idő *i* jele előtt eltűnik, a jelen idő egyes számának 3. személyében pedig hosszú *ā*-ra változik. A jelen idő kettős és többes számában az *ε* helyett ugyanazokat a magánhangzókat találjuk, mint az -*ê* tövégeknel, a két csoport igéinek a ragozása tehát itt egybeesett.

3. Az *û* tövégi magánhangzó csak Stenselében marad meg végig az egész jelen és mult időben s csak a jelen idő egyes 3. személyében lép föl helyette az igék egy részénél *ε*. Az eredeti *û* tövégi magánhangzó egész Jemtlandban *ā* v. *á*-ra változott. Ez az *ā*, *á* csak a jelen idő egyes 3. s a többes és kettős szám 2. személyében változik *ε* (*e*)-re.

4. Az *u* tövégi magánhangzó az egész déli lappságban megmarad a ragozási alakok legnagyobb részében. Eltűnik a jelen idő egyes sz. 2. személyében és néha a præt. *i* jele előtt, a jelen idő

egyes sz. 3. személyében pedig rendszerint *û* (u^e, u^e) diphth. lesz belőle.

5. Az *i* tövégi magánhangzó csak a jelen idő egyes sz. 3. személyében tűnik elő s néha az 1. személyben is. Az első személyben gyakran *e, o, u* van helyette, az egyes sz. 2. személyében *s* a praeteritum *i* jele előtt eltűnik. A jelen idő kettős és többes számában helyette ugyanazokat a magánhangzókat találjuk, mint az *é* és ε tövű igéknél.

6. Az egyenlőtlen többtagú igék tövégi magánhangzója $\bar{i}, i$. Ezek helyett a személyragok előtt a következő magánhangzók vannak: a jelen idő egyes sz. 1. személyében ε v. σ (= *a, o, u*), a 3. sz.-ben ε v. $\bar{a}$ (*a*), a dual. 1. személyében $\hat{e}$ v. *i*, a dual. 2., a többes sz. 1. és 2. sz.-ben J.-ban $\hat{e}$ v. *e*. St.-ben *i*. Az egyes sz. 2. személyében semmi magánhangzó sincs a személyrag előtt; szintígy a többes szám 3. személyében, itt azonban sok igénél $\hat{e}$ v. *i* magánhangzó is föllép a személyrag előtt. St.-ben gyakran a praes. dual. 1. és praet. plur. 3. személyében is eltűnik a magánhangzó.

A tövégi magánhangzók változásáról különben legjobban a paradigmák tájékoztatnak.

Igemódok, igeidők, szám.

A déli laptságban háromféle módot különböztethetünk meg: indicativust, imperativust és conditionalist. Nyelvjárásonkint azon kívül előfordul egy megengedő mód is.

A jelentő módnak nincs külön jele. Az imperativus kifejezésére a jelen idő alakjai szolgálnak; de csak a 2. és legfeljebb még a harmadik személyben. A többi személyek kifejezésére körülírással élnek. Csak a tagadó igének van teljes, minden személyre kiterjedő imperativusa, még pedig kettő is, egy a gyengébb, másik az erősebb parancsnak jelzésére. — A föltételes módnak sincs külön jele. — Összetétellel alakul a *lie*- segédigével. Ennek a jelen és mult alakjait kötik össze a főige befejezett cselekvésű igenevével; pl. Sk. *mánnε lijim wuđłkama, jis lijim aštama* utaznék, ha ráérnék; vagy: utaztam volna, ha ráértem volna. Külön föltételes módja csak a *lie*- segédigének van, még pedig a legdélibb laptságban U., H.-ban: *lūⁿnem, lūⁿnh, lūⁿnie* stb. alakban. Ez is segédigeként szerepel a főige befejezett cs. igenevével összekötve; pl. *mánnε*

lū^unəm wāccema, jis lū^unəm astam atnama mentem volna, ha rá-
 értem volna. — A *lie-* igének Stenselében potentialisa is van
liččep, ličč', liččie stb. alakban.

A jelentő módnak két egyszerű ideje van: praesense és praeterituma. A jelen időnek általában nincs jele. Stenselében azonban az egyenlő tagú igék kettős és többes számának 2. személyében *-ji-* elemmel s tapasztalatom szerint Skalstuganban, Undersåkerben, Herjedalban s úgy látszik más nyelvjárásokban is, szintén egy *-jč-* elemmel bővíülhet a tő, még pedig itt a kettős és többes szám minden személyében. Az utóbbi nyelvjárásokban tehát két jelen idejű alak van, egy rövidebb és egy hosszabb. Hogy mi a kettő között a jelentésbeli különbség, azt nem tudtam megállapítani.

A jelentő mód mult idejének jele Stenselében leggyakrabban *i*, az *-û* tövüeknél *-ji* is. Ez egyszerű *i* megtalálható az egész déli lappságban, de Stenselétől délre helyette inkább *-ji*, *-jč*, a legdélibb részekben pedig leggyakrabban *-jijjé*, *-jijé* használatos. Az egyszerű *i*-vel való praeteritum mellett Stenselében is rendes egy *-ijč* alakú mult. Ezek alapján a déli lappságban nemcsak kétféle alakú jelent, hanem kétféle alakú praeteritumot is különböztethetünk meg, egy rövidebbet és egy hosszabbat. A praeteritum tulajdonképeni jele az *i*, *ji*, az ezekhez járuló *jé* pedig minden valószínűség szerint eredetileg inchoativ képző volt.

A jelentő mód perfectumot összetétellel képezik a *lie-* ige jelenével és a főige befejezett cselekvésű igenevével; *mannε liem jāhkama* hittem; a plusquamperfectumot pedig a *lie-* ige multjával és a főige bef. cs. igenevével: *mannε lijim jāhkama* hittem vala.

A jelentő módnak jövőjét szintén összetétellel képezik. Stenselében és Frostvikenben leginkább az *ača-*, a többi déli lappságban pedig a *kalāka-* igének jelenét kötik össze a főigének infinitivusával; pl. St. *mānn-accep supcstit*, F. *mānn-ačem supcstet*, Sk., U., H. *mannε kalākōm supcstit* mesélni fogok. Megjegyzendő azonban, hogy St.-ben és F.-ben a *kalāka-* és viszont délebbre, bár nagy ritkán, az *ača-* is használatos a jövő segédigéjeként. — A futurum exactumot úgy fejezik ki, hogy az egész többi déli lappságban leginkább a *kalāka-* segédigének a praeteritumát kötik össze a főige infinitivusával.

A föltételes mód jelenét és multját egyféle alakkal fejezik ki (l. fent).

Szám a déli lappságban három van: egyes, kettős és többes. A többes és kettős szám Stenselében már nincs mindig megkülönböztetve s a kettőt Hatfjelddalnak azon részében, a hol én gyűjtöttem szövegeimet, egyféle alakkal fejezték ki. A tulajdonképi stenselei kerületben azonban még nagyobbára megkülönböztetik egymástól a kétféle számnak az alakjait. Frostvikenben is összezavarják gyakran a kétféle számot, tovább délre azonban már pontosan megkülönböztetve használják a kettős és többes számot.

Az igékhez járuló személyragok áttekintése.

Egyenlő tagú töveknél.

Præsens:

- Sing. 1. St. -*ɣ*, J. -*m*
 2. St., J. -*h*, -'
 3. St., J. —
- Dual. 1. St., J. -*n*
 2. St., J. -*tê*, -*te* (-*tèn*), J. -*tn*, -*ten*, U., H. -*ru*, -*ru*, D. -*tèn*, U. -*n*
 3. St., J. -*h*, -', J. -*s*, Sk., U., H. -*pan*, -*pan*, Sk. -*pank*
- Plur. 1. St. -*n*, -*pê*, F., Sk., D. -*pe*, F. -*pɛ*, Sk., U., H. -*uh*, -*ū*, Sk. *uh*, *ū*, U. -*up*
 2. St. -*tê*, St., J. -*te*, H. -*tɛ*, Sk., U., H. -*re*, U. -*rɛ*
 3. St., J. -*h*, -', J. -*s*.

Præteritum:

- Sing. 1. St. -*ɣ*, J. -*m*
 2. St., J. -*h*, -'
 3. St., J. —, F., Sk. -*n*
- Dual. 1. St. -*mh*, -*me*, F. -*m'*, -*p*, Sk., U., H. -*men*, -*mén*
 2. St. -*tê*, -*ttê*, J. -*tn*, -*ten*, D. *tèn*
 3. St., J. -*n*, St. -*kan*
- Plur. 1. St. -*mh*, -*me*, F. -*m'*, -*ɣ*, Sk., U., H. *muh*, *mū*, Sk., U. -*mô*, -*uh*, -*ū*, D. -*me*, -*mh*
 2. St. -*tê*, -*ttê*, J. -*te*, Sk., U. -*tê*, F. -*t*
 3. St., J. -*n*.

Egyenlőtlen tagú töveknél.

Ezeknél a személyragok a jelen idő s a múlt idő egyes számában, a jelen idő dualis 1., továbbá a múlt idő dual. és plur. 3. személyében a ragok mindig ugyanazok, mint az egyenlő tagú tövek-

nél. A többi igealakoknál azonban részben eltérő ragok is fejlődtek. Nevezetesen:

	Præsens:	Præteritum:
Dual. 1. —		St. <i>-mê</i> (<i>-mên</i>)
2. Sk. <i>-tên</i> , Sk., U. <i>-tetn</i> , U. <i>-teren</i> , <i>-petn</i>		St. (<i>-tên</i>), Sk., U. <i>-tetn</i> , Sk. <i>-tütetn</i> , U. <i>-tê</i> , <i>-tân</i>
3. U., H. <i>-vês</i> , <i>-vâs</i>		Sk. <i>-päpetn</i> (? = præ.s. plur. 2. sz.)
Plur. 1. St. <i>-vê</i> , St., F., Sk. <i>-pê</i> , Sk. <i>pâ</i> , Sk., U., H. <i>-puh</i>		St. <i>-mê</i>
2. St., F., Sk. <i>-tê</i> , Sk., U. <i>-tete</i> , U. <i>-tere</i> , H. <i>-tre</i>	U. <i>-tete</i>	
3. U., H. <i>-vês</i> , <i>-vâs</i>	—	

Paradigmák.

A) Egyszerű időalakok.

1. *-ê* tövűek ragozása.

Stenselei nyelvjárás.

(*jähket* hinni; *waltet* venni; *kalëmet* fagyni; *wattet* adni; *këset* húzni; *jèhtet* mondani; *jeihtet* megjelenni; *pōatet* jönni; *utnet* bírni, habere; *juhtet* költözni; *pùktet* hozni; *vüinet* látni; *wüöcët* löni).

Jelentő mód.

Præsens:

Sing. 1. <i>jähkâp</i>	<i>waltâp</i>	<i>kalâmâp</i>	<i>wattâp</i>
2. <i>jähkâh</i>	<i>waltâ'</i>	<i>kalâmâ'</i>	<i>wattâ'</i>
3. <i>jähkâ</i>	<i>waltâ</i>	<i>kalâmâ</i>	<i>wattâ</i>
Dual. Plur. 1. <i>jähkên</i>	<i>waltên</i>	<i>kalëmên</i>	<i>wattên</i>
2. <i>jähkêtê</i> v. <i>jähkêjîtê</i>	<i>waltêtê</i> v. <i>waltêjîtê</i>	<i>kalëmêtê</i> v. <i>kalëmêjîtê</i>	<i>wattêtê</i> v. <i>wattêjîtê</i>
3. <i>jähkêh</i>	<i>waltê'</i>	<i>kalëmê</i>	<i>wattê</i>

Sing. 1. <i>küäsâp</i>	<i>jähtâp</i> (= <i>j'ähtâp</i>)	<i>wuäläkâp</i>
2. <i>küäsâ'</i>	<i>jähtâ'</i>	<i>wuäläkâ'</i>
3. <i>küäsâ</i>	<i>jähtâ</i>	<i>wuäläkâ</i>
Dual. Plur. 1. <i>küäsên</i>	<i>jähtên</i>	<i>wulêkên</i>
2. <i>küäsêtê</i> v. <i>küäsêjîtê</i>	<i>jähtêtê</i> v. <i>jähtêjîtê</i>	<i>wulêkêtê</i> v. <i>wulêkêjîtê</i>
3. <i>küäsê'</i>	<i>jähtê'</i>	<i>wulêkê'</i>

Első præteritum.

Sing.	1. járkip	wältip	kilēmip	wuttip
	2. járkih	wälti'	kilēmih	wutti' v. wutt'
	3. járki (-ij)	wälti	kilēmā	wutti
Dual., plur.	1. járkinh	wältimh	kilēmimh	wuttimh
	2. járkitê, -ittê	wältitê	kilēmitê	wuttitê
	3. járkin	wältin	kilēmin	wuttin
		dual. járkiġan		

Sing.	1. kī'sip	jártip	vulēkip
	2. kī's' v. kī'sih	járť	vulēkih
	3. kī'sī	járťi	vulēki
Dual., plur.	1. kī'simh	járťimh	vulēkimh
	2. kī'sitê	járťitê	vulēkittê
	3. kī'siu	járťin	vulēkin.

Második præteritum.

Sing.	1. járkipij	wältijip	wuttijip
	2. járkiġi'	wältiji'	wuttijih
	3. járkiġe	wältijê	wuttije
Dual., plur.	1. járkipimê	wältijimê	wuttijimê
	2. járkiġitê	wältijitê	wuttijitê
	3. járkiġin	wältijin	wuttijin.

Præsens.

Sing.	1. járġtāp	pōatāp	atnāp	járġtāp
	2. járġtā'	pōatā'	atnā'	járġtā'
	3. járġtā	pōatā	atnā	járġtā
Dual., plur.	1. járġtēn	pōatēn	utnēn	járġtēn
	2. járġtētê v. járġtēġitê	pōatētê v. pōatēġitê	utnētê v. utnēġitê	járġtētê v. járġtēġitê
	3. járġtê'	pōatê'	utnê'	járġtê'

Sing.	1. puáktāp	vuáināp	wūgēāp
	2. puáktā'	vuáinā'	wūgēā'
	3. puáktā	vuáinā	wūgēā
Dual., plur.	1. puáktēn	vuáinēn	wūgēēn
	2. puáktētê v. puáktēġitê	vuáinētê v. vuáinēġitê	wūgēētê v. wūgēēġitê
	3. puáktê'	vuáinê'	wūgēé'.

Első praeteritum.

Sing. 1.	<i>jeihtip</i>	<i>põ^otíp</i>	<i>utníp</i>
2.	<i>jeiht' v. jeihtä'</i>	<i>põ^ot' v. -ih</i>	<i>utnih</i>
3.	<i>jeihtä</i>	<i>põ^otä</i>	<i>utnä</i>
Dual., plur. 1.	<i>jeihtimh</i>	<i>põ^otimh</i>	<i>utnimh</i>
2.	<i>jeihtitö</i>	<i>põ^otitö</i>	<i>utnitö</i>
3.	<i>jeihtin</i>	<i>põ^otin</i>	<i>utnin</i>

Sing. 1.	<i>juhtip</i>	<i>püktip</i>	<i>vuiníp</i>	<i>wü^učip</i>
2.	<i>juhti'</i>	<i>pükt', -ih</i>	<i>vuinh</i>	<i>wü^učih</i>
3.	<i>juhti</i>	<i>püktä</i>	<i>vuinä</i>	<i>wü^učä</i>
Dual., plur. 1.	<i>juhtimh</i>	<i>püktimh</i>	<i>vuinimh</i>	<i>wü^učimh</i>
2.	<i>juhtitö</i>	<i>püktitö</i>	<i>vuinitö</i>	<i>wü^učitö</i>
3.	<i>juhtin</i>	<i>püktin</i>	<i>vuinin</i>	<i>wü^učin.</i>

Frostvikeni nyelvjárás.

(utnet habere ; uinet látni wüülket menni ; jiehtet mondani).

Præsens.

Sing. 1.	<i>atnām</i>	<i>wüdnām</i>	<i>wüülkām</i>	<i>jeähtām</i>
2.	<i>atnā'</i>	<i>wüdnā'</i>	<i>wüülkā'</i>	<i>jeähtā'</i>
3.	<i>atnā</i>	<i>wüdnā</i>	<i>wüülkā</i>	<i>jeähtā</i>
Dual. 1.	<i>utnēn</i>	<i>wuinēn</i>	<i>wüülkēn</i>	<i>jiehtēn</i>
2.	<i>utnetn</i>	<i>wuinetn</i>	<i>wüülketn</i>	<i>jiehtetn</i>
3.	<i>utnē'</i>	<i>wuinē'</i>	<i>wüülkē</i>	<i>jiehtē'</i>
Plur. 1.	<i>utnepe</i>	<i>wuinepe</i>	<i>wüülkepe</i>	<i>jiehtepe</i>
2.	<i>utnete,</i> <i>utnētē</i>	<i>wuinete,</i> <i>wuinētē</i>	<i>wüülkete, -tē</i>	<i>jiehtete, jiehtētē</i>
3.	<i>utnē'</i>	<i>wuinē'</i>	<i>wüülkē</i>	<i>jiehtē'.</i>

Praeteritum.

Sing. 1.	<i>utnējem</i>	<i>wuinējem,</i> <i>wuinijem</i>	<i>wüülkējem</i>	<i>jiehtējem</i>
2.	<i>utnēje'</i>	<i>wuinēje'</i>	<i>wüülkēje'</i>	<i>jiehtēje'</i>
3.	<i>utnējē,</i> <i>utnēje, utnēi</i>	<i>wuinējē,</i> <i>wuinije</i>	<i>wüülkējē, -ije</i>	<i>jiehtējē, -ije</i>
Dual. 1.	<i>utnējim'</i>	<i>wuinējim'</i>	<i>wüülkējim'</i>	<i>jiehtējim'</i>
2.	<i>utnējätn</i>	<i>wuinējätn</i>	<i>wüülkējätn</i>	<i>jiehtējätn</i>
3.	<i>utnējēn</i>	<i>wuinējēn</i>	<i>wüülkējēn, -ijen</i>	<i>jiehtējēn, -ijen</i>
Plur. 1.	<i>utnējim'</i>	<i>wuinējim'</i>	<i>wüülkējim'</i>	<i>jiehtējim'</i>
2.	<i>utnējite</i>	<i>wuinējite</i>	<i>wüülkējite</i>	<i>jiehtējite</i>
3.	<i>utnējēn,</i> <i>-ijen</i>	<i>wuinējēn, -ijen</i>	<i>wüülkējēn, -ijen</i>	<i>jiehtējēn, -ijen.</i>

Skalstugani nyelvjárás.

(hápsih szagolni; kättih ölni; cälüh írni; jēlih élni; pissih sütni; kättih köszönni; utnih bírni; pūetih jönni; ūorih alunni; pulltih égetni; wūejih menni kocsin stb.; wuinih látni; luitih eresztetni; wuilkih menni).

Præsens.

Sing. 1.	pōatam	ōgram	puálltam	wūājam
2.	pōatah	ograh	puálltah	wūājah
3.	pōatā	ōgra	puálltā	wūāja
Dual. 1.	pūetēn	ūorēn	pulltēn	wūejēn
2.	pūetētū	ūoretū	pulltētū	wūejētū
3.	pūetēh v. pūetepeṇ	ūorih, -ēh v. ūorepeṇ	pulltē' v. pulltēpeṇ	wūejē' v. wūejēpeṇ
Plur. 1.	pūetūh	ūorūh	pulltū'	wūejū'
2.	pūetete	ūorete	pulltēte	wūejēte
3.	pūetēh	ūorih	pulltē'	wūejē'

Sing. 1.	wuāinam	luđitam v. luđitam	wuālkam
2.	wuāinah	luđitā'	wuālkā'
3.	wuāina	luđitā	wuālkā
Dual. 1.	wuiniṇ	luitēn	wuilkēn
2.	wuinetū	luitētū	wuilkētū
3.	wuineh v. wuinepeṇ	luitēh v. luitēpeṇ	wuilkē' v. wuilkēpeṇ
Plur. 1.	wuinih	luitūh	wuilkūh
2.	wuinete	luitete	wuilkēte
3.	wuine'	luitēh	wuilkē'.

Első præteritum.

Sing. 1.	pūetējim, -ejim, pūetim	ūorējim, ūorijim
2.	pūetējih, -ejih, pūetih	ūorējih, ūorijih
3.	pūetēji, pūetēi, -ije, pūeti	ūorēji, ūorēi, ūoriji
Dual. 1.	pūetējimēn, -ejimēn, pūetimēn	ūorējimēn, ūorijimēn
2.	pūetējitēn, -ejitn	ūorejitēn, ūorijitn
3.	pūetējin, -ejin	ūorējin, ūorijin
Plur. 1.	pūetējimuh, pūetejimuh, pūetimē	ūorējimuh, ūorijimuh
2.	pūetējitē	ūorējitē, ūorijitē
3.	pūetējin, -ejin, pūetējin	ūorēsin, ūorijin.

Második præteritum.

Sing. 1.	pūetējijim	wuilkējijim, wuelkējijim
2.	pūetējijih	wuilkējijih, wuelkējijih
3.	pūetējiji	wuilkējiji, wuelkējiji

Dual. 1.	<i>püetëjijjimèn</i>	<i>wuélkejijjimèn, wuélkejijjimèn</i>
2.	<i>püetëjijjitèn</i>	<i>wuélkejijjitèn, wuélkejijjitèn</i>
3.	<i>püetëjijjin</i>	<i>wuélkejijjin, wuélkejijjin</i>
Plur. 1.	<i>püetëjijjimū', püetëjijjū'</i>	<i>wuélkejijjimū', wuélkejijjū'</i>
2.	<i>püetëjijjitë</i>	<i>wuélkejijjitë, wuélkejijjitë</i>
3.	<i>püetëjijjin</i>	<i>wuélkejijjin, wuélkejijjin.</i>

Præsens.

Sing. 1.	<i>waltam</i>	<i>ḡattām</i>	<i>čālam</i>
2.	<i>waltah</i>	<i>ḡattāh</i>	<i>čālā'</i>
3.	<i>waltā</i>	<i>ḡattā</i>	<i>čālā</i>
Dual. 1.	<i>wältèn</i>	<i>ḡattèn</i>	<i>čälèn</i>
2.	<i>wältetn</i>	<i>ḡattetn</i>	<i>čäletn</i>
3.	<i>wältë v. wältepan</i>	<i>ḡättë' v. ḡattepan</i>	<i>čälë v. čälepan</i>
Plur. 1.	<i>wältuh</i>	<i>ḡattū'</i>	<i>čäluh</i>
2.	<i>wältete</i>	<i>ḡattete</i>	<i>čälete</i>
3.	<i>wältëh</i>	<i>ḡättëh</i>	<i>čälë'</i>

Sing. 1.	<i>jäalam</i>	<i>pässam</i>	<i>käietam</i>	<i>atnam</i>
2.	<i>jäalah</i>	<i>pässāh</i>	<i>käietah</i>	<i>atnah</i>
3.	<i>jäälā</i>	<i>pässā</i>	<i>käietā</i>	<i>atna</i>
Dual. 1.	<i>jielèn</i>	<i>pissèn</i>	<i>käitèn</i>	<i>utnèn</i>
2.	<i>jieletn</i>	<i>pissetn</i>	<i>käitetn</i>	<i>utnetn</i>
3.	<i>jielëh v. jielepan</i>	<i>pissëh v. pissepan</i>	<i>käitëh v. käitepan</i>	<i>utnë' v. utnepan</i>
Plur. 1.	<i>jielū'</i>	<i>pissū'</i>	<i>käituh</i>	<i>utnū'</i>
2.	<i>jielete</i>	<i>pissete</i>	<i>käitete</i>	<i>utnete</i>
3.	<i>jielëh</i>	<i>pissëh</i>	<i>käitëh</i>	<i>utnë'.</i>

Első præteritum.

Sing. 1.	<i>wältëjim, wältëjim</i>	<i>utnëjim v. utnejim</i>
2.	<i>wältëjih, wältëjih</i>	<i>utnëjih</i>
3.	<i>wältëji, wältëi, wältëje, wältë</i>	<i>utnëji</i>
Dual. 1.	<i>wältëjimen, wältëjimen</i>	<i>utnëjimèn</i>
2.	<i>wältëjiten, wältëjiten</i>	<i>utnëjitèn</i>
3.	<i>wältëjin, wältëjin</i>	<i>utnëjin</i>
Plur. 1.	<i>wältëjimū', wältëjimë</i>	<i>utnëjimuh</i>
2.	<i>wältëjité, wältëjité</i>	<i>utnëjité</i>
3.	<i>wältëjin, wältëjin</i>	<i>utnëjin.</i>

Második præteritum.

Sing. 1.	<i>wältëjijjim</i>	<i>utnëjijjim</i>
2.	<i>wältëjijjih</i>	<i>utnëjijjih</i>
3.	<i>wältëjijji</i>	<i>utnëjijji</i>

Dual. 1.	<i>wältéjijjimén</i>	<i>utnéjijjimén</i>
2.	<i>wältéjijjiten</i>	<i>utnéjijjiten</i>
3.	<i>wältéjijjin, -éjijin</i>	<i>utnéjijjin</i>
Plur. 1.	<i>wältéjijjimuh, -éjijjuh</i>	<i>utnéjijjimuh</i>
2.	<i>wältéjijjité</i>	<i>utnéjijjité</i>
3.	<i>wältéjijjin, -éjijin</i>	<i>utnéjijjin.</i>

Undersåker lappmarki nyelvjárás (Dovrefjeld)

(jähkih hinni; palltih ijeszteni; wqtth adni; pišših sütni).

Első præsens.

Sing. 1.	<i>jähkam</i>	<i>palltäm</i>	<i>wqttam</i>	<i>piššäm</i>
2.	<i>jähkah</i>	<i>palltä'</i>	<i>wqtta'</i>	<i>piššä'</i>
3.	<i>jähkä</i>	<i>palltä</i>	<i>wqtta</i>	<i>piššä</i>
Dual. 1.	<i>jähkèn</i>	<i>palltèn</i>	<i>wqtten</i>	<i>piššèn</i>
2.	<i>jähkèten,</i> <i>jähketn</i>	<i>pallteten,</i> <i>palltetn</i>	<i>watteten</i>	<i>piššetn</i>
3.	<i>jähkèh v.</i> <i>jähképan</i>	<i>palltèh,</i> <i>palltèpan</i>	<i>wqtte'</i>	<i>piššèh v.</i> <i>piššèpan</i>
Plur. 1.	<i>jähküh v.</i> <i>jähkébè</i>	<i>palltuh,</i> <i>palltèpè</i>	<i>wqtтуh</i>	<i>piššuh</i>
2.	<i>jähkete,</i> <i>jähkète</i>	<i>palltete,</i> <i>palltète</i>	<i>wqtte</i>	<i>piššete</i>
3.	<i>jähkèh</i>	<i>palltèh</i>	<i>wqtte'</i>	<i>piššè.</i>

Második præsens.

Sing. 1., 2., 3. = első præsens	Sing. 1., 2., 3. = első præs.
Dual. 1. <i>jähkéjèn</i>	<i>wqttejèn</i>
2. <i>jähkéjètetn</i>	<i>wqttejètetn</i>
3. <i>jähkéjèvès v. jähkéjepan</i>	<i>wqttejèvès, wattèjepan</i>
Plur. 1. <i>jähkéjèpuh</i>	<i>wqttejèpuh</i>
2. <i>jähkéjètete</i>	<i>wqttejètete</i>
2. <i>jähkéjè' v. jähkéje'</i>	<i>wattèje'.</i>

Első præteritum.

Második præteritum.

Sing. 1.	<i>jähkéjim</i>	<i>wqttejim v. wuttim</i>	<i>jähkéjijim</i>
2.	<i>jähkéjih</i>	<i>wqttejih v. wuttih</i>	<i>jähkéjijih</i>
3.	<i>jähkèji</i>	<i>wqtteji v. wutti</i>	<i>jähkéjeja</i>
Dual. 1.	<i>jähkéjimen</i>	<i>wqttejimen v.</i> <i>wuttimen</i>	<i>jähkéjijimén v.</i> <i>-éjijimén</i>
2.	<i>jähkéjiten</i>	<i>wqttejiten v.</i> <i>wuttitn</i>	<i>jähkéjijitèn,</i> <i>jähkéjejetn</i>
3.	<i>jähkèjin</i>	<i>wqttejin v. wuttin</i>	<i>jähkéjijjin</i>

Plur. 1.	<i>jāhkêjimu'</i> , <i>jāhkêjimê</i>	<i>wattêjimuh v.</i> <i>wuttimuh</i>	<i>jāhkêjijjimuh, jāhkê-</i> <i>jijjuh</i>
2.	<i>jāhkêjite, jāhkêjitê</i>	<i>wattêjite v. wuttite</i>	<i>jāhkêjijjitê</i>
3.	<i>jāhkêjin</i>	<i>wattêjin v. wuttin</i>	<i>jāhkêjijin.</i>

Undersåker, Anaris hegység és Herjedal.

(*wāccih menni*; *utnāh v. u'utnāh habere*; *jiehtih mondani*;
wuinih lātni.)

Præsens.

Sing. 1.	<i>wāccām</i>	<i>atnām v. a'anām</i>	<i>jeāhtām</i>	<i>wuāimam</i>
2.	<i>wāccāh</i>	<i>atnāh v. a'anāh</i>	<i>jeāhtā'</i>	<i>wuāinah</i>
3.	<i>wāccā</i>	<i>atnā v. a'anā</i>	<i>jeāhtā</i>	<i>wuāinā</i>
Dual. 1.	<i>wāccēn</i>	<i>utnēn v. u'utnēn</i>	<i>jiehtēn</i>	<i>wuinēn</i>
2.	<i>waccetn,</i> <i>waccetεn</i>	<i>utnēt n v. u'utnēt n,</i> <i>utnērεn v. u'utnērεn</i>	<i>jiehtetn,</i> <i>jiehterεn</i>	<i>wuinetn</i> <i>wuinerεn</i>
3.	<i>waccēh,</i> <i>waccetpōn</i>	<i>utnēh v. u'utnēh,</i> <i>utnēpōn v. u'utnēpōn</i>	<i>jiehtēh,</i> <i>jiehtepōn</i>	<i>wuinēh,</i> <i>wuinepōn</i>
Plur. 1.	<i>waccuh</i>	<i>utnūh v. u'utnūh</i>	<i>jiehtū'</i>	<i>wuinū'</i>
2.	<i>waccetε</i>	<i>utnērε v. u'utnērε</i>	<i>jiehterε, H.</i>	<i>wuinerε</i>
			<i>jiehtre</i>	
3.	<i>waccēh</i>	<i>utnēh v. u'utnēh</i>	<i>jiehtē'</i>	<i>wuinēh.</i>

Herjedalból mint 2. præsens-t a dual. 3. személyben a követ-
kező alakot jegyeztem föl: *wūecējāvés* «lőnek ketten» (inf. *wūecēh*,
tő: *wūecēh- lōni*).

Első præteritum:

Sing. 1. *waccōjim*2. *waccōjih*3. *waccōjij, waccōje, waccōje*Dual. 1. *waccōjimēn, -ējimēn*2. *waccōjitēn, U. waccōjētān*3. *waccōjin*Plur. 1. *waccōjimū', waccōjū'*2. *waccōjitē, waccōjētē*3. *waccōjin*

Második præteritum:

waccōjijjim, waccōjijim, waccō-
*jijjim**waccōjijjih, waccōjijjih**waccōjeja, -ējejjā, waccōjejā,*
*waccōjeje, -ējeje, waccōjejjā**waccōjijimēn**waccōjijitē**waccōjijjin**waccōjijjimū'**waccōjijjitē**waccōjijjin.*

2. -ε (ered. -a) tövégek ragozása.

Stenselei nyelvjárás

(*kaunet* találni; *pājet* hagyni; *šettet* lenni; *lëihket* önteni;
pīeset szabadulni; *jū^uket* inni).

Præsens.

Sing. 1.	<i>kaunup</i>	<i>pājεp</i>	<i>šettup</i>	<i>lëihkεp</i>	<i>pīesup</i>	<i>jū^ukup</i>
2.	<i>kaunh</i>	<i>pājh</i>	<i>šett^h</i>	<i>lëihk^h</i>	<i>pīes^h</i>	<i>jū^uk^h</i>
3.	<i>kaunā</i>	<i>pājā</i>	<i>šättā</i>	<i>lëihkā</i>	<i>pīāsā</i>	<i>jaukā</i>
Dual. 1.	<i>kāunēn, kāunin</i>	<i>pājēn</i>	<i>šettēn,</i>	<i>lëihkēn</i>	<i>pīesēn</i>	<i>jū^ukēn</i>
Plur.	<i>kaunepē</i>		<i>šittepē</i>			
2.	<i>kaunētē</i>	<i>pājētē</i>	<i>šettētē</i>	<i>lëihkētē</i>	<i>pīesētē</i>	<i>jū^uketē</i>
	<i>kaunējittē</i>	<i>pājējittē</i>	<i>šettējittē</i>	<i>lëihkē- jittē</i>	<i>pīesējittē</i>	<i>jū^ukējittē</i>
3.	<i>kaunēh</i>	<i>pājēh</i>	<i>šettēh</i>	<i>lëihkēh</i>	<i>pīesē^h</i>	<i>jū^ukēh.</i>

Első praeteritum.

Sing. 1.	<i>kāunip</i>	<i>pājib</i>	<i>šettip</i>	<i>lëjhkip</i>	<i>pīⁱsi^p</i>	<i>jū^ukⁱp</i>
2.	<i>kāun^h,</i>	<i>pājih</i>	<i>šettih</i>	<i>lëjhkih,</i>	<i>pī^hsi^h,</i>	<i>jū^ukⁱh</i>
	<i>kāunih</i>			<i>lëjhk^h</i>	<i>pī^hs^h</i>	
3.	<i>kāunī</i>	<i>pājī</i>	<i>šettī</i>	<i>lëjhkī</i>	<i>pīⁱsi</i>	<i>jū^ukī</i>
Dual., Plur. 1.	<i>kāunimh</i>	<i>pājimh</i>	<i>šettimh</i>	<i>lëjhkimh</i>	<i>pīⁱsimh</i>	<i>jū^ukⁱmh</i>
2.	<i>kāunitē</i>	<i>pājitē</i>	<i>šettitē</i>	<i>lëjhkitē</i>	<i>pīⁱsitē</i>	<i>jū^ukitē</i>
3.	<i>kāunin</i>	<i>pājīn</i>	<i>šettīn</i>	<i>lëjhkin</i>	<i>pīⁱsin</i>	<i>jū^ukīn.</i>

Második praeteritum: *kāunijip*, *pājijip* v. *pājijip*; *šettijip*, *lëhkiijip*, *pīⁱsiijip*, *jū^ukijip* stb. (1. -ē tövéknél). A *čuohpot* vágni, *porrot* enni igéknek csak második praeteritumi alakját találtam (Sing. 1. *čuohpojip*, 2. *čuohpojih*, 3. *čuohpoi*; plur., dual. 1. *čuohpojimē*, 2. *čuohpojitē*, 3. *čuohpojīn*; — *porrojip*, *porrojih*, *porroj* v. *porrij*; dual., pl. *porrojimē* stb.). — A *porrot* ige praesense: sing. 1. *porrup*, 2. *porrēh*, 3. *porrā*; dual., plur. 1. *porrēn* stb.). Hasonló ragozású a *rūpmet* elszökni ige is, de ennek már kétféle praeteritumát jegyeztem föl: sing. 1. *rūpmip* és *rūpmojip*, 2. *rūpmih* és *rūpmojih*, 3. *rūpmi* és *rūpmui*; dual., plur. 1. *rūpmēn^h* és *rūpmojimē*, 2. *rūpmitē* és *rūpmojitē*; 3. *rūpmin* és *rūpmojīn*. — Az *aēs-* és *kalākε-* kelleni, fogni segédigék dual. és plur. 3. személyében -s rag is előfordul: *aēs^s*, *kalākēs*.

Frostvikeni nyelvjárás.

(šuttet lenni vmivé; p̄ejet tenni, helyezni; čuoħp̄et vágni).

	Præsens :		Præteritum :		
Sing.	1. šutt̄em	p̄ej̄em	čuoħpm	šutt̄ijem	čuoħpojem
	2. šutt̄'	p̄ej̄h	čuoħp'	šutt̄ijeh	čuoħpoje'
	3. šatt̄ā	p̄ēj̄ā	čuoħp̄ā	šutt̄ijē, šutt̄ijē	čuoħpoje
Dual.	1. šutt̄ēn, -en	p̄ej̄ēn	čuoħp̄ēn	šutt̄ijimh	čuoħpojim'
	2. šutt̄etn, šutten	p̄ej̄etn	čuoħpetn	šutt̄ijitn	čuoħpojitn
	3. šutt̄é'	p̄ej̄é'	čuoħp̄é'	šutt̄ijēn	čuoħpojēn
Plur.	1. šutt̄ēn, šuttepe	p̄ej̄epe	čuoħpepe	šutt̄ijim'	čuoħpojim'
	2. šutt̄ete	p̄ej̄ete	čuoħpete	šutt̄ijite, -tē	čuoħpojite, -tē
	3. šutt̄é'	p̄ej̄é'	čuoħp̄é'	šutt̄ijēn	čuoħpojēn.

Skalstugani nyelvjárás

(kahčih esni; p̄ājih hagyni; šittih lenni vmivé; t̄i'p̄ih venni, megfogni; čėkčih rúgni; p̄iesih szabadulni; k̄u'lih hallani; úūowih ölni, nyúzni; jüički' dalolni).

Præsens.

Sing.	1. kahč̄em	p̄āj̄em	šitt̄em	t̄i'pm	čėkč̄em
	2. kahč̄'	p̄āj̄'	šitt̄'	t̄i'p'	čėkč̄'
	3. kahč̄ā	p̄āj̄ā	šatt̄ā	t̄i'p̄ā	čėkč̄ā
Dual.	1. kahč̄ēn	p̄āj̄ēn (tkp. p̄āj̄ēn)	šitt̄ēn	t̄i'p̄ēn	čėkč̄ēn
	2. kahč̄etn	p̄āj̄etn	šitt̄etn	t̄i'petn	čėkč̄etn
	3. kahč̄é' v. kahč̄ep̄onk	p̄āj̄é' v. p̄āj̄ep̄on	šitt̄é' v. šitt̄ep̄on	t̄i'p̄é' v. t̄i'p̄ep̄on	čėkč̄é' v. čėkč̄ep̄on
Plur.	1. kahč̄ē'	p̄āj̄ē'	šitt̄ē'	t̄i'p̄ē'	čėkč̄ē'
	2. kahč̄ete	p̄āj̄ete	šitt̄ete	t̄i'p̄ete	čėkč̄ete
	3. kahč̄é'	p̄āj̄é'	šitt̄é'	t̄i'p̄é'	čėkč̄é'.

Sing.	1. p̄ies̄em	k̄u'lum	úūowum	jüič̄um
	2. p̄ies̄'	k̄u'ł'	úūowh	jüič̄'
	3. p̄ies̄ā	k̄u'łā	úūowā	jüič̄kā
Dual.	1. p̄ies̄ēn	k̄u'łēn	úūovēn	jüič̄kēn
	2. p̄ies̄etn	k̄u'łetn	úūovetn	jüič̄ketn
	3. p̄ies̄é' v. p̄ies̄ep̄on	k̄u'łé' v. k̄u'łep̄on	úūové' v. úūovep̄on	jüič̄é' v. jüič̄kep̄on
Plur.	1. p̄ies̄uh	k̄u'łuh	úūowuh	jüič̄kuh
	2. p̄ies̄ete	k̄u'łete	úūovete	jüič̄kete
	3. p̄ies̄é'	k̄u'łé'	úūové'	jüič̄ké'.

Első praeteritum :

Sing. 1.	<i>kahčijim</i>
2.	<i>kahčijih</i>
3.	<i>kahčiji, -ije</i>
Dual. 1.	<i>kahčijimēn, -men</i>
2.	<i>kahčijitn, -ijitēn</i>
3.	<i>kahčijin</i>
Plur. 1.	<i>kahčijimū'</i>
2.	<i>kahčijitē, -ijitē</i>
3.	<i>kahčijin</i>

<i>pačijim v. pajejim</i>	<i>kahčijijim</i>
<i>pačijih</i>	<i>kahčijijih</i>
<i>pačiji, -ije</i>	<i>kahčijijji, kahčijejji</i>
<i>pačijimēn</i>	<i>kahčijijimēn</i>
<i>pačijitn</i>	<i>kahčijijitēn</i>
<i>pačijin</i>	<i>kahčijijjin</i>
<i>pajijimū'</i>	<i>kahčijijimū'</i>
<i>pačijitē</i>	<i>kahčijijitē</i>
<i>pačijin</i>	<i>kahčijijjin.</i>

Második praeteritum :

A többi példák praeterituma: *sittijim, šittijijim; tī'prijim, tī'prijijim; čekčijim, čekčijijim; pīsijim, pīsijijim; kū'lijim, kū'lijijim; űūovijim, űūovijijim; jūičekijim v. jūičekijijim* stb.

Undersäker lappmarki nyelvjárás (Dovrefjeld)

(*pissih mosni; pillih félni; sītih akarni; čiekih elrejtēni; čūōkih. id.: šekčih leselkedni; kū'lih hallani; čūčičekih hótalpon futni*)

Præsens.

Sing. 1.	<i>pissēm</i>	<i>pillēm</i>	<i>sītōm</i>	<i>čiekēm</i>
2.	<i>piss'</i>	<i>pill'</i>	<i>sīt'</i>	<i>čiek'</i>
3.	<i>pissā</i>	<i>pällā</i>	<i>sā'itā</i>	<i>čēākā</i>
Dual. 1.	<i>pissēn</i>	<i>pillēn</i>	<i>sītēn</i>	<i>čiekēn</i>
2.	<i>pissetn</i>	<i>pillētn</i>	<i>sītētn</i>	<i>čiekētn</i>
3.	<i>pissē' v. pissepan</i>	<i>pillē' v. pillepun</i>	<i>sītē' v. sītēpun</i>	<i>čiekē' v. čiekepan</i>
Plur. 1.	<i>pissuh v. pissepe</i>	<i>pilluh v. pillepe</i>	<i>sītuh v. sītēpe</i>	<i>čiekuh v. čiekepe</i>
2.	<i>pissete</i>	<i>pillēte</i>	<i>sītēte</i>	<i>čiekēte</i>
3.	<i>pissē'</i>	<i>pillēh</i>	<i>sītē</i>	<i>čiekē'</i>

Sing. 1.	<i>čūōkēm</i>	<i>šekčēm</i>	<i>kū'lum</i>	<i>čūčičkēm</i>
2.	<i>čūōk</i>	<i>šekč'</i>	<i>kū'v</i>	<i>čūčičk'</i>
3.	<i>cōākā v. čēākā</i>	<i>šākčā</i>	<i>kaulā</i>	<i>čūčičkā v. čēāčkā'</i>
Dual. 1.	<i>čūōkēn</i>	<i>šekčēn</i>	<i>kūlēn</i>	<i>čūčičkēn</i>
2.	<i>čūōketn</i>	<i>šekčētn</i>	<i>kūlētn</i>	<i>čūčičkētn</i>
3.	<i>čūōkē' v. čūōkepan</i>	<i>šekčēh v. šekčēpun</i>	<i>kūlē' v. kūlēpun</i>	<i>čūčičkē' v. čūčičkepan</i>
Plur. 1.	<i>čūōküh v. čūōkepe</i>	<i>šekčüh v. šekčēpe</i>	<i>kūlüh v. kūlēpe</i>	<i>čūčičküh v. čūčičkepe</i>
2.	<i>čūōkete</i>	<i>šekčēte</i>	<i>kūlēte</i>	<i>čūčičkēte</i>
3.	<i>čūōkē'</i>	<i>šekčēh</i>	<i>kūlē'</i>	<i>čūčičkē'</i>

Első praeteritum :		Második praeteritum :	
Sing. 1.	<i>pissijim</i>	<i>sī'tijim, sī'tim</i>	<i>pissijijim, pissijijim</i>
2.	<i>pissijih</i>	<i>sī'tijih</i>	<i>pissijijih, pissijijih</i>
3.	<i>pissiji, pissije</i>	<i>sī'tiji, -ije</i>	<i>pissijejā, pissijejā</i>
Dual. 1.	<i>pissijimēn,</i> <i>pissijimēn</i>	<i>sī'tijimēn, sī'tijimen</i>	<i>pissijijimēn, -ijimēn</i>
2.	<i>pissijitēn, -ijitn,</i> <i>pissijitēn</i>	<i>sī'tijitēn, sī'tijitn,</i> <i>sī'tijitēn</i>	<i>pissijijitēn, -ijietn</i>
3.	<i>pissijin</i>	<i>sī'tijin</i>	<i>pissijijjin, -ijjin</i>
Plur. 1.	<i>pissijimū',</i> <i>pissijimé,</i> <i>pissijimε</i>	<i>sī'tijimuh,</i> <i>sī'tijimé,</i> <i>sī'tijimε</i>	<i>pissijijjimuh, pissi-</i> <i>jijjuh, -ijjimuh</i>
2.	<i>pissijite,</i> <i>pissijitē</i>	<i>sī'tijite</i> <i>sī'tijitē</i>	<i>pissijejite, -ijite</i>
3.	<i>pissijin</i>	<i>sī'tijin</i>	<i>pissijijjin.</i>

A többi példák praeterituma: *pillijim, pillijijim*; *ētekijim, -ijijim*; *čūōkijim, čūōkijijim*; *šēkēijim, šēkēijijim*; *kūlijim, kūlijijim*; *čūōčēkijim, -ijijim* stb. — Megjegyzendő *čūōhpih* vágni: praes. s. 3. *čūōhpā* és *čēāhpā*; praet. *čūōhpojim, čūōhpjih* stb.

Undersåker, Anaris hegység és Herjedal

(*talowih* jönni; *pissih* sütni; *tī'pik* fogni; *mīelih* tudni; *sū'kih* evezni; *čūōhpik* vágni).

Præsens.

Sing. 1.	<i>talowum</i>	<i>pissεm</i>	<i>dī'pm</i>	<i>mīelεm</i>	<i>sū'kεm</i>	<i>čūōhpεm</i>
2.	<i>talōwh</i>	<i>pissih</i>	<i>tī'ph</i>	<i>mīelh</i>	<i>sū'kh</i>	<i>čūōhph</i>
3.	<i>talōwā</i>	<i>pāssā</i>	<i>tāipā</i>	<i>mēālā</i>	<i>saukā</i>	<i>čēlhpā</i> v. <i>čēāhpā</i>
Dual. 1.	<i>talēvén</i>	<i>pissēn</i>	<i>tī'pēn</i>	<i>mīelēn</i>	<i>sūkēn</i>	<i>čūōhpēn</i>
2.	<i>talēvetn,</i> <i>taleveren</i>	<i>pissētn,</i> <i>-eren</i>	<i>tī'petn</i>	<i>mīelerεn</i>	<i>sūketn</i>	<i>čūōhperεn</i>
3.	<i>talēvčh</i> v. <i>talevebōn</i>	<i>pissēch</i> v. <i>pissepōn</i>	<i>tī'pēh</i> v. <i>tī'pepōn</i>	<i>mīelēh</i> v. <i>mīelepōn</i>	<i>sūkēh</i> v. <i>sūkepōn</i>	<i>čūōhpēh</i> v. <i>čūōhpepōn</i>
Plur. 1.	<i>talēwū'</i>	<i>pissū'</i>	<i>tī'pū'</i>	<i>mīelū'</i>	<i>sūkū'</i>	<i>čūōhpū'</i>
2.	<i>talēvere</i>	<i>pissere</i>	<i>tī'perε</i>	<i>mīelerε</i>	<i>sūkerε</i>	<i>čūōhperε</i>
3.	<i>talēvčh</i>	<i>pissēh</i>	<i>tī'pēh</i>	<i>mīelēh</i>	<i>sūkēh</i>	<i>čūōhpēh.</i>

Első praeteritum :

Sing. 1. *talowujim* *tī'pijim*

Második praeteritum :

talowujijim *tī'pijijim,*
-ijijim

	2. <i>tałowujih</i>	<i>tʰipijih</i>	<i>tałowujijih</i>	<i>tʰipijijih,</i> <i>-ijijih</i>
	3. <i>tałowui,</i> <i>tałowuje</i>	<i>tʰipijē, tʰipije</i>	<i>tałowujejja,</i> <i>-jejjā</i>	<i>tʰipijejja</i>
Dual. 1.	<i>tałowujimēn</i>	<i>tʰipijimēn</i>	<i>tałowujijimēn</i>	<i>tʰipijijimēn</i>
2.	<i>tałowujitēn,</i> <i>-jētān, -jētū</i>	<i>tʰipijitēn</i>	<i>tałowujijitēn</i>	<i>tʰipijitēn</i>
	3. <i>tałowujin</i>	<i>tʰipijin</i>	<i>tałowujijin</i>	<i>tʰipijijin, -ijijin</i>
Plur. 1.	<i>tałowujimuʹ,</i> <i>-ujūʹ</i>	<i>tʰipijimūʹ, -ijūʹ</i>	<i>tałowujijimūʹ</i>	<i>tʰipijijimūʹ,</i> <i>-ijijuk</i>
2.	<i>tałowujitē, -ite</i>	<i>tʰipijitē</i>	<i>tałowujijitē</i>	<i>tʰipijitē</i>
3.	<i>tałowujin</i>	<i>tʰipijin, -ijen</i>	<i>tałowujijin</i>	<i>tʰipijijin, -ijijin</i>

A többi példák praeterituma: *piššijim, -ijijim; mēlijim, -ijijim; sūkijim, -ijijim; cuchpojim, -ojijim*. — Megjegyzendő Anaris praesens plur. 1. *šittup, pišsup*; dual. 2. *šitten, šittēn* a *šittētū* alak mellett. Ugyanott a praeteritum plur. 1. rendesen így van: *šittijūʹ, tʰipijūʹ, cuohpojūʹ*. — Undersäker hegységből a praesens plur. 3. szem. alakjaiul ilyeneket is följegyeztem: *saukāh* eveznek (rendesen: *sūkēh*); *šakkāh* húznak (rendesen: *šikkēh*), valószínűleg a praes. s. 3. *saukā, šakkā* alakok analogiájára.

Megemlíthetjük még, hogy némely -*ε* tövű ige dual. (és plur.) 3. személyében egész Jemtlandban -*s* (-*és*) rag van: *kalākε-* werden, fog, kell: *kalēkēs*; *čiehtε-* kell: *čiehtēs*, F. *aε-* a jövő idő segédigéje: *ačēs*; D. *kūlēs* hallanak ketten.

3. -*ū* tövűgűek ragozása.

Sing. 1.	<i>tarējūp</i>	<i>tarējūip</i>	<i>turūip</i>
2.	<i>tarējūʹ, -uh</i>	<i>tarējūjih</i>	<i>turūjih</i>
	3. <i>tarūje, torōju, tarēju</i>	<i>tarējūi, -ūi</i>	<i>turūji</i>
Dual. 1.	<i>tarējūn</i>	<i>tarējūjime, tarējujime</i>	<i>turūjimh</i>
2.	<i>tarējūjītē, tarējūjittē</i>	<i>tarējūjītē, -ujītē</i>	<i>turūjītē</i>
3.	<i>tarējūh, tarējūpa</i>	<i>tarējūjin, -ujin, -ujin v. tarūjin</i> <i>tarējūjikan, -ujikan</i>	
Plur. 1.	<i>tarējūn</i>	<i>tarējūjimʹ, tarējujime</i>	} = dual.
2.	<i>tarējūjītē, -ūjittē</i>	<i>tarējujītē, -ujītē</i>	
3.	<i>tarējūh, -ūh</i>	<i>tarējujin, -ujin</i>	
Sing. 1.	<i>āččūp, -up</i>	<i>āččūip, -ujip</i>	<i>āččip</i>
2.	<i>āččūh, -uh</i>	<i>āččūjih</i>	<i>āččih</i>
3.	<i>āččē</i>	<i>āččēi</i>	<i>āččēi</i>

Dual., plur. 1.	<i>âččün</i>	<i>âččuime</i>	<i>âččimh</i>
2.	<i>âččujité, -âjitté</i>	<i>âččujité</i>	<i>âččité</i>
3.	<i>âččuuh, âččuupa</i>	<i>âččuujn</i>	<i>âččün,</i> <i>âččikan.</i>

Egyéb példák: *kōarrut varni*: præs. s. 1. *kōarrúp*, 2. *kōarrúh*, 3. *kōrrε*; dual. 1. *kōarrün* stb.; præt. s. 1. *kōarrújip* stb.; — *vīajut megrészegedni*: præs. s. 1. *vīajúp*, 2. *vīajuh*, 3. *vīajû*; dual. 1. *vīajún*; præt. s. 1. *vīajújip* v. *võjip*, 2. *vīajújih* v. *võjih* stb.

Némely igék præsens plur. 3. személyében *-â* v. *â'* van *â'* helyett; pl. *âkket* gyűjteni, szedni: præs. plur. 3. *âkkâ'* v. *âkkê'* (NB. präter. 1. *âkkip*, 2. *âkkih* stb.): *kaččet* huzozni (= Arj. *kožžút*): præs. plur. 3. *kaččé'*.

Frostvikeni nyelvjárás.

Sing. 1.	<i>tarëjam</i>	<i>tarëjajm</i>
2.	<i>tarëjah</i>	<i>tarëjajeh</i>
3.	<i>torojε</i>	<i>tarëjaje, -ajē, tarëjai</i>
Dual. 1.	<i>tarejän, tarëjun</i>	<i>tarëjajm'</i>
2.	<i>tarejetn, tarëjüte</i>	<i>tarëjajitu</i>
3.	<i>tarëjâ'</i>	<i>tarëjajën</i>
Plur. 1.	<i>tarëjepε, tarëjüpε</i>	<i>tarëjajim', tarëjajip</i>
2.	<i>tarëjete, tarëjüte</i>	<i>tarëjajüte, tarëjajit</i>
3.	<i>tarëjâ'</i>	<i>tarëjajën, -ajin.</i>

Egyéb példák: *êarovut* kiáltani: præs. s. 1. *êarovam*, 2. *êarva'*, 3. *êorowε*; dual. 1. *êarovün*; plur. 1. *êarovüpε*; dual. plur. 2. *êarovütε*; dual. plur. 3. *êarovâ'*; präter. s. 1. *êarvajem* és *êorvim*; 2. *êarvajih* és *êorvih*; 3. *êarvajē, êarvai* és *êorvî, êorvije* stb.

Skalstugani nyelvjárás.

Sing. 1.	<i>tarejam</i>	<i>arram</i>
2.	<i>tarejâ'</i>	<i>arrah</i>
3.	<i>turujε</i>	<i>arrâ</i> v. <i>orrε</i> R. <i>turujü</i> (<i>uε</i>)
Dual. 1.	<i>tarejan</i> (rendes)	<i>arrén</i> R. <i>samëkien</i> U. <i>taitén</i> v. <i>taitān</i>
2.	<i>tarejetn</i>	<i>arrεtn</i> R. <i>tarejeren</i> U. <i>taiterān, hëkεtεn</i> D. <i>êearatn, kuorkätän</i> Sk. <i>êoarvatn, panakatn</i>
3.	<i>tarejâ'</i>	<i>arrêh, arrih</i> R. <i>êearapun, êäcεεpan, kuórëkεpan</i>
Plur. 1.	<i>tarejuh</i>	<i>arruh</i> R. <i>katupu'</i> (<i>kätöpe</i>)
2.	<i>tarejete</i>	<i>arrεte</i> ; Sk. <i>käiërute, kätute</i> R. <i>êëarutε</i> U., A. <i>-re</i>

3. tarejā'   arré' | Sk. òcèi', kḡiewi' | Sk. ja'mm^aku' | R. kātā' v. kātuh, -u^l, kuórkuh v. -ā'; cēara' v. -u'; U. kō^otū legelni
A., U., alt. ā'; de: taitā' v. taité'.

II. præt.

- Sk. dual. 1. (kātajên)
2. kätajçtetn
3. kätaje'
R. cēarajêvês, H. järkajêvês
Plur. 1. Sk. kätajêpuh
2. Sk. kätajêtete
3. Sk. kätaje'.

Præteritum.

- Sing. 1. tarejajim   turujim
2. tarejajih
3. R. tarejai, -ji | tare-
jaje. -ji
Dual. 1. tarejajimen, -mên | -jimên   II. præt. tarejujijim stb.
2. tarejajitn, -jîtèn | Sk.
-jçten
3. tarejajin
Plur. 1. tarejajimū', -jime, -jimê |
Sk. -jimu'
2. tarejajite, -jîtê | Sk. -jîte
3. tarejajin | Sk. -jén.*)

HALÁSZ IGNÁCZ.

---

*) Eddig terjed a szerző kézírata. A hátralevő rész körülbelül egy ívre terjedt volna, de azt már nem dolgozhatta ki.

Irtisi-osztják szójegyzék.

(Negyedik közlemény.)

R.

rāba (C.) kóczos eb | zottiger hund; cf. *rāpa*.

radax I. (C.) laza, törekeny | locker, zerbrechlich.

rāgap (C.) hazugság | lüge. — *rāxpay*, *rāxpej* lügenhaft, falsch; *rāxpay namas ot tāje* hege keinen betrug in deinem sinne. — *rāxpejam* (C.) lügen. — ÉO. *rōgēp*; *roxpēj*; *rōxpīlem*.

rāgaptem, *rāgēptem*: vid. *rāxnem*.

rāximem (mom.) fölriadni; hirtelen elváltozni | auffahren (z. b. vor schreck, kälte): sich plötzlich in eine andere gestalt verwandeln (in märchen und sagen); *sört xōrat rāximot* (II : 38.) er verwandelte sich plötzlich in die gestalt eines hechtes.

rāxnem (f. *rāgantem*, *rāgēntem*), *roxnem* (f. *rōgēntem*) 1. leesni, rogynti | fallen, stürzen (von leblosen und grossen dingen, z. b. *unža rāxnot* eine kiefer ist gefallen; von menschen sagt man *keryem* (cf. russ. *рухнуть*); 2. aláhullani | herunterregnen (von staubähnlichen gegenständen, flüssigkeiten, wie vom sande, wasser, blute u. s. w.) z. b. *tít-vāx*, *kām-vāx at rāgant* (II : 162.) silber regnet herunter. — *rāgaptem*, *rāgēptem* (causat.) brechen, stürzen. — *rāxnemem* (mom.). — ÉO. *roxañtlem*; *roxnemaļem* (mom.).

rāxpay, *rāxpej*, *rāxpejam*: vid. *rāgap*.

rāk (C.) liszt, dara | mehl, grütze. — Cf. zürj. *rok* brei.

ram (C.) nyugalom | ruhe; cf. *rōm*.

ram-šoχindem, *at ram-šoχindem* (II : 128.) elgyöngülni | von kräften kommen (vid. *at*).

rānem késni | zögern, zaudern. — *rānumdem*: *čīmet rānumdāi* (-*ūdāi*) nach einiger zeit (wahrsch. = *muŋna čīmet rānumdāi* nachdem wir eine zeitlang gezögert haben). — ÉO. *rōnļem*. — Cf. zürj. *ruñjal*.

rāpa; *rāba* (C) bozontoszörű; bozontos eb | zottig, zottiger hund. — *rāpa-pūnpe* mit zottigen haaren, zottig. — *rāpat*: *at-rāpat* ist mit einem zottigen felle bedeckt.

rapsax üres | leer.

ratéy (adj.) kopogó | klopfend, polternd, klappernd. — *ratéy szi* (klappernd-geräusch) gepolter. — *ratéyedem, ratéyetem* kopogni, topogni | poltern, trampeln.

rau, rav finom: morzsa; szemecske (por, föld, hamu); szétörlődött fa | fein; krümchen; pulver (staub, erde, asche); gekrümtes, morsches holz. — *rau-pün* (C.) *pehely* | (fein-haar) flaumfeder. — *raupe* mit krümchen, pulver: *tébet-raupe* mit weichen krümchen, mit weichem pulver; *tébet-raupe ravet ondép* mit weichen (holz)krümchen (ausgelegte) krümchen-wiege (vid. *γοςάρ*). — ÉO. *rav*.

rèknem (f. *rèkèndem*) föligrani, fölserkenni, eszmélethez térni | aufspringen, erwachen, zu sich kommen. — *noz-rèknem, pira-rèknem, togòi-rèknem*: vid. *noz, pira, togòi*. — ÉO. *rakènem*.

rem-juz I. (C.) *nyárfa* | pappel.

rèp meredek part; domb | steiles ufer; hügel. — *rèp-χāydep* parthágszó | (steiles ufer-treppe) stufen um ein steiles ufer zu erklimmen. — *rèp-juz parti erdò* | (steiles ufer-baum, wald) wald auf dem steilen ufer, bewaldetes steiles ufer. — *rèp-vòje* (C.) *parti fecske* (ufer-tier) uferschwalbe. — ÉO. *rèp*.

revejem (f. *reveitem*) tenni, helyezni, vetni | legen, werfen; *jògot-jìndeda te-revejài* (II: 90.) er legte (den pfeil) auf die bogensehne. — *reveitem* (f. *reveitem*) vetni, szórni | werfen, herumstreuen; *χar-tàsta tédèy ai ùgotna man reveitem* (II: 184.) volles glück im (erbeuten) des pelzwerkes spendete ich ihnen: *kuš ment, saitet, murtet àr reveitet* (II: 62.) als er sich bewegt, streut er überall seinen reif herum. — *revimem* (mom.). — *revimèdem* (frequ.). — ÉO. *revèlem* schütteln, schwingen; *revètem*; *revemalem* (mom.).

rìma (C.) *pók* | spinne.

rüt ladik | boot, kahn. — *rüt-juz* ladikkészítésre alkalmas fatörzs | (kahn-baum) dicker zum verfertigen eines kahnes tauglicher baumstamm, hauptsächlich von espen (cf. *χòp-juz*). — *rüt-vèrda-χoi* (II: 192.) ladikkészítő ember | (bootmachen-mann) bootzimmerer; cf. *χòp-vèrda-χoi*.

rìve, rìvèy: *rìvèy ùr, rìvèy saz* (II: 58.) gewöhnliche, schlechte (?) kleidung.

rèpnik hallal töltött lepény | fischpastete, kuchen mit fischfülle (шпоръ съ рьбоù).

robasem (C.) *ugatni* | bellen. — SO. *rapesem*.

rògèptem (caus.): vid. *ròχnem*.

roχ gallér | kragen.

ròχ: *ròχ vès kènen* (poet.): vid. *kènen*.

roχ-vòje (-vòje KK.) *kis madár, veréb* | kleiner vogel, spatz; cf. *riš-voje*.

röznem (f. *rözöntem*) beomlani, letörni, átlyukadni | einstürzen, einbrechen (intr.), durchlöchert werden; *röznem* (part. praet.) eingestürzt, durchlöchert: *pedet roznem put* (II : 166.) ein kessel mit einem durchlöcherten boden. — *rözéptem* (caus.) át-törni, átlyukasztani, összeomlasztani | durchlöchern, durchbrechen, zum einstürzen bringen. Cf. *rāznem*. — ÉO. *rozaiłem*, *rozaiłalem*; *rozniémłem*.

röm esendes, nyugodt (különösen lóról) | sanft, ruhig (bes. v. pferden). — ÉO. *rom*. — Cf. zürj. *ramé*; pers. *رَم*, gehorsam (v. pferden).

röt, *rüt* nagy ladik | grosses boot hauptsächlich der früheren ostjaken und wogulen; *jagyarsen-püip röt* (II : 20.) grosses boot mit einem gegabelten hintersteven (bei früheren sibirischen ugrern und samojeden); *jiyet-püipe úgat röt* (II : 68.) tiefsitzendes wasserschwänziges boot (volles epitheton eines ostjakischen bootes). — KV. *rüt*.

rub, *rup* csapás, szárnycsapás | schlag, schwung, flug; *merek züdem tinéj rup i-kes vöröt* (II : 28.) dreimal schwang er seine schwingen und fort war er.

rüdej (C.) adj. : vid. *rüt*.

ružja, *ružje* puska | flinte (= *ружье*). — Cf. *matúz*, *paškün*.

runt fülbevaló | ohrring. — ÉO. *runt*; SO. *ront*.

rujem gázolni (hóban, vízben, fűben stb.) | waten (durch schnee, wasser, üppiges gras u. s. w.). — *jeg(a)-rujem-zoi* (II : 206.) mann, der die flüsse durchwätet; *sot-rujem-zoi* (poet.) mann, der von einer landspitze zur anderen den fluss durchwätet. — *rujüdem* (f. *rujüttem*) (fr.). — *rujimem* (mom.). — ÉO. *rujzlem*.

rup : vid. *rub*.

ruspe : *piriš-ruspe* mit dem aussehen (?) eines greises.

rüt : vid. *röt*.

rüt (C.) himlöhely | blatternarbe. — *rüdej* (C.) himlöhelyes | blatternarbig.

rut, *ruš* orosz | russe, russisch. — *rut žanè orosz himzés* | russische ausnaht (brodiren mit kreuzstichen). — *rut-zoi* (-*žui*) orosz ember | russe. — *rut-ima* orosz asszony | russin. — *rut-még* orosz föld | russland. — *rut-még-zoi* (poet.) oroszföldi ember | mann des russischen landes. — *rut-něj* = *rut-ima*. — *rut-tárněj-āra* orosz hősének | russisches heldenlied (*былина*). — *Rut-voš* n. pr. (Russische-Stadt) name zweier burgüberreste in der Kondagegend : 1. unweit der Puschtin'schen jurten, nahe der alten Festung *Jam-voš*; 2. in dem gebiete der Jesaul'schen jurten.

rüdem, *rüvtem* érinteni, tapintani, zavarni | anrühren, betasten, mischen. — *tājem vajat rüvtājeu* (II : 192.) mit dem beil-schafte betastete man uns. — *rüvimem* (f. *rüvimedem*; mom.) meg-tapintani, fölzavarni | betasten, durchwühlen, mischen. — ÉO. *rüvétellem*; *rütlem* aufrühren.

S.

sa, sasa (interj. enclyt.) ej! | ei! na! warte! — *nugat mettejat-sa medem* (II : 112.) warte! ich gebe dir was; *nug-sa* (höre) du mal!

sa, sai oldal, táj | seite, gegend. — *çatt-jänçai-sa* : vid. çatt. — *jem-sai, jim-se* jobb oldal (gute seite) recht; *jim-sai pëlka* rechte seite. — *jit-pereç-sa* : vid. jit. — *ei-teçer-sa* : vid. teçer. — ÉO. *sai, sî*.

sābet, sāpet nyak | hals, nacken. — *āna-sābet* (C.) egy réczefaj | (dick-hals) eine entenart. — *sābet mēnedem, mēndem* nyakat hajtani, köszönni | (den hals beugen) zum grusse mit dem kopfe nicken. — *ūç, sābet panem* fejet, nyakat hajtani; köszönni | (den kopf und den hals legen) mit dem kopfe nicken, den kopf beugen. — ÉO. *sābēl*; SO. *sāpel*.

sadem (C.) foldani | flicken.

sada : vid. *saçat*.

sadem (f. *sattlem*) mondani | sagen; *sadem* (part. præt.) der genannte : *sadem T'āras-çui, Moi-çui* (II : 108.) der ‚kaufmann, brautwerber‘ benannte mann.

sadem, saçem (f. *sattlem*) hallatszani | hörbar werden; *satt* (præs. 3. pers. sing.) hallik | man hört; *sei satt* ein geräusch, laut ist hörbar. — *sad'idem, saç'idem* (fr.). — ÉO. *saşlem* gehört werden, lauten.

sagadem törni | brechen (tr. und intr.) zerfallen. — *nāres-juç pērū sagadōt* (II : 144.) das saiteninstrument brach in kleine stücke.

sāgadem, sāgēdem, sāçtem (f. *sāgattam, sāgēttam*) mozogni, menni, futni | sich bewegen, gehen, laufen. — *sāgattmem, sāgēttmem* (mom.).

sagape : vid. *saç*.

sāgar (pl. *sāçret*) tehén | kuh. — *sāgar-ēsem* tehén tōgye | (kuh-mutterbrust) euter. — *sāgar-mōç* borjú | (kuh-junges) kalb. — Cf. osztj.-szam. *siçar*; tat. *صغير, صغیر*.

sāgat, sāgēt (pl. *sāçtet*) deszka, padló; fenyőszilánk | brett, bohle, leuchtsplan. — *çāt-çar sāgat* padló | (fussboden-bohle) dielenbohle. — *sāçteç* aus brettern. — ÉO. *sogol*.

sagāt, saça, sada (postp.): 1. *ādēt-sagāt, -saça* (adv.) egyedül | allein, einzeln. — *çot-sagāt* (C.) hogyan? | wie? — *kāt kur-sagāt* a két lábhoz | zu den beiden füssen; *kāt ōgot-sagāt* (v. *ōgota*) *tēdet* (II : 172.) sie setzten sich (indem sie sich) auf beide schlitten (verteilten). — *met-sagāt* mikép, hogyan? | wie? — *tem-sagāt* (C.) úgy | so. — *tet-sagāt* (C.) innen | von hier. — *tu-sagāt* akkor | dann, in dem augenblicke. — 2. *sagāt* mialatt | während, indem, als; *ätte-kēçeat pantes-tesen sagāt* (II : 32.) während sie sich das schwert streitig machten. — ÉO. *sagāt* längs.

sāgatmem, sāgētmem (mom.): vid. *sāgadem*.

sāgēdem: vid. *sāgadem*.

sāgēt: vid. *sāgat*.

sagēt, sagēt fűzfa | weide. — *sazte-pai* fűzfabokor | weidenstrauch. — ÉO. *sakalt-juj*.

saja, sada (postp.), *ādēt-saja*: vid. *sagāt*.

sāgem, sāgīdem: vid. *sadēm*.

saz: *pēt(et)-saz* messzehalló | weithörig.

saz ruha, szoknya | kleid, gewand, weiberrock. — *saz-ńır* teljes öltözék | (kleid-schuh) volle kleidung. — *sazape, sagape* ruhás | mit kleide, rocke: *začiman-sazape* mit einem verschimmelten gewande (von leichnamen). — ÉO. *saz*; AS. *sak*; ÉO. *saz-ńır*.

sazse I. (C.) zsír, faggyú | fett, talg. — *mīs-sazse, mīt-sazse* (C.) vaj | (kuh-fett) butter. — *sazsen* (C.) kövér | fett. — ÉO. *sāxes, sāxés*; *saxsaj, saxsēj*.

sāytem: vid. *sāgadem*.

sazte-pai: vid. *sagēt*.

sāyten: vid. *sāgat*.

sai: vid. *sa*.

sai kárpit, függöny | vorhang, bettvorhang; *kōvleŋ sai tott* (II : 56.) ein mit schellen verzierter vorhang ist (steht) da. — *saiŋ* kárpitos | zum vorhange gehörig: *saiŋ-vōt* platz hinter dem vorhange (der in früheren zeiten den erwachsenen jungen mädchen als sitz angewiesen war). — ÉO. *nora-sai* bettvorhang (*nora* bank, bett, *sai* seite? AHL.). — Cf. zürj. *sajöd*.

saidem: vid. *saiŋem*.

saiŋem, saiŋem (f. *saidem, saitem*) körüljárni; zavarodni | herumgehen; zappeln; wirr werden (C.). — *saiŋedem, saiŋetem* (inch.) körüljárni | umgehen: *χōr nádēm saiŋetem vōdox jenk* (II : 90.) von rentierzungen umgangene moorstelle. — *saiŋettem, saiŋettem* (f. *saiŋettedem, saiŋettedem*; caus.) körülvenni, göngyölni | umgeben, rollen. — *saiŋīdem* (fr.) (II : 160.). — *sajem* körüljárni | herumgehen: *tābet mēg jem suŋet sajemen, jāytem sagāt* (II : 182.) indem ich die 7 schönen enden der erde durchstreifend (eig. herumgehend) schreite. — *sajendem* (dim.) id. — *saidem* (f. *saittam*), *sajedem* (f. *sajettam*; cf. *saiŋem*): *tūrum tābet tābet pōt saitta te-pitmen* (II : 90.) die 7 mal 7 weltgehenden fingen wir an zu umlaufen.

saiŋem, saiŋedem, saiŋettem, saiŋīdem: vid. *saiŋem*.

sait (K.) dér | reif. *χovēt juvem saiteu tatteteu* lasst den reif an uns weither gekommenen (männern) auftauchen. — *saitey* (K.) deres | reifig, bereift: *saitey-puŋdape* mit bereiften seiten.

saja (postp. dat.) mögé; helyébe | hinter; anstatt: *űrt saja zui en pandai* (II : 54.) (man möge) an stelle eines helden keinen (einfachen) mann stellen. — *sajivet* (abl.) mögöl | von hinten. — *saina* (loc.) mögött | hinten. — Cf. zürj. *sajö, sajın* hinten, hinter.

sajedem : vid. *saijem*.

sajem, sajemdem : vid. *saijem*.

sajep, sōjep (pl. *saīpet, sō̄ipet*) háló neme netzgewebe, netz, reuse (sibir. russ. *caиp* netzgewebe). — ÉO. *sō̄jip*.

sālay (KK.), AK. *sēley* hangzó, csengő | schallend, schellend, dröhnend, klingelnd. — *sēley sei jān̄zat* (II : 164.) ein klingelnder ton verbreitet sich. — ÉO. *šalley, selley* weinerlich.

Salžau, Salžau-urt (n. pr.) name eines angesehenen ostjakischen helden aus dem gebiete der Demjanka, der sich durch seine kriege mit den samojedem einen ruf erworben hat.

Sāmar-unt (n. pr.) Samarscher «Berg», steiles ufer des Ir-tisch unweit der mündung des genannten stromes, von welchem das unten liegende russische dorf «Samarowo» seinen namen bekam.*)

sāna I. (C.) nyírfatapló | birkenschwamm. — SO. *sānez*; ÉO. *sān* pilze, schwamm.

sanza homok | sand. — *sanza-γōt* földház (sand haus) erdhütte; cf. *még-γōt*. — *Sanza-vānda* (n. pr.) «Sand-Landspitze», sandiges steiles ufer; name eines ortes an dem unteren laufe der Konda (Песчаный яръ, мысъ). — *Sanzašé = Sanza-asé(?)* (n. pr.) name zweier fürsten aus der stadt *Vož-oxta* oder *T'āpar voš*. — *Sanzem ot̄en pūgot* (n. pr.) ostjakischer name der Tschesnokow-schen jurten (Kl. Kond. wol.).

sanka, sanki szánka | schlitten (= *caиp*).

sanka, saņa világos, derült, tiszta; világosság; ég; isten heiter, klar, hell; himmel; gott. — *Sanka-Jig* isten | (Licht-Vater) gott. — *sanka-tūrum* isten; világos földi világ | gott; (hell-welt) die helle irdische welt (= *nūm-tūrum*, als gegensatz zu *it-tūrum* und *pētlim-ēnder*; = poet. *zanda jāgēy sankā tūrum* (II : 92.) die lichte welt des ostjakischen volkes). — *Jem-Sanka* isten | (Gut-Licht) gott. — *sēm(et)-sanka* messzelátó, jószemű | (auge-klar) weitsehend. — *Sorū-Sanka* isten | (Gold-Licht) gott. — *Tūrum-Sanka* : vid. *Sanka-Tūrum*. — SO. *sanki*.

sant (*seant* poet.)(?): *sant-jel' γōtoŋ pogotmāi oŋēŋ jeliŋ oŋet sant jela mnozota mūdēŋ γōt mūdēda totna karyōt*. — *sant-jiba* : *zoi-vāim̄ap seant jiba jidet vodem* (II : 24.) es kommt der uhu mit dem menschenantlitze, ich weiss es.

saņa : vid. *sanka*.

sayem (f. *sanktem*) KK. vid. *sojem*. — *saȳdem* (f. *saȳittem*) KK. (fr.) — *saynem* (f. *sayentem*) KK. (poet.): vid. *sayem*.

saȳep bot | stock, stab. — ÉO. *songép* stab; *saygép* spatén.

*) V. ö. ezen helyneveket: *Samara* (város a Volga mellett), *Samar-kand* (város Turkesztáuban), *Самарская Земля* a *Югорскіи шаръ* közeleben (l. Петерб. лист. 1894, № 359; 5. l.) etc.

sāp patak, folyó | bach, fluss, nebenfluss. — *Sāp* (n. pr.) alter name für Irtysch; cf. vog. *Sāp* id. (AHL.) — *sāp-γoi* (poet.) (fluss-mann?) fluss (personifiziert), z. b. in *Kāñ vāñem sāgēttai lepēy Sāp-γoi jemēy jink* (II : 26.) eines der epitheta des Irtysch: vid. *kāñ*. — Cf. türk. *sēp*.

sāpet: vid. *sābet*.

sāptēy fekete róka | schwarzer fuchs (cf. *sāpet*) (чернобурая лисица).

sar, *sar-jink* (poet.) sör | bier. — *saraŋ*, *sarēy* adj.: *sarēy ūz kitteteyen* (II : 170.): vid. *kittem*. — Cf. zürj.-votj. *sur*; min. tat. *serä*, *sērä*; alt. *sēra*; tat. *sēra*.

sar (KK.) kiáltás, kurjantás | schrei, einzelner teil oder abschnitt des schreies; gänsegeschrei. — *sarpe*: *tābet-sarpe vēg* 7-fältiger schrei.

sār, Dem. *sāрге* 1. előbb. régebben; 2. ugyan | 1. früher, vorher (cf. *sīra*, *sīre*); 2. aber, mal (encl.). — *ētīde sāрге, γoda zojēt-teden* (II : 10.) siehe mal hin, wohin wir treffen werden! — SO. *sār*, *sārna*, ÉO. *sara* gleich.

sāraγ (C.), *sōroy*, *sōrēz* lazacz neme | fisch aus der lachsfamilie: coregonus vimba, den die russen mit seinem ostjakischen namen «сырок» bezeichnen. Nach CASTRÉN «plötze». — SO. *sārak*, ÉO. *sōrēz*. — Cf. min. tat. *sāreγ*, *sāraγ* sterljäd, hausen.

Sarài (n. pr.): *unt Sarajet vānta* (II : 32.) die steile landspitze des Saraischen berges; steile landspitze des erhöhten ufers des Irtysch (oder Ob?) unweit der mündung desselben in den Ob.

sārak, *sārēk* (Dem.): vid. *sārat*.

sāram (I.) halál | tod.

sāram-īma pók | spinne. — Cf. zürj. *tšerañ*.

saràn (n. pr.) zürjén syrjäne. syrjänisch. — *saràn-γoi* (n. pr.) syrjäne; *saràn-jaγ* (n. pr.) syrjänisches volk, die syrjänen. — ÉO *saran*; *saran-jaγ*.

saràn üst, *katlan* | kessel, grapen; *tābet-pēdep saràn*: sieben-griffiger kessel.

saraŋ, *sarēy*: vid. *sar*.

saraŋ gyors (?) | schnell (?), baldig (?); vid. *sār*. — ÉO. *sarāiy*. *saraŋ*, *sarēy* (?) : *sarēy tat*, *sarēy moi* (stetes epitheton von *tat* «kriegerschaar», *moi* «brautwerber»).

sārat, *sārēt* I., K., *sārak*, *sārēk* Dem., *sōrot*, *sōret* (C.) tenger | meer. — *sārat-γonēy* tengerpart | meeresufer. — *sārat-pot* (-*pöt* KK.) id. — ÉO. *sāras*, *sāres*; SO. *tāras*; ÉO. *sāras-γonēy*. — Cf. zürj. *sar*; votj. *zaridž*, *zariz*.

saravāt (K.) homlokkötő üveggöngyökből | kopf- oder stirnbinde aus glasperlen bei den ostjakischen mädchen und frauen. — Cf. min. tat. *sürbäs* haarflechte der mädchen; csagat. سراج

سراج

sārga, sārge (Dem.) adv. : vid. *sār*.

sārēk : vid. *sārať*.

sarēy : vid. *saray*.

sārēf : vid. *sārať*.

sarpe : vid. *sar*.

sasa! (interj.) ej, nosza! | ei! nun! wohlan! — Cf. *sa!*

saszort, talán: *sas(sast)-zort* (trocken-rinde?) poloska | wanze. — Cf. *sast*.

sasēltem, sasultem : vid. *sastem*.

sast, sost gyík | eidechse. — SO. *sasať*. — Cf. zürj. *džodžil*.

sastem (KK.) száritani | trocknen (trans.). — *sasēltem, sasultem* KK. (poet.) száritani; száritott | trocknen; getrocknet. — *žū sasēltem tar tančem jütman ūrt* (II : 22.) : vid. *žū*. — ÉO. *soslem; sostaľem*.

sat, satagem, sata-giš (C.) : vid. *sot*.

Satžàn-de-iga (n. pr.) name eines früheren ostjakenhelden aus den Filin'schen jurten (Nar. wol.). — Cf. *Satžàn*.

sať-keu (KK.), AK. *šit-keu* kovakó | kieselstein : *Sať-keu pīdem teri As* KK. (II : 26.) «mit kieselsteinen besäeter reiner Ob», epitheton des flusses Ob.

satmem érettem, miattam | für mich, meinewegen; *satmem at jit* (II : 150.) er kommt meinewegen; *satmet* miatta, érette seinewegen; *satmeten* eurer (beider) wegen; *satmeu* unseretwegen u. s. w.

sau (KK.) hang, ének, dallam, dallamrész | ton, melodie, musikalische phrase (dasselbe was *sar* in einem schrei ist). — *pāik-sau* : vid. *pāik*.

sau féreg (червь) | wurm. — Cf. zürj. (*pu-*)*tšöi* holzwurm.

sāu, sāven (C.) adj. józan | nüchtern. — ÉO. *sājik*; zürj. *sad, said*.

sāu, sāv (K. poet.) szarka | elster. — *ñürēm sāu berki szarka* | hainelster. — *sāu-sōž* szarkabör elsternhaut (in früheren zeiten wurden die häute der wald- und wasser-vögel zur kleidung benutzt). — *sāu-nēy, sāv-nēy* (*sauney* C.) szarka | elster. — ÉO. *sav-nē, savi-nē*; SO. *senž*.

saudak (C.) gyeplő | zügel.

saulij (Dem.) csengő, bongó | klingelnd, schallend, dröhnend : *saulij sei* (II : 6.) schallender lärm, gerassel (z. b. wenn sich ein mann in einem panzerhemde bewegt).

sauney (C.) : vid. *sāu-nēy*.

sāv, sāv-nēy : vid. *sāu, sāv-nēy*.

sava (K.) agyag | ton, lehm. — *saveny, savēy* agyagból való | aus ton, aus lehm. — Cf. zürj. *šoi*; osztj.-szam. *sō, sū*.

sāven (C.) adj. : vid. *sāu*.

saveny : vid. *sava*.

savérmem KK. (mom.): vid. *serermem*.

se, še (C.) is | auch, ja (= же).

seäi KK. (poet.): vid. *sai*.

seberga, seperga seprő | besen. — Cf. tat. *sibirthe*; min. tat. *sibirge*.

seg, seş (C.): vid. *ség*.

söger láncz | kette. — *kart-söger, vāş-söger* eisenkette. — *sögerem* lánczon alászállani | sich mittelst einer kette herunterlassen (?); *kēdēş çoi jem iset juş sögeröt* (II : 88.) des starkarmigen mannes schöne seele hat sich mittelst einer kette nach hause heruntergelassen. — ÉO. *sever*; SO. *sēgel*.

sei, sei hang, zaj; hír | stimme, laut, nachricht. — *sei pāşdem, sejat pāşdem* üzenni; hívni | nachricht übergeben; rufen. — *Pētpou-iga sejat pāşdet* er rief *Pētpou-iga*; *jirteda sei pāşdot* er gab seinem schwager nachricht; *sei-ta* adj. hangtalan, zajtalan | lautlos; *sei-ta tagaradem* (II : 120.) lautlos werden. — *seimedem* hangját fölemelni, hirdetni, szólani | die stimme ertönen lassen, verkündigen, sprechen. — *sei-pāşdot* híre terjedt | die nachricht verbreitete sich. — ÉO. *sē*; *sēmaltlem, sēmáltalem*.

seker (C.) ütés | schlag. — *sekerdem* I. (C.) ütni | schlagen. — *sekermem, sekremem* (C.; mom.).

sēley (I., AK.), KK. *sālay* csengő | schallend, klingelnd.

sēm szem; magszem; morzsa; csepp: bogyószem | auge: same; krümchen; tropfen; beere. — *jert-sēm* esőszem | regentropfen. — *jink-sēm* vízcsepp | wassertropfen. — *keu-sēm* mag | same, fruchtkern. — *jūm-keu-sēm* zelniczemag | kern einer traubenkirsche. — *tonş-sēm-pētlem*: vid. *pētlem*. — *tont-sēm* hópehely | schneeflöckchen. — *Tūrum-sēmat!* bei gottes auge, bei gott (schwurformel). — *jemēş-vője sēmat!* bei dem bärenaue (ostjakischer schwur). — *ūt-(vőt-)sēm* áfonyaszem | heidelbeere, preiselbeere. — *vāş-sēm* apró pénzdarab | (geld-tröpfchen, krümchen) sehr kleine geldmünze. — *vőt-sēm*: vid. *ūt-sēm*. — *vēr-sēm* vércsepp | blut-tropfen. — *sēm-jink* könny | (auge-wasser) träne (ÉO. *sēm-jink*). — *sēmet jogotta* (*jūgutta*) a meddig a szem elér | soweit die augen reichen. — *sēm-pēlek* (C.) félszemű | (auge-hälfte) einäugig (cf. ÉO. *sēm-pēlak*). — *sēm(et) sanku* éles szemű | scharfsichtig. — *sēm-vāş* (C.) szemüveg | (auge-eisen) brille. — *sēmda, sēmda* (C.) vak | blind (eig. ohne auge). — *sēmīta* (dim.) cseppecske, morzsácska | tröpfchen, krümmchen: *jink-sēmīta* vízcseppecske | wassertröpfchen; *vēr-sēmīta* vércseppecske | bluttröpfchen. — *sēmēş* adj. — *sēmpe* szemű | augen besitzend: *ūāmplat-sēmpe* mit schlammfarbigen (eig. schlammigen) augen. — ÉO. *sēm* auge, tropfen; *sēmīta, sēmīti*; SO. *sēmley, sēmēş*. — ÉO. *sem, semē* same.

sem, semm szív | herz. — *juş-sem* fábel | (baum-herz) mark eines baumes. — *semape* szívű | mit einem herzen: *jūş-semape*

(poet.): vid. *jig.* — *něj-semàpe* (poet.) asszonyiszivü, gyáva | mit einem weiberherzen, feige. — *seměj* szíves, szívvél való | herz; *seměj vòje* mit einem herzen begabtes tier. — ÉO. *sām*; *sāmiq.* — Cf. zürj. *sölöm*; votj. *šulem*; jur. *seai*, *siei*; tavgj. *soa*, *sa*.

- *sēmda* (C.); *sēměj*; *sēmpē*: vid. *sēm*.

sēna serke | nisse (гнида). - *sēney*, *sēnēj* serkés | mit nissen bedeckt, besudelt. — ÉO. *sēna*, *sēne*; SO. *sennez*.

senak (C.) szénavilla | heugabel. — Cf. votj. *sanik*; tat. *sānāk*.

senk (C.): vid. *sent*.

sent; *senk* (C.) hárshéj, háncs | lindenbast; linde. — *sent-juz* hársfa | lindenbaum. — *sentij* hársbéli | linden: *sentij-tétpe* gemischt aus linden und andern bäumen. — ÉO. *sehs*, *sēs*; SO. *sint*.

sejem (f. *senktem*), KK. *sayem* (f. *sanktem*) ütni, verni schlagen, hauen. — *šut-(šuda-)sejem* verekedni | sich schlagen. — *sejüdem*, KK. *sayüdem* (fr.). — KK. *saynem* (f. *sayentem*) id.; *šut sayenta te-püdet* (II : 38.) sie fingen an sich gegenseitig zu schlagen. — SO. *senkim*; ÉO. *sejžlem*.

seperga (K.): vid. *seberga*.

-*ser*, -*sar* (encl.) csak | -mal, aber (-же, -ка, ну-ка); *it ōmda ser* setze dich mal hin; *man sar štüttem* (II : 8.) ich werde mal zu sehen. — Cf. *sar*, *sarge*.

ser lapát | schaufel; *ser-panyet* vállkapocs | schulternblatt. — *serěj lapátos* | mit einer schaufel, zu einer schaufel gehörig: *serěj çoi* mann, der mit einer schaufel versehen ist. — ÉO. *sar*. — Cf. zürj. *žir*.

seräk fal | wand, mauer. — Cf. zürj. *serög* winkel; votj. *sereg*.

serem, *serejem* (C.) reszketni, remegni | zittern. — *sergem* (C.) rázódni | geschüttelt werden. — *sergettem* (C.) rázni | schütteln. — *serüdem* (fr.). — ÉO. *serēmlem*, *serēmülem* schüchtern werden, sich verwundern.

sēsa, *sēse tör*, *csapda* | falle für hasen und andere tiere (слонцы). — ÉO. *sēs*. — Cf. zürj. *tšös*, *tšös*; osztj.-szam. *česen*, *česen* schlinge.

seteytettem (f. *seteytettem*): vid. *setkēdem*.

setkēdem, *setkētem* szórni | streuen, austreuen. — *seteytettem* (caus.).

sēu, *sēv hajfonat* | (haar)flechte, zopf. — *sēvat-ūç* bezopftes haupt (cf. *sēvey*). — *sēum* (*sēvem*) *çāuc* (K.) hímzés neme | eine art ausnaht. — *sēvem* (C.) fonni, egybefonni | flechten. — *sēvey fonatos* | zopfig, bezopft: *sēvey ūrt* «bezopfter held»*) (beiname vieler helden). — *sēvep hajfonatú* | mit einem zopfe: *šeda çoy tet*

*) Régebben a férfiak hajfonatokat hordtak, úgy mint ma az éjszaki vogulok és osztjâkok s részben a narymvidékiek.

sēvep nai (II : 184.) jungfrau mit 40 klafter langen zöpfen. — ÉO. *seu, sev*; SO. *seuz*; ÉO. *sevlem*; SO. *sēvem*.

seu, sū. sūr bot | stab. — *seu-tājem* fokos | (stab-axt) stab mit einer kleinen axt, womit sich die früheren ostjaken während ihren wanderungen holz zu scheiterhaufen hackten. — *seuη* botos | mit einem stabe, zu einem stabe gehörig: *seuη-kōtpe* mit einem stabe in der hand, epitheton eines sendboten (*vort-χui*) bei freiersunterredungen. — SO. *sava, sova*; ÉO. *sēv, sū*. — Cf. tör. *صوبه*.

seuη: vid. *seu*.

sēumsa, sēvemsa fekete áfonya | heidelbeere, schwarzbeere (черника, *vaccinium myrtillus*); hundsbeere C.

seurem, severem (f. *severlem*) csapni, ütni (karddal); törni, kaszálni | hauen (mit einem schwerte) hacken, schwingen, mähen. — *čupa severem* darabokra ütni | in stücke zerhacken. *severmem*; KK. *savēmmem* (mom.). — *sevrandem, sevrantem* (f. *sevranttem*) dim.; *at sevranttemen-na, metta at poxtanttemen?* (II : 124.) werden wir uns (mit schwerten) schlagen oder werden wir uns stossen? — *sevrejedem, sevrejetem* (inch.). — ÉO. *severlem*; *severmalem*; AS. *sagrem*; FS. *sogrim*.

sēv, sēvem, sēveη, sēvep: vid. *sēu*.

severem, severmem: vid. *seurem*.

sēves ladikfar, kormány | hinterteil eines bootes, hintersterven; ruder? (C.) — *sēves-χoi* (*χui*) kormányos | steuermann. — *sēves-ōtēη* ladikfar | hinteres ende des bootes (gegensatz zu *not*). — *sēves-tūp* kormányvezető | steuerruder. — *sēvsēη* ladikfarhoz tartozó | zum hinterteile eines fahrzeugs gehörig. — ÉO. *sēvis*; *sēvis-χo*; *sēvis-lōp*.

sevrandem, sevrantem (f. *sevranttem*): vid. *seurem*.

sevrejedem, sevrejetem (inch.): vid. *seurem*.

simde (C.): vid. *sēm*.

sink (C.) fehér réczefaj | eine kleine weisse ente mit weissem schnabel. ÉO. *sēyk* anas nigra.

siη, siηet hátfámasztó a bölesöben rückenlehne in der ostjaken wiege (in welchem sich das kind in halb sitzender lage befindet, wobei die hohe rückseite oder lehne zur stütze für den rücken dient); *kārēη ōndēp jim siηet χoina čonχōi?* (II : 26.) von wem wurde die borkenwiege mit der schönen lehne geschaukelt?

sir szer, szokás | gebrauch, sitte, gewohnheit. — *metsir, mettásir* (= *met-sir, metta-sir*): vid. *met, metta*. — *Tūrūm-sir* imádság | (gott-brauch) gebet. — *tissir, tusir* (= *tis-sir, tu-sir*): vid. *tu*. — ÉO. *sir*. — Cf. zürj. *ser*.

sīra, sīve (I., K.) előbbi; előbb | vormalig; früher, vorher (cf. *sār*). — *sīra-χui* az előbbifele ember | der mann in seiner früheren gestalt. — *sīra-χatt* tegnap, tegnapelőtt | gestern, vorgestern. —

sīrna (loc.) elöbb | vorher, früher. — *sīrna kēnša* mehr als früher; *sīrna-pīrna* elöbb-utöbb | vorher-nachher.

sirtem: vid. *širtem*.

sisem föni, *forrni* (?) | sieden (?). — *sisej forró* (?) | siedend (?). — *sisej pūt siset ot rāne* (II : 40.) warte nicht so lange, bis der siedende (?) kessel zu kochen anfängt (?).

sit, *sitt* KK. (poet.) iz, izület (?) | gelenk (?); vid. *jit*. — *ladij kurū jim siset tuga pōymet* (II : 200.) da machten sie sich auf den kriegersfuß mit schönen gelenken. — *kur-sit* (poet.): vid. *kur jit*.

sitay, *sittay* kerítés, palánk a régi vársánczokon; sirkerítés | palissade aus holz auf den wällen der ehemaligen ostjakischen und wogulischen erdfestungen; gerüst; grabgerüst (I : 143.). — *vočēt jēdēp južta sittay ket jītna todāi* (II : 68.) mit hilfe des handgelenkes war die stadt mit einer palissade aus neuem holze umzäunt. — *pōi-juž (vāt-nāy) sittay nēp ot menā* (II : 88.) gehe du nicht in dies aus espen- und lärechen(?)holze gezimmerte grabgerüst. — *sittay voš* id.

sīves halászó sas | fischadler (срота). — ÉO. *sēus* adler.

sivedem, *sivetem* (KK.): *üdet ūž sivetem nai* ? (II : 24.) (epitheton einer ostjakischen fürstentochter).

Sivožrāp-pūgot (n. pr.) Sivochrep'sche jurten auf einer erhöhten terrasse (Сивый хребетъ), unweit der mündung des Salym.

Sēbēr (K., n. pr.) so nennen die Puschtin'schen ostjaken (Kl. Kond. wol.) die früheren bewohner des landes, zu denen sie auch ihre heidnischen urväter zählen. — *Sēbēr-žadož* (n. pr.) «Sibirisches Volk», ehemalige ureinwohner des landes. — *Sēbēr-jaž* (n. pr.) id. — *Sēbēr-jaž nēp* «Sibirischen-Volkes Grabstätte»; name eines alten todenackers 2 werst von den Winter-Pushta-jurten (Kl. Kond. wol.). — Bövebben a *Sēbēr* névröl: «Сибирск. сборн.» 1891, II, 127 ff.; «Revue orient.» : 1900, IV. (Über das Volk der Sabiren). — Cf. tat. *Sēbēr*, *Sēvēr*; szam. *Sīrtje* (CASTR. «Ethnol. Vorl.», 86.).

ség; *seg*, *sež* (C.) menyhal | quappe (налимъ; gadus lota).

séget: vid. *sék*.

sēi: vid. *sei*.

sék (K.) bolyha (a posztónak); állatször(?) | haar (auf dem tuche), strich; tierhaar(?): *jaran séget eudem āmp* (II : 66.) der samojede ist einem hunde mit geschorenem haare (?) gleich. — *sékēy* (K.) bolyhos, szőrös | mit einem flaume, flaumig, wollig; *sékēy nui* weiches, wolliges tuch.

Sēyma pūgot (n. pr.) ostjakischer name der Basianow'schen jurten und des Basianow'schen dorfes (Temlj. und Sam. wol.).

sērēnta, *sērēptai* húsköpó légy | fleischfliege (fliege deren larven das fleisch verzehren). — ÉO. *sirinta*; *sērēnga* wespe.

sobēg, *sobēk* csizma | stiefel (= сапогъ). — ÉO. *sopeli*.

sōdep, sōdop (C.); *sōdēp* kés-, v. kardhüvely | messer- oder schwertscheide. — ÉO. *sōtēp*. SO. *sātep*.

Sōdom, Sōdēm (n. pr.) Salym, linker nebenfluss des Ob im Surgut'schen kreise. — *Sōdom-χui* (n. pr.) «Salym-Mann»; Salym-scher ostjake; beiname des helden *Salχàn*, der aus dieser gegend stammte. — *Sōdom-jax* (n. pr.) Salym'sches volk, Salym'sche ostjaken. — *Sōdom-jega* (n. pr.) Salym, Salym-fluss. — *Ái-Sōdom* (n. pr.) vid. *ái*.

sōdop (C.): vid. *sōdep*.

sōgék: vid. *sōgot*.

sōgēy, sōgoy: vid. *sōχ*.

Sōgoy jega, Sōgoy jax, Sōgoy pūgot: vid. *sōχ*.

sōgéptem, sūgéptem (f. *sōgéptedem, sūgéptedem*) caus.: vid. *sōχtem*.

Sōgēr-oy-pūgot (n. pr.) ostjakischer name der Tjulin'schen jurten (Nar. wol.).

sōgēt: vid. *sōgot*.

sōgom ugrás | sprung. — *sōχmay* (KK.), *sōχmēy* ugrós | springend, holperig (vom wege): *sōχmay pént* (II: 30.) holperiger weg. — ÉO. *sūgomlem* im galopp rennen.

sōgoy: vid. *sōχ*.

sōgot vájó szalu | deichsel, hobel (der z. b. beim bootzimmern angewandt wird). — *sōgot-vai* szalunyél | deichselschaft, hobelschaft.

sōgot, sōgēt, sōgék lábikra | wade, wadenmuskel. — *sōgot-úngo* lábikra-izmok | wadenmuskeln. *sōgot-pün* (KK.) lábikra-ször | wadenhaare: *Sōgot pūnu ivday ūrt* (n. pr.) «Wadenhaare zählender Held», name eines ostjakischen helden. — *sōgot-vačai* (II: 92.) | vid. *vačai*.

sōχ tokhal | stör (acipenser sturio). — *sōχ-ājem* tokhal enyv: störleim. — *soχ-ui* tokhal-zsír | störtran. — *sōχēy, sōχoy, sōgēy, sōgoy* tokhalbeli | stör-: *Sōgoy-jega* «Sogom-» oder «Stör-fluss» (name mehrerer flüsse im Tobolskischen norden z. b. eines linken nebenflusses des Irtysch unweit seiner mündung). — *Sōgoy jax* Sogom'sche ostjaken oder bewohner des *Sōgoy pūgot* Sogom'sche jurten am fl. Sogom (Temlj. wol.). — SO. *soχ, souχ*; ÉO. *soχ, suχ*.

sōχ, sūχ bőr: kéreg | haut, fell; rinde der bäume (C.). — *χalenχ-sōχ, jig-sōχ*: vid. *χaleu, jig*. — *mēg-sōχ* (poet.) föld felülete, színe | (erde-haut) oberfläche der erde. — *úoχ-sōχ*: vid. *úoχ*. — *tūrum-sōχ* (poet.) az ég felülete, színe; égbolt | (himmel-haut) oberfläche des himmels, himmelsgewölbe; *tūrum-sōχ unt* (himmelhaut-inneres) das innere des himmels (in der poesie): *tūrum soχ unta unta, mēg soχ unta unta* (II: 162.) bis in's innere des himmels, bis in's innere der erde (= bis in die ewigkeit). — *ūχ-sōχ* fejbőr; le-nyúzott fejbőr | kopfhaut; scalp, abgeschundene kopfhaut der

feinde (bei den früheren ugrern). — *sōzta*, *sūzta* börböl való | aus haut, fell: *iz-(jig-)sōzta* aus bärenfell; *noz-sōzta* aus elentierhaut. — *sōgoy*, *sōgēy*, *sōzēy*, *sōzoy*, *sūzuy* börs | zu einer haut, zu einem felle gehörig: *sogoy mēg* (poet.) «häutige erde»; *sōgoy mēg*, *pūnēy mēg* (poet.) «fellige und wollige erde» (epitheton der erde; anspielung auf die ähnlichkeit der bewaldeten erdoberfläche mit einem tierfelle). — SO. *soz*, *souz*; ÉO. *saž*, *sož*.

sōzmay, *sōzmēy*: vid. *sōgom*.

sožna (K.) posztószárú czipő | schuhe mit schaften aus grober leinwand (welche gewöhnlich im winter von frauen getragen werden; *шумма*). ÉO. *sožni*.

sōztem húzni, czibálni, szakítani, szedni | ziehen, zupfen, reißen, pflücken. *soztdem* (fr.). *sōgēptem*, *sūjēptem* (f. *sogēptedem*, *sūgēptedem*) leszakítani, letörni | abreissen, abbrechen. — ÉO. *sōgottem*.

soi keczereéze | entenart; quakerente (*anas clangula*) C. — *soi-völpa* gleich dem spiegel(?) eines enterichs, d. h. mit regenbogenfarben schimmernd(?); stetes epitheton der kopfhaut (*soi-völpa* *űz-sōz* II: 64.). — ÉO. *soi*; SO. *sai* taucher.

soi, *so* (K.; poet.) jó(?) | gut(?); *jimnat*, *soinat tāvājem* (II: 130.) ich bin gut und wohlbehalten hergebracht worden. — Cf. jur. *sawwa*, *sava*; jen. *sora*; osztj.-szam. *sōy*, *suo*, *sō*; čer. *saž*, *sae* gut.

sōjem hegyi patak | kleiner bergfluss, bach. — *Voš-sōjem* n. pr. «Festungsbach», name eines baches unweit der Irtyschmündung. — SO. *sājem*, ÉO. *sojim*.

sōjep (pl. *sōjepet*): vid. *sājep*.

sōm I. (C.) halpikkely | schuppe. — ÉO. *sōm*; FS. *sām*. — Cf. zürj. *šōm*.

sōmem vedem (f. *sōmem vettam*) éhezni | hungrig sein; *sōmem vedem* ich bin hungrig; *sōmet vedem* hungrig: *sōmet vedem ar žoina kart-nurpe nurēy put kētna tūvāi* (II: 48.) von den zahlreichen hungrigen männern wurde ein eisengriffiger kessel mit der hand gebracht.

sozra apró hal beléből készült étel | gericht aus den eingeweiden des rotauges, sib.-russ. warka genannt.

soy, *sōy* (KK.) csomó, kötelék | haufen, bund.

Soy-(*Son*-)*žuš-āvēt* (n. pr.) *Soy-žuš*-stadt; ostjakische festung irgend wo am unteren Ob, vielleicht in der gegend des jetzigen dorfes Kuschevat (*Xuš-āvēt*): *Soy*-(*Son*-)*žuš-žoi* (n. pr.) «*Soy-žuš*-Mann (Held)» name des alten fürsten aus *Soy-žuš-āvēt* (II: 82.).

soyen (AK.), KK. *sōyen* nyírhěj-kosár, nyírhěj-böleső | borken-korb; borkenwiege (poet.). — *Soynet ötēy āttada žui* (n. pr.) «Rand des Borkenkorbcs tragender Mann»; name eines sclaven. — *soyen* (*sōyen* KK.) *sōž* nyírhěj-puttony | säckchen (*чумапекъ*) aus borke. — *soynēy* AK., *sōynēy* (KK.) nyírhějkosaras | zum birkenkorbe ge-

hörig: *sojnëj* (*söjnëj*) *ëva* (poet.) bölcsös leányka | wiegenkind (mädchen); *sojnëj* (*söjnëj*) *íáurem* (poet.) bölcsös gyermek | wiegenkind; *sojnëj* (*söjnëj*) *paž* (poet.) bölcsös fiúcska | wiegenkind (knabe; II : 196.).

sor K. (poet.) mély (?), távoli (?), rejtett (?) | tief (?), entlegen (?), verborgen (?); *mëj sor suy* (II : 40.) entlegene gegend der erde, *türum sor suy* entlegene gegend (ecke) des himmels; *mëj sor suy*, *türum sor suy* entlegene weltgegend; *üuday žoi sor üudemna tum namasem* (II : 98.) da dachte ich, mit einem herzen begabter mann, in meinem tiefen inneren nach (II : 224; Anm. 1.). — *sor-žogot* (?): *Tonž žot pëlkat sor-žogot* name eines ostjaken (II : 96).

sor gyors | schnell: *sora* (poet. *suora* KK.) adv. gyorsan | schnell, bald; *sor veg* reissende (?) kraft; *ou tãrem sor-vegna žoidem tanket* (II:38.) da ich von der reissenden kraft der starken strömung gedrückt werde. — SO. *sarja*, F.Ö. *sara* (dat. *sõraja* AHL., 46.).

sõrem (C.) száradni | trocken werden. *sõrettem* (f. *sõrette-dem*; C.) szárítani | trocken machen. *sõrõdem* (C.) (frequ.) id. — *sõrem*, *sõrom* száraz | trocken; *sõrom-mëj* (trocken-land) festes land (gegensatz zu sumpfen und gewässern). — AS. *sãrem*; É.Ö. *sõrem*. — Cf. zürj. *šuról*.

sõret, *sõrot* I. (C.); vid. *sãrat*.

sorë, *sorrë* bibicz | schnepfe (scolopax, куликъ). — É.Ö. *sori* larus.

sõrëž: vid. *sãraž*.

sõrem: vid. *sõrem*.

sõrmëj holt, halálos | todt, leblos, tödtlich. — *sõrmëj tant* (poet.) halálos étel | tod-korn, speise: *sõrmëj tant*, *tëbëj tant* volles epitheton von *tant* (*tëbëj* nährend). — É.Ö. *sormëj*.

sorni, *sornij*: vid. *sorúa*.

sorúa, *sorúi*, *sorni* arany gold. — *sorúa jermäk*, *sorúi jermäk* aranyos selyem | (gold-seide) goldfarbige seide. — *Sorúi-Sauka* «Arany-fény», isten | (gold-licht) «das goldene Licht» gott; *Sorúi-Sauka jig* (gold-licht-vater) gott, der vater. — *sorúi-sëm nai* arany-szemü asszony (gold-auge jungfrau) «goldäugige Jungfrau» (epitheton einer ostjakischen fürstentochter): *morda-mëj-žoi sorúi sëm žutmay* (oder *žutmet*) *nai ëva* (II : 26.) «des Südländers goldäugige (schön)brauige Tochter». — *sorúida* (*sorú-ida*) aranyféle, aranyos | goldähnlich, goldig. — *sorúij*, *sorúaj*, *sornij* aranyos | golden: *sorúij-pünëp* aranyhajú goldhaarig. — É.Ö. *sorni*, *sarni*; SO. *sarúa*; Cf. zürj., votj. *zarui*.

sõroz: vid. *sõrëž*.

sõrom: vid. *sõrem*.

sõrot: vid. *sãrat*.

sõrt csuka | hecht (esox lucius). — *jur-sõrt*: vid. *jur*. — *sõrt-arta*: vid. *art*. — *sõrt-vëš* (O.) csuka-mammut | (hecht-mamut)

hecht, der sich nach dem volksglauben im hohen alter in einen mamut verwandelt hat (vid. «Irt. Ostj.» I : 124.). — *sörtay*, *sörtéy* csukabeli | hecht-: *Sörtay-tör* (n. pr.) «Hecht-See»; name einiger seen im Tobolskischen norden, z. b. des sees südlich von den Jessaul'schen jurten (Kl. Kond. wol.); *Sörtéy pūgot* (n. pr.) («Hecht-Dorf») ostjakischer name der Werschin'schen jurten (Temlj. wol.). — SO. *sört*, *särt*; ÉO. *sört*; KV. *särt*. — Cf. kam., min.-tat. *sortan*, *sortan*.

sos hölgymenyét | hermelin (mustela erminea). — *sos-çoi* hölgymenyét himje | hermelinmännchen. — *sos-néy* hölgymenyét nösténye | hermelinweibchen. *Sos-pās* (= *pāst*) «Hermelin-Seitenarm»; name eines seitenarmes des Ob (Samarow'sche wol.).

Sos-tūrum-ija (n. pr.) name eines samojedenhelden (II : 62.). — ÉO. *sos*.

sost: vid. *sast*.

söt száz | hundert (100). — *ār-söt* kilenczven; kilenczszáz neunzig (90); neunhundert (900). — *kāt söt* kétszáz | zweihundert. — *çūdem söt* háromszáz dreihundert. *nūt söt* nyolczvan; nyolczszáz | achtzig (80) und achthundert (800). — *sötna söt pit*, *ārna ār pit* (II : 64.) hunderte von hunderten weisheiten (od. kunstgriffen), viele von den vielen kunstgriffen. — *söt-ār számtalan*, igen sok (100-viel) sehr viel, zahllos. *Söt-mōç ömdem úur-çonop néy-īma* (n. pr.) «Kahlbäuchiges Weibchen, das 100 Hundert Kinder erzeugt hat»; name eines rentierweibchens (II : 88.). — *Söt öt ömsem úur var-īma* («100 Jahre lebende [eig. sitzende] Frau», *úur var* blieb unübersetzt; *úur* kahl) name einer frau in einem heldenliede. — *söt-tanka* (100 kopeken, eig. eichhörnchen) rubel. — *sötmet* (*sötmet*) der hundertste. — SO. *sāt*. — Cf. zürj. *šo*; votj. *šu*, *šü*.

sot (K.) előfok, hegyfok | landspitze, vorgebirge. — *sot-rujem-çoi* («Landspitze-waten-Mann» II : 206.) mann der geradenwegs von einer landspitze zu der anderen durch's wasser watet. — Cf. jur.-szam. *sōti* berg Rücken.

sot (poet.) erő | kraft (cf. *veg*). — *kēt-sot kézi erő* händekraft, armkraft. — *kur-sot láberő* | beinkraft, fusskraft. — *čenč-sot háterő* | rückenkraft. — *sotay*, *sotéy* erős | stark, kräftig: *čenč-sotay* zur rückenkraft gehörig. — *tu sotay pīretna* (poet.) nachdem dieses vorbei war, nach diesem, nachher (= *tu pīrna*). — ÉO. *sot*.

sot, *ssot*; *sat* (C.) só | salz. — *sotagem*; *satagem* (C.) sózni | salzen, einsalzen. — *sotajiš* (= *sata-kiš* C.) sótartó | salzfass. — ÉO. *sol*, *soła*; *sołalalem*. — Cf. zürj. *sol* (or. соль).

sotay, *sotéy*: vid. *sot* 2.

sotjīndep, *sofīndep* (K.) gyermekek játékfája | spielholz der kinder (kleines stück holz mit dem die kinder spielen, indem sie

es emporschleudern und abwechselnd mit der oberen und unteren handfläche auffangen). — Cf. *lotündem-juç*.

sötmet, sötmet: vid. *söt*.

sotíndep: vid. *sotjindep*.

sovèt (AK.) tanács, tanácsgyűlés | rat, ratsversammlung (= *совѣтъ*); cf. *oi* (KK.).

stoba, stobi (C.): conj.: vid. *štoba*.

sū: vid. *seu*.

sūgēm: vid. *sūgom*.

sūgēptem (f. *sūgēptedem*): vid. *sōgēptem*.

sūgom, sūgēm fonal, zsinór; drót | faden, sehnur; draht: *sorńny sūgom* aranydrót | golddraht («*српуня*» in den russ. märchen). — *tūrum sūgom* fonal a *tūrum*-halászszerzősámon (reuse-faden) faden (*синка*) an einer reuse (vid. *tūrum*). — *sūzměj* fonalas, zsinóros | faden-, schnur-: *sūzměj pōy* fonalgombolyag | knäuelzwirn.

sūç: vid. *soç*.

sūzměj: vid. *sūgom*.

sui (KK.) dér | reif. — *sui-ānket* (KK.) (reif-pfosten) mit reif bedeckter pfosten. — *suitājem* bederesedni | mit reif bedeckt werden. — *sujiny* (KK.) deres. dérrel borított | bereift, mit reif bedeckt.

sui (KK.) oldal, táj | seite, gegend: *çatl-sui* (*çattem-sui* KK. poet.) déli táj | (sonne-seite) südliche gegend, süden. — *jit-sui* (*jittem-sui* KK. poet.) éjszaki táj | nördliche gegend, norden.

sukna (?): *atam çor püttley tuněj ānen sukna ūttāi* (II : 92.) wieviel von diesem rentiertalg in deiner gesegneten schaalē auch ist (*sukna* fordítatlan).

sulaika (C.) üvegese, tintásüveg | glasfläschchen, dintenfass. — Cf. min.-tat. *sulāikā*.

sumeja (Dem.) be (?) | herein (?), in (?) : *tābet tar-sūç sumeja jondīdāi* (II : 2.) in sieben pferdehäute wurde er eingenaht. — Cf. ÉO. *tom, tomēt* kleidung.

sümet (I., AK.), *sümet* Dem., KK. nyírfa | birke. — *sümet ele tilis* (C.) nyírfa-nedű-hónap, a harmadik hónap neve | «Birken-splint-Monat», name des 3. monats. — *sümet-juç* I., AK. *šümet-juç* Dem., KK. nyírfa | birkenbaum. — *sūmtěj* AK., I., *šūmtěj* Dem., KK. nyírfából való birken-; *sūmtěj*-(*šūmtěj*)-*tějpe* gemischt aus birken und anderen bäumen : *šūmtěj-tějpe çar ūūrēm* (II : 146.) hain aus birken und anderen laubhölzern; Cf. *senlēj-tějpe*. SO. *sūgmet*, ÉO. *sūmēt, sunyēt*; *sūmēt-juç, sunyēt-juç*. — Cf. zürj. *šumöd, šimöt* birkenrinde.

suy szög, sarok | ecke, winkel, ende. — *çöt-suy* házszöglet hausecke. — *měj-suy* (poet.) földvég, föld sarka | (erde-ecke) ende der erde, der welt; *tābet mēj suy, çūt mēj suy* die 7—6 enden (ecken) der erde (oder welt); cf. *jiçk-oy*. — *tūrum-suy* ég sarka, égtáj

(himmel-ecke) ende des himmels, himmelgegend; *tābet tūrum suy* die 7 enden (od. gegenden) des himmels (oder der welt). — ÉO. *suy*.

suy (Dem.) lándzsa | spiess(?), speer(?).

suora (KK.) adv.: vid. *sora*.

sūpos I. (C.) hálótű | netznadel. — AS. *sapos*; FS. *sāvas*.

sur (C.) szár | stiel, schaft (cf. *šur*). — *šūr-sur* (C.) csizma-szár | stiefelschaft. — ÉO. *sur*.

sur (C.) szürke | grau. — Cf. zürj. *džor* grau; unreif.

surena (loc.) postp. mellett | neben(?), am(?): *pesau surena* neben dem tische; *pētlim-juxpe tajet unt surena* (II : 62.) am rande des dunkelbäumigen urwaldes.

surneŋ ősz, őszhajú | grau, grauhaarig, cf. *sur*; *surneŋ ūgor* (II : 62.) őszfejű | mit einem grauhaarigen kopfe (von alten).

sürt arasz | spanne (нядь); *sürtal* (instr.) auf eine spanne. — *sürt pēdatta arasznyi* | eine spanne hoch, spannegross; *sēmetīvet tābet sürt jink vāžtot* (II : 46.) aus seinen augen flossen 7 spannen (lange) tränen (eig. wasser). — ÉO. *sürt*, *sōres*.

sürt-vōje, *sürde-vōje* (Dem.) kétéves jávor | zweijähriges elentier.

sus I., AK., *šus*, *sūs* KK. ősz | herbst. — *sūs-pūm* őszi fű | herbstgras, herbstheu. — *sūs-vot* őszi szél | herbstwind. — ÉO. *sus*; SO. *sugus*.

sūs, *sūsi*, *sūsē* (KK.) kedves, nyájas | hold, lieb. — *sūsē-pit* (II : 206.) barát, pajtás | teurerer freund, camarad. — ÉO. *sūsi*. — Cf. zürj. *sišog*, *sišey* liebchen, täubchen.

susēm adv. egészen, teljesen | ganz, vollkommen (= совсѣмъ).

susta (C.) szalagféreg | bandwurm.

sūt (C.) köszörűkő | schleifstein. — ÉO. *sut*. — Cf. zürj., votj. *zud*.

sūt belső, belek | eingeweide. — SO. *sot*, ÉO. *sol*, *sül*. — Cf. zürj., votj. *šul*.

sütem (KK.) meghalni, elpusztulni | sterben, hinscheiden (von menschen und bären). — *sütem* (KK. poet.) das hinscheiden (von menschen und bären). — *sütemem* mom. (KK.: II : 202.).

sütük (C.) fohagyma | lauch.

süttem, *šüttem* szikra, izzó parázs | feuerfunke, glimmende kohle; *nai-süttem* id. — ÉO. *šültém*.

sut-juz egyenes fatörzs, ágak nélkül; egyenes fákból álló erdő | gerader baumstamm ohne zweige; wald aus geraden bäumen.

S.

šūmet, šūmtēy : vid. *sūmet*.

šut hivatalnok, főnök | beamter, principal. — Cf. alt.-türk. *saiūt, saiēt* hofbeamter, edelmann.

šüttem : vid. *süttem*.

Š.

šabur, šobur szűr | mantel aus grobem zeuge, den die bauern und ostjaken tragen (das zeug wird von den bauern selbst aus lein und wolle verfertigt). — Cf. zürj., votj. *šabur* leinener kittel; russ. мабурь.

šaludem, šağadem (C.) sajnálni | beklagen, bedauern (= жалеть); cf. *šat*. — ÉO. *šalitlem, šalitsalem* bedauern, mitleid haben.

šaitiy (adj.) zörgő | klirrend. — *šaitiy sei* klirrender laut (z. b. den ein panzerhemd beim bewegen verbreitet).

šam gyertya | licht, kerze. — *Tūrum-šam* (C.): vid. *Tūrum*. — *šām-žot* gyertyatartó (licht-haus) leuchter. — Cf. tat. *šam*.

šar eskü | eid, schwur. — *šar vērem* esküt tenni | einen eid machen. — Cf. votj. *šert* és ó-orosz *šerl*.

šatžan I. (C.) répa | rübe. — Cf. tat. *šalqan*.

šatindem odább mozogni, elugrani | sich fortbewegen, wegspringen. — *šatiy* (adj.) elugró | wegspringend, abspringend: *žoi-sosu šatiy žar totēn pīdōt* (II : 84.) indem er gleich einem zobel-männchen wegsprang, fiel er weiter. — Cf. zürj. *šatlal-*, *šatlas-* sich bewegen, schwanken.

šat 1. sajna! (= жал) | es tut leid (c. dat.); *žoje nuyen šat?* (II : 14.) wen bemitleidest du? - 2. részvét, sajnálkozás | mitleid. — *žyžpoytan vedem vēr šat uden-na?* (II : 172.) liegt dir der umstand, dass deine brüder ermordet sind, nahe am herzen? - ÉO. *šal, šal'* mitleid.

šāvdayindem : vid. *šāvdem*.

šāvdem (f. *šāvētem*) összecsavarni | zusammendrehen, zusammenwickeln. — *žigemma tōnem šāvēt van namas vana tādāi* (II : 184.) von meinem vater wurde die zusammengedrehte sehne meines kurzen verstandes kurz gezogen. — *šāvdayindem* (dim.) id.

Šavšēy-pūgot (n. pr.) Schapschin'sche jurten und Schapschinsches dorf, 66 verst östlich von dem dorfe Samarowo.

še : vid. *že*.

šegara I. (C.) hajfür | locke. — *šegarey* I. (C.) für | lockig.

šemtiy loccsanó | aufplätschernd (beim werfen eines gegenstandes ins wasser).

šemšar I. (C.) jeges búvár | eistaucher (*mergus albellus* Pall.).
šepermem átölelni | umarmen (viele zugleich).

šëren I. (C.) gabnaszóró (lapát, teknő) | getreideschwinge. —
šërendem I. (C.) szórni (gabonát) | worfeln. — Cf. zürj. *šerdän*
 schwinge, mulde.

šërmät, šërmët, širmët zabola | zaum, zügel. — ÉO. *sermat* ;
 SO. *sirmët*. — Cf. zürj. *sermöd*, votj. *šërmät, širmät*, cserem. *šörm.öç*.

šëst rúd | stange, stock (= шестъ). — *šëstep* rudas | stangig:
kät-šëstep mit 2 stangen; *kät-šëstep nëy* (II : 208.) (gleich wie) auf
 zwei stangen gehende frau.

šëška (C.); *šëška* kis madár. veréb | kleiner vogel, sperling;
tant-šëška (C.) (korn-spatz) sperling. — ÉO. *siska, siski*.

širiš (L.) zsurló fű | eine kleine art von equisetum, welche
 am wasser wächst. — *jink-širiš* id.

širmët : vid. *šërmät*.

širtem tolni, elsöpreni (kézzel v. vlmi tárgygyal) | mit der
 hand oder mit irgend einem gegenstande schieben, fegen. — *këm-
 širtem* : vid. *këm*. — *ñuda-širtem* : vid. *ñuda*. — *širtidem* (fr.).

šit-keu (AK.), KK. *sat-keu* kövecs | kleiner kieselstein (галька).
Šit-keu çonzem *kevëy Ās* (AK., n. pr.) «Kieselsteinchen rollender
 steinerner Ob» (II : 76.); epitheton des flusses Ob. (Cf. *Sat keu
 pïdem teri Ās*).

šëkër görbülés, hajlás | biegun, krümmung. — *šëkër-vekër*
 verbogen (?): *šëkër-vekër ëne unža* (II : 204.) eine grosse breitkro-
 nige kiefer (d. h. mit nach allen seiten hängenden zweigen). — Cf.
 zürj. *šëjër*.

šëñëš-kär-juç égerfa | erle (*alnus nigra*).

šëška : vid. *šëška*.

šöbur : vid. *šäbur*.

šoç-juç : vid. *çoç-juç*.

šom erö | kraft; *man këm tïvetta šomem ëndam* ich habe
 keine kraft um herauszugehen.

šogol : vid. *tögol*.

šögöt, çögöt hó | schnee.

šomordem : vid. *šumurdem*.

šonçratem szaglászni, szagot érezni | spüren, riechen, wit-
 tern. — *šonçratidem* (fr.).

šorimem (f. *šorimedem*) mozogni, tapogatva járni (pl. éjjel a
 sötét szobában); rázkódni (madarakról) | sich rühren, tappend ge-
 hen (z. b. nachts in einer dunkelen stube); sich schütteln (von
 vögeln; *встрепенуться*).

šudai fajd | haselhubn, rebhubn (*lagopus alba*). — AS. *šiglei*,
 ÉO. *šoga*.

šuidem (f. *šuittem*) bedugni hereinstecken. — ÉO. *šuitlem*.
 Cf. zürj. *šuj-*.

šumardem kézzel megfogni, átfogni | mit der hand fassen, umfassen.

šunč, *čunč* bolha | floh. — *šunčëŋ*, *čunčëŋ* bolhás | flohig. — ÉO. *šunš*.

šur; KK. *šür* rúd, bot | stange, stock. — *šurëŋ* rudas | stangen habend. — *šurpè* rudú | stangig: *nít söt-šurpè* aus 80 (oder 800) stangen bestehend. — Cf. zürj. *šor*; jur. *šur*; osztj.-szam. *čür*. *šul'* I. (C.) szél | rand.

Ž.

žaritem sütni | braten (= жарить). — ÉO. *šaritlem*. *že*, *še* (part.) is | auch, ja (= же).

C.

cāŋa I. (C.): vid. *tāŋa*.

cebara I. (C.): vid. *tebara*.

cēdak I. (C.): vid. *tēdak*.

cēgajem I. (C.) fecske | schwalbe: vid. *ciki-īma*.

cep' AK., I. láncz | kette (= цепь): cf. *sēger*.

ciki-īma fecske | schwalbe. — ÉO. *katijim*, *sikijak*, *säkijak*. —

Cf. zürj. *tsikíš*, *tsikíš*.

cuka (K.) szuka, nőstény eb | hündin, hofhündin (= цука). — *nëŋ-cuka* hündin. *cuka-möz* kutyakölyök | (hündin-junges) welp. *cumrā* (K.) gödör | grube.

Č.

-*ča* vers- és énektoldó szócska partikel, welche in der poesie den worten des verses oder der euphonie wegen angehängt wird. Diese partikel kann unübersetzt bleiben z. b. *apou! nëŋet*, *nëŋet-ča!* (II : 190.) wohlan! ihr frauen!

čägaptem I. (C.) caus.: vid. *čāknem*.

čazim füst | rauch.

čake, *čaki* durva, nem sima rauh, nicht glatt. — *čaki-ōmdem*, *čaki-ōmse*m fönakadni stecken bleiben. — *čake-pul'* torokban megakadott falat | stück der kost, welches im halse stecken geblieben ist.

čakëŋ (adj.): vid. *čokëŋ*.

čāknem I. (C.) megfuladni | ersticken (intr.) — *čägaptem* (C.) megfojtani | erdrosseln. — ÉO. *šakčūlem*; *šakčptalem*.

čama I. (C.): vid. *čoma*. — *čam-teu* (K.) csipőcsont | (? gerader knochen) schenkelknochen.

čānč, *čānš* térd | knie. — *čānč otëŋeta te-ōmdëmdāi* (II : 114.)

er (sie) setzte sich neben seinen knieen; *čānč-masa, čānč-masta*: *kēdet pēstem āret nēy ūeda čānč-mas tinēy tei pōjen ranket* (II: 196.) die zahlreichen weiber mit den faulen händen krochen ans ufer auf den teuren spitzen ihrer vier knie (hier sind zugleich auch die beiden ellenbogen inbegriffen); *žōr ūeda čānč-masteja it at omdī-dōt* (II: 166.) der rentierochse fiel (stellte sich) auf seine vier knieen (cf. *masa*). — *čānč-masēy* adj. z. b. *čānč masēy žar*. — *čānš-pan* I. (C.) dratva | pechdraht. — *čānč-sa* (adv.) térden, térdelve | auf den knien. — *Čānč-voš* n. pr.: vid. *voš*. — *čāušpe* térdű | mit knieen. — ÉO. *šānš, šāš*.

čāver, čāvēr, čāvr nyúl | hase. — *žui-čāvēr* hímnnyúl | hasenmännchen. — *nēy-čāvēr* nōstény nyúl | hasen-weibchen. — *čāvēr-ima* id. — AS. *čēver*, FS. *tēver*; ÉO. *šour*.

čāča (K.) szülöföld, haza | geburtsort, heimat. — *čāča-žui földi* | einheimischer, inländer. — *čāča-nēy földi* asszony, nő | einheimische frau. — *čāča-pūgot* szülöfalu | heimatdorf; *čāča-pūžtēy* aus dem heimatdorfe; *čāča-pūžtēy-žui* (II: 54.) földi | mann aus dem heimatdorfe, landsmann. — *čāča-voš (-voč)* szülöváros | heimatstadt. — *čāča-(vočēy)-vožēy* szülövárosomból való | aus der heimatstadt; *čāča-vočēy-(vožēy)-žui* (II: 54.) mann aus der heimatstadt, landsmann. — ÉO. *šōši*.

čēgden, čēgtem (K.) fölhalmozni | aufhäufen, aufwerfen. — *tor-žump čēgtem* (II: 58.) von seewellen aufgehäuft.

čēget, čēget I. (C.) tüzi tapló | zunder. — ÉO. *šigit*.

čēgēt (AK.) rúd, vessző | stange, rute. — ÉO. *šoit*. — Cf. zürj. *šat, šait*.

ček (*žek*) (kicsinyítő szócska) | (partik. mit diminutivcharakter): *čenk-ček, āi-žek, vērde-žek*.

ček, čik: *ent-ček* csaknem | fast, beinahe. — *etta ent-ček jūžtūi* (II: 128.) mit genauer not ist er angekommen. — Cf. zürj. *đzik* genau, ganz.

čemis K. tüzön szárított halacsák | kleine über dem feuer getrocknete fischehen (*ypàkɪ*). — ÉO. *šomēž*.

čenk hőség; hő | hitze: heiss. — *čenk-žatt* dél | (hitze-tag) mittag. — *čenk-žink* izzadság | (hitze-wasser) schweiss. — *vērde* (auch *vērēy*) *čenk-žink* (II: 128.) blutschweiss. — *čenk-ček* (C.) kissé forró | etwas heiss. — *čenk-mājem, čēymājem* fölhévülni, izzadni | sich erhitzen, schwitzen; *Jēvēr-ūrt čenk-māi* (II: 36.) der *Jēvēr*-held wurde erhitzt. — ÉO. *šayk*; *šayk-žink*; *šaykimlajem, šayk-nājem, šeykemlajem*; SO. *čenkmojem*.

čenktem megnöni | gross werden, aufwachsen. — *āi-požpe pogēy voš muy te-čenkteu* (II: 92.) in der stadt der kleinen burschen wuchsen wir auf. — ÉO. *šenk-lalem, šeyklem*.

čēnč, čēnš hát; mög | rücken, rückseite. — *čēnča, čēnča* adv., postp. (lat.) hátra | auf den rücken. — *čēnča* (loc.) hátul | hinten.

— *čenc̣ivret, čenživret* (abl.) hátulról | von hinten; *kōr čenživret* von der hinteren seite eines ofens. — *čenc̣-pēlek, čenc̣-pēlka* hátoldal (rücken-seite) rückseite; *čenc̣-pēlega, čenc̣-pēljeja* (lat.) hátra felé | auf die rückeite; *čenc̣-pēlkena* (loc.) hátul | auf der rückeite; *čenc̣-pēlkivet* (abl.) hátulról | von der rückeite. — *čenc̣-sot* háterő rückenkraft; *čenc̣-sotaj* zur rückenkraft gehörig. — *čenc̣-veg* háterő | rückenkraft. — *čenc̣-vōt* (C.) hát mögötti szél, kedvező szél (rücken-wind) günstiger wind. — ÉO. *šanš, šanš, šenš, šaš*.

čejmājem : vid. *čenkājem*.

čeu (K.) ? halbelekből való éték | gericht aus fischeingeweiden (bapka).

čecem (f. *četcem*) előnyülni, kiemelkedni | hervorragen (II : 66.).

čes-tūp oldalevező | seitenruder, ruder, mit dem man rudert.

čig (K.) szolga, szolgáló | scslave, mietling, magd; *čigēp* szolgálai, szolgálához tartozó | sclaven-; *jinka-čigēp* (II : 202.) adj. zur scheuermagd (?) gehörig.

čiget : vid. *čēget*.

čik (adv.) igen, nagyon | sehr. — *čika; čikka* (C.) igen, nagyon | sehr; *čik-āi* sehr klein; *čik-ār* sehr viel. — ÉO. *šeyk* viel, sehr; *šika*.

čimda (adv.): vid. *čimet*.

čimet nem számos, nem nagy, rövid ideig tartó; rövid idő | wenig zahlreich, nicht gross, kurzdauernd; kurze weile. — *čimet rānumdāi* rövid idő múlva | nach einiger zeit (eig. nachdem einige zeit verzögert war); *čimet ūdāi* id. (eig. nachdem etliche zeit verlebt worden ist). — *čimta, čimda* adv. (lat.) kevésbé | wenig; *čimta vērem* kisebbiteni | wenig machen, vermindern. — ÉO. *šiml*; SO. *čimel*; ÉO. *šimla; šimla verlem*.

čipes fal mellé erősített pad, lócza | unbewegliche bank an der wand, wandfeste bank.

čip domb, magaslat; lúdmell; púp | hügel, erhöhung; gänsebrust; höcker. — *čipēy* dombos stb. | hügelig; höckerig; mit einer gänsebrust. — *čipēy-mēgdēp* : vid. *mēgdēp*. — *čipēp, čippe* dombú stb. | mit hügeln, höckern: *tābet čippe noxlay āvēt* 7-hügelige sich erhebende stadt (beiname der T'apar-stadt, weil die steige zum hügel, *Vociy unt*, wo die stadtüberreste sich befinden, in soviel abschnitte zerfällt: vid. «Revue Orient.» 1900, IV.). — ÉO. *šip* steiles ufer. — Cf. zürj. *dzib* höcker, buckel.

čirt (O.) tarka gyapjúszinór, melyet a menyasszony a vendégeknek szétoszt | bunte wollene schnur, welche die brant den freiersleuten und anderen gästen verteilt: vid. *zanžey čunža*.

čisto egészen, csakis | ganz, rein (= чисто).

čiv (K.) köd | nebel. — *čivēy* ködös | nebelig. — ÉO. *šē, šēv; šēy*.

číš-vője (KK.) kis madár, veréb | kleiner vogel, spatz. — *Číš-vője*, *rož-vője jévettai paide-kēt*, *paide-kur jidat ūrt* (n. pr.) «Spatzen schießender Held mit den geschickten Hand- und Fussgelenken» (II : 92.); name eines ostjakenhelden; vid. *čoš*, *šiška*. — Cf. zürj. *džidž* sperling, uferschwalbe.

čogom fütüölni | pfeifen: — *āna tūr čožmen jit* (II : 50.) er fährt aus breiter kehle pfeifend. — *čožmem* (mom.). — ÉO. *šuzlem*.

čogēy : vid. *čožčy*.

čogot : vid. *šogot*.

čož, *šož* : *čož-juž*, *šož-juž* száraz fa, rözse | trockenes holz, holz von abgestorbenen bäumen. — *čožēy*, *čogēy* zum trockenen holze gehörig : *čožēy nai* (trocken holz-feuer) brennender scheiterhaufen.

čožmem : vid. *čogom*.

čoida (adv.) valóban | wahrlich, in der tat.

čok gond, *bánat*, *kín*, *inség* | sorge, betrübniß, pein, not. — *čokadem*, *čokatem* (f. *čokatem*) kinezni | quälen, plagen. — *čoken* (adv.) alig, nehezen | kaum, mit not; *čoken χειρότ* (II : 24.) blieb kaum nach. — *čokēy*, *čakēy* inséges, szegény | dürftig, karg, arm. — ÉO. *šok*; *šogatlem*; *šokēy* traurig, bedauernswürdig. — Cf. zürj. *šog*; *šogodni*.

čoma (K.), I. *čama* (C.) egyenesen, rendesen | gerade, in ordnung; *čomaja* adv. (lat.) egyenesen | gerade auf, gerade zu; *vayze-vője imēnyen*, *igeyena čomaja jūgutmet-tātua* (II : 116.) als er gerade auf das schlangenpärchen los kam. — ÉO. *šoma*.

čonzom (f. *čonztem*, pass. *čonzōjem*) lábbal rŭgni; a bölesőt lábbal lógatni, himbálni | mit dem fusse stossen; die wiege mittelst eines strickes mit dem fusse schaukeln; ausschlagen. — *čonzsem* (f. *čonzsedem*) (augm.). — *čonzsedem* (iter.). — ÉO. *šonšlem*, *šungaslem*. — Cf. zürj. *sungiš*.

čou bimbó | knospe, junger trieb.

čočēmem : vid. *čošmem*.

čoš vadrcze | märke (anas boschas), auch andere wilde enten; enterich. — SO. *čac*; vog. *sis*. — Cf. zürj. *tžož*; votj. *čož*; mord. *šenš*.

čošmem (*čočēmem*) beönteni; szórni | eingiessen; ausstreuen (C.). — ÉO. *šošēmlem*, *šošēmtlem*.

čtoba, *štoba*; *stoba*, *stobi* (C.) (conj.) hogy | damit (= *чтобы*).

čuba, *čubēy* : vid. *čup*.

čugadem (C.) : vid. *čuk*.

čugēs bŭzōs (?) | übelriechend, stinkend (?). — *čugēs epēt* (II : 206.) bŭz | übler geruch (z. b. den viele tiere weiblichen geschlechtes während der laufzeit oder brunst verbreiten).

čugēs (KK.) hótalp-bot | stab, dessen man sich beim schneeschuhlaufen bedient; cf. *čegēt*.

čuk darab, morzsa, cserépdarab | stück, brocken, scherbe. — *čugadem* (C.) morzsálni, zerbröckeln. — ÉO. *šuk*; *šukatlem*. — Cf. zürj. *tsuktödni* zerbrechen.

čum (I.)? forrás, mélység, forgatag | ? quelle, tiefe, strudel. — *Tau kerem čum* (n. pr.) «Quelle des gefallenen Rosses», name einer quelle unweit der Tschagin'schen jurten (unweit der Irtyschmündung). — *Čum* (n. pr.) name eines flüsschens zwischen den Bogdanow'schen und Boltscharow'schen jurten (Kl. Kond. wol.). — Cf. zürj. *džum*.

čūmat (C.) a koporsó fölé épített házikó-féle alkotmány | hausgerüst, sarg auf der erde. — *čūndem* ácsolni; rovást vágni | zimmern (C.); einkerben. — *čūndep*, *čūndép* rovású | mit kerben, mit stufen: *söt-čūndep* mit 100 kerben, mit 100 stufen. — *čūnděj* rovásos | mit kerben versehen; mit stufen versehen. — *čūmet*, *čūmēt* rovás; létrafok | kerbe; stufe der einfachen leiter, die aus einem baumstamme besteht, in den kerben eingeschnitten sind, so dass jede kerbe einer stufe entspricht). — ÉO. *šūmel*, *šōmel*.

čūndem, *čūndép*, *čūmēt*: vid. *čūmat*.

čunža zsinór, kötél | schnur, strick. — *čanžey čunža*: vid. *čanžey*. — *čunžej*, *čunžěj* zsinóros | schnur-.

čunč, *čunčěj*, *čunžěj*: vid. *šunč*.

čup fél, darab, rész | hälfte (in die quere; gegensatz zu *pélek*), stück, teil. — *čatt-čup* félnap | halber tag; *ot-šup* félév | halbes jahr. — *čuba*, *čupa* (adv.) félbe, ketté, darabokba | in die quere, in zwei teile, in stücke: *čuba mortem* ketté törti | in zwei stücke brechen: *čuba-severem* ketté vágni | in zwei stücke zerschneiden. — *čupěj*, *čuběj* fél: darabos | stück-, halb. — ÉO. *šup*, *šop*; *šuppa*, *šuppi*.

čūžem, *čučem* (f. *čučem*) menni, haladni | gehen, schreiten. — *kūrēmat čūžem* (*čučem*) lépdelve haladni (pl. ló) | schritt für schritt gehen (von pferden). — *čužīdem*, *čučiđem* frequ. — *čužimem*, *čučimem*, *čušmem* (mom.). — *čušmadem* menni, haladni | schreiten, gehen. — ÉO. *šošlem*, *šušlem*; *šošillem*, *šušmalem*.

čušmadem, *čušmem* (mom.): vid. *čužem*.

T.

ta interj. nos! | nun! (C.).

ta (conj.) és | und (= да).

ta-metta (conj.) vagy-vagy | oder-oder. — *tam vočetna ūrt ūtt-ta*, *metta čon ūtt?* (II: 106.) lebt in dieser stadt ein held oder ein könig?

tabas csűr, éléskamra | speicher (= лабазъ); bei CASTRÉN: *tupas* (?) magazin. — ÉO. *labas*. — Cf. zürj. *labaz*.

tābat I. (C.) ócska, kopott, elnyűtt | alt, abgenutzt.

tābet, *tāpet* nyírhéj | birkenrinde, borke. — *tāptey* nyírléjböl való | aus borke.

tābet (*teābet* KK. poet.) hét; heti idő | sieben (7): woche. — *Tābet-χoi-tör* (n. pr.) «7-Männer-See»; name eines sees unweit der mündung des nebenflusses der Konda, *Katēm*, wo einst helden gekämpft haben sollen. — *Tābet-χulpe erkēy χoi* (n. pr.) «Mann des 7-schlündigen Himmels» (?) (beiname des *Tūrēm*); vid. *erkēy*. — *tābet-jidep* hét izú, hétre osztott | 7 gelenkig, mit 7 abteilungen: *tābet-jidep tabās* (II : 118.) speicher mit 7 abteilungen. — *tābet-piš* hétszer | siebenmal. — *tābet tābet* hétszer hét, negyvenkilencz | sieben sieben, siebenmal sieben (49): *tūrüm tābet tābet pöt* (II : 90.) die siebenmal sieben (49) gegenden der welt (cf. *suγ*). — *tābet-teipe* hét csúcsú, hét végű | mit 7 spitzen, enden: *tābet-teipe jemēy jink* (II : 200.) das heilige wasser mit 7 enden (d. i. quellen). — *tābet-tēta* (II : 106.) hétéves ló | (sieben-winter) 7-jähriges pferd. — *tābet-ūgop* hétfeljű | siebenköpfig. — *tābet-ūχ-χatl* vasárnap | (wochehaupt-[anfang-]tag) sonntag (ÉO. *lābet-ox-χāt!*). — *Tābet-čippe noγlay* āvēt (n. pr.) «Festung, welche sich in der Gestalt von 7 Hügeln erhebt» (Rev. Orient.» 1900, IV, 259.), epitheton der *T'āpar*-stadt. — *tābetmet* hetedik | der siebente. — SO. *lābet*, ÉO. *lābet*, *lābēt*; SO. *lābetmet*.

tābēy ? tápláló | ? nährend; cf. *tāptem*. — *jem tābēy* ? gut nährend wohlgenährt: *sēvat ūχ jem tābēy* (II : 60, 64.) das bezopfte, wohlgenährte (?) haupt (epitheton des kopfes).

tāda üres | leer. — *kāt voš tēt zadoχ tāda tvnt pōjemna vejū-jet* (II : 35.) aus mangel an nahrung wurde die ganze bevölkerung zweier städte von hunger ergriffen. — *tādeja juvem* üresedni | leer werden. — SO. *tāleχ*, ÉO. *tālī*.

tādem (f. *tāttem*) 1. húzni, vonszolni: fészíteni | ziehen, schleppen, spannen; *jōgot-(jīnda-)tādem* íjjat fészíteni | bogen (sehne) spannen; *kur(em) vana tādem* das bein an sich ziehen. — 2. (dohányt) szivni | rauchen (tabak); *χaysā tādem* eine pfeife rauchen (ziehen). — 3. tubákolni | schnupfen. — 4. (ruhát) viselni | tragen (von der kleidung): *Ār mēg tāgat petmay tēt tātte jōr* : vid. *ār*. — *tādedem* (inchoat. II : 120.). — *tādesem* (augm.). — *tātmem* (mom.) 1. egyet húzni einmal ziehen: 2. föllélekzeni, sóhajtani tief aufatmen, seufzen; *nāyē voje, χūtē-voje ene tūr tātmai* (II : 150.) gleich einem walddiere (fing er an) aus aller kraft zu brüllen (eig. zog er eine grosse kehle). — *tātmiđem* (fr.) id. : *iges tu tātmiđet undedira* (II : 8.) einmal seufzte er aus dem innern (seiner brust). — SO. *tīlem*, ÉO. *lāllem* atmen; *tāllem* ziehen; *lāllemlem* atmen, *lātmalem* seufzen.

tādem (KK.) leszállani, leülni (különösen madarakról) | sich setzen, sich niederlassen (gew. von vögeln). — *sēska juга tādōt* der sperling hat sich auf den baum gesetzt. — *tādemtem*; *tātmem*

(mom.): *lur növa tātmet kemna* (II : 24.) als er sich auf diesen zweig setzte. — *tāttem* (caus.) ültetni | setzen.

tādēy : vid. *tāt*.

taga hely | ort, stelle, platz. — *vāgat ūdem, tašat ūdem taga* (II : 46.) lager oder platz, wo sich metalle und waaren befinden. — *tagajū adv.* (lat.) oda, arra a helyre | auf den ort, dahin: *menōt tavet ūtta tagajū* (II : 104.) er ging dahin, wo die pferde sich befanden; *met tagajū* (C.) hova? | wohin? *tē-tagajū* (II : 104.), *tu-tagajū* oda, odáig | dahin, bis dahin. — *ñevēr totta tagēivet* (II : 106.) von dem orte, wo das füllen stand. — *met tagajīvet* (abl.) C. honnan? | woher? *taganā* (loc.) 1. a helyen, hol | am orte, wo: *tu tavet todem taganā* (II : 112.) wo sein pferd gestanden hat; 2. a mint | als: *ūgem vētta pannem taganā* (II : 112.) als ich (ihr) mein haupt (auf den schoss) legte, damit sie (da) kraue. — *met taganā* (loc.) C. hol? | wo? *tē-taganā, tu-taganā* (loc.) itt, ott hier, dort. — ÉO. *taṛa*.

tāgajem elszakadni | zerreißen (intr.). — *tāgandem* (f. *tāgantem*) 1. leszakadni, elszakadni | abreißen (intr.), sich fortreißen: 2. küzdeni | ringen: *nēyēdat tāgantteyēn* (II : 62.) er ringt (eig. sie ringen) mit seiner frau. — *tāgandīdem* (fr.). — *tāgaptēn, tāgēptēn* (f. *tāgaptēdem, tāgēptēdem*) elszakítani, hasadást előidézni | zerreißen (trans.), zum bersten bringen (cf. *tēgēptēn*).

tagamem, tagamēdem (fr.): vid. *tagem*.

tagamemat (C.): vid. *tagem*.

tagandem, tāgandem, tagantem : vid. *tāgajem*.

tāgaptēn (f. *tāgaptēdem*): vid. *tāgajem*.

tāgār, tōgār, tāṛ pánczélíng | panzerhemd (b. = KV. *juntēp-taul*); vid. «Irt.-Ostj.» II : 014. és «Тинъ ост. бор.» : 26—27. — *tāgār-(tāṛ-)kēṣe* pánczélíng-főlszerelés | (panzerhemd-messer) heldenrüstung. — *tāgār-(tāṛ-)kimet* pánczélíng kebele | panzerhemdschoss. — *tāgār-(tāṛ-)sēm* (II : 20.) a pánczélruha lánczszemei | (panzerhemd-auge?) panzerhemdring. *tāṛray, tāṛrēy* pánczélruhás | mit einem panzerhemde versehen, zu einem panzerhemde gehörig: *tāṛray çoi* (-çui), *kēṣey çoi* (II : 20.) mann mit einem panzerhemde und einem messer (schwerte), mann in voller rüstung; *tāṛray-ētpe* (II : 84.) mit einem vom panzerhemde geschützten körper.

tagara (K.) *lycopodium clavatum*, dessen zweige man in milch legt, damit alle härchen und überhaupt aller unrat an ihnen haften bleibe.

tagaradem, taṛradem megakadni; megjönni | stecken bleiben, anhaken; ankommen. — *sēita tagaradem* elnémülni | (ohne stimme stecken bleiben) lautlos werden, verstummen. — *taṛrem* elérni, odaérni | erreichen, anstossen (intr.): *Sorūi-Sanka jīgēda toṛta taṛrōt* (II : 48.) bis zu dem goldenen lichte dem vater dahin

reichte er. — *tagardem, tagërdem, tayrdem* (f. *tagarttem, tagërttem*); (Dem.) *togërdem, toyrdem* odacsatolni; begombolni | anhaken (tr.); zuknöpfen. — *tagärdëdem, tagërdëdem, tayrdëdem* (fr.); *zonëy-peta tayrdëdet* (II : 4.) sie fasste ihn unter der achsel. — *tagarçindem, tagëryindem, tayryindem* akadni | anhaken (intr.). — *tagarçindëdem, tagëryindëdem, tayryindëdem* (fr.). — *tayrmem* (f. *tayrmedem*) akasz-tani | anstossen, anhaken; *täjem ëndëpa* (od. *puja*) *tayrmem* ich steckte das beil hinten den gurt. — *tayrmëdem* (fr.). — ÉO. *tayar-lälëm* sich anhaken; *tayërtlëm*.

tāgat, Dem. *togot vászon* | leinwand. — *pesan-tāgat* abrosz | tisch Tuch. — *not-sëm-tāgat* keszkenő (nase- augen-leinwand) hand-tuch. — *orëy-vöje çan.çep tāgat* (II : 198.) mit waldvögeln verzier-tes tuch. — ÉO. *ügël-tayta*. — Cf. jurák-szam. *tohe', toho'*; *tavgi. tuge'*; jen. *tāko* tuch.

tāgdem, tāgedem (f. *tāgettem*) váрни: örizni | warten; wachen; bewachen, hüten. — *çurëy-jëga ojet tāgdem* (II : 204.) die mün- dung des moorflusses bewachend. — *tāgesem, tāgisem* (augm.) váрни | warten. — *tāgesëdem* (fr.). — ÉO. *tāgëtlem, lavëllem*; SO. *lāglem*.

tagem dobni | werfen. — *tëgët tagöt, toçüt tagöt* (II : 136.) er warf hierher, er warf dahin. — *tagëdem* (fr.). — *tagamem* (f. *tagame- dem, tagametem*; mom.) hajítani | werfen, schleudern. — *tagamë- dem* (fr.). — *tagamemat* (C.) hajított, dobott vmi | etwas geworfe- nes. — ÉO. *taylem*.

tāgert (C.), *tāgërt* nehéz | schwer (franz. lourd). — *namset tāgërda juvöt* (II : 20.) sein sinn (oder verstand) wurde schwer. — ÉO. *lāért, lavërt*, SO. *lāgert*.

tāgesem, tāgisem; *tāgesëdem*: vid. *tāgdem*.

tagëdem (fr.): vid. *tagem*.

tāgëp kaposcs; horog | haken (z. b. am kleide); angelhaken. — *tāçpey* kaposos | mit einem haken versehen.

tāgëptem (caus.): vid. *tāgajem*.

tagërdem, tagërttem, tagërdëdem, tagëryindem, tagëryindëdem: vid. *tagaradem*.

tāgërt: vid. *tāgert*.

tayërdem, tayërdëdem: vid. *tagaradem*.

tāçnem (f. *tāçandem, tāçëndem*) hasadni, szakadni | bersten, zerreißen (intr.). — *tāçnemen* mom. (cf. *tāçajem*). — ÉO. *tōgënlem, sōgonlem*.

tāçpey: vid. *tāgëp*.

tāçr: vid. *tāçar*.

tayradem: vid. *tagaradem*.

tāçraç, tāçrëy: vid. *tāçar*.

tayrdem, tayrdëdem; *tayrem, tayryindem, tayryindëdem, tayr- mem, tayrmëdem*: vid. *tagaradem*.

tai: vid. *tei*.

tai, taje (poet.) ? vörös | ? rot: *tai-vér, pégde vér pōsēyetem* (II: 112.) ich vergoss rotes(?) blut und schwarzes blut; *ōndēy tudet tajem ūāvēr balaya čakī ōmdōt* (II: 200.) in seinem hohlen munde blieb roter(?) schaum stecken, so wie er sich ausschied.

tai, taje (K.; poet.) erdő, őserdő | wald, urwald. — *tai-unt* (*tajet-unt*, poet.) id. — *taje-vōje* (poet.) vad rénszarvas | (urmantier) wildes rentier; cf. *unt-vōje*. — *pētlim-juzpe tajet-unt surena* (II: 62.) am rande (?) des düsterbäumigen urwaldes. — *onet pēlek taje-vōje mogota* (II: 184.) gleich einem rentiergeweihe. — Cf. kam. *tēje* wald; altaji تايجه hoher berg, schneeberg (= szibériai or. taūra bewaldetes gebirge).

tai egyéves csikó | füllen bis zu einem jahre, einjähriges füllen. — Cf. tarantsch. تايي, alt. *tai* füllen vom 2-ten frühjahre.

tāida, tāiday gazdag, vagyonos | reich, wohlhabend; *tāida zui* reicher mann; *tāida nēy* reiche frau; vid. *tājem*.

tāimem (mom.): vid. *tājem*.

tāimēy: vid. *tājem*.

taje (poet.): vid. *tai* 2. u. 3.

tājem fejsze, szekerce | beil, axt. — *seu-tājem*: vid. *seu*.

tājem-munkla fejszefok | axtücken. — *tājem-vai* fejszenyél | beilstiel. — *tāimēy* fejszés | beil-: *tāimēy-χoi (χui)* (II: 54.) mann mit einem beile. — ÉO. *lajem, lajim; lajem-muyx; lajim-vei*.

tājem (f. *tāidam, tāitem*) 1. bírni, birtokolni | haben, besitzen; 2. lenni | sein (C.); 3. szülni | gebären, erzeugen (von menschen; von tieren *ōmdem*); *anka tājem* (part. præt.) anyaszülte; ártatlan | wie von der mutter geboren; unverändert, unschuldig; *ēva tājem* ein mädchen gebären; *ēva tājem, paχ tājem* (mädchen und knaben gebären) kinder bekommen; *mōχ tājem, ūaurem tājem* ein kind bekommen; *paχ tājem* einen knaben gebären. — *tāida* (partic. præs.), *tāiday* gazdag, vagyonos | reich, wohlhabend. — SO. *tōjem*; ÉO. *tailēm; ūauram tailēm*.

tāk (Dem.) erős, szilárd | stark, fest. — *tāka* (lat.) adv. erösen, szilárdan | stark, fest. — ÉO. *tāk*. — Cf. zürj. *tak*.

tak (adv.) így | so (= такъ); *tak-i* (adv.) s úgy, csakugyan úgy | und so, und wahrlich so (= такъ и).

talai I. (C.) lófalka | pferdeheerde, tabune.

talažem I. (C.) evezni | steuern (im boot).

talēχ (K.) rothadás | fäule, fäulniss.

tam, tem (*tama, tema*) ez, emez | dieser, dieser hier. — *manem partem tav tama* (II: 106.) das mir (vom schicksale) zuerteilte pferd ist dieses hier. — *tam-(tem-)χatt* (als adv.) ma | (dieser tag) heute. — *tam-īda, tamīda* (adv.) így | so. — *tam-kes* (adv.) ez alkalommal, ekkor | dieses mal. — *tam-pa—tom-pa* ez s az, ez is az is | dieser und jener; sowohl dieser, als auch jener. — *tam-tom* (-tum) ez-az |

dieser-jener. — *tam-tom* (-*tum*) ide-oda | hierher-dahin; *noç tam ankermet, tum ankermet, ent ankermet* (II : 132.) er blickte hierher, er blickte dahin, er konnte nicht sehen. — ÉO. *tam, tami*. — Cf. zürj., *ta, taja*; votj. *ta*; osztj.-szam. *tam, tan*.

tam erre, most | da, nun, jetzt. — *påganta çatt oxteja moi tam jít* (II : 142.) zur zeit der aufgehenden sonne, da kommt der hochzeitszug; *küt löyena tam jüztäjem* (II : 200.) da kamen zwei hunde auf mich los (cf. *tum*).

tamàr evetvadászatra való bunkós nyíl | klumpffeil für eichhörnehen; cf. *völép-ñot*. — Cf. alt. *tamar* (russ. тамаръ).

tambàk dohány | tabak. — Cf. votj. *tamak*; kam. *tamqu*.

tament I. (C.) olyan, ilyen | ein solcher, wie der.

tampa hasonló | ähnlich, gleich; *ei-tu-tampa* ugyanolyan | so einer, eben solch' einer. — *kéze-vāñem-tampa* (II : 116.) adj. gleich (dem scharfen rande) der messerklinge. — ÉO. *lampa*.

tān K., Dem.; *tañ* I. (C.) menyasszonyi díj | brautpreis. — *tānta* menyasszonydíjitalan | ohne preis; *tānta-nēy* mädchen, für das man keinen preis gezahlt hat; *tānta-nēy, puntéa-nēy* (II : 108.) id.; *tānta-nēy, tānta çui* (II : 174.) jeder, wer es auch sei; jede beste frau, jeder beste mann. — *tānem* (f. *tāntem*) nőül kézni | freien; *sēvey ēva jim-tindép tānta jānyōt* (II : 82.) bezopfte mädchen für einen schönen preis zu freien ging er. — *menà çon ēveda tānesta* (II : 106.) gehe die königstöchter zu freien. — SO. *tan*; ÉO. *tāñilem* (die tochter) verheiraten.

tany 1. a hal úszószárnya | flosse beim fische; 2. serte | borste C. — *verde-tanype* (*verdem-tanype* poet. II : 36.) vörös úszószárnyú | mit roten flossfedern.

tāncm, tānesem : vid. *tān*.

tānēy; *tānēyna* (loc.) idejében während, zur zeit; *çudai-çunt tānēyna* (II : 90.) zur zeit der morgenröte.

tanka, taya 1. evet | eichhorn. — *tanka-kunc* (poet. *tankem-kunc* II : 198.) evetkarom | eichhornklaue. — *tanka-ñot* evetnyíl | eichhornpfeil, klumpffeil (cf. *tamàr, völép-ñot*). — *tanka-pün* (poet. KK.: *tankem-pün* II : 198.) evetször | eichhornhaar, eichhornfell. — *tankedür* (= *tanka-tür*) Dem. evetfarkakból készült nyakbaöltő | eichhorn-hals; eine art boa aus eichhornschwänzen, welchen man gegen kälte und schnee am halse trägt; cf. *tulēç* bei den nordostjaken (AHLQV.). — 2. kopéka | kopeken (das eichhornfell galt früher in [west]sibirien für eine münze). — *sōt-tanka* rubel | 100 kopeken, rubel. — SO. *lenki*; ÉO. *lanqi*. — Cf. alt. *tūy* eichhorn; votj. *tanka* münze; russ. деньги.

tant, tant árpa, rozs, gabona; eleség | gerste, korn, getreide; nahrung. — *çōr-tant* rénzuzmó | (rentierochse-nahrung) rentiermoos. — *sōrmēy tant, tēbēy tant* halálbeli eleség, enivaló eleség | tod-nahrung, speise-nahrung (epitheton des wortes *tant*; weil von

der nahrung tod und leben abhängt). — *vata-tant* (rentier-nahrung) rentiermoos. — *vat-tant*, *vat-tant árpa* | (schmal-getreide) hafer. — *tant-séska* (C.) veréb | (korn-spatz) sperling. — *tantéy* gabonában, eleségben gazdag, tápláló | kornreich, nahrungreich, nährend. — *Tantéy Tayat nouva jink* (n. pr.) «des nahrungreichen Irtysch weisse (trübe) Gewässer» (epitheton des Irtysch). — *tantéy tür* nahrungreicher bach. — SO. *lant* moos; ÉO. *lant* getreide, grütze, mehl.

tānta: vid. *tān*.

tantéy: vid. *tant*.

tančem (KK.; poet.) csipőcsont | schenkelknochen; cf. *čam-teu*. — *tav-dančem*, *-tančem* (KK.) ló-csipőcsont | pferdeschenkel.

tay ? sark | ? ferse. — *jat-tay*, *jat-tay-ai*: vid. *jattan*. — *kur-tay* lábsarok | ferse.

taya: vid. *tanka*.

taya (adv.) azután | nachher. — *in-pa-taya-pa* most is, később is | sowohl jetzt, als auch nachher.

tayagem, *tayakem* Dem.: vid. *tayajem*.

tayajem AK.; *tayagem*, *tayakem* Dem. ? meghalni | ? sterben. — *tayajeden*, *zateden kema vērāiyen* (II: 78.) sie sind so arg zugerichtet worden, dass sie dem tode nahe sind; *tayakem undeda juvöt* (II: 142.) er ist (in seinem inneren) dem tode nahe geworden.

tayam (C.); *tayajem* (f. *tayadam*) óhajtani, akarni | wünschen, wollen. — ÉO. *laygālem*.

tayam, *tayem* (f. *tanktam*) belemenni, belejönni | hineingehen, hereinkommen. — *tēt tayem* bejöttekkel megtelt | voll von hereingekommenen, gefüllt: *tēt tayem ūrda-γöt* (von menschen) gefülltes fürstenhaus. — *tayettem* (f. *tayettedem*) behozni, bevezetni | hereinführen, hereinbringen. — *tanīdem* (fr.). — *taymen* (mom.). — SO. *layam*; ÉO. *tanlem*, *lonγlem*, *lanlem*; *lonγeltalem*, *layyellelem*; *longemalem*.

tayaradem szétvetni magát, borzongani (mint a sérinczhall úszószárnyait) | (sich) auseinander spreizen, sträuben (wie der kaulbarsch, wann er seinen schwanz ausbreitet).

Tayät (n. pr.) der Irtyschfluss: *Tantéy (γuday) Tayät nouva jink* epitheton des Irtyschflusses: vid. *tantéy*, *γuday*. — *Tayät-jay* (n. pr.): vid. *jay*. — *Tayät-oy-pūgot* (n. pr.) «Irtysch-Mündung-Dorf», ostjakischer name der Trenkischen jurten am Ob (Berez. distr.). — SO. *layel*; ÉO. *layyal-jogan*; *lōγγa-jogan*.

tayet I. (C.) előrészt | das vordere. — SO. *layel*.

tayet fedél | dach. — *tayet-ta fedéltelen* | ohne dach. — *Tayet-ta γöt iga*, *nōgos-lankpe iga* (n. pr.) «des ungedeckten Hauses Greis, in Zobeldecken gehüllter Greis», name eines am *Vigel-tör*, in der Konda-gegend, hausenden geistes. — ÉO. *laygal*, *laygél*.

tayettem (caus.): vid. *tayam* 2.

tajiđem (fr.), *tajmem* (mom.): vid. *tajam* 2.

tajrem: vid. *teyrem*.

tapa forgács | holzspan, dünne stücke holz, die beim hacken mit der axt abspringen. — ÉO. *topa*. — Cf. tat. *تاپ*; kam. *thap*; alt. *tabé*.

tapèr szemét, hulladék, ürülék | unrat, kebricht, waldschutt, excremente. — *tapèr vërem* (II : 40.) szükségét végezni | (unrat machen) die notdurft verrichten; cf. *padem*. — *taprëj* szemetes stb. | aus (mit) kebricht, unrat, waldschutt: *taprëj ūj* mit kebricht bedecktes haupt (von menschen, welche auf der kahlen diele gelegen haben). — ÉO. *tapër*.

tāpet: vid. *tābet*.

taprëj: vid. *tapèr*.

tapta (C.) réczefaj | entenart (anas strepera).

tāptem, *tābetem* (f. *tābettem*) etetni, enni adni, táplálni | zu essen geben, ernähren, füttern. — *medoje tēdeu*, *tudat tābetteu* (II : 162.) was wir selbst essen, damit füttern wir ihn (sie); *juj menà-pa ūmena tāpte* (II : 102.) gehe nach hause und gebe es deiner frau zu essen. — SO. *lāptem*; ÉO. *lāpētlem*.

tāptey: vid. *tābet* 1.

tapšāj 1. vasdarab, vaskapocs | eisenstück, eiserne klammer, krampe; 2. mellrész | bruststück (C.). — *tapšam*, *tapšem* (f. *tapšadem*) kiállani, előnyúlni; himbálózni | hervorstehen; hängend hin und her schweben (болтаться) (von gegenständen). — Cf. ÉO. *lāpes-saj*; *meël-lōpēs*.

tar (KK.): vid. *ter*.

tar KK.: *tar-panem* (KK.): vid. *tert-panem*.

tara (I, K.), KK. *tāra* serinczhal | kaulbarsch (acerina cernua). — ÉO. *lār*, *tāra*. — Cf. zürj. P. *darga*; jur. *lear*, *leara*.

tāra puskapor | schiesspulver. — Cf. zürj. *dari*; tat. *تاری*; kam. *thar*, min.-tat. *tar*, *tara*.

tāram, *tārēm* erős, szilárd; erös ember | stark, kräftig, fest; starker mann. — *metta tārēmat*, *metta vegejet mendet* (II : 78.) was für rüstige männer, was für starke männer ziehen vorbei! — *Tārēm-jōjtép-çoi* (n. pr.) «Mann mit einem starken Bogen»; epitheton eines ostjakenhelden. — SO. *sara*; ÉO. *tārēm*.

Tāran, *Tārën*, *Tārñ* (n. pr.) name der zerstörenden gottheit bei den früheren ostjaken, welche als göttin des feuers und des krieges erscheint. — Cf. *ār nātmape tāran tūt nai anka* epitheton des feuers; vid. *ār*. — *Ei-veŭpe lāt tāran* (n. pr.) «zweifache Tarn mit einem Antlitze»; epitheton der göttin *Tāran*. — *Tāran veŭ, çul veŭ ūjem* (II : 62.) «der das *Tāran* Gesicht (symbol des feuers) und das Fisch-Gesicht (symbol des wassers) geschaut hat» (von leuten gebraucht, welche, so zu sagen, durch feuer und wasser gegangen sind). — *tārñey*, *tāraney* (adj.): *tārñey-āra* harczi ének,

hősének | kriegslied, heldengesang; *rut-tárnéy-ára*: vid. *rut*. — Cf. ÉO. *tarni-ár* «hörensagen, überlieferung» (AHLQU.); KV. *tèrn*; *tèrniy*; *tèrniy-eri*.

tardem I. (C.); *tordem* nyírni, beretválni | scheeren, rasiren. — ÉO. *lartlem*; SO. *lordem*.

täre (K.), *teri* ? rothadt | ? verfault: *mégéy-puipe täre jinktep* (II : 86.) verwester (?) schatz mit einem irdenen körper (eig. hinteren). — Cf. *méget-puipe teri-tüm* (II : 52.).

taresem (C.) lihegni | schnaufen. — ÉO. *turétlalem* schnarchen. *tares* I. (C.); *toroš* K. tető | dach. — *çöt-tares*, *çöt-toroš* ház-tető | hausdach, zeltdach.

Tārçan-çui (n. pr.) ostjake aus der Tarchan'schen wolost am Irtysch; *Tārçan-jaç* Tarchan-volk. — *Tārçan-mir* Tarchan'sche wolost am Irtysch (jetzt mit der Narym'schen vereinigt).

tārém: vid. *tāram*.

Tārén, *Tārén*, *tárnéy*: vid. *Tāran*.

target I. (C.) tūdö | lunge; cf. *töréy*. — SO. *targat*.

tāt 1. köz (pl. a ladik két tatfája közötti térség) | zwischenraum (z. b. raum im boote zwischen zwei querhölzern, welche dasselbe zusammenhalten). — 2. idő, időszak | zeit, zeitperiode: *tādet te-juvöt joç menda* es ist zeit nach hause zu gehen; *çatt pāçnem tāt* die zeit des sonnenaufgangs. — *tātna* idején, -kor, midőn | wann, als, in der zeit, wo: zur zeit da; *noç mērget te-panumda juvem tātna* (II : 130.) als die zeit kam die schwingen nach oben (auf die erde) zu legen. — *tu-tātna* abban az időben | zu der zeit, dann; *mānat, juç-lipet maç pet tvetteja jitet tātna, tāgesa tu-tātna* (II : 34.) wenn die blätter der bäume die grösse eines lemmingsohres erreicht haben, dann warte uns! — *tātéy* adj. — (ÉO. *pitmal lātna* «in seinem beginnen oder erstehen» AHLQ.) — *tātpe* közzel bíró | zwischenräumig: *çüdem tātpe tātéy rüt* (II : 194.) boot mit drei abteilungen (welche durch krumme hölzer, die das boot zusammenhalten, von einander getrennt sind).

tatay, *tatanpe* KK. egész, sértetlen, teljes | voll, reichlich, ganz, unverletzt. — ÉO. *talay*. — Cf. *tédéy*.

tatem, *totem* olvadni | tauen, schmelzen (intr.). — *tattem* (f. *tattedem*) (caus.) olvasztani | auftauen lassen, schmelzen (trans.). — *saiteu*, *murteu tatteteu* (II : 52.) lasset uns unseren reif auftauen lassen (eig. schmelzen). — ÉO. *lolalem*, *lollem* tauen. — Cf. zürj. *silüü*.

tatçey KK. ? mosó, nedves | ? waschend, nass: *jinke-çigép tatçey két totta tođái* (II : 202.) mit nassen (?) händen, wie bei den scheuermägden (?) standen sie da.

tätmem (mom.): vid. *tādem* 1.

tätmem (mom.) leülni | sich setzen, sich niedersetzen: vid. *tādem* 2.

tatmet (adv.) egészen, teljesen | ganz, vollkommen: *nūrēm šūmet ei pēlka tatmet vērāi* (II : 182.) aus der ganzen hälfte einer hainbirke ist er verfertigt worden (tkp. ist ganz verfertigt worden): *iγ-sūxta-kēlep tonx sūgoγ mēgedat tatmet iogat* (II : 84.) der in eine bärenfell-malitzta gekleidete gott bewegt sich zugleich mit der fell-ähnlichen erde.

tātmūdem (fr.): vid. *tādem* 1.

tātna: vid. *tāt*.

tātpe: vid. *tāt*.

tattem: vid. *tatem*.

tättem (caus.): vid. *tādem* 2.

tau, *tav* ló | pferd, ross. — *pontiy-tau*: vid. *pontiy*. — *tav-ānket lókötö oszlop* | (pferde-pfosten) pfoften zum anbinden der pferde. — *tav-tančem* (*dancēm*): vid. *tančem*. — *Tavet jirtai, vōjet jirtai sui ānket* (II : 54.) «Pferde und Rentiere an den bereiften Pfoften anbindender (Mann)»; name eines sclaven. — *tau-lok* (K.): vid. *lok* 1. — *tav-lok* (Dem.): vid. *lok* 2. — *tav-pēnt* (K.) ló nyoma | (pferd-weg) pferdespur. — *tau-poroš lósörény* pferdemähne. — *tau-sūx lóbör* | pferdehaut. — *tau-tég lófark* | pferdeschwanz. — *tav-uš* K. (*tavuš* C.) lóiga | (pferd-kleidung) kummet (хомутъ). — *tavay*, *tavēγ* lovas, lóhoz való | pferde-, ross-. — *tavay-γui-tūiš* (C.) lovas ember hava (midón a befagyott vizeken lóval járhatni; a 9. hónap) | monat, da man mit pferden fährt (der 9-te monat bei den Irtysch-ostjaken). — SO. *kār-lau* hengst; AS. *lauγ*; FS. *loγ*; ÉO. *lou*, *lovi*; *louiy*.

tāu, *tāva*, *tāvēn* tavasz | frühling. — *Tāu-pūgot* (n. pr.) «Frühjahrs-Dorf»: ostjakischer name der Sommer-Puschta jurten (Kl. Kond. wol.). — *tāu-vōje* tavaszi madár | (frühjahr-tier) frühlingvogel. — *tāu-vōt*, *tāvēn-vōt* tavaszi szél | frühlingwind. — SO. *tauγ*; ÉO. *tové*.

taugurēi (Salym) lék a jégen | wuhne.

tāuγ, *tāvay* tyúk | huhn. — *γui-tāuγ* kakas | hahn. — *nēγ-tāuγ* tyúk | huhn, henne. — Cf. *tat. tavok*.

tāumem (mom.): vid. *tāvem*.

tav: vid. *tau*.

tāva: vid. *tāu*.

tāvay: vid. *tāuγ*.

tāvantīdem (KK.): vid. *tāvem*.

tavay (adj.): vid. *tau*.

Tāvda-γoi (-*γui*) (n. pr.) «Tavdā-Mann»; so wurden von den ostjaken der Konda-gegend ihre nördliche nachbarn (wogulen) genannt, welche in früheren zeiten in ihr land einfälle machten. Bei den Konda'schen wogulen heissen diese eindringlinge: *Voi tav-ditta* (?). — *Tāvda-γaj* «Tavda-nép» | «Tavda-volk» (Cf. II : 90.).

tāvda-γoi (-*γui*) jávor- és rénvadász | grosswildjäger auf

elentiere und rentiere. — *tāvda menem* auf die jagd auf grosses wild gehen.

tāvem (f. *tādem*), KK. (poet. *teāvem*) hozni | führen, bringen: *jiġetna tāvāi sorhij šermadat* (II : 106.) sein vater brachte ihm einen goldenen zügel. — *tāvemem*, *tāvmem* (mom.). — *tāvantidem* KK. (poet.): *tonz čiv pīdem jeměj tōr jim pēlkja tāvantīdōt* (II : 26.) der heilige Tor, worauf sich der göttliche nebel herabliess, breitete sich(?) aus nach der schönen gegend.

tavěš (= *tav-uš*): vid. *tav*.

tāvmem (mom.): vid. *tāvem*.

Tavseb-iga (n. pr.); ostjakischer held, der an dem steilen ufer des Irtysch neben den jetzigen Semeikin'schen jurten (Nar. wol.) gelebt haben soll.

tavčem (= *tav-čem*?) csipő | schenkel (cf. *tančem*).

tāš árú; *prém* | waare; pelzwerk. — *zar-tāš prémárú* | (wald-waare) pelzwerk. — *pégde-tāš fekete árú* (pl. ezobolyprém) | schwarze waare (z. b. zobelfelle). — *vérede-tāš vörös árú* (pl. rókabőr) | rote waare (fuchsfelle). — *tāšay*, *tāšēj* árúbeli, *prémes*; *gazdag* | zur waare, zum pelzwerk gehörig; reich. — SO. *tās*; EO. *tāš*; SO. *tāšay*; ÉO. *tāšēj*.

tašiem (Dem.) készitni | bereiten. — Cf. *teštem*.

tāšēj (adj.): vid. *tāšay*.

te- (*té-*), vocalis elótt *tei*: igék elótt álló szócška | siehe, da (partikel vor verben im indic. u. inf.): *tādet té-juvōt* (II : 146.): vid. *tāt*; *ei mēg suy pēta tei-ātmāi*, *te-tāvāi* (II : 106.) zu einer der welt-gegenenden wurde er da emporgehoben und fortgetragen; *te-menet*, *te-menet* da gingen sie immer fort und fort. — *nož mēryet tepanumda juvem tātna* (II : 130.) als es zeit war die flügel auf die erde zu legen.

tē (vocalis elótt *tēi*), *tō* pron. dem. ez, az | dieser (jener); cf. *tam*, *tem*. — *tē-tagajā* eddig | bis zu diesem orte. — *tēj-ānen ŋota nēryet?* (II : 116) was sagte diese deine tasse?; *vēr sēmīta tē ŋotat ei-tu-ba tēviden* (II : 148.) wahrlich hast du mit diesem (deinem) schnabel blutströpfchen gegessen; *man-pa esta jeměj ŋutem tēje* (? = *tēj-e*) (II : 118.) mein unverbrüchlicher heiliger eid ist das; *tō ŋor* (II : 166.) dieser rentierochse. — *tēsir*: vid. *tisir*, *tusir*.

teābet KK. (poet.): vid. *tābet*.

teādem KK. (poet.): vid. *tādem*.

teagat, *tegat* czirbolyafenyő | sibirische ceder (*pinus cembra*). — *tēgat-kār* cederrinde.

teagat I. (C.) madárfészek | vogelnest.

teān; *teānka* KK. (poet.): vid. *tan*; *tanka*.

teāvem KK. (poet.): vid. *tāvem*.

teāš (KK.): vid. *tāš*.

tēbem tévedni | irre gehen. — *tēbettem* (caus.) C. téveszteni | irre führen. Cf. ÉO. *tāplēm*; *lēpeltlēm*, *lēpetlālēm* trügen.

tēbem, *tēpem* (f. *tēptam*) befutni, behatolni | hereinkommen, eindringen. — *tu tēptet kem vés severót* (II : 68.) er haute ein so grosses loch ein, als ihm nötig war um durchzukommen. — ÉO. *lēplēm* eindringen.

tēbet lágy | weich. — *tēbet-raupe*: vid. *rau*. — *tēbet-tuvrep*: vid. *tuvr*. — ÉO. *lēbēt*, *lēpēt*.

tēbettem (C.; caus.): vid. *tēbem* 1.

tēbēy tápláló | nährend. — *tēbēy tant* nährende speise (epitheton des wortes *tant*, wie auch *sōrmēy*.)

tēbēy pitvar | vorhaus. — ÉO. *lēpēy*.

tēda, *tēde*, *tēta* (*tēta*), *tēte* (*tēte*) tēt; esztendő | winter; jahr; *āi tēt čenč tiliš* kis-télhava; a 11. hónap neve | name des 11. monats: vid. *āi*. — *ēne* (*una*-)*tēt čenč tiliš* nagy télhava; a 10. hónap neve | name des 10. monats: vid. *ēne*. — *χūdem-tēta* (-*tēte*; K.) hároméves ló | dreijähriges pferd (eig. drei winter); *χūdem tēteja jwót* (II : 106.) (das füllen) wurde dreijährig; *ūeda*-, *vēt*-, *χūt*-, *tābet-tēta* (-*tēte*) (II : 106.) vier-, fünf-, sechs-, siebenjähriges pferd. — *tēta-peč* egyéves rénborjú | (winter-rentierkalb) einjähriges rentierkalb. — *Tēda-pūgot* (n. pr.) «Winter-Dorf»; ostjakischer name der Winter-Puschtin'schen-jurten (Kl. Kond. wol.). — ÉO. *tal*; SO. *tūlēχ*, *tūlēχ*. — Cf. zürj. *töl*; votj. *tol*.

tēdem (f. *tētām*) fölszállani, beülni (egy ladikba) | sich setzen, einsteigen (in ein boot). — *rīda tēta jidet tātna* (II : 74.) wenn es zeit sein wird sich in's boot zu setzen. — *tēdīdem* (fr.). — *tēdēdem*, *tētēmdem*, *tētumdem* (dim.): *tav oytija tēdēdem* (oder *kernem*) sich auf's ross schwingen. — *tēttem* (caus.) setzen, legen (cf. *tādem* 2.). — ÉO. *lēlēm*.

tēdep: vid. *tēdēp*.

tēdēy, *tētēy* gazdag, teljes | reichlich, voll. — ÉO. *tēlēy*.

tēdēp, *tēdep* moh | moos, sumpfmoos (sphagnum).

tēdēp ikra | rogen (икра); cf. *mārēn*. — ÉO. *lētēp*, *lētāp*.

tēdot, *tēdat* étel, táplálék | nahrung, essen. — ÉO. *lētāt*.

tēy (K.) munkás, szolga | arbeiter, knecht, slave (cf. *tēu* und *eig*). — *vēle-tēy* (ledig-arbeiter) knecht, magd: *vēle-tēgep χōt* (II : 138.) haus, wo es knechte giebt.

tēg (C.): vid. *tēg*.

tēg (C.) pr. pers. 3. pl.: vid. *tēg*.

tēgat, *tēget*: vid. *teagat*.

tēgdem, *tēgdem* (f. *tegettām*, *tēgettām*); *tēgdem* (C.) röpülni | fliegen. — *tegetmem*, *tēgetnem* (mom.) röppenni | auffliegen, davonfliegen. — *tegetta*, *tēgetta* (part. præs. v. *tēgdem*) röpülő | fliegend: *tegetta-vője* (poet.) madár (fliegend-tier) vogel (gegensatz zu *χōgotta*

vöje «laufend-tier»; vierfüssler). — SO. *lēgelem*. — Cf. jurák-szam. *tǎjū, tǎjū* ein wenig fliegen; *tavgi. tau'am* davonfliegen.

tege (C.; adv.): vid. *tég, tēge, tēgde*.

tege-juž (II: 86, 92.) fa neve | name eines (mir unbekanntes) baumes.

tegena (C.; adv.) így, úgy | so.

tēgeptem (caus.) sziníg tölteni; hasítani | bis an den rand füllen; zum bersten bringen; cf. *tāgaptem*. — ÉO. *teitalem, tēképtalem*.

tēger-juž fiatal túlevelű fa; törpe fenyő; ilyen fából való erdő | junger nadelbaum, hauptsächlich kiefer; kleine krüppelige kiefern auf dem moorgrunde (рямникъ); wald aus dergleichen bäumen.

tēges (C.; adj.) lapos, sík | flach, platt.

tegetmem, tēgetmem (mom.): vid. *tegdem*.

tegetta, tegetta-vöje: vid. *tegdem*.

tei, tai, tēi csúcs, orom; fölszin; a folyó forrása, feje | gipfél, spitze, höchster punkt; oberfläche; quelle eines flusses. — *jega-tei* folyóforrás | flussquelle. — *jink-tei* a víz fölszine | oberfläche des wassers: *jink-tei-tiliš* a második hónap neve az Obvidéken | name des 2. monats am Ob; vid. *jink*. — *juž-tei* fatető | wipfel eines baumes. — *pāy-tei* ujj hegye | fingerspitze. — *tui-tei* id. — *teipe* csúcsú, ormú stb. | mit-ende, spitze versehen: *pus-teipe*: vid. *pus*; *tābet-teipe jemēy jink* (II: 200.) das heilige wasser mit 7 enden oder quellen. — *vérdeteipe tejey pažrānt* (II: 88.) rotwipfelige, mit einem wipfel versehene distel. — *tejey, teiņ, taiņ, tējeņ* hegyes, csúcsos | spitz, scharf, mit einem ende, mit einer spitze versehen. — AS. *toi*; FS. *tui*; ÉO. *tai, tē, taiņ*.

tei, tēi ev, gennyedtség | eiter. — *tejem, tējem* rothadni, gennyedni | faulen, eitern; *tejem* (part. praet.) rothadt | faul, verfault. — *tejūdem* (fr.). — SO. *lūi*; ÉO. *lē, laiņ; laiņlalem; lēlem*; part. *lējim, lēm*.

tejem (C.) hálót kötni | stricken (ein netz).

tejūdem (fr.): vid. *tei* 2.

tejūdem (f. *tejūttem*) (fr.) elegyedni, keveredni | sich mischen, sich vermengen; cf. *tejem*.

tejodem ámulatban mindent feledni | aus verwunderung alles vergessen (c. dat.). — *īn sūmeta tejodōt* (II: 162.) er (sie) stand in stummer bewunderung vor der birke.

tēkēnda: vid. *tēknem*.

tēknem (f. *tēkēndem*) telni, telinek lenni | voll sein. — *nēvēr-mōž kal.at tēknōt* (II: 106.) ein füllen war ganz mit krätze bedeckt. — *tēkēnda* part. praes. klaffend, enorm: *tēkēnda vēs tut* (II: 98.) der klaffende mamutrachen. — ÉO. *tēkanlem*.

tēknem (C.) szűk | eng. — AS. *tāknem*, FS. *tōknem*.

tema (pron.): vid. *tam, tama*. — *tem-çat* (adv.): vid. *tam-çatt*. — *tem-ida* (adv.): vid. *tam-ida*. — *tem-sağat* (C.; adv.) úgy | so. — *tem-met az, a mi* | das, was; *kéret tem-metat susem ādimet* (II : 58.) er riss die türangel mit dem, was dran war, ganz ab; *jēvra sēgerēvet sūgat, tem-metat širtūtemen* (II : 148.) als er den wolf von der kette sammt der haut und dem, was dran war, riss.

temem (f. *temtem*) dobni, szórni; önteni | werfen, herumstreuen; vergiessen. — *temedem* (f. *temettem*) locsolni, megönteni, elönteni | bespritzen, begiessen, vergiessen; *çatta-jinkat temettāi, çatta-neremat senktāi* (II : 172.) er wird mit lebenswasser besprengt, mit der lebensgerte geschlagen. — ÉO. *tēmtem; tēmatlem, jinkna t.* mit wasser besprengen.

Tentēm (n. pr.) *Tentēm* linker nebenfluss der Konda.

teyer, teyēr (I., K.) váll | schulter; cf. *vön*. — *ei-teyēr-sa, ei-deyēr-sa* (adv.) egymás mellett | schulter an schulter, nebenbei. — *teyrēy vállas* | schulter-. — ÉO. *lağgēr, lağkēr*.

teyer egér; lemming | maus; myodes lemming (пеструшка). — *maç-teyer*: vid. *maç*. — *nemiš-teyer*: vid. *nemiš*. — ÉO. *leğgēr, teyrem, tayrem* (f. *teyērdem, tayērdem*) nyomni, szorítani, csígni | drücken, pressen, kneifen. — ÉO. *tağgērtlem, tağğartlem*.

teyrēy (adj.): vid. *teyer*.

tēpem: vid. *tēbem*.

ter: vid. *teri*.

ter (I., AK.); KK. *tar* gyökér, festőgyökér | wurzel, färbewurzel. — *tera-tak* gyökérdarab | stück einer wurzel. — *tar-veda-nēy* festőgyökéret gyűjtő nő | färbewurzelsammlerin. — *pūm-ter* fűszár | (gras-wurzel) grashalm. — *vērde-tera* vörös festőfü | rote färbewurzel (eine galiumart), подмаренникъ (in Sibirien falsch: «марена»). — *vosta-tera* zöld festőfü | grüne oder gelbe färbewurzel (lycopodium complanatum, in Sibirien falsch: серпуха) (Cf. I : 46.). — ÉO. *lēr*.

ter: *mēg-ter; meğder* (C.) esőgiliszta | (erde-wurzel?) regenwurm.

terađa, terađa (K., Dem.) ablak | fenster. — *terad-oņa* az ablakhoz | zum fenster hin; *terad-oņa* az ablakban | am fenster, in der fensteröffnung; *terad-oņivet* az ablakból | aus dem fenster. — Cf. tat. *tārāsā*.

tēremdem, tēremtem (f. *tēremttem*) aláteríteni, kiterjeszteni (pl. bőrt, ruhát) | unterstreuen, ausbreiten (z. b. eine haut, ein kleid; instr.: *nujat tēremtem* tuch ausbreiten); den boden eines korbes füllen. — ÉO. *lērēmtem, lērmētlem* streuen, unterstreuen.

tērey, tērēy forró; forróság | heiss; hitze. — *tēreņa juvōt* (II : 166.) es wurde heiss; *tēreņ vāgēnen* (II : 166.) sie baten um hitze.

teri, ter (adj.) vmitől ment, szabad; üres, tiszta | frei (von

etwas); leer, rein: *tera tagajà tōjuntet tātna* (II: 66.) wo er einen freien raum trifft. — *Sat keu pādem teri Ās*: vid. *sat*. — ÉO. *ser* öde, wüst, leer; KV. *taré* frei, öde: *taré-ma* freier platz im walde. — Cf. jur. *taeri* leer.

teri: vid. *täre*.

tērmadem, termadem (f. *tērmattem, termattem*) sietni eilen. — *tērmat!* gyorsan! | schnell! — *tērmat juva* (II: 42.) gyorsan jer! | komme schnell! — *tērmattem, termattem* (caus.) siettetni, sürgetni beieilen, antreiben. — ÉO. *tērmalem*; *tērmata* eilig; *tērmatlem*. — Cf. zürj. *termaš-*; *termōd-*.

tert: *tert panem* (AK.), KK. *tar panem* nyilvánítani | offenbaren, vor augen legen (= *sēmat panem*).

tešmem szeretni, kedvelni | gern haben, lieb haben, gefallen. — *namas en tešmōt* (II: 208.) (meinem) sinne war er (sie, es) zuwider, (mein) sinn verträgt ihn (sie, es) nicht.

teštan I. (C.) finom köszörűkő | feiner schleifstein. — ÉO. *leštan*. — Cf. zürj. *leštan*; osztj.-szam. *listan*.

teštem (C.) rendezni | ordnen. — Cf. *tašiem*; zürj. *tetš-* zusammenlegen, stapeln.

tet, tēt öl; a két kiterjesztett kéz ujjhegyeinek, vagy a fölemelt kéz ujjhegye s a föld közötti távolság | klafter, faden; bæuernfaden (strecke zwischen den spitzen der ausgebreiteten arme oder von der erde bis zur spitze der emporgehobenen hand). — *zon-tet* königsfaden, d. h. faden, der gerade 3 arschinen entspricht. — *kēdēy-tet* handfaden: vid. *tet*. — SO. *lül*, ÉO. *lal*. — Cf. zürj. *sil*; votj. *sil, sul*; osztj.-szam. *tī*.

tēt (magánhangzó és *m* után: *dēt* Dem.) ruha; pánczélruha | kleid, gewand; panzerhemd. — *tēget keāra ādem tēdat jōkeājem* (II: 198.) in dem schlechten gewande aus cedernrinde hat er (sie) für mich getanzt. — *it-tēt* ruhabélés | (unten-kleid) futter eines kleides.

tēt alacsony | niedrig, von niedrigem wuchse. — ÉO. *lēl*.

tēt teli, teljes | voll, ganz. — *moi-tēt* a menyasszony-kérőt kíséző nép | die ganze schaar, welche den freier bei seiner bewerbungsreise begleitet. — *pūgot-tēt* az egész falu népe | die ganze bevölkerung des dorfes. — *taš-tēt* az egész hadsereg | die ganze kriegsschaar: *taš-tēt ār çoi, moi tēt ār çoi* die zahlreichen männer, welche die kriegsschaar und den bewerbungszug bilden. — *voš-tēt* az egész város népe | die ganze bevölkerung der stadt. — *tēt tankta ēne çot* das grosse gemach das voll (war) mit hineingegangenen (männern). — ÉO. *tēl*.

tēt, tēt-juç a fenyőnek (dél felé fordúlt részéből vett) keményebb fája | starkes festes kiefernholz (von der zum süden gerichteten hälfte einer kiefer genommen, «крѣмь»). — *tēt-vērda çoi* (poet.) asztalos, ács | (starkes holz-arbeiten-mann) zimmermann,

tischler. — *tētey*, KK. *tētay* aus starkem holze (кремлёвый): *tētay jōgot* aus starkem holze verfertigter bogen.

tēt eleség, étel | kost, nahrung, gericht; *jēm-tēt* schöne kost. *tētēy*, *tēdēy* eleséges | nahrung, kost besitzend. — *tētpe* eleségű | mit kost versehen; *jīm-tētpe tēdēy āna* eine volle schaaale schöner kost.

tēt: *tēt-sagat* (C.): vid. *tēt* 3.

tēta, *tēte* (K.): vid. *tēda*.

tētay (KK.), *tētey*: vid. *tēt* 4.

tētem, *tītem* rothadni | faulen; cf. *tei*. — *tētīdem*, *tītīdem* (fr.). — ÉO. *lētīlem* faulen lassen.

tētēy: vid. *tēt* 4. és 5.

tētēy (K.): vid. *tēdēy*.

tētpe: vid. *tēt* 5.

tette I. (C.) adv.: vid. *tēt* 3. — SO. *tetti*, *tett*.

tēttem (caus.): vid. *tēdem*.

ten, *tu* (*tuu*, *tuv*, *tuva*, *tuvu*) ő; övé | er, sie, es; sein, ihr. — *žōr jūgūt tuva žōt puņēda* (II: 166.) der rentierochse wird selbst zu dem hause kommen. — SO. *leuž*.

teu: vid. *tū*.

teu, *tou* tó, mocsár | landsee, teich. — *teu-vanža* tó partján növő dūs gyep | (see-gras) üppiges gras, welches an den gestaden der seen nach dem fallen des wassers emporschießt; cf. *tōr-vanža*. — AS. *touz*, FS. *toz*, ÉO. *tū*, *tuv*. — Cf. *votj.*, *zūrj.* *tē*; jenisszei-szam. *tuđio*; kam. *thu*; osztj.-szam. *tu*, *to*; jurák-szam. *tó*.

tēu, *tēv* szolgál, béres | slave, knecht, lohndiener; cf. *tēg*. — *tēu-nēy* szolgáló asszony | slavín, arbeitlerin; *tēu-nēy ort-īma* (poet.) slavín, arbeitlerin (II: 86.). — ÉO. *levi*, *levi-nē*.

teudem: vid. *tevédem*.

tēvem (f. *tēdem*) enni | essen. — *voš žadož tēda ēne porē* grosses fest für das stadtvolk (tkp. welches das stadtvolk essen soll). — *ūdēy tēvem* reggelizni | (morgen-essen) frühstücken. — *ēsem-tēvem* szopni | (mutterbrust-essen) saugen (cf. *ēsemdem*). — *īdn-tēvem* (Dem.) vacsorálni | (abend-essen) abendbrod zu sich nehmen. — *nāgar tēvem* czirbolyamogyorót rágni | (nuss-essen) nüsse (cedernüsse) beissen. *tūtna tēvem*, KK. poet. *tūt-tēvem* (II: 202.) tūztól emésztett, elégett | vom feuer verbrannt (ÉO. *tutna lełajēm*). — *tēvidem* (fr.). — *žūdem sōt žui tēvitta tābet-pēdep saràn* (II: 74.) ein 7 griffiger grapen, woraus 300 mann essen können (cf. *tāptem*). — SO. *livem*; ÉO. *lēlem*.

tevédem, *teudem* tetű | laus. — *tevédemēy* tetves | lausig. — SO. *taqutem*, ÉO. *terētēm*, *tevtēm*.

Van-e pszichológiai alany és állítmány?*

I.

Mi a különbség e két mondat között: 'te pártütő vagy' és 'a pártütő te vagy'?

Erre a kérdésre azt felelték a régibb (nem a régi) grammatikusok, a kik csak kapocsnak tartották a *vagy* igét, hogy az első mondatban alany, a másodikban állítmány a *te*. Az újabb grammatikusok, a kik szerint az ige mindig állítmány, azt felelik arra a kérdésre, hogy az első mondatban alany, de a másodikban nem állítmány, nem *prædicatum*, hanem csak kiegészítője az állítmánynak, csak *prædicativum a te*.

Akár a régibb, akár az újabb grammatikusok feleletét fogadjuk el, annyi bizonyos, hogy ennek a mondatnak: 'a pártütő te vagy' a *pártütő* az alanya. Miből tudják ezt oly bizonyosan mind a régibb, mind az újabb grammatikusok?

Erre a kérdésre azt feleli KALMÁR, hogy «a nyelvtani alanyt könnyű fölismereni, mert ez mindig az a rész, melylyel az ige megegyezik» (Nyr. 28 : 571.). Ugyanazt más szóval így mondja: «az alany az állítmány személye» (Iskolai magyar nyelvtan, 3.). Ugyanazt feleli SIMONYI is: «Az alany a cselekvő személy, a melyre az ige utal. A nyelvtani alany tehát voltaképp és eredetileg a cselekvő kategóriája vagyis annak a kifejezése, a kit vagy a mit az illető mondatnál mint cselekvőt akarunk föltüntetni» (Nyr. 29 : 5.).

Ha a grammatikusok csakugyan ebből tudnák oly bizonyosan, hogy annak a mondatnak a *pártütő* az alanya, akkor a természettudósoknak abból kellene bizonyosan tudniok, hogy a tehén emlős állat, mert tolla van, szárnya van és repülni tud. Nem az ige *convenientiája*, egészen más valami az, a mi igazítja a grammatikusokat, mikor azt mondják, hogy annak a mondatnak a *pártütő* az alanya.

---

*) Ezt a dolgozatot 1900 decz. elején kaptuk, de sok közölnivalónk levén, előbb nem juttathattunk neki helyet. A szerk.

Akadnak ugyan, ámbár talán csak a mieink között, olyanok is, a kik axiomának, okvetetlen igaznak tartva azt a tételt, hogy a nyelvtani alanynak az ige convenientiája az ismertető jele, úgy okoskodnak, hogy ama mondatnak nem a *pártütő*, hanem a *te* az alanya, mert ez az a szó, «melylyel az ige megegyezik», t. i. számban és személyben, ez «az állítmány (értsd: ige) személye», ez jelenti «a cselekvő személyt, a melyre az ige utal». Így okoskodott pl. VARGA KÁROLY, midőn azt mondta, hogy ARANY-nak ebben a mondatában: *mi* vagyunk a sokkal jobb fél' a *mi*, ebben a mondatában, és a magyar *ti* vagytok' a *ti* az alany (Nyr. 29: 301.). De ebben az okoskodásban csak látszólag nagyobb a következetesség, mert szakasztott mása ennek az okoskodásnak: ha az emlős állat olyan állat, melynek tolla van, szárnya van és repülni tud, akkor nem a tehén az emlős állat, hanem a lúd.

A grammatikusoknak nagyobb része elismeri ugyan, hogy az emlős állat olyan állat, melynek tolla van, szárnya van és repülni tud, de azért mégis azt tartja, hogy nem a lúd az emlős állat, hanem a tehén. Pl. HEYSE így nyilatkozik:

«Wenn das Subjekt ein Substantiv oder hinweisendes Fürwort (insbesondere eines der unbestimmten Pronomina *es, dies, das*), das Prädikativum aber ein persönliches Fürwort ist, so kongruiert das Verbum sowohl der Person, wie dem Numerus nach mit dem Prädikativum. Z. B. ‚Der Mann (von dem ihr sprecht) bin ich‘; ‚dieser, oder der bist du‘; ‚die (welche wir suchen) seid ihr‘; das bin ich‘ (Deutsche Grammatik, 24. Aufl. 359.).

VERESS IGNÁCZ szerint is *az úr* az alany *s ő* az állítmány ebben: *ő az úr* (Egyet. Philolog. Közl. 1890. Pótfüzet.).

Nem az ige convenientiája, hanem egészen más valami igazítja tehát a grammatikusokat az alany fölismerésében (már t. i. mikor igazán ráismernek). Az ige convenientiája már azért sem igazíthatja őket, mert oly mondatok is vannak, melyekben mind a két nevezővel megegyezik az ige. Ki tudná csupán az ige convenientiájából megmondani, hogy mi az alanya ennek a mondatnak: *Álmodnak boldog titka ez*, vagy ennek: *Áz én fáradt életemnek képe ez*? Nem azzal az ellenvetéssel akarok itt előhozakodni, hogy vannak oly mondatok is, melyekben egyáltalán nincs ige. Megengedem nemcsak azt, hogy «legtöbb mondatunkban, talán mondatainknak 90%-ban van ige» (SIMONYI, Nyr. 29: 5.), hanem azt is, hogy minden mondatunkban van, vagy beleképzeltető legalább az ige, tehát az imént idézett kettőbe is a *van* ige. Csak azt kérdem, hogy ismerhet rá valaki a *van* igéből a mondat alanyára, mikor az a *van* ige mind a két nevezővel megegyezik számban és személyben? Hisz ha csak írásban s magában látjuk az imént idézett két mondatot, nem igazíthat el

bennünket alanyuk fölismerésében még az az egészen más valami sem, a miből az ige *convenientiájának* ellenére is megéreztuk, hogy ennek a mondatnak: ‚a pártütő **te** vagy‘ a *pártütő* az alanya. Okos ember nem is fog nyomban felelni arra a kérdésemre, hogy mi az alanya ama két mondatnak, hanem azt fogja előbb kívánni, hogy mondjam ki a két mondatot, úgy a hogy értem őket, vagy mondjam meg legalább, hová képelem bennök azt a *van* igét. Kimondom tehát mind a kettőt abban az összefüggésben, a hogy PETŐFI-nél olvashatni s azt is megmondom, hova képelem bennük a *van* igét:

Anyám, álmodtam én is egyet,
Nem fejtenéd meg, mit jelent?
Szárnyim növének s átröpültem
A levegőt, a végtelent.

Fiacskám, lelkem drága napja,
Napomnak fénye, örvendezz:
Hosszúra nyújtja élted isten,
Álmodnak boldog titka | ez (van).

Lenne a völgyben lassú patak tévedez,
Az én **fáradt** életemnek képe (van) | ez.

Most már akárki könnyen felelhet kérdésemre. Az első mondatnak *álmodnak boldog titka*, a másodiknak *ez* az alanya. De magát s a világot esalja az, a ki azt hirdeti, hogy ezt az ige *convenientiájából* tudta meg. Hasonló példák még a következők is:

Ez a műhely (I. 15.). Ez férjed vére (I. 27.). Végző kívánságom a gönczölszekere (I. 41.). Legtüzesebb bor a szép lyány csókja (I. 48.). A szigetnek legszebb virágszála egy vén halász fiatal leánya (I. 48.). Kukoricza Jancsi becsületes nevem (I. 100.). A világ az isten kertje (I. 178.). Dúsgazdag bánya a tapasztalás (I. 221.). Árva szívem a molnárja (I. 282.). A könyvtár díszé Szigvárt, Kártigám (I. 298.). Tökéletes képmása ez (I. 329.). Vigasztaló pajtásom a remény (II. 5.). Efelkéd e sugár (II. 17.). Ez a remete a halál (II. 28.). Szívem főerénye az ember-szeretet (II. 71.). Keblem varázsfüve a büszke öntudat (II. 92.). Szíved az én kincses ládám (II. 117.). Szőlővessző lelke a bor (II. 140.). Szép csillag a honszeretet (II. 145.). Szerelem dicső világa ez (II. 150.). A te sorsod örök kárhozat (II. 164.). Legnagyobb, legszebb ezen kövek közt egy gyémánt, a tiszta becsület (II. 187.).

Ezek a példák PETŐFI harmadik kiadásából vannak kiszedve. Bizonyára akad köztük olyan is, mely, ha nem emlékszik rája, kétségben hagyja az olvasót a mondat alanya felől.

Mi igazítja tehát mind a régiebb, mind az újabb grammatikusokat, mikor azt mondják, hogy ennek a mondatnak: ‚a pártütő **te** vagy‘ a

pártütő az alanya? Erre a kérdésre az eddigi fejtegetésből legalább azt a negatív feleletet adhatja akárki: Mit tudom én, mi igazítja őket, csak az bizonyos, hogy nem az ige *convenientiája*, nem az, hogy az alany nevező esetben áll. De okos embernek ez a negatív tanulság is elégséges, ez is megóvja őt legalább a nyilvánvaló tévelygéstől.

II.

Mi a különbség a következő két mondat közt: *te azt tetted* és *azt te tetted*?

Erre a kérdésre mind a régibb, mind az újabb grammatikusok bámulatos egyetértéssel azt felelik, hogy nincs köztük semmi különbség; mind a kettőnek *te* az alanya s *tetted* az állítmánya. Miből tudják ezt oly bizonyosan? Abból, hogy a *te* szócska az, melylyel a *tetted* állítmány megegyezik, az az állítmány személye, az jelenti a cselekvő személyt, a melyre az ige utal.

Ne tréfáljanak, uraim! Hisz csak az imént vallották meg, kénytelenek voltak megvallani, hogy a mi önöket az alany föl ismerésében igazítja, lehet akármi, csak az ige *convenientiája* nem. Hogy ismerhették hát épen ebből e másik két mondatnak alanyára?

Nem az ige *convenientiája* igazítja a grammatikusokat, mikor azt mondják, hogy mind a két mondatnak a *te* az alanya, hanem az, hogy világos látásukat nem zavarja többé a két nevező.

Érzik ugyan, hogy a *te* szócska funkciója más-más a két mondatban, de hogy magyarázzák e különbséget? Úgy, hogy *idem per idem* fizetnek ki bennünket. Azt mondják, hogy az egyik mondatban «jobban vagy különösen van kiemelve az alany».

Mondják azt is, hogy az erősebb hangoztatás az állítmány jele. KUMMER, a ki szerint az állítmány mindig ige, ezt mondja: «Das Prädicat folgt gewöhnlich dem Subjecte nach; als wichtigster Satzbestandtheil ist es stärker als dieses betont» (Deutsche Schulgrammatik 113.). Ily absolute szabja meg a törvényt s a grammatikusok kedves szokása ellenére kivételeket sem emleget; de azért ebben a mondatban: *azt te tetted* mégis a leggyöngébben hangoztatott *tetted* az állítmány s a leg-erősebben hangoztatott *te* az alany.

Ha ama két mondat közt csak az volna a különbség, hogy az egyikben «jobban ki van emelve az *alany*», miért nem ugyanaz a különbség e kettő közt is: *te pártütő vagy* és *a pártütő te vagy*. Hisz füllel ezek közt sem vehetni észre más különbséget, mint azt, hogy az egyikben erősebben hangzik a *te* szócska. VARGA KÁROLY szerint talán nincs is más különbség köztük. De BALASSA szerint sem lehet más különbség

köztük. Legalább azt kell következtetnünk abból a nyilatkozatából, hogy ennek a mondatnak: „minden nem bánomnak **bánom** lesz a vége“ a leg-erősebben hangoztatott *bánom* az alanya. De idézzük szóról szóra: «*Egy ma* fölér két holnappal. Minden nem bánomnak *bánom* lesz a vége. — Az első mondat alanya (*ma*) **h a t á r o z ó** név, a másodiké (*bánom*) **i g e**» (Kis magyar nyelvtan, Budapest, 1900. I. rész 50.). Ez a *bánom* is afféle jobban kiemelt alany tehát, mint a *te* ebben a mondatban: „a pártütő te vagy.“*)

De én még sem hihetem, hogy ezekben a mondatokban: „**Kukoricza**Jancsi becsületes nevem“; „**Dúsgazdag** bánya a tapasztalás“; „A könyvtár díszé **Szigvárt, Kártigám**“; „E két országos nemzet a **magyar**“; *Kukoricza Jancsi, dúsgazdag bánya, Szigvárt, Kártigám, a magyar* az alany, csakhogy jobban ki van emelve, mint pl. ezekben: „Kukoricza Jancsi becsületes ember“; „E dúsgazdag bánya a **tapasztalás**“; **Nem** sok könyvtár díszé már Szigvárt, Kártigám“; „Ma **egy** országos nemzet a magyar“. Azért azt sem hiszem, hogy e két mondat közt: „te pártütő vagy“ és „a pártütő te vagy“ csak az volna a különbség, hogy az egyikben jobban ki van emelve az alany.

No de eme kettő közt: „te **azt** tetted“ és „**azt** te tetted“ csak nincs más különbség? Van. A különbség az, hogy tagjaik **f u n c t i ó t**, nem csupán **h e l y e t** cseréltek egymással. Csupán helyet cseréltek a tagok (*μετάθεσις*, transpositio, Umstellung) ebben a két mondatban: „te | **azt** tetted“ és „**azt** tetted | te“; vagy ebben a kettőben: „**azt** | te tetted“ és „**te** tetted | **azt**“. De abban a kettőben **f u n c t i ó t** cseréltek egymással; az egyik mondat **m e g f o r d í t á s a** (*ἀντιστροφή*, conversio, Umkehrung) a másiknak; a mi alany az egyikben, állítmány a másikban és megfordítva.

Arra a kérdésre tehát, hogy mi a különbség e két mondat közt: „te **azt** tetted“ és „**azt** te tetted“ következetesen azt kellene felelniök a régibb grammatikusoknak, hogy az első mondatban alany, a másodikban állítmány a *te*; az újabb grammatikusoknak pedig azt, hogy az első mondatban alany, a másodikban kiegészítő vagy *prædicativum* a *te*.

Itt megjegyzem, hogy én sem a régibb, sem az újabb grammatikusok feleletét nem fogadnám el. Mert szerintem ennek a mondatnak:

*) Még tanulságosabb talán az, hogy se BRASSAINAK se SZARVASNAK nem volt igaza, midőn amaz azt vitatta, hogy a *közös lónak*, emez azt, hogy a *háta* az alanya ennek a mondatnak: „közös lónak **tűros** a háta“. Mert hát *tűros* az alanya. S miért ne? Hisz mindegy, akár ezt, akár azt a nevező esetben álló szót tartjuk alanynak, ha ezen nem értünk mást, mint — alanyesetet.

,te pártütő vagy' nem a pártütő, ennek a mondatnak: ,a pártütő te vagy, nem a te a praedicatuma; hanem amannak a pártütő vagy, emennek a te vagy. S ez nem ugyanaz a «teljes állítmány», melyet némely újabb nyelvtanok emlegetnek. Ezek szerint ebben: pártütő vagy, valamint ebben is: te vagy a vagy a «puszta állítmány». Szerintem az elsőben a pártütő, a másodikban a te az analitikus állítmány. Ez nagy különbség.

III.

Midőn én azt állítom, hogy ennek a mondatnak: ,te tetted azt' te tetted az állítmánya s azt az alanya, akkor ugyanaz a valami igazít engem e mondat tagjainak megismerésében, mint az összes grammatikusokat (kivéve a néha szunnyadozó Homerosokat) 'a pártütő te vagy' mondat tagjainak megismerésében. Nálam a megismerés elve ugyanaz, azért méltán s bátran mondhatom el magamról, hogy a következetesség az én részemen van.

Egyébiránt következtelenséget nem is vetett szememre senki, csinnyán bántak velem, clementissime, sine sanguinis profusione, azzal akartak agyonütni, hogy a mit én alanynak és állítmánynak tartok, nem a nyelvtani, hanem a logikai vagy pszichológiai alany és állítmány.

De hát van-e a mondatnak egyáltalán logikai vagy pszichológiai alanya és állítmánya? Lássuk előbb, van-e logikai alanya és állítmánya?

Mondhatni ugyan, hogy pl. ennek a mondatnak: ,Ezt a növényt [a] zsályának hívják' [b] logikailag (logice), azaz bizonyos előrebecsátott meghatározásnál fogva, bizonyos előrebecsátott meghatározásból helyesen következtetve, a az alanya s b az állítmánya. De épen úgy mondjuk valamely növényről is, hogy logikailag az ajakosakhoz tartozik. Következik-e ebből az, hogy a botanikai ajakosakon kívül logikai ajakosakat is kell megkülönböztetnünk? Nem. No hát abból sem következtetik (akár helyes, akár helytelen az a bizonyos előrebecsátott meghatározás) az, hogy a grammatikai alanyon és állítmányon kívül logikai alanya és állítmánya is van a mondatnak.

Hogy mégis helyesen beszélhetünk logikai alanyáról és állítmányáról is a mondatnak, csak azért lehetséges, mivel bizonyos mondatformát, melylyel minden más formájú mondatot egyeztetni szoktunk, logikai mondat vagy ítélet néven különböztetünk meg. Ennek a bizonyos formájú mondatnak alanyát és állítmányát logikai alanynak és állítmányának is nevezhetjük. Azaz, ha pl. az előbbi mondatot ezzel az ité-

lettel egyeztetjük: ,ez a növény zsályának hívott dolog', akkor azt mondhatjuk, hogy *ez a növény* logikai alanya, a *zsályának hívott dolog* logikai állítmánya annak a mondatnak.

Fölötte sajnálom, hogy ezt az igen fontos tételt előbbi értekezésemben nem erősítettem meg valamely német író nyilatkozatával. Akkor talán figyelmére méltatta volna valaki. Legyen szabad itt pótolnom, a mit ott elmulasztottam:

«So ist schon unrichtig, wenigstens ganz willkürlich, Satz und Urteil zu identifizieren . . . Identifiziert man Satz und Urteil, so verwischt man einen durch die Sprache klar ausgeprägten Unterschied, vergeht sich also gegen das Gesetz der Spezifikation: entium varietates non temere esse minuendas . . . Doch das wäre noch der geringste Schaden, wenn man den Sätzen nur den Namen Urteile beilegte . . . Was ist an dem Namen gelegen? Wir haben dann eben Urteile im weiteren und Urteile im engeren Sinne, eine sehr unbequeme Unterscheidung, während es allerdings zweckmässiger wäre, dem Sprachgebrauch folgend und im Einverständnis mit keinem Geringern als KANT, die Urteile als eine Art der Sätze aufzufassen. Auch HEGEL, BENEKE, ULRICH, LOTZE machen diese meines Erachtens ganz notwendige Unterscheidung. Entschieden tritt ihnen aber UEBERWEG entgegen mit der mehr als bedenklichen Behauptung, dass jeder Satz ein logisches Urteil zum Ausdruck bringen müsse» (KERN, Die deutsche Satzlehre 1. 2.).

Azt, hogy az ítélet vagy logikai mondat csak bizonyos faja a mondatnak, tehát nem magam koholtam, talán a végre, hogy malmomra hajtsam vele a vizet. Bizonyos mondatformának, bizonyos mondatfajának tartotta az ítéletet már KANT, sőt ARISTOTELES is, a ki szerint az a mondat, melylyel a logika a gondolkozás törvényeit illusztrálja (*ὁ λόγος τῆς νόου θεωρίας*. De interpret. 4.), olyan kijelentő mondat, melynek állítmányához tetszésem szerint hozzátehetem (synthetikus állítmány) vagy nem (analytikus állítmány) a *van* igét (Analyt. prior. I. 1.). Ez a bizonyos mondatforma tehát ez: ,az ember állat (van)', ,az úi rögös (van)' stb.

Egyébiránt nem ez a fődolog abban a tételben, hanem az, hogy az ítélet az a mondatforma, melylyel minden más formájú mondatot egyeztetni szoktunk. Ez oszlatja el pl. azt a látészólagos ellenmondást is, hogy «jeder Satz ein logisches Urteil zum Ausdruck bringen müsse». Ez nem azt teszi, hogy mondat és ítélet mindegy, hanem azt, hogy pl. ez a mondat: ,ezt a növényt zsályának hívják' a nyelv saját törvényei szerint való kifejezése ennek az ítéletnek: ,ez a növény zsályának hívott dolog (van)'. A német nyelv, szintén saját törvényeinek megfelelően, az ítélet formájához hasonlóbban fejezi ki ugyanazt így: ,Diese Pflanze heisst Salbei'.

Ezt a növényt tehát logikailag alanya, de nem logikai alanya

ennek a mondatnak: „ezt a növényt zsályának hívják”. Nem logikai alanya azért, mert ez a mondat nem ítélet. S nevezze bár logikai alanynak akárki, a grammatikus semmikép sem nevezheti annak. Mert ha igaz — s ki merné ezt tagadni? — hogy az a mondat legelsőbb az *a* és *b* tagokra oszlik, akkor a grammatikusnak első sorban arra a kérdésre kell felelnie, mi ez a két mondattag nyelvta n i l a g, vagy, mint SIMONYI kérdené, micsoda mondattani kategória az egyik s a másik.

Mi hát ez a két mondattag nyelvtanilag? SIMONYI szerint a nyelvtani alany és a nyelvtani állítmány. Mert «a nyelvtani alany a mondatnak az a fele... a nyelvtani állítmány a mondatnak az a fele... (Nyr. 29 : 6.) kétségtelen tehát, hogy az *a* tag (a mondatnak egyik fele) nyelvtanilag alany, a *b* tag (a mondatnak másik fele) nyelvtanilag állítmány. De ugyanaz a SIMONYI ugyanott azt is mondja: «Hiszen tiszta sor, hogy ha erre a kérdésre: *Hát a gyerekekkel mi lesz?* ezt felelem: *A gyerekekről egészen megfeledeztem* — a gyerekekről beszéltem s mégsem a *gyerekekről* az alany.» Tehát nyelvtanilag mégsem az *a* tag az alany. Hát melyik? Talán a *b* tag? Több *fele* nincs a mondatnak. Avagy talán nem jól feleztem a mondatot, így kellett volna feleznem: „ezt a növényt zsályának hívják || k’? Így csakugyan a *b* tag (a *-k*, azaz *ők*) a «nyelvtani alany», de nem tudtuk meg, micsoda mondattani kategória az a két tag, a melyre íziben, azaz természetesen oszlik a mondat.

Én ezt a két tagot, mely semmi szín alatt sem nevezhető logikai alanynak és állítmánynak, nyelvtani alanynak és állítmánynak neveztem el, ámbár ezzel nem akartam többet mondani, mint azt, hogy annak a mondatnak az első fele az alanya s a második fele az állítmánya. SIMONYI ÉS KALMÁR mégis azt vetik szememre, hogy én a mondatnak logikai alanyával és állítmányával zavarom össze a nyelvtanit.

IV.

Hát igaz, veti közbe PETZ GEDEON, hogy annak a mondatnak *a* tagja nem logikai alany, *b* tagja nem logikai állítmány, de azért mégsem nyelvtani, hanem pszichologiai alany és állítmány.

A pszichologia oly általánosabb tudomány, mely magába foglalja mind a logikát, mind a philológiát a grammatikával egyetemben. Azért valamint az állati és növényi testet általánosabban szerves testnek, úgy a logikai és nyelvtani alanyt és állítmányt is általánosabban pszichologiai alanynak és állítmánynak nevezhetjük. De akkor hogy értsük azt, hogy valamely mondatnak két tagja se nem logikai, se nem grammatikai, hanem pszichologiai alany és állítmány? Az az értelme ennek,

hogy valamely test se nem állati, se nem növényi, hanem szerves test. Hisz ha szerves test, vagy állatinak, vagy növényinek kell lennie.

Igaz, hogy a *psychologiai alany és állítmány* műszók nem ebben az általános, hanem sokkal szűkebb értelemben kerültek forgalomba. GABELENTZ, a ki forgalomba hozta őket, az előző mondatot, illetőleg ezek «összegét» értette a *psychologiai alanyon* s a következő mondatot a *psychologiai állítmányon*. Szerinte ennek a mondatnak: ,ugat a kutya' *ugat* a *psychologiai alanya* s a *kutya* a *psychologiai állítmánya*. Ebben a szűkebb értelemben mondhatni ugyan, hogy a *psychologiai alany és állítmány* se nem logikai, se nem nyelvtani alany és állítmány, de ebben az értelmetlen értelemben senki sem fogadta el GABELENTZ műszavait. A kik mégis élnek velök, mint pl. PAUL, azt értik a *psychologiai alanyon* és *állítmányon*, a mit BECKER és STEINTHAL jóval előbb s WEGENER még utóbb is logikai alanyoknak és állítmányoknak neveztek. Tehát azt, a mi ugyan nem logikai alany és állítmány, de logikailag, azaz bizonyos előrebocsátott meghatározásnál fogva, mégis alanya és állítmánya a mondatnak.

Hogy PAUL ezt a «logikai» alanyt és állítmányt érti a *psychologiai alanyon* és *állítmányon*, világosan megtetszik *Principien der Sprachgeschichte* című művének oly helyeiből, a hol promiscue él a *psychologiai* és *logikai* jelzőkkel (pl. a 103. és 237. l. a 2. kiadás szerint), vagy a hol a *psychologiai* jelző után rekesztő jelek közé teszi a *logikai* jelzőt (pl. a 235. l.).

Nincs tehát oly *psychologiai alanya és állítmánya* a mondatnak, a mely vagy logikai, vagy nyelvtani alany és állítmány ne volna. S nem is lehet. Hisz logikai alanya és állítmánya is csak föltételesen van a mondatnak, ha t. i. bizonyos mondatformát logikai mondat vagy ítélet néven különböztetünk meg. De mi fán termett az a *psychologiai mondat*?

A *psychologiai alany és állítmány* műszók oly határozatlanok s annyira fölöslegesek, hogy a grammatikus legokosabban teszi, ha mellőzi őket. Ezt a tanácsot adja a grammatikusnak KALMÁR is, mégpedig nemcsak a *psychologiai*, hanem a *logikai alanyra és állítmányra* nézve is. «A nyelvtannak az igazi lélektani és logikai alanyokra nincs nagy szükségé, csak megterheli velük a tanuló elméjét» (Nyr. 28 : 571.). S azt látva, hogy KALMÁR-nak ezt a nyilatkozatát közvetlenül ez előzi meg: «Szóval a *logikailag* található alany sokszor különbözik az igazi *logikai alanytól*» (mindannyiszor különbözik, valahányszor a mondat nem ítélet), magam is hajlandó voltam már azt tanácsolni a grammatikusnak, hogy ne törődjek se *psychologiai*, se *logikai alanyával* és *állítmányával* a mondatnak, hanem elégedjek meg józan észszel (*logikailag*)

található alanyával és állítmányával. De mivel utóbbi nyilatkozatát ismét közvetlenül ez előzi meg: «Ügyszintén ebben: 'a templom villámtól sujtatott' logikailag *villám* az alany, mert ez cselekszik», mégsem érthetnek egyet KALMÁR-ral, hanem azt tanácsolom a grammatikusnak, hogy csak tartsa meg a *logikai alany és állítmány* műszókat. Majd meglátja, hogy jó hasznukat veheti.

KALMÁR példájában a *villám* se logikailag nem alany, se nem logikai alany. Logikai alanynak nevezték ugyan némelyek s épen ez indította WEGENER-t arra, hogy a BECKER és STEINTAL «logikai» alanyát *expositiónak* nevezze el:

«Allerdings ist dabei der Uebelstand, dass der Ausdruck *logisches Subject* ein fester Terminus in der Grammatik schon geworden ist: man versteht darunter das handelnde Subject (helyesebben: die handelnde Person), besonders wenn dies die Form des grammatischen Subjects, den Nominativ, nicht hat, wie in dem Satze: 'der Baum ist vom Knaben gesehen', hier ist logisches Subject *vom Knaben*. Vorzuziehen ist darum der Deutlichkeit wegen statt *logisches Subject Exposition* zu sagen» (Untersuchungen über die Grundfragen des Sprachlebens 20.).

De azért bizonyos, hogy a *villámtól* szót BECKER, STEINTAL és WEGENER logikai állítmányoknak, PAUL pszichológiai állítmányoknak, én pedig az állítmányi főtag határozó vagy állítmányi értelmű altagjának, analitikus állítmányoknak tartom abban a mondatban. Alanynak senki sem tartja közülünk.

De logikailag sem a *villám* az alanya annak a mondatnak. Mert akár azt mondom, hogy 'a templomot | *villám* sujtotta', akár azt, hogy 'a templom | *villámtól* sujtatott', logikailag mind a két esetben az első fele az alanya a mondatnak.

Igaz, mondaná PAUL, de csak a második esetben nyelvtani alanya, az első esetben «pszichológiai (logikai)» alanya. Úgy? De hisz épen a második mondat alanya felel meg formájára nézve a pszichológiai (logikai) mondat, az ítélet alanyának; s az is kétségtelen, hogy tartalmára nézve egyenlő a két mondat. Lehetséges volna-e ez, ha az elsőnek a *villám*, a másodiknak a *templom* volna a nyelvtani alanya? Lehetséges, feleli PAUL, mert tartalmára nézve épen azért egyenlő a két mondat, hogy az első helyett a másodikat lehessen mondani, hogy eleget tehesünk azon igyekezetünknek, hogy a pszichológiai alany a nyelvtani alany formájába öltözzék: «Die passivische construction hat den zweck, das psychologische subject zum grammatischen zu machen (i. h. 244.).

«A kinek esze van, ezt sem hiszi talán.» Ha a szenvedő szerkezetnek ez volna a célja, nem termelt volna szenvedő ige egy nyelv mezején sem. Egészen más célzt igyekszik elérni a német, midőn e helyett: 'die

Tochter führt die Mutter' azt mondja, hogy 'die Tochter wird von der Mutter geführt', vagy azt, hogy 'von der Tochter wird die Mutter geführt'. Az accusativ forma csonkaságát takargatja e szerkezettel, meg akarja különböztetni ezt a két mondatot: 'a leányt anyja vezeti' és 'a leány anyját vezeti'. De akár ez, akár az az értelme annak a mondatnak, mind a két esetben *die Tochter* a nyelvtani alanya. Semmi szükség arra, hogy külön igyekezettel bujtassuk a nyelvtani alany formájába.

Mindazáltal megengedem, sőt magam is azt vallom, hogy a különböző grammatikai formákat sokszor szándékosan a nominativus formájába öltöztetjük. Akkor cselekeszszük ezt, mikor így egyeztetjük a mondatokat: *szalonnázik* = *szalonnát eszik* = a mit eszik, *szalonna* = *étele szalonna*; *azt te teted* = *az a te teted*; *ezt a növényt zsályának* hívják = *ez a növény zsályának* hívott dolog; *a kocsmában verekednek* = *a kocsmában verekedés* helye; *a templomot villám sujtotta* = *a templom villám sujtotta* dolog. Már ARISTOTELES gyakorolta ezt a műveletet, midőn azt mondta: *nihil enim differt, homo convalescens est aut homo convalescit; et homo ambulans vel incedens est, aut homo ambulat vel incedit* (Metaphys. 5, 7.).

Persze, ha ezt a műveletet csak gyakoroljuk (s önkénytelen igen sokszor gyakoroljuk), de célja s jelentése felől nem gondolkozunk, akkor az efféle egyenlet: 'a templomot villám sujtotta' = 'a templom villám sujtotta dolog' csak afféle ákombákom előttünk, mint a számtanban járatlan előtt ez: $\frac{12^2}{4!} = 6$; akkor az a furcsa história is megeshetik rajtunk, hogy a mondat alanyát (*a templomot*) pszichologiai (logikai) alanynak, az itélet alanyát (*a templom*) nyelvtani alanynak tartjuk. Mert mi a célja ennek az egyeztetésnek? Az, hogy az alanynak és állítmánynak különféle nyelvbéli formáit lehetőleg a legismeretesebb mondatnak, az itéletnek formájába öltöztessük (um die verschiedenen Satzformen auf das syntaktische Grundverhältniss zurückzuführen -- mondhatná PAUL) s az ismeretesebb formából világosabban lássuk a mondat-tagok viszonyát.

Gondolják meg, uraim, hogy nem a logika követeli, hanem a nyelv szolgáltatta a különféle mondatformákat s akkor meg fognak győződni nemcsak ennek az egyeztetésnek mathematica bizonyító erejéről, hanem arról is, hogy a grammatikusnak épen ezen egyeztetések végett van a *logikai alany* és *logikai állítmány* műszókra szüksége.

Ha tehát a szenvedő szerkezetnek van valami köze az alany formájához, akkor PAUL állításának épen az ellenkezője az igaz, az, hogy a szenvedő szerkezetnek az a célja, hogy a nyelvtani alanyból pszichologiai (logikai) alanyt csinálhassunk.

V.

Mielőtt positive felelnénk arra a kérdésre, mi igazítja az összes grammatikusokat, mikor azt mondják, hogy ennek a mondatnak: ‚a pártütő te vagy‘ a *pártütő* az alanya, lássuk előbb, mi indította őket egyáltalán az alany és állítmány megkülönböztetésére.

A régi grammatikusok — s ezeken nemcsak DONATUS-t és PRISCIANUS-t értem, hanem a világ minden grammatikusát 1780-ig — nem ismerik az *alany* és *állítmány* grammatikai műszókat. Szerintük az efféle mondat: ‚magister laudat bonum discipulum‘ nem subjectumból, prædicatumból, objectumból s ennek attributumából áll, hanem nomenből vagy nominativusból, verbumból, accusativusból s ennek adjectivumból. Ezek a régi grammatikusok szerint a következő törvényeknek hódolnak: 1. Verbum finitum cum nomine convenit in numero et persona. 2. Verbum finitum activæ significationis regit accusativum rei patientis. 3. Adjectivum cum nomine convenit in genere, numero et casu. A két noment röviden így különböztették meg: *magister* = nominativus verbi, *discipulum* = accusativus verbi vagy általánosabban *rectio verbi*.

Erre az általánosabb kifejezésre azért volt szükség, mert a két nevezős mondatokban is meg kellett különböztetni a két noment. Azt nem mondhatták, hogy ebben a mondatban: ‚te pártütő vagy‘ a *te* = nominativus verbi, a *pártütő* = nominativus verbi. Ez nem lett volna megkülönböztetés. De azt mondhatták, hogy *te* = nominativus verbi, *pártütő* = *rectio verbi*.

Ezzel bátran megelégedhettek volna a grammatikusok akár máig is. Csak annyit kellett volna az imént említett 1) törvényen változtatni, hogy az ige a maga személyével egyezik, akár nominativus verbi ez a személy, mint ezekben: *ego* (Priscianus lego, *tu* (Priscianus) legis, (*ille*) Priscianus legit; akár *rectio verbi*, mint ezekben: Priscianus *ego* vocor, Priscianus *tu* vocaris, Priscianus *ille* vocatur.

De nem elégedtek meg ezzel a XVIII. század bölcselkedő grammatikusai, hanem találóbb műszókat kerestek a nevező kettős funkciójának megkülönböztetésére. Honnan vegyék e műszókat? Nem lettek volna bölcselkedő grammatikusok, ha nem vették volna észre, hogy a logika épen efféle mondatokkal szokott példálózni. «Consultons la Logique!» kérjünk tanácsot a logikától, kiáltá D'OLIVET abbé s egyszersmind kimondta, hogy a grammatikai műszóval *nominativus verbi*-nek nevezett mondattagnak logikai műszóval *alany* a neve, a gram-

matikai műszóval *rectio verbi*-nek nevezett mondattnak logikai műszóval *tulajdonítmány* vagy *állítmány* a neve.

Ime D'OLIVET abbé nyilatkozata szóról-szóra :

«Consultons la Logique, qui seul doit nous apprendre ce que c'est que parler. Parler, c'est rendre ma pensée par des sons distincts et articulés, qu'on appelle des mots. Une pensée ainsi rendue, est ce que la Logique appelle une *proposition*. Or, nulle proposition ne sera intelligible, sans qu'on y emploie l'équivalent de trois mots pour le moins: un mot qui signifie la personne ou l'objet dont je veux parler, et c'est ce que les Logiciens nomment le *sujet* de la proposition: un mot qui signifie ce que je pense de cet objet, et c'est ce qu'ils nomment l'*attribut* de la proposition: un mot enfin, qui lie ces deux idées, en affirmant que ce qui est l'attribut appartient à ce qui est le sujet; et c'est ce que fait le verbe. Par exemple. *Cicéron est éloquent*. Voilà trois mots, dont le premier désigne l'objet de ma pensée, et dont le dernier exprime la qualité que j'attribue à l'objet de ma pensée. Quant au premier, c'est, en termes de Logique, le *sujet* de ma proposition; et en termes de Grammaire, le *nominatif du verbe*. Quant au dernier, c'est l'*attribut* en termes de Logique; et le *régime du verbe* en termes de Grammaire. Mais, pour lier ces deux idées, j'ai eu besoin d'un verbe, sans quoi ma phrase n'offroit pas un sens complet, qui affirme ou qui nie» (Essais de Grammaire, Rouen 1781.).

A grammatikusokat tehát a két-nevezős mondatok megfigyelése indította az alany és állítmány megkülönböztetésére, az a tapasztalás, hogy a nevező kétféle funkciót teljesít az efféle mondatban: 'te pártütő vagy', vagy 'a pártütő te vagy'.

Így kerültek a grammatikába az *alany* és az *állítmány* műszók s a XVIII. század vége táján kezdődik «e kategóriák történeti fejlődése» (PETZ GEDRON, Egyet. Philol. Közl. 24 : 140.). Hogy ezen fejlődés közben, mint PETZ G. állítja (u. o. 143.), «eltérés állott be az eredetileg egyező kategóriák (t. i. a grammatikai és a psychologiai) között», az igaz, de oka csak az, hogy a grammatika nem tudta hasznát venni a logika tanácsának. A logika ugyanazon grammatikai forma kétféle mondatbeli funkciójának megkülönböztetésére ajánlotta a grammatikának az *alany* és *állítmány* műszókat, a grammatika ellenben bizonyos grammatikai formák elnevezésére fordította. Erre nem volt semmi szükség, mert ama bizonyos formáknak régóta megvolt *nominativus* és *verbum* becsületes nevük. A fejlődésnek az lett a vége, hogy a grammatika kénytelen volt a nevező kétféle mondatbeli funkcióját még egyszer megkülönböztetni. s így kerültek a grammatikába az «igazi nyelvtani alany» és az «állítmánykiegészítő alany» (eset) műszók.

A logika tanácsa magában véve nem volt rossz. De mivel az, a ki kérte, nem tudott vele élni, mégis csak rossz volt. Nem csoda tehát, hogy

még nagyobb kárát vallotta a logika, mint a grammatika. Mert megmondta már HESIODOS, hogy ἡ δὲ κακὴ βουλὴ τῶν βουλευόμεναι κακίστη, hogy a rossz tanács annak árt legtöbbet, a ki adta.

De D'OLIVET abbé nem oka semminek. Őt eléggé kimentí ez a néhány szó: «l'équivalent de trois mots». Nem azt akarta ő mondani, hogy ennek a mondatnak: „a templomot villám sujtotta” a *villám* az alanya, hanem hogy az az alanya, a mi benne az azonértékű (æquivalens) ítélet alanyának felel meg. Ez az azonértékű ítélet pedig nem ez: „a villám | templomsujtott dolog (van)”, hanem ez: „a templom | villámsujtotta dolog (van)”.

VI.

Most már positive felelhetünk arra a kérdésre, mi igazítja a grammatikusokat még ma is, mikor azt mondják, hogy ennek a mondatnak: „a pártütő *te* vagy” a *pártütő* az alanya. Nem a grammatikai forma, nem az ige convenientiája igazítja őket, hanem az a bizonyos előrebocsátott meghatározás, melyet az *alany* és *állítmány* műszókkal együtt vett át a grammatika a logikától, s melyet velős rövidséggel így szoktunk szavakba foglalni: *az alany az, a miről mondunk valamit*. Velős rövidséggel, mondom, mert az alany fogalmába még sok egyéb ismertető jelt is beleértünk, pl. azt, hogy az alany az ismeretesebb dolog, a határozandó, a gyengébben hangoztatott mondattag stb.

Ez az előrebocsátott meghatározás igazította VERESS IGNÁCZ-ot is, midőn a két nevezős mondatok nagy gyűjteményében (l. i. h. «*Van* alak- és mondatana» című munkáját) mindig helyesen jelölte meg, hogy «két név közt, melyik az alany s melyik az állítmány». Ajánlom ennek az értekezésnek az olvasását VARGA KÁROLY-nak és BALASSÁ-nak. Meg fognak belőle győződni, hogy VERESS IGNÁCZ talán csak egyszer tévedt, akkor, a mikor azt mondta, hogy ennek a mondatnak: „különböző csak a nevék” a *nevék* az alanya (Az æquivalens ítélet ez: a különböző dolog | a nevék, a mi különböző, az a nevék.).

VERESS IGNÁCZ nagy értekezéséből a következő fontos helyeket idézem:

«A mutató névmás mint állítmány . . . ,Ez hát a költő sorsa’, „Az a sora ennek’. „Nem ez a sora kettős hadnak’. „Annak ez a sorja’, „Kialtás füleit szaggatja, melynek szitok, átok s ez a foglalatja’. *Ez, az* különböző helyet foglalhat a mondatban a ketté osztott alanyval szemben, de azért a mondat súlyát mindenütt megóvjja, jeléül annak, hogy állítmányi szerepet vállalt . . . Érdekes összehasonlítás esik a névmás súlyos és súlytalan volta közt e két mondatban: „Hát ezek a vad vitézek’ és „Hisz ezek jámbor koldusok’, melyekben ugyanaz a

névmás (*ezek*) egyszer állítmány, máskor alany gyanánt egyedül súlyos vagy súlytalan kiejtésével jelentkezik.»

Nem az tehát a különbség e két mondat közt: ‚te pártütő vagy‘ és ‚a pártütő te vagy‘, hogy az egyikben jobban ki van emelve az — alany, hanem az, hogy az egyikben alany, a másikban (analytikus) állítmány a te. S ugyanaz a különbség e kettő közt is: ‚te azt tetted‘ és ‚azt te tetted‘.

A grammatika ezt csak azért nem vette észre, mert abba a tévedésbe esett, hogy a logika bizonyos grammatikai formák elnevezésére ajánlotta neki az *alany* és *állítmány* műszókat. Ilyesmit a logika már azért sem ajánlhatott neki, mivel maga nem sokat törődik a grammatikai formákkal; ezeknek elnevezése egészen a grammatika dolga, ebben nem köteles senki tanácsát sem kérni, sem elfogadni. Ha a grammatika hasznát tudta volna venni a logika tanácsának, észre kellett volna vennie, hogy a nevező eset nemcsak akkor teljesít kétféle funkciót a mondatban, ha párjával áll benne, hanem akkor is, ha egyedül áll benne. A *te* szó ugyanazt a kétféle funkciót teljesíti ebben a két mondatban: ‚te azt tetted‘ és ‚azt te tetted‘, mint ebben a kettőben: ‚te pártütő vagy‘, a pártütő te vagy‘.

A nevezőnek e kétféle funkcióját világosan látni a következő mondatokban is:

A *sírt* | népek veszik körül : A *népek* | sírt vesznek körül. A *lónak* | sörénye van : *Sörénye* | a lónak van. *Kutya* van | a *kertben* : A *kutya* | a *kertben* van. *Pénteken* | két hete lesz : *Két hete* | *pénteken* lesz. *Odabenn* | *szép* leány van : A *szép* leány | *odabenn* van. A *templomot* | *villám* sujtotta : *Villám* | a *templomot* sujtotta. Avagy helykímélés kedveért csupán állítmányi funkcióját a következő példákban: Minden ember szívét | **reménység** szállta meg. A levegő eget | **daruk** hasították. Életedet | **veszély** fenyegeti. Vágyaimnak | **sólyom**szárnya támadt. **Szép** szeretője van | **vitéz** Barangónak. **Sok** baja volt | a szegény teremtésnek. Taljánországban | **örökös** tél vagon. **Kínok** égtek | a szülőkebelben. **Furesa** dolgok jártak | **Jancsi** elméjében. E fiúból | **pap** lesz. Barangóból pedig | **sötét** fergeteg lett. A tengerparton | **kis** halászkunyhó álla. India közepén | még csak **dombok** vannak. A **kétség**beesés, a **halál** szolgája áll | e **küszöbön**. **Harमत** hull | a **száraz** ágra. Minden darabhoz | **vér**foltok ragadtak. A síron túl | **egy** **szebb** világ van. És fölöttünk és alattunk és bennünk is | a **menny** volt. **Nagy** akadály volt | ott. A sírban | **féreg** és **halott** van. **Arzán** | **kín**szervenedés könyűi égnék. A téren | **kettős** sírhalom van. A magasban | **hűvös** levegő van. A melyet (fát) | a **villám** gyujta meg.

Ebben a mondatban: ‚a templomot villám sujtotta‘ tehát se logikailag, se pszichologiailag, se grammatikailag nem alany a villám, hanem

mindenképen az állítmányhoz tartozik mint ennek határozó, azaz *αὐτὸς ἰσοχῆς* állítmányi értelmű altagja.

De ha a grammatika hasznát tudta volna venni a logika tanácsának, azt is észre kellett volna vennie, hogy nemcsak a nevező teljesít kétféle funkciót a mondatban, hanem bármely más forma is. Így pl. az *azt* is ebben a két mondatban: *„azt te tetted“* és *„te azt tetted“*. Az elsőben alany az *azt*, mert «l'équivalent de ces trois mots» ez: *az* | a te tetted (van), a másodikban (analytikus) állítmány, mert az azonértékű ítélet ez: a te tetted, az (van). Egyéb formák kettős mondatbeli funkciójának megvilágítására szintén elégségesek az imént elsorolt példák. Csak azt akarom még megemlíteni, hogy valamint a nominativus, úgy az accusativus is betöltheti mind az alanyi, mind az állítmányi tisztelet ugyanazon mondatban. Pl. *Flaccum* in consulatu *collegam* habuit, *consultarsa* **Flaccus** volt, vagy *Flaccus* *consultarsa* volt, a szerint a mint a latinban a *Flaccum* vagy a *collegam* szót hangoztatjuk erősebben. Den *Freund* nannte er einen **Gauner** : den *Gauner* nannte er seinen **Freund**. Die *Gewaltigen* heisst man **gnädige** Herren : *Gnädige* Herren heisst man **gewaltige** Herren.

VII.

Az a bizonyos meghatározás igen jó kalauz tehát a mondat alanyának és állítmányának keresésében. De az «igazi nyelvtani alanynak és állítmánynak» keresésében, ámbár a grammatikák egy részében, «persze inkább csak a régebbieken» PETZ G. szerint is föltalálható, roszz, impertinens roszz. Miért roszz ?

Szerintem azért roszz, mert a mit a grammatikák alanynak és állítmánynak tartanak, csak történetesen vagy csak részben szokott alany vagy állítmány lenni. Alany pl. ebben: *„te | azt tetted“*, de nem alany ebben: *„azt | te tetted“*. Állítmány pl. ebben: *„Én | maradok“*, de csak része az állítmánynak ebben: *„Én | híved maradok“* vagy *„Én | itt maradok“*. PETZ GEDEON szerint azért roszz, mert «Subject und Prädicat sind Termini, deren Bedeutung leichter nachgeföhlt, als definiert werden kann» (i. h. 140.). Általában elfogadom az ellenvetést, de az «igazi nyelvtani alanyra és állítmányra» nézve csak úgy, ha PETZ is elfogadja ezt: Die Quadratur des Zirkels ist eine geometrische Operation, welche leichter nachgeföhlt, als ausgeföhrt werden kann. Azt mondja továbbá PETZ: «Ha valamely dolgot vagy fogalmat nem sikerül helyesen definiálni ebből talán mégsem az következik, hogy az a fogalom egyáltalában nem is létezik» (u. o.). Általában ezt az ellenvetést is elfogadom, de nem azoktól, a kik teljes bizonyossággal hirdetik, hogy mégsem a föld forog a nap

körül, hogy mégsem *a templomot*, hanem a *villám* a nyelvtani alanya ennek a mondatnak: „a templomot villám sújtotta”. Minden tudás, mondta már ARISTOTELES, előző ismereten épül föl, akár deductiv, akár inductiv következtetés útján szereztük. Azoktól, a kik oly bizonyosan tudják, hogy annak a mondatnak a *villám* a nyelvtani alanya, megkövetelhetem, hogy vagy mondják meg, mi az az előző ismeret, az az előrebocsátott meghatározás, melyből azt következtetik; vagy vallják meg, hogy annak az «igazi nyelvtani alany»-nak ez a helyes definitiója: az «igazi nyelvtani alany» nevező esetben álló szó, s ha két ilyen szó van a mondatban, közülök az, a melyik nem *prædicatum*, illetőleg *prædicativum*.

De abban is igen téved PETZ, hogy e «rossz» meghatározás csak a régi b b grammatikákban fordul elő. Csak 1780 táján került a grammatikákba, tehát csak az ú j a b b a k b a n s l e g ú j a b b a k b a n fordul elő.

Az utóbbiak közül pl. a következőkben:

BALOGH PÉTER, Magyar nyelvtan (az «Egységes nyelvkönyvek egyike, még pedig alapvető tagja»), Budapest 1899. «A mondat részei közt legfontosabb az állítmány, melylyel valakiről vagy valamiről mondunk, állítunk valamit. Az állítmány után legfontosabb része a mondatnak az, melyről az állítmányt kimondjuk, az alany» (5.).

BALASSA JÓZSEF, Kis magyar nyelvtan, Budapest 1900. «Minden mondatban valakiről vagy valamiről valamit állítunk. Tehát a mondat két részből áll: az egyik részben kimondjuk azt, a mit az illető mondat ki akarunk fejezni, a másik részszel pedig megnevezünk azt a személyt vagy dolgot, a kiről vagy a miről ezt állítjuk» (5.).

MAKLÁNY PAP MIKLÓS, Rendszeres magyar nyelvtan, Sárospatak 1900. «Az egyszerű mondat két részre osztható: *alanyi* részre és *állítmányi* részre. A mondatnak az a része, melyről valamit mondunk, *alanyi rész*. A mondatnak az a része, melylyel az alanyról valamit mondunk, *állítmányi rész*» (111.).

BARTHA JÓZSEF dr., Magyar nyelvtan mondattani alapon, Budapest 1900. «Minden egyszerű mondat két részre oszlik: azt a részt, a melyről valamit állítunk, *alany*nak, azt pedig, a mit az alanyról mondunk, *állítmány*nak nevezük» (13.).

HORVÁTH CYRILL, Rendszeres magyar nyelvtan, Budapest 1900. «A mondatnak két fő része van: 1. az állítmány, 2. az alany. Az állítmány a mondatnak az a része, a mely valakiről vagy valamiről valamit állít. Az alany a mondatnak az a része, a melyről az állítmányt valamit állít» (42.).

KALMÁR ELEK, a ki szerint «valami át nem érzett szemléleten alapzik (tehát nem a meghatározás segítségével ismerhető fel) az igazi nyelvtani alany, melyet ma csak alakján ismerünk fel» (NyK. 28 : 393), 1898-ban nyomtatott Iskolai magyar nyelvtanában legalább «jegyzetbe szorította» az alanynak és állítmánynak ismeretes meghatározását.

Csupán NÉGYESY LÁNZLÓ vallja meg 1900-ban megjelent Magyar nyelvtanában, hogy az «igazi nyelvtani alany» oly nevező, mely nem «állítmányi jelző vagy állítmányi értelmező», az «igazi nyelvtani állítmány» pedig «ige». NÉGYESY abban is őszinte, hogy nem a «mondattani alap» hamis czégére alatt árul. Szerinte a mondat nem «két fő részből áll», hanem «hol egy szó, hol több szó» (21.).

NÉGYESY visszaterelte a grammatikát oda, a hol 120 év előtt állott. Meg vagyok győződve, hogy könyvének legközelebbi kiadásában mellőzni fogja az *alany* és *állítmány* műszókat is. A szótani alapon álló grammatikának semmi szüksége az *alany* és *állítmány* műszókra. A nevezőre és *igére* könnyebben ráismerhet, ha becsületes nevükön nevezi őket. Azt a mulatságot nem engedheti meg magának a grammatika, hogy ős idők óta határozott s változatlan értelmű műszókkal «át nem érzett szemléletek», vagy «könnyebben érezhető mint meghatározható jelentések» kifejezésére éljen vissza.

De hogy a mondattani alapon álló grammatika jó hasznát veheti az *alany* és *állítmány* műszóknak, azt, ha még ebből az értekezéséből sem tűnt ki eléggé, a következőben fogom bővebben bizonyítani. Ebben felelek majd PETZ GEDON-nak némely kevésbbé fontos ellenvetésére is.

KICSKA EMIL.

Irodalom.

VÁMBÉRY, H. Alt-osmanische Sprachstudien. Mit einem azerbaižanischen Texte als Appendix. Leiden, 1901. E. J. Brill.

WICHMANN, YRJÖ. Wotjakische Chrestomathie mit Glossar. Helsingfors, 1901. (Zu beziehen durch die Finnisch-Ugrische Gesellschaft. Preis: 2 Fm.) — Ez második füzete a «Hilfsmittel für das studium der finnisch-ugrischen sprachen» című gyűjteménynek, a melyben elsőül WIKLUND lapp chrestomathiája jelent meg.

Ismertetések és bírálatok.

Wundt a nyelv eredetéről.

W. WUNDT: *Völkerpsychologie*. Eine Untersuchung der Entwicklungsgesetze von Sprache, Mythos und Sitte. Erster Band: *Die Sprache*. (Lipsee, Engelmann, 1900. I. rész XV+627 l., II. r. X+644 l. n. 8-r.)

A szellemi élet jelenségei sorában kiválóképpen a nyelv az, a melynek eredetéről és fejlődéséről minden kor a saját uralkodó bölcséleti irányához szabott elméletet igyekezett magának alkotni. PLATO Kratylósa óta a *φύσει* vagy *θεσει* eredet körül csoportosult a legtöbb nézet, ha mellőzzük azt a fölfogást, a mely a nyelvet is a teremtés többi csodái közé sorolván, tulajdonképpen a kérdés feszegetéséről való lemondásban áll inkább, mint annak bölcséleti megoldására irányuló törekvésben. Voltaképpen pedig ez a csoda-elmélet is a *θεσει* eredetet vallja, csak-hogy emberfölötti alkotásnak tekint a nyelvet. A XIX. század bölcséleti rendszerei között, melyek e kérdést is behatóbb vizsgálódásuk körébe vonták, HERBARTÉ volt e csapáson a legtermékenyebb, a mennyiben a nyelv pszichológiai föltételeinek bonczolgatása terén a legmélyebbre ható munkálatok (STEINTHAL, PAUL HERMANN) eddigelé HERBART lélektani elméletének alapjáról indultak ki. Igaz, hogy STEINTHAL, mikor LAZARUS társaságában a néppszichológia körvonalainak megszerkesztéséhez fogott, mesterének atomistikus lélektanával kibékíthetetlen ellenmondásba keveredett, a mit annak idején PAUL, a következetesebb tanítvány, nagyon jól észrevett, annyira, hogy épp ennek következtében az ő tudományrendszerében a néppszichológia számára nem is tudott helyet találni.

Helyesen tette tehát DELBRÜCK, hogy a WUNDT-féle, merőben más lélektani elmélet alapjára helyezkedő vizsgálódás kimerítő ismertetésének *) és bírálatának bevezetéséül WUNDT pszichológiájának a HERBARTÉTÓL leginkább eltérő alaptanait világítja meg. E részben csak fölös

---

*) *Grundfragen der Sprachforschung* mit Rücksicht auf W. WUNDT'S Sprachpsychologie erörtert. (Strassburg, Trübner 1901. VII+180 l. n. 8-r.)

munkát végeznék ezek után, ha azt, a mit DELBRÜCK oly áttekinthetőn tárgyal könyvének első 44 lapján, itt csak a legrövidebb kivonatban is közölném. E helyett, minthogy e folyóirat olvasói első sorban úgy is a nyelvtudomány művelői, elég őket DELBRÜCK idézett munkájára utasítanom, a mely eddig is aligha került ki és már azért is nagyon megérdemli figyelmüket, mivel a WUNDT-féle két vaskos kötet dús tartalmának velős recapitulatiója mellett annak egyes, épp nyelvtudományi szempontból fogyatékos vagy kifogás alá eső részeit elmemozdító megjegyzésekkel kíséri.

Áttérhetek tehát azonnal WUNDT nagyszabású művének a bevezetésére. Nem egyéb ez, mint azoknak a programmszerű alap gondolatoknak a polemikus résztől szabadabb foglalata, melyeket már a *Philosophische Studien* IV. kötetében, mintegy másfél évtizeddel ezelőtt, *Über Ziele und Wege der Völkerpsychologie* czímen, kivált LAZARUS és STEINTHAL néppszichológiai tervvázlatára és PAUL H. ellenvetéseire való tekintettel kifejtett. Minekelőtte azonban W.-nak a *népléktan* fogalmát és feladatait körvonalozó ezen bevezetését csak a legrövidebben is vázolnók, jeleznünk kell az *egyéni* lélektan tárgyról való felfogását, melytől szorosan függ az is, hogy mit tekint ő az alkalmazott, vagy (jobb szó híján *néplélektan*nak nevezett) társaséleti lélektan körébe vonhatónak. W. szerint az egyéni lélektan feladata: az alanyi öntudat közvetlen tapasztalat nyújtotta jelenségeinek vizsgálata azzal a czállal, hogy e jelenségek keletkezését és kölcsönös összefüggését föléríthessük. Már az egyéni öntudat jelenségeinek elemzésénél is föltetszik azonban, hogy e jelenségek egy része, még pedig éppen az, a mely az embert az állattól legjellemzőbben különbözteti meg, csakis az embernek hozzája hasonlókkal való együttéléséből magyarázható, a mely együttélés e jelenségek keletkezéséhez és fejlődéséhez lényegesen szükséges, a mennyiben azoknak az egyéni öntudatban meglévő tényezői mellé egy újabb hatóerőként járul.

Ezzel a *néplélektan*nak, mint önálló tudománynak jogosultsága ellen több oldalról, kivált LAZARUS és STEINTHAL ellenében annak idején PAUL H. részéről fölhozott okok legerősebbje megdől, mivel tagadhatatlan, hogy egy ily tudománynak van az egyéni lélektan szűkebb megfigyelési területén túl fekvő nevezetes tárgyköre, továbbá van — e tárgyak más tudományokkal közös volta mellett is — azokétól különböző saját módszere, végül pedig valamennyit közös alapról tekintő külön szempontja. Szerintünk mindezen okok közül a legnyomósabb az, hogy a lélektan, nemcsak úgy, a mint W. érti, hanem bármely metaphysikai előföltevések alapjára helyezkedő fölfogás szerint is, csak az emberi társas élet kereteiben (család, törzs, nép, nemzet stb.) teljesen kifejlődő

lelki jelenségek földérítő vizsgálatával meríti ki egészen a maga tárgyát. Ennek következtében tehát nemcsak hogy szükséges kiegészítője az egyéni, úgyszólván elvont lélektannak az alkalmazott vagy nép-psychologia, hanem a mi több, amaz emennek a segítsége nélkül el sem lehet, illetőleg jóformán csak egy képzeletbeli lelki mechanizmus törvényeinek a rendszerbe foglalására szorítkozhatnék.

A néplélektan tárgykörét W. három szellemi alkotás: a nyelv, mythos és ethos (*Sitte*) egymással is szoros összefüggésű és további társaséleti fejlemények alapjául szolgáló kategóriáiban látja kimerítve. Nem csupán azért, mivel ezekben a közös együttélésből folyó együttérzés, együttes gondolkodás és homogén cselekvésmód szokássá, további fejlődésében erkölcsöse szilárduló hagyománya a legjellemzőbben mutatkozik, hanem azért is, minthogy a szellemi életnek oly három nyilvánulását látja bennük, a melyek az egyéni lélek igazán emberinek nevezhető foglalatát is teljesen kitöltik. A nyelv a képzetek szilárdabb formáját, a vele szorosan összefüggő s rá visszaható *mythos* a képzetek eredeti tartalmát, az *ethos* pedig az akarat öröklött irányokban való nyilvánulását szabja meg. A lelki életről való azon felfogás mellett tehát, a melyet az imént röviden jeleztünk, csakugyan nem is marad egyéb, a mi a felsoroltakon és fejleményeiken kívül (irodalom, művészet, pozitív vallás, jogrend) még a néppsychologia tárgya lehetne.

E három tárgy közül egyelőre az elsőnek, a nyelvnek vizsgálatával foglalkozik az előttünk lévő két testes kötet. A nyelvnek illetén filozófiai szempontból való taglalását kétségkívül nagy érdeklődéssel fogadhatja és nem csekély haszonnal olvashatja a nyelvtudomány részletkérdéseivel bibelődő szakember is, habár a mint e rövid ismertetésből is ki fog alább néhol tűnni, helyenkint nem egy részlet ellenmondásra és helyreigazító, vagy legalább is kételkedő megjegyzésre fogja őt ösztönözni. Annyi azonban minden kifogáson felül álló és maradandó érdeme WUNDTnak, hogy a nyelv életének legbonyolultabb jelenségeit új, termékeny szempontokból igyekszik megvilágítani, s hogy ott is, a hol az ő elmélete sem adja meg a teljesen kielégítő választ a végső kérdésekre, legalább nem sáncolja el magát önkényesen értékelt metaphysikai szókészlet ködöshomályos útvesztői közé.

W. a nyelvet a kifejező-mozgások (*Ausdrucksbewegungen*) általánosabb fogalma alá sorolja. Ezeknek fejlődése szerinte valószínűleg az állati mozgások általános törvényeinek értelmében történik; tehát nem akként, hogy ú. n. reflex-mozgásokból lassú vagy hirtelen átmenet útján akaratserű cselekvések válnak, hanem úgy, hogy az eredetileg ösztönszerű mozgások (*Triebbewegungen*) előbb két ellentétes irányban fejlődnek, egyfelől automatikus, másfelől akaratserű mozgásokká; de

megint az utóbbiakból az ösztönszerű mozgásokon át haladó visszatérő irányban automatikns mozgások is válhatnak, a hosszas gyakorlás és az öröklékenységg folytán. E fejlődés menetében visszafelé csakis az ösztönszerű mozgások elemi tényeig hatolhatunk. Ezeket éppen oly adott és elemezhetetlen végső valóságoknak kell tekintenünk a lelki élet folyamatainak földerítésénél, a minők az anyagi világ elemei, melyekig a természeti tünemények vizsgálata eddig jutott.

Ebből a fölfogásból kiindulva W., mint már előre is sejthető, a nyelv eredetének a nyelvfilozofia eddigi kísérleteiben rendszerint előtérbe kerülő kérdését illetőleg közvetítő állaspontra fog helyezkedni a két mereven ellentétes nézet, a *φύσει* és *θεσει* elmélet között. És csakugyan mindabból, a mit e kérdéstről munkája II. kötetének a végén (584—614. l.) kimerítőleg szólva, inkább kritikai és negatív értelemben mint alkotólag mond, azt láthatni, hogy szerinte a végső eredet kérdésének a feszegetése meddő, vagyis hogy itt is, mint a legtöbb más hasonló kérdésben, *ignoramus et ignorabimus* a válasz. Ott pedig, a hol W. szerint a nyelv fejlődésének lélektani vizsgálata tulajdonképpen kezdődhetik, a természeti vagyis ösztönszerűen nyilvánuló és az akarat vezérelte, tehát célutadatos és ehhez képest szándékolt mozgások egymásba való, szinte észrevétlen átmenetének területén állunk. Saját, ú. n. *fejlődési* elméletének végső következtetései a nyelv eredetét illetőleg ezek: Az a kérdés, hogy az ész előzte-e meg a nyelvet, a mit a *θεσει* elmélet involvál, vagy hogy a nyelv előzte-e meg a belőle és rajta fejlett gondolkodást, egészen olyan, mint az a hirhedt kérdés, vajjon mi volt előbb: csirke-e vagy tojás. Minthogy az emberi nyelv és az emberi gondolkodás mindig és mindenütt egyidejűleg fejlődik, e kérdés egyáltalán tárgyaltalan. Az emberi öntudat fejlődésének útja párhuzamosan halad a kifejezőmozgások és az ezek sorában az embernél hatalmasan előtérbe nyomuló hangzó beszéd (*Lautsprache*) kibontakozásával. Ennek fejlődése minden fokán e foknak teljesen megfelelő az ember képzetalkotása, érzése és gondolkodása. E lelki jelenségek nyilvánítása maga is szorosan és elválaszthatatlanul hozzátartozik ahhoz a lélektani funkcióhoz, a melynek látható jele, tehát azt se nem követi, se meg nem előzi. Éppen ezért a nyelvvel élő és a nyelvnélküli ember közötti határvonal a fejlődés útján puszta képzeletbeli fölvétel; éppen olyan (e hasonlat tőlünk való), mint a hőmérő ú. n. hideg és meleg fokai között a 0 pont, a mely csak olyan átmenet, mint a fokozatnak bármely más pontja s legfőlebb annyiban van mégis némi relatív határjelző értéke, hogy egy bizonyos anyagnak, bizonyos körülmények között, ennél a hőmérséknél a folyékonyból a szilárdba való átmenetét jelzi.

«A szemlélő — úgymond W. — a kinek módjában állott volna a

nyelv fejlődését lépésről lépésre figyelemmel követnie, sohasem juthatott volna abba a helyzetbe, hogy azt mondja: ime itt, e pillanatban kezdődik a nyelv, ott pedig, a közvetlenül megelőzőben még nem volt meg.» Alább pedig: «A hol lelki folyamatok összefüggő sora, tehát tudat van jelen, ott mozgásokat is látunk, melyek e folyamatokat kifelé nyilvánítják. A lelki élet e külső jelei fokról-fokra követik azt, s természetszerűleg tökéletesülnek a hozzájuk szegődő tartalommal együtt. Igaz ugyan, hogy szemünkben még a legalacsonyabb fokon álló emberfaj és a legtökéletesebb állat tudata között is akkora ür tátong, a melyet semmiféle megfigyelhető átmenettel sem tudunk kitölteni. De azért ezen ür még sem olyan nagy, hogy az embernél kezdődő fejlődéssorok már az állatnál is legalább némileg elő ne lennének többrendbeli előfokozattal készítve. S a mi e részben a lelki folyamatokról egyáltalában áll, azt kell mondanunk az ezekhez természetes kiegészítőik gyanánt járuló kifejező-mozgásokról is, a miért is a nyelv nem egyéb, mint a kifejező-mozgások azon alakulata, a mely az emberi öntudat fejlődési fokának éppen megfelelő». (II. 606.)

A nyelv eredetének a kérdése tehát W. szerint csak annyiban jöhet szóba, ha szokott szélesebb köréről arra a kérdésre szűkítjük, hogyan váltak az embert sajátzerűn jellemző és mindenkori öntudatának a fokához mért kifejező-mozgások beszédhangokká s ezzel lassankint a gondolattartalom oly jelképeivé, a melyek ma már csak némely kivételes esetekben engednek jelentésükre való némi vonatkozást fölismerni. (U. o.)

A kifejező-mozgások, melyeknek sorába W. szerint a nyelv, mint lelki életünk legtökéletesebb nyilvánulása is tartozik, eredetileg tulajdonképpen *kísérő* mozdulatok, melyek sejtetőleg természetszerű mellérendeltségben voltak a megfelelő érzetekkel és ezeknek folyamatában álló indulatokkal. E mellérendeltség azon legáltalánosabb psychophysikai elven alapszik, a mely szerint a lelki állapot minden változásával megfelelő kapcsolatos (*correlativ*) testi folyamatok változásai járnak együtt. (I. 84.) A kifejező-mozgások tehát az érzetek és indulatok — illetőleg mivel az érzetek csak többékevésbé kifejtett indulatok alkotó elemei, bátran mondhatjuk, hogy az utóbbiak testéleti kísérő jelenségei. Behatóbb elemzésük, a mi W. munkája I. kötetének első és második fejezetét (31—243. l.) foglalja el, a legtanulságosabb és új szempontokban leggazdagabb része az egész műnek. Ez elemzés tartalmából ezen ismertetés szerényebb föladatához és ettől függő szűk terjedelméhez képest csak a legfőbb pontokat emelhetjük ki egész röviden. Az indulatok összetevőinek, az érzeteknek, még a legegyszerűbbeknek is, tudvalevőleg három elemi határozmányuk különböz-

tethető meg: az érzet *erőssége* (intenzitása), *minősége* és *képzettartalma*. Ehhez mérten a kifejező-mozgások is három irányúak, a mi azonban úgy értendő, hogy ez irányok általában nem választhatók külön egymástól, hanem mindenik kifejezésmozdulat egyszerre mindenik irányban részes lehet, sőt rendszeren az is, csak az egyik irány a többi fölött többé-kevésbé túlnyomó. (I. 85—86. l.)

Könyvének alapvető részében W. előbb az indulatoknak *erősségjelző*, majd *minőségjelző*, végül a *képzetjelző* nyilvánulásairól szól. Az elsőket az egész, úgy a belső, mint a külső testizomzat szolgálja, bár kivált az utóbbinak nem mindenik területe egyenlő mértékben, mint-hogy a külsők közül főleg a mimikai és a pantomimikai mozgások járulnak az erősség- vagy fokjelzők közé. A minőségjelzők kizárólag a *mimikaiak*, tehát az embernél e részben kiválóan alkalmas fejlettségű arcizomzat mozgásai közül kerülnek ki; holott a képzetnyilvánítók főképpen a *pantomimikus* mozgások körében keresendők, a melyek eszközeinek sorából legjobban a kezek és karok emelkednek ki, jóllehet az egész test többé-kevésbé részes bennük. Természetes azonban, hogy a kifejezés-mozgások egyes nemeinek ezen, az osztályozás szempontjából eszközölt mesterséges különválasztása a valóságban, a konkrét jelenségek megfigyelhető területén nincsen meg. E jelenségek ugyanis annyira egymásba folyók és elegyesek, hogy a mint minden egyes indulat maga is fokilag, minőségileg és képzettartalmával is különböző a többtől, a szerint a maga velejáró kifejező-mozgásaiban is mind a három meghatározó irányban nyilvánul. Csakhogy mégis az indulat erősségi, minőségi vagy képzettartalmi részének előtérbe lépése szerint hol az egyik, hol a másik, hol a harmadik irányban erősebb módon. A képzetjelző pantomimikai mozgások is indulatfolyamatoknak az alkatrészei tehát, csakhogy olyan indulatokéi, a melyeknek a képzeti része túlsúlyban van az érzeti fölött; sőt az utóbbi már annyira háttérbe szorulhat, hogy alig vagy egyáltalában nem is vehető már észre.

A *pantomimikai* kifejező-mozgásokat W. legelőbb is *mutatókra* és *utánzókra* osztja fel. Az utóbbiak megint *ábrázolók*, *együttjelzők* és *jelképesek* lehetnek. Az ábrázolók ismét kétfélék: *rajzolók* és *plastikusak*. Az együttjelzők példája, ha a kecskét az egész állat körvonalainak a levegőbe rajzolása helyett, a mi ily esetben alig lenne elég kifejező, csupán egyik jellemző sajátjának, a szakállának ábrázolásával jelzem. Ez tehát a pantomimikus beszédnek mintegy a synekdochével egyértékű kifejezésmódja, míg a symbolikus a maga többé-kevésbé közeli vagy távoli vonatkozásaival és részben már elvontabb természetű jelképeivel a metonymia szóképének felel meg. Példája, ha az edényformára összetett két homorú marokkal nem csupán a merítő edényt, hanem annak a

tartalmát, a folyadékot jelzem. DELBRÜCK ezzel a fősztással szemben (idézett munkája 66. lapján) részben másfélét javasol, a mennyiben a mutatókat megtartva, az utánzók körét az együttjelzőkére is kiterjeszti, a symbolikusok helyébe pedig az ú. n. manifesztálókat teszi. S a mi az együttjelzőket (*mitbezeichnend*) illeti, csakugyan nem is látszik szükségesnek, hogy az ábrázolóktól különválasszuk őket, mivel lényegben nem is különböznek tőlük, hanem csupán amazok esetről-esetre legjobban kidomborodó és így *ad hoc* legjellemzőbb részeire szorítókozó rövidítéseinnek, compendiumainak tekinthetők.

A nyelv elemeit alkotó hangképek keletkezése is a pantomimikus kifejező-mozgásokból magyarázható meg. W. szerint az őseredeti nyelv, itt már a *hangzó* nyelvet értvén rajta, nem is a hangon, mint kifejező eszközön kezdődik, hanem azon a mutató vagy ábrázoló pantomimikus mozdulaton, a melyet a hangszervekre való hatása következtében egy eleinte önkéntelen hang, illetőleg hangcsoport kísér. Csak később válik éppen ez a hangzó része az egész pantomimikus kifejező-mozdulatnak az egészet jelzővé és a többi részek közül annyira kiemelkedővé, hogy azok mindinkább háttérbe szorulnak, sőt esetenként már teljesen nélkülözhetőkké is válnak. A gyermek fejlődő és a természetes ember még több mimikával és taglejtéssel kísért beszédének a megfigyelése e föltevést igazolni látszik, és így elfogadhatjuk annak a következményét is, a mely szerint a hangzó beszéd eredetében a mimikai és a pantomimikai beszéd és azzal együtt fejlődött, és csak az embernek magához hasonlókkal való huzamosabb együttélése folytán vált tőle lassankint mind önállóbbá. Ebből azonban az is következik, hogy az ú. n. *onomatopoeitikus* elmélettel szemben W.-nak aligha igaza nincs, mikor azt vitatja, hogy a hangzás és a hozzá kötött jelentés között szoros és önmagában minden kétséget kizárólag adott kapcsolat nem volt, hanem a mi ilyen vonatkozás esetenként mégis elodázhatatlanul kimutatható, tehát az igazi hangutánzó szókbán is, az sem nevezhető egyéb mint indirekt, közvetett kapcsolatnak a kettő között. A külső vagy belső hatásra támadt lelki folyamat első legközelebbi nyilvánulása ugyanis a kifejező-mozgás, nem pedig a hang, a mely utóbbi mindig csak az előbbinek közbenső kapcsa révén kerül a lelki indulattal vonatkozásba. Jelentősséget a kifejező-mozdulatot kísérő hang rendszeren csak a vele járó többi gesztus segítségével, mintegy ezeknek a magyarázó assistentiájából nyerte, úgy hogy utóbb a társaséleti megszokás következtében e pótló jegyek nélkül is annak a kifejezőjeként szerepelhetett, a mivel eredetileg csak közvetett kapcsolatban állott.

Nem is a pusztá *véletlenség* szüli a nyelv hangjait, mint egy másik elmélettel szemben W. kifejti (II. 608. l.), hanem inkább úgy

áll a dolog, hogy a nyelv hangjai az őket kísérő mimikai és pantomimikai mozgások által eredetileg teljesen meg vannak ahhoz való vonatkozásokban határozva, a mit jelenteni hivatvák: a mimikai mozgások által, melyeknek a hangébresztő mozdulatok is csak sajátyszerű fajai, közvetlenül, — a pantomimikaiak által pedig közvetve. Nem is mondhatók a nyelv hangjai eredetükben pusztá *reflex*-mozgások eredményeinek, hanem ösztön- vagy egyoldalúlag determinált akaratyszerű mozdulatok által előidézetteknek kell őket tekintenünk mindannak alapján, a mit W. pszichológiai elméletének fönt röviden már jelzett fejezetében a reflex- vagy automatikus mozgások keletkezéséről tanít. A meny nyiben pedig a nyelv kezdetei óta nem csupán physikai, hanem mindenekelőtt pszichikai indítékokból ered, egész fejlődésében oly folyamatok lánczolatává lesz, a melyekben az ember szellemi fejlődése, kivált képzeleteinek és fogalmainak kibontakozása a leghívebben tükröződik. «Mindabban, a mi a nyelv lényegét teszi, a szóképzésben, mondatfűzésben és jelentésváltozásban, a nyelv ilyenformán nemcsak az általános öntudati folyamatok külső kifejezője, hanem egyúttal azoknak szükségszerű alkotórésze is.» A nyelv életét és psychophysikai föltételeit bonczolóató fejtegetéseit azzal összegezi munkája végén a szerző, hogy a nyelv az emberi öntudat functiója, a melyben ez öntudat alaptörvényei fejeződnek ki. (II. 609.)

A példák, melyekkel ez utóbb idézett sorokban említett nevezetes nyelvéletani fejezeteknek, a *szóképzésnek*, a *mondatfűzésnek* és a *jelentésváltozásnak* részletes tárgyalását W. megvilágítja, a legszélesebb nyelvtérületről vannak véve; és éppen ebben a körülményben, valamint abban, hogy a szerző maga nem nyelvész, rejlenek, illetőleg ebből származnak e tárgyalás némely fogyatékségei; különösen a példák némelyikének nem elég szerencsés megválasztása; sőt ott, a hol a szerző a rendelkezésére állott nyelvi adatokat, mint pl. az «ural-altaji» nyelvekre vonatkozó kitérésekben (I. 325, 330, 331, 333; II, 11, 69, 91, 275), a saját tudásával nem ellenőrizhette, részben hibás és teljesen hasznavehetetlen alakok idézése. (Igy pl. magy. *hyelo* e. h. *nyelvr.* finn *oeta* a. m. a t y a.) Az ilyenek kelthették föl DELBÜCK bizalmatlanságát minden oly példa és adat iránt, a melyet W. az indogermánység szűkebb területén túl eső tájakról szedett. S ezekkel szemben magam is azt tartom, hogy az ily nagyon is tág területen való mozgás, a míg egyrészt általános nyelvtudományi vizsgálódásoknál sem kerülhető ki, nyelvpsychológiai elemzésnél pedig egyenesen követelménye a következtetések egyetemes érvényűségének: addig másrészt mindig abba a veszedelembe sodorja a kutatót, hogy teljesen ki van szolgáltatva a forrásai kisebb-nagyobb megbízhatóságának. Ezekről tehát nagyon könnyen föltehető, hogy nyelvtudósok körében nemcsak a

példák, hanem azok némely magyarázata miatt is sok fejesóválással fog-nak találkozni. Mindazonáltal a műnek annyi az értékes és a nyelvtudo-mányra nézve is termékenyítő gondolata, hogy e bizalmatlanság érzetét nem szükséges annak oly fejezeteire is kiterjesztenünk, a hol a szerző már kétségtelenül otthonosabb: a nyelv életének psychophysikai vizs-gálatára. Itt, a hol tapasztalati és kísérleti módszerének a szilárd talaján áll, bátrab az ő kalauzolására biztatjuk megunkat; mert ha a déleg tar-mészete szerint nem jutunk is vezetése mellett sokkal mélyebbre annál a rétegnél, a mit az emberi szellem történetének, illetőleg inkább már a palaeontológiájának a bűvárai WUNDT előtt is földéritek: annyit min-denestre el kell az ő rendszeréről és annak a nyelvet illető alaptételéről ismernünk, hogy az egészében és a belőle vonható következtetésekben is igen jól meggyeztethető a nyelvtudomány mai állásával és biztosaknak tekinthető eredményeivel.

KATONA LAJOS.

Finn-ugor nyelvészeti és ethnologiai folyóirat.

Finnisch-ugrische Forschungen. Zeitschrift für finnisch-ugrische Sprach-und Volkskunde nebst Anzeiger. Unter Mitwirkung von Fachgenossen herausgegeben von E. N. SETÄLÄ und KAARLE KROHN. Helsingfors, Leipzig (Otto Harrassowitz) 1901. Heft 1. u. 2.*

Röviden már adtunk hírt e nagyfontosságú folyóirat megindulá-sáról; most a tervezetét s az eddig megjelent két füzet tartalmát is-mertetjük.

A jól átgondolt és gondosan kidolgozott tervezet szerint e folyó-irat nemcsak a finn-ugor nyelvekkel szándékozik foglalkozni, hanem a finn-ugor népek őstörténetének, régi műveltségének, vallásának, mytho-logiájának, népköltészetének, szokásainak és erkölceinek, néprajzának, hajdani lakóhelyeinek és vándorlásainak, anthropológiájának stb. vizs-gálatával is. Más ú. n. ural-altaji nyelvekkel és népekkel foglalkozó köz-lemények csak akkor találnak benne helyet, ha a finn-ugorságra tekin-tettel vannak.

A szerkesztők kijelentik, hogy nem akarnak egyvalamely iskolának vagy irányynak szolgálni, hanem szívesen fölvesznek minden olyan köz-leményt, a mely komoly módszeres alapelvekről és a tárgy tudományos megértésére való komoly, elfogulatlan törekvéstről tanúskodik.

---

*) A folyóirat egyelőre időhöz nem kötött füzetekben jelenik meg, és három füzet (az Anzeigerrel együtt 20-24 ív) tesz egy kötetet, a melynek az ára 10 finn márka = 10 frank = 8 német márka.

A folyóirat nyelve legfőképpen a német lesz, de ezenkívül mindazon nyelveken lehet bele írni, a melyek az orientalisták kongresszusain el vannak fogadva, t. i. francziául, angolul, olaszul és latinul.

Az Anzeiger önálló munkákról szóló bírálatokat, könyvészetet, a szakbeli tudományos mozgalmakról, egyetemi előadásokról, fölolvadásokról, tanulmányutakról szóló híradásokat, személyi híreket stb. fog tartalmazni.

Ez a folyóirat terve főbb vonásaiban.

Az első füzetbeli közlemények egyet kivéve mind finnektől és magyaroktól valók és mind német nyelven vannak írva. SETÄLÄ EMILNEK CASTRÉNŐRŐL, az ural-altaji nyelvek és népek lánglelkű és zseniális bűvár-lójáról szóló megemlékezése foglalja el az első helyet. Ezen emléksorokra az adott alkalmat, hogy éppen félszázaddal ezelőtt alapították meg a helsingforsi egyetemen a finn nyelv tanári székét, s azt legelőször CASTRÉN foglalta el.*)

Azután a folyóiratnak imént vázolt tervezetét terjesztik elő a szerkesztők. Erre SETÄLÄNEK a finn-ugor nyelvek hangírásáról szóló terjedelmes czikke következik, a melyben az eddigi hangjelöléseket ismerteti s azután javaslatot tesz az ezután alkalmazandó hangírásra. Kivánatos is volna, hogy immár rendszeresség és egységesség lépne az eddigi rendszertelen összevisszaság helyébe. A javaslatról nem akarunk részletebben szólni, mert alkalmunk lesz róla később szakavatott ember tollából származó részletes ismertetést közölni; csupán annyit említünk meg, hogy a javasolt hangírás nem túlságosan aprólékos, hanem — a mennyire lehetséges — elég egyszerű, czélszerű, rendszeres, következetes**) és — ez nagyon fontos — a megállapított elvek szerint tovább fejleszthető.

KROHN KAARLE a finn ráolvasó versek keletkezése helyéről és koráról értekezik. — SZINNYEI JÓZSEF a magyar -n személyrag eredetéről szóló dolgozatában kimutatja, hogy ez a személyrag, a mely a 3. személy névmásának *j_sn alakjából fejlődött, eredetileg csak a felszóllító mód-ban volt meg s onnan terjedt át némely más igealakokra; a *vagyon* ige pedig eredetileg nomen deverbale. — WIKLUND K. B. az őslapp hangsúlytalan szótagbeli *ā* és *ū* történetével foglalkozik. — WICHMANN YRJÖ

*) Az első füzetet a félszázados emlékünnap napján (márcz. 14.) akarták kiadni, de különféle akadályok miatt csak később jelenhetett meg.

**) Csak annyiban vét a következetesség ellen, hogy ezen elve ellenére: «für jeden la ut in einer gegebenen sprachgemeinschaft ein bestimmter, und nur dieser eine buchstabe» (34. l.) némely esetben («der bequemlichkeit halber») kétféle jelölést enged meg, pl. *o* = *o*, *ä* = *ö*, *ö* = *o*, *é* = *e* (40. l.).

néhány permi szó eredetét kutatja; ezek: 1. votj. *urves*, *urbetš*, a melyet a finn *arpa* és a m. *orc* szóval hoztak kapcsolatba, de W. szerint a votj. szó jelentései ezt az egyeztetést nem támogatják; 2. *Kazan* városának votj. *Kuzon* neve, a melyről kimutatja, hogy a votjakok a csuvasoktól vették; 3. zürj. *nébög*, *nebög* «könyv», a mely régi iráni átvételnek bizonyul (v. ö. phlv. *nipék* «írás»). — MIKKOLA J. JÓZSEF egyik cikkében a szláv *knjiga* «könyv» szónak a magyar *könyv* és a md. *koňov* «papiros» szóhoz való viszonyáról értekezik és arra az eredményre jut, hogy a magyar és a md. szót nem lehet a szláváságból átvettnek tartani, hanem mind a három egyazon közös forrásból való átvétel, de hogy mely nyelv ez a közös forrás, azt még nem sikerült kinyomoznia. Másik cikkében a finn *ativo* (< *ativa) szónak eredeti jelentését («die in ein anderes haus verheiratete junge frau in ihrem verhältnis zum elternhaus») és szláv eredetét (vö. szb. *odiva* < őszl. *odivá) mutatja ki. — EKMAN E. A. néhány finn és észl. kötőszónak (f. *eli*, é. *enge*, f. *entä*, é. *ent*) skandináv eredetét mutatja ki. — SIMONYI ZSIGMOND a magyar nyelvnek néhány mongol jövevényszaváról (*ildomos*, *érdem*, *ige*, *erkölcs*) szól. — Végül DONNER OTTÓ az ú. n. ural-altaji nyelvek rokonságáról szóló irodalmat ismerteti.

A második füzetet (= Anzeiger der Finnisch-ugrischen Forschungen, Heft 1—2) néhány könyvismertetés nyitja meg. SIRELIUS U. T. hosszabban bírálja JANKÓ JÁNOSNAK *A magyar halászat eredete* című munkáját; elismeri, hogy a szerző nagy mennyiségű eddig ismeretlen anyagot gyűjtött össze, s némely esetekben sikerülten magyarázza a magyar népies halászat fejlődését; de e mellett kimutatja, hogy a munkának tetemes fogyatkozásai is vannak, pl. hogy a szerző kelleténél jobban bízott orosz forrásaiban, hogy nem dolgozott mindig kellő kritikával, hogy túlságos a képzelőereje, hogy rajzaiban egész sereg hiba van stb. — KROHN K. FRANSSILA K. A.-nak a nagy tölgyről szóló Kalevalabeli éneket és rokonait tárgyaló népköltészeti tanulmányát ismerteti, WICHMANN pedig SETÄLÄNEK «SMIRNOW'S untersuchungen über die ostfinnen» című véleményes jelentését, a melyet a szentpétervári Akadémia fölkérésére írt, s a mely a bírálaton kívül sok pozitív dolgot is tartalmaz.

Igen érdekes SETÄLÄNEK «Die finnisch-ugrischen studien als universitätsfach» című történelmi visszapillantása, a melyhez többen szolgáltatott adatokat.*)

*) A magyar nyelvről hazánkon kívül a következő egyetemeken tartanak vagy tartottak előadásokat: Helsingforsban ALMBERG (JALAVA) ANTAL rk. lector (1881 óta majdnem minden félévben); Dorpatban HERMANN ÁGOST dr. lector (1891, 1894); Bécsben MÁRTON JÓZSEF

A füzet legnagyobb részét a 100 lapnál többre terjedő könyvészet foglalja el, a mely az 1900-ban megjelent finn-ugor nyelvészeti és ethnologiai dolgozatok czímét és a cikkek tartalmának rövidebb-hosszabb kivonatát tartalmazza. A ki e páratlan gondossággal szerkesztett és jól berendezett könyvészetet végiglapozza, bizonyára meg lesz lepve, hogy milyen gazdag csak egyetlen évnék a szakirodalma is. A könyvészetet többek közreműködésével SETÁLÁ állította össze; a magyar részhez sok adatot GOMBOCZ ZOLTÁN dr. szolgáltatott.

Ezután kisebb közlemények következnek: tudományos társulatok és intézetek munkásságáról, szakirodalmi újabb termékekről, tanulmányutakról. Továbbá SETÁLÁ javaslata a finn-ugor népek és nyelvek neveinek megállapítása iránt. Az egész nyelvcsalád számára mint legáltalánosabban elterjedtet a finnisch-ugrisch» nevet ajánlja; az egész finnség számára ezeket: «die ostseefinnen», «die ostseefinnischen sprachen» vagy rövidség okáért: «die finnischen sprachen» (ellenben «finnisch» = suomi); a magyar nép és nyelv német nevétül SIMONYI és SZINNYEI javaslatára a folyóirat nem a «magyaren, magyarisch», hanem az «ungaren, ungarisch» elnevezést használja, ámbár SETÁLÁ szerint előnyös volna földrajzi és politikai értelemben az utóbbit, ethnographiai értelemben pedig az előbbit használni.

A füzetet SETÁLÁnak HALÁSZ IGNÁCZról írt nekrológia és néhány személyi hír rekeszti be.

Megelégedéssel tettük le a két első füzetet, a mely biztosítékot nyújt arra, hogy e kitünően szerkesztett és díszesen kiállított folyóirat, ha kellő anyagi támogatásban is részesül, hathatós előmozdítója lesz a finn-ugor tanulmányok föllendülésének. Q.

---

tanító (a mult század első felében), REMÉLE JÁNOS dr. tanító (1841—1873), HAAS IGNÁCZ dr. lector (1889—1896), TOMECSEK GYÖRGY tanító (1899 óta); BOLLER ANTAL r. tanár (1854—5: «Über vergleichende grammatik der finnischen sprachen mit besonderer rücksicht auf das magyarische»; 1855—6: «Formenlehre des magyarischen in ihrem organischen zusammenhange mit den finnischen sprachen»); Prágában RIEDL SZENDE tanító, később lector (1855—1861); a cseh egyetemen BRÁBEK FRANTISEK lector (1883 óta); Upsalában WIKLUND KÁROLY BERNÁT magántanár 1900—1901); Lipsében WEIGAND GUSZTÁV rk. tanár 1896 és 1897), SÖRENSEN ASMUS rk. tanár (1899 és 1900); Kopenhágában THOMSEN VILMOS r. tanár (1873—1875).

Kisebb közlések.

Adalékok a vogul nyelv török elemeihez.

1. vogAL. *aʒserix* pók | *oauk-sirek* id. AHLQV. 35. || < tar. *serik-* (*äsäk*) die phalange (eine giftige spinneart (RADL. W. T. 905.).

2. vogÉ. *a'ir* örvény | P. *a'ir* | K. *our* | É. *a'ir-nē* cyprinus idus NyK. 25 : 260. || osztjÉ. *avir-nē* cyprinus idus AHLQV. 66. | D. *egherne, egerney* jászkeszeg (NyK. 26 : 16.) || eser. *agur* mély víz || ? magy. *ör-vény* NyK. 25 : 260. || < csuv. *avir* омытъ (ZOL. 1.).

3. vogAT. *arkhāz* kóbor lélek || < kirg. *aruak* < ar. ارواح die seele der verstorbenen, gespenst (RADL. I : 282.) (MUNK.).

4. vogÉ. *ātitaḡti* nekivágja magát || < kaz. tat. *at-* vetni, hajítani, dobni (BÁL. 6.).

5. vogT. *ešāntē* bizik || < sag. *izin-* auf etwas hoffen, sich auf jemand verlassen, vertrauen (RADL. I. 1541.) | čag. *یشانماق* (*išan-mak*) glauben, zutrauen haben; 1550. | kaz. tat. *išan-* id. 1400.

6. vogÉ. *ḡarjāli* kiáltást dörög || < kaz. tat. *kauḡa* lárma | šor. *kjg*(*o*)- lárnm, ton | bar. *küklä-* wiederhallen, tönen (RADL. W. II. 1426.) | csuv. *ḡavga* тревога ZOL. 90. | pers. oszm. *غوغا* *gavga*, *kavka* tumult, streit, zank, lárnm (ZENK.).

7. vogT. *khajar* hamis | P. *khajérli* hamiskodik | AL. *khajér-mati* ravaszkodik | K. *khajér* ravasz | KL. *khajérel* hamisan | P. *khajérli* hamiskodik || < csuv. *ḡajar* злой сердитый (ZOL. 71.).

8. vogAL. *khairēn* drága || < tel. sag. koib. *kairan* lieb, vortrefflich, gütig (RADL. II : 22.).

9. vogT. *khalē* vāj | É. *ḡili* ás; *ḡilētāli* vāj; *ḡilḡati* ás; *ḡil-ḡatili* turkál | K. (*jalē*)-*kolekhti* aláássa magát; *jalē-kholekhtoqli* befuródik || < čag. *كولامك* (*käülä-*) herumstöbern, ausgraben, herumwühlen | kirg. *käülö-* untergraben (RADL. II. 1057.) | oszm. *كولامك* (*keölemek*) fouiller, creuser (ZENK. II. 734.).

10. vogÉ. *nāyḡ-ḡasārti* felborzal || < kaz. tat. *kaši-* vakarni (BÁL. 41.) || oszm. *كاشيماق* (*kaši-mak*) gratter, étriller (ZENK. II. 681.).

11. vogÉ. *ḡauresli* köszörül | ? T. (*il*)-*korepti* kiélesít || kirg. kaz. *kaira-* knirschen | kaz. tat. tel. sor. *kaira* schleifen, scharf machen, wetzen (RADL. II. 21.) | *كايراق* (*kairak*) pierre à aiguiser (ZENK. II. 687.).

12. vogK. *khqinti* megvesszőz || < kaz. tat. *kijna-* verni; *kijn* verés (BÁL.).

13. vogKL. *khámél* sírgödör | P. id. | T. *khámél* sír || < kaz. tat. *küm-* temetni (BÁL. 69.) || oszm. *كوميك* (*gömmek*) enterrer, ensevelir, enfouir | *كومه* (*güme, göme*) enterrement; fosse (ZENK. II. 778.) [MUSz. 110. szerint a vogul alakokkal összefügg osztj. *çom* ausgehöhlter baumstamm | finn *komo* cavus, concavus | magy. *homorú* id.].

14. vogÉ. *çāslēz* horognyíl || < *كزلک* (*kizlik, kezlek*) *كيزلك* (*gizlik*) petit couteau, canif (РЕАН. the curved edge of a sabre), (ZENK. II. 748.); a perzsából.

15. vogP. T. *khāti* szakít | AL. *khāti* id. *pil-çatti* szétszakít | AL. *khatlenti* tépáz || < csuv. *kat-* отломить, *katkala-* мелко крошить (ZOL. 33.).

16. vogT. (*kät-*)*jqolēz* kendő || < kaz. tat. *jaulik* mindenféle kendő (BÁL. 73.).

17. vogÉ. *karkām* ügyes | KL. (*oqlēz*)-*kärkem* ölbeli magzatkám, (*šüšiy*)-*kärkem* csesemő magzatkám || < kaz. tat. *kürkäm* szép (BÁL. 70.) || csag. *كورك* (*körük*) die schönheit (RADL. II. 1253.) *körkäm* schön, reizend | bar. kir. *körkäm* id. (RADL. II. 1260.).

18. vogÉ. *kärwilti* vigyáz, örködik || < kaz. tat. *kara-* néz; *karquilla-* öríz (BÁL.).

19. vogÉ. *kāsti* idéz || < kaz. tat) *kisät-* meghagyni, ráparancsolni (BÁL. 56.).

20. vogT. (*il*)-*khuratē* leborotvál | É. *çot-çūrēti* lenyír | P. *khurēti* id. || < kaz. tat. *kir-* letörni, levakarni, beretválni, esztergályozni | *kirik-* megnyírni (BÁL. 55.) || oszm. *قيرمق* (*kirkmak*) tondre, retrancher | *قيرمق* (*kirmak*) rompre, briser, casser (ZENK.).

21. vogÉ. *kisti* hajlít || < kaz. tat. *kijša-* hajol (BÁL. 51.).

22. vogP. *köyerāli* görbed || < kaz. tat. *käkerāj-* id. (BÁL. 49.) | *kijir* ferde (ibid. 51.).

23. vogK. *körsēnli* búsul || ? < kaz. tat. *kajjir-* szomorkodni (BÁL. 40.).

24. vogAL. *laç-külterti* kerít || < kaz. tat. *kirtälä-* bekeríteni (BÁL. 58.).

25. vogK. *kuorey* könyv || < arab. tat. *körän* kórán (MUNK.).

26. vogT. *majram* festtag || < volg. tat. *bajram* id. | ar. perzsa *بیرام* (*bairām*) fète, jour de fète (ZENK. I. 233.) (MUNK.).

27. vogÉ. K. *mol* jószág, árú; *molēz çum* vagyonos ember || < kaz. tat. *mal* kincs, vagyon, jószág || < ar. *مال* (*māl*) propriété, possessions, bien, fortune, argent (ZENK. II. 801.).

28. vogK. *mōsēr*friedhof || < kirg. *mazar*, grab, friedhof || < ar. *mezār* id. (MUNK.)

29. vogT. *úamértk* tojás || < kojb. *numertka*, *numerka* id. || oszm. *يومورتغه* (*jumurtga*) œuf (ZENK. II. 977.) | oszm. *يومرطه* (*jumurta*); *يومردده* (*jumurda*) œuf (ZENK. II. 976, 969.) || kirg. *žumurtka* id. | alt. *žimirtka* id. || esuv. *šimarda* яшю (ZOL. 67.) | jak. *šimít* id.
30. vogÉ. *pāntmi* simává lesz; *pānti'* toti laposra hord | P. *pat* lapos | T. *pāt* id. || < *بط* (*pat*) flach (ZENKER I : 200.).
31. vogKL. *pěksā* mokus || < esuv. *vaksā* id. (NyK. 21 : 43.).
32. vog. *peselam*, *pečilam* castiren АНЛQV. 41. || < kaz. tat. *peč*-herélni (BÁL. 148.).
33. vogT. *pēr* rügy || < kaz. tat. *börö* rügy, faszem, bimbó (BÁL. 164.).
34. vogKL. *pat* vadrécze | K. P. *pāt* id. || ? < pers. *بت* (*bat*) ar. *بط* canard; ente (ZENK. I. 175, II. 200c.) || ? szamO. *požogo* | N. *pótayo* | K. *pótoyo* | Tsh. *puótayo* (CASTR. 15.).
35. vogÉ. (*sim*)-*por* szív || < kaz. tat. *bawēr*, *baur* máj (MUNK.).
36. vogÉ. *porzėj*: *tūjt-p.-šaxl* hófergeteges felhő | *pār*k, *poarka* sneeesturm, sneeegestöber (A.) || osztjD. *purkē* füst *purkēwat* fergeteges szél (NyK. 26 : 54.) || < kaz. tat. *börköl* sűrű fehér füst (BÁL. 164.) || ? finn *purku* (g. *purun*) stark nederbörd, yrväder (LÖNNR. 281.).
37. vogP. (*salt*)-*pqrmaq* abroncsféle körfonat (Ethn. IV. 306.) || < kaz. tat. *borma* facsarék, görbeség (BÁL. 163.).
38. vogÉ. *pašli* elkópik || < esuv. *pus*-испаргить, подребить (ZOL. 58.) || kaz. tat. *bozil*-, *bozol*- eltörni, elszakadni, megromlani (BÁL. 162.).
39. vogK. *posēm* sarok, vég, kormány || ? < kaz. tat. *počmak* winkel, ende (BÁL.).
40. vogÉ. *pošēti* nyom | AL. *pōsti* legyöz | ? É. *pesi* elhajt | T. *pāsē* id. | AL. *pošēnti* id. || < kaz. tat. *bas*-nyomni, lépni, tapodni, megtámadni elárasztani || esuv. *pos*-ступать, давить, попирать, гнесть (ZOL. 51.).
41. vogÉ. *pūrēn* fatuskó || < kaz. tat. *bükän* tuskó, töke (BÁL. 167.).
42. vogÉ. *pūri* ételáldozat; *pūrli* áldoz; *pūrlaxti* vendégeskedik; *pūrliti* megvendégel || < teleng. tat. *pura* áldozati állat (MUNK.).
43. vogÉ. *sałyi* | K. *sälvi* | AL. *sälli* köp | É. *salēmi*, *salīmi* || esuv. *sülegä*-köp (NyK. 21 : 7.) < kaz. tat. *seläräj* nyál, nyálás (BÁL. 135.).
44. vogÉ. *sārri*, *sörri* sivitgat || ? < kel. tör. *چار* (*šar*) cri, appel (ZENK. I. 339.).
45. vogAL. *sarñia* bőr || < kaz. tat. *soran* csávába való bőr (BÁL. 140.).

46. vogÉ. *sarti* | K. *sárti* | T. *sarlaté* dörgöl, mázol || < kaz. tat. *sört-* kenni, dörgölni, zsúrolni (BÁL. 141.).

47. vogÉ. *sāti* bűvöl | T. *sāti* | K. *sātri* id.; *sātil*, *sātmil* igézet, igéző ige || < perzsa *جادو* (*jadu*), *جادو* (*žāzu*) sorcière (ZENK. I. 339.) (l. a török alakokat Kel. Szemle I. 157.).

48. vogAL. *šēli* tud, ért | T. *šili* id., bír || < kaz. tat. *šāl* erő, tehetség.

49. vogT. *šerāy* gyér, ritka || < kaz. tat. *sejrāk* gyér, gyéren (BÁL. 135.) || kel. tör. *سیرک* (*sejrek*) peu épais, peu serré, rare, claire, rarement, peu fréquent (ZENK. II. 531.).

50. vogB. *šorām* avas | KL. *šarem* id. || < kaz. tat. *čer-* rothadni (BÁL.).

51. vogT. *čorkhomlē* csepeg | É. *šurri* csorog | AL. *šurri* id. || < kaz. tat. *sark-* elfolyni, elszivárogni.

52. vogK. *šōki* szid || < kaz. tat. *šūk-* szidni (BÁL. 143.).

53. vogK. *šūzi* csihol || < kaz. tat. *čak-* tüzet üt (BÁL.).

54. vogT. (*il*)-*sūrēntēzti* megbotlik || < kaz. tat. *šürten-* megbotlani (BÁL. 144.).

55. vogÉ. *taḡā-m* barátom || osztjD. *lāḡēs* | É. *loḡos*, *luḡēs* freund || mordM. *tuga-n* jüngerer bruder, *tuga*, *duga* freund, kamerad | mdE. *duga* (anredeform *dugaj*) jüngerer bruder; zärtliche anrede an einen jüngereren mann || < kaz. tat. *tūḡan* testvér, rokon (< *tū-* születni) || čag. *toḡan* bruder (V.) || esuv. *tuvan* родственникъ (Z.) || *توغان* (*togan*) ne en même temps; des mêmes parents; jumeau (ZENK. 323.).

56. vogÉ. *laḡāpi* akad, eléakad; *taḡāti* fölakaszt | *taḡēp* akadály || < kaz. tat. *tak-* felfűzni, aggatni; *taḡan* akasztófa (BÁL. 104.).

57. vogÉ. *tāji* illik | *tājpi*, *tājpēy* illő, alkalmas || < kaz. tat. *tej-* érinteni; *teješ-* illik (BÁL. 111.).

58. vogÉ. *tāri* fenyő | K. *tāri* | T. *tāru* fenyőcsemete || ? esuv. *tirāk* оскорь, топаль || alt. *terek* || jak. *tit*, *tirāy* nyárfa, fehér nyárfa (ZOL. 82.).

59. vogAL. *tēlti* fizet | P. *tēlāti* id. | K. *tēltāzti* id. | T. *tulāti* id. | *tulēt* olcsón P. || < kaz. tat. *tülā-* fizetni (BÁL. 127.) || kel. t. *تولامک* (*tülemek*) changer, échanger, compenser, rétribuer, payer, changer les plumes (ZENK. I. 326.).

60. vogKL. *toḡēri* gyűr, nyomkod || ? < esuv. *tavr-*, *tavir-* ворочать, обратитъ (ZOL. 78.).

61. vogKL. *türeḡ* egyenesen || < kaz. tat. *turuk*, *turiuk* egyenesen, rögtön (BÁL. 126.).

62. vogT. *urti* rész | É. *ūrtsi* oszt, *urtēp* osztályrész || < tob. tat. *urtaš-* theilnehmer sein | kaz. tat. *tob. urta-la* in die hälftē theilen, in die mitte stellen, *urta* die mitte (RADL. 1671. I.).

GOMBOCZ ZOLTÁN.

A Magyar Tudományos Akadémia kiadásában megjelenő

FOLYÓIRATOK:

Akadémiai Értesítő. A M. Tud. Akadémia megbízásából szerkeszti *Szily Kálmán* főtítkár. Tizenkettedik kötet. 1901. évfolyam.

A M. Tud. Akadémia üléséről a tárgyalásokat jegyzőkönyvi alakban, az üléseken fölolvastott emlékbeszédeket, jelentéseket, bírálatokat, valamint az értekezések kivonatait (ha ugyan a kivonatozásra alkalmasak) külön cikkek során közli. Jsmerteti az osztályértekezletek és állandó bizottságok tárgyalásait, kizselyelvén belőlük azokat, a melyek szélesebb köröket is érdekelhetnek. Az Akadémia kiadásában vagy az ő támogatásával megjelent munkák- és folyóiratokról tárgyas ismertetések közöl vagy az illető szerzők és szerkesztők, vagy más megbízható szakférfiak tollából. Megjelenik minden hó 15-én. Évi előfizetési ára 6 kor. Az «Akadémiai Értesítő»-t díjtalanul és bérmentve kapják: az Akadémia minden rendű beltagjai, alapítványtevői s a Könyvkiadó Vállalat pártoló tagjai. Az I—XI. kötet még néhány példányban rendelkezésre áll. Egy-egy kötet ára 6 kor.; a Könyvkiadó Vállalat új aláíróinak 4 kor. 50 fill.

Archaeologiai Értesítő. Új folyam. XXI. köt. A M. Tud. Akadémia arch. bizottságának és az orsz. régészeti s embertani társulatnak közlönye. Szerkeszti *Hampel József*.

Czélja a hazai és külföldi archaeologiai és műtörténelmi mozzanatokot a közönséggel megismertetni, és kisebb archaeologiai s műtörténelmi cikkeket közölni. Megjelenik évenként öt füzetben, mindenkor hat nagy ívnyi tartalommal és számos képpel, február, április, június, október és december hónapok 15-ik napján. Bolti ára 12 korona; egyes füzetek ára 2 kor. 40 fill.

Athenaeum. Philosophiai és államtudományi folyóirat. A M. Tud. Akadémia megbízásából szerkeszti dr. *Pauer Imre* osztály-titkár. Tizedik évfolyam.

Az «Athenaeum» a philosophia és államtudományok szakszerű művelését és tudományos irodalmi fejlesztését tűzi feladatául. Megjelen az Akadémia kiadásában évnegyedenként, évi 30—35 ívnyi tartalommal. Előfizetési ára 10 kor.

Irodalomtörténeti Közlemények. Tizenegyedik évfolyam. Szerkeszti *Szilády Áron*, a bizottság előadója.

E negyedévenként megjelenő folyóirat a M. Tud. Akadémia irodalomtörténeti bizottságának megbízásából bocsátatik közre s irodalomtörténeti tanulmányokat és adatokat közöl. Előfizetési ára egész évre 10 kor., egyes füzet ára 3 kor.

Mathematikai és Természettudományi Értesítő.

XIX. kötet. A M. Tud. Akadémia III. osztályának folyóirata. Szerkeszti *König Gyula* osztálytitkár.

A «Mathematikai és Természettudományi Értesítő» a M. Tud. Akadémia III. osztályának folyóirata, melyben az ülésein részletesen bemutatott vagy csak röviden bejelentett tudományos munkálatokat teszi közzé, feltéve, hogy a követelményeknek megfelelnek. Az Értesítőben csak oly közlemények foglalhatnak helyet, melyek az illető szaktudomány művelésében az elért eredmények vagy a használt módszerek tekintetében haladást jeleznek és irodalmi szempontból is kellő gonddal készültek. Terjedelem tekintetében az Akadémia rövid és szabatos fogalmazást kíván, melyben a dolgozat tudományos tartalmának megértésére szükséges részletek kellően kidomborodnak. Az Értesítő évi öt füzetben jelenik meg; a füzetek megjelenési határideje február, április, június, október és december hónapoknak mindenkor utolsó napja. Előfizetési ára egy-egy kötetnek 10 kor.

Nyelvtudományi Közlemények. Harminczegyedik kötet.

A Magyar Tudományos Akadémia nyelvtudományi bizottságának megbízásából szerkeszti *Szinyei József*.

A tágabb értelemben vett magyar nyelvtudományt öleli fel, melynek feladatai a magyarral hason alkotású altjai nyelveket behatóan tanulmányozni s tudományosan feldolgozni, kiváló tekintettel arra, hogy a magyar nyelv tényei-
nek földerítésére vagyis tudományos megfejtésére szolgáljanak. Más, bár nem hason alkotású nyelveknek, a melyek a magyarral történelmileg érintkeztek, reá gyakorolt hatását feltüntetni. Megjelenik negyedévenként, még pedig márczius, június, szeptember és december elsején. Az egész évfolyam legalább harmincz ívből áll s előfizetési ára 6 kor.

Történelmi Tár. Évnegyedes folyóirat. Új folyam. 1901. II.

Kiadja a M. Tud. Akadémia történelmi bizottságának hozzájárulásával a Magyar Történelmi Társulat. Szerkeszti dr. *Komáromy András*.

A folyóirat ez új folyamára a M. Tud. Akadémia történettudományi bizottságának nemcsak anyagi, hanem jelentékeny szellemi támogatásával is jelenik meg, a mennyiben a bizottság sok nevezetes hazai s a legnevezetesebb külföldi levéltárakból évtizedek óta gyűjtött és másolt magyar vonatkozású forrásanyagát a *Történelmi Tár* rendelkezésére bocsátotta, s ezzel valódi kincsesházat nyitott meg a történetkutatók előtt, melynek kincsei eddig jóformán használatlanul heverték a bizottság kéziratárában.

Egy-egy füzet bolti ára 2 kor., az egész évfolyamé 8 kor.

Megrendelhetők

a M. Tud. Akadémia könyvkiadó-hivatalában

Budapesten, V. kerület, Akadémia-utca 2. szám.

NYELVTUDOMÁNYI
KÖZLEMÉNYEK

A

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

NYELVTUDOMÁNYI BIZOTTSAGÁNAK MEGBIZASABÓL

SZERKESZTI

SZINNYEI JÓZSEF.

Ára 1 kor. 50 fill.

BUDAPEST.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA.

1901.

TARTALOM.

	Lap
HORGER ANTAL. A halmágyi nyelvjárás-sziget	365
PATKANOV SZERAFIM. Irtisi-osztják szójegyzék. (V.)... ..	424

Ismertetések és bírálatok.

<i>Loewe R.</i> Die ethnische und sprachliche Gliederung der Germanen. —	
<i>Bremer O.</i> Ethnographie der germanischen Stämme. — <i>Much R.</i>	
Deutsche Stammeskunde. — <i>Ism. PETZ GEDEON</i>	463

Kisebb közlések.

SZINNYEI JÓZSEF. A -z gyakorító képző	468
— — Az -ít képző történetéhez	470
Irodalom	462

Folyóiratunk negyedévenként jelenik meg, még pedig márczius, június, szeptember és deczember elsején. Az egész évfolyam legalább harmincz ívből áll s ára 6 korona. Az előfizetés a Magyar Tudományos Akadémia könyvkiadó-hivatalához czímezendő.

Kérelem: Kérjük a nyelvészeti munkák s különösen program-értekezések szerzőit, szíveskedjenek ismertetés végett munkájuknak egy-egy példányát beküldeni a szerkesztőnek: Budapest, VIII., József-körút 17.

A halmágyi nyelvjárás-sziget.

Hosszabb ideje foglalkozom a hétfalusi csángó nyelvjárás tanulmányozásával, s a reávonatkozó irodalom átvizsgálása közben többször úgy tetszett, mintha egyes nyelvjárásai sajátságok közösen elválasztanák a székelységtől Hétfalut és Halmágyot. Leginkább meglepett az, hogy STEUER JÁNOS *A székely hangrendszer* című cikkéhez csatolt térképén (Nyr. 22 : 256) Halmágyot, Hosszúfalut és Gyímest, mint összetartozó nyelvjárás-szigeteket, egyformán zöld színnel jelöli. Már akkor elhatároztam magamban, hogy Hétfalura vonatkozó tanulmányaim befejezése után okvetetlenül felkeresem még Halmágyot is, mert sejtettem, hogy nyelve érdemes lesz részletesebb tanulmányozásra, és tudtam, hogy eddig jóformán semmit sem tudunk róla. Az a kevés, mit KRIZA JÁNOS a *Vadrózsákban* (560. l.) Halmágy nyelvéről mond, nagyon zavaró s a mi megbízhatót STEUER JÁNOS a halmágyi kettőshangzokról több helyen is közöl, az még éppen nem mondható soknak.

A múlt év tavaszán ROZSONDAI ISTVÁN halmágyi ág. ev. segédlelkész úr a *Magyar Nyelv Szótárának* új kiadása számára az Akadémiának száznál több halmágyi tájszót küldött be, a melyeknek nagy része nem volt megtalálható a *Czímsszójegyzékben*. Az eddig ismeretlenek között több merőben új, meglepően érdekes is találkozott s ez a körülmény arra indította az Akadémia Szótári Bizottságát, hogy felhívja figyelmemet Halmágyra és nyelvének behatóbb vizsgálatára. Ennek a felszólításnak természetesen lelkes örömmel engedelmeskedtem és az elmúlt év júliusában tíz napot, majd novemberében négy napot Halmágyon töltöttem, minden időmet a néppel való érintkezésre s a hallott nyelvjárásai sajátságoknak lehetőleg pontos feljegyzésére fordítva. S mert ebben a nyelvjárásban

nemcsak sok érdekeset, hanem sok újat is találtam, azért, az ismeretesebb Hétfalut későbbre halasztva, legelőbb halmágyi tapasztalataimmal akarok beszámolni.

Halmágy Nagyküküllőmegye déli szélén, közel Fogarashoz, az Olt völgyében fekszik. A Helységnévtár szerint 1097 magyar és oláh lakosa van. A túlnyomó többség a magyar; az oláhok jóval kevesebben vannak és, minthogy a falunak csak szélein laknak, bizonyára újabb időkben telepedtek be a faluba. Szászok ma nem laknak Halmágyon, de ha végig tekintünk a templom udvarán összegyűlt férfiakon, akkor közöttük nem egy határozottan szász arcot és termetet fogunk észrevenni. S ebből nagy valószínűséggel arra lehet következtetni, hogy a községnek régebben, ha talán nem is sok, de némi szász lakossága is lehetett, a mely idők folyamán beolvadt a magyarságba, a mint pl. viszont a szomszédos Ugra és Szász-Tyukos magyar kisebbsége az utóbbi 50 esztendő alatt elszázosodott. Erre mutat talán a férfiak felső kabátjának szabása, a leányok ünnepi fejdíszes a házépítés módja is. A szász (és oláh) hatás nyoma kimutatható természetesen a nyelvben is. Lutheranus vallása miatt egyházi tekintetben még ma is az erdélyi szász egyházkerülethez tartozik a halmágyi magyarság.

Ezt az idegen hatást természetesnek is fogjuk találni, ha meggondoljuk, hogy Halmágy mindenfelől szász és oláh községekkel van körülvéve és jókora távolságra esik a székely nyelvterülettől. A brassói és a köhalmi vásárokon kívül alig-alig érintkezik a többi székelységgel. A közelben csak egyetlenegy magyar falu van, Kóbor, de oda is jó három óra az út kocsin. Hogy hogyan keletkezett ez a magyar község, olyan távol a székely területtől, magyar szomszédok nélkül, arra nézve, mint magam is meggyőződtem róla, az az érdekes monda járja a nép között, hogy a székelyek küldték őket ide, réges-régen, még mikor a szászok beköltöztek, hogy lessék meg, mit akarnak itt a szászok és mihez fognak. Hogy csakugyan a község keletkezése módjának halavány emléke-e ez, vagy csak az egyedülvalóság érzete költette velük ennek az egyedülvalóságnak magyarázatára? — ki tudná ma már eldönteni!

Annyi bizonyos, hogy Halmágy valamikor a székelységből telepedett ki. Nyelve ugyanis, a mint azt már ottlétem első napjaiban könnyen észrevehettem, alapjában véve megegyezik a székely nyelvjárásokkal. De éppen elzárt földrajzi helyzete, a többi

székelységgel való gyakori érintkezés nehézsége, majdnem lehetetlensége, hozta magával azt is, hogy Halmágy nyelve sok tekintetben elmaradt a székely nyelvjárások természetes fejlődésétől, sok tekintetben pedig másképpen fejlődött, s így a halmágyiak nyelve és a székelyek nyelve között ma nem egy lényeges különbség is észlelhető.

Mi a közös, több százados elszigeteltség után is, a halmágyi nyelvjárás és a székely nyelvjárások között? Melyik székely nyelvjárással egyezik meg Halmágy nyelve leginkább? A halmágyi nyelvjárásnak mely sajátosságai ismeretlenek a székelységből?

Ime, olyan kérdések, melyek szinte önkéntelenül támadnak az emberben és kínálva kínálkoznak az összehasonlítás alapján való megoldásra. Elhatároztam tehát, hogy minden egyes nyelvjárasi sajátosságot összevetve többi nyelvjárásainkkal, első sorban pedig a székely nyelvjárásokkal, összehasonlító nyelvjárástanulmány alakjában fogom ismertetni a halmágyi nyelvjárást. Ha ez a vállalkozásom nem sikerült annyira, a mennyire kívánatos volna, tudásom korlátoltságán és a kísérlet újszerűségén kívül legyen szabad mentességemül felhoznom még azt is, hogy munka közben többször sajnosan éreztem az egyes kisebb székely nyelvjárásokat részletesen feldolgozó tanulmányoknak hiányát. Ilyen speciális dolgozatokra bizony nagy szükségünk volna.

Hogy az általános nyelvjárasi sajátságokon kívül a halmágyi nyelvjárás tájszókészletének is ilyen tetemes részét, szinte-szinte teljes egészét, összehasonlítás tárgyává tehettem, azt nagy részben ROZSONDAI ISTVÁN segédlelkész úrnak köszönhetem, a ki halmágyi tartózkodásom idején nemcsak szíves vendégbarátsággal fogadott, hanem anyanyelve tájszavainak bámulatosan gazdag ismeretével folyton gyarapította tájszógyűjteményemet, sőt még később is fáradhatatlanul válaszolt levélbeli kérdezősködéseimre. Annyira lekötelezett szíves segítségével, hogy hálámat e helyen is ki kell fejeznem. Egyéb tájszóközlésekkel segítségemre volt még KROCSÁN IRMA kisasszony, CSOMOR ISTVÁN ág. ev. lelkész úr és BOLDIZSÁR JÁNOS úr, halmágyi kereskedő. Fogadják ők is őszinte köszönetemet.

I. A hangok képzése.

A rövid magánhangzók sorából a felső nyelvvállásúak, az *u*, *i* és *ü*, tökéletesen megegyeznek a köznyelv megfelelő hangjaival, képzésük módját tehát teljesen fölösleges részletezve leírni. Éppen így megegyeznek a középső nyelvvállás *o*, *ö* és *ő* hangjai is a köznyelvéivel. Csak az *o*-ra és *ö*-re nézve lehetne a teljesség kedvéért megjegyezni, hogy bár STEUER JÁNOS szerint (*A székely nyelv hangjai* 8. l.) a székelységben zártabb ejtésűek, az *u*, *ü* felé közeledők, Halmágyon sohasem tapasztaltam ilyen zártabb ejtésüket. Ugy látszik, a tulajdonképpeni székelységben sem lehet ez a sajátosság valami általános, mert későbbi székely hangtani dolgozataiban (Nyr. 22. k.) maga STEUER sem említi többé e zártabb ejtést. Az alsó nyelvvállásúak közül is ugyanolyanok, mint a köznyelvek, az *a* és az *e*. Nincsenek meg a köznyelvben a halmágyi nyelvjárásnak *í* és *ę* hangjai, de mindkettőt megtaláljuk, más nyelvjárásokat most nem tekintve, a legtöbb székely nyelvjárásban is. Képzésük módja is olyan mint a többi székelységben. Az *í* az *á*-nak széles ejtésű rövid párja, az *ę* pedig kissé zártabb ajakkal van képezve mint a köznyelvi *a*, de a nyelvvállás változatlan; tehát éppen úgy, a mint STEUER már régebben leírta (SzNyH. 4. l. és Hunfalvy-Album 32. l.).

Utolsónak hagytam a rövid magánhangzók sorában a Halmágyon is elég gyakran hallható székely *é* hangot, mert ennek természetét nézetem szerint nem nincsen eléggé tisztázva. Először MUNKÁCSI BERNÁT határozta meg a moldvai csángó nyelvjárási leírásában. Szerinte «a nyílt *e*-nek oly mélyhangú articulációjából alakul, hogy csaknem a nyílt *a*-t közelíti meg, vagy fordítva ennek oly magashangú kiejtéséből, hogy csaknem nyílt *e*-t hallunk» (Nyr. 9: 447). Ugy látszik, ezen magyarázat alapján mondja ezt a hangot BALASSA (Phon. el. 47. l.) *s ő* utána mások is vegyes hangnak.

Hétfaluban alig-alig hallható (a székely nyelvjárások közül eddig csak ezt ismerem saját tapasztalatomból), de nagyon jól ismerem ezt a hangot a brassói örmény családok nyelvéből. Vegyes hangnak mondható annyiban, hogy a nyelv vízszintes mozgását tekintve csakugyan az elülső és hátulsó hangok között, tehát a szájüreg közepén képeztetik, csak hogy nem az alsó nyelvvállás során, (a hová pl. BALASSA táblája is helyezi, M. Nyelvj. 103. l.), hanem ennél is mélyebben, úgy hogy képzésénél a szájüreg a legnagyobb tágasságot éri el; és azért legalább is *ę*-vel jelölendő. Minthogy pedig ajakműködés nélkül képződik, akusztikailag természetesen az *á*-hoz és az *e*-hez áll legközelebb. A brassói örmények és a halmágyiak beszédében határozottan ilyen módon keletkezik ez a hang; azt hiszem, a székely *é* is csak ilyen természetű lesz.

A hosszú magánhangzók közül a felső nyelvvállásúak,

az *ú, í, ü*, ismét teljesen megegyeznek a köznyelveikkel, tehát szűk ejtésűek. A középső nyelvállásúak között is csak az *é* széles ejtésű. Széles ejtésű *ó, ö* hangot (*á, ă*) legfeszültebb ~~egyes~~ ~~helyeken~~ sem észlelhettem soha; pedig hogy ezek a székelységben megvannak, azt elegendő bizonyítja STEUER beható tárgyalása a Nyr. 22. kötetében. Egy másik negatív halmágyi (és hétfalusi) megfigyelésem az, hogy a magasabb nyelvállású és a köznyelvinél valamivel zártabb *é* sem hallható,* a melyet a többi székely nyelvjárásokban STEUER után már BALASSA is megfigyelt (M. Nyelvj. 98. l.).

Elég számos hosszú hangot fejlesztett ez a nyelvjárás az alsó nyelvállás során. Ezek a következők: *á, ă, á, á, á, é, é, é*. Képzésük módját elegendő magyarázza fonétikus jelük és külföldben is már mind ismertette voltak a székelységből (Nyr. 22 : 298). Külön csak az *á*-nak halmágyi használatát szeretném kiemelni, mert eddig csak STEUER állította (Hunf.-Album 34. l.), hogy a keleti székelységben is előfordul. Rajta kívül tudtommal még senki sem említette erről a vidékről. A STEUER adta meghatározást, hogy nyelvállásra nézve nem különbözik a köznyelvi hosszú *á*-tól, hanem csak abban, hogy ajakműködéssel van képezve, azaz átmenetet képez az illabiális *á* és a labiális *á* között, ezt a meghatározást Halmágyra nézve magam is megerősíthetem.

Pontos szerepük van a halmágyi magánhangzók rendszerében a k e t t ő s h a n g z ó k n a k. Ezeket KRÍZA János említette legelőbb a *Vadrózsákban*: «Először is fölöttő a halmágyi nép beszédében, mi néhol a Rika körül lakóknál is tapasztalható, a kettőshang előfordulása . . . a fenn irt tájakon az igazi kettőshang ejtése hallható, pl. a hosszú *ó* helyett *oa* vagy *oe* v. *ou* hangzik a szájnak egy nyitásával s ejtésével, mint *tóe* = *tó*; *sóe* = *só* (sógor v. a régi sü); *góab*: *gób* = *góg*; *csomóe*: *csomó* = turós puiszka. *Voutál-e* az *Oatnál?* = *vótál-e* az *Ótnál?* *fóat* = *fót*» (560—561. l.).

KRÍZÁNAK ez a feljegyzése egészen téves ugyan, (maga mondja, hogy csak egy helyben lakó ismerőse után közli), de bizonyára ennek köszönhető, hogy STEUER JÁNOS ROZSONDAI ISTVÁN úr segítségével a székely nyelv hangjai között a halmágyi kettőshangzók ügyét is nagyjában tisztázta már (SzNyH. 14—18. l. és Nyr. 22 : 124). De azért pótolnivalóm nekem is maradt.

Először is téves, a mit STEUER ROZSONDAI úr levélbeli értesítése alapján a halmágyi kettőshangzóról egész általánosságban állít: «Ezen kettős magánhangzók a kimondásnál úgy összeolvadva hangzanak, vagy összevonva, hogy csakis nagy megfigyelés folytán

*) De megvan ez a hang, még pedig szintén *é, helyén a közeli Kóboron.

lehet némileg megkülönböztetni.» STEUER bizonyára csak azért írhatta ezt, mert nem volt alkalma a halmágyi kettőshangzókat saját fülével megfigyelni. Annyira nem nehéz ezeket megfigyelni, hogy, a mint látni fogjuk, némelyikükről még az sem egészen bizonyos, hogy kettőshangzóknak tarthatók-e még, vagy már különálló magánhangzók. De lássuk őket sorban.

Az ismeretes *i*-s kettőshangzókon kívül, (a melyeket *j*-vel írunk) kettős hangzót ejtenek Halmágyon köznyelvi *é*, *ó* és *ő* helyett. Az *é* helyett való kettőshangzó az *ia* (*é*). Képzésénél a nyelv kivétel nélkül mindig a kapcsoló hangból indul ki, tehát ez a kettőshangzó mindig emelkedő természetű. De már az *ó*, *ő* helyett való kettőshangzónál sem a kapcsoló hang, sem az emelkedő természet nem állandó. Legtisztábban észlelhető alakja: *uo*, *üö*. Ebben az esetben a kettőshangzónak mindkét része teljes értékű rövid hang, s egyik sem tekinthető pusztán kapcsolónak. A nyelv tehát nemcsak érinti futólagosan az *u*, *ü* vagy *o*, *ö* képzése helyét, hanem annyi ideig időzik ott, mint egy rendes rövid magánhangzó képzésénél. A hangsúly a kettőshangzónak mindig első felén van, de azért, ha fülem nem csal, mégis csak egy szótagot alkotnak s talán joggal nevezhetők kettőshangzóknak. — Az *ó*, *ő*-ből fejlődött kettőshangzó második alakja az *uó*, *üö* (*uó*, *üö*). Itt az elül álló zártabb és rövidebb hang csak kapcsoló, a második pedig a teljes és mindig hosszú hangzó, tehát ez is emelkedő, mint az *ie* (*é*).

Legfeltünőbb ennek a kettőshangzónak harmadik alakja, melyet BALASSA JÓZSEF szíves útbaigazítása alapján *uo*, *üö* jeggyel fogok jelölni. Minthogy ezt tudtommal még egyetlen egy nyelvjárásunkban sem észlelték eddig, azért képzése módját részletesebben is le kell írnom.

Az *uo*, *üö* első fele mindig teljes rövid hang (*u*, *ü*), a hangsúly is mindig ezen a részen van. A mélyhangú kettőshangzó második része, az *o*, rendszeren szintén teljes rövid hang, egyszerű-mászor azonban kapcsoló hangként való használatát is észleltem (*uo*). De ez, úgy látszik, csak kivételes használat volt. Az előbb leírt kettős hangzók példájára az *u* után itt is *o* hangot várnánk, csakhogy a nyelv az *u*-ről ez esetben nem ereszkedik le a neki megfelelő nyiltabb hangnak, az *o*-nak képzése helyére, hanem ugyanezen a soron (a középső nyelvállás során) kissé előbbre halad, a szájüreg közepe felé. Az *o* és *o* között első sorban tehát az a különbség, hogy az *o*, a mint a nyilhegy iránya mutatja, kissé előrébb képződik, mint az *o*. De ezenkívül az ajakműködés tekintetében is van egy kis különbség közöttük, mert az *o* kissé nyiltabb ajakzárással van képezve, mint az *o*. Az ajak működése éppen olyan fokú, mint az alsó nyelvállású *o*-nál. S ezt természetesen is találhatjuk, mert hiszen ismeretes, hogy a nyelv a hátulsó hangzók képzésénél a szájpadlástól távolódva mindig előbbre, a szájüreg közepe felé

moldvai csángók közt (22 : 127) és végül, a mit saját tapasztalatomból mondhatok, Hétfaluban. Ugyanezek a helyeken ejtik az *uo*, *üö*, *uó*, *üő* ("ó", "ő") kettőshangzókat is. Úgy látszik a halmágyi *uo*, *üö* kettőshangzók sem állanak egészen magukra. Kováts S. János a répczevidéki nyelvjárás leírásában (Nyr. 20 : 363) ilyen adatokat közöl: *sz^uq*, *j^uq*, *acs^uq* stb. Ez alighanem ugyanaz a kettőshangzó lesz, melyet én Halmágyról *uo* gyanánt állapítottam meg. BINDER JENŐ kartársam pedig azt állítja, hogy Sümeg környéken is ismeretes az *uo*. A *holdvilág* szót pl. szerinte éppen úgy ejtik *huodvilág*-nak, mint Halmágyon. Ha ez helyes, akkor ugyanott valószínűleg az *üö* sem lesz ismeretlen.

Ha most áttekintjük azokat az eseteket, a melyekben a halmágyi magánhangzók képzése eltér a köznyelveiktől, akkor egyik-másik jelből ítélve úgy tetszik, mintha Halmágy nyelve inkább a keleti székely nyelvjárásokhoz simulna, mintsem a nyugatiakhoz.

Minthogy a mássalhangzók képzésére vonatkozólag semmi megjegyezni valóm nincsen, áttérhetünk a hangok használatára módjának ismertetésére.

II. A hangok használata.

E czímen először is össze akarom foglalni azokat az alakszerinti tájszókat, a melyekben a halmágyi nyelvjárás nem azt a hangot használja, a melyet a köznyelv, másodszor pedig megakarom magyarázni, hogy milyen esetekben használja azokat a hangokat, a melyek a köznyelvben ismeretlenek. Az első esetben minden egyes adatot — a nélkül, hogy a rajta észlelhető alak eltérés okát kutatóm vagy magyaráznom, mert ez talán nem feladata egy összehasonlító nyelvjárás tanulmányának — gondosan összevettem a MTsz. adataival, mert érdekesnek és az összehasonlítás céljaira elkerülhetetlenül szükségesnek tartottam megjelölni azt, hogy mindegyik mekkora területen van elterjedve. Könnyebb áttekinthetőség céljából négy csoportba soroztam az idetartozó tájszókat és *a)* alatt közlöm azokat, a melyek a MTsz. tanúsága szerint csak a székely nyelvterületen ismeretesek (ideértve természetesen a csángóságot is); *b)* alatt azokat, a melyek a székelységen kívül másutt is előfordulnak; *c)* alatt azokat, a melyek a székelységből eddig ismeretlenek (itt, ha rövidesen lehetett, megjegyeztem azt is, hogy honnan ismeri őket a MTsz.); végül *d)* alatt azokat, a melyek a MTsz. -ban nincsenek meg.

1. A magánhangzók használata.

Itt is előbb a rövid magánhangzókat akarom tárgyalni. Meg kell azonban jegyezni, hogy nem választhattam el teljesen a rövid magánhangzók eltérő használatának eseteit a hosszúakétól, mert ugyanazon szónak ugyanazon magánhangzója a szerint, hogy a rákövetkező *r, l, j* szótagzáró helyzetben van-e, vagy sem, egyszer hosszú lehet, másszor meg nem. A köznyelvi *sarok* szó Halmágyon pl. *sorok*-nak hangzik, de birt. személyraggal már *sórkam, sórkad* stb. lesz belőle. Viszont pl. *fül* vagy *fül, fülbe*, de *fülöm*. Ezeket kénytelen voltam egybefoglalni, mert csak az együvé tartozó összes adatok tanúskodhatnak valamely hangváltás esetleges vagy jellemző voltáról.

Az *i* halmágyi használata általában megegyezik a köznyelvével és csak egyes hangváltozásokban mutat eltérést. Ezek az egyes eltérések a következők:

a) *bicski*, bicsak, bicska, *csics* csecs, *csicseriész* fogdosgat (nőszemélyt), *diriból* darabol, *híjzó* komp, *kicsid híjzó* csónak, *hingerűöldzik* hengeredik, *ingöm*, *ingemöt* engemet, *innap* ünnep, *iparkodik* iparkodik, *kukurigól* kukorékol, *pirányi* parányi, *sárig* sárga, *sárig-nádméz* sárgacukor, *sáriság* sárgaság, *vigyít* vegyít: — b) *gubics* gubaes, *igyenős* egyenes, *könyi* könnyű, *közi* közé, *lapis* lapos, *lájány* leány, *sikla* csukló, *tikmony* tojás, *vidör* veder. A lyuk *lik* alakjának elterjedéséből következtetve bizonyára *likas*, *likaszt* is nagyobb területen ismeretesek, nemcsak a Székelyföldön; — c) *hebehurgyi* hebehurgia [Szeged], *üdvesség* üdvösség [Palócz]; — d) *istenicse*, *teremtice* a köznyelvi istenuccse alakkal szemben bizonyára isten *igy* segéljen-ből. A MTsz. csak Csikból ismer hasonlót: *isten üccségén*. *Tapsil* tapsol, *zsinból* zsémbel. *Fül*, *fülön*, *fülbe* mellett *filem*, *filed*, *file*, *filire* stb. járja. Hogy *enyim* enyém helyett mennyire van elterjedve, azt a MTsz.-ből nem lehet megállapítani.

Az *ü* használatára vonatkozólag a következő eltérő alakokat jegyezhettem föl:

a) *bücsület* becület, *büllög* billeg-ballag, *csüpké* tövis, tüske, *csüpörködik* csipeszkedik, *kapaszzkodik*, *csüpü* csepü, *csürke* csirke, *füeny* fővény, *fütyög* fityeg, *küjel* kívül, *kürül* körül, *küs* kis, *küszürü* köszörü, *küzsded* kisdéd, *biélükken* betoppan, *nyüvestén* nőstény, *ülü* olyv; — b) *dühüs* dühös, *gyükiér* gyökér, *hetfü* hétfő, *hit* hit, *küpi* [MTsz. *köpi* 1.], *meddü* meddő, *mü*, *mü* mi, *rüdeg* rideg, *szüvem*, *szüved* stb., *terü* teher, *üdjö* idő, *üsmér* ismer; — d) *bügyörü* bögyörő, *büllent* billent, *bündü* bendő, *büs-álma* birsalma, *büzget* bizget, izgat, ingerel, *kühürül* kikiril, kukorékol, *sülbak* silbak, katonai őrszem.

Ha áttekintjük ezeket az adatokat, rögtön észreveszszük, hogy (egy-kettő kivételével) két csoportba sorozhatók. Az egyikben köz-

nyelvi *i*, a másikkban pedig köznyelvi *ö* (esetleg *ë*) helyén áll az *ü*. Ezekben az eltérésekben tehát már bizonyos törvényszerűség nyilatkozik: az ajakhangzó és a zártabb hang kedvelése. Az egyes adatok területi elterjedése azt mutatja, hogy ez a kettős hangváltozás székely sajáttság, mely Halmágyon még erősebben fejlődött, mint a többi székely nyelvjárásokban. — A halmágyi nyelvjárásnak még egy harmadik jellemző sajáttsága is kiolvasható ez elősorolt adatokból, hogy t. i. a köznyelv hosszú *ú*, *ü* véghangja helyett rendszeren rövidet ejt: *csüpi*, *küszürü* stb. és éppen így *ëccëri*, *keserü* stb.

u. a) *buc* talán összevethető a közny. czomb-bal, *buszu* bosszu, *csubban* csobban, *loccsan*, *csukór* csokor, *csukros székfü* teljes, bokros szirmú, *háburu* háború, *karuj* karvaly, *kukurigól* kukorékol, *maha* moha, *tułu* toll, *uruság* orvosság, *urusól* orvosol, *vakaru* vakaró, utolsó gyermek, *vakaru-tészta* vakarestészta; — b) *bugja* boglya, *ucusu* ocsú; — c) *bukór* bokor [Palócz], *bukriétg* bokréta, *burúl* borul [Vas, Göcsej, Hetés]; — d) *bugláros sziju* bogláros szij, *burus* borus, *dunga* donga [Dtúl *duga*], *hua* hová [Dtúl *huá*, Eger vid. *huva*], *pujuszka* puliszka, *purkulics* prikulics, *suase* sohasem, *tulupánt* tulipán, *vijusz* viasz.

Itt is, talán még inkább mint az *ü*-nél, első pillantásra fel-tűnik az egy fokkal zártabb hangra való jellemző törekvés s ebben is nemcsak megegyezik Halmágy a székelységgel, hanem meg is haladja. S itt is több példát találhatunk a szóvégi rövid *u* használatára.

Az *ë* halmágyi használatára nézve általánosságban azt a megjegyzést kell előrebocsátanom, hogy használati köre, minthogy Halmágy az *ö*-zó nyelvjárások sorába tartozik, a köznyelvhöz viszonyítva, tetemesen megfogyott. Az *ë* használatában való egyes eltérések a következők:

a) *bëcëg* biczeg, *cënëge* czínege, *cëpiük* cipő, *csëniál* csinál, *ëbred* ébred, *ës* is, *fëredik* fürdik, *fëredüö* fürdő, *hëzza* hozzá, *nëz* néz, *pëtyërëg* pityereg, *rëjta* rajta, *sëet* siet, *szërnü* szörnü; — b) *bëzget* bizget, *izgat*, *bizë* és *pizë* bizony, *ëjen* ilyen, *ëppeg* éppen, *ëránt* iránt, *egyjëbëránt*, *ërányába*, *ëstáp* istáp, *ëssze* össze, *fël* fel, *föl*, *gëlészta* giliszta, *mëg* meg, *mëzge* mézga, *përgël* pörköl, *pësil* pisil, *ëcsém* stb. öcsém; — c) *këléncs* kilines [Dtúl], *kontrëktus* kontraktus [Bihar m.]; — d) *le-bëggyeszt* lebiggyeszt, *hërcsëg* hörcsög, *hërég* hörög, *miëtyánk* miatyánk, *sërény* sörény, *zërget* zörget, *zsëndëj* zszindely.

Ezekből az adatokból először is azt olvashatjuk ki, hogy köznyelvi első szótagnbeli *i* helyén Halmágyon igen gyakran az egy fokkal nyíltabb *ë* áll. Ha ezt a megfigyelést összevetjük az *ü* használatából levont következtetéssel, azt látjuk, hogy köznyelvi *i*-nek Halmágyon gyakran ajakhangzós *ü* felel meg, gyakran pedig

nyiltabb *ë*. *Bizget* pl. egyaránt járatos *büzget* és *büzget* alakjában. Ez az *i*~*ë* megfelelés, úgy látszik, nincsen annyira elterjedve, mint az *i*-nek ajakhangzóvá változása. Határozottan nem állíthatom ugyan, de több jelből következtetve, ez is inkább csak keleti székely sajtáságnak látszik.

Égy-két csekélyebb fontosságú hangváltozást ezúttal melőzve, második sajtáságos vonásként az tűnik ki az előbbi adatokból, hogy (bár Halmágy nyelve, mint már említettük, *ö-ző* nyelvjárás) az *ë* az egytagú szavakban (pl. *még, fél, sër, szög, për*), valamint a szavak első tagjában (pl. *fédjél, csénget*) sohasem változik át *ö*-vé. Az *ë*-nek ilyen esetekben való megőrzése még azon szavakra is kiterjed, melyekben a köznyelv már rég ajakhangzóvá változtatta az *ë*-t. Így: *szérnyü, përgél, össze, écsém, hërcsög, hërég, zërgët, sëtét, sërény*.

Ezeknél is érdekesebb azonban az a megfigyelésem, hogy a halmágyi nyelvjárás még az első szótagon túl is megőrzi az *ë*-t (nem változtatja *ö*-re), ha a közvetlenül előtte álló szótagban is *ë* vagy *ê* van. Pl. *öccër, kërész, észëm, félöz, mënyën, lészën, përel, vërës, szërhez állunk, sërës hórduó, mëkpërëckëlöd, csëndészën, elëbb nem szabad ënnëték*. Ha az első szótagban *ë* vagy *ê* van ugyan, de a második szótagban másféle hang, akkor a további szótagokban már nem marad meg az *ë*, hanem átváltozik *ö*-re. Pl. *këgyelöm, fëllegös, lëlketök, mëkfërëttetök? mit vëttetök? szëmëjösön, szëgënyeköt, tészitök*.

Halmágyon kívül melyik *ö-ző* nyelvjárás ismeri még az *ë* megőrzésének ezt a módját? — KRIZÁNÁL (Vadr. 558.) Homoród vidékére vonatkozólag ezeket olvassuk: «A hol elsőbb szótagban éles vagy közép *ë* jön elő, ott a következő *ë* sem vált *ö* hangot, mint *észëm, vészëm, vërës, édes, fëlmënyök*.» Ez tehát lényegében ugyanaz a sajtáság, mint Halmágyon, csak hogy itt az első szótag *é* hangja nem őrzi meg a rákövetkező *ë*-t, tehát *édes, kënyös, fënyösödik* stb. És valószínű, hogy Homoród vidékén sem őrzi meg, mert STEUER (22 : 301) e vidék hangrendszeréről írván szintén csak az *ë, ê*-nek ilyen megőrző erejéről emlékezik meg.

Hogy ezen kívül más vidéken is észlelték-e ezt az érdekes hangtani tüneményt, arról nincsen tudomásom. Itt tehát Halmágy nyelvének olyan jellemző vonásával van dolgunk, a mely ezt a nyelvjárás-szigetet közelebből és szorosabban a homoródi vidéki nyelvjáráshoz csatolja.

Az egyes adatok, a melyekben Halmágyon a köznyelvi használattól eltérően *ö* hangot jegyezhettem, aránylag csekély számúak. Mindössze a következők:

a) *gölice* gerlicze, *röcsök* rücsök, gyürödés; — b) *böstörüő* bors-törő, *lőjtüő* lejtő, *sütökörészik* sütékérezik; — d) *högörött* hengerit, gurit, *höej* hüvely, *höejös fuszoja* zöld bab, *hüjök* hüvelyk, *ingöröl*

ingerel, rő rüh, röhös rühös; — *űöröz* őriz elterjedéséről a MTsz. nem ad számot. Azt hiszem, csak székely.

Valami különös jellemző sajátságok ezekből az adatokból talán nem tűnnek ki. De annál jellemzőbb Halmágyra nézve az *ö*-nek a köznyelvtől eltérő azon használata, melyet *ö*-zésnek szoktunk nevezni. Ezt már az *ë* használatának tárgyalásánál is meg kellett említenem, azért itt, körének pontos megállapításaképpen már csak annyit kell felhoznom, hogy: az *ö*-zés csak a szó első tagja utáni szótagokban érvényesül és ezekben is csak akkor, ha a közvetlenül előtte álló szótagban nincsen *ë*, vagy *ê*. Tehát: *kérom*, *de vészem*, *szeretöm*, *de biépérelém*, végül *tészitök*, *férítettök*.

A mint az *ë* használatának módja Halmágyot a homoródivéki nyelvjáráshoz csatolja, éppen úgy összetartozik a kettő az *ö*-zés tekintetében is.

o. a) *börzos* borzas, *cintorom* czinterem, *doszka* deszka, *förtáj* fertály, *gyórtya* gyertya, *gyórtánfa* gyertyánfa, *hob* hab, *iskotoja* skatulya, *jo juh*, *odvár* udvar, *orotás* irtás, *orotvány* irtovány, *poszománt* paszománt, *sohól*, *sohólt* sehol, *raggyog* ragyog, *sójt* sujt, *sörkantyu* sarkantyú, *sörkolat* sarkalat, *kenyérkaréj*, *szúnyodik* szunnyad; — b) *borozda* barázda, *joca* java, *kabola* kabala, *kancza*, *kalongya* kalangya, *moslica* musliczalégy, *oskola* iskola, *ponk* pók, *poroncsol* parancsol, *poronyuó* porhanyó, *rekottya* rekettye, *rogya* ragya, *sohogy* sehogy, *sohonnai* sehonnai, *sorok* sarok, *sórruó* sarló, *topló* tapló; — c) *boszont* bosszant [Palócz]; — d) *corokóltat* czurukoltat, *hátráltat* (lovat), *diktom* diktum, *verses* erkölcsi mondas, *láboskodik* lábaskodik, *ágaskodik*, *magos* magas, *ospotáj* ispotály, *pongoniét* panganét, *sohonnat* sehonnat, *sohova* sehova.

Az *o* hangnak a köznyelvtől eltérő illetén használatából ismét két hangmegfelelés lép feltűnőbben előtérbe: a *zárta* *b* *h* *a* *n* *g* (*a* > *o*) és az *a* *j* *a* *k* *h* *a* *n* *g* (*ë* > *o*) felé való törekvés. Minthogy ezzel a kettős irányattal már előbb is találkoztunk, valóban jellemzőnek mondhatjuk. De persze nem egyedül Halmágyra nézve, hanem, a mennyire az egyes adatoknak a MTsz. adataival való egybevetéséből következtetni lehet, az egész székelysége nézve is.

Egynéhány adat itt is ellenkező irányú (*u* > *o*) fejlődésre mutat ugyan, de az előbb említett két irányzat mellett tanúskodó adatok túlnyomó nagy számával szemben, ez semmiesetre sem mondható jellemző vonásnak.

e. Már STREUER említi (SzNyH. 6.), hogy a székelységben a *uem*, *ne*, *se*, *le* és *te* szavakban nyílt *e* hangzik. Ezt a megfigyelést Halmágyra nézve is megerősíthetem, valamint azt is, hogy a *sem*, *se* összetételeiben már *ë* van: *sëmmi*, *sëнки* (de viszont: *hanem*). A halmágyi *sohogy*, *sohól*, *sohonnat* is megelőző *ë*-re mutat. Egyéb eltérő esetek:

a) *deged* dagad, *csmiént* ismét, *füeny*, *keccör* kétszer, *mënyet*

menyét: — b) *elig* alig, *eőzik* éhezik, *esz* ész, *hetfü* hétfő, *hetüs* hetes, *mözge* mézga, *nehesség* neheztelés, *ösvény* ösvény, *tehen* tehen, *teenhus* tehénhús; c) *vereb* veréb [Gömör.]; — d) *ostornyel* ostornyel.

Az *e*-nek használatában tehát majdnem tökéletesen megegyezik Halmágy a székelységgel. Feltűnő ezekben az eltérésekben különösen a régi *ē helyén álló *e* és főleg azért, mert, mint még látni fogjuk, Halmágy ezt az eredetibb hangot szabályszerűen kétőshangzóvá fejlesztette.

A vegyeshangú *ē* Halmágyon meglehetősen el van terjedve. Az egyik gyakrabban használja, a másik ritkábban, de alig van ember, a kinek beszédében hallható ne volna. De azért mégsem mondható állandó használatú hangnak, mert egy és ugyanaz az ember, ugyanabban a szóban is egyszer ejti, egyszer nem.

Azok a szavak és szóalakok, melyekben többször is följegyezhettem az *ē* hangot, melyekben tehát némileg állandóbbnak látszik, a következők: *dē, ēl, ēz, hanēm, kēntēm, lē, e mēnyēm* monta, *nē, nēkēm, nēm, noēmberben, tē, tēmplom* és a riult idő ragos alakjaiban, pl. *mēntēm, mēntētök, mēgnjērtē* stb.

STEUER a székely *ē* hangról azt mondja, hogy «főleg tőszavakban, még pedig rendszeren nyílt *e* helyén található» (SzNyH. 6.). Halmágyon mintha kissé másképpen állana a dolog. A felsorolt példákban is látható, hogy itt nemcsak rendszeren, hanem kivétel nélkül mindig nyílt *e* helyén áll. (Azt az egy-két szót, melyben köznyelvi zárt *ē*-nek felelne meg, a székelység nyílt *e*-vel ejti.) Összes halmágyi jegyzeteim között egyetlen adatot sem találtam, a melyben köznyelvi vagy akár székely *ē* helyén állana. Halmágyról azt sem lehetne éppen mondani, hogy főleg tőszavakban használnák. Az én tapasztalatom az, hogy a szó második vagy harmadik tagjában is, és különösen a múlt idő ragos alakjaiban elég gyakran hallható. De ezek mindenesetre csekélyebb fontosságú különbségek.

Ezt az *ē* hangot Halmágyon kívül eddigi tudomásunk szerint a székelységnek még következő vidékein használják: Háromszékben Torja tájékán (Nyr. 3 : 375), a moldvai csángóknál (9 : 447). néhol a Rika körül, Gyergyó táján és a Hargita alján (STEUER, SzNyH. 5.). Tehát keleti székely vidékeken.

Talán nem lesz érdektelen *e* helyen megjegyezni, hogy ezen *ē* hangnak az irodalomban való legelső megemlítésére éppen halmágyi használata adott alkalmat KRIZÁNAK (V. ö. Vadr. 561.).

Az *a* hang használatában csak csekély eltérést tapasztalunk, s ez eltérésekből sem olvashatunk ki valamely Halmágyot különösebben jellemző sajátsgot.

a) *bahó* bohó, *hozza* hozzá, *innap* ünnep, *katat* kutat, *kénasó* kénéső, *makkan* mukkan, *pírázsa* parázs, *rëa* reá; — b) *fazakas*

fazekas, *hua* hová, *magyaruo* mogyoró, *matilla* motolla, *rakottya* rekettye, *sikla* csukló; — e) *parció* porció [Besztercze-Naszód m.]; — d) *madar* madár.

Az *a* hangnak halmágyi használatára nézve sem lehet határozott szabályt felállítani. A mennyire a jegyzeteim alapján egymás mellé állított adatokban bizonyos szabályszerűség nyilatkozik, talán azt lehetne mondani, hogy a szó első tagjában ritkábban hallható; már gyakrabban a későbbi szótagokban, leggyakrabban, szinte állandóan, a szóvégi nyílt szótagokban. Egyet azonban határozottan állíthatok; azt, hogy Halmágyon nem minden *a* ilyen zártabb ejtésű, mint a hogy STEUER JÁNOS a székelységre, különösen a keleti székelységre vonatkozólag állítja. Gyakran hallható Halmágyon, minden ember ejti, de nem állandóan, minden *a* helyett. Példákat e helyen talán fölösleges idéznem; elég sok található alább a tájszók között és az összefüggő nyelvmutatványokban.

á. Ezt a hangot Halmágyon az *á*-hangzós szótagokat közvetlenül megelőző szótagokban használják köznyelvi *a* helyett. Pl. *kápál*, *kálápál* stb. Külön is említhetők: a) *gánár* gunár, *hári-káj* harkály és d) *alámárijom* almáriom, *magyáránt* majoránna.

Az *á*-nak ilyen asszimiláló hatása már KRIZA nyomán ismeretes a székelységből, de hogy még az *á*-nak is, mely pedig már nagyon közel áll az *a*-hoz, ilyen asszimiláló ereje van, arról eddig még nem volt tudomásunk, s ebben a tekintetben Halmágy egyelőre magára áll.

Az asszimilációból keletkezett *a* hangot különben BALASSA szerint (MNy. 111. l.) a maroszeki nyelvjárás, az egész nyugati székelység, a csik-gyergyói és a moldvai csángó nyelvjárás ismeri. Az «egész nyugati székelység» alá tartoznék Homoród vidéke is, de STEUER (SzNyH. 5. l.) azt mondja, hogy «Homoród vidékén épen nem élnek vele». STEUERnek ez a megfigyelése, ha ugyan helyes, mindenesetre nagyfontosságú a halmágyi nyelvjárás-sziget eredetének kérdésében, mert az *ä* és *ö* egyforma használatának alapján eddig azt hihettük volna, hogy Halmágy nyelve a székely nyelvjárások közül a homoródvidékivel egyezik meg leginkább. Mint-hogy a halmágyi nyelvjárásnak már több sajátsága mutatott kelet felé, de az *a* használata tekintetében a keleti nyelvjárások közül csak a csik-gyergyói és a moldvai egyezik meg a halmágyival, azért ezentúl legtöbb joggal ezek felé figyelhetünk.

Áttérve a hosszú magánhangzók használatára, először is azt az általános sajátságot kell megemlítenem, hogy szótagzáró *r*, *l* és *j* előtt a rövid magánhangzó rendszeren megnyúlik. Nem szótagzáró *l*, *r*, *j*-nek persze nincsen ilyen hatása. Pl. *doloq* és *dölgozik*, *örömibe* és *ördög*, *erüös* és *érdüö*, *elereszti* és *élmént*. Ez közszékely sajátságnak mondható. Meg kell azonban itt említenem azt az érdekes tapasztalatomat, hogy a szótagzáró *l* Halmágyon

csak akkor nyújtja meg feltétlenül az előtte álló magánhangzót, ha utána még egy mássalhangzó következik. Ha mondat vagy szólás végén áll az *l*, vagy ha magánhangzóval kezdődő szó következik utána, akkor az előtte álló magánhangzó legtöbbször megtartja rövidségét. Pl. *Kérgezd el e hástuól!* — *Mé nem vészéd fél!* — *Fül: fülbevaló.* Az *r, j*-vel valószínűleg szintén így áll a dolog. Ezt a megkülömböztetést a többi székelységben tudtommal még nem vették észre.

Ezzel kapcsolatban megjegyezhetem mindjárt azt is, hogy a hosszú *é, é, é, á, á* hangok, a mint az alább közölt szövegekből is látható, csakis ilyen szótagzáró *l, r, j*, vagy néha, nagy ritkán, a hangsúly hatása alatt keletkeznek. Ez alól csak a kérdő *í* szócska tesz kivételt, mert Halmágyon mindig széles ejtésű hosszú *é*-nek hangzik. Ilyen esetben bizonyára az *á* is széles ejtésű hosszú *á*-ra változik. Abban a néhány idetartozó adatban, melyet Halmágyon feljegyeztem (mindössze sem lehet valami sok), *á* hangot találok ugyan jelölve, de bizonyos vagyok benne, hogy ezekben, pl. *álmát* almát, *kálájbász* plajbász, *márhát* marhát, *hájesák* hajták, *Hálmágy*, széles *á*-t ejtettek, melyet én csak sietős jegyzés közben jelölhettem *á*-val. Mert hiszen a szűkebb ejtésű *á*-ból itt is föltétlenül labiális *á* lett volna.

A szótagzáró *l, r, j* hatása alatt keletkezett hosszú magánhangzók összefoglaló tárgyalása után szintén együttesen akarok megemlíteni egynéhány olyan szót, a melyekben a hosszú magánhangzó nem keletkezett ugyan ilyen hangtörvényszerűen, de a melyek között mégis bizonyos összefüggés sejthető. Azt látjuk ugyanis, hogy ha a köznyelvben a szó első tagjában felső nyelvé állású rövid magánhangzó áll, akkor a halmágyi nyelvjárásban igen sok esetben a megfelelő hosszú magánhangzót találjuk. Ilyenek: *bísztos*, *csíptetűő*, *hívatal*, *ígyeközik*, *nyírentyü* (nyirettyü), *síralom*, *vidám*, *vidék*, *tükör*, *ügyes*, *ülés*, *múlat*, *úcca*, *útazik*.

Ezeknek a hosszú magánhangzós szóalakoknak elterjedéséről a MTsz. alig egy-kettő kivételével nem ad ugyan felvilágosítást, de ismeri a székelység, sőt, úgy látszik, egész Erdély is.

Külön felemlitendők, mivel felső nyelvállású hosszú hangzójukban hangváltozás is rejlik, a következők: a) *küjel* kívül, *büdjerc* lidérez, *mü* mi, *szü* szív, *üz* íz; b) *rú:sa* rózsa, *tík* tyúk; c) *fírcöl* férczel [Pal.], *kúdül* koldul, *kúdus* koldus.

Mínthogy a középső nyelvállású hosszú hangokat czélszerűség kedvéért együtt tárgyalom a megfelelő kettőshangzókkal, a hosszú magánhangzók sorából már csak az *á* és *á* használatáról kell szólnom. S ezekkel gyorsan végezhetünk, mert már az eddig felsorolt adatokból is látható, hogy Halmágyon minden köznyelvi *á* helyén ajakműködéssel képzett *á* hangot ejtenek. Csak

azoknak a nyelvében hallható az *á* mellett *á* is, a kiknek némi iskolai műveltségük van. Az *á* tehát nem eredeti hangja e nyelvjárásnak, hanem csak az iskola és a templom irodalmi nyelvének hatása alatt kezd terjedni.

Az *á* hang használata mindenestre fontos jellemző vonása a halmágyi nyelvjárásnak és csak sajnálhatjuk, hogy STEUER — az egyedüli, a ki e hangnak a székelységben való használatát eddig említette — nem határozta meg pontosabban, hogy melyik székelységben, s hogy legjobban hallható *l*, *r* előtt, de egyebütt is a köznyelvi *á* helyén (Hunf.-Alb. 34.). A magam tapasztalatából hozzáadhatom ehhez, hogy csik-vacsáresi eselédünk, a ki csak mostanában jött Brassóba és még érintetlenül beszéli nyelvjárását, m i n d e n *á*-t ilyen labiálisan ejt. Háromszéken, ha nem tévedek, már nem használatos az *á*.

Nagyon érdekes a középső nyelvállású hosszú magánhangzók használata, mert Halmágy nemcsak általánosságban kettőshangzókat fejlesztett mellettük, hanem a használatban pontosan meg is különbözteti egymástól a kettőt.

Az *é* hangot általában eredetibb **é* helyén használják. Pl. *lélök*, *nép*, *szép* stb. Azoknak a nyelvében, a kik már nem beszélnek tisztán a nyelvjárást, vagy úriasabban akarnak beszélni, egyszerűen természetesen a nyiltabb eredetű **é* helyén is hallható az *é*: de a romlatlan nyelvűek, főleg az asszonyok, csakis **é* helyén használják.

A közhasználattól eltérően a következő esetekben találunk Halmágyon *é*-t:

a) *cémer* bárány- v. bornyúezimer, *éjju* ifju, *kén* kín, *kénbuodik* kínlódik, *kénoz* kínoz, *kéréczár* krajczár, *lévendüő* leendő, *sétár* sajtár, *szén* szín; — b) *éveg* üveg, *fénkő* fenkő, *héjja* (vminek) hija, *hér* hír, *kénál* kínál, *kéncs* kincs, *késér* kísér, *késértet* kísértet, *kéván* kíván, *mér* mer, *segét* segít, *teként* tekint, *tekéntetős úr*; — c) *kéléncs* kiléncs [Dtúf], *lél* lel, talál; — d) *göréncsös* göröngyös, *kérisfa* körisfa, *mijél* mivel, művel.

Az *é*-nek megfelelő kettőshangzó, az *ié* (*ie*) természetesen a nyiltabb eredetű **é* helyén áll. Pl. *tiél*, *niév*, *hiét*, *égiér*, *nehiez*, *szerettiél* stb. Ez alól azonban néhány kivétel is van. Összevettem ugyanis az én halmágyi adataimat, melyekben több ízben is *ie* hangot jelöltem, azon szavakkal, melyekben a TMNy. szerint nyiltabb vagy zártabb eredetű *é* van, és azt találtam, hogy Halmágyon *ie*-vel ejtik az *árnyiek*, *kényiér*, *játiék*, *maradiék*, *faziék*, *jándiék*, *tündiér* szókat, holott ezekben zártabb **é* van. Ilyen eltérést tapasztaltam az elbeszélő mult *é*-jében (pl. *emikör beteg valiek*) és az ikés igéknél a feltételes módban is (pl. *te és enniél, ugy-é?*). Ezekben szabály szerint *é* hangot várnánk. Helylyel-közzel néha más sza-

vakban is *ie* hallható a szabályszerű *e* helyett, de sokkal ritkábban, mint tiszta *e* hang *ie* helyett.

A köznyelv hangjaival szemben még a következő eltérések tapasztalhatók Halmágyon: a) *köziél* közel [MTsz.: *közél*]; — b) *hié* forró [MTsz.: *hé*, Vas m. *hié*], *körtövié* körte [MTsz.: *körtvély*, *körtövély*], *tiéj* tej [MTsz.: *téj*], *viellem*, *vielled* stb. velem [MTsz.: *véllem*].

Olyan nyelvjárás, a mely olyan módon különböztetné meg az eredeti **é* és **e* hangokat, mint Halmágy, nincsen több. Legalább a mennyire nyelvjárásainkat ma ismerjük, ezt kell mondanunk. Azt ugyan tudjuk, hogy a székelységben az *e* mellett az *ie* is használatos, de sem azt nem tudjuk pontosan, hogy milyen esetekben, sem azt, hogy mely vidéken. Hétfaluban rendszeren **e* helyén áll az *ie*, de elég gyakran hallható **é* helyén is. A megkülönböztetés korántsem olyan pontos mint Halmágyon. S azért az **é*, **e* ilyen megkülönböztetését legulább egyelőre, a halmágyi nyelvjárást különösen jellemző sajátságának kell tartanunk.

Az *ó*, *ö* hangoknak és a megfelelő kettőshangzóknak használatában Halmágy, mint már említettük, szintén pontos különbséget tesz.

Az *ó*, *ö* használatának összes esetei két csoportba sorolhatók. Először is eredeti **ov*, **öv* helyén áll Halmágyon *ó*, *ö*. Ilyen szó persze elég kevés hallható; *ó*-val csak az egy *ló* szóban állapíthatattam meg. Eredetibb *ö*-vel már több van. Ezek: *kő*, *tő*, *cső*, *bő*, *jöni*, *lőni*, *dőlni*, *szőni*, *nyőni* és *ő* (szem. névm.), de az utóbbi néha *űő*-nek ejtve is hallható. Lehetséges, hogy még néhány más szóban is előfordul ez a zártabb eredetű *ó*, *ö* hang, de én csak ezekben észlelhettem kétségtelenül. Másodszor még akkor marad meg tisztán az *ó*, *ö*, ha szótagzáró *l*, *r*, *j* hatása alatt rövid *o*, *ö*-ből keletkezett. Pl. *hól lakól?* *vándorolni*, *rajtos*, *bór*, *akkór*, *ördög*, *embőr*, *mégbetekszől* stb. — Külön is említhetők: a) *rókon* rokon; — b) *tóruó* tarló, *tóruóz* tarlóz; — d) *csórog* csorog, csurog.

Az *ó*, *ö*-nek megfelelő kettőshangzókról általánosságban azt lehet állítani, hogy **av*, **ev* helyén állanak. Részletesebben a következőket kell megjegyeznem:

Az *uo*, *üö* mássalhangzón kezdődő hangsúlyos szótagokban áll. Pl. *tuo* tó, *suo* só, *juo* jó, *szuo* szó, *csuovál* csóvával, *huonáj* hónalj, *nuotáz* nótáz, *gyüözi* győzi, *szüöke* szöke, *süög* sög, süveg, *tüöke* töke stb.

Az *üó*, *űö* általában hangsúlytalan szótagokban használatik. Pl. *ájtuó*, *híntuó*, *húzbuól*, *húzuódik*, *lopuódik*, *téetűös* tehetős, *penguő*, *verűódik*, *fizetűódik*, *kérűódik* stb. Egyszer-másszor azonban még hangsúlyos szótagban is hallható a kettőshangzónak ez az alakja, különösen a szó elején, Pl. *uócska*, *uóra*, *uóriajás*, *űöröz*, *űörűódik*, *űöszkór*.

Az *uo*, *üö* és *uo*, *üö* kettőshangzókat végül mindig csak *l* ki-
esése folytán keletkezett hosszú *ó*, *ö* helyén ejtik. Itt is azzal a
külömbiséggel, hogy *uo*, *üö* hangsúlyos, *uo*, *üö* pedig hangsúlytalan
szótagokban áll. Pl. *vuot* (vót) volt, *uot* Olt(-folyó), *fuot* folt, *fuodoz*
foldoz, *vuona* volna, *füöd* föld, *züöd* zöld, *tiüt* tölt, de *mékhuot*
meghalt, *méküüt* megtelt, mert a hangsúly itt az első szótagon van.

Összehasonlítva adataimat a TMNy-nal azt találtam, hogy
Halmágyon kettőshangzót ejtenek a *gyuonik*, *tüöke*, *üösz* (herbst)
szavakban, holott ezekben zártabb eredetű az *ó*, *ö*.

Különösebben kiemelendő kettőshangzós alakok: *büöjeg* bé-
lyeg, *büöllés* bélés, *niönüö* néni. A MTsz. nem ismeri őket. A *kucos*
kulcs szónak *koos* alakja másutt is eléggé ismeretes.

A mint nem találtunk olyan nyelvjárást, a mely olyan módon
fejlesztette az *é és *ö hangokat, mint Halmágy, éppen úgy nem
találunk olyant sem, mely az *ó*, *ö*-t és a megfelelő kettőshangzókat
ilyen módon megkülömböztetné. Az *uo*, *üö* hallható ugyan a szé-
kelységben is Csík középső részén és Moldvában (Nyr. 22 : 127),
de hogy milyen esetekben, azt nem tudjuk. Hétfaluban is hallha-
tók, bár nem általánosan.

2. A mássalhangzók használata.

A mássalhangzók használatában természetesen sokkal cseké-
lyebb mértékben tér el a halmágyi nyelvjárás a köznyelvtől, mint
a magánhangzókéban. S a mi eltérést tapasztalunk, az is inkább
egyes esetekre szorítkozik, nem olyan hangtörvényszerű, mint a
milyennek sok esetben a magánhangzók eltérő használatát talál-
tuk. Összeállítom tehát először is ezeket az egyes eseteket, hogy
legalább az elterjedésük mértékében rejlé tanulságot lássuk.

a) *bebögiö* hebegő, *buffan* puffan; *cihá* pihá, *hörcoq* hortyog;
gagya gatya; *bója* bodza, *jászój* jászol, *széjös* széles, *széjső* szélső,
váj vagy; *kálájbász* plajbász, *keringötte* teringette; *nyirentyü* nyi-
rettyü; *disznyuó* disznó, *fetekeszényü* színü, *szürkünyet* szürkület;
péjpp selyp; *flánör* flanellposztó; *vuod* old; *küzsdik* birkózik; —
b) *bézsög* pezseg, *fornti* kezd; *csúg* sűg, *csúgdos* sűgdos, *göréncsös*
göröngyös; *geriéta* kréta; *tánygyiér* tányér; *kazáj* kazal, *méjj* mell;
lik lyuk, *likaszt* lyukaszt, *válu* vályú; *ácsorog* ácsorog; *ganyé*
ganéj, *nyüvestén* nöstény, *tekenyüö* teknő; *béstelen* utálatos, csuf
(becstelen); *ruva* ruha; *zsír* sir; — c) *nyö* nő (crescit), *nyövés* nő-
vés [Dtül]; — d) *bicék* pék, sütő; *cájha* szajha, *csusták* susták, régi
négykrajczáros, *mágyaránt* majoránna, *virjad* virrad, *fébluár* február,
clúspárol elnászpárol, *sinör* zsinór.

Általános érvényű sajátság a mássalhangzók használata tekin-
tetében csak kevés van. Az egyik, hogy köznyelvi *ly* vagy *lj* helyett
mindig *j*, ill. *jj* áll. Pl. *kiráj*, *ijen*, *vándorájjon*, *kéj* fél, *ájj*. A másik

az, hogy köznyelvi *ny* a szó végén, vagy mássalhangzón kezdődő szó és rag előtt legtöbbször *n*-né változik. *Asszon, lőgn, legén, kapitán* stb. Az előbbi nagyobb területen van elterjedve s az utóbbi is eléggé ismert székely sajtáság.

Az *l*-re nézve még meg kell jegyeznem, hogy töszótagokban *ó, ő, azaz ug, üü* után mindig elmarad, ha utána még egy mássalhangzó következik. Pl. *uot* (Olt), *vuot, vuona, mēkhuot, füöd, züöd, mēktüöti*. Más magánhangzó után csak ritkán. Így: *kúduš, kúdül, küd, küttem, píqeg, múnq. átöl, ásuó, fēsüö, bēsüö* s néha az *el* igekötőben, ha mássalhangzón kezdődő ige előtt áll. Más szavaknak ilyen magánhangzói után nem marad el és szó végén egyáltalán nem. Pl. mit *észöl?* *vándoróltam, ült, féltünk* stb.

Ha most már összehasonlítjuk Halmágyinak az *l*-lel szemben való eljárását a többi székely nyelvjárásokkal, akkor azt látjuk, hogy legpontosabban ismét a csik-gyergyói nyelvjárással egyezik (v. ö. MNyj. 129.).

Az *l* használatára vonatkozólag végül még meg kell említenem, hogy a *tüöllem, ruöllem, belüöllem, viöllem* személyragos határozókban nfindig hosszú, mint a székelységben általában.

III. A hangok kapcsolata.

E tekintetben Halmágyon főleg a magánhangzók kapcsolásának módja nagyon érdekes. Érdekes azért, mert a hiátust hol elkerüli, hol meg éppen keresi, és azért, mert ebbeli eljárásában több renden különbözik a többi székely nyelvjárásoktól.

Ha áttekintjük az idetartozó adatokat, azt látjuk, hogy a halmágyi nyelvjárás mindig *j* hang segítségével kerüli el a hiátust, ha a két találkozó magánhangzó elseje *i*. Sok esetben még ott is a *j*-t használja, a hol a köznyelvben *v* áll. Így: *ijen* (v. ö. alább: *oan, ón*), *íjam* stb. és *hújunk* hívunk, *kőmíjes* kőműves, *míjél* művel, *míjes* nap. *bíjaj*, de az utóbbit *bihaj*-nak is mondják s ez az egyedüli eset, hogy az *i* mellett *h* szolgál a hiátus kitöltésére, nem *j*. Ha a találkozó két mássalhangzó elseje nem *i*, hanem valamely más elülső hangzó, akkor a nyelvjárás már nem gondoskodik föltétlenül a hiátus elkerüléséről. Elkerüli pl. *j* közbeszúrásával a *hüjők, lőjány, fejér, őjen* (ilyen) szavakban, de már sok más hasonló esetben megtűri.

A két egymás mellett álló magánhangzót BALASSA szerint (MNyj. 119.) csak néhány nyugati nyelvjárás tűri meg, de tény, hogy a hiátus a keleti székelységben is előfordul. LŐRINCZ KÁROLYNAK háromszéki adatait, melyeket ZOLNAI GYULA egy alkalommal (Nyr. 20 : 255) már kiemelt, megerősítheti azon tapasztalatom,

hogy a hiátus körülbelül ugyanazon szavakban Hétfaluban is észlelhető.

Ebben a tekintetben tehát ismét megegyezik a halmágyi nyelvjárás a keleti székelységgel. Csakhogy Halmágy nyelve nemcsak hogy megtűri a hiátust, hanem még éppen kedveli is, a mint ezt a következő adatok eléggé bizonyíthatják: *szüem* szivem, *füeny* fővény, *hua* hová, *snase* sohasem, *toa* tova, tovább, *oan* olyan, *loak* lovak, *jook* juhak, *jöön* jöjön, *jöenek* jöjenek, *höej* hüvely, *teen* tehen (tehen), *tëetök* tehetek, *tëetüös* tehetős, *feem* fejem, *csaarok* csavarok stb. Sőt még akkor is, ha a két magánhangzó két külön szóhoz tartozik, pl. *szöllöegy* szöllőhegy.

A hiátusnak ilyen kedvelésére a Székelyföldről eddig nincsenek adataink. Ezt a nyelvjárási sajáttságot csak messze nyugaton, az örségi, a hetési és a göcseji nyelvjárásban találjuk meg.

Ugyanazon vidéken találjuk meg párját a halmágyi nyelvjárás azon sajáttságának is, hogy a *h*, *v*, *j* elejtése által előidézett hiátust ismét eltünteteti azáltal, hogy a két rövid magánhangzót összevonja egy hosszúba. Így a következőkben: *sög* v. *süög* (süveg), báránybőr-sapka, *cök* v. *cüök* czövek, *e fëm* a fejem, *ón* (oan) olyan, *tés* te és. Még gyakrabban olyan módon kerül el a hiátust, hogy a két egymás mellé kerülő magánhangzó közül, akár egy, akár két szóba tartozzanak is, az elsőt egyszerűen elhagyja. Pl. *kömes* kömives, *ullet* úgy lehet, *kájcsák* kiáltják, *odadnám*, *picájtuó*, *pajtájtuó*, *kecskollyó*, *Varg Ilona*, *árpárréüő* álma, *bokiig* (bokáig) jártunk *e vízbe*, *biémént* *ety csürk* (csirke) *e kërtyibe*, *ebb e zsákba*, *abb e részbe*.

A mássalhangzók kapcsolásának módja korántsem olyan változatos és érdekes Halmágyon, mint a magánhangzóké. Így ha két képzése módjára vagy helyére nézve különböző mássalhangzó kerül egymás mellé, akkor az első természetesen itt is alkalmazkodik a másodikhoz. Ha három mássalhangzó találkozik, akkor a kiejtés megkönnyítésére az egyik, rendszeren a középső, kiesik, mint a Székelyföldön is. Pl. *köntár* könyvtár, *mínyá* mingyárt, *mom még* mond meg, *fëlakaszna*, *strimfi*, *lájbi*, *pántika*, *Istán* stb. Teljes hasonulás csak ritkán hallható: *ëccër-mëccör*, *hossem*, *iriség*, *ullet*, *hállap*, *hatta*. Hogy közbeszúrt magánhangzó könnyíti meg a kiejtést, azt csak az egy *tekenyüő*-ben vettem észre.

IV. Szótövek és kötőhangzók.

A szótó változásai már több érdekes megjegyzésre adhatnak alkalmat. Feltűnő először is, hogy a rokonsági nevek és keresztnevek megrövidülnek, ha megszólításképpen használatnak. A *bá* bácsi, *bá*tya és *nién* néni (Halmágyon *nüön* is) a Székelyföldön is

használatosak, de Halmágyon *any* anya. *ap* apa, *mák* (*mákuó*) anyai részről való nagyapa, *mány* (*mányi*) anyai részről való nagyanya, *suo* sógor, *tá* társ, is megrövidülnek. A keresztnevek közül: *Ist* István, *Ján* János, *Győ* v. *Györ* György, *Andrá* András, *Mijá* Mihály, *Il* Ilona, *Ka* Kata, *Sá* Sára. Pl. *Any*, aggyon álmát! 'Félkütiél-ê tá?' 'Hua mégy Ján?' De már ragok előtt megmarad a teljes tő. Pl. 'Mom mäk *Kátának*'. A keresztnevek a jelzői használatban is megrövidülnek. Pl. 'Ménny *el Györ bátyádni*'. 'Mégmondad-ê *Il nüönjödnek*?'

Teljesebb tövek, melyek a székelységben is megvannak: *dühü*, *terü*, *szüu*, *tulu*. A *fazék* szónak kettős töve is ismeretes Háronszékből: *faziék*, bietészi e *faziékba*, rējta vagyon e *faziékon*, de eredetibb ragok és képzők előtt: *fazakat*, *fazakak*, *fazakam*, *fazakas*. Eppen így ismeretes *tenyér* mellett *tenerem*, *tenered* stb. Érdekesebb ennél, mert a MTsz.-ban nem találok nyomát, hogy a *hij* (padlás) szónak *híb* mellékalakja is van. 'E galamb e *híb* likára szállott'. 'Kinésztem e *híb* likán'. 'Méktüöt e *híb* füstel'. A *tésés* analogiájára *énsés* is keletkezett. Csak egyszer hallottam ebben a szólásban: 'Énsés ott vuotam, *tésés* ott vuotál'.

A névszótőre vonatkozó egyéb eltérésekként megemlíthetők még: *fonal*, *füeny*, *ösveny*, *tehen*, *madar*, *vereb*; *hiéti vásár*, *éleség*; *celet* lönek e katonák, *keccör*; *darást*, *nyárt*, *sárt*, *pohárokot*. Itt már nem tudnám határozottan megjelölni azokat, a melyek a Székelyföldön is ismeretesek.

A kötőhangzó megléte vagy hiánya miatt említhetők: *mindenapiat* és *tehent*, *túróst*, *mákos*, *fejért*.

Több esetben van Halmágyon a köznyelvinél zártabb kötőhangzó. Így első sorban a tárgyrag előtt, de csak akkor, ha többes szám vagy birtokos személyrag után következik. Pl. *házakot*, *házmot*, de *házat*, *kezeköt*, *kezemöt*, de *kezet*. Ez általános székely és palócz sajáttság. Gyakran zártabb az *-n* rag előtt is: *gyakron*, *gyorson*, *alázatosan*, *bövon*, *cséndésén*. A *míjesnap*-ot (hétköznapi) rendszeren *míjasnap*-nak mondják.

Zártabb kötőhangzója van végül több egytagú *í* hangzós főnévnek is. Ilyenek: *ág*, *ágokot*, *kútágos*; *ágy*, *ágyot*; *hát*, *hátodra*, *hátos ló*; *láb*, *lábomot*, *lábos*; *nád*, *nádot*; *nyáj*, *nyájot*. (*Ház*, úgy látszik megtartja nyiltabb kötőhangzóját.) És *újj*: *újjomot*. Ezeknek egy részét LÖRINCZ KÁROLY a háromszéki nyelvjárásból is említi (MNy. VI. 21.).

Az *igetők* inkább csak a kötőhangzó használatára nézve térnek el a köznyelvtől; az *igető* maga alig mutat érdekesebb változást.

A hangrövidítő tövek közül megtartják a hosszú hangzót a 2. személyben: *léssz*, *téssz*, *mégy* v. *mész*, *légy*, *tégy*, a 3. személyben: *húgy*, *lél*, *mér*. Ezekon kívül még: *lévendű* leendő. A hangzó-

vesztő tövek a mult időben térnek el a közhasználattól. Pl. *járzotte, megérdemlötte, üörzöttük*. „Hogy emlékszött még ruóllam?” (Többször is mondta egymásután.) *Bogzuódik* is idetartozik. Érdekes *v-tövü* ige: *siérszik* (fáj). Töve éppen olyan változásokat szenved mint a *fekszik* igéé. „*Siérszik* e szüvem”. „E cöpüököm élsiertötte e lábomot, most *siérszik*”. „*Siérsznek* e lábai e márhának”. „*Siérittek* ez újjaim és, de mos meg-gyavúltak”. A *MI*-sz. csak a keleti székelységből ismeri. Az *észik, iszik* igék mult idejű sing. 3. sz. *ött, itt*, de ez utóbbi inkább *ivutt*. A *menni* ige tövének változásai a jelen időben: *ményék, mész* v. *mégy, mentyén, mentyünk, mentyék, mennenk*. *Vannak* mellett *vagnak* és *vadnak* is hallható.

A mi eltérést találunk a kötőhangzók használatában, az majdnem mind a kötőhangzó rovására megy.

A kötőhangzónak a köznyelv ellenére való használatára a következő adataim vannak: *várrani, várrottuk, várrottam, békélleni, beszállött, segéllöttem, essení*. „Aszt hittem *kiessötte magát*, de megin féllézzött”. „*Fórrani* kezd e víz”.

Mindig kötőhangzó nélkül járul a sziszegő végü tövekhez a 2. sz. ragja: *hisz-sz, visz-sz, lész-sz*. Ha az igető *s*-re végződik, akkor ez mindig *sz*-re változik. Pl. „*Mér gyulászsz örökkié?*”, „*Minék neveszsz ingöm?*”, „*Hát réggelig vígadoszsz itten?*”, „*Mit nyuszsz?*”, „*báránt-é vaj johot?*”. S éppen így: *hoszsz, úszsz, nészsz, rebdösz-sz*. Az *s* végűek, úgy látszik, ingadoznak: *ólvas-sz, ás-sz*, de *keresz-sz*. Igen gyakran járul a tőhöz kötőhangzó nélkül a többesszám 3. sz. ragja is: *monnak* (mondanak), *hordnak, tartnak, szántnak, iértnek, bontnak, félakasznak*. Második személyü tárgyas ragozásban is: *mondlak, kiérdlek*. — Ugyanezt tapasztalhatni az idő- és módjelek előtt is. A *t*-végü egytagü igék, ha a *t* előtt magánhangzó van, a sing. 3. sz. kivételével mindig kötőhangzó nélkül veszik fel a mult idő *-t* jelét. *Futtam, futtál, futott, futtunk, futtatok, futtak*, s még *süttem, juttam, köttem, vettem, nyittam*. Néha a feltételes mód jegye előtt is a rövidebb tőalakot találjuk: *tartna, küdne*.

A kötőhangzó zártági foka tekintetében ritkább az eltérés. Ugy látszik, mindig zártabb a kötőhangzó *á* hangzós tő után. Ilyenek: *ágozik, válóld el, félájozni, támod, fároszt, lábójjá*. LŐRINCZ K. szerint (MNy. VI. 212.) majdnem mindegyiket Háromszéken is így ejtik. Zártabb a kötőhangzó, (mint ugyanevak Háromszéken is,) még az *ivutt, hívutt, nyugunni, nyugu gyék* alakokban.

Hogy az utóbb elősorolt nyelvjárási sajátóságok mindegyike Halmágyon kívül még mekkora területen járja, azt ma talán még nem is lehet megállapítani. Annyi azonban bizonyos, hogy leg-többször a székelységben is ismeretes.

V. Név- és igeképzés.

A névszóképzés tekintetében Halmágy nyelve nem mutat semmi jellemző eltérést a köznyelvtől, s így erről, ha csak elő nem sorolom a köznyelvben szokatlan, de máskülömben törvényes képzéseket, alig is van mondanivalóm. Mint feltűnő képzést meg akarom mégis említeni a *kérésztület* főnevet, melyet kétszer is hallottam a következő mondatokban: «Ekkora házat épít-hec *kérésztületbe* es». «*Kérésztületbe* főjt e víz ez odvaron». ROZSONDAI úr, a kit ez iránt mindjárt megkérdeztem, azt mondja, hogy nem ismeri, nem emlékszik rá, hogy hallotta volna. De én egészen határozottan hallottam. Később észrevettem, hogy a MTsz.-ban is van rá egy kérdéses adat a Székelyföldről. — Mint általánosabb sajátságot fel lehetne említeni azt az egyet, hogy a rokonsági nevek egy részét mindig az *üő*, *üő* kicsinyítő képzővel használják. Így: *apüő*, *anyüő*, *mákyüő*, *nőüő* és *nőüő*.

Az igeképzés terén is csak egy valóban jellemző saját-sága van a halmágyi nyelvjárásnak, a denominális *-ül*, *-ül* képző-nek feltűnő kedvelése a köznyelvben szokottabb *-od*, *-öd*, *-öd* helyett. Pl. *Mékpörösül* e büöcsüő. *Ébessüősil* ez üdüő. *Mékpiszkosül*, *méktémüttül* (tömötté válik), *élbetegesül*, *elkedvetlenül*, *mégittasül*, *mégmelegül*, *mégbüdosül*, *méksárosül*. Legnagyobb részük nincsen meg a MTsz.-ban.

Nagyon kedveli továbbá ez a nyelvjárás a reflexiv *-od*, *-öd* képzős igéket, melyeket rendszeren a szenvedő ige helyett használ. *E búza eljég rosszül mutatüődik*. *Ez adüösság jizetüőgygék ki*. *E disznyüóra légyen gondod, mer ha nem mégraküődöl*. *Karácsony ülsüő napján temetüődött*. *Atölirüődött ez én nevemre* stb. Nem tudom, hogy megvan-e ez a sajátosság a székelységben is.

Az *-ít* képzőnek rendes alakja az *-itt*, mint a székelyeknél is. Pl. *épit*, *mékpuhicsá*, *méksiritti* stb. Úgy vettem azonban észre, hogy a mult időben megmarad az *-ít*. Legalább többször jegyeztem ilyen alakokat, mint: *épitöttem*, *keményítötte*, *mégvastagította*, *tágították* stb.

Általánosságban megjegyezhető még e pontban az, hogy bár Halmágy az *ö-ző* nyelvjárásokhoz tartozik, a háromalakú igeképzők mégis megtarthatják hármass alakjukat. Ha t. i. a szó tövében is *ö* hang van, vagy esetleg még a reákövetkező kötőhangzó is *ö*, akkor a képzőben is megmarad ez a hang s nem változik át *ö*-vé, mint a hogyan az *ö-ző* nyelvjárásokban szokott. Pl. *Szömörög* belüőlle e víz' és *Oan hideg vuot, hogy didöröktünk*. *Mendügiél*, *eddügiél* és *nyüődügiél*; *nözöl* és *körölöm*. De már a kettős-alakú névszóképzők mindig *o*, *ö* hangúak, mert előttük sohasem állhat *ö*. Tehát mindig:

szerelem, vesződelém, feledéköny stb. Halmágyon kívül valószínűleg Homoród vidéke az egyedüli *ö-ző* nyelvjárás, a melyben e képzők hármas alakja dívik.

VI. Név- és igeragozás.

A névragozás köréből felemlíthető először is az, hogy a *-ban, -ben* rag, mint minden más nyelvjárásunkban, úgy Halmágyon is ismeretlen. Helyette a *-ba, -be* ragot használják, a melynek különben illeszkedés nélküli eredetibb *bíé* alakja sem halt ki még egészen. Egy nagyon öreg asszony szájáról jegyezhettem le kétszer: „*Kőhalombíé* hitták ez uramot”. „Nem e tikoknak véttem [a törökbúzáat], met e *számbíé* [szájamba] jés kell”. A ragnak ilyen használata tudtommal eddig ismeretlen a népnyelvből. Igekötői alakja, mint a székelyeknél is, állandóan *bíé*.

A *-buól, -büöl, -ruól, -rüöl, -tuól, -tüöl* ragok csak kettőshangzójuk miatt térnek el a közhasználattól. A szóvégi *l* megtartását és a teljes hangzó zártsági fokát tekintve legközelebb állanak hozzájuk a keleti székelységnek és a marosszéki nyelvjárásnak megfelelő rajjai.

A *-hoz, -höz, -höz* és *-szór, -szér, -ször* ragoknak ritkán bár, de *ü* hangú alakjai is hallhatók. Pl. *szérhöz* állottunk, *üccér*, de már: *kezemhöz, férhöz* ment, *keccör, híccör* stb.

A *-val, -vel* ragok alakjáról megjegyzendő, hogy a *v* mássalhangzó után asszimilálódik, a magánhangzó rendesen meghosszabbodik, a szóvégi *l* megmarad. A székely nyelvjárások közül tehát leginkább a homoródvidékivel egyezik meg az alakjuk.

A *-ra, -re* ragot némely szóban hosszú magánhangzóval ejtik. Állandóan *-ré* van a *hely* szó mellett, mint Csikban és Gyergyóban is, pl. *Odvarhétré*, err e *hétré*. De Halmágyon, úgy látszik, más esetekben is, a mit ez a figyelemreméltó adatom bizonyít: „Aduót vetnek immán e *tyákré* jés”. A *-rá* alak a székelységben csak a *korral* képezett határozókban áll, mint: *akkorrá, mikorrá, máskorrá*, de Halmágyon ezeken kívül más idő kifejezésekben is. Így: *huonaprá, szombátrá, vásárnáprá, tennáprá* igérte.

A *-vá, -vé* ragnak, ha nem tévedek, csak magashangú alakja használatos Halmágyon, s az is *v* nélkül. Pl. *Kávé* vajújuk. Nem hagyom, hoty *kávé* ményén. *Csonté* fagyott. A mikor magánhangzón végződő tőhöz járul, akkor mindig *j* tölti ki a hiátust. *Némájé* tette magát. *Sárgájé* vált. *Tuojé* gyült e viz. — E ragnak ilyen használata általánosnak látszik az egész Székelyföldön.

Az-iggyakran hallható *-é* alakban. Pl. *májég, sokájég, kicsinyég, emeddég, annyég*. «*Emmég* napom van, *eddég* élök». Az *-ég* LŐRINCZ K.

szerint (M.Ny. VI. 208.) Háromszéken is gyakori; lehet különben, hogy nagyobb területen is ismerik.

A *-kor* ragban még érzik az «idő» jelentés, mint Háromszéken és a csángóknál. „*Akkörba vuot, emikör . . .*” „*Hány órá-kör vagon*”.

Halmágyon is élnek még, mint az egész székely területen, a *-nitt, -núl, -ni* helyhatározóragok. Pl.: *E szomszédnitt vuotam. Mányinitt hatta e kálápját. E buotosnúl hosztuk. E lőányonnúl jövők. Nőlunknúl és járnak Barassjóba. Mėnyėk apámni. Odamėntėm kėrni e nemzeccsėgőmni.*

A birtokos személyragok csak az egyes és többes szám 3. személyében különböznek a köznyelvtől. Magashangú szavakban ragok előtt *i* a 3. sz. ragja: *kezit, kezibe* stb. Mint majdnem minden nyelvjárásunkban. A többesz. 3. sz. ragja mindig *-ik*: *kezik, lovik* stb. A főnévi igenév személyragos alakjában is, pl.: *Attól őnnik e disznyuóknak? Ennik attunk e jooknak. Nem szabad belő-nőznik.* Ezt az *-ik* ragot (a nyugati nyelvjáróterületet most nem tekintve) a székelységnek csak keleti nyelvjárásai használják, s ezekből is ki kell vennünk a gyergyói nyelvjárást, a hol STEUER szerint (Nyr. 22 : 214) a rag alakja *-ok, -ők, -ők.* Marad tehát, mint egyező, a háromszéki, csíki és hétfalusi nyelvjárás.

Az igeragozás köréből legtöbb megjegyzésre az ikes igék adnak alkalmat, mert nyelvjárásunk a 2. személy kivételével meglehetősen épességben tartotta fenn külön ragozásukat. Így az 1. személyben, a mennyire megfigyelhettem, mindig megmarad az *-m*. Pl. *őszem, dolgozom; őnném, dolgozám, tartoznám; nem akárta, hogy őgyem.* A 2. személyben már többrendbeli ingadozást tapasztalunk. A jelentő módon rendszeren megmarad az *-l*, tehát: *lakól, szomorkodól, szököl*, de gyakran használnák helyette az *-sz* ragot is: „*Ha biévetűőc hozza, mommėg neki . . .*” Különösen a *-hat, -het* képző után: „*Nem nyukhac?*” „*Egy tanygyėrbuól ős ęhec vielle,*” de *ęhetől* is. „*Ennyivól nem ęlięgőthec męg?*” Az *-l* végű ikes igék mindig az *-sz* ragot veszik fel: „*Mėr vőlsz e felesęgettől?*” ROZSONDAI úr szerint a *bomlik* második személye is *bomlasz*. Legérdekesebb azonban az, hogy még az *sz* és *z* végűek is felvehetik a 2. személyben az *sz* ragot. Magam hallottam a következőt: „*Kőnvezik e szėme*” és „*Mėt kőnveszsz?*” ROZSONDAI úr szerint így mondják még az *űszik* és *vigadozik* igékben is. Mint biztosat, ezt a két példát jegyeztette le velem: „*Ha messzire biűszsz ez Uotba, báj tálál ęrni.*” „*Hát rėggelig vıgaloszsz itten?*” A feltételes mód 2. személyében nem vettem észre ingadozást, vagy a közszokástól való eltérést, de már átesapás az iktelenek ragozási módjába a felszólító mód 2. személyében. Pl. ne *tėrięfűlkozsz, nyuguggy* immán, *hűzıgy* arrėbb.

A 3. személy ragja a rendes alakot mutatja. A köznyelvi

használattól eltérően ikések: *lépik, pökik, küzsdik, termik, biéforrik*. Igy használják ezeket a székely nyelvjárások is.

Az igék alanyi ragozásáról megemlítendő, hogy a sziszegővégi tövek ragja a 2. személyben nem *-l*, hanem *-sz*. *Lészzsz, tésszz, viszzsz, hoszzsz, ássz* stb. A székely nyelvjárások közül ez a sajáttság eddig csak a Hétfaluból van feljegyezve. Halmágyon azonban, mint az előbb láttuk, néha még a sziszegővégi ikes igék is az *-sz* ragot veszik fel. — A 3. személyben az *-u* ragot a közhasználattól eltérően csak a *ményen* és *vagyon* igékben találjuk. *Jön*, mint egész Erdélyben is, *jő*. A tárgyias személyragok tekintetében nem tapasztaltam említésre méltó eltérést. Iktelenek a következő igék: *hasud, mász, főj, éss* (az eső).

Az igeragozásnak az a sajáttsága, hogy a jelentő mód tárgyas alakjai helyett a felszólító mód megfelelő alakjai állanak, Halmágyon is közönséges. Mindig észlelhető ez a *-t* és *-sz-t* végű igéknél az 1. sz. 3. személyében és az egész többesszámban, éppen úgy, mint az összes székely nyelvjárásokban. Halmágyon azonban néha más igéknél és az alanyi ragozásban is előfordul. Pl. *„Májt kiteleljünk valahogy!”*, *„Kivigyük vielle e szemetet!”*, *„Ha mégigya e borát!”*.

Az igeidők közül megemlítendő az elbeszélő mult, melyet a székelységgel egybehangzóan az imént történt cselekvés kifejezésére használnak. Pl. *„No, mégivám e boromot. „Látod-ê? kivevé e kezembüöl.”*, *„Mim montuk: ki vala, ki vala ez a patyolatos fejú?”* — A jövő idő kifejezésére a jelent használják. Ismerik ugyan a *fog* igével összetett alakokat is, de ezek sohasem fejeznek ki jövő időt, hanem mindig csak bizonytalanságot, határozatlanságot, valószínűséget. Pl. *„E jövőő hiéten fog lenni e vásár”* = valószínűleg a jövő héten. Éppen így: *„Ezök [az emberek] ugraiak fognak lenni”*, *„Léhet majd él fogunk menni”*, *„Faszujka fog lenni ebb e zsákba”*, *„E mult évbe fokták építeni”*. A *fog* igének ilyen használatát LŐRINCZ K. is említi Háromszékből (MNY. VI. 227.), és Hétfaluban is közönséges.

VII. Beszédrészek.

E czímen lehetne talán összefoglalni mind azt, a mit a halmágyi névmások, határozók és névelők alakjáról megemlítendőnek tartok.

A személynévmások rendes alakjai a következők: *én, te, ő, mü v. mü, tü v. tü, ök*. A *te* névmás magánhangzója igen gyakran *é*, s az egyes és többes 3. sz. névmások egyszer-másszor kettőshangzóval is hallhatók. A többes 1. és 2. *mük, münk* és *tük*, a melyek a székelységben elég gyakoriak, Halmágyon, úgy látszik, nem járatosak. Legalább nem emlékszem, hogy hallottam volna

őket és jegyzeteimben sem találok nyomukat. De már *müünköt* rendes. A többes 3. sz. névmásról még megjegyezhető, hogy birtokosjelző gyanánt használva is megtartja a többesszám *k*-ját, mint egész Erdélyben. ‚Ez *ők* házik’ stb.

Érdekesebb ennél nyelvjárásunknak három kérdő névmása, a *micsa*, *mis* és *ményenü*. Az első kérdő és felkiáltó mondatokban áll. Pl. ‚*Micsa* ciérnát végyek?’ ‚*Micsa* szép kicsi fijaeskája vagyon!’ Ez eléggé ismeretes másutt is, de különösen gyakori a székelységben. Teljesen ismeretlen azonban eddig a másik kettő. A *mis* segítségével a valamivel ellátottságot jelentő melléknév után kérdeznek. Pl. ‚*Mis* e főd?’ — ‚Csak vizes’. ‚*Mis* e kezed?’ [Tintás’. ‚*Mis* e karincád?’ — ‚Vérös, met tikit öltem’. ‚*Mis* vagyok?’ [Azért kérdezi, mert nem értette meg jól.] — ‚Meszes’. Mint látható, mindig állítmányi kiegészítőül áll a mondatban, éppen úgy, mint a *ményenü*, csakhogy ez utóbbival másféle melléknévek után kérdeznek. Pl. ‚*Ményenü* vuot az e féjtű?’ — ‚Piros’. ‚Mügmütatom *ményenü* e kászúharang’. ‚Cihá, *ményenü* e kezed!’ ‚Kovács Andrásnak e bicskája *ményenü* vuot?’

Az *ez az* mutató névmás megtartja kettős alakját s ezáltal különbözik a névelőtől. Pl. *az ez* asszony, *az e* ház, *az e* féjtű, és *ez e* gyérmök stb.

A vonatkozó névmásnak természetesen Halmágyon is csak két alakját ismerik: *aki* és *ami*. Pl. ‚Az ez ökör, *aki* bogározik’. ‚Esz e kalapot, *a kit* vettünk’ stb.

Az érdekesebb halmágyi határozók közül csakis a Székelyföldön ismeretesek *annyég*: annyi ideig, *hazol* és *hazunnat*: hazulról, *nélkül* nélkül, *többire*: többnyire. Másutt is ismeretesek *inná* v. *innán* a már helyett, *bizé*: bizony. Ennek *pizé* mellékalakját a MTsz. csak Halmágyról ismeri. A *miatt* helyett mindig a *miján* névutót használják. Birtokos személyragokkal is. Pl. *Miján-ugm* beszélhec!’ ‚Ez e báj mim *mijánnik* vagyon!’ Nincsenek meg eddig a MTsz.-ban: *ésüöpször*: előbb és *utuöpször*: utóbb, *újonábq*: új korában, *visszább*: hátrább. Pl. ‚*Visszább* lakunk, *visszább* marattunk s beszélgettünk’. — Az *óta* névutó mindig *-tól*, *-től*-ragos főnévhez járul. Pl. *Kiét* *évtüöl* *óta*. *Kezettüöl* *úóta* stb.

A határozott névelő Halmágyon mindig: *e*, *ez*. A névelőnek ezt az alakját a MTsz. a székely területről csak Udvarhely megyéből és a moldvai csángó nyelvjárásból ismeri STREUER szerint azonban a máskülömben csiki nyelvjárást beszélő gyimesi csángók nyelvében is hallható (Nyr. 22 : 214).

A határozatlan névelőt számnevek előtt is használják. Pl. ‚Kapott érte úgy *éty* hatvan forintot’. ‚Estefelje *égy* öt úorakór’. ‚Még *égy* *ennyi* vagyon benne’. Ezt, azt hiszem, a székelyek is ismerik.

VIII. Mondattani sajáttságok.

A mondatrészek használatára és a mondat szerkesztésre vonatkozólag is tapasztalhatunk néhány érdekesebb sajáttságot.

Az állítmány körében legfeltünőbb az, hogy ható ige alig-alig hallható. Helyette rendszeren a *tud* igét használják, mintegy segédige képpen. Pl. 'Ördög-é, vaj mi *tud* ez *lenni*?', 'Vajom mi *tud* most evél *lenni*?', 'Még rosszabb és *tud* *lenni* e dólga.', 'Ejen rossz szappant nem *tuttam* *lenni* életömbé'.

A *van* ige (úgy látszik, főleg kérdőmondatokban), sok esetben olyankor is elmarad, mikor a köznyelv ki szokta tenni. Pl. 'Ján hól?' 'Hól ápád?' 'Mégnesztem átólirva-é e füöd ez én nevemre?' 'Hát e disznyó hól?' 'E kúsasszony idehaza-é?' 'Ne bánnyék viélle [a pisztolyal' met mékttüötve'.

Nem tudom, hogy feljegyezték-e már valamely nyelvjárásunkból ezt a két sajáttságot. De már régen ismeretes az, hogy a székely nyelvjárásokban az állítmány tárgyias ragozásban áll, ha a mondat tárgya főnévi igenév. Így Halmágyon is: *szereti* kászálni, nem *tudom* aludni stb.

Nincs helyett: *és nincs*. 'Májég *és nincs* rossz dólga'.

Jelző gyanánt használt határozószók, melyek a köznyelvben szokatlanok: 'Oan *lejebb* hēj *vuot* ott'. 'Oan *alatt* hējön *vuot* e füöd'.

A helyhatározókról általánosságban megemlítendő, hogy a hol? és hová? kérdésre gyakran egyformán a hová? kérdésre felelők állanak. A *-ban*, *-ben* helyett álló *-ba*, *-be* ragon kívül egészen rendes dolog ez a *-ra*, *-re* ragos helyhatározóknál is. Pl. 'Hátra lakik e kérbe'. 'Toa *hátra* vagyon e kért'. 'Homorúdra *vuotam*'. 'Ez *érdjőre* *vuot*'. 'E *mezűőre* *vuotunk* kápálni'. Ez, úgy látszik, csak a Székelyföldre szorítókozó sajáttság, de már másutt is hallható: 'Nállunk jött és sirt'. 'Mér nem jöttiél *nállunk*?— Ugyancsak a helyhatározóról megjegyzendő még, hogy nyelvjárásunk a köznyelv *-n*-je helyett nagyon *szereti* e *czélra* a *t* ragot alkalmazni. Sohasesem is marad e a *hely* szó mellől. 'Juohéjt vagyon'. 'Mihéjt vagyon e füödöd?' 'Frérehéjt esött'. 'Sokhéjt étyként beszélnek, sokhéjt másként'. Így még: 'Jopkiészt állott'. 'Idehaza van *valaholt* e kérbe'. 'Soholt'.

Igen gyakran hallható a *t* végű módhatározó is: *véggest*, *igyenöst*, *eröst*, *kiét kiéoszt*.

Mint a keleti székelységben, használják Halmágyon az *éjjattam*, *élmottam*, *ímetten* állapothatározókat, de már *leánta*, *fiunta*, *gyermekte* nem hallhatók. Nagyon gyakori az ilyen tekintethatározó is: 'Hallást hallottam, de nem tudom igaz-é?' 'Hallottam, de *tudást* nem tudok ruólla'. 'Léhetést lehet'. 'Évést éttünk, de nem laktunk

juól'. Ezt a szerkezetet Lörincz K. is említi Háromszékből (MNy. VI. 230.).

Egyéb szokatlan határozók: *Hjét körécárra* vettem'. ,Vuotak *bennik* [az Amerikába kivándoroltak közt], a kik küttek pénst'. ,Sokan beszélnek így *bennik*'. ,Mestörség *után* élnek inkább, mint márha *után*'. ,Egyik e más *után* kell élni'. ,E kendörkeresködés *után* gazdagottak még'. ,Csak ez ünüöm *után* élök'.

Az összetett mondat köréből érdekes ez a hiányos főmondatvaló szerkezet: ,Házat építöttem, *aszondani* nem és került sokba'. ,*Aszondani* ott élüödik nállik'. ,*Mondani* csak jácot-tunk'. ,*Mondani* suase jö Halmágyra'. — A *kell* ige mellett a személyragos főnévi igenév helyett mellékmondat áll, mégpedig rendszeren *hogy* kötőszó nélkül, mint egész Erdélyben. ,El kellett ágygák e házikot'. — Föltételes mellékmondatban *nem* helyett *ne* szolgál tagadásra. ,E körtöviébe bízom, ha él nē lopnák'. ,Juo vuona, ha ez e hegy itt ne vuona'. Ha e pap ne ajánlotta vuona'. ,Ha ide ne hozták vuona'. ,Ha e szemém még nē hibásztá vuona'. — Tagadé mondatokban a *sem* vagy *se* helyett *és* áll, ha már megelőzte egy tagadás. ,Ne aggyanak neki egy cséppet *és*'. ,Nem siratlak egy napig *és*'. ,Nem kaptam még e félit *és*'. A tagadásnak ez a módja a Székelyföldön is közönséges.

Végül még a szórendről kell megemlítenem azt, hogy olyan esetekben, a mikor a cselekvést akarják kiemelni, akkor nem az igekötőn, vagy a határozón van a hangsúly, hanem magán az igén; az igekötő, vagy a határozó tehát hátra megy. Pl. ,Úty táncól, hogy *viszi el* e hejet'. ,Ugy larmáznak, hogy *vetik fél* e házat'. ,Menny él, met *ülték agyon*'. ,*Mönyök haza*'. Ez a szórendi sajáttság, úgy látszik, közönséges egész Erdélyben.

IX. A tájszókészlet.

A Halmagy nyelvéről rajzolt képet ki kell még egészítenem e nyelvjárás tájszókészletének ismertetésével. A legjellemzőbb vonásokat természetesen azon tájszók fogják szolgáltatni, a melyek másutt ismeretlenek, tehát a szó szoros értelmében is halmagyai tájszóknak tekinthetők. Természetes azonban az is, hogy ez a kép nagyon hiányos maradna, ha egészen mellőznök a tájszókészletnek azt a részét, a mely Halmágyon kívül másutt is ismeretes. Föltétlenül szükségesnek tartottam tehát ezeknek közlését is. De mint-hogy használatuk módja a MTsz.-ban rendszeren eléggé meg van világítva, pusztá elsorolásukra és jelentésüknek minél rövidebb magyarázatára szorítottam. A hol pedig a jelentés hosszabb magyarázatot kívánna, ott helykimelés czéljából csak magát a szót tettem ki, hivatkozással a MTsz.-ra, a mely az érdeklődőnek úgys

megadja a kívánt felvilágosítást. Ugyanez okból elhagytam azon alakszerinti tájszókat is, a melyeknek elterjedése az előbbi fejezetekben, főleg a hangok használatának tárgyalásánál már meg volt jelölve.

Az első csoportba most is azon tájszókat foglalom össze, a melyek Halmágyon kívül csak a Székelyföldön ismeretesek. Mint-hogy eddig azt láttuk, hogy Halmágy nyelvének nyelvjárási saját-ságai túlnyomó részben a keleti székely nyelvjárások felé mutat-nak, fölötte érdekes lett volna itt is lehetőleg különválasztani azon szókat, a melyek csak a keleti, és azokat, a melyek csak a nyugati székelységben használatosak. Meg kellett azonban győződnöm arról, hogy az így nyert eredmény az egyes szók elterjedtségének mai ismerete mellett nagyon megbízhatatlan volna, mert a székely táj-szók egyik nagy része csak a 'Székelyföld' igen általános jelzésével, másik nagy része pedig csak alig egy-két helyről van eddig közölve. Mindezekre tehát semmiesetre sem lehetne biztos következtetéseket alapítani.

agos: szörösen született (gyermek).

ámog: ámolyog, lebzsel.

még-aprószentekel: megver (vesz-szövel).

bábák férgetege: tavaszi hóvihár.

babukól: MTsz. 1., 2., 3. jel.

báj. 'Reajött e baja'. 'Bajjára vugt'.

bak-kapocs.

baklat: koslat.

béndériész: bögyörész.

bérrög: párosodik [MTsz.: *bereg*].

béstelen: utálatos, rút, csúf.

beszéd: mese.

bika-tiég: káposztalé.

binguó: éretlen, ki nem fejlődött gyümölcs [MTsz. *bimbó*].

még-bír: legyőz.

bitang: fattyúgyermek.

bony: gomb.

buot: boltoz. 'E garádicsom bié vam buotva.'

buotás: boltozat.

bucsak: tuskó.

bugoja: tolltaraj, bóbíta. 'Bugojás e tikom.'

búrrog: dünnögő hangot ad [disznó]. 'Aggy valamit e disz-nyuónak, ne búrrogon ott e vjálubá.'

burtukos fejü: bozontos.

burukól: turbékol.

buszu: bosszúság. 'Abba jár, hogy buszut úzzön neköm' = hogy bosszuságot okozzon nekem, bosszantson.

büllög: billeg-ballag. 'Büllög ez ökör, iromba járású.'

bünnög: bűmmögő hangon sir.

még-bütüz: levágja a végét (pl. botnak).

büz: szag.

cáp: kecskebak.

cékál: kószál, csavarog.

cele-bula: czók-mók.

cémer: egy negyed (bárány, borjú).

cine-rendibe: sorjában.

cinkus: 1. sors, 2. jegy, báreza.

cintorom: a templom körül levő temető.

cuop: hajfonadék, varkocs.

culik-ház: fogház.

csábeli: balfeleéli (ökör).

csap: pof, arczülütés.

cségej: ékalakú rét, kaszáló.

csémáj: ügyetlen, pipogya.

csércsüje. MTsz.: csérese 1., 2.

csere-ja: cserfa.

csérge: pokrócz.

csilinkól: csenget.

csirikól: csiripel.

csitkúó: csikó.
csomhajitt: göngyöl, csomagol.
esomúó: túróspuliszka [Vadr. 561.
csomóé téves].
csubukól: vízben, sárbaú gázol,
 lubiczkol.
csucsórka: korsónak kiálló hegyes
 ajka.
csukros (pl. szegfű): teljes szirmú.
csunya. MTsz.: 1. *csunya*.
csúsza. [E törökbúza *csúszeját* és
 megüöröltjék e szűk üdűőbe.
 [MTsz.: 1. *csusza* 1. vagy 2.]
degenyeg: szekérkenőcs.
derenduca. [MTsz.: *derendocia* 1.]
dobonka: kisebb faedény, bodonka.
domika: túróseves.
döblöc: sütőtök.
döböcsköl: gyömöszöl, gyúr.
duka: négykrajzáros pénzdarab.
dűszü: bőrvő.
ebőg: hebeg.
éjtöl: kupa, pint, iccze.
élet: belső telek, udvar és ház.
eleség: eleség.
erőgiel: mendegél, lassanként to-
 vább halad.
erössen: nagyon. [E *erössen* szép.
ess: esik (az eső).
essűő-tártuó: esernyő.
fél-esziéknödik: föleszmél, magához
 tér.
fájka: egy csomó, egy rakás. [Egész
 fájka virág. [Ety fájka virág.
fálnagy: biró.
fánc 1.
össze-fáncól.
fataruó 1.
férök-kő: egérkő (arsenicum).
fintoros 1. és 2.
fislet: jó-megy, szaladgál, koslat.
fíriss: újjas.
fírógont: kiszabott munka. [Immán
 az én fírógontomat mékesnáj-
 tam mára.
fél-fosztoluódik.
fosztos: rongyos, piszkos, lucskos.
fuszója: bab, paszuly.
mék-kájdúl: becsíp, megittasodik.
gaj: rög, göröngy.

gamat: szenny, piszok.
gáz: petroleum.
göbe: gödör, mélyedés. [E szekiér
 beljelükcent e göbiébe. [Meszes
 göbe: meszesgödör.
el-göbben: elmerül.
göbbenüő: 1. vízvájta mélyedés,
 2. örvény.
güője: kocza.
güja: ütés okozta daganat a fejen.
gübü: mocskos, piszkos.
gyámbász: gyomroz, dögönyöz.
gyavitt: gyógyít.
gyavúl: gyógyúl. [Bégyavúl e seb.
 [Most immán még-gyavúltam.
gyéplüő: ruhaszáritó kötél.
gyérmök-hálad.
gyuóntáros: tarkára festett (pl. szék).
gyülüő: temetésre hívó harangszó.
habari: szeles, mindent sietve tevő.
mék-hájlád: összeszárad (faedény).
hamarocska: hamarosan.
harap-égés: avar-égés.
hariél: fecseg.
hászniél: él vele, eszik belőle.
hatlat: sebbel-lobbal jár vagy dol-
 gozik.
hezseti: szeles, bolondos.
himős: kivarrott (ing).
hintuózik: hintázik.
hírcöl, *hírípöl*: hörögve, sípolva
 lélegzik.
hitráknödik: soványodik.
hóp-pipa: tajtékpipa.
mék-huógat: hó!-t kiáltva megállít.
huokázik: bóbiskol.
hórpac: behorpadt vékonyú (ló,
 szarvasmarha).
hőjköl: hőköltet, hátra faroltat
 (marhát, lovat).
hutyoruó: vessző, pálcza.
huhu: bagoly.
hunyor.
hupocál: térdén hintáz, lovagol
 (gyermek).
el-hürböl: elvisel, elnyű (ruhát).
össze-hüröl: összebonyolít.
hutyorodik: rokkán, roskadozik
 (ember vagy állat ina).
mék-huttyan: megsoványodik.

mék-hülemödiik: lehül (idő).
hütös: falusi esküdt. „*E hütösök*“ =
 a falusi tanács.
itkányos: iszákos.
istennébe: könyörületből. „*Isten-
 nébe* attam neki egy kis szalon-
 náat.“
jándiék: ajándék.
mégjárúó.
jármaz: járomban járat (ökröt).
juomúóúlag: jóformán.
juora-ménendjűő: nagyreményű.
kájácsos: görbe, ferde, horgas.
kajiba: kunyhó, kaliba.
le-kájlad: lekonyul.
kát: kiált.
mék-kánászdodik: lecsillapszik.
kapogat: egyszer-másszor kap.
 „*Emég dólgooszhattam csak kapo-
 gattam* valamit.“
kaptatúó: meredek hágó.
kapu-zábié: kapufélfa.
fél-kjárászkodik: felkapaszkodik.
karincá: kötény.
kása-himlűő: apró vörös himlő.
kaszibál: járás közben a lábával
 kaszál.
kasztén: szekrény.
katrat: kutat, keresgél; *össze-katrat*:
 összekutat.
káva: vesszőkarika, melylyel a
 nyírfaseprűt összeszorítják.
kecel: kutyakölyök.
él-kecskél.
fél-kecskél: egymásra teszi (a lába-
 kat).
mék-kéléncsöl: megzörgeti az ajtó-
 kilincset. „*Kéléncsöld még* ez
 ajtúót, nyissák ki.“
kendűő: törülköző.
mék-kentyefityél: megver.
képos: lehetséges.
el-képik: elképped.
kérnyál: nyivákól.
kerert.
kiézbeli: bot, pálcza.
kicsid: kicsiny.
kuocsól: kulcsol, zár.
kolontos: feleszű, hóbertos.
kontyolúódiik: kontyát igazgatja.

el-koppan: becsukódik.
kosolya: kézi kosár.
kóst: takarmány.
össze-koszmol: összemocskol.
kosztól: póznával ver.
kötűő-rúd: nyomórúd.
mék-kucorodik: összezsugorodik.
kuruzsa: kuruzslás.
belié-kutúl: belenyúl, belevájkkal.
küpi: [MTsz.: *köpi* 1.]
küpi: köpi.
küs-rura: fejrevaló kendő.
lájhuó: rest, lusta, tunya.
lapi: levél, falevél.
lapis-káposzta: még meg nem fej-
 sedett káposzta.
laska-sirittűő: nyújtófa, sodrófa.
lebűdeg: egyszerű, nyelvsap, nyeldekő.
lebelög: haszontalankodik, lóhas-
 kodik.
lējánka-madár: barizdabillegető.
lepesen: lepcs-hangot ad.
lepcsős: nyelvcsap, kofaszájú.
még-lépesül: meggazdagodik.
leppögő: lassan, vontatva beszélő
 (ember).
leptibe: lassan.
locsos: locsogó, fecsegő.
lőjtűő: lejtő.
lusztos: lueskos, vizes, mocskos.
bié-lükken: váratlanul betoppan;
haza lükken: hazavetődik.
lűkög: lűktert.
mag-élesz: élesztő.
makula-mákszém: csipetnyi, pa-
 rányi.
maladzik: malacozzik.
marcan: mocczan.
nagy-marin: mérges kelés.
még-márkász: megmarkolgat.
mart: vízpart.
más: másik.
ki-méjved: kifogy, kikopik.
mérköl: sír.
mond: beszél.
mórmajál: magában dörmög, mor-
 mog.
mórrog: morog. „*Egymásra mór-
 rog* e kijét kutya.“
ki-mositt: könnyedén kimos.

moszto: majszol.
mosztolúódik: mocsokba vájkál, összemaszatolja magát.
moszto: maszatos, mocskos.
múr: egérszórú ló.
múrha: murva, takarmány-törmelek.
muszog: pizmog.
mucskotár: muskotály.
el-mutál: elhalaszt.
mutuj: szóval, konokul hallgató.
nád-méz: czukor.
nászolúódik: hosszadalmasan készülődik, szedelődzködik; *fű-nászolúódik*: főkészül, főlszedelődzködik.
nebelög: tétlenkedik, ácsorog. 'Egész nap mind ott *nebelög* ez úcezőn.'
még-négyel: megver, elpáhol.
nehesség: neheztelés.
neheszködik: neheztel.
néma: cseréppersely.
nién: néne.
nemzet, nemzeccség: család, rokonság.
neszöre: szeles, szeleburdi.
netez: nézeget, tekintget.
nyüödögél: lassanként, apródonként nő.
még-nyakász: nyakon üt.
nyányi: mamlasz, málészájú.
nyaslat: ki- s bejár, jön-megy.
még-nyilaz: patkószeggel megsért.
nyiszil: 'Ez e kés nem vág, csak *nyiszil*.'
nyovad: fullad.
nyórszög: nyószörög.
nyürrög: dünyög.
nyúszkötől: nyugtalankodik, fészkelődik.
odór: a csűrben kétfelől levő oldalrekesz, melybe a gabonát rakják.
ollúó: kecszegödőlye.
ollúózik: megfiadzik (kecske).
ontok.
ontora 1.
országodik: lopózik.
ország-fa: a szán orrát egybefoglaló fa.
ostór-nyaklúó: szíj vagy madzag,

melylyel az ostor a nyélre van kötve.
uotott: kocsonya.
öblöget 5.
pác.
pacil: szenved.
palac-férög: poloska.
pall: porol (ruhát); *mék-pall*: megver.
pántika: pántlika.
pányva-kötél: pányva.
pap: támasztó oszlop.
paraszt: bolond. 'Tám nem vagyok még egész *paraszt*.' 'E szegén *paraszt* nem tuggya mit eséñjl.'
mék-parasztul: megalondul. 'E *mékparasztult* Kata.'
parié: zsengefűves térség.
párna 2.
pattant. *Pattandzsd* még ez órrát: adj neki egy fricskát.
penetjő: kemence-seprű.
pepe: híg sár.
pét 1.
pétél: közösül.
pétéljűódik: u. a.
pillang: pillangó.
piránkó: parányi.
pojós: pufók.
pogonics: szolgagyerek (rend. oláh), a ki szántáskor a lovakat hajtja.
puoka-kötjő: pólyakötő.
pomína: ajándék.
ponkostor: a szövőszék egy része.
posszant.
prözsmítál: jártatja a száját.
 1. *puca* 2.
pumi-kutya: kistajta eb.
pusmog: suttog.
rácskotol: rágcsil.
rátott: kelt tésztaból készült lapos sütemény.
rátúó: rántáshoz való zsiradék.
élreked ez üdijő: beáll a tél.
reketős: rekedt.
rekög: brekeg. 'E nagy béka *rekög*, e kicsi kunczog.'
rekkenjűőség: rekkenő meleg.
repösöl e szemem: rángatózik a szemem héjja.

neki-riaszkodik : rárivall.
ribanc : hitvány, haszontalan.
még-ricál : megezibál, megtépász.
rëa-ruódal : ráver.
rökönca : a szán vagy szekér négy végébe szúrt rúd.
roncika : rongy, rongydarab.
ël-röcsköl : összegyúr.
röcsök : gyürödöttség.
rüőköl : hangosan sír, ordít.
êlrüg e tehen : megszünik tejelni.
sármánytú : sármány.
sárvál : gyalul (káposztát).
sárvaluó : káposztagyalu.
seg-tönk : kis ember.
ël-senyved : elrothad.
sennyvedeg : rüh.
sennyvedgös : rühes, fekélyes, sebes.
sëprüő : élesztő.
mëk-sëprübüttüz : megseprüz.
sëprü-káva : vesszőkarika, a melylyel a nyírfaseprüt összeszorítják.
sikárol : sártapaszszal simít falat.
sikötüny karika 4.
sikójt : sikolt.
simándi : hizelgő.
simánkodik : hizeleg.
síndik : sinlődik.
mëk-síndik : megsínlik.
síndijődik : sinlődik.
siratoz : siratgat.
sírít [MTsz.: *sërit* 1., 2., 4.]; *ël-sírít* : elosen, ellop; *mëk-sírít* : megsodor.
sírítüő fa : sodrófa, nyujtófa.
sírüőba ereszt : megríkat.
somportál : sompolyog, settenkedik.
sonkój : salak, ülepedék.
süóp : szénapadlás.
süözsi : sóska.
mëk-südütt : megüt. „Hogy a menkö südücesom mög!”
sunyiskodik : alattomoskodik.
suppokat : puffogatva ver.
suta : szarvatlan (tehen, bivaly).
süllent : szelet ereszt. „Elsüllentötte magát.”
süllög : lassan, gyengén sisteregve sül.
szab : ver.

szabó-gallér 2.
szádokfa : hársfa.
száj : vékony jégkéreg a víz színén.
szaka : valami torokbaja a disznónak.
le-szacad a tűz : elalvófélben van.
szárag-pánkuó : csöröge-fánk.
szárcsi-lábú : keselylábú.
szepetöl.
fël-szëszpëtëljüődik : fölcizhelődik.
ël-szigorodik : lesovánódik.
szigorog : nyomorog.
szigorúság : soványság.
sziju : szíj.
mëk-szonnyül : megszomjazik.
szonnyuság : szomjuság.
szopornyicás : takonykóros.
szortyos : taknyos, náthás.
szotyokat : pottyogtat, hullat.
szottyán : pottyán; *haza-szottyán* : hazavetődik.
szugujék : szöglet, sarok.
szulák : fulánk.
szülica : lándzsa. „Itt jártak ez ulgnerék oan hosszú *szülicával*.
 „*Szülicás* fegyverik vagy on e zsándárokna és.” „E muszkákna vugt effüéle *szülicájik*.
szupujkó : száraztestű, sovány.
szürkünyüődik : alkonyodik.
tájag : kelevény, daganat.
tájdok : ügyetlen, gyámoltalan.
fël-támbáskodik : feltápászkodik.
tanüöl : szokik.
ël-tanüöl : elszokik.
le-tanüöl : leszokik.
tángyüér-karika :
tapaszt : tapint.
mëk-tapaszt : megérint, megtapogat.
tárogat : fenyeget az ujjával.
tartüötlan : nem tartós, romlékony.
tekerüő-leviél.
temonda : mende-monda.
temondül : pletykál; *ël-temondül* : elplétykáz.
tënap : tegnáp.
terittüözik : terjegeti a szárnyát.
tërmik : terem.
mëk-tërmik e feje : megtetvesedik.
mëk-tincöl : meghizlal.

tincselget: hizlalgat.
típpatt: ragadós, csirizes.
típpanuós: u. a.
tisztál: öblöget.
tuoka: faharang.
tórtý: nadrágnak lecsüngő bő ülepe.
le-tórtýan: lerogy, erőtellenül le-
 esik.
többire: többnyire.
töcsköl: gyömöszöl, gyúr.
mék-töcsköljődik: eltörődik.
tökösködik: vesződik, bajlódik.
töpöri: összeszaradt testű.
ugórka-baklatyó: ugorkanőszőfű.
uráltassa magát: kéreti magát.
urkol: hurkol.
urok: hurok.
üz: hajt (állatot).

üz: szag, illat. ‚Üze vagy on e hús-
 nak.‘
vacogtat 1., 2.
vacsköl: összenyomkod.
vacskotól: u. a.
vad-mák: pipacs.
vagdalyó 3.
váj: körülbelül [MTsz.: *vagy*].
vájkotól: vájkál.
vájnok: halánték.
vakkan: mukkan.
vahog: szaggatottan sír, bög.
válágász: apróra kikérdez, fürkészt.
vánkuj: vad, mogorva.
él-vászlál: elkoptat.
válléget: veszeget, veddegél.
vuód: old. ‚Vuodd le e kötelet.‘
 ‚Vuott ki e hajadot.‘

A székelységen kívül másutt is ismeretesek a következők :

ajak: áll. ‚Likas ez ajaka‘: gödrös
 az álla.
asszony-embőr: asszony.
még-azsagól: megver.
bá: bátya.
baggat: nagy öltésekkel varr, férczel,
 általában kontárkodik. ‚Máj még-
 baggassa e cigán e csizmamot.‘
bagój-tüdjő: aszalt gyümölcs, kül.
 alma.
bajól: szükségét végzi.
berbiécs: ürü, kos.
bérbitiél: sokat és érthetetlenül
 összehadar.
bél-fa: szövszék része.
buodorog: kóborol, kószál.
bogározik: legyek miatt nyugtalan-
 kodik, futkos (marha).
bójquó-üdjő: változékony időjárás.
buodoktalan: együgyű, félkegyelmű.
buda: árnyékszék.
büg: párosodik (sertés).
bugyuta: buta.
bü: rongyos, mocskos, utálatos.
még-búszól: megszagol.
cankuó: savanyú bor.
cüök, cök: élesztő.

csárog: lármáz, fecseg.
csármál: u. a.
csérgetjő: kerepelő.
csesz: közösül.
cseszkiődik 1., 2.
csüözik: csövesedik (kukoricza).
csutora: pipaszár szopókája.
diyuó: dió.
dühüs: veszett (kutya).
icsél: gerebenez (kendert).
édöskedvü: jóízű.
égedelöm: bosszúság, méreg.
encsöm-bencsöm: mindenféle apró-
 ság, holmi.
érdjöl: fát vág az erdőn és haza-
 szállítja.
öszkaba 1.
még-ietet: megmérgez.
 1. *fártat* 1. és 2.
fakadél: kisebb kelés.
félzjő.
feteke: fekete.
férdel: rossz késsel vagdal.
figuráz: tréfál, bolondozik.
finak: ficzkó, suhancz.
fiók 2.
fítet: keres, kutat, szimatol.

- foncsika*: rongy.
mék futtat: megmér. 'Futtassa még éty kicsit [a vásznat], lássuk, elég léssz-e?'
fuvalkodik: szikkad, szárad.
galagyló: gagyog (gyermek).
gusa: golyva.
gyámbál: tépász, tépedes.
gyomor-sikulás: hasmenés.
hadár: széthárogat (tüzet). 'Mik-hadárják ez azsaggal e tüzet.'
hámoz: hámba fog (lovat).
hapsól: habzsol.
harisnya: fehér darócnadrág.
haskéreg: hashártya.
le-heppen: leesik.
hérget: bosszant.
hezsetől: nyüzsgő-mozog.
hi: padlás.
mék-hibázik: hibát kap, hibás lesz.
hiátlás: az istálló padlója.
huo-hármát: dér.
el-húrból: elvisel, elnyű (ruhát).
hunyori: hunyorgós szemü.
le-huppan: leesik.
huruba: viskó.
hiütöl: esküt tesz, esküszik.
ín: növényuszár.
jába: hiába.
jácodik: játszik.
kabola: az ekének kétágú csuszató-fája
kacór: görbe kés.
kájsza: ferde, görbe.
kájtat: kutat, keresgél.
kakas-szég.
kaloda: a szalmatetőt átfogó kettős lécz.
kanál: kanál.
kanikó: horog, kampó.
kápás: képes valamire.
káptány.
karié: kör.
karisztól: karezol.
kasmától: kutat, keresgél.
kaszamanló.
káva: kút párkánya, kerítése.
kavillál: kóborol, csavarog.
kêrrég 1. és 2.
kêrt: kerítés.
- kopácsól*: kopogtat, kalapál.
kóricál: kóborol, kószál.
koslat 1. és 2.
kúrkaész: böngész, tarlóz.
kút-gárgya: kútkorlát.
küllő: harkály.
lábbittuó: szövőszék taposója.
látuó: látogatás.
léfetyől: nyelvel, jár a szája, fecseg.
leffög: lassan, lomhán jár.
liégőj: víztartó hordócska.
léhás: üres (mag).
lészén: születik.
 [alhoz] *levést*: [alhoz] képest.
locsadék: mocskos lé, moslék.
lomos: lompos, bolyhos, bozontos.
lúderc: lidérc.
mágának-valuó: önző.
márcáfánk: szaggatott fánk.
márkaész: markolász.
össze-marok: kettős (összefogott) marok.
ka-marul: kifecszamodik.
matarász: motoz, keresgél, kutat.
matat 1. u. a., 2. babrál.
ményeközűő: menyegző.
fél-mered: fölfordul, meghal.
mérög-duda: méregzacskó.
merőke [MTsz.: *meréklye* 1.a]).
met: mert.
mézge: mézga, a fa héja alatti édeskés nedvesség.
micsa: micsoda.
mósia: örökség.
nádal: eltörött vasszerszámot (különösen kaszát) vaspánttal összeköt, kifoltoz.
nagy: idős. 'Kilencz huonappál nagyobb, mind ez ién lejányom.'
niényő: néni.
nép. 'E népek viszik e fát Homoródra.'
nyes. 'Min csak aszt *nyesi*' = hajtogatja, mondogatja.
nyikog: idétlen hangon visít (szárcsa, róka).
nyíl 1. és 2.
nyiszítól: életlen késsel vág.
nyoszt: tépdelve lefoszt.
nyúl 1.

- nyűg: kötél, melylyel a lónak két lábát összekötik.
- nyűgljűdök: alkalmatlanokodik.
- uotúo: szer, melyet a tejbe tesznek, hogy megaludják.
- pájta: istálló, akol, ól.
- pakulár: oláh juhász.
- pálha: hónalj alatti ereszték az ingben.
- pall: ver, üt.
- papusa: összekötött csomó.
- párrag: parlag.
- pászmq: tábla, szakasz.
- pating: az a szíj, mely az ekét és a taligát összetartja.
- piélida: csúf, rút, utálatos.
- përészlen: 1. orsó karikája; 2. gyors, fűrge.
- pest: kemencze.
- pészterkődik: iparkodik, erőlködik.
- péták: régi pénznem.
- pipál 1.
- pipe: fiatal liba.
- pislen: csirke.
- pisojog: mosolyog.
- pityuóka: burgonya.
- plattén: tűzbely vaslapja.
- pél-pockól.
- puoka: pólya.
- bié-puokál: bepólyáz.
- pokla: méhlepény.
- porongy: vízmosásos, kövecses, száraz, puszta hely.
- poszog 1.
- még-potyól: ütögetéssel puhít (húst).
- puföl: püföl, ütlegel.
- pusztija. „Menny e pusztijába!”
- rab-szekiér: egykerekű targoncza.
- rácskál: rágszál.
- ránkór: harag.
- rázott: szalmával kevert széna.
- rié: pudvás, rothadó fa.
- még-ribál: megtép, megczibál.
- rikuot: rikolt.
- még-riűkönyödik: megfülled, megdohosodik.
- ruva: kendő.
- rusnya: rút, undok, csúf.
- rüdeg: sovány, nem hizlalt [sertés].
- sérke-leves: daraleves.
- sifütöl: 1. csoszog, súrolja a földet a lábával; 2. untalan jön-megy, sűrög-forog.
- sor 2. „Sora van a késnek.”
- szakadiek: valami darázs fajta.
- számlik: szántódik.
- szekerkó: kis szekér.
- szémärkiél: szemenként szedeget, eddegél.
- mék-szént: észrevesz, megsejt.
- szërészija: nyomorúság.
- szernet: fajzat, fajta.
- ki-szi: kifúj.
- szigorú: sovány.
- szikra: csepp, parányi.
- szilak: darab.
- szipog: szipákolva sír.
- szivalkodik: szikkad.
- még-szivalkodik: megszikkad.
- szokotól: 1. számol, számítgat; 2. fontolgat, gondolkodik.
- szotyog: potyog, hulladoz.
- ki-szottyán: kiesik, kicsúszik.
- szökik: ugrik.
- szúllák: fölfutó gyom, gaz.
- szúlkös: szűk, szűkön levő.
- le-tácsól: letorkol, elhallgattat.
- össze-tácskál: összetör.
- ták: folt.
- tám: talán.
- rca-tanól: rászokik.
- tapiskól: tappog, tapos (sárban).
- tátint: hirtelen eltátja a száját.
- tekerög: csavarog; tekergűő: csavargó.
- teriécsől: trécesel.
- teriéfa: tréfa.
- tikácsól: fuldokol.
- tinuó-binuó: apró szarvasmarha.
- tompóra: tompor, czomb.
- tonka-órú: lapos, pisze orrú.
- tő: tű.
- tökletlenkődik: ravaszkodik, hamiskodik.
- tömpe: törpe, alacsony.
- törek 1.
- törzsől: dörzsöl.
- tud: hisz, vél, gondol.
- tüszéj: tűzhely.

ucca-kati: mindig az utcán lézengő
leány vagy asszony.
ül: időz, marad.

vártyog: kotyog, össze-vissza beszél.
vaskúó: rosz, nyeletlen kés.
vaszora 3.

A MTsz. szerint ismeretlenek a székelységben:

béka-vár: varas daganat az ökör
lában. [Somogy.]
meg-buodúl: elkábúl, megzavarodik.
«*Ugy megbuodúlt e fém, hogy nem
tuttam magamról.*» [Csallóköz.]
cigán-szár: kőszén-, koks- vagy
vas-salak, mely a kovács-műhely-
ben hátramarad. [Heves.]
cséppinkúó: csepp, cseppecske.
[Kapnik vid.]
csába: ostoba, félkegyelmű. [Zem-
plén m.]
dob: üt. «*Éggyet nagyot dobott e
hátamra.*» [Vas, Zala, Baranya m.]
cseset: disznósórtéből készült kender-
fésű. «*Ecseset, ekivél e kendőrt
cseséjűk.*»
el-el: elfogyaszt. «*Elélte e vagyont
s immá kúdúl.*»
fájtat: fájdit. «*Törökne fájtassa e
gyomrát.*»
fal-al: 1. ház fala melletti töltés;
2. ház előtti pad. [Torna m.]
fiel-éj: éjfél. «*Fiéléjig és ott vu-
tunk álllik.*» «*Fiéléjjetl.*» «*Fiél-
éjkór.*» [Szlavónia.]
fiel-kótya: féleszü, félbolond.
fülem, filed, stb.: fülem. «*E filire
fonta e cuopját.*» [Ragozatlan
alakban mindig: *fül.*]
fördött: szerez, keres, nyer. «*Mé-
nyünk e vásárbá, hogy valamit
fördiccsunk.*» «*Dólgozunk rég-
gélttől estig, mer muszáj, hogy
valamit fördiccsunk,*» — mondta
a kereskedő. «*Mennyit fördított
e házbuól?*» [Vas m. Őrség.]
mék-hagyúl: megfakúl [ruha].
«*Mék-hagyúlt e színe e ruháná.*»
[Szilágy m.]
háj-nevelűő: a marhának valamely

szíjas, inas húsrésze a bélpecsenye
mellett; nem lehet megenni.
össze-hërren: összezeördül.
heti vásár: heti vásár. [Veszprém.]
bélié-heverűőzik: beléheveredik.
heverűő: nem tejelő és nem jármos
(szarvasmarha). «*Az e báj, hoty
kiét heverűő bivajunk és vagyon.*»
[Dráva mell.]
hër-harang: hírhordozó. [Balaton
mell.]
hurut: turha. «*Kipökte e hurutot.*»
[Vas m.]
húzuódozik: nyújtózkodik. «*Húzuó-
dozik, mé még vagyon csémé-
rélve.*» [Dunántúl.]
húrcól: fásaszt, nehéz munkával
elcsigáz [marhát].
íziek: ételhulladék.
ki-jő: beéri valamivel. «*Húsz ke-
réjczárral kijövünk-é? váj marad
és?*»
kájtárkodik: kutat, keresgél, szí-
matol. [Szatmár m.]
kehől: köhög. «*Kehől, met száraz-
betekésés.*» [Dunántúl.]
kengyel: szűk nadrág talpalója.
[Balaton vid.]
kuncog: kuruttyol. «*E nagy béka
rekög, e kicsi csak kuncog.*»
[Békés m.]
landaris: egy bizonyos táncz.
[Szolnok-Doboka m.]
lél: lel. «*Ez Uot füöggyin létjék.*»
marok: kis nyaláb (fű vagy gabona).
marok-szedűő: a ki az arató után
markokba szedi a gabonát.
még-melegül: megmelegszik. «*Még-
melegültek e loak és.*» «*Mék se
melegül benne az íétel.*»
mér: mer. «*Mégmérném mondani.*»

nádi-bika: bölömbika.
nyílaz: sorsot húz. [Alföld.]
el-pállik: elfülled és kivesz. «*El-pállik* e búza, mikor e naty huó alatt kifő e vetés.» [Dunántúl.]
paripa: herélt ló. «Ez enyim nem monyas, ez csak *paripa*.»
le-párol: lemásol. «Eliébe tette, hoty *párolja* le e levelit.»
picírkuó: piczinyke. «Jáj micsa kicsi *picírkuó* álma!» [Csallóköz.]
ki-posszan: megreped, meghasad. «Úgy *mégrúgom* e hasadot, hogy minnyá *kiposszan*.» «*Kiposszant* ez újjom, megüttem e kálápá-csál.» [Zala m.]
rázint: hirtelen ráz egyet. [Vas m.]
sáj hozik: párosodhatnak (a kancza). [Hegyalja.]

satrantyu: satrafa, vén banya. [Szolnok-Doboka.]
síp: a kemence füstvezető csöve. «*Sípon* ményen ki e füst.» «*Plattinsíp*.» «Leesött e füttőm *síjja*.» [Palócz.]
strájfá: istállóbeli választórúd.
süög, sóg: báránybórsapka. [Dunántúl.]
szárvázat: a ház padlásának faalkotmánya. [Kalotaszeg.]
takarodás: gabonabehordás. [Dunántúl.]
tikkadoz: fulladoz. [Dunántúl.]
tokos: rosszul koppasztott (csirke). [Zilah.]
vak-tetű: viszketegecs fagyás a lábón.

Utolsó csoportba foglalva közlöm végül azon halmágyi táj-szókat, a melyek eddig nincsenek meg a MTsz.-ban s azért használatukat lehetőleg példamondattal is megvilágítottam. Csillag nélkül adom azokat, a melyek megtalálhatók ugyan a MTsz.-ban, de csak némi alaki vagy jelentésbeli eltéréssel, és csillaggal jelöltem meg azokat, a melyek eddig teljességgel ismeretlenek.

*Adatlan: eladatlan. «Elattad e búzádot? Ez enyim még *adatlan*.»

*ág: rokonság, család. «Nem affiélé *ágbuól* valúó.» «E papunk fiél *ága* halmágyi, fiél *ága* kóbori.» [Apja halmágyi, anyja kóbori születésű.]

*áglás: 1. a csűr tetejét tartó párhuzamos gerendákra sűrűn, keresztül-kasul rakott lombos ágak, melyek a tavaszra eltett sarjút tartják, hogy le ne essék a csűrbe; 2. a csűrnek ilyen módon elrekesztett padlásrésze.

még-agosodik: szőrös lesz az arca vagy a keze. «*Mégagosodott* e gyermöke.»

bié-ágy: megkezdí a cséplést. Szó-lások: «No ennek ugyam *biéágy*-

tak» = jól megverték. «Ugyan jóól *biéágyott* e pénzibe» = elverte a pénzét, bőven költött.

ágy-odra: az ágy medre, mélyedése, hová a szalmazsákokat teszik.

fél-ájos: felpezckel, feltámaszt.

*ákrándik: 1. fél, habozik. «*Akrándom* biélépni e házba.» «*Akrándottam* beljé menni e vízbe, met igen hideg.» 2. csillapodik, lecsendesedik. «Te, *ákrángyal* éty kicsit, ne légy hirtelen!» 3. téved, hibáz. «Nó látod-é, *mégákrándottam*, többet attam vissza e forint-búól.» «Nem jóól attam össze e számokat, éty kicsit *mégákrándottam*.»

*ákrándozik: fél, habozik. «Ne *ákrándozz*, semmit, csak bútoroggyál.»

- *mög-ákrándosztat: megakadályoz.
«E gyermökök *mögákrándosztás-sák* e munkájba.»
- *álma-kocsán: alma lerágott csutkája.
- *álsruha: nyálagzó, kis kendő, melyet kis gyermekek álla alá szoktak kötni.
- *árkám-észtena: olyan eszténa, mely nem az egész község juhái számára való, hanem egyes ember tulajdona.
- *árpaérjő-álma: árpaérés idején megéző almafaj.
- el-avúl*: megöregedik. «Kénlyódik e tőstöm, immű *él* van *avúlva*.»
- ázalék*: mindenféle enniváló, pl. túró, szalonna, tej, hús, stb. «Van hálistennek *ázalékom* most *éjég*.» «Van-é *ázalék* e tarisnyájba?»
- *bab: apró, feketeszínű bab, melyet sertéshízalásra használnak. [Az ehető bab: *faszója, fuszoja*.] «Tiszta igyenős mind e *bápszál*.»
- *bábás: szép. «Micsa *bábás* vagy!»
- *babona-vetjő: kuruzsló, jvas. «Vuotam egy *babonavetjőhöz*, hogy mi lössz e gyermökömmel.»
- *babüzü-körtövié: egy bizonyos körtefaj.
- *mög-bagat: jól-rosszúl megszánt (?). [«Jól számlik a földje?»] — «Abbüzü rosszúl, de mjégüs *mög-bagatom* éty kicsit.
- *bággátás: kontárkodás. «Min csak *bággátás* vuot [a munkája], mjégüs 60 köréczárt akart.»
- *balog-éke: olyan eke, a mely csak egy barázdára jár és a melyet váltani nem lehet.
- *batula-alma: batul-alma. [Erdélyben nagyon ismeretes.]
- *bédérkö: kis fiú szeméremteste.
- biék*: sütő, pék. «E *biéknek* attuk el e búzáinkot.»
- mög-békel*: megbékül. «*Mögbékel-löttünk* egymással.» «Máj *mög-békelnek* esmjént.»
- *bélhijős: tág belü, nagy étü. «Lágc-

- cik, hogy *bélhijős* vagy, ugyan sokat észél!» «*Bélhijős* gyermök ez ez Andrá.»
- *bérbiecs: ökölnyi nagyságú kavics.
- *bércce: egy bizonyos hímzési minta a női ingeken. [«Mit dolgozik itt néni?»] — «Né *bércét* várrok ez ingre.» «*Bércésön* várják éz ingit.»
- bertyuóka*: a fűzfa barkája.
- *ki-bertyuókázik: kibarkázik (?). «Tavaszzál, emikör *libertyuókázik* e rakottya.»
- *él-betegesül: elbetegesedik, betegessé válik.
- *le-béggyszet: lebiggyeszt. «*Lebéggyszettö* e buzátáját.»
- le-bitangól*: jogtalanul lekaszál, levág. «*Lebitangolta* e füvemöt.»
- *bobuó: hosszúszőrű téli guba.
- *bobónc: czukorka.
- *bobóncos kupa: hengeralakú pléhdoboz, melyben a kereskedők a czukorkát szokták tartani.
- ki-buódül*: megy, elindul. «*Kibudult* e faluba kérogetni.»
- éssze-bójtörködik*: összemarakodik. «*Ésszebójtörkották* e kutyák.»
- neki-bójtörködik*: nekifog, belékapaszkodik. «*Nekibójtörkodott* e munkának.» «*Nekibójtörkodott* iés fűthöz vákta.»
- *borona-szék: hát nélküli pad (a templomban), a melyen ülve se elül, se hátul nem lehet támaszkodni.
- *botuóka: fakalapács.
- *büőjegöz: bélyegez. «Mök kell *büőjegözni* e márhákot.» «*Büőjegző* vas.»
- *mög-bökken: 1. meghökken. «[A kapuból] kiszökött éty kutya s úgy *mögbökkentem*, hogy!» 2. csudálkozik. «*Mögbökkentem* rájta, hogy nem akártú mondani, de nem töröttem vjelle.»
- **bruók, boruók*: aludt tej felfőzve és talba aprított kenyérré öntve.
- **brüök, börüök*: u. a.
- *bucskántozik: bukfenczezik. «Bük-

- kent, vāj *bucskántozik*, az mind-
 öggy.»
- budris*: bolyhos, rendetlen. «Egész-
 szen *budris* e haja.»
- *bugláros szíju: gömbölyü-fejű sze-
 gekkel kivert bőröv.
- bugoja*: bojt.
- bugojás-sapka*: olyan sapka, a mely-
 nek tetején bojt van.
- *buhu: agyagból készült gyermek-
 játék. (A lágy agyagot zsemlye-
 alakba gyúrnák, lapos felének kö-
 zepét kivájják s akkor valami
 kemény tárgyhoz (pl. falhoz,
 földhöz) csapva nagyot szól.)
- *még-bújál: meghág. «E kakas e
 tikot *mégbújálta*.» «Immá tójha-
 tik, mēt *mégbújálta* e kakas.»
- *bújálóodik: párosodik. «*Bújáló-
 dik* e tik e kakassál.»
- *bukátárkodik: főz. «E mezűőre
 nēm méhetők, há csak ithon
bukátárkodom.» «Mű úgy mon-
 gyuk *bukátárkodik*, vāj ké-
 szitt.»
- *burdej: mezei csőszkunyhó, czi-
 gányviskó.
- *burduguósza: maskara, álarczos
 személy. «Jábá takártá e *burdu-
 guósza* e szeméjit, miégős meg-
 üsmértem.»
- *búza-mezűő: a határnak az a része,
 a mely búzával van bevetve.
 «*Búzamezűőbe* vadnak ez embö-
 rök.» «*Törökbúzamezűő*.»
- buzáta*: ajak. «Vérzik e *buzátám*,
 mőkharaptam.»
- *még-büdösül: megbüdösödik.
- *bükkent: bukfenczezik. «*Bükkent*,
 vāj *bucskántozik*, az mindöggy.»
 «Keresztül *bükkentött* e fejin.»
- *bünnög: hüm-hüm hangon sír.
- *éssze-büszüdik: megromlik. «Mind
ésszebüszüdüött e széna.»
- *cára: Románia. «E *carába* szö-
 részte e házat.» «Nálunknál és
 mönnék szolgálni e *carába*.»
- *cárina: vesszőkerítés, mely a le-
 gelőt a szántóföldtől elválasztja.
- *cégerösködik: el akar csábítani
 valakit. «Állúó esztendeik *cé-
 rösöködött* e léányommál.»
- célengüőzik*: fityeg, lóg. «*Célengü-
 zik* le ruólla e rongy.»
- *cenneg: 1. zümmög. «Háj te hoty
cennegnek e szúnyogok.» 2. vé-
 konyhangon nyafog, rimánkodik.
 «Ne *cennegj* annyit e filembe.»
- *cice: a száj szegleteinek felpállása,
 zabola.
- *ciciés: zabolás, a kinek felpállott a
 szája szeglete. «Nē igyál utánná,
 me *ciciés*.»
- *cicög: nevetgél. «Ne *cicögjetök*
 annyit ti léányok!»
- *cicögüő-fü: hosszúkás laposlevelű
 fü, melylyel a két kéz összeszori-
 tott hüvelykujja közt élelet fütty-
 tyenteni szoktak. «*Cicögüőfüvel*
 dudál.» «Zablevelű fünek és mon-
 gyák e *cicögüőfüvet*.»
- *cihá: piha. «*Cihá*, ményenü e
 kezed!» «*Cihá*, micsa ostorod
 vagon!»
- *cincoskodik: hizeleg. «Nē, hoty
cincoskodik ez ányygnak!»
- *fél-czimöz: megezímez. «*Félczi-
 mözi* e levelet.»
- *ciperég: valami köszvény elleni
 kenő orvosság.
- cirézik*: helytelenkedik. «Annyit
cirézik ez e gyermök!» «Ne *ciréz-
 zetök* immán annyit!»
- *cuostók: czollstokk.
- cüök*: czövek.
- *cüököl: czövekkel megerősít. «Ez
 e kendőrczűök, ekivel *mékcüökőj-
 jük* e kendört.» «*Biécüököltjék* e
 kendört e vízbe.»
- *cuna: cunus puellae. «Takárd él
 e *cunádot* léjánkám.»
- *csámbojog: kószál, bolyong. «E
 szegén fiélkótya egész nap *csám-
 bojog* ez úccán.» «Híttam haza,
 de nem jó, inkább ott *csámbojog*
 e vásáron.»
- *csápól: fecseg, jár a szája. «Fog
 bjé je szádot, ne *csápólj* any-
 nyit!»
- *csattantuó: a csudafa (*datura stra-*

- monium) bimbója, virágja. [V. ö. MTsz.: *pukkantó* 3.]
- csata*: marhacsorda, melyet 4—5 gazda állít össze (nem az egész község) s a melyet felváltva maguk a tulajdonosok őriznek (nem a községi pásztor). [MTsz.: *csata* 3. némileg más jel.]
- **csebz*i: haszontalan (gyermek). «Menny él tē *csebz*i, ne büöj itt örökkjé!»
- *ki-csénál: kiszerez, összegyűjt. «Hoty *csénáj*jam ez aduót *ki*, mikör ön nyomorú szegén vagyok.»
- *csénder: irtáshelyen felnövő fiatal zúheres erdő.
- *csénderitt: csattant, pattant, üt (ostorral). «Mékkadárgassa ez ostorát s öggyet nagyot *csénderitt*.» «E loak közi *csénderitt*ött.»
- csépjesz*: 1. hitvány, csenevész. «Suta érdjőnek mongyuk, met *csépjesz* nyírfa teröm rájta.» 2. kúszált hajú, kócos. «Nē micsa *csépjesz* e feed.»
- *cseresznye: cseresznye és meggy közös neve.
- csijámpozik*: káprázik (szem).
- csingójázik*: valamibe kapaszkodva himbálódzik.
- **csiptetű*ő: egy hosszabb és egy rövidebb ágú, villaalakú faragott faeszköz, melylyel a vastag zsoltáros könyv lapjait leszorítják, hogy éneklés közben be ne csapódjék.
- *csisszent: 1. hegyeset köp a fogai közül; 2. fecskendez. «*Csisszent*nek a vizipuskával.»
- *csonk: egy csomó, csapat, falca, sereg. «Ety *csonk* virágom vagyok.» «E csuokák este min *csonk*ba jédnek.» «E divűőfán had [hat] darab [dió] és van ety *csomba*.»
- csuora*: madárijesztő.
- csöntörke*: 1. kisebb fatuskó. «E porongyon szedik e *csöntörkét*»; 2. (átv. ért.) gyermek.
- *mék-csörszöl: coit. «*Mékcsörszölte* váj éccēr Kátát.»
- *csucsúltat: altatgat. «*Csucsúltassa* e gyérmökít.»
- *éssze-csukorít: összezecsucorít. «Nē hogy *éssze-csukoriccsa* [ez a gyermek] e szájját.»
- ki-csűjed*: kidülled. «Úgy megűtte, hoty szinte *ki-csűjett* e szēme.»
- csűpörkődik*: kapaszkodva függeszkedik.
- *éssze-csűrkész: összegyűjt. «*Éssze-csűrkésztem* hólminot, hogy együtt légyén.»
- dacc*: kidudorodás (a kenyéren). «Any, aggyon *daccot*.»
- *denneg: zümmög, dünnög. «Úzd el aszt a legyet, ne *dennegj*ön ott a gyérmök körül.» «Egész nap mind e fülemb e *denneg* ez e gyérmök.»
- der-dúr*: zörtőlődő, zsémbeskedő.
- *diktom: 2—3 soros erkölcsös verses mondás (a káté végén). «Mű csak *diktomot* tanuóltunk ez oskolágha, de e mostani gyérmökök másfjéle verseköt és tanuólnak.»
- *dob: ököllel való ütés. «No juo *dobot* kapott e hátára.»
- *dobászkól: lábbal tapod valamiben. «Sárba *dobászkól*t, azér ön e lábod.» «Ott *dobászkól* e sárba.»
- *még-dobol: megver. «Mét sírsz?» — «*Mégdobolt* anyám.»
- *dobolúozdi: utlegetéssel járó gyermekjáték.
- *döglük: lusta, restel valamit tenni. «*Döglük* kivinni e szemetet.» «Mjég énni jēs *döglük*.» «*Dögli* félkapálni e függgyit.» «Mjég aszt és *döglöd* méktenni?»
- dörditt*: csattogtat, pattogtat az ostorral. «Egész nap mind ott *dörditt* ez odvaron.»
- döröszölűödik*: dörzsolódik. «E bihájnak viszket, azét *döröszölűödik* annyit.» «E disznyúó és mind oda *döröszölűödik* e fálhoz.»
- *ki-dugad: kibomlik. «Nézz még, ez e kéve *kidugatt*.»

- *dugaszt: 1. kinyomkod. «*Dugasztottam* e mérgöt e kezemből.»
2. fejt. «E fiszfának e *ledugasztott* héjjábuól esenájják e totorintát.» «*Kidugasszák* e báránt e büöri-büöl.» 3. a fűzfavessző héját a fájáról lefejti. «Gyértök fíjúk *dugasztani*.»
- *dúrál: duskál. «*Dúrált* e vagyomba, miégés szegény lett belijölle.»
- **földúrassza ez órát*: haragszik, duzzog. «Mikör vájúk *földúrassza* ez órát iés mérgösön néz.» «Gyula *földúrasztotta* az orrát.»
- düszüő*: börtüsző.
écsem, stb.: fiatalbb testvér (akár fiú, akár leány).
- *éd: repül. «Úgy váktat e lóvál, mintha *édne*.» «*iÉd* e haja utánna.» «E galamb jobban tud *édni*, mind e veréb.» «*Atoliédött* éty tük, leszállott ez odvarunkra.» «É tükök *biédettek* e kérbe.» «Foktam úgy verebet s *eliédött* e kezemből.»
- *édöz: repül, száll, lebeg. «Ez üli e tükök fölött *édöz*.»
- *égy-árányú: egyforma. «Oan kijét *égyárányú* gyermöke vagyon.»
- éllüő-in*: verőér, pulzus. «Tapogassa *éllüő* még, hogy lükög ez *éllüő-in*.»
- *eppe-bizé: az ám, éppen bizony. «*Eppebizé* tám neköd adom.»
- *ért. «Kegyent *hoa ért*? hisz nem *iertnek együtt!*»
- *el-essüősil: esőre válik. «Ha ez üdüő *elessüősil*, nem tudunk szántani.»
- *éstájéres: valami táncz, stájer polka.
- étet*: etet. «Tíjelbe *éetni* kell e méhököt.» «*Mik* kell hogy *étessem* e disznuyókot.»
- étüődik*: bosszankodik, mérgelődik, gondokkal emészti magát. «Egyre *étüődik*, pántolódik ez ura miján.» «Éj ne *étüögy* mán jábá mijánna.» [MTsz.: *ételődik* és *étődik*.]
- **tyhászkelő asszony*: a gyermekágyas asszony, midőn szülés után négy hétre először a templomba megy.
- *falu: látogatás. «Ményök *faluba* Kátához.» «Nem engedí ez annya, hoty *faluba* járjanak hozzá e legényök.» [Hól vóltál?] «*Faluba* e szomszédnitt.»
- *faluz: mulat, beszélget. [Hól Ilona?] «Né ott *faluz* János-sal.»
- *fěj: fő, parancsoló, első. «Aszonta, hogy ő [a bíró] kell kihírdesse, met ő e *fěj*.»
- *féjködik: feslik, fejlik. «E tálp *léféjködött* e csizmámruól.» «Adég dölgosztam, hogy e büör min *felféjködött* e teneremön.» «Kezd *leféjködni* a furnír [a szekrényről].»
- *fiel: barát, társ, hasonló állapotú. «Kerezd *feledöt* héj, avál figurázz!» «Mit akarsz *viellem*, nem vagyok *feled*.» [V. ö. *feleym* HB.]
- *mék-feled: elfelejt. «Emikör éfíjú vuotam, tuttam éleget [mesét], de immám *mékfelettem*.»
- *félés kenyér: zsírral megkent piritós kenyér.
- mék-félöz*: a polyvát «*félözövel*» lesőpri a búzáról. «*Félöz még* e búzát.»
- *fénköves kupa: tok, melyben a fénkövet tartják.
- *el-fér. «*Férj el töllem*»: hagyj engem békén. «Immán nem *férhetsz el* attól a lótól? mét ütöd?»
- *mék-fértyéktet: forró zsírban megpirít. «*Mékfértyéktetöm* e hágy-mát.»
- mék-figuráz*: megtréfál. «*Mékfigurászták* e tanítuót.»
- *filinkás-sapka: olyan báránybőr-sapka, melynek két oldalán szalag-csokor van.
- *filinkázik: fityeg, lóg. «Ne valami *filinkázik* e zsebödből.»
- firikól*: erőlködik. «Ni ott *firikól* egymaga ekkora munkába.»

- «Eleget *firikólt*, de nem tutta elvégezni.»
- firkoraca*: a legdurvább csepü.
- **fiság, füság*: 1. 50 darab kétfilléres, vagy 50 darab húszfilléres papirostekercsbe csomagolva. «Buodizsár [a kereskedő] atta eszt e *fiságot*, úgy hiszöm 50 keréczár van benne.» 2. a vadászpatron papiroshüvelye.
- **fiságol, füságol*: a kétfilléresek, vagy húszfilléresek ötvenenként papirosba csomagolja. [«Hogy van Boldizsár uram. mit csinál?»] «Nö láthassa a tanár úr, *füságolom* az aprópénzt.»
- *fiszfa-nadrág: zsákvászomból készült nadrág, melyet a kőművesek szoktak viselni munka közben. «Fu tikálom e *fiszfanadrágját* ez uramnak.»
- *fiszfa-pap. [«Ez az asszony a felesége?»] «Az, a *fiszfapapnál hütölték*» (vadházasságban élnek).
- fórtáj*: a liter harmadrésze. «Három *fórtáj* tíj, az egy liter.»
- *foj: jár, fut, kószál. «Örökkjé *fójj*a e falut, sosincs itthon.» «*Bié-fójt*a mán ez egész falut.» «E tűz min *bié-fójt*a ez árcáját.»
- *bié-fojat: bejár, összeviessza jár. «Gombászni vutak s *biéfojatták* ez egész érdüöt.»
- *font-kő: a mérlegelésnél használt vasból vagy sárgarézéből készült súlymérték.
- *fórhám [vagy talán: *fár-hám?*]: kétujjni széles fekete szalag, melyet az asszonyok a homlokuk fölött szorosan a fejkötőjükre kötnek.
- *fuotikál: foltoz. «*Fuotiká*lom e firizsömöt.» «*Fuotiká*lom e *fiszfanadrágját* ez uramnak.»
- **futuóz-ik?*: futójátékot játszik. «Gyértök lijánkák *futuózni!*»
- *mék-futtat: szántás után kissé, nagyjából megboronál. «*Mékfutattuk* e füödet.»
- *gáláz: pompázik, czifrálkodik.

- «Mos *gáláznak* e gúnyával, nem úgy mind régön.»
- *gámbi: nagy, sovány, esetlen járású (ember vagy ló). «Nö ott a nagy *gámbi*, hogy lépik!»
- gáncserozik*: párosodik. «A nyüvestén lúd *gáncserozik* a gánárral.»
- ganyélik* e disznuó.
- *ganyé-pópa: kisebb trágyadomb, melyet ősszel sokat leraknak a szántóföldeken, hogy azután széthányják.
- össze-gazól*: összeszid. «Igazánt összegazólt!»
- *gebbög: lassan, totyakosan jár. [Hól ez öreg?] «Nö ott *gebbög.*»
- giékény ucca*: keskeny, rövid utca.
- gelegógya*: ostoba ember, a ki azonban mindenbe beleszól.
- *belié-gelegógyál: közbeszól. «*Belié-gelegógyált* e szovamb.»
- *gerébe-hánt: a csepünek a legdurvábbja, kőcz.
- *gibél: a padlás homlokfala.
- guób*. Halmágyon nem maga a kemencze, hanem csak alsó ürege, a hol a tüzelőfát tartják. [Vadr. 561. *góab* téves.]
- **gondoskodik valamire*: ügyel, vigyáz valamire. «Élveszti [a gyermek a krajczárt] met nem tud *gondoskodni réja.*»
- *göbe: otromba testű, ostoba. «Ne légy immán ön *göbe!*» «Ó te *göbe!*»
- *göcsörög: összekuporodva ül.
- *fél-gujásodik: feldagad. «Úgy megütte e feemöt, hoty *félgujásodott.*»
- *gút-szele: guta, gutaütés. «*Gút-szele* érte e fjeltestömöt.»
- *gürüzdöl: karczol. «Jáj hogy *gürüzdöli* e pálinka e tórkamot!»
- *habari-bolond: szeles. «Ó te *habari-bolond*, nem tucv vigyázni?»
- *háborog: veszekedik. «Jába siérszik e szívem, de miégös min *háborognak* e lejányaim.»
- *hallám: hallomás. «*Hallám*buól hallottam, de nem tudom urát adni [kitől hallottam].»

- *hallogat: félfüllel hall. «Csak *hallogattam* emikór beszéljték, de nem tudom.»
- *hámos rokoja: lajbival összevarrt szoknya.
- *mék-hámporodik: megsavanyodik, megromlik. «E t^éjék *mék-hámporodott*.» «*Hámporodott szemü*: gyuladt szemü.
- *hánt. «Itt Halmágyon csak a lovat hámozzák, az almát háncsák.»
- *harang-botikuó: harangnyelv.
- *háránt: 1. hárit. «*Háráncs* tovább e köveköt.» «Mindenképpen réjám akarta *hárántani* [a mit ő tett].» 2. söpör. «Eszte szemetet *háráncsam el* e szögilletbűöl.» «*Leháráncsuk* e port ez asztálról.» «*Hárándzsle* e garádicsot.» «*Kihárántom* e házat.»
- *él-hárászól: szétszór, széttereget. «*Elhárászójja* e divót e fűdön.»
- *ki-hárászól: kitisztít. «*Kihárászolom* e lédáinkot.»
- *hehög: vékony hangon nevet, hehe-féle hangot hallat.
- heppög*: beszél. «*Leptibe heppög*: lassan beszél.
- *heppöget: 1. akadozva, szaggatottan beszél. «*Mékheppögeti* e beszédöt.» 2. taktusban dob. «*Leheppögetöm* neki je kévéköt e szekierrűöl.»
- *hêrcég: nehezen lélegzik, hêrög (a haldokló).
- *hêrcéget: uszít (kuttyát).
- hêrgéja*: a fogarasi havasokon nevelt félvad ló. (4—5 ember is kell hozzá, hogy lefogják, ha a fogarasi vásárra hozzák.)
- *mék-higojodik: meghibban. «*Mék-higojodott* ez esze.»
- *hajuókázik: hajókézik, csolnakázik. «Ményünk *hajuókázni* ez Uotra.»
- *hilledeg: gyöngé, beteges, vézna. [Kijé ez e gyéngé gyêrmök?] «E tesvérömje.» — «Jáj, szegém be *hilledeg!*» «Hát eszt e *hilledek* csitküót ez e juo kanca csitküosztá?» «Neköm ijen *hilledek* káposztápálánt nem kell.» «Ez oan sárik szén embört mongyuk *hilledegnek*.»
- *hirip: szuszogó, nehezen lélegző ember. «Mény él t^é *hirip!*»
- hizluó-pajta*: disznóhizlaló ól.
- *hódól: hódít, csábít. «Magikhosz *hódólták* ez embörököt.»
- hopsa*: egy többektől közösen megvett marhának levágása és húsának felosztása. «*Hopsághoz* állottunk mü es.» «Vásárnap e meszárrostuól vészünk, de máskór csak *hopsábuól* lehet kapni.»
- hopsa-hús*: társaságban, közösen levágott marha husa.
- *höngörögő-fa: fahenger, melylyel a fatörzseket gurítják.
- *húpik: gyermekjátékban fal felé fordulva kezével eltakarja szemét, hogy ne lássa hová bújnak a többiek. «Te immán *húptál* éleget, most én jövök.» «Nem *húpik* jól, mindörökké kuku csól.»
- *húpó: az előbbi gyermekjáték neve. «Gyerökök, jáczoggyunk *húpót*.»
- *húpózdi: u. a.
- *húplott: 1. vén, ránczosképű (ember vagy asszony); 2. elviselt, elnyútt (ruha). «On *húplott* immán ez jén gúnyám.»
- *húrkált: összebogozódott. «Erűösen *húrkált* ez e pamut, nem tuggya kibontani.»
- húros*: rendetlen. «*Húrosan*, szêrteszéjjél hágy mindent ez asztalon.»
- hutyorog*: 1. roskadozva jár; 2. összekuporodva ül. [Hól céséd?] «Odabenn *hutyorog* e garádcson.»
- *hümmöget: hímez-hámoz, lassan, akadozva beszél. «Mongyad immá, ne *hümmögess*.»
- hütellenül*: törvényes esküvés nélkül, vadházasságban. «*Hütellenül* laktak egymással.»
- *hütölödik: megesküszik (pap előtt).

- «Hütellenül laktak egymással, de most immán mékhütölöttek.»
- *igazánt: igazán. «Igazánt úgy vuot.»
- *ki-iköl: kiszabadul, kivergődik valamiből. «Elik tudott kiikölni e pótkából.» «No mjégés kiikölt e szekere e likbuól.» «Most es csak bájjál tudott kiikölni beljölle [a betegségből].»
- *irúó: 1. palavessző. «Iruót vcttem é léányomnak.» 2. írnök. «Itt lakik ez irúó, eki e jegyző úrnál vagyon.»
- *íromba: ügyetlen, nehézkes. «Bülög ez ökör, íromba járású.» «E más ökrök es írombán járnak.»
- *írontat: arról a lóról mondják, a melynek nagyon egyenletes, síma galoppja van.
- *ispik: valami jószagú kékvirágú növény.
- még-iszamodik: félrebeszél, elmegy az esze. «Mi lét, váj mégiszamotál?» «Mégiszamodott ez esze.»
- *járán. «Ügyej magadra, míg járán vagy»: míg jó dolgod van.
- *jél-kaboláz: az ekét összeköti a kabolával. «Félkabolázzuk ez ekét.»
- *kadárgat: csóvál. «E kutya kadárgassa e firkját.» [V. ö. kandargat MTsz.]
- *kadarint: 1. megforgat. «Mék-kadarintom ez ostót e levegőbe s úty csapok hozza.» 2. kóralakú mozgással szájába visz. «Ez ökör e nyelvivel biékkadarinca e füvet.»
- *él-kadarodik: az egyenes útról lekanyarodik. «Vigyázz, met él-kadarottál e kászavál.»
- *kafól: 1. ugat, csahol. «Héj ez a kutya mennyit kafól!» 2. megszid. «Mék-kafolta a szomszéggyát.» «Mét kafól ingöm!»
- *kaftyól: főz.
- kalantyú: az osztovátának az a része, melyre a nyüstöt felkötik.
- *kalindál: kalandozik, kóborol.

- «Örökkjé szeret kalindálni.»
- «Egész nap kalindál ez úccán.»
- kandé: félkör alakú, mozgatható fogóval ellátott vasfazék.
- *kántár: egykarú, egyszerpenyőjű mérleg, mázsáló. «Kántárra tétük e [leölt] disznyuót.» [V. ö. kompona.]
- *mék-kántároz: megmázsál. «Mék-kántároztuk, hogy lám mennyit hüz.»
- karikuós: karikalábú. «Nö micsa karikuós ez e gyermök, szegény.»
- kármantjú: 1. aratók karját védő hosszú vászonujj. 2. kötött kézcsuklómelegítő.
- *káspáluodik: 1. karmol. «Mégest káspáluóttatok gyermökök!» 2. kapaszkodva felmászik. «[A macska] félkáspáluodik e fárg, verebet lát.»
- *kászú: nagy, sovány, vézna ember.
- *kászú-harang: kolomp, melyet a lovak vagy ökrök nyakára akasztanak. «Mégmútatom mőnyenü e kászúharang.»
- *kátkıny: mindent tudakoló, mindenbe beléelegyedő (ember). «Ne légy immán oan kátkıny embőr tésüs.»
- *kausa: tejmerő kanálformájú, fából faragott ivóedény a mezei kútaknál.
- le-kécen: lecsattan. «[A pistoly kaskasa] csak lekéccent, de nem sült él.»
- kécsula: kalap. (De csak egy gyermekjátékban. Ha több fiú együtt van, valamelyiknek a fejéről ledobják a kalapot és lábukkal ideoda rugdossák, így biztatva egymást: «Kécsula hêj! rugjad e l. sulát hêj!» [V. ö. MTsz.: kacsula.]
- *kegyéd: pedig. «Én odadnám, kegyéd nem tartoznám vjelle.» «Ugyan sokat nyerítettőz, kegyéd vuona mét búsújjon.»
- *kékbeli: kaputos, városiasan öltözött ember.

- *kénszörget: kényszerít. «Jágbá kén-szörgetnek ingöm!»
- *fél-kérd: kikérdez. «*Félkérdöttiek* [a bírak] Kovács Andrásnak e bicskjája ményenü vuot.»
- *kérés: adó, községi munka, mindenféle közszolgálatás. «Mos több e *kérés*, mind régön.» «Any-nyi e *kérés*, hogy csak győzzed aszt és fizetni.» «Őn nyomorú vén vagyok, mígég e *kérést* mék kell hogy aggyam.»
- *kérészt: szerencsétlenség. «*Kérészt* lett vuona, ha ez Uot kijaradott vuona.»
- *kérésztülibe. «Ez odvár *kérésztülibe* áll e csúr.» «Elosztották *kérésztülibe* e füödet.»
- *keserü-téj: aludt tej.
- *készitt: főz. [Mít dolgozik itt (a konyhában) néni?] «*Készittök.*» «Mú úgy mongyuk bukatárkodik váj *készitt.*»
- *él-készül: megérik. «Míg e búza nem *készült el.*» «Mingyát *élkészül* ez úrpjérűő álma és.»
- *kétréncica: gyűjtőszálka.
- *kézán-hús: a zsiradék nélküli olcsó juhhús (mert csak a faggyú az értékes).
- *kiadás: mindenféle előjárásági parancsnak vasárnap, a vecsernye után, a bíró által való kihirdetése. «[Hány órakor történt?] — Hát úgy *kiadás* tájba.»
- *kilás-kő: vasból öntött kilós súly. [V. ö. *font-kő.*]
- *kilin-kalán: csegenyü. «Éggy rossz *kilin-kalánt* kötték e börnyü nyákára.»
- *kirkára: zsirban kisütött túró.
- klocár*: patkány. [MTsz.: *klocán* téves.]
- locsán*: 1. törökbúza szára, 2. csutkája, torzsája valaminek. *Alma-kocsán. Káposztakocsán.*
- *kuoda: az utolsó a sorban (kül. gyermekjátéknál). «Te vagy e *kuoda!*»
- *kodán: régi négykrajczáros pénz-
- darab nagyságú és alakú cserép-darab, melyet a gyermekek a *likbavető* játéknál használnak. *Likbavetőjő kodán*-nak is mondják.
- kompona*: kétkarú, kétserpenyőjű mérleg. [V. ö. *kántár.*]
- *mék-kopól: megkopogtat. «*Mék-kopólta* ez ablakomot.»
- *kórmányoz: géppel kapál. «E törökbúzat hármaccór *kórmányoz-zuk.*» «*Kórmányozni* akártam menni e törökbúzába.» «*Élkórmányozzuk* e füödet, hogy e törökbúza fél legyen dombozva.»
- *kosár: a bíró háza előtt levő kör-alakú, méternyi magas kerítés, melybe a bitangul talált marhát zárják.
- *koslica: kézi kosár. «Zsákolok neki e *koslicába.*»
- *kosztorat: gólya. «E tetűön *fiész-kölnek* e *kosztoratok.*» «üÖsszel esmjég élménnek e *kosztoratok.*» «Úgy és mongyák, hoty *kosztorat*, úgy és, hogy gója.» *Kosztorat-fiészök.*
- *kuótya: több darabnak együttes, summás árban való eladása. [Mennyibe került ez a fazék?] «Nem tudom, mer *kuótyán* vettük.» «E fazakas *kuótyán* és aggy e fazakait.»
- mék-kozmál*: megkozmásodik, megromlik (a leves).
- *kölödörös: szalonnás-galuskaleves.
- *kőszántuólag: ferdén. «*Kőszántuólag* szántotta e füöggyt.» «*Kőszántuólag* esött e doszka.»
- *kúduš laska: töpörtyüvel és búzákásával töltött, főtt laskatészta, melyet levesbe főznek.
- *küllancs-fa: szilfa.
- *kupa: pléhdoboz. «*Nádmézes kupa*»: hengeralakú pléhdoboz, melyben a kereskedők a czukorkát tartják.
- *kuptáškodik: lábatlankodik a konyhában. «Ez e gyermök szereti itt *kuptáškodni* mellettem.»

- kürülés*: gondozás. «Szeretöm e *kürülés*át e márhának.»
- *kurucsa: kereszt. «E fogarasi temetőbe sok *kurucsa* vagon, de nállunk nincs.» «Kérészt vāj *kurucsa* ez étyfiéléképen jó elié.»
- *kurucsáson: keresztbe. «*Kurucsáson* kötik e bugját és.»
- *belié-kutúl: belenyúl. «Örökkié *belié-kutúl* ez e gyérmök e tájba.» «Mit *kutúlsz belié* [a tejes fazékba]?»
- *él-kutúl: bepiszkít. «Nö hogy *él-kutúltad* e karincádot.»
- *össze-kutúl: összepiszkít. «*Össze-kutúltad* magadot.»
- *kükürül: kukorékol. «Hallottád-e valahá, Hogy ez anyád valagá, *Kükürüjjon* hájnalba, Egy naty száalma kalabbá.»
- *küntön: rövid cső, melyen át a füst a csempekemenczéből a kéménybe jut. «Tedd e pityüökát e *küntömb*e, méksül.» «E máj füt-tüőbe nincsen *küntön*, csak e régikbe vuot.»
- kürülbjé*: körül. «Itt *kürülbjé* e vetésök mind szépök.» «E menyí lakodalom vuot *kürülbjé*, mindenikbe vuotam.» «E *kürülbjé* valúó szomszécéság.»
- *küss: fiatal. «Kjét évvél *küss*ebb, mind én.»
- *lapis-cipuo: olyan cipó, melyet káposztalevélbe takarva sütöttek meg.
- *lárma-dob: riadó. «*Lárma-dobot* vérték e katonák.»
- *látor: férjes nő szeretője. «Az ez asszony e *látóval* megölte [az urát].»
- *lázqszet: lázit. «*Lázqszettük* e népet.»
- leb*: 1. perzselő melegség, mely a fütött kemenczéből kiárad; 2. légvonás. «*Leb* érte e küssasszont e tőnplomba, mos beteg.»
- *lebédeg-gusa: vmi torokbetegség (mandulagyuladás?) «*Lebédeg-gusája* vuot e léányomnak.»
- leffett*: lógó, csüngő, lekonyult. «*Leffett* fülü lö.»
- *le-leffög: lelóg, lecsüng. «*Leleffög* e rongy e firizsirüöl.»
- *lefförnye: az ökör torka alatt lelógó ránczos bőr. «Mékszúrta valami ez ökröm *lefförnyéj*it. «Micsa szép *lefförnyéje* vagon [az ökörnek].»
- *lepcse: pocsolya.
- *lepcsög: jár a szája, fecseg. «Ne *lepcsögj* annyit, fogd bjé e *lepcsödöt*.»
- *lepcsölüő: toll- v. vászonpamacs, melyvel a sülő kürtőskalácsot locsolgatják.
- *libickünyázik: tóken keresztbefektetett deszka két végén ülve föl s lehintázódik (két gyermek). «Gyere tő, *libickünyázzunk!*» «*Libickünyáznak* e gyérmökök.»
- *lőgluó: lógós(ló). «Ma csak kjét lóvál mények, de huonap e *lőgluót* és bjéfogom.»
- *lőgluó-fa: rúd, melyhez a harmadik lovat fogják.
- *lőgluó-hám: a lógós számára való hám.
- *mög-lúgól: megszapul. «*Mög-lúgójuk*, hogy oan léssz mind e huó.»
- *lűbbent: sántít, járás közben magától húzza egyik lábát (pl. szélütés következtében). «*Lűbbent* e lábávál.»
- *lűrbón-lapi: babérlevél.
- *májég: mostanig. «Elmönt mjég e réggél s *májég* sem jött mög.» [11 óra tájban mondta.]
- mák*, *mákúó*: anyai részről való nagyapa.
- mányi*: anyai részről való nagyanya. (V. ö. *nagyapuo*, *nagyanyuó*.)
- *le-marad: kimegy a divatból. «E himös ing már *lemaradott*.»
- *márcsi: zsírban megpirított hagyma, melyet kenyérral szoktak felmártani.

márgyás. Szólások: «*Márgyás* keringötte!» «Ejnye *márgyás* atta köjke!»

masinál: géppel csépel. «Mához éty híjétre *masinálunk*.» Emikór *kimasináltuk* e búzánkot, bétég vuotam.»

maszától: piszmozg.

*még-melegül: megmelegedik. «Éröst *mégmelegülték* e lovaim.»

merett szemü: nagyszemű.

*mérrég: morog, zúgolódik. «Dug bié e szűdot, né *mérrégj*.» «Éréggy immá, hálgass, úgyös jábá *mérréksz*.»

**míjél, míjel*: művel, cselekszik, csinál. «Ne *míej* oan lármat.» «Rosszul *míjélték* eszt e posztútót.» «Oan dólgot *míjeltek*, hogy *mégriészegöttek*.»

*míg-míjél: feldolgoz. «*Mégmíjélik* e kendórt.» «*Mégmíjeltük* e posztútót zekének.»

*mirigy-ing. Dögveszes időben régen összegyűltek egy este az asszonyok, megfonták a kendert, megmatolláltak, osztovátára tettek, megszótték, kiszabták, inget varrtak belőle és reggel a falu végén feltűzték egy póznára, hogy a mirigy be ne jöhessen. Az ilyen inget neveztek *mirigy-ing*nek.

*mocskoskodik: mos, súrol, s efféle munkát végez. [No mit csinálnak?] «Né *mocskoskodunk* itt e konyhába.»

*mondikál: beszél, jár a szája. «Jól *mondikál* ez e tú lőjányotok!» «Mind *mondikál*, hogy nem gyűzőm hálgatni.»

*mondva: megrendelésre. «*Mondva* csenáltak eszt e firizsömöt.» «E kalapot nem *mondva* csenáltak, csak úgy vésszük e vásáron.»

mor: a marha testének egy része. «E váll tetejin vagyon e *mórja* e márhának.»

*mög-mórjáz: 1. megtépáz. «Le-

estek e füdre, akkor juól *mög-mórjászták* egymást [a verekedők]; 2. megcsiklandoz. «Éregy fogd meg s *mórjázd* *mög juol*.»

*morog: káromkodik. «Ne *morogj*, met *mögvr* ez isten.» «Oan rusnyán *mörög*, hogy hálgatni és vétök.» «Ajhogy *morog* ez ez olá.»

mositt: mos. «Csak *le mosittom* ez asztált, asztán megyek.» «Ésóp *félmosittom* ez edenyököt.»

bié-mosztol: bepiszkít. «Egészen *biémosztolta* magát ez e gyermök.»

*mucorodik: kuczorog, kuporodik, meghúzza magát. «Híttak, s oda *mucorottam* melléje e doszkára.» «*Fél mucorodik* e lúdára.» «E mácska *biémucorodott* e guóbbá.»

*mucorog: u. az. «Ott *mucorog* szegény e kapuba, várja ez annyát.» *bié-muhosodik*: bemohosodik. «Ennek e fának nem *muhosodik bié* ez uódalá.»

*mumu: mumus, rém, melylyel a gyermekeket ijesztik. «Hálgass, met minyát hívom e *mumut*.»

*munka: 1. feltűnés, izgalom. «Akór nagy *munka* vuot itt Hál-mágyon» [mikor megölték azt az embert]; 2. gazdag, befolyásos ember. «Ezelűött nagy *munka* vuot, de most sémmi.» «E bíruó nagy *munka* e faluba hēj, avál szóba se lehet állani!» «Ne légy oan nagy *munka*!»: ne tartsd magadat olyan nagyra.

*múrrant: zúg, dördül, nagyot szól. «Háj mekkorát *múrrantott* e fál» [mikor összedőlt].

*múrrantás: dördülés. «Mékhalották e puska *múrrantását*.»

*mustura: hadgyakorlat. «Most viszik e katonákat e nagy *musturára*.»

nagyanyúó: apai részről való nagyanya.

nagyapúó: apai részről való nagy-
-atya.

*nap-tártúó: napernyő. «Mű csak

szálmakalapot teszünk e feünk-
re, de ez uraknak *naptártójik* és
vagyon.

náradás: fortélyos.

*neszörebolond: szeles, szeleburdi,
félészű. «Né micsa *neszörebolond*
ez e fíjú.» «Ó te *neszörebolond!*»

*neszörjésködik: szeleskedik, hebe-
hurgyan tesz-vesz.

nótina: olyan jűh, mely már nem
mondható búránynak, de még nem
lehet megfejni. [MTsz.: *nótin.*]

nyaklúó: egy méter hosszú rűd,
melynek két végére félkör alak-
jában egy-egy szíj van erősítve.
Szántáskor a lovak nyakába
akasztják [O—O].

nyáskálúódik: fára, háztetőre, erre,
arra mászkál.

*nyereködés: kereskedés. «Nagyba
vittjék e *nyereködést.*» «E *ken-
dőnyérjéködés* után gazdagottak
mög.»

*nyerittöz: hangosan kaczag.
«Ugyan sokat *nyerittöz*, kegyéd
vuona mét búsújjon.» «Ne *nye-
rittözsetök* immán annyit!»

*nyírdál: üt, vág. «Vigyázz, met
mégnyírdalak!» «Vödd ez ostórt
s *nyírdáld* még e loakot, hogy
mennyenek ki e tilosbűól.» «Eljé
vészék éty hutyorűót s jűól *reed
nyírdalok.*»

*még-nyomúl: meghúzódik. «Ha
valakim vuona *mégnyomúlniék*
melljé, de csak magam vagyok
éjen öregön, nincsen semmi
nemzeccségöm.»

nyovadoz: fulladoz.

nyovaszt: fullaszt, fojt.

mégnyűgöz: összeköti a ló két lábát.
«Ara kell [a békó], hogy *még-
nyűgözük* e lovat viélle.»

*uóra-kéčektetűő: órainga.

orozba: 1. titkon. «E tik *orozba*
költ.» «*Orozba* marűó kutya.»
2. tiltott módon v. helyen. «Ne
féjűön, nem kászűlok jén *orozba.*»

*oskolól: tanít, iskoláztat. «Mos
immán *oskolájűűék* ez embört.»

ospotáj: ispotály.

*öregeég: falusi tanács, képviselő-
testület. «Aszt hátűroszta ez
örekeégbe.» «Aszt hátűroszta ez
örekeég, hogy nem építenek.»
«Bjévűasztották ez *örekeégbe.*»

*pácsuó: mézes pogácsa.

pálántól: ültet (növényt). «Elp-
lűntöltük e repát.»

*pántolűódik: aggódik, töpreng,
búsul. «Ó hadd, ne *pántolűóggý*
azon ez ostobasűgon.» «Égyre
étűűódik, *pántolűódik* ez ura mi-
jűán.» «Hadd él, hoty *pánto-
lűóggýék* immán, megérdemli,
mét nem vigyűzött.»

*ki-pányásztat: hosszú kötéllel ki-
köt. «*Kipányásztassa* e lovait.»

*pártű: a leányoknak dob- v. kö-
csög-alakú ünnepi fejdisze.

*pártű-sapka: magas tetejű bá-
ránybűrsapka.

*mék-pattant: kissé kinyit. «Jáj
micsa meleg vagyon, *pattandzsd*
még ez ajűűót éty kicsit.» «Mikör
mékpattantottam ez ajűűót, mi-
nyát megűűáttam.»

*él-péccen: elszakad. «*Élpéccen* e
cűernűm.»

*mék-péccen: kissé eltűrik. «E naty
terű alatt *mék-péccen* e tengűj.»
«No *mék-péccen!*» [mondta egy
fiú, mikör egy száraz vessző, me-
lyet hajűűítani akart, felig eltű-
rött].

*pécek: a szűjon levű csat. «Éltű-
rött e dűszűm *pécke.*»

*bié-péckél: a csatnak vas szegét a
szűjnak egyik lyukába beereszti.
«Minyá jűvűök, csak *bié-péckél* e
szűjumot.»

*le-penderitt: ledob, leteremt, föld-
hűz vág. «Na csak, ingűm nem
penderíttesz le oan könnyen.»

*mék-pézelű mágűt: meggazdago-
dik.

*pergembűza: pergelt(pűrkölt)bűza.
[V. ő.: pírity-paraty.]

*pihűl: liheg, gyorsan lélegzik.

*pika: üres, gazdátlan (lyuk, a

- gyermekjátékban.) «Ez egyik lik *pikám* maratt.»
- *püle: polyvaféle, a mely a kukoriczacsövön megmarad, ha a szemeket lefejtették, 2. frissen fel-főtt tejnek vékony bőre.
- mék-pilisznyuódik*: megpenészedik. «*Mékpilisznyuódott* e búza, met esött.»
- pilisznyuós*: penészes.
- pintuók*: «Nem ér éty pintuókot!»
- pipa*: csap. «*Pipát* vérnek e hórduóba.» «*Hórduópipát* vettünk.»
- *píry-paraty: denevér. «E mű törnyunkba és annyi e bűdös *píry-paraty*.» A gyermekek estefelé bojtortjánt dobnak a denevér felé és ezt éneklük: *Píry-paraty* gyere oljé, *Perembúzá*t adok, E fa tetejébe Egy nagy gombojégot.
- *mék-piszkosúl: megpiszkosodik.
- puokura*: szekerkenőcs [MTsz.: *pakura*].
- *mék-porosúl: meg orosodik. «*Mékporosúlt* e bücsüjő.»
- él-posszant*: 1. szétnyom, ketté tör. «Ap, *posszancsa él* neköm eszt ez álmát.» 2. [V. ö. MTsz.] «Nü té nő, *élposszantotta* magát.»
- *puótká: nyűg, teher. «Ményenü *puótká* vaty te e feemön!»
- *puótkaság: baj, kellemetlenség. «Mennyi *puótkaság* vagyon evél e gyèrmökkal!»
- *puozuna: két, vékonyabb végén összekötött fűzfavessző, melyekkel a szénaboglyát leszorítják és megkötözik, hogy a szél el ne fújja.
- *fél-puozunáz: pozunával megköt. «Kurucsáson *puozunásztuk fél* e bugjánkot, hogy e szíél él né vigye.»
- *prunkuj: gyermek. «Kjé't kicsi *prunkujom* vagyon.»
- *puci: kicsiny. «Puci loat vè'tt ápm.» «Ez ő lova és csak oan *puci*.»
- *pucórguó fuszuja: gyalog fuszujka.
- *pucuri fuszuja: u. az.
- *pula: penis.
- *pucok: a tüzhely melletti kő, melyre a fahasábnak nem égő végét teszik.
- pupuza*: bűdös banka.
- *fél-pupuzál: felcziczomáz. «Ne hoty *félpupuzálta* magát.» «*Fél-pupuzálta* e kontyát.»
- *púrc: fing. «Csak fogja még juól, ne fejjjen, nem szakad le e *púrca*.»
- *púrcant: fingik. «*Púrcantott* égyget e gyèrmök.» «*Elpúrcantotta* magát.»
- puzdori*: izgékony, mozgékony, nagyon eleven.
- *mék-piszkosúl: bepiszkolódik. «Mind *mékpiszkosúlt* e háta és e biajnak.»
- *rágádáj: bojtortján.
- ránt*. «Ne micsa szép csúrt *rántott* oda éty híet alatt.»
- *rása. «*Küjél rása*, belöl *lássá*: cifrán öltözködik, pedig szegény. *rása-szoknya*: vmi finomabb fajta szövethől készült szoknya. [MTsz. más.]
- rásporól*: reszel. «E másikkal füt *rásporólnak*.»
- *rëa-rát: forró zsírral leönt. «*Rëa-rát*nak e köldörösre.» «E fuszuja mékfjött, csak *rëa* kék hogy *rëesak*.»
- *rekög: 1. bög. «E bijajok *rekögnek*.» 2. brekeg. «E küs béka kuncog, e nagy béka *rekög*.»
- *rekkent: bög. «E biaj *rekkentott* égyget, vjárja, hogy mékféjjen.»
- renyüódik*: csodál, bámul vmit. «Ügy *renyüöttek* e gyèrmökök e virágomnak.» «Erössen *renyüötünk*, emikör mékhalottuk.» [MTsz. más jel.]
- renyüöködik*: sóhajtoz, sopánkodik, jajgat.
- *repigel: dob, hajgál. «Gyèrmökök ne *repigéjjetök* e fájra, me bjétöritök ez ablakot.» «E gyèrmökök kövel *repigelnek*.» «Nem szabad

- itt *repigelni!* » *Repigelték* eszt e szegén parasztot.»
- *repitt : dob. » *Mégrepített* éty követel. » *Úgy lerepíttek* e füdőre, hogy! » *Bérepítették* e hib lakábjá. » *Csonkba repítottm* e keréjzárakat. » *Mégrepítottm* egy verebet.»
- ricáluódik* : hanczuroz. » *Né mind ött ricáluódnak* e gyérmökei most és ez uccán. » [MTsz. más jel.]
- *ripa : szakadékos, vízmosságos hely, árok v. víz partja. » *Őn kevjes széna tőrmött* hogy még e *ripát* és lekészálták.»
- *rosáca : orbáncz. Ráolvasással gyógyítják. Innen : » *No ez ugyan e rosácámra* olvasott : rám pírított, lehordott.
- *rossz-tetemény : babonázás. [Mi lélte e gyérmöködöt?] » *Beteg e rossz-tetemény* mián.»
- *fél-rottyant : felfőz. [Mi esénál njén?] » *Félrottyantom* né je káposztát.»
- *le-rottyant : ledob. » *Lerottyantoták* e zsákot e szekiérűöl.»
- roszincsen* : ribiszke.
- *még-röccsen : megrándul. » *Gödörbe léptem* és *mégröccsent* e dörkam.»
- *röccsent : ránczigál, huzogat. » *Totyog*, met mikór lépik, mind utánna *röccsenti* je testit.»
- *rönköjék : kistermetű, kövér, köpczös személy.
- *röszög : visít, éles hangon sír. » *Nem hallod*, hogy *röszögnek* e disznyók? mét nem acc nekik? » *Mennyit röszög* ez e gyérmök!»
- vissza-sandól* : visszasompolyog. » *Visszasandól* e kapuba.»
- *satis-polka : schottischer polka, vmi táncz nem.
- *serög : fonó. » *Serögbe járnak* ez asszonyok. » *Serögbe mēnyēn* e tánár úr, ha beszédöt akar hallani. » *Asszonserög* és va-
- gyon, meg *lőgserög* és va-gyon.»
- *sikántozik : csúszkál a jégen.
- még-sinköl* : megajándékoz. » *Méksinkölte* je szegényeköt és.»
- *sittyent : vékony vesszővel, vagy ostorral éleset suhint. » *Sittyentēnk* e legényök ez ostórrál. » *Sittyentik* e márlhjt, hogy mēnyēn.»
- *sittyöget : u. az.
- soad*, *sovad* [MTsz. : suvad].
- ki-soad* : észrevétlenül, hirtelen kisurran [a szobából].
- sovaszt* : vág. » *Lesovasztott* neki égy juo darab kenyeret.»
- sójtogat* : sujtogat. » *Ne sójtogass* ez ostórrál.»
- *mék-sokasul : megsokasodik. » *Méksokasultak* immán ez embörök.»
- *suóp-ájja : kocsiszín, félszer, nyitott faskamra.
- *sor : sorozás. » *E fiam immá má-socócó* vuot *sor* alatt.»
- *súditt : hajlós vessző végére nedves agyagból formált golyót tűz és messzire elhajtja. » *Gyere Jün, súdítani!* » Szólás : » *Hogy e menkö súdicson még!* »
- *süg : láb (mérték). » *Egy süg* e singnek fele.»
- *sügik : elzsibbad, megszibbad. » *Úty sügik* e kezem. » *Elsügött* e lábom.»
- *suhotor : sietve jár, suhog. » *Csak úty suhotor* ez uccán. » *Hirtelen elsuhotót* mellettem.»
- süllő* : száraz, lehulló vakolat, melylyel súrolni szoktak.
- el-supól* : elpáhol, elver.
- mék-supól* : megver, megrak.
- *sutál : egymás kezébe kapaszkodva, hátradólt felső testtel gyorsan körben forog (két gyermek). » *Addik sutálnak* e gyérmökök emíg elesnek. » *Ne sutáj-jatok* má annyit, éljég vuot.»
- *sutúl : suttog, titkolózik. » *Ésszebújnak* és *sutúlnak.* »

- *sutulás: suttogás, titkolódzás. «No vugt ott *sutulás*, de menyí!»
- *mék-szagosúl: megszagosodik. «*Mékszagosúlt* e búza.»
- *le-szál: alább hagy (a büszkeséggel). «Immán üdeje, hogy *leszáljon*.»
- *szám: számolás, számtan. «Koszta jobban tud e *számba*, de egyjébbe nem.» «Ez jén fijam e *számot* nagyon jérti.» «Ez írás nehezebb neki, mind e *szám*.»
- *szapól: szapul.
- *szárhegy: a csizmaszár felső vége. «Né egész *szárhegyik* sáros.»
- *szárka-méz: mézga.
- *szédett-hém: vmi himzési minta.
- *szég-vég: szomszédság. «E mű *szégvégünk* mind ögy kútbuól iszik.» «Itt e *szégvégöm* nincsen oan rossz gyérmök mind e tietők.»
- *szégyönös: szégyellős. E fijam *szégyönös*, de e lejányom *szégyöntelen*.»
- *sziel-kapú: konyhának, istállónak külső, félmagasságú ajtaja.
- *széj-kert: vesszőkerítés, mely a legelőt a szántóföldtől elválasztja.
- széjsűő*: szélső.
- *szélpáloskodik: szeles észszel tesz-vesz. «Ne *szélpáloskogy* annyit.»
- *szém-búga: szemöldök. «Né a *széme búgája*, hoty féldagatt.»
- *széméj: arcz. «Mégdagatt e *széméjöm*.» «*Széméjre* nézve eliég szép, de belüöl csak ez isten tuggya ményenü.» «Rút *széméjje* vagon ennek ez asszonnak.» «Jába *takárt* e burduguósza e *széméjít*, mjégcs mégüsmértem.»
- szér*: 1. sor, rend; 2. (ucca-)sor; 3. községi munka, robot. «Ményék *szérbe*, ki kell takarittani ez árkot.» «Községi *szérbe* kültíék.» «Én nem járok *szért*, immá öreg vagyok.»
- *él-szértitt: elszór, szétszór. «*Él-szértittöte* e törökbúzáét ez asztalon.» «*Szertitsd el* e szénáét jobban.»
- *szeretüősködik: szerelmeskedik. «*Szeretüősköttek* egymással.»
- **szíáz, szíjáz*: konyha, a szék. eresz.
- *szúrkos: kormos. «E *szúrkos* kovácsokot.»
- *szúrom-szém: margaréta virág.
- *születte-héje: szülőhelye. «Itt hájak még e *születte héjemön*.» «Mindennek e *születte héjin* jobb.»
- **mék-szünik vmitöl*: felhagy vmi-vel. «*Mékszünhetniél* te jés májn e pétélüödiéstüöl.»
- *szücessiég: kedv. «E kinek *szüecessiége* vagon e dolokhoz, ögy nap sokat élvégezhet.»
- *tá: társ. «Itthom vagy-é *tá*?» «Félküötíél-é *tá*?» [Csak ROZSONDAI úr szíves közléséből. Magam nem hallhattam, azért lehetséges, hogy valósággal: *té*.]
- *tájdokoshodik: ügyetlenkedik. «Ménny él ne *tájdokoshogy* annyit!»
- fél-takár*: összegyűjt. «*Fél-takárjuk* e szénáét.»
- *tapsil: tapsol. «Né hoty *tapsil* [a gyermek] örömbibe.»
- *mék-tapsil: megpfoz. «No ugyan jüöl *méktapsilta* kijét felüöl.»
- *tarié: fodros vászongallér, melyet kis gyermekek nyakára szoktak tenni.
- *tárka-rece: vmi himzési minta.
- táttoگو*: oroszlánszáj (virág).
- *téfféntálk: lágy, tuiyimutyi ember. «Ó be semmi, *téfféntálk* embőr vagy!»
- *tehöget: tegez. «Mű *tehögessük* ez urunkot, de e kuóboríjak nem.» «E városba e gyérmökök és *mék-tehögetik* ez annyikot.»
- *tekerményös: tekervényes. «Ez ez ucca *tekerményös*, Itt e lejány oan kényös, Ügy nyukszik e legény alatt, Mind e nyúl e bukór alatt.»
- *mék-tömöttül: tömötté, erős tes-

- tüvé valik. «Hőj de méktéméttült ez e fíjű!»
- tépőjág*: gyámoltalan, élhétetlen.
- *tengeri-fiszfa: jegenyefa.
- fél-tépéredik*: felnő, felserdül. [Hogy felnőtt ez a gyermek! «Hőj fél-tépéredett szegénke.»]
- *térjész: széles, ágas, lombos. «Né éggy egész *térjész* fát rájzolt ki ez e gyémök.» «*Térjész* fa ez e mű epórfánk, van árnyieka éljég.»
- *tétemény: babonázásra való eszköz (rend. vmi feltűnő alakú rongydarab). [Né mit tálláltam e pájtába!] Vigyázz, met *tétemény!*
- tikmogyos-rátott*: tojástántotta.
- tírtyög*: totyog, totyakosan jár.
- tírtyent*: vékonyan elposszantja magát.
- *tólváj-szarka: tövisszúró gébics.
- *tórgója: kis kétkerekű szekér, melylyel a szántáshoz való eszközöket a mezőre szállítják.
- *totorinta: fűzfa héjából készült hosszúkás síp. «E fűzfának e ledugasztott héjjábuól csönájják e *totorintát.*»
- *tosszant: rendetlenül dob, hány, vet. [Hua tétted e scsprüt?] «Né oda *tosszantottam* e sziázba.» «Csak *letosszantotta* e tekenyűöt iés futott ki ez odvárta.»
- *török-muskáta: piros muskátli.
- *tüjti: éldégél. «Emég ez uram élt, addég *tüjöttük* mű és, mind e többi embörök.» [Hogy van az öreg néni?] «Hőj csak *tüjti.*»
- *türcsi: kis, kövér, törpe növésű gyermek.
- *túrta: mákos laska.
- *tuturál: kezével trombitál. «Eriggy, mēnny, ne *tuturáj* annyit!»
- *úrjaz: urak módjára öltözködik, beszél, él. «E fíjatalok máu *úrjaznak.*»
- urál*: kér. «*Uráltak*, hogy légyen békesség.» «Nem adott enni, met aszt akarta, hogy *urájjam.*»
- rëa-utasodik*: rájön, nyomába jut vminek. «*Rëautasottam* e levjél-irúóra.»
- *üdüö-koronkiént: néha.
- ügyübe-valúó*: ügyes.
- ülés*: tartózkodás. «Ha megunnya ez *ülést*, jön haza.»
- ünüö*: tehén.
- üpörködik*: ágaskodik, kapaszkodik vmi után.
- üz*: rossz szag. «Üze vagyon e húsnak.» «On *üzös* szájja vagyon, hogy nem lehet közijél menni hozza.»
- üzübe*: tüstént, gyorsan.
- *még-vág: himlő ellen olt. «Éljött [az orvos], hogy *mégvágja* e gyémökököt.» «Mind *mégvágják* e gyémököt, eki oskolába jár.» «Sjérszik, mikör *mégvágják.*»
- *vakog: haragos hangot ad (a tyúk, ha a fészken megérintik).
- *vakoncs: vakand.
- *vakoncs-túrás: vakand-túrás.
- ki-válágász*: kivesz (titkot vkiből). «Addig, addig, hogy mjégés *ki-válágásza* beljüdle.»
- *változ: fehérenműt vált. «Éty hiétön csak öccér *változunk*, de e múlt hiétön háromször és *leváltoztunk*, mer ez essüő *mégvért.*»
- varizsól*: turkál, kotorgat, kapargat. «*Varizsolnak* e gyémökök e füembe.»
- ki-vártyog*: kikotyog, kifecseg. «Oan ez ez asszony, hogy mindönt *ki-vártyog.*»
- él-vederödik*: eltéved. «*Élvederötünk* ez érdüöbe.»
- *végrehajtúó: zsirban megpirított hagyma.
- vekkendöz*: nyugtalankodik, fészkelődik. «Any, János, biément és ott *vekkendöz* ez ügyon.» «Ne *vekkendöz* azonn e székön, mjék kitöröd e lábát.»
- él-veszeszi magát*: öngyilkossá lesz. «Amerikába mént s ott *elveszesztötte magát.*»
- retöllüö*: vetéllő (a szövöszéken).

vicog: vihog, nevetgél. «E leányok *vicognak*.»

vígán: nyári szoknya.

vigyori. «Mikór fiatál *vuotam*, akkor *vigyori vuotam*, de most él-fonnyattam.»

világra oan: éppen olyan. «Ez e gyermök *világra oan* mind ez annya.»

világiskodik: mulat, forog a világban. «Ő árva *vuot*, nem *világiskodott* annyit mim mások.»

világosul: művelődik, felvilágosul. «Mos má *világosul* e népség; élhették e régi beszédöt.»

vírjad: virrad.

vírköl: a kiszakított kenyértésztát lisztben megforgatja és kissé összegyúrja.

viszköl: ficzkándozik. «Foktam étý küs halacsckát; úgy *viszkölt* e kezömbe.»

viszkolyódik: nyughatatlankodik, fészkelődik. «Ne *viszkolyógy* annyit.»

vizesség: nedves, esős idő. «Ijen *vizességbe* nem lehet e mezűön dólgozni.»

vonittuóra köt: úgy megköti (a spárgát, pántlikát), hogy a csomó egy huzásra felbomoljék (ellenkezője: *bogra köt*).

vonogál: 1. huzogat. «*Vonogájja* ez újjait.» 2. keneget, masszíroz. «*Vonogájja* még e nyakamot, met méksémérlöttem.»

vonogált-kényiér: bundáskenyér, szegény vitéz.

biézuboktat: hirtelenül belép, ajtóstul berohan. «Hirtelen *biézuboktatott* hozzánk.»

kérésztül-zuboktat: keresztülsörötet. «*Kérésztülzuboktat* e vetjésön.»

zürbél: szürcsölve iszik (tejet, vizet).

zsárlás: teltarisznyálás. «Sijess e *zsárlással* met indulunk.»

zsákol: feltarisznyál, ételt pakkol. «*Zsákolunk* e gyermöknek ez ovodába.» «*Zsákolok* neki e koslicába.» «*Biézsákolunk* retköt, hágyamát, emit lehet.»

zsámba: sántikáló. «Hól vaty te *zsámba*!»

zseb-ruva: zsebkendő.

zsitár: csösz, határpásztor.

zsírfogó: tepsi.

zsizogat: suttog. [Hállottad-ê?] «Hállottam, hogy *zsizogassák*.» «*Zsizogáltak* valamit e köségbe.»

X. Összefüggő nyelvmutatvány.

1. *Hoty hogyan lëttek ez oláok.*

(Mesélte Daróci Jakab János.)

Há nem tom igaz-ê, váj nem igaz, de mongyák, hoty há mikór ez isten e világot mēkteremtötte, mindönököt mēkteremtött, hát akkor egy ördögöt és teremtött. És ez ördögnek kívánsággá vuot, hogy ő és valamit teremcsön. És annyira szabacságot adott neki ez isten, hogy étý fárkast sárbuól csenájjon. No méksenáltá ez ördög e sárbuól e fárkast és letette ez érduő széjibe, hotyha megindúlna. De mivel hogy nem akárt megindúlni, élmént ez istenhöz és kérté, hogy indiccsa még ez agyákfárkast. És aszonta ez isten, hogy mongya csak: édd

még ez ördögöt! — minyá megindúl. De ez ördög nem mérte jasztondani, hanem csak úty csúkta e sárfarkas fülibe: édd még ez istent! — hogy ez isten még ne hájja. És nem indult még. És ő esmént mékkérte ez istent, hogy megindúlna. És akkor aszonta: tő nem montad, édd még az ördögöt! Csak mongyad me megindúl. Dőz [de ez] ördök félt e fárkastuól. Hát nē micséndl, félmász éty fárg s onnat kijácsq: édd még ez ördögöt!

No az e farkas még és indult és biémént ez érduőbe, kovájgott e bukorba, hogy most és szokása van neki. Nó hogy ott ragadozott, üdüő réatüőtivel éccēr csak mékfiadzott és e fiai élpusztúltak valahogyan, valami fenevad megette. És hogy e csicsei mégdegettek, futott ide, futott oda, nem lélte e hejit.

Történt, hogy azalatt Truója városát ostromolták, és éty tērhes asszon kifutott ez érduőre és ott szült kiét fíjúgyermököt és azután és csak magikra marattak ott ez érduőbe. És emikór odajért e farkas, mégette eliēbb ez asszont és e fíjúkot és még akártq enni. De siérüttek e csicsei nagyon, odatta nekik, hogy szopjanak. E fíjúcskák és mék-szokták, hogy mékhuot ez annyik, és úty kúrálta üőköot hosszu üdüőig valameddég valami vadászok réik találta. Akkór biévitték ököot e városba és mékkérésztélték ez égyyiköt Rémusnak, e másiköt Rómulusnak.

És ehoty félnyüöttek, verbuálást indítottak. Sok mestörlegényököt magikhosz csábitottak és még e szép lijányokat és, ekinek ón szereteje vuot, magikhosz hódolták. És emikór annyira méksokasúltak, éty síkságra tányát vérték, ehól most vagyon Róma várossa. Ez ezekbüöl léttek e románok, vaj ez olások, mer mü úgy mongyuk.

És még ez mái nagég és még vagyon e fárkastérmészet bennik. Mer emikór égyyik e mást tudássák, elüőre éty küs hompocskára réállanqk s ugy órdicsák égyymást: Úuuuu! mój Gyórgyē mój! emint e farkas szokott órdítani. Eddég van nē ez oláokruól.

2. Komám asszon káqassa.

Komám asszon káqassa
Félugrott e kapurg.
Mind aszt kukuriójjq,
Be k . . . a ez asszonyq.

Komám asszon jirizse
Ki van e kërbe vetve.
Komám uram üörözze,
Hogy e szíél él nē vigyē.

Aszt e szíél él nem viszi,
Met e fuot nem engedí.
Mind e ciérna mind e fuot,
Kilenc pēták árg vuot.

3. *E sórkantyúm tariéja.*

*E sórkantyúm tariéja, tariéja,
Pujuszkábuól, zibidom zittom
Zetelati latibom van rakva,
Zetelati latibom van rakva.*

*E szeretűöm túruóvól, túruóvól,
Túruóvól fut zibidom zittom
Zetelati latibom utánnq,
Zetelati latibom utánnq.*

XI. Halmágy helye a székely nyelvjárások sorában.

Halmágy nyelvének ismertetése folyamán világosan láttuk, hogy majdnem minden nyelvjárási sajátsága megtalálható a Székelyföldön is. Az egyes sajátságok elterjedésének külön-külön való vizsgálata azonban még arról is meggyőzhetett bennünket, hogy a míg Halmágy nyelvét egyedül csak az *ö*-zés kapcsolja némileg a nyugati székely nyelvjárásokhoz, ezek közül is csak a szomszédos, tőle éjszak-keletre elbúzódo homoródvidéki nyelvjáráshoz, addig minden más nyelvjárasi sajátsága (hacsak nem közös vonása az egész székelységnek) újabb és újabb szálakkal a keleti székelységhez fűzi.

De sőt ezen összehasonlítás alapján közelebből még azt is állíthatjuk, hogy a keleti székely nyelvjárások sem egyeznek meg egyforma mértékben a halmágyi nyelvjárással. S a mi fölötté érdekes, legközelebb nem keleti szomszédjának, Háromszékmegyének nyelve áll hozzá, hanem az azon is túl fekvő Csíkmegyéé. Bizonyítja ezt az a körülmény, hogy több olyan sajátságot jegyezhetünk fel Halmágyon, a melyeket hiába keresnénk Háromszéken, Hétfaluban, a moldvai csángóknál és Gyergyóban, de megtalálunk a csíki nyelvjárásban. A legtöbb székely nyelvjárasi sajátság elterjedési körének mai bizonytalan ismerete mellett ugyan mindig némileg kockázatos dolog azt állítani, hogy ez vagy az a sajátság itt vagy ott ismeretlen, de pl. saját tapasztalatomból állíthatom, hogy az *á* hangot nem használják Hétfaluban, valószínűleg Háromszéken sem (Gyergyóra nézve nem nyilatkozhatom), de már egészen bizonyosan használja a csíki nyelvjárás. olyan módon, mint Halmágy. Eppen így nem ejti az *á* hangú szótag előtti *ü*-t a keleti székely nyelvjárások közt sem Hétfalu, sem Háromszék, de igenis a csík-gyergyói és moldvai csángó nyelvjárás. T. Nagy Imre úr szívességéből azt is jelenthetem, hogy az ilyen *ü*-t a csík-gyergyói nyelvjárás területén Gyergyón kívül csak a felsíki járásban fekvő Csíkszentdomokos és környéke használja, tehát a középsíki nyelvjárás. Fölötté fontos körülmény az is, hogy az *ie*, *uo*, *üö*-féle kettőshangzókat az egész székely nyelvterületen Halmágyon kívül csak Középsíkban, Hétfaluban és a moldvai csángók közt hallhatni, ha talán nem is egyformán pontos megkülönböztetéssel.

T. NAGY IMRE úr azt írja ugyan nekem, hogy ezek a göcsejies kettőshangzók Csíkban nem hallhatók, de ezzel szemben bizalommal hivatkozhatom SIMONYI ZSIGMONDRA, a ki maga hallotta őket a csík-szeredai piaccon (M. Ny. I. 223.).

Több-kevesebb bizonyossággal talán még fel lehetne említeni néhány olyan sajátóságot, a mely szorosabban a csiki nyelvjáráshoz kapcsolja Halmágyot, de az a tény, hogy Halmágyon kívül a középcsiki nyelvjárás az egyedüli, a mely egymás mellett használja az *á, a* hangokat és az *ie, uó, üő* kettőshangzókat, már magában is elegendő arra, hogy e két nyelvjárás közötti közeli rokonságot megállapíthassuk. Joggal feltehetjük tehát azt is, hogy ez a magában álló magyar falu valamikor a középcsiki nyelvjárás területéről (a megye politikai felosztása szerint: Felcsikból) telepedett ki. A középcsiki nyelvjárás egész területének tüzetes áttanulmányozása után talán még pontosabban is meg lehetne jelölni azt a helyet, a honnan ez a kitelepedés történt, és valószínűleg még jóval több bizonyítékkal (nevezetesen halmágyi tájszókkal is, v. ö. pl. csak: *isteniccse, teremticse*) lehetne támogatni e két vidék nyelvi összetartozását.

Habár tehát kétségtelennek tartom ugyan e közeli nyelvjárási rokonságot, a halmágyi nyelvjárást nézetem szerint mégis külön nyelvjárás-szigetnek kell tartanunk. Nem azért mert Halmágy az olábság és százság között valóságos szigete a magyarságnak, hanem azért, mert Csíkból való kiszakadása óta egyrészt újabb fejlődés, másrészt régi sajátóságok megőrzése által már jócskán el is távolodott a középcsiki nyelvjárástól. Ilyen újabb fejlődés bizonyára az *ö*-zés, kétségtelenül a szomszédos homoróvidéki nyelvjárás hatása alatt, a kettőshangzók változatos alakulása, talán a hiátus kedvelése és több alaktani és mondattani sajátóság. Viszont sok régi és értékes, a többi székelységből már kiavult elemet őrizett meg nagyérdékű tájszókészlete. Ilyenek lehetnek: *akrándik, iéd, hilledeg, húpik, ki-íkol, mēnyenü, szijáz* stb.

Végül még arról is kellene nyilatkoznom, hogy mi alapja van annak, hogy STEUER JÁNOS Halmágyot Hétfaluhoz és Gyimeshez hasonló csángó szigetnek tartja.

Valami köze, azt hiszem, lehetett valamikor egymáshoz ennek a három szigetnek, de ma már alig-alig van. A gyimesi csángó nyelvjárásokra vonatkozó irodalmi források sokkal gyérebbek, mintsem ezek alapján e tárgyban határozott véleményt mondhatnék. A hétfalusi csángó nyelvjárás és Halmágy között figyelemre méltó kapocs csak az *uó, üő* használata. Csekélyebb fontosságúak, mert valószínűleg Csíkban sem ismeretlenek, a hiátus némi kedvelése és a *viszsz, hoszsz*-féle igealakok. Ezzel szemben azonban jóval több és nagyon fontos sajátóság tekintetében, a melyeknek elősorolása most nem lehet feladatom, eltér a Hétfalu Halmágytól, s a jellemzők-

nek tartott csángó sajtásokok közül a kettőshangzón kívül egyetlenegy sem találunk meg Halmágyon. Tehát éppen nincsen elegendő okunk arra, hogy Halmágyot csángó szigetnek tartsuk.

Azt hiszem, több érzékkel ítélte meg BALASSA JÓZSEF Halmágy helyét a székely nyelvjárások sorában, a mikor már STEUERnek *Csíki székelység* című dolgozata alapján is azt mondta, hogy: «a halmágyi nyelvjárás . . . minden egyes elsorolt sajtáságában a középcsíki nyelvjárással egyezik. A mint STEUER jellemzéséből kitűnik, nem is nevezhetjük külön nyelvjárásnak, mert Halmágy nem egyéb, mint a csíki nyelvjárásnak egy félreeső szigete».

* * *

Utóirat. Jóval e dolgozat befejezése után, a folyó év nyarán, faluról-falura vándorolva, bejártam egész Csíkmegyét. Tapasztalataimból, mint szorosán idetartozókat, egyelőre csak kettőt akarok e helyen feljegyezni. Az első az, hogy *á* hangnak az előtte álló *a*-ra se Gyergyóban, se Szentdomokos vidékén, se sehol az egész megye területén asszimiláló hatása nincsen. A második az, hogy *ie, úó, üő* kettőshangzókat a következő szomszédos helységek nyelvjárása ejt: Menaság, Szentgyörgy, Bánkfalva, Szentkirály, Zsögöd, Csíkszereda, Taploca, Várdotfalva, Somlyó, Pálfalva, Csomortán, Mindszent és Szentlélek.

Hogy van-e szorosabb kapcsolat az elősorolt községek nyelvjárása és Halmágy, Hétfalva s a moldvai csángók nyelvjárása között, erről a néprajzi szempontból is fölötte érdekes kérdéstről azt hiszem lesz még alkalmam részletesebben is szólni.

HORGER ANTAL.

Irtisi-osztják szójegyzék.

(Ötödik közlemény.)

ti (C.; interj.) ime | siehe da!

tibe I. (C.): vid. *tégpe* K.

tīden (C.); *tīdīn*, *tīdēn* eleven | lebend, lebendig. — *esen tīdēna tīvem tīdēn tonx kāt pox puyēdīvet menōt* (II : 66.) dein bruder ging in der compagne der lebendigen geborenen lebendigen geister. — ÉO. *lēlan*, *lēlēn*.

tiledem (I.) maga után húzni, vonszolni | sich schleppen, sich nachziehen (z. b. vom kleide).

tīliš hold; hónap | mond; monat. — (A hónapok nevei | namen der monate bei den Irtysch-ostjaken nach CASTRÉN:) 1. *χūjem tīliš* halporonty hava; április | laich-monat, april. — 2. *unž-ele-tīliš* fenyőnedű hava | fichtensplint-monat. — 3. *sūmet-ele-tīliš* nyírnedű hava | birkensplint-monat. — 4. *var-tīliš* lazaczcéze hava | lachswehre monat. — 5. *pūm-vērda-tīliš* szénakészítés hava | heuernte-monat. — 6. *tunt-vāsa-menda-tīliš* lúd-réce elmenésének hava | gänse-enten-fortgang-monat. — 7. *vēlek-juχ-tīliš* a lombjavesztett fa hava | monat der verödeten bäume. — 8. *kuray-χui-tīliš* a gyalogos hava | fussgänger monat (da die menschen nach dem zufrieren der flüsse zu fuss nach hause gehen). — 9. *tavan-χui-tīliš* a lovas ember hava | monat, in dem man mit pferden fährt. — 10. *ēne-tēt-čenc-tīliš* (l. alább | s. unten). — 11. *āi-tēt-čenc-tīliš* (l. alább | s. unten). — 12. *vōt-tīliš* szél hava | wind-monat. — 13. *varna-tīliš* varju hó | krähen-monat. — (Hónapnevek az Obvidéken, a temljacsevi kerületben | namen der monate am Ob in der Temljatschev'schen wolost:) 1. *katt-oχta-tīliš* récezháló hava | enten-netze-monat, d. h. monat des entenfanges (vid. *katt*; ÉO. *kalt-uxti-tīliš* monat des entenfanges [der 7. m.] Tsch.), v. *χūjem-(χui-)tīliš* halporonty hava | laichmonat. — 2. *jink-tei-tīliš* víz színe hava | hochwasser-monat (wasseroberfläche monat); K. *āi-unt-(χou-)tīliš* a kis haljelenés (fölszállás) hava | monat des kleinen fischsteigens. — 3. *līpet-tīliš* levél hava | laubmonat (ÉO. *lībet-tīliš* laubmonat [der 8. m.] Tsch.); K. *ēn-unt-(χou-)tīliš* a nagy

haljelenés hava | monat des grossen fischsteigens; *jev-unt-tiľis* a sérinç megjelenésének (fölszállásának) hava | (in den Puschtin'schen jurten an der Konda) monat des aufsteigenden barsches (ÉO. *voňs-tiľis* [der 7. monat] Ber.). — 4. *var-tiľis* ezége hava | flusswehremonat. — 5. *sorož-tiľis* a czirok-lazacz hava | *sorož*-monat. — 6. *muysaň-tiľis* a mukszun-lazacz hava | muksun monat (ÉO. *muysaň-tiľis* [der 11. m.] Tsch.). — 7. *ség-tiľis* a menyhal hava | quappenmonat; *ňur-juřop-tiľis* (Konda) a kopasz fák hava | monat der kahlen bäume. — 8. *Ā-pöťta-tiľis* az Ob fagyásának hava | Obfrierenmonat (ÉO. *pöťta-tiľis* frierenmonat [d. 1. m. Tsch.], Obd., *as-pöťta-tiľis*). — 9. *moi-žui-tiľis* kérő (v. vendég) ember hava | freier (oder gast) monat. — 10. *una-tět-čenč-tiľis* nagy télháta hava | des grossen winters rücken (d. h. höhepunkt) monat. — 11. *ái-tět-čenč-tiľis* kis télháta hava | des kleinen winters rücken monat; v. *ái-(žui-)këndég-tiľis* a kis dühös hónap | der kleine böse monat. — 12. *vöt-tiľis* szél hava | windmonat; v. *kurük-tiľis* sas hó | adlermonat (ÉO., Obd. *kurük-tiľis* [der 4. m.]). — 13. *varžai-tiľis* varjú hó | krähenmonat. Vid. AHLQUIST: Über die Sprache der Nord Ostjaken: 143—145; Wogulisches Wörterverzeichniss: 11—12.). — *tiľis-žon* holdkirály | mondkönig (in mären). — *tiľis-žon ěva* holdkirályleány | mondkönigtochter (in mären). — *tiľišiň, tiľišiň, tiľišiňpe, tiľišiňpe* holdas; havi | mond-; monatlich; *tiľišiňpe ār tābet* (II : 80.) so viel wochen der monat auch zählt (poet.) = den ganzen monat; *tiľišiňpe ār tābet, žòunpe ār tābet* (II : 80.) id. — SO. *těľes*; ÉO. *tiľis, tiľsěň*. — Cf. zürj. *töľis*; votj. *toľéz, toľíž*.

tin pron. (3. pers. dual.) ök ketten | sie beide.

tin ár, menyasszony-díj | preis; brautpreis (КАЛЫМЪ). — *ěva-tin, ěvi-tin* leánydíj | mädchenpreis. — *tinda oľsó* | (ohnepreis) wohlfeil, billig. — *tinděp árú* | preishabend: *jim-tinděp jó árú* | für den (die, das) man einen guten preis bezahlt hat; *ěva jim-tinděp* (II : 82.) mädchen, für das man einen guten brautpreis entrichtet hat. — *tinesem* (f. *tinestam*) kereskedni, eladni | handel treiben, handeln, verkaufen. — *tinijem* (f. *tinidem*) eladni | verkaufen. — *tiněň, tiněň; tineň* (C.) drága, becses | teuer, geschätzt; (a költői beszédben gyakran sajátosan használva | in poetischen ausdrücken oft eigentümlich gebraucht:) *nosěň kur-pāň tiněň tei* das ende der sich verjüngenden (teueren) fustspitze; *kart sěgeret tiněň tei* (II : 192.) das ende der (teueren) eisenkette; *měrek žüdem tiněň rup i-kes vėřöt* (II : 28.) mit drei schlägen seiner (teueren) schwingen war er fort. — ÉO. *tin*; *tinĽa, tinĽi*; *tinašlem, tinėslem*; *tinĽem*; *tiněň*. — Cf. zürj. *don*.

tiger-tojer KK. szitakötő-pillangó | wasserjungfer (libella), sib. russ. *српекоза*.

tiš bánat, aggodalom | trauer, kummer. — *tištem* (f. *tištedem*) búsulni | trauern. — ÉO. *těš*; *těštalem*. — Cf. zürj. *tőždinĽi*.

tit, tèt ruhaujj | ärmel. — *tit tei (tidet tei)* ruhaujj feje | ärmelende. — ÉO. *tit, lét*.

tít, tèt lélek, szellem; élet | geist, seele; leben (vid. Irtysch-Ostj. I : 145.). — *tít öttem* (f. *öttem*) az életet megtoldani, meghosszabbítani | (seele ansetzen, anlöten) das leben verlängern: *tít öttemai tèt* (II : 96.) K. lebenverlängerndes gewand; epitheton eines panzerhemdes. — ÉO. *lil, lél; lil öltépsa* verlängerung des lebens. — Cf. zürj. *lol*; votj. *lul*.

titpe, tétpe vegyített | gemischt (von beständen); cf. *tejdem*. — *sentij-titpe*: vid. *sentij*. — *sümtéj-(sümtéj-)titpe*: vid. *sümtéj*. — *unžej-titpe*: vid. *unžej*. — ÉO. *léltem, títatlem* mischen.

tít-vāχ (poet. *tidet-vāχ*) ezüst | silber: *nuj ankenna jōkeājem, titem-vāχta sālana jōkeājem* (II : 198.) deine mutter hat mir zu ehren getanzt, mit dem klingelnden silber hat sie für mich getanzt. — *tít-vāχ, kām-vāχ* (poet.) ? ezüst | ? silber; vid. II : 250—253.). — KV. *sés-vāχ, sēs-vāχ* (B. MUNK.).

tiu (KK. poet. pron.): vid. *tu*.

tīvdem, tīvedem (f. *tīvettam*) kimenni, kijönni | hinausgehen, herauskommen; cf. *tīvem*. — SO. *tīvdem*.

tīvem (f. *tīvdem*) születni, támadni | geboren werden, entstehen. — *voš küttepna ätt tūrum tīvem tātna tīvem nēr-nānk, nēr-žūt* (II : 104.) in der mitte der stadt liegt ein lärechen-, (oder) tannenbaum-holzblock, der seit der erschaffung der welt entstanden sein möchte. — *tīvīdem* (fr.). — *tīvmem* (mom.). — ÉO. *tēlem*.

tīvet tegez | köcher. — *tīvet oj* tegeznyílás | köcheröffnung. — ÉO. *tēgil, tuł*.

tīvi joχ! tīvi ja! (K.) fölkiáltás medveölés alkalmával | ruf, den man nach dem erlegen eines bären mehrere male vernehmen lässt (I : 128.).

tīvīdem (fr.), *tīvmem* (mom.): vid. *tīvem*.

tég belső; gyomor | das innere, der magen. — *tégpe* (adj.): *tābet-tégpe jeméj jink* heiliges wasser mit 7 schlünden. — Cf. *tégpe, tēi* 3.

tég (teg C.) fark | schwanz. — *tanka-tég* evetfark | eichhornschwanz. — *tav-tég* lófark | pferdeschwanz. — *tégéj* mit einem schwanz, beschwänzt. — SO. *łex*; ÉO. *lē, lī*. — Cf. jurák *taewa*.

tég (*téga*); *teg* C. (pron. pers. 3. plur.) ök; övék | sie; ihr. — *téga voš* ihre stadt.

tég, tégde; *tégét* (adv.) ide | hierher, her, herbei. — *tég meje* (II : 116.) add ide! | gieb her! — *tég jōχtem (jūχtem)* (II : 124.) közeledni | sich nähern. — *tég-pa — toχ-pa* (adv.) ide-oda | hierher und dahin, hin und her. — *tégét-togót* (II : 50, 142.) ide-oda | hierher-dorthin; *tégét vedai, togót medai* (II : 164.) hierher nehmen, dorthin geben (poet.), handel treiben. — SO. *tegenam*. — Cf. osztj.-szam. *tī, teka, teja* hierher.

tégdem, tégtemem, tégetta-vője : vid. *tégdem*.

tégénj : vid. *tég 2*.

tégpe (K.) belső | das innere; cf. *tég 1*. — *tégpeja, tègeja* (AK.), KK. *tégpega* (lat.) belé, belsejébe | in das innere, in die mitte, hinein. — *tégpena, tèpena* (loc.) K. -ben, belsejében | in dem innern, in der mitte. — *tégpénj, tépénj* (adj.). — *tibe* (C.). — SO. *tijbi*; ÉO. *lipa, lipi, libi*; *lipija* (lat.); *lipina* (loc.); *lèpénj* geräumig.

tèi (K.) merőkanál | schöpflöffel, kelle. — *tèi-vërda-çui* kanálgyártó | löffler, kellenmacher.

tèi, tèipe : vid. *tèi, teipe*.

tèi, tég (K.)? tüdő; belek; belső részek | ? lunge, eingeweide; innere körperorgane; cf. *tég 1*. — *tèi-süt* id. — Cf. zürj., votj. *tî*; jurák *tivi*, jensiszei *tiji*; kam. *thu*.

téjem : vid. *tèi 2*.

téjénj : vid. *tèi 1*.

tékmanj, tékménj ? haragos | ? zornig, böse. — *tékmanj sōç muðçota* KK. gleich einem erzürnten (?) störe. — ÉO. *lèkamtlem* erzürnen. — Cf. zürj. *lök*; votj. *lök* zornig, grausam.

tém = *tivem*.

téyer széle, vége vlminek | endchen, rand.

tép czérnagombolyag | zusammengewickelt garn. — *tépénj* (adj.).

tèpeja (lat.); *tèpena* (loc.) : vid. *tégpe*.

tépénj (adj.) = *tégpénj*.

tér, tèra ajtósarok | türangel; cf. *kér*. — ÉO. *sèri, siri*. — Cf. zürj. *zir, çir*.

termet elég! | genug! es genügt; — *çonetena tut vèda vègat tèrmet-li, ent tèrmet-li?* (II : 164.) wird bei eurem könig geld ausreichen das zu kaufen (eig. nehmen) oder nicht? — ÉO. *tàremlem*. — Cf. zürj., votj. *tîrmî-*; votj. *tîrmit* voll, genug, fülle.

térodem, turodem mutatkozni, jelentkezni | sich zeigen, erscheinen. — *pūçtet kunçep-penk-ida mèrt turodet* (II : 106.) sein dorf war gleich einem kammzahne kaum sichtbar. — ÉO. *lèramlem* bekannt machen, sich zeigen.

tértém (f. *térttem*) varázsolni | zaubern (ворожить). — *térténj* varázsló | zaubernd. — ÉO. *šertlem, šarltem, sërlem*; *šerténj* zauberer.

téskin zabola, gyeplő | zaum, zügel.

tét : vid. *tít*.

tét : vid. *tüt*.

tét, tètta, tette; *tette* (C.) (adv.) itt | hier. — *tet-sagat* (C.) innen | von hier. — SO. *tetti, tett*.

tétpen, tètpena (adv.) ezen az oldalon | auf dieser seite; cf. *totpen*.

tétpe : vid. *títpe*.

tō- (pron. Dem.) : vid. *tē-*.

todek (C.) poloska | wanze. — ÉO. *lotek*. — Cf. zürj. *ludik*.

togà (C.) szekér, v. taliga íve | bogen am wagen (= дуга).

togà, togàn (adv.) mindig | immer.

tōganem (poet.): vid. *tōxnem*.

tōgàr. vid. *tāgàr*.

togèk (Dem. adv.): vid. *togòl*.

togèy: vid. *toz* 2.

togèrdem, togèrdèdem (Dem.): vid. *tagardem*.

togo (adv.): vid. *toz* 1.

togòi, togùì, tozùì (adv.) el | weg, fort. — *togùì-ätmem* elvenni, elütni | wegnehmen (eig. heben), wegschlagen. — *togùì-zapímem* letörni, kiforgatni | abbrechen, herausdrehen. — *togùì-zyotèmdem* kisegíteni | heraushelfen. — *togùì-keredem* elesni | wegfallen. — *togùì-kerým* id. — *togùì-löspíttem*: vid. *löspíttem*. — *togùì-menem* elmenni | weggehen; *menà togùì!* takarodj! | geh weg! (packe dich!) — *togùì-mörímem* letörni (intr.) | abbrechen (intr.). — *togùì-mörtem* letörn (trans.) | abbrechen (trans.). — *togùì-pacím* eltaszítani | wegstossen, wegshieben. — *togùì-rèknem* elugrani | wegspringen, wegfallen. — *togùì-seurem* elcsapni | weghauen (mit dem schwerte). — *togùì-čovóm* elrúgni | (mit dem fusse) wegstossen. — *togùì-čovóm* elmenni | fortgehen. — *togùì-tävem* elvinni | wegbringen, wegführen. — *togùì-tejem* elrothadni | wegfaulen. — *togùì-vankmem* elmászni | fortkriechen. — *togùì-vejem* elvenni | wegnehmen. — *togùì-vèradem* fàradni, igyekezni | sich fort machen, sich fort bemühen; *man medoje togùì vèrattam?* (II : 120.) weshalb bemühe ich mich fortzukommen?

tōgop I. (C.) . . . | eishamen.

tōgos barát, pajtás | freund, kamerad. — ÉO. *lōyos, lūyès*.

tōgot (pl. *tōxtet*), *tōgut* toll; szárny | feder; flügel. — *pui-tōgot*: vid. *pui*. — *tōxtèy* tollas; szárnyas | befedert, beflügelt: *Tōxtèy-Kàrès* n. pr. (beflügelter-Karis) phœnix, riesiger fabelhafter vogel, greif (KV. *Türèm-Koarès*. — Vid. «Irt.-Ostj.» I : 132.). — *tōxtèy-kurpè* szárnyas lábú | mit eflügelten beinen (epitheton der rosse). — *tōxtèy-vōje* szárnyas állat, madár | (fliegend-tier) vogel; cf. *tegetta-vōje*. — ÉO. *tōgol*; *tōxlèy, tōxlèy voi*. — Cf. *tavgi. tu, tua*; *jeniszei-szam. tua*; *jurák tu, to*; *osztj.-szam. tu*.

tōgot: vid. *tāgat*.

tōgot? tatfa, a ladik keresztfája | ? querholz im boote.

togòl, togùt, Dem. *togèk* (adv.) oda | dahin. — *togùt jànxnem àr, pira jànxnem èndam* (II : 114.) es giebt viele, die dahin gegangen sind, es giebt aber keine, die zurückgekehrt wären; vid. *toz* 1. — SO. *togonam*.

toz (*togo*), *tozta, tuz, tuxta* (adv.) oda; el- | dahin, dorthin; fort, weg. — *toz-estem* elereszteni, elönteni; odaengedni | weglassen, vergiessen; hineinlassen. — *toz-jirem* odakötni | anbinden. —

toχ-jimem fölggyóyúlni, föléledni | wieder gesund werden, wieder lebend werden. — *toχ-jóχtem* megjönni | ankommen. — *toχ-kattem* fölfogni | auffassen. — *toχ-keryem* beesni | hineinfallen. — *toχ-mejem* eladni | abgeben, weggeben. — *toχ-menem* elmenni | fortgehen. — *toχ-ömdem, toχ-ömdémdem* odatenni, betenni | hinlegen, hinsetzen, hineinlegen, einsetzen. — *toχ-panem* odatenni | hinlegen, hineinlegen, weglegen. — *toχ-pídem* beesni | einfallen, hereinfallen, wegfallen. — *toχ-tőχrem* bezárni | zuschliessen. — *toχ-vérem* odaerősíteni | befestigen. — ÉO. *togo*.

toχ versszak; az ének, siralom egy szakasza | vers oder abschnitt einer melodie, der klagelieder, des geheuls, musikphrase. — *toχény, toχény* adj. — *toχpe* (adj.): *χüdem-toχpe toχény j's* (II : 88.) klagelied mit drei abschnitten. — Cf. *sau, sar*.

tőχ hótalp | schneesuh. — *tőχ-pént* hótalp útja | spur von schneeschuhen (auf dem schnee). — ÉO. *toχ, loχ; loχ-pant; KV. tout*. — Cf. *tavgi. tuta; jen. tudo*.

Tőχ-jega (n. pr.) rechter nebenfluss des *Katém*, welcher den *Vigel-see* durchfließt; *Tőχ-jega-iga* (n. pr.) name eines geistes, der an dem genannten flusse, in der nähe des *Vigel-tör* hausen soll.

toχény, toχpe adj.: vid. *toχ*.

toχmem (f. *tōgomdem*, ger. *tōgommen*) harapni, szájjal v. orral megkapni (mint a madár stb.) | beissen, mit dem schnabel oder mit dem maule packen (z. b. von einem vogel, der ein stück brod gepackt hat oder von einem pferde, welches das zügeleisen mit den zähnen gefasst hat). — ÉO. *tōχomlem*.

tőχnem (f. *tōgéndem*; ger. *tōgēnmen*) előtalálni | begegnen, treffen (c. dat.). — *tőχanem* (poet.) id. — *tőχnüdem* (fr.).

toχrdem, toχrdémdem (fr.) Dem.: vid. *tagardem*.

tőχrem (f. *tōgordam*) zárni | schliessen, zumachen. — *tőχrsem* (augm.). — *tőχrép* (AK.), KK. *tőχrép* fedő; záró retesz | deckel; riegel; *tőχribáda* (= *tőχrép-áda*) gleich einem deckel. — ÉO. *tōgorlem; tūχrép*.

toχta: vid. *toχ* 1.

tőχtem (C.) rágni; köszörülni | kauen; schleifen. — ÉO. *lōχrollem, lūχrollem; SO. loχolem*.

toχtey, toχtény búvárkacsa | grosser taucher (*colymbus cornutus* nach AHLQ.). — *toχtény-mōχ* junges des grossen tauchers. — ÉO. *toχtény*.

tőχtény (adj.): vid. *tōgot*.

tom, toma, tomái, tum (pl. *tomét, tomit*) az, amaz jener. — *tomidem*: *tomidem, tum tūrum suyetna* (II : 112.) dort an jenem ende der welt. — *tômpeja, tûmpeja* postp. (lat.) arra felé | auf jene seite: *potta-jinkpe jemény sárat tômpeja menmet kemne* als er auf jene seite des heiligen meeres mit nicht zufrierendem wasser gegangen war. — *tômpena, tûmpena* (loc.) ott, amott | auf jener

seite, jenseits. — *tom pëlka* : *tom pëlkeja* (lat.) amarra | auf jene seite, *tom pëlkena* (loc.) amott | auf jener seite. — ÉO. *tom*. — Cf. *tavgi. tama*.

tōmdem : vid. *tūmdem*.

tomesem elöcsúszeni | sich heranschleichen.

tōn in ; ér ; ideg, húr | sehne, ader, saite. — *kur-tōn* lábín | beinsehne, fuissehne. — *vata-tōn* rénszarvas lábszár-ina | (rentiersehne) saite aus der Achillessehne eines rentiers für das saiteninstrument *dombra* (*vāres-juz*). — *tōnēy inas* | muskelig, schmig. — *tōnpe inú* | mit sehnen, muskeln versehen : *ār-tōnpe tōnēy sápet* (II : 94.) vielsehniger, mit sehnen versehener hals. — ÉO. *lōn* ; SO. *lān*. — Cf. zürj., *votj. sōn* ; *jurák tōn* ; *tavgi tāy*.

tōnda, tunda nyírhéj ; nagy nyírhéjdarabok a sátor fedésére | birkenrinde ; grosse stücke baumrinde zum decken der zelte ; *tōnda-(tunda-)jēyet* korb aus birkenrinde. — *χōt-tōnda* sátorfedő nyírhéj | (haus-birkenrinde) birkenrindestücke, welche zum decken der zelte dienen : *jim-vāz χōt-tōnda* silberblech zum decken der häuser (in märchen). — *tōndēy, tundēy* (adj.) nyírhéjből való | aus borke. — ÉO. *tōndi, tonta* ; SO. *tōndaz*.

tonz (C.) pata | huf.

tonz bálványszellem, bálvány | geist, götze ; tshude (C.) ; held. — *Pus-teipe-nārep tonz* : vid. *pus*. — *Tonz-χōt* (n. pr.) «Geister-Wohnung» ; name zweier jurten der Kl. Kond. wolost : 1. Jermakow'schen und 2. Tschilikan'schen. — *Tonz-χōt-jāgam* (n. pr.) «Geister-Wohnung-Haide» ; name eines kiefernwaldes neben den Jermakow'schen jurten. — *Tonz-χōt pëlkat sor jōgot* (n. pr.) name eines ostjakenhelden, des sohnes einer magd (II : 96.). — *tonz-ort* bálványszolga, samán | (geist-diener) heidnischer priester, schamane. — *tonz-sēm pētlēm* : vid. *pētlēm*. — *Tonz-čiv-pūdem jemēy tōr* (n. pr.) heiliger *Tōr*, auf den sich der göttliche nebel heruntergelassen hat (II : 26.) ; name des «Gross-Konda-tor»-s, unter welchem die grosse wasserfläche des unteren laufes der Konda bekannt ist (II : 221.). — *tonzēy sōt ār vānda* (II : 48.) hunderte zahlreiche von geistern (bewohnte) hügel (eig. geisterhügel). — *tonzēy, tojēy* (adj.). — ÉO. *lōnχ* ; KV. *lōnχ* ; *lōnχ-ort*. — Cf. osztj.-szam. *loh, luoh*.

tōnēy, tōnpe : vid. *tōn*.

tōn I. (C.) len | flachs (= лѣнь). — ÉO. *lōn*. — Cf. zürj. *lōn*.

tojēy : vid. *tonzēy*.

top (C.) hálópara | floss am netze.

toppa : vid. *totpa*.

tōr tō ; áradványvízből keletkezett mocsár v. rét | landsee ; niedrige stellen der flüsse und seen, ausserhalb des fahrwassers, wo sich im frühjahr wasser befindet, im spätsommer aber oft nur üppige wiese die spuren des wassers zeigt (daher : sib. russ. *copy*

id.). — *āi-tōr* kis mocsár, posvány | kleiner see, lache. — *tōr-γump* tóhullám | seewelle. — *tōr-jokta*: vid. *jokta*. — *tōr-lula* búvárkacsa | (see-taucher) taucher. — *Tōr-pūgot* (n. pr.) «*Tōr-Dorf*»; name der Sorow'schen jurten (Ob. Dem. wol.). — *tōr-vanža* tavi gyep | (see-gras) gras, das an überschwemmten plätzen wächst (cf. *teu-vanža*). — *tōr-vōje* búvármadár | (see-tier) taucher. — ÉO. *lōr*; SO. *lār*.

tōra, Dem. *tōroγ* daru | kranich (*ardea grus*). — *tōrep-juγ*, *tōrep-juγ*, *tōrop-juγ*; Dem. *tōrop-juγ* *darvalakū hāfa* | (kranichholz) saiteninstrument, welches die figur eines kranich's ohne füsse hat und neun, gewöhnlich gleich dicke saiten, aus messingdraht besitzt. — *tōr(et)-karpè* mit kranichsbeinen. — ÉO. *tōra*; SO. *tāraγ*; KV. *tōrè*; vog. *tari*, *tārèγ*; ÉO. *tōrōp-juγ*. — Cf. zürj., votj. *turi*; min.-tat. *turja*.

tordem vágni; nyírni | schneiden, scheeren. — *torimem* (mom.) levágni, leólni (állatot) | schneiden, schlachten. — ÉO. *tortlem*; SO. *lordem*.

Tōrem (C.): vid. *Tūrūm*.

torimem (mom.): vid. *tordem*.

torèγ ? idő | ? zeit: *ètta zunt torèyna* (II : 142.) zur zeit der aufsteigenden morgenröte. — Cf. zürj. *dir* zeit, zeitdauer; *dirji* zur zeit, während.

torèγ (adj.) reszkető, zitternd. — *torèyna vejājem* reszketni kezdeni | zu zittern anfangen. — *tada tūda ar γojen nārpay voča itpena tidet tei lepèyna vedājet, kīmdet tei torèyna vedājet* (II : 96.) bei den zahlreichen männern, die du in den krieg führst, zittern vor der landungsbrücke die enden der ärmel, zittern die enden der schösse (vor kälte). — ÉO. *torilem* zittern; vog. *torem*, *targem*. — Cf. osztj.-szam. *tarelnay*.

torèγ ? tūdő; mell; nyak | ? lunge, brust, hals (vid. *tarγet*): *ūgem tei pēt torèγiva eitèk jinkta γūdem umbā te-γamplitem* (II : 96.) ich warf über den scheidel meines kopfes auf (meinen) hohen hals (brust) (gleich wie) drei kellen kalten wassers. — *mèget-torèγ*: *vāres nóten mèget torèγ(em)īvet pātmen* (II : 70.) als dein rosshhaar-pfeil mich in die lunge der brust traf. — *torèγèp* (adj.): *vayšār-torèγèp* *χui* mann mit einem fuchshalse(?), name eines sagenhelden. — ÉO. *tōriγ*.

tōrèp-juγ: vid. *tōra*.

tōroγ (Dem.): vid. *tōra*.

toroš (KK.): vid. *tareš*.

torpa kémény | schornstein, röhre (= *труба*). — ÉO. *turpa*.

Tōrum (C.): vid. *Tūrēm*.

tot: vid. *totta*.

totem: vid. *tatem*.

totèn (adv.) ott | dort (cf. *totta*). — *kēne-pūip* *χoi-cāvèr totèn*

nāvret (II : 196.) sie sprangen fort gleich hasenmännchen mit einem leichten hinteren. — *totén ūtta* dort lebender. — *ei-totén odébb* | weiter.

totitta (*totit, totét*) onnan | von dort; *totitta juvem* (II : 172.) von dort gekommener.

tōtma (adv.) titkon | heimlich. — *tōtmem* (f. *tōtēmdem*) lopni | stehlen. — ÉO. *lōlma*; *lōlēmlem*, SO. *lūtmem*.

totpa, toppa ólom; ón | blei; zinn. — SO. *lōlpa*; ÉO. *lōlpa, lōlpi*.

tōtpena, tōtpen (II : 48.) ama félen, amaz oldalon | auf jener seite; cf. *tētpena*.

totta, tutta, (tot) ott; akkor | dort; dann. — *péyai pēlka ūntēy kēt man tot vedem* (II : 198.) mit meiner linken hand fasse ich sie (wiege) dann. — *tot* onnan | von dort; dadurch. — ÉO. *toda*, SO. *totti*; *tol*.

tou: vid. *teu* 3.

tovothem (f. *tovothodem*) evezni | rudern. — *tovottājem* (f. *tovothēdājem*) (pass.) fortgerudert werden. — Cf. *tuvem*. — ÉO. *lōvéllem*. — Cf. osztj.-szam. *tuvay*; tavgí. *tabatandum*.

tožek rozomák | vielfrass (gulo borealis). — ÉO. *lōžek*. — Cf. zürj. *latšeg*; votj. *lakša*.

tu, tuv, tuu pr. pers. (3. p. s.): vid. *teu* 1.

tū, teu csont | knochen, gebein. — *tūet možta tūet kēt* (II : 104.) durch seine knochen (sing.) sieht man knochen. — *tūvéy csontos* | knöchern. — ÉO. *lū*; *lūy* adj.; SO. *lōuy*. — Cf. zürj., votj. *lī, jurák lī, le'*.

tuatta, tuattey: vid. *tvatta*.

tubat (C.) kosár | korb. — Cf. tat. *توبال* runder korb (ру-кошико).

tūbéy, tūpéy (adj.) utolsó | letzt. — ÉO. *tūpéy*.

tudagem I. (C.): vid. *tudem* 2.

tudem (f. *tuttem*) venni, vásárolni | kaufen. — *tudagem* I. (C.) fizetni | bezahlen. — *tudeyantem* K. (II : 164.) id. — SO. *ludem*; ÉO. *lōtlem, lūtlem*.

tūdem, tūtem (f. *tūttem*) hozni, vonni | bringen, schleppen, führen. — *tūdīdem, tūtīdem* (f. *tūdīttem, tūtīttem*) (fr.). — *tūem* I., *tūvem* K. (f. *tūdem*) hozni, előhozni | holen, führen, bringen; *man nuyat tágár, kēžeat tūdum* (II : 8.) ich werde dir ein panzerhemd und ein schwert holen. — *ai tūvem hírt hozni* | nachricht geben, bringen. — *tūmem, tūmem* (mom.). — ÉO. *tōlem, tūlem*; *tōtlālem, tōklālem*.

tudéy, tutéy: vid. *tut*.

tūdéy, tūtéy (I., AK.), KK. *tūdéy, tūtéy*: vid. *tūt, tūt*.

tūduš (C.) tűzszerszám-zacsó | (wahrsch. *tūt-uš* feuerkleid) beutel für feuerzeug (vid. *uš*).

tüem I., *tüvem* K.: vid. *tüdem*.

tügor (C.) tülevél | baumnadel.

tuy, *tuyta* (adv.): vid. *toş* 1.

tui ujj | finger, zehe. — *tui* *tei* ujjhegy | fingerspitze. — AS. *loi*; ÉO. *lui*.

tuimem (C.) elfáradni | ermüden.

tuít, *tuítey*: vid. *tujít*.

tujaz (C.) a hal farka | fischschwanz. — *āgerna-tujaz* (C.) kánya | weihe (falco milvus).

tujem, *tujindem*? kakukolni | kuckucken.

tujít, *tuít* gyűrű | fingerring. — *tujite-kér* gyűrűcsomó | bündel ringe. — *tujítey*, *tuítey* (adj.) gyűrűs | zum fingerringe gehörig, mit ringen versehen. — ÉO. *luit*; *luitéy*.

tükom, *tükum* gyorsan menni, futni, rohanni | schnell gehen, laufen, stürzen: *şunża* *tükom*, *it* *tükom*, *juş* *tükom*, *ńuda* *tükom*: vid. *şunża*, *it*, *juş*, *ńuda*. — *tükidem* (fr.).

tul (C.) ostoba | dumm. — SO. *tulpul*; ÉO. *tultul*. — Cf. zürj. *talala*; jur. *salla*.

tulaş I. (C.); *tülüş* (K.) nád | schilfrohr (arundo phragmites). — ÉO. *tülés*. — Cf. zürj. *tolitş* quecken (triticum repens).

tum (pron.): vid. *tom*.

tum, *tom* íme, erre | da, dann, nun: *caşım* *tum* *ment* (II: 116.) da steigt rauch empor; *ödén* *şoi* *pağét* *tum* *vasoşındót* (II: 96.) da sprang eines mannes sohn (in die mitte des zimmers); *neyet* *ättem* *tatanpe* *joy* *tılış* *tom* *ättet* (II: 86.) zehn ganze monate, wie die frauen (kinder) zu tragen pflegen, trug sie ihn.

tumàn lakat; kules | schloss; schlüssel. — ÉO. *tuman*. — Cf. zürj. *toman*.

tümdem (f. *tümëttem*, *tümöttem*), *tömdem* felölteni (ruhát) | anziehen, ankleiden, sich kleiden. — *man* *uçam* *tümde* (II: 118.) ziehe meine kleider an. — *tündesem* öltözni | sich ankleiden. — *tümdéptem* (f. *tümdéptedem*) (II: 50.) caus. öltöztetni | ankleiden, kleiden. — *tümétmem*, *tümötmem* (mom.). — *tümét* ruházat | kleidung. — *tümétta* ruhátlan; meztelen | ohne kleider; nackt. — *ńara* *tümét* und *ńara* *tümétta* id. — SO. *tömdem*; ÉO. *lömétlem*, *lümétlem*; *lomtéptalem*, *lümteptalem*; *lömét*; *ńar-lömétla*. — Cf. jur. *töndäu*; osztj.-szam. *čondam*, *čondam* bedecken.

tumejem eltemetni | beerdigen, bestatten. — *āi* *ankem* *meget-puipe* (*teri-tüm?*) *şovèn* *tumejem* (II: 52.) den in erde verwandelten körper meiner tochter habe ich schon lange bestattet. — ÉO. *saméltlem*, *säméltlem*.

tumem (mom.): vid. *tuvem*.

tümem (mom.): vid. *tüdem*.

tümét; *tümétmem*, *tümötmem* (mom.): vid. *tümdem*.

tunda, *tundég*: vid. *tonda*.

tunk faszög, ék, botocska; száka | holznagel, keil, stöckchen; splitter. — ÉO. *тугк*.

tunk (adj.) egyenes | gerade: *tunk-juz* gerades holz (von nadelbäumen). — ÉO. *туг*.

tunk moha; tözeg | moos, torf aus den wurzeln der carecidæ (an den gestaden des Ob und der Konda (sib. russ. трунда). — *Tunk-jega* (n. pr.) name mehrerer kleiner flüsse in der Kl. Konda'schen wol. (Tobol. kr.); *Tunk-jega-äi-tör* (n. pr.) «Kleiner See am Tunk-flusse», name eines kleinen sees westlich von dem flusse Schepystsch (Чепыщъ); *Tunk-jega-pügöt* (n. pr.) «Dorf am Tunk-flusse»; ostjakischer name der Schumilow'schen jurten (Kl. Kond. wol.). — ÉO. *тугк* moos.

Tunk-poç: vid. *Tuy-poç*.

tunkta, *tunket*, *tuyet* (conj. encl.) midón | wenn, als, so wie, indem: *notëy rotë jem notivet tontlet tunkta* (II : 194.) als sie es beim schönen vorderstevan des spitznasigen bootes (in's wasser) setzen; *jederyait šovimeta tuyet* (= *sagät*; II : 162.) als sich die auerhähne rütteln.

tunt lúd | gans. — *Tunt-tör* (n. pr.) «Gänse-See», name eines kleinen sees westlich von den Semeikin'schen jurten (Nar. wol.). — *tunt-vāsa vízi madarak* | (gans-ente) wasservogel; *tunt-vāsa-menda tiliš* (C.) lúd-récze távozó hónap | gänse-, enten-fortgang-monat, der 6. monat; *äi-tunt liba* | junge gans, gänschen. — *tuntëy ludas* | gänse habend; *tuntëy-mëg-çui* (poet.): vid. *mëg-çui*. — ÉO. *лunt*, *лont*; SO. *лont*.

tuy nyár | sommer. — ÉO. *туг*, SO. *лог*.

Tuy-poç, *Tunk-poç* (n. pr.) name einer höheren Gottheit, vermutlich des mondes, welche zu jagen liebt; die milchstrasse am himmel soll die spur ihrer schneeschuhe vorstellen, weshalb letztere von den Konda-ostjaken auch *Tunk-poç-pënt* «Weg des Tunk-poç» oder *Tunk-poç töç-pënt* «Spur der Schneeschuhe des Tunk-poç» genannt wird. Vid. «Irtysch-Ostj. I : 117—8. (cf. KV. *toutëy lonç*, *mord-ve* (? *mort-vui*) *lonç* milchstrasse). — *Tunk-poç-voš* (n. pr.) «Stadt des Tunk-poç»; überreste einer alten ostjakischen Erdburg neben dem jetzigen dorfe Samarovo (Sam. wol.), wo einst *Tunk-poç* gelebt haben soll.

tuya, *tunka*, *tuya-ba* akkor | dann; *seuy këtpe çüdem vort-çoi tuya tontäi* (II : 28.) drei vermittler (beim freien) mit stäben in der hand wurden nun ausgestellt.

tuydem, *tunkdem* számolni, olvasni | rechnen, zählen, lesen. — *vët tui tunkdem unday kët* (II : 186.) die hand mit den fünf gezählten fingern. — *tuydesem* (augm.). — *tuydepëy* számolt | gezählt. — ÉO. *луыгатлем*, *луыгëtлем*; SO. *логдем*. — Cf. osztj.-szam. *tugolžam* lesen.

tuyet (conj. encl.): vid. *tunkta*.

tūp evező | ruder. — *tūp-pāṅ* az evező rúdjának fogantyújával szolgáló keresztfa | (rudder-finger) kleines querholz am oberen ende des ruders bei den früheren Irtysch-ostjaken, teilweise noch jetzt bei den Nord-ostjaken gebräuchlich. — *tūp-vēs* az evezőcsapástól okozott mélyedés a vízben | (rudder-loch) eine durch einen ruder-schlag verursachten höhlung im wasser. — *kēt-tūp* kormány-evező | (hand-rudder) steuerruder. — *pāṅṅ tūp* «ujjas», fogantyús evező | fingeriges ruder, ruder mit querhölzchen oben (vid. *tūp-pāṅ*). — *sēves-tūp* kormányevező | (hinterstevens-rudder) steuer-rudder. — *čes-tūp* kettős evező | gewöhnliches ruder (deren zwei von einem ruderer regiert werden). — SO. *lūp*; ÉO. *lōp*, *lūp*.

tupas I. (C.) éléskamra | magazin (valószínűleg CASTRÉNNAK hibás jegyzése K. *tabās*, ill. ÉO. *labas* helyett).

tūpēṅ (adj.): vid. *tūbēṅ*.

tur: vid. *tuvr*.

tūr (AK., I.), KK. *tūr* torok, nyak | kehle, hals. *tūr-sei* hang | (hals-laut) stimme. — *tūremem* (f. *tūremtem*) hangját hallatni | seine stimme hören lassen. — *tūrtem* (f. *tūrtemdem*), KK. *tūrtem* (f. *tūrtemdem*) id. — ÉO. *tur*; *tur-sē*.

tūr forrás | quelle. — EO. *tur*. — Cf. zürj. *šor*, votj. *šur* quelle, bach.

tūrēm: vid. *tūrum*.

tūrēṅ (adj.): vid. *tuvr*.

tūrēp, *tūrūp* (*tūrap* C.) átlátszó, világos (erdő); gyér, nem sűrű | durchsichtig, licht (vom walde); undicht (C.). — *tūrēp juz* lichter wald.

turodem: vid. *térodem*.

Tūrm (C.): vid. *tūrēm*.

tūrtem (AK.), KK. *tūrtem*: vid. *tūr* 1.

turt (C.) gyökér | wurzel (cf. *tar*, *ter*). — *Turt-Ās* (n. pr.) «Wurzel-Fluss»; *Turtas*, rechter nebenfluss des Irtysch. — AS. *lort*, FS. *lor*; ÉO. *lēr*; vog. *tār*, *tar*, *toar*.

tūrum, *tūrēm*, *tūrm* 1. isten; istenkép | gott; gottesbild; 2. ég | himmel; 3. világosság | licht; 4. időjárás | wetter; 5. világ | welt (vid. Irtysch-Ostj. I: 99.). — *āi kardēm tūrmem vēröt* (II: 88.) eine dünne eiskruste bildete sich auf dem schnee (*tūrum* wetter). — *it-tūrum* alvilág | die untere welt, die unterirdische welt. — *nūm-tūrum* felső, földi világ | die oberwelt, das irdische reich. — *sanka-tūrum* a világos, felső világ | die lichte obere welt: vid. *nūm-tūrum*. — *tom-tūrum* túlvilág | jene welt, das schattenreich. — *Tūrum-anka* n. pr. «Gott-Mutter»; die göttliche mutter, *Tūrēm*'s frau. — *Tūrum-āra* (C.) isteni ének, imádság | (gott-gesang) gebet. — *Tūrum-estem* istentől alábecsátott | vom himmel heruntergelassen, von gott gesandt. — *Tūrum-žōt* isten háza, templom | (gott-haus) gotteshaus, kirche. — *tūrumet žui* (poet.) a felső világ

embere | mann der oberwelt. — *tūrum* *χūtōt* nappalodott, szürkült | es graute, es tagte. — *Tūrum-iga* (n. pr.) «Gott-Greis»; name eines ehemaligen götzen in den Winter-Puschta jurten (Kl. Kond. wol.). — *tūrum it pētlōt az ég* besötétedett | es ist dunkel geworden. — *Tūrum-jig* égatya | (gott-vater) gott, der vater, der himmlische vater (beiname des *Tūrum*). — *tūrum-kāi*: vid. *kāi*. — *tūrum pētlōt*: vid. *tūrum it pētlōt*. — *tūrum pōszet*, *tūrum pōséget* harmatozik, harmat hull | es taut (tkp. das wetter oder der himmel tröpfelt). — *tūrum-pōl* (poet. II: 88.): vid. *poł* 2. — *tūrum sanka*: vid. *sanka tūrum*; *Tūrum sanka* (n. pr.) «Gott, Himmel-Licht»; das himmlische licht, gott. — *Tūrum sēmat*: vid. *sēm*. — *Tūrum-sir*: vid. *sir*. — *tūrum-sōz* égbolt; a világ felülete | (himmel-, welt-haut) gewölbe des himmels, oberfläche der welt (vid. *sōz*). — *tūrum sug* világ sarka; világtáj | weltecke: weltgegend. — *Tūrum tādēm* istentől rendelt | von gott gesetzt, gestellt (cf. *tūrum estem*). — *tūrum tīvem tātna* (II: 104.) a világ keletkeztének idején | zur zeit der entstehung der welt. — *tūrum-vāz* égi sátor, ég | (himmel-metall) himmelszelt, himmel. — *tūrum vānem* istenarcz, isteni kép-más; bálványkép | (gott-gesicht) abbildung des gottes; götze, götzenbild; *tūrum-vānmap jemēy juz* heiliges holz mit der abbildung des gottes (so werden in der poesie gewöhnlich götzen in der gestalt von holzblöcken oder von posten (vid. I: 106.) genannt). — *Tūrum-šam* (C.) szent viaszgyertya | (gott-kerze) wachskerze (vor den heiligenbildern). — SO. *tōrem*; EO. *tōrēm*; vog. *tōrēm*.

tūrum a keczehálónak az a fonala, melylyel a halász meg-érzi, hogy halat fogott szerszáma | faden an einem fischfangergeräte (*vožem*), mit dessen hilfe man fühlt, wenn ein fisch in das gerät gekommen ist (сймà, снрка; vid. Irt.-Ostj. russ. übers. (II: 105.)). — *tūrum-sūgom* id. — EO. *tōrēm*.

tūrup (adj.): vid. *tūrēp*.

tus (adj.) jó, derék, értelmes | gut, tüchtig, verständig. — *tus-vēray* gut arbeitend; *tus-vēray-žoi* (-žui) ein geschickter arbeit, meister. — EO. *tus*.

tusom csont | knochen.

tuš szakál | bart. — *tušēy* (adj.). — *tuš-pūn* szakálször | bart-haar. — Cf. zürj. *toš*; votj. *tuš*, *tōš*.

tušāk derékalj | matratze. — Cf. votj. *tušak*, *tīšak*; tat. *tušāk*; min. tat. *tōšāk*, *tōžāk*.

tušēy (adj.): vid. *tuš*.

tut száj | mund, rachen. — *vēs-tut* mamutrachen; *vēs-tuda* *tūem* (II: 98.) (poet.) in den mamutrachen führen, in's verderben führen. — *tudēy*, *tutēy* szájas | mund-; *tutēy*, *úātmēna juvōt* (II: 24.) er wurde mündig und zünftig (d. h. er fing an zu sprechen). — *tutpe* szájú | mit einem munde versehen; *pōžtēy-tutpe*

(II : 92.) mit einem schmutzigen rachen. — *tutta* (C.) néma (ohne mund) stumm. — SO. *tut*; *tutlay* stumm; ÉO. *tūt*.

tut, tutta adv.: vid. *tot, totta*.

tūt (I., AK.), KK. *tūt* tűz | feuer. — *tűtna tēvem* (poet. *tūt tēvem* II : 202.) tűztől fölemésztett | vom feuer verbrannt (tkp. verzehrt). — *tūt-keu* (I., AK.), KK. *tūt-keu* tűzkő | feuerstein: *tūt-keu, tūt-vāx* tűziszerszám | (feuerstein-feuereisen) feuerzeug. — *tūt-vāx* (AK., I.), KK. *tūt-vāx* tűzverő-aczél | (feuer-eisen) feuerstahl. — *Tūt vātta tadesem sөгét-pүнэ иvдaj ұрт* n. pr. (II : 94.) «durch das Feuer gezogene Wadenhaare zählender(?) Held»; name eines ostjakischen helden. — *tūdēy, tūtēy* (AK.), KK. *tūdēy, tūtēy* түзес | feuerig. — ÉO. *tut*; *tut-ken*; FS. *tuget, tugit*.

tūtem, tūtīdem K.: vid. *tūdem*.

tūtzaem I. (C.) turbukolni (halat a hálóba): köpülni (vaját) | fische mit einem stocke in's netz scheuchen; buttern. — *tūtzaep* I. (C.) turbokfa: vajköpülő bot | pfahl; butterstössel; (in mittleren teilen des Tobolskischen gouv. hat die stange, mit welcher man die fische scheucht, am unteren dicken ende eine höhlung, welche beim schlagen gegen das wasser einen dumpfen laut verursacht).

tutēy (adj.): vid. *tut*.

tūtēy (I., AK.), KK. *tūtēy*: vid. *tūt*.

tutēyem, tutyem sikerülni, teljesülni, történni | gelingen, in erfüllung gehen, geschehen. — *pōroy suora teābet čup mōrteda zotān tutyet?* (II : 22.) wo würde es ihm gelingen, es schnell in sieben stücke zu zerbrechen? *manem tutyet* es gelang mir; *mett-īda tutyet?* (II : 44.) wie würde es geschehen?

tutta (C.): vid. *tut* 1.

tutta (adv.): vid. *totta*.

tuv, tuva: vid. *teu* 1.

tūvem (f. *tūdem*): vid. *tūdem*.

tuvem (f. *tuvdem*) evezni | rudern. — *kāt iga tuvdu pūteyen* (II : 78.) die zwei greise fingen an zu rudern. — *tumem* (mom.): *rūdeda tēdot, tumōt* (II : 20.) er setzte sich in sein boot und ruderte fort. — Cf. *tovottem*.

tūvēy (adj.): vid. *tū*.

tūvmem (mom.): vid. *tūvem*.

tuvr, tur korhadat fatörmelék | faules, morsches holz. — *turat vat* ein mit morschem holze bestreuter ort; weiches lager. — *tuv-rēy, turēy, tuvray*; *tuvrēp, tuvrap* (adj.) mit faulem holze: *tēbet-tuvrēp tuvrrēp ōndēp* (II : 172.) mit weichem morschen holze gepolsterte wiege (in das kinderbett legt man faules, morsches holz, damit es den urin aufsaugt); vid. *ōndap*.

tvatta, tuatta (AK.), KK. *tvetta* nagyságu von der grösse, von dem wuchse (wird nach dem bestimmenden worte gesetzt): *pūgot tvatta ēne jiba* (II : 40.) dorf grosser uhu; *may pet tretteja*

jitet tātna (II : 34.) wenn sie die grösse eines bibersohres erreicht haben. — *tvatteŷ, tuatteŷ* (AK.) (adj.) von der grösse, von dem wuchse, erwachsen, gross; *tuatteŷ nēŷ tuattedat toľumdet* (II : 128.) so gross sie war, von (dieser) grösse würde sie (vor dir) emportau-chen. — ÉO. *ľovat* grösse, ganz, all; *ľovatēŷ* sehr gross, erwachsen. *tvetta* (KK.): vid. *tvatta*.

T'.

tada : vid. *tata*.

tadesem (f. *tadestam*), *tajesem* (f. *tajestam*) harczolni, hadakozni | kämpfen. — *man mendam tābet-űgop mēnkat tadesta* (II : 118.) ich werde mit dem 7-köpfigen waldteufel kämpfen gehen. — *tadesīdem, tajesīdem* (fr.). — *tadīmem* (mom.). *tadīŷ* hadakozó, hadi | kriegerisch, kriegs-; *tadīŷ kur* (poet.) kriegerischer fuss, kriegsfuss; *tadīŷ kur noŷ-pēŷdeŷeu* (II : 28.) auf kriegersfüssen (d. h. zum kriege) rüsteten wir uns (auf den weg) aus. — *tat háború, hadsereg* | krieg, kriegerschaar, heer; *tat jít* (II : 2.) es nähert sich eine kriegerschaar. — *tat-ŷui* (-ŷoi) hadviselő, katona (krieg-mann) krieger, soldat. — *tat-jaz* hadi nép | kriegsvolk. — *tat tankta ēne ŷót* grosses gemach, wo sich die krieger versammeln (gemeindehaus für kriegsversammlungen bei den früheren ostjaken): cf. *mor*. — *tat-űz* hadvezér | (kriegerschaar-haupt) oberbefehlshaber, führer im kriege. — ÉO. *ľäl, ľäl-ŷo*. — Cf. zürj. *tīs*.

tagajem, taŷajem, togajem gágogni | nach art der gänse und enten schreien, gackern. — *tagaŷ, taŷaŷ* (II : 86.) adj. nach art der enten oder gänse schreiend, gackernd.

tagēr szabad tér, legelő | freier platz, weide, flecken. — ÉO. *šager, šakar*.

tajesem (Dem.), *tajesīdem* (fr.): vid. *tadesem*.

taŷ (adv.): vid. *teŷ*.

taŷajem : vid. *tagajem*.

taŷaŷ : vid. *tagaŷ*.

taŷmài (nach ANDERSON = *taŷ-nai*) apró, fájdalmasan csipő légy | moschka (thrips). — Cf. *nēŷk-taŷ-nē* fliege.

taŷēt, taŷt bokor, fűzfabokor | strauch, weidengebüsch; cf. *sagēt*.

tak 1. vége, darabja vlmely tárgynak | endchen oder stückchen von irgend einem gegenstande, eisenstück u. s. w. : *tera-tak* gyökér-vég | wurzelstück; *őnyet-tak* agancsvég | geweihendchen 2. föld-fok | landspitze (C).

tak kalapács | hammer. — ÉO. *šāk* hammer.

takem (f. *taktem*) dobni | werfen, aufwerfen. — *ňalax takem kőpni* | (speichel, schleim werfen) speien, spucken; *palax takem id*. — *taksem* (augm.) dobni, hájítani; kőpni | werfen, schleudern;

spucken; *kur taksem* (II : 144.) lábbal topogni | (bein-werfen) mit dem fusse stampfen; *palaz taksem köpni* | (speichel werfen) speien, spucken. — *taksidem* (fr.). ÉO. *laklem, lakselem* spucken; *taklem* werfen.

tamplattem forgatni, ide-oda forgatni | drehen, umdrehen. hin und her drehen (trans.). — *tamplat(ta) çui* kóborgó, csavargó ember | unsteter mann, einer, der sich an einem orte herumdreht, herumschländert. — *Poi-lipetta tamplat-çui* (n. pr.): vid. *poi* 2.

tanç (K.) hosszában széthasított és szárított csabakhal | der länge nach zerspaltene und gedörrte rotaugen.

tant: vid. *tant*.

tapa: *tapa pîdem* és *tapa, voça pîdem* (II : 106.) susogni | flüstern, einander worte zuflüstern. — Cf. *tapçæm*.

tapâl ölelés, csók liebkosung, kuss. *tapâl vejem* ölelkezni, csókolózni | sich umarmen, sich küssen, sich liebkosen; *evem tapâl vejem* (II : 116.) id., *mosem tapâl vejem* (II : 116.) id. (vid. *mosem*). — Cf. votj. *çup* kuss; zürj. *lapka kilni* schmatzen; votj. *çupaiü* küssen.

'*Tāpar*, *Sābar* (n. pr.) tjaparisch; zu der Narym'schen wolost (am Irtysch) gehörig; zu der '*Tāpar*-stadt gehörig. Vid. «Irt.-Ostj.» II, s. 253 - 261. és «Über das Volk der Sabiren», «Rev. Orient.» 1900, IV.); cf. *Sébër*. — '*Tāpar-çui* (n. pr.) ostjake aus der Narym'schen wolost; aus der '*Tāpar*-stadt (in der poesie). — '*Tāpar-çay* (n. pr.) 'Tāpar-volk. — '*Tāpar-jitay nāra* (n. pr.) «Säbel des Tjapari-schen (Hand-)gelenkes»; name eines wunderbaren säbels des fürsten der '*Tāpar* stadt, von welchem erzählt wird, dass er immer von menschenblut triefte: *nēy vérat, çui vérat ouvõt*; vid. «Rev. Orient» 1900, IV, 260. — '*Tāpar-mir* (n. pr.) Narym'sche wolost (Tob. distr.). — '*Tāpar-nēy* (n. pr.) «'*Tāpar*-Frau», frau aus der '*Tāpar* stadt (in der poesie); frau aus der Narym'schen wol. (jetzt). — '*Tāpar-voš* (n. pr.) '*Tāpar*-stadt, alte ostjakische erdfestung auf einem hügel, neben den Zingalin'schen jurten (Nar. wol.). Ihr voller name ist *Javetta-kētpç-çui* '*Tāpar voš*: vid. *Javetta*, jetzt wird sie *Voç-oçta* genannt. — ÉO. *Šaper, Šaber, Šoper, Saper* (= tob.-tat. *Sébër, Sčvër*).

tapçaş (C.) hölgymenyétfogó hurok | hermelinschlinge. — Cf. osztj.-szam. *tapkos, tapkus*.

tapçæm (C.), *tapçem* susogni | flüstern. — *tapçæsem* (C.); *tapçesem* (f. *tapçestam*) augm. — SO. *topçam*, ÉO. *lopçem* sprechen; *lopçtem* (fr.) flüstern.

tapkem elfutni, menekülni, nyargalva futni | weglaufen, entfliehen, im galopp laufen. — *tau vör tapköt* das pferd lief im galopp. — *tapkedem, tapketem* (iter.); *ošniga té-tapketöt* (II : 148.) der bär fing an fortzulaufen.

tāràs kereskedő | kaufmann. — *tāràs-çui* id.; '*Tāràs-çui*.

Moi-γui (n. pr.) «Kaufmann-Bräutwerber» (II : 108.); name eines märchenhelden. — ÉO. *šorās-γo*.

tārūs, tōrūs, tōres I., K. ezer | tausend (1000). — *tārasmet* I., AK. ezredik | der tausendste. — SO. *toras*; ÉO. *šorēs, šurēs*. — Cf. zürj., votj. *šurs. šuris*.

tātza, tātza; cātza (C.) kasza | sense. — Cf. tat. *čalki, čalji*.
taf: vid. *tađesem*.

tata, tađa atya. atyuska | vater, väterchen (gewöhnlich in der anrede). — *fat-aya* (= *tata-aya*) atyai nagyanya, nagynéne | (vaters-mutter) grossmutter (von vatersseite), grosstante. — *fat-apa* (= *tata-apa*) K. atyai nagynéne, nagyanya | (vaters ältere schwester, tante) ältere tante, grosstante, grossmutter. — *fat-tata* (= *tata-tata*) K. atyai nagyatya | (vaters-vater) grossvater (von vatersseite). — ÉO. *šasa, šäsi; šat-šasa, šät-šäsi*.

tavdem (*tavetem*) veszekedni, szidni | zanken, schimpfen. — ÉO. *lavitlem, lautlem* sprechen; schimpfen.

tebara Dem.; *cebara* I. (C.) adv. jól | gut. — Cf. votj. *tseber*; mordw. *tsebär* gut, hübsch.

tēdak K.; *cēdak* I. (C.) ivóedény, veder | trinkgefäss, tonne.

tegem, tigem (C.): vid. *tu-kem*.

teger (C.) adj. fösvény | geizig. — ÉO. *šaker*.

teγ; taγ (C.) adv. nagyon, teljesen | sehr, ganz. — *ei teγ még inkább* | noch mehr: *nänk ei teγ vērāi* (II : 146.) der lärchenbaum war noch fester geworden. — *teγ jouradem* egészen begöngyölni | ganz einwickeln: *mant teγ jouradem* ich wickelte mich ganz ein. — *teγ mojäjem* agyonveretni | zu tode geschlagen werden. — *teγ porem* (II : 150.) halálosan megharapni | todt beissen. — *teγ tagamem* (II : 106.) erösen, halált okozóan a földhöz verni | heftig zu boden werfen, todt zu boden schleudern.

teka nagybátya (anyai öcs) | so wird der jüngere bruder einer frau von deren sohne genannt (der ältere bruder der frau wird von demselben *aya-tata* «mutter's älterer bruder, oheim» genannt). — ÉO. *leγo* schwager (mannes bruder). — Cf. tarantsch. **تغا** oheim, jüngerer bruder des vaters; alt. *tai* onkel (bruder der mutter); esag. **تاغ** id.

tele (C.) adj. vékony | dünn. — ÉO. *sěl, šela* rein, dünn,flüssig.

telem, kelem sirni | weinen. — *teleyedem* (inch.). — EO. *sellelem, šallelem* weinen.

tēnak, tēnek, kēnak (C.) szemölcs | warze.

tenxrem recsegní, ropogni | knarren, lärm machen. — *tenxradem* id. — ÉO. *šixerlem, šixarlem; šaxremalem*. — Cf. alt. *sayéra* sausen (von einem pfeile, einer kugel).

teva, tuva jüvem elszomorodni, unatkozni | traurig werden, langeweile empfinden. — *teva, tuva jiden-na* (II : 118.) wenn dir die zeit zu lang wird.

tí (pron.): vid. *tu*. — *tí-ba—tí-da, tam-ba—tam-í-da* (II : 62.) úgy meg úgy | dieses ist so und dieses ist so, so und so, das und das (wenn man eine erzählung oder gespräch nicht wörtlich wiederholen will). — *tí-da, tí-de* (= *tu-í-da, tí-í-da*) úgy | so. — *tígem* (C.) (= *tí-kem, tu-kem*) annyi | so viel. — *tíment* (C.) ilyen | ein solcher wie dieser hier. — *tísir, tesir, tísir* (= *tí-sir, te-sir, tu-sir*) ilyen | so beschaffen, ein solcher wie dieser; *tísir metsir* milyen? was für ein? (tkp. solch' einer, was für ein?) — *tísirat* ilyen | von solcher beschaffenheit. — *tíssirat* (C.) id.

tíssir, tíssirat (C.): vid. *tísir, tísirat*.

tít (pron. dem.): vid. *tut*.

tít, títti (C.) ime! | siehe da!

tođem, tođem (f. *totten*) állani | stehen. — *tég to'et jara tagajà, tomit tođet jara taganà* (II : 132.) sie stellten sich zu einer seite und jene standen zu der anderen seite. — *tođídem* (fr.). — *tođum-dem, tođumdem* odaállani, fölmerülni; állítani | sich stellen, vor einem emportauchen; stellen, setzen; *nođ-tođumdem, -tođumdem* fölállani, fölegyenesedni | aufstehen, sich aufrichten, vor einem emportauchen. — *totnem* (mom.). — SO. *lűdem*; ÉO. *lailem, loilem, lollem*; *lolimtle, lolantlem* stehen.

togatem, togatídem: vid. *togolem, togotídem*.

tógol, sógol tűzhely | kaminartiger herd. *tógol-lođ* tűzhely zuga | (herd-ecke) platz zwischen dem herde und der wand, wo man holz aufbewahrt. — ÉO. *sođzal, sođal*.

togolmem (mom.): vid. *töxladem*.

togotem, togatem mosni, mosakodni | waschen, sich waschen. — *togotájem* (pass.) gewaschen werden. — *togotídem, togatídem* (fr.). — ÉO. *logetlem, lođotlem*; *logotílem, logotsilem*.

tođ (K.) nád | schilfrohr (*arundo phragmites*), тростникъ.

töxladem, tűxladem kezdeni | anfangen. — *töxolmem, togolmem, tűxolmem* (mom.) schnell anfangen.

tođ kátrány | teer (деготь). — ÉO. *tuk*.

toléy: vid. *toluy*.

toléy (adj.) kormos, piszkos | russig, schmutzig.

tölođ (K.) hóval elegyes víz | wasser mit schnee vermengt. — *tájemat severdai tölođ pot vēröt* (II : 88.) aus aufgetautem und zugefrorenem schnee hat sich eine so feste kruste gebildet, dass sie nur mit einem beile zu zerhauen war. — ÉO. *solođ*.

toluy, toléy fuvó; szél, légvonat | blasend, wehend; luftstrom, wind. — *tān vōt, ūs vot toluy-na veimen* (II : 148.) nachdem er vom frühlings- und herbstwinde umweht war. — *toluyettájem* (f. *toluyettedájem*) vom winde umweht werden. — Cf. zürj. *tölz*-wehen, verwehen; *tölöd*-wehen, wegwehen.

tonđem, tonđídem, tonđumdem: vid. *tontem*.

tont hó | schnee. — *tont-sēm hópehely* | schneeflöckchen; (cf. *šōgot*). — AS. *lant*; ÉO. *lois*, *los'*.

tontem, *tøndem állitani*, *helyezni* | stellen, setzen (bei CASTRÉN «stehen» (? !)). — *tontidem* (fr.). — *tontumdem*, *tøndumdem állitani*, *helyezni* | stellen, setzen; *jox tontumdem a házba vinni* | in's haus bringen. — ÉO. *loslem*; *lošlem*, *loislem*.

tontzaem, *tontzem botlani*, inogva járni | stolpern, wanken: *tontzamen menem* (II : 118.) stolpernd, hin und her, wankend gehen.

tozatem (C.) sütni | roden, braten.

törès (Dem. num.): vid. *tāràs*.

tor (C.) kerek köszörükő | runder schleifstein.

töràs (KK. num.): vid. *tāràs*.

tötza (C.): vid. *tätza*.

totindem ein hölzchen wechselseitig mit der oberen und unteren handfläche emporwerfen und fangen (kinderspiel); *totindem-jux* spielholz (im erwähnten spiele); cf. *sotjindep*.

totnem (mom.), *totumdem*: vid. *todem*.

tu, *tuv* (poet. *tiu*), *ti ez* | dieser. — *tu-ida*, *tīda* (adv.) úgy | so. — *tu-kem* (cf. *ti-kem*, *ti-gem*, *te-gem* C.) annyi | so viel; *tu-kemna*, *tu-kemne*, *tuv-kemne* K. (adv.) ezután, ekkor | nach diesem, nachher (in erzählungen). — *tu-peta*, *tu-petu* azért | deshalb. — *tu-pirna* (KK. poet. *tuv sotay piretna* II : 24.) ezután | nach diesem. — *tu-pis* Dem. most | (dieses mal) nun, jetzt (in erzählungen); cf. K. *tu-kemne*. — *tu-sagat* éppen, e pillanatban | jetzt, in diesem augenblicke. — *tu-sir*, *tisir*, *tissir* ilyen | so beschaffen. — *tu-tagajü* oda | dahin: *tu-taganü ott* | (an jenem orte) dort, da; *tu-tagivet* onnan | (von jenem orte) von dort, von da: *tu-tätna* akkor | (zu jener zeit) dann. — *tut* az: akkor, das, dieses: so, dann: *totta permen-pis*, *tut voça te-jüguttan* (II : 116.) wenn du da einmal vorbei kommst, so gelangst du in die stadt an. — *tudat* (instr.) azért | deshalb. — *tutna* (loc.) akkor, dann. — *tut-pede*, *tut-pete* (ÉO. *sit-pada*): vid. *tu-peta*. *tuvivet* (abl.) azalatt | indessen, während dieser zeit: *nuy tuvivet taven zojitte* (II : 116.) du berühre indessen dein pferd.

tuges (I.) magános domb | hügel (so werden in dem gebiete des unteren Irtysch jene isolirt stehenden hohen hügel genannt, welche die überreste des ehemaligen rechten steilen ufers sind; sib. russ. «чуга́сь» aus dem ostjakischen entlehnt. Zwei solcher hügel befinden sich nahe bei den Zingalin'schen jurten (Nar. wol., Tob. kr.) und einer an dem rechten ufer des Irtysch innerhalb der Den-schikow'schen wolost. Auf diesem hügel liegt das russische dorf Чугасная, welches diesem ausdrücke seinen namen verdankt.

Tuges-tör (n. pr.) («Hügel-See») kleiner see, östlich von den Zingalin'schen jurten neben dem hügel: '*Tuges-unt* ('*Tukes-unt* C.)

(n. pr.) «Hügel-Berg»: name eines hügelns neben den Zingalinschen jurten (Nar. w.). — Cf. zürj. *tšuk* einzelstehender berg.

tügolmem, tūzolmem; tūzladem, tūzlatem: vid. *tōzladem*.

tul gomb | knopf. — ÉÖ. *sul*.

tun áldás, szerencse, jólét, gazdagság | glück, segen, wohlfahrt, reichthum. — *tunay, tunéy, tuniy* szerencsés, áldott, jómódú | glücklich, angenehm, gesegnet, wohlhabend. — ÉÖ. *sün, sun; sünéy*.

tunem ugrálni, szökdelni | hüpfen, springen: cf. *kunem*.

tuniy (adj.): vid. *tunay*.

'*Tunka-unt* n. pr. (II: 32.) «Tjunka-Berg», name eines teiles des steilen ufers des Irtysch(?) in der gegend des unteren laufes dieses flusses.

tuyen (KK.) iz. izület, gelenk. — *tuyen-ūz* (gelenk-haupt) spitze des gelenkes bei gebogenem finger (II: 96.). — Cf. FS. *tagan* faust.

tūrum (C.) csíkos evet | das gestreifte eichhörnchen (буряндукъ). — ÉÖ. *šurém* *mustela vulgaris*. — Cf. jur. *tarau, taraha* eichhorn.

tut, tutna, tut-pete: vid. *tu*.

tuv, tuvivet: vid. *tu*.

U.

ūbet, ūpet haj | haar (beim menschen). — ÉÖ. *ōpét, ūpét*. — Cf. jur. *ūōbta, zābt*; tavgi. *ābta*; osztj.-szam. *apt, upte*; kam. *ūble*.

ūdap, ūdop, ōdap (pl. *ūtpet*) szúnyog ellen való vászonsátor | kleines zelt aus leinwand zum schutze gegen die mücken (уошоръ). — SO. *ōṭap, ōṭep*. — Cf. tat. *odag* hütte aus zweigen, heu oder birkenrinde.

ūdem, ūtem (f. *ūttam*) (L., K.), KK. *rōdem* (f. *vōttam*) lenni; élni | sein; leben. — *ūdem, ūdém* lét; élet | sein, dasein. — *jim-ūdem*: vid. *jim*. — *ūdedem, ūdédem, ūtedem* (iter.); *metta ūdédeden?* wie geht es ihnen? — *Ūdétteu!* gott sei dank! (tkp. wir leben!). — *ūdīdem* (fr.). *ūtmem* (L., K.), KK. *vōtmem* (mom.). — *ūtmīdem* (fr.). — SO. *vātem*, ÉÖ. *ollem, ullem, rollem*; *ullalem* oft sein; *ulém* dasein. — Cf. zürj. *völ*-sein, *ol*-leben: *olan* leben, *olmös* sein, *zustand*.

ūdem, ūtem (K.): vid. *edem, edem*.

ūdet: *ūdet ūz sivedém nai* (II: 24.) epitheton einer ostjaken fürstentochter (das erste und dritte wort blieben unübersetzt).

ūdādem (fr.): vid. *ūdem*.

ūdēn, ūdon ón | zinn. - *paškàn-ūdēn* ólom | (flinte-zinn) blei (cf. *totpa*).

ūdop: vid. *ūdap*.

ūdem, ūtem (AĀ.), KK. *ūdēm, ūtēm* úszni | schwimmen. — *vēt ūdem* a part fele úszni | dem ufer zuschwimmen. — ÉO. *usi-lem, uslem*. - Cf. zürj. *uj-, ujal-*; votj. *uj-, uja-*.

ūges ökör | ochse. — Cf. tat. *اوگور*.

ūgēn: vid. *ūχ*.

ūgop: vid. *ūχ*.

ūχ, uχ fő; főnök | kopf, haupt; chef. *ūgot eudem* mit einem geschorenen oder beschnittenen haupte; *sarēn ūχ, magēn ūχ kittetājet* (II : 174.): vid. *kittēm* (? *ūχ* ?). - *χöt-ūχ házi úr* | (haus-haupt) herr des hauses. *moi-ūχ násznagy* | (hochzeit-haupt) haupt des brautwerberzuges. *tal-ūχ hadvezér* | (kriegsschaar-haupt) führer einer kriegsschaar; oberbefehlshaber. *tuyen-ūχ*: vid. *tuyen*. *voč-ūχ városfejedelem* (stadt-haupt) stadtfürst. — *ūχ panem* fölhajtani, köszönni | (kopf legen) den kopf zum grusse beugen (= *ūχ, sápet panem*; ÉO. *og pontu* HUNF.). — *ūχ-pete* a fej búbja, teteje; a kalap teteje | (kopf-fläche) kopfscheitel: oberfläche des hutes; *ūχ-pedet rőznem nāmet kēyēt* (II : 166.) filzhut mit einem durchlöcherten boden. - *ūχ-sőχ, ūχ-sūχ* fejbőr | kopfhaut, scalp. *ūχ-ta* fejetlen | (ohne kopf) kopflos: *ūgot endam ūχta moi jít* (II : 50.) es nähert sich der kopflose brautwerberzug, der ohne kopf ist. — *ūχ-tai, ūχ-tai* a fej búbja | (kopf-oberfläche) scheidel; *ūχ-tai-(tēi)-kova* kuckuk vom scheidel des kopfes; vid. *kova*. — *ūgēn* fejes | kopf-, haupt-, chef-; *ūgēn-χoi* (*χui*) haupt, chef, führer. *ūgop* fejű, köpfig; *χovas-(χouvas)-ūgop* mit einem grauhaarigen (?) kopfe; *kākēn-ūgop* mit krätzigem kopfe; *kāt-, χūdem-, ūeda-, vēt-, χūt-, tābet-ūgop* 2—7-köpfig; *surnēn-ūgop* mit grauhaarigem (?) kopfe. — *ūχpe* mit einem kopfe; *vojēn-ūχpe tus pesan* (II : 170.) schöner, mit tierköpfen geschmückter tisch. - ÉO. *uχ, oχ*; FS. *ōχ, oχ*; AS. *ouχ*; ÉO. *oχēn*. - Cf. tagi.-szam. *aevúa*; jen. *ēba*.

ui (K.) zsir, faggyú, halzsír | fett, talg, tran. — *χut-ui* halzsír | fischtran. — *pišēn-ui* ? kenderolaj | ? hanföl. — *soχ-ui* tokhal-zsír | stórtran. — *ujēn* fett. - SO. *voi*, ÉO. *voi*, *voian*. - Cf. zürj. *vī*, votj. *vōi*.

uidēn széles | breit, weitflächig (von wasser- und landflächen).

uigit I. (C.) rét | wiese. — *uigit-pēlek* (C.) réti oldal | wiesen-seite; so wird von den ostjaken das (linke) flache aus nordischen wiesen, sumpfen, haiden bestehende ufer der flüsse genannt (cf. *jāgam-pēlek*). — ÉO. *uit*; *uit-pālek*. — Cf. zürj. *voit*, *uit*.

uimem (mom.): vid. *ujem* 1.

uimem (mom.): vid. *ujem* 2.

uir, ur (II : 66.) KK. tájék, oldal, seite, gegend. — *kāt uira* (II : 34.) (= *kāt jūroga*) nach zwei seiten.

ujem (f. *uidem*) mászni, csúszni | kriechen, sich schlängeln (nach art der amphibien); *úāgat rōtna tēgēl ujet, togōl ujet* (II : 50.) mit seinem tiefgehenden boote wand er sich hierher und wand sich dahin. — *uimem* (mom.). — *ujdem* (fr.). Cf. zürj. *uj*-schwimmen.

ujem (f. *udem*) (I., AK.), Dem., KK. *vojem* (f. *vodem*) látni; tudni sehen, wissen; *ent uimen* (ger.) ungesehen. — *uimem* (mom.). — ÉO. *utlēm, vitlēm*. — Cf. zürj. *vidž-*; votj. *uti-*.

ujem: *vōi-ujem* nyílt hely az ingoványban | offene schwache stelle im sumpfe, welche weder einen vogel, noch ein säugetier erträgt. — Cf. zürj. *vōialan* sumpftig (wo man einsinkt); tat. *اويوما* feuchte und morastige stelle.

ujdem (fr.): vid. *ujem* 1.

ujēy: vid. *ui*.

umbā, umpa merőkanál | schöpfkelle (ковшъ). — ÉO. *umpa*. *ūn, ūna* nagy, öreg | gross, alt; vid. *ēne*. — *ūn-pajār*: vid. *pajār*. — *ūna-tēt-čenc-tīliš* name des 10. monats: vid. *tīliš*. — ÉO. *un, ūn*; *un pojār*. — Cf. zürj. *una* viel, menge; votj. *un* idem.

unda, unta (Dem., I., AK.), KK. *vanda, vanta* postp. -ig | bis nach; bis zu der zeit, wo. — *muγ joγ kerettai sēvat ūχ keretteu unda* (II : 60.) bis wir mit unseren bezöpften häuptern wiederkehren. — *mēg-sōχ unta unta* (II : 162.) bis zum ende der erde (eig. bis in's innere der erdoberfläche): *ūgem pentt unda* (II : 18.) bis mein kopf (in denselben) versinkt. — *χun-unda* (AK.), KK. *χuna-vanta* meddig? | bis wann? — SO. *andaga*.

unday, ünday: vid. *unt* 1.

under belső, kebel, gyomor | das, innere, leib, magen. — *kēt-under* marok (hand-inneres) handgriff, innere fläche der hand, wenn die letztere geschlossen ist. *undertājem* teherbe esni (nō-rōl) | schwanger werden (von frauen); *nēyet undertāi* (II : 120.) seine frau wurde schwanger; *tabet-piš keu χōtna ēnmettem jiangen undertāi* (II : 120.) deine in dem steinernen hause mit sieben abteilungen auferzogene schwester ist schwanger geworden. — ÉO. *undēr, ondēr*.

undēy (AK.), KK. *ündēy* adj.: vid. *unt* 1.

undēy, untēy adj.: vid. *unt* 2.

ūndēp-īma, ūntēp-īma (ūntpet-īma) anyós | schwiegermutter (mutter der frau). — ÉO. *ūntēp-imi*.

unža fenyő | föhre, kiefer (cocha). *jāgam-unža* heidekiefer (kiefer die auf trockenem boden aufgewachsen ist und gutes material zu tischlerarbeiten bietet; cf. *tēt*). — *unž-ele-tīliš* I. (C.) «Kiefern-Splint-Monat», der 2. monat am Irtysch. — *unžēy* kiefern-: *unžēy-titpe*: vid. *titpe*. — ÉO. *unži*, SO. *onžez*.

unžem (f. *untčem*) átlépní. áthaladni | übertreten, überschreiten : *út unžem esküt szegni* | einen eid brechen. — *unčmem* (mom.). — ÉO. *unžilem, unžlem, unšlem* über (einen fluss) gehen. — Cf. zürj. *vudž-*.

unžěj (adj.): vid. *unž*.

unč, *unš* nyelma lazacz | renkenart (coregonus nelma), нельма. — ÉO. *uns, unš, vunž*. — Cf. osztj.-szam. *vanže, vuenž*; zürj. *udž*.

unčmem (mom.): vid. *unžem*.

unt (AK.). KK. *ünt* belső, has, kebel; szív | das innere, bauch, leib; herz (fig.). — *ei menmen üntemat* (II : 32.) ich ging in einem fort (eig. in meinem inneren); *ei ütmeu ündevat* (II : 92.) so lebten wir fort (eig. in unserem inneren); *ünday çoi sor ündemna tum namasem*: vid. *ünday*; *měj soç unta unta* (II : 162.): vid. *unda*; *iges tu tātmidet undedäva* (II : 8.) einmal seufzte er auf aus dem inneren der seele; *untem ömestem* (II : 208.) ich richte mich an mein herz, ich richtete meinen sinn darauf. — *unday, unděj* (AK.), KK. *ünday, ünděj* belső | innere, innerlich; mein herz oder meinen geist betreffend. — *ünday çoi sor ündemna tum namasem* (II : 98.) ich mit einem inneren begabter mann dachte in meinem tiefen inneren nach: *tuvu çoi ünděj çör tot toľumdöt* (II : 90.) da wuchs der mann in seiner eigenen gestalt vor ihm empor: *vět tui tuçdem unday kēt* (II : 53.) in eigener hand mit den fünf gezählten fingern. — *unděj* (AK.), KK. *ünděj* belsejű, belseível való | mit innerem, magen versehen; *evěj unděj něj* (II : 74.), *pağěj unděj něj* frau, welche mädchen, knaben in ihrem inneren trägt. — SO. *ont* das innere; ÉO. *unt* bauch.

unt, *vont* erdő; hegy, domb; az Ob és Irtysch erdős hegyi parttája | wald, urwald; berg, hügel; festes land, die bewaldeten und erhöhten (rechten) ufer des Ob und des Irtysch (gegensatz zu *jāgam*). — *As-unt* (n. pr.): vid. *As*. — '*Tuges-unt* (n. pr.): vid. '*Tuges*. — *Unt-jega* (n. pr.) «Wald-Fluss», name vieler flüsse im ostjakischen norden. — *Unt-jega-jāgam* (n. pr.) «Haide an dem Waldflusse», name einer haide in der Kl. Kond. wol. — *unt-pai* (wald-hügel) erdei sziget a mocsárban | waldinsel im sumpfe. — *unt-pėlek, unděj-pėlek* erdei oldal, táj | wald-seite, urman-seite: das erhöhte bewaldete ufer grosser flüsse (beim Irtysch, unteren Ob und anderen gegen norden fliessenden strömen das rechte): gegensatz zu *jāgam-pėlek*. — *unt-tonç* erdei szellem | waldgeist. — *unt-vānda* földfok | (steiles ufer, landspitze) landspitze des steilen bewaldeten ufers. — *unt-vöje* (AK.), KK. *untem-vöje* (poet.) erdei állat; medve; rénszarvas | waldtier; bär; rentier. — *nūrém-vöje, unt-vöje kur evetta çui* (II : 146.) jäger auf haintiere (elentiere) und waldtiere (rentiere): *untem-vöje ene sitem totta sűtmem* (II : 202.) da starb ich den grossen tod des bären. — *unděj, untěj* erdei;

dombos parti wald-, waldig, zum erhöhten ufer gehörig; *undéŋ pčlek*: vid. *unt-pčlek*. — ÉO. *ūnt*, *vōnt*; SO. *vont*; ÉO. *ūntéŋ*.

unta (postp., conj.): vid. *unda*.

untem: *untem-vōje* KK. (poet.): vid. *unt-vōje*.

untéŋ: vid. *unt* 2.

ūntép-īma: vid. *ūndép-īma*.

untpa, *untpe* (? = *unt-pa* «inneres-seite») vlni alatt levő | unter etwas befindlich; *untpeja* (lat.) postp. alá | unter (mit accus.); *tapèr untpeja toz tukōt* unter den kehricht, dahin kroch er; *tušāk untpeja fontāi* (II: 150.) sie legte ihn unter die matratze. — *unt-pena* (loc.) alatt | unter (mit dat.): *rať-ŋar untpetena toz ōmleden* (II: 122.) unter das bettgestell da stellten sie ihn hin. — *untpīvet* (abl.) alól | aus; *font untpīvet* aus dem schnee heraus (изъ подъ снѣга).

unttamem (mom.): vid. *unttem*.

unttem (f. *unttedem*; imp. *untta*) tanítani, szoktatni | lehren, gewöhnen; part. præt. *unttem* tanított, szoktatott | gelehrt, abgerichtet, gewöhnt; *noŋsa* (*nōgosa*) *unttem* (II: 34.) zum zobel(fange) abgerichtet; *tať(a) unttem* an das kriegführen gewöhnt. — *unttājem* (pass.) tanítatni; tanúlni | gelehrt werden; lernen (C.). — *unttādem* (f. *unttāttam*) (frequ.). — *unttamem*, *unttemem* (mom.). — *unttēpsa* lehren, unterricht, gewohnheit; *unt-vōje jem unttep*: *untta* (II: 90.) wo die rentiere (sing.) zu verweilen pflegen, gewöhne dich da an. — ÉO. *ūntlem* sich gewöhnen, lernen; SO. *onltem*; ÉO. *ūntlēlem* lernen; *ūnlēpsa*.

unt (K.) a halak fölzállása a folyóban tavaszkor | steigen der fische flussaufwärts im frühjahre (szib. or. «ВОНЗЪ»). — *āi-unt-(ŋou-)tīliš* K. (monat des kleinen fischsteigens) name des 2. monat bei den Konda-ostjaken. — *ēn-unt-(ŋou-)tīliš* K. (monat des grossen fischsteigens) name des 3. monat bei den Konda-ostjaken. — *Jev-unt-tīliš* KK. «Barsch-aufsteigen-Monat», name des 3. monats. — ÉO. *us*, *os*, *vois*.

ūp (AK.), KK. *ūp* (pl. *ūbet*, *ūbet*) após, ipa: a férjnél idősebb sógor | schwiegervater; älterer mannesbruder. — *ūp-iga* após | schwiegervater. — *ūp-īma* (C.) anyós | schwiegermutter. — ÉO. *up*; *up-imi*; SO. *op*.

ūpet: v.d. *ūbet*.

ur (K.) kis, hosszannyúló hegyhát völgyek s mocsarak közt; fenyvessel borított magaslat | kleiner länglicher bergücken (гривка) zwischen niederungen und sumpfen; kiefernwaldhain auf einer erhöhung (cf. *or*). — *anŋey ur* kleiner landrücken, wo unter anderen gewachsen hagebutten gedeihen; *jūméŋ ur* kleiner landrücken, wo traubenkirschbäume wachsen. — ÉO. *ur*, *or*. — Cf. zürj. *vör* wald, busch.

ur: vid. *uir*.

ur (AK.), KK. *ür* felülete, oldala vmely tárgynak | fläche, kante, facet (eines gegenstandes). — *zűdem ür* (KK.) háromoldalú tárgy | dreikantiger gegenstand. — *urəy* (AK.), KK. *ürəy* oldalas. szögletes mit einer fläche, kante versehen, flächig, kantig; *zűzrəi ńot pete urəy ńot* nach den flächen des tannenhäher-schnabels (gestalteter) kantiger pfeil (epitheton der dreikantigen kriegspfeile der früheren ostjakenhelden). — ÉO. *ur* linie, strich.

ür, őr (adv. *ūra, őrra*) K. fölös | überflüssig, ausser; vid. *ér, őr* (K.), I. *erek, erk*.

urām hosszas dombhát két mēlyedés közt | längliche erhöhung zwischen zwei niederungen, bergrücken, erdwall. — ÉO. *urām*.

urday (KK.): vid. *ürt*.

urdesem (C.) rendelni | bestellen (cf. *ordem*).

ürdēy (adj.): vid. *ürt*.

urəy (AK.), KK. *ürəy* adj.: vid. *ur* 3.

urəs-juz (K.) hasábfa gespaltenes holz; cf. *ur* 3.

urmā (C.) ujjatlan kesztyű | fausthandschuh (рукавица).

ürt, vört (KK.) *ür*, fejedelem, hős | herr, fürst, held (cf. *jör*). — *ürt-ēva* fejedelmi leány, *uri* kisasszony, szépség fürstentochter, unvermählte fürstin, edles fräulein; schöne. — *ürt-iga* hős, hős-öreg | heldenmann, heldengreis; *ürt-iga* anderer name des *Pairāxtū* (I : 101.). — *ürda-zätēy-es* (n. pr.): vid. *zätēy-es*. — *ürda-zot* fejedelmi ház | fürsten-, heldenwohnung. — *ürda-jega* (n. pr.) «Heldenfluss», linker nebenfluss des flusses Kaltscha (ob. Dem. wol.). — *ürday jink, ürdat jink* «Helden-Wasser»; epitheton einiger flüsse des ostjakenlandes, z. b. des Emders, der Konda und anderer. — *ürdat voš* fejedelmi város heldenstadt; epitheton einiger ostjakenfesten: *Karē-pōspat ürdat voš*: vid. *karē*. — *ürday* (KK.), *ürdēy, ürtēy* hōsi | helden-, herren-, fürsten-; *ürday jink* heldenwasser. — ÉO. *ürt, ür*; KV. *ātēr, ötēr*; ÉO. *ürtēy*.

urt (AK.), KK. *vort* Dem. hír, üzenet | nachricht, kunde, botschaft; *urt joztem* (II : 52.) üzenetet átadni | nachrichten übergeben (eig. nachricht laufen). — *urt joztöt* hír jött | es kam eine nachricht; *üntpet-īmūvet urna jūxtāi* (II : 122.) von der schwiegermutter kam man mit einer botschaft. — *urt bīdem* hírt küldeni | eine nachricht senden; vid. *vort*.

us, us-pa, us-ta (adv.) még, ismét | noch, wieder.

us, us I. (C.) adv. már | schon (— *ужь*).

us (AK.), KK. *vos* ásítás, okádás, rosszüllét, szédülés; szédülő, rosszul levő | gähnen, erbrechen, übelkeit, schwindel; übel, schwindelig; *usa* (lat.): *tég-pa ankermedet-na ei-usa, toz-pa ankermedet-na ei-usa* (II : 114.) sieht man hierher, wird einem schwindelig; sieht man dorthin, wird einem in gleicher weise schwindelig. — ÉO. *ūsētlalem* gähnen. — Cf. zürj. *vos, vosni*; P. *ösni*, vomiren.

ūsem (f. *ūstam*) Dem., K. élni, lenni | leben, sein. — Cf. *ūdem*.

us-pa, us-ta (adv.): vid. *us* 1.

uč, uča köszönet | gruss. — *uč vërem* köszönni | grüssen. — *jim-ūdëm uč vërem* (II : 130.) istenhozzádot mondani, búcsúzni | lebewohl sagen, abschied nehmen (cf. *peđa*). — ÉO. *úša, víša; úša verlem*. — Cf. zürj. *vidža olan?* bist du gesund? (grussformel).

ūč, ūš (K.) ruházat, ruha | kleidung, kleid. — *tav-ūš, tavuš* lóiga | (pferd-kleid) kummet: vid. *tav*. — *tūt-ūš; tūduš* (C.): vid. *tūt*.

uš nyírfa-tapló | schwamm am birkenstamme (чара). — *uš-jink* nyírfatapló-főzet | brühe aus dem birkenstamme (wurde früher bei den Irtysch-ostjaken, wie noch gegenwärtig bei den nord-ostjaken, als medicin gegen verschiedene krankheiten getrunken). — ÉO. *uš*.

ūt, vöt vörös áfonya | preisselbeere (*vaccinium vitis idæa*), брусника. — *ūt-sëm* vörös áfonyaszem | eine preisselbeere. — SO. *ūl*. — Cf. *tavgi*-szam. *ūta* beere; jen. *ode*.

ūt: *Ūt-nānk jugop pai* (n. pr.) name eines kleinen bewaldeten hügels in dem besitzthume der Winter-Paschkin'schen jurten (Temlj. wol.). — Cf. KK. *vāt-nānk* (II : 88.).

ūtedem, ūtem (iter.): vid. *ūdem*.

ütem: vid. *üdem, edem*.

ūtmem (AK.) (mom.); *ūtmīdem* (fr.): vid. *ūdem*.

ūtta I. (C.) postp. über, gerade gegenüber; vid. *vātta*. — SO. *ūlti*; ÉO. *ulti*.

ūttedem (iter.): vid. *ūdem*.

ūtem (AK.), KK. *ūtem*: vid. *ūdem, ūdem*.

ūvedem, ūvetem inogni, inogva járni (pl. a részegről) | wanken, wankend gehen (z. b. von betrunkenen, vom boote).

V.

vada, vađa (C.) adj. ferde | schief. — *vada-sëm* (C.) ferdeszemű | schiefäugig.

vaderem, vārem epe | galle. — ÉO. *vošrem, voršem*.

vāgam (f. *vāztem*) (L, K.), KK. *vogom* (*vōztem*) hívni; nevezni: kèrni, kérdezni | rufen, nennen, bitten, fragen; *jigedivët vāgöt šermat* (II : 106.) er hat von seinem vater einen zügel. *puđdema vāgam* zu sich einladen: *nëpat vāztemen puđdemena* (II : 174.) wir rufen euch zu uns (beiden). — *vāgedem* (iter.). — *vāgīdem* (f. *vāgīttam* fr.). — Cf. *vëgem*. — ÉO. *vožlem, važlem*; SO. *vūgem*.

vāgay, vāzay (adj.): vid. *vāz*.

vāgat (L, AK.), KK. *vōgot vékony* | dünn: *vōgat* (*vāgot*) jermak dünne seide. — SO. *vōgol*.

vāgatmem (mom.): vid. *vāχtem*.

vāgattem, *vāgettem* (caus.) levinni a folyóhoz | herunter- (d. h. vom lande zum wasser) führen, herunterbringen (cf. *vāχtem*). — ÉO. *voçoltalem* ablassen, senken.

vāgedem, *vāgīdem*: vid. *vāgam*.

Vāglik-pūgot (n. pr.) Vaglikow'sche jurten am Salym.

vāga (C.) adj.: vid. *vada*.

vāχ (L, Dem., AK.), KK. *vōχ* vas, bronz, ércz; pénz, kopéka | eisen, bronze, metall; geld; kopeken (C.). — *vāχ-χūrup* vasdarab, vaskapocs | eisenstück, krampe. — *vāga-χōt* vasház | eisenhaus (in märchen). — *vāχ-sēm*: vid. *sēm*. — *vāχ-tapšāχ*: vid. *tapšāχ*. — *et-vāχ* (C.) vas | (einfach-metall) eisen. — *jem-vāχ*, *jim-vāχ* ezüst | (gut-metall) silber. — *kām-vāχ*: vid. *kām*. — *kart-vāχ*: vid. *kart*. — *nai-vāχ* (C.) tüzi aczél | (feuer-metall) feuerstahl; cf. *tūt-vāχ*. — *nemet-vāχ* bádog | (deutsch-metall) blech. — *nouva-vāχ*, *nova-vāχ* ezüst | (weiss-metall) silber. — *pétér-vāχ*: vid. *pétér*. — *sēm-vāχ* (C.) szemüveg | (auge-metall) brille. — *tit-vāχ*: vid. *tit*. — *tūrum-vāχ*: vid. *tūrum*. — *tūt-vāχ* tüzi aczél | (feuer-metall) feuerstahl, stahl des feuerzeugs. — *vānmētīt-vāχ* (-*vōχ*) = *vānem-ētītta-vāχ* tükör | (gesicht-schauen-metall) spiegel. — *vérdé-vāχ* réz | (rot-metall) kupfer. — *vāgan*, *vāχan* érczból, vasból való; vassal diszített; drága | metallén, eisern, mit metallverzierungen geschmückt; teuer; *vāgan* *nūr*, *vāgan* *saχ* mit metallplatten verzierte stiefel und kleider. — ÉO. *voχ*, *oχ*; *vérti-voχ*.

vāχsār (L, K., Dem.), KK. *voχsār* róka | fuchs. — *pégde-vāχsār*: vid. *pégde*. — *Vāχsār-iga* (n. pr.) «Fuchs-Greis»: name eines ostjakenfürsten aus der alten burg unweit der jetzigen Sargat'schen jurten (Nar. wol.). — *vāχsār-īma* nöstény róka | fuchsweibchen. — ÉO. *voχsar*; SO. *vokai*.

vāχta-vōje, *vāχte-vōje* (K.) kígyó | (? kriechendes-tier)schlange (cf. *vankem*).

vāχtem (f. *vāgattem*) (AK.), KK. *vēχtem* (f. *vēgettem*), (poet. *voeχtem*) leszállani, lejönni, a parthoz jönni | sich herablassen, herunterkommen, vom lande zum ufer niedersteigen. — *vāχtīdem* (fr.). — *vāgattem*, *vāgettem* (caus.) lehozni, levinni | hinunterbringen, hinabführen. — ÉO. *voçollem*; *voçoltalem* ablassen, sinken.

vai nyél, szár | schaft, stiel, griff. — *χandé-vai* ostornyé | peitschenschaft. — *kēže-vai* kés nyele, kardmarkolat | messerstiel, schwertgriff. — *lep-vai* a kéthegyű nyél nyele | schaft eines zweispitzigen pfeiles. — *íot-vai* a nyílvas nyele | pfeilschaft. — *ōyda-vai* a kopja nyele | speerschaft; auch als längemaas bei den früheren ostjaken (vid. *ōyda*). — *sōgot-vai*: vid. *sōgot*. — *tājem-vai*: vid. *tājem*. — *vajey* mit einem griffe, schaffe versehen; *vajey* *kēže* messer mit einem stiele.

Vai-jega (n. pr.) nebenfluss des *Katém* (Kl. Kond. wol.).

vaidem (f. *vaïttam*), *vajedem* (f. *vajettam*) K., KK. *voidem*, *vojidem* (f. *voïttem*, *vojïttem*) lefeküdni, feküdni, aludni | sich niederlegen, liegen, schlafen. — *kut ödém vaïttai* mély álomba merülni | in einen tiefen schlaf verfallen. — *it-vaidem* lefeküdni | sich niederlegen; *it ent vaïtt* (II : 166.) er legt sich nicht nieder. — *vaideptem* (K. *voideptem*) (caus.) lefektetni, elaltatni | einschläfern; *vaideptüdem*, KK. *voideptüdem* (fr.). — *vajedem*, *vojedem*; *vajem-däjem* (pass.) elaludni | einschlafen. — ÉO. *voijemlem*, *voijemtlajem*.

vajey (adj.): vid. *vai*.

valsám nyílfaragáshoz használt gyalu | hobel, dessen man sich beim Pfeilschnitzen bedient. — *valsántem*, *valsántem* faragni (nyilat) | schnitzen (z. B. Pfeile); *íot valsántem* Pfeile schnitzen; *íga íot valsántomen ömést* (II : 78.) der alte sitzt Pfeile schnitzend. — ÉO. *valsám*, *valsēm*, *volšam* span.

van (adj.) rövid; közel | kurz; nahe. — *van namas* (II : 184.) kurzer verstand; *χου ūdāi*, *van ūdāi* hosszú, vagy rövid ideig volt | lang oder kurz (долго-ли, коротко-ли) in märchen. — *vana* adv. (lat.) közelre, magához | nahezu, zu sich: *vana jūxtem* sich nähern. — *vana tādem* zu sich ziehen, zusammenziehen. — *vanen* (C.), *vanna* (loc.) közel | nahe. — *vanetta* (C.) adv. a közelből | von der Nähe her. — *van-oxter* (dim.) C. — ÉO. *van*; *vanén*, *vanna*; SO. *vanelta*.

vānda, *vānta* meredek part, meredek földfok | steiles ufer, landspitze eines steilen ufers. — *Katteda-vānda* (n. pr.): vid. *Katteda*. — *Sanžai-vānda*: vid. *Sanžai*. — *unt-vānda*: vid. *unt*.

vanda, *vanta* (KK.) postp. míg | bis: vid. *unda*; *χuna-vanda* (-*vanta*) (KK.) míg | bis wann: vid. *χun-unda*.

vandat I. (C.) forgács | span. — SO. *vandal*, ÉO. *vontél*.

vānder, *vāndér* (I., AK.), Dem., KK. *vōndér* vidra | otter, fischotter (lutra vulg.), *выдра*. — *χui-vōndér*, *χο-vāndér*, *χui-vāndér* him vidra | ottermännchen. — ÉO. *vōndér*. — Cf. zürj. *vurd*; votj. *vudor*.

vanχ I. (C.), KK. *vonχ* gödör, barlang | grube, höhle. — *vōje-vonχ*: vid. *vōje*. — ÉO. *ονχ*. — Cf. sam. jur. *vāy*; tavgi. *bánka*.

vanχsem (K.) gyalulni, megfaragni | hobeln, behauen (cf. *vanģisem*). — ÉO. *vonχlem*.

vankem (f. *vanktem*) mászni | kriechen. — *vankmem* (mom.). — ÉO. *vanχlem*, *vanχilalem*; *vanygemlem* straucheln, stolpern.

vānta: vid. *vānda*.

vanta (postp.): vid. *vanda*.

vantem (f. *vantedem*) kérni; egybehívni; vezetni | bitten; zusammenrufen (viele; von wenigen gewöhnlich: *vāgam*); führen: *vantedem*, *vantetem* (iter.). — ÉO. *vantéltalem* führen, leiten.

vanča, vanža gyp | gras, rasen. — *tör-vanža, tou-vanža*: vid. *tor, tou*. — ÉO. *vanži*.

vānem arcz | gesicht. — *kēže-vānem* késpedes | (messer-gesicht) messerklinge, messerschneide. — *vāimay* arczos | gesicht habend. — *vāimay* arczū | mit einem gesicht versehen: *zoi-vāimay* mit einem menschengesichte; *kāh-vāimay* mit dem gesichte eines steinfuchses; *kāt-vāimay* mit zwei gesichtern; *kāt-rāimay* *kēdēy kul* (II: 82.) mit armen versehener teufel mit zwei gesichtern. — *tūrum-vāimay, tūrum-rāimay* mit dem gesichte eines gottes. — *vānmētittvāz* = *vānem-ētittva-vāz*: vid. *vāz*. — Cf. osztj.-szam. *vuend, vand*.

vāngisem (Dem.) *vāgni, szabni* | schneiden, zuschneiden (cf. *vānzsem*). — ÉO. *vāntišlem*.

vāimay, vāimay: vid. *vānem*.

vāipesem (f. *vāipestem*) *horgászni* | angeln (cf. *venepstem*).

var czége | stromwehre beim fischfange. — *var-žul* czégében fogott hal | fisch, der mit hülfe der stromwehre erbeutet wird. — *var-löz* czége zuga | ecke der stromwehre. — *var-tiš* (C.) czége hava | lachwehre-monat, der 4. monat. — *varēy* czégéhez való | zur stromwehre gehörig; *varēy mēg-žoi* czégés ember | (poet.) mann, auf dessen gebiete die stromwehre errichtet ist; mann, der sich mit dem fischfange mit hülfe einer stromwehre beschäftigt.

vāres lószőr; fark | pferdehaar (cf. russ. *ворсѣ*): schwanz (C.). — ÉO. *vāras, varas*.

varesem, varësem; varesëdem, varësëdem (fr.) (KK.): vid. *vëresem*.

varjūi varjú | krähe. — *varjūi-tiš* varjú hava | krähen-monat, der 13. monat. — ÉO. *vorëjga, vorjga, vorgia*; SO. *urji*. — Cf. jur. *hārona, haryga; varje*.

vārsēm (f. *vārsedem*) *hasadni, ketté válni* | platzen, bersten, in zwei springen. — *ānktidam vārseda juvet* (II: 156.) meine rippen drohen zu platzen. — *vārsožindem* id.

vāsa, vāsē récze | ente. — *vāsa-mōž* récze-fiók | (ente-junges) entlein, junge ente. — *vāsa-ñot* réczyenil | (ente-pfeil) pfeil für wasservogel (hat oft zwei spitzen und immer zwei kleine, in die entgegengesetzte seite gerichtete häkchen, die das zu tiefe eindringen des pfeiles in den vogelkörper verhüten: vid. Irt.-Ostj. II. tafel I.). — *vāsa-pit*: vid. *pit*. — *vāsēy* (adj.); *vāsēy-mēg-žui*: vid. *mēg-žui*. — ÉO. *vasa, vasi*; SO. *vāsez*. — Cf. votj. *vatsi, vati*.

vasa (K.) (= *vanža*?) ? fű | ? gras: *čāns vasa čtman žar* *ōmēt* (II: 160.) sie setzt ihr knie auf die graserzeugende ebene. — Cf. zürj. *vasta* wassergewächse.

vasedem, vasetem (f. *vasettem*) *a szabad vizre kihaladni* | auf einen freien platz des wassers herausfahren. — *nēk vasedem* *a partról a viz közepe felé haladni* | vom ufer der mitte des wassers

zu fahren. — *vasozindem* schnell auf einen freien platz (z. b. in die mitte des zimmers) herauskommen. — *metta mūdēy žōt sujedīva met ōdēy žoi pagēt tum vasozindōt* (II: 96.) aus einer der ecken des mit einem vorderteile versehenen hauses sprang dann eines mannes sohn (in die mitte des zimmers) heraus.

vasta I. (C.) zöld | grün; vid. *vosta*.

vat: vid. *rot*.

vata, veda, veta, vēta rénszarvas | rentier. *vata-tant* rénzuzmó | (rentier-korn) rentiermoos. — *vata-tōn*: vid. *tōn*. — ÉO. *vēla, vēli*; SO. *vēla, vēli*.

vateta KK. postp. (poet.) -ként, -kép | gleich. — *tunk-juḡa vateta pata karyōt* (II: 84.) gleich einem stücke geraden holzes fiel er (d. h. spaltete er sich) in zwei. — ÉO. *vola* statt.

vātṇay, vātṇank KK. (*vāt-nānk?*): *pōi-juḡ vātṇay sitay nēp ot menū* (I: 88.) in das aus espenholz gezimmerte grab geh du nicht; *avet sar vātṇay ūnday ket te-odēntet* (II: 94.) sie fingen die aus dem inneren kommende, dem gänsegesnatter ähnliche(?) rede an (*vātṇay* unübersetzt); cf. *ūt-nānk*.

vātta (vocalis elōtt *vāt*) adv. át, keresztül | über, quer. — *vāt̄t ōmasta poiḡ ur* (II: 216.) ein quersitzender mit espen (bewachsener) landrücken; *sārat vātta nārtat vātta vērmen žūt-joy žuina tāḡēt̄tāi* (II: 114.) die über das meer (hinüber)geworfene brücke wird von 60 mann bewacht. — *vātta-menem ātmenni* | hinübergehen. — *vātta-tāvem áthozni* | herüberbringen; *kēḡeat vātta-tāvājem* mit dem messer durchschnitten werden. — *vātta-tādem, -tādesem áthúzni* | herüberziehen. — ÉO. *vatta*.

vātṭay gazdag, módos | wohlhabend, reich.

vattap gyalu, vakaróvas | hobel, schabeisen. — *vattap-nur a gyalu fogója* | schabeisengriff. — *vattem* I. (C.) gyalulni, vakarni | schaben, hobeln. — SO. *vattap*; ÉO. *vołtēp* hobel: SO. *vałtem*; ÉO. *vołtlem*.

vat vékony, szűk | dünn, schmal, eng. *vat-žar* mozdíthatlan fapad, ágyállvány | (eng-fläche) unbewegliche hölzerne bank, bettgestell. — *vat-juḡ* sumpfporst (ledum palustre); борульничъ. — *vat-kurēp* vékonylábú | dünnfüßig, -beinig. — *vat-tant zab* | (schmal-korn) hafer (ÉO. *vaš-lant*). — *vat-tēi-kēḡe* hegyes kés | (dünn-spitze-messer) scharfes messer. — *vat-tēipe* hegyes | (dünn-spitzig) spitz. — ÉO. *vaš*. — Cf. votj. *vestsi*.

vač (C.): vid. *voč*.

vačai térdalatti inak | blutgefäße und muskeln, welche sich unter dem knie befinden (подколенная жила). — *sōḡot-vačai* (II: 92.) wadenmuskeln (?).

veda, vedā, veta: vid. *vata*.

vēdat (C.): vid. *vēt*.

vedem (pl. *větmet*) velö | mark. — SO. *vělem*; ÉO. *vělem*. — Cf. zürj. *vem*; votj. *vijim*.

vedem (f. *vettam*) fogni (vadat v. halat), ölni | fangen, tödten. — *űz vedem tetvészni* | (kopf-haschen) ungeziefer auf dem kopfe suchen. — *vedidem* (fr.). — *vedidemem* (mom.). — *magát man nűrém-vője, unt-vője vedidemem-ne* (II: 148.) als ich früher elentiere und rentiere erbeutete. — *vetmem* (mom.).

vedőz; *vilaz* (C.) iszap, sár | flussschlamm, schmutz, kot. — ÉO. *vošlay*.

vedőy szép | hübsch, schön (gew. von gesicht); cf. *vet*.

veg, vei erö | kraft, stärke. — *vegem ent jűgűtt erömtöl nem telik* | bei mir reicht die kraft nicht aus. — *man vegem žötöt eröm kifogyott* | ich bin von kräften gekommen, ich bin müde geworden. — *két-veg kézerö* | armkraft, händekraft. — *kur-veg láberö* | beinkraft, fusskraft. — *pőroz-veg haserö* | bauchkraft. — *čené-veg háterö* | rückenkraft. — *vegey erös, hatalmas*; erös ember, hös | stark, kräftig, rüstig, mächtig; starker mann, held; *metta vegeyet mendet?* (II: 78.) was für helden ziehen vorbei! — *vegey jűnk* (stark-wasser) kraft-wasser (in märchen). — SO. *vok*; ÉO. *vei*; SO. *vokj*; ÉO. *veij*. — Cf. zürj. *vin*.

vězem (f. *věgettam*) KK.: vid. *cāztem*.

vei: vid. *veg*.

vejem (f. *vedem*) venni | nehmen; (c. instr.) *ladű, mujat nűyat veje!* (II: 152.) väterchen, nimm uns frauen! — *nűy vejem nösűlni* | eine frau nehmen, heiraten (von männern). — *nűya vejem nűl venni* | (jemanden) zur frau nehmen (ÉO. *nűna vělem*). — *vejidem* (f. *vejűtem*) (fr.). — ÉO. *vělem*.

věl, vēle, vēlek magános, nőtlen, férjtelen | einsam, unverheiratet. — *věl-žoi, vēle-žoi* űtölen ember, özvegy | unverheirateter mann, wittwer. — *žui-věle* (C.) özvegy ember | wittwer. — *ney-věle* (C.) özvegy asszony | wittwe. — *věl-nűy* özvegy asszony | unverheiratete frau, wittwe. — *věl-nűy-aya* (poet.): vid. *věl-nűy*. — *věl-őnda* (poet.; II: 202.) egyhegyű kopja | einspitziger speer. — *věl(e)-ort* nőtlen szolgál | lediger knecht. — *věle-ordėp* zum ledigen knecht, zur ledigen magd gehörig. — *věl-ort-ima* férjtelen szolgáló | ledige magd. — *věle-tėg*: vid. *věle-ört*. — *věle-tėgep*: vid. *věle-ordėp*. — *vělek-jűž-tiűš* (C.) monat der verödeten bäume, der 7. monat. — ÉO. *vel, vēle*; SO. *vellez*; ÉO. *vel-žo, vēla-žo, vel-ně*.

venep I. (C.) horog | angel. — *veneptem* (C.) horgászni | angeln (cf. *vaűpesem*). — ÉO. *vanėp* schifferhaken.

venė, venš homlok, arcz, ábrázat | stirn, gesicht (cf. *vet*). — ÉO. *venž, venš, veš*. — Cf. osztj.-szam. *vand, vanže*.

veų vő; sógor | schwiegersohn, schwager. — *veų-žoi, veų-žui* vőlegény | bräutigam. — ÉO. *veų*; SO. *voj*; ÉO. *veų-žo*. — Cf. votj. *vin*.

vēr, *ver* dolog, cselekedet; úgy | sache, tat, geschäft, handlung. — ÉO. *ver*.

ver I. (C.): vid. *vēr*.

vēradem, *vērantem*, *vērasem*: vid. *vērem*.

verde (adj.): vid. *vērde*; *verdoztep* (C.) adj. vöröses | rötlich; *verda'at*, *verdagat* (C.) etwas rotes. — *verdežek* (C.) adj. rötlich.

vēredem felkölteni; fölserkenni | aufwecken; aufwachen. — *vēredājem* (pass.) fölserkenni | aufgeweckt werden, erwachen. — *vērdemem* (mom.) fölserkenni | erwachen. *vērekendem* aufwachen. — ÉO. *vērētlajem* erwachen.

vērem, *verem* (f. *vērdam*, *verdám*) csinálni; készíteni; válni, lenni | machen; werden. — *nuy žōten pāsāt* (instr.) *vēre* (II : 14.) mache ein zeichen an deinem hause; *totēn ūtta žoneu ūreda en vērdeu* (II : 162.) unsern dort lebenden könig wollen wir nicht aller sachen berauben. — *žianka vērdešen* (II : 172.) wollen wir schwestern werden. — *āt vērōt* es wurde nacht; *žatt vērōt* es wurde tag; *i-kes vērōt* (II : 28.) (er machte einmal d. h.) fort war er; *ei vērem-pa ēndam* (II : 106.) auf nichts acht geben, sich um nichts kümmern. — *vēr vērem* dolgot végezni | eine tat verrichten. — *vēradem* (f. *vērattam*) fáradni, dolgozni | sich bemühen, arbeiten; *togūi vēradem* (II : 120.) fortzukommen suchen; *ūaurem tāida vēradem* kinder zu bekommen sich bereit machen. — *vēray* csináló, készítő | machend, arbeitend; *vēray-žoi* (-žui) készítő, gyártó, munkás | (arbeitend-mann) arbeiter. — *vērantem* machen, arbeiten; *žōt vērantem ort-nēy-ima* (II : 90.) im hause arbeitende sclavenmagd. — *vērasem*, *vēresem* (augm.). — *vēridem* (fr.). — *vērmem* (mom.). — ÉO. *verlem*; *vertalem*; *verililem*.

vēresem, *vēresīdem*: vid. *vēresem*.

vērmem: vid. *vērem*.

versemem, *versemīdem*: vid. *vēresem*.

ves, *vesey*: vid. *vēs*. — *vestem* (C.) durchlöchern, löcher machen.

vēs ? flohkrebs (*gammarus pulex*). — *vēsey* (adj.): *Vēsey-tör* n. pr. name eines see's in dem gebiete der Weit-Sogom'schen jurten (Kl. Kond. wol.).

vēs: vid. *vēs*.

veskar (C.) viszketés; rüh | jucken; krätze. — ÉO. *voskar* warze.

vestem (C.): vid. *ves*.

vēs, *vēs* mamut | mammut. — *Vēs-iga* (n. pr.) «Mammut-Greis»: ein wassergeist (die ostjaken stellen sich das mammut als ein übernatürliches wesen, viele als einen geist vor: als einen solchen nennen ihn die Konda-wogulen *Vil-kis*). — *Vēs-oxta* (n. pr.) name eines punktes des steilen ufers der Konda, 8 werst unterhalb der Boltscharow'schen jurten, wo ein wasserwirbel, welchen man

als sitz eines mammut's ansieht, beobachtet wird. — *vēs-teu* mammut-
esont | (mammut-knochen) mammutzahn. — *vēs-tut* mammut-
rachen. — Hierher kann noch das Was-Jugan'sche: *vēs-mūgol* (= *vēs-mūgot* Ir., K.) (mammut-leber) steinkohle beigefügt werden.

vēt öt | fünf (5). — *vēt-γat-joy* tizenöt | fünfzehn (15). — *vēt-joy* ötven | fünfzig (50). — *vēt-söt* ötszáz | fünfhundert (500). — *vēt-tēta*: vid. *tēta*. — *vēt-ūgop* ötfejű | fünfköpfig. — *vēdat* (C.) ötönként | je fünf. — *vētmet* ötödik | der fünfte; *vētmeta* ötöd-
ször | zum fünften male.

veta: vid. *vata*.

vetmem (mom.): vid. *vedem*.

vetmet: vid. *vēt*.

vet lām, ime | ja, doch (= ВѢДЬ). — SO. *vidi*.

vet arcz, ábrázat | gesicht; cf. *venj*. — *Tāran-vet*: vid. *Tāran*. — *vedij* (adj.) gesicht-; hübsch. — *vetpe* (adj.); *ei-vetpe*: vid. *ei*.

velem, vitem szándékozni, kezdeni | gesonnen sein, anfangen: *ūta vetet* (II : 108.) sie begannen zu leben. — ÉO. *vitsalem, utselem* gesonnen sein, wünschen.

vigai szür; darócz, daróczszür | oberrock (C.); schlechtes tuch, rock aus schlechtem tuche (gegensatz zu *nui*).

Vigel-tör (n. pr.) Вигельскій соръ; grosser see, der sich südlich von den Sommer-Puschtin'schen jurten (Kl. Kond. wol.) befindet.

vigem I. (C.): vid. *vēgem*.

vīnā pálinka | wein, branntwein (= ВИНО). — ÉO. *vina*.

vintovka puska fajta | drehbüchse (= ВИНТОВКА).

vijydem (C.) csuklani | stammeln.

vié, viš határ | grenze. — *viša, viča* postp. (lat.) -ig | bis. — *višvet, vičvet* (abl.). — *ēānē vičvet čupa zojāi* (II : 62.) bis an die knie wurden ihm (die beine) in stücke gehauen. — ÉO. *uš*. — Cf. zürj. *vūt*.

vit, vēt (adv.) a vízből a part felé, a parttól a szárazföld felé, az ajtótól a szobába | vom wasser dem ufer zu, vom ufer dem lande zu, von der tür in's zimmer. — *vit-γanumdem* parthoz érni | an's land stossen. — *vit-joztéptem* a parttól fölhozni, az ajtótól a szobába hozni | vom wasser an's land bringen, vom ufer in's land bringen, von der tür in's zimmer bringen. — *vit-juvem* a parttól följönni | an's land steigen, vom ufer an's land kommen. — *vit-kattem* a parthoz fogózni, kikötni | landen. — *vit-küdem* partra kelni | an's ufer steigen, springen. — *vit-menem* a parttól fölmenni | (aus dem boote) an's ufer gehen, vom ufer dem lande zu gehen. — *vit-nāvērem* a partra ugrani | an's land springen. — *vit-éeresem* a partra vinni | vom wasser landwärts nehmen. — *vit-pūgot* (AK.) temető | friedhof; cf. *nēp*. — *vit-tüvem* partra hozni | an's land brin-

gen, vom ufer landwärts bringen. — *vit-tapken* fölfelé futni (a part irányában) | landwärts laufen. — *vit-udem* a part felé úszni | an's ufer schwimmen. — *vit-vāgam* a partra fölhívni | an's land rufen, vom ufer in's land rufen. — *vit-éužem* a parttól fölfelé távozni | landeinwärts gehen. — *vitpa, vèpa* (= *vit-pa*) a part felé levő | hinten sich befindlich (z. b. vom flusse oder dessen ufer an gerechnet). — *vitpeja* postp. (lat.) a part felé | hinter (mit acc.), in der richtung vom lande od. ufer. — *vitpena* (loc.) postp.: *pūgot vitpena* hinter dem dorfe. — *vitel, vètel* (adv.): vid. *vit*.

vitàz (C.): vid. *vedáz*. — *vižadem* (C.) bepiszkolni | besudeln.

vitem: vid. *vetem*.

vèda, vèta: vid. *vata*.

vèg kiáltás | schrei; *vègem* (f. *vègdem*) kiáltani, ordítani, hangosan sírni | schreien, heulen, laut weinen. — *vigem* (C.). — Cf. *vāgam*.

vèkèr: *šèkèr-vèkèr* (II: 204.): vid. *šèkèr*.

vènkem vlmín rajta maradni, rajta akadni | sich halten an etw.: *notoda vāres ègattai, vāres ent vènket* (II: 148.) hängt man ihm ein haar an seine nase, das haar würde sich nicht halten.

vènpredem meghúzni, feszíteni | anziehen, spannen: *vènprekindem* (II: 148.) id.

vèr (*ver* C.) vér | blut. — *ver-sèm, vèr-sèmita*: vid. *sèm*. — *vèray* (KK.), AK. *vèrèy véres* | blutig; *vèrèy-kurpè* mit blutigen füssen versehen; *vèrèy-kurpè sarèy tat* (epitheton des krieges). — *vèraype* (KK.) adj.: vid. *vèray*. — *vèrdarsey* (II: 86. KK.) (ob = *vèr-agèrsey*?; vid. *tagèr*) adj. (poet.)? véres | ? blutig; *vèrdarsey tusom* blutiger(?) knochen. — *vèrúay* (II: 210.) blutig. — ÉO. *vèr; vèrèy*. — Cf. zürj., votj. *vir, ver*.

vèrde (*verde* C.); poet. *vèrdem* adj. vörös, vöröskés | rot, rötlich, orange (cf. *vèr*- «blut» és *-de, -te* hasonlító szócska). — *Vèrde-žõt* (n. pr.) «rotes haus»; ehemalige heilige stätte der Zingalin'schen ostjaken am abhange des hügels *Vožèy-unt*. — *vèrde-jinkpe* (poet. *vèrdem-jinkpe* II: 26.) mit rötlichem wasser: *Vèrdem-jinkpe Kèver-žuš-žoi úrday jink* (II: 26.) n. pr. «rotwässeriges heldenwasser des *Kèver-žuš-žoi*», beiname der Konda. — *vèrde-tanzpe* (poet. *vèrdem-tanzpe* II: 36.) adj.: vid. *tanz*. — *vèrde-tera* vörös festőfü | rote färbewurzel (*galium boreale*); vid. *ter*. — *Vèrde-tör* (n. pr.) «roter see», in dem gebiete der Njurkojew'schen jurten (Kl. Kond. wol.). — *vèrde-vāž*: vid. *vāž*. — *vèrdežek* (adj. dim. vöröses | rötlich: vid. *verdežek*. — ÉO. *vèrti; vèrti-voj*.

vèresem (f. *vèrestam*) (I., AK.), KK. *varèsem* felöltözni | sich kleiden, anziehen. — *saz-úvr vèresem ruhát és csizmát húzni* kleider und stiefel anziehen. — *vèresüdem* (f. *vèresüttam*) (I., AK.), KK. *varèšüdem* (fr.). — *vèrestem* (caus.) öltöztetni | kleiden; *titem-*

vāyta sālaja vērestājem (II: 202.) mit klingelndem silber wurde ich geschmückt. — *vēsemem* (mom.). — *vēsemīdem* (fr.).

vērēy (adj.): vid. *vēr*.

vēriņay (adj.): vid. *vēr*.

vēs, ves lyuk, nyilas | loch, öffnung. — *χōt-χōnēy-vēs*: vid. *χōnēy*. — *īot-vēs* orrlyuk | nasenloch. — *tūp-vēs*: vid. *tūp*. — *vēsēy, vesey* (adj.) lyukas | löcherig. — *vestem* (C.) lyukasztani | durchlöchern. — *ĒO. vēs*; *vēsēy*. — Cf. zürj. *vošla*; votj. *ušto*.

vēt, vētet, vētpa (*vētpeja, vētpena*): vid. *vit*.

vōdem lenni, ēlni | sein, leben: vid. *ūdem*. — *vōtmem* (mom.).

vōdey (C.) szeles | windig: vid. *vōt*.

vōdēm (K.) adj. visszatetsző | widerlich.

vōdoz adj. gyér, kevésse benőtt | licht, schwach bewachsen; *vōdoz jenk* gyéren nőtt, alacsony térség az erdőben | lichte, niedrige stelle im walde.

vōgom (Dem.): vid. *vāgam*.

vōgot (KK.) adj.: vid. *vāgat*.

vōχ (KK.): vid. *vāχ*.

voχsār (KK.): vid. *vaysār*.

voχta-vōje, voχte-vōje (KK.): vid. *vayte-vōje*.

voi, vi zsír, faggyú | fett, talg. — *ĒO. voi*.

vōi: vid. *vōje*.

voidem, vojīdem (f. *voitem, vojītem*) (KK.), *voideptem* (KK.):

vid. *vaid m*.

vōindep (C.) bogynak való kosár | beerenkorb. — *vōindem* (C.); KK. *vōndēm* (f. *vōntēm*) bogyót szedni | beeren pflücken. — *ĒO. vōnsip*; *vōntēm*.

voitmem (mom.): vid. *votmem*.

vōje, vōi (I., AK., Dem.), KK. *vōje* állat (általában s egyes különös állatfajokra alkalmazva) | tier (im allgemeinen und auch für spezielle tierarten, z. b. elentier, rentier, pferd, bär, vogel u. s. w. gebraucht). *ūuret nūt-sōt vōi sōgēva vaŋgisājet* (II: 10.) aus häuten von 80 elentieren waren riemen geschnitten; *vōjēyēn atpega vordundēyēn* (II: 28.) die rentiere sprangen nach vorne; *Mordamēg-χoi tōχtēy-kurpē jim vōjet tēg-ja tāvet* (II: 30.) des südländers schöne tiere mit beflügelten beinen (pferde) brachten sie mit; *vōje jūgutta χou mēgà* (II: 142.) in ein so entferntes land, wohin zu gelangen nicht mal einem tiere möglich ist; *vōje mārēy ei nūt* (II: 90.); *vōje niņay ei mār* (II: 90.): vid. *mār*. — *vōje-vonχ* medvebarlang | (tier-höhle) bärenhöhle. — *ēne-vōje jávor* | (grosses-tier) elentier (cf. *noχ*). — *χūdem-ōt-vōje háromēves jávor* | dreijähriges tier, dreijähriges elentier. — *χūt-vōje*: vid. *χūt*. — *jēm-vōje, jim-vōje* medve | (gutes tier) bär; *jēmēy-vōje*: vid. *jēmēy*. — *jīnk-vōje* (C.) hód | (wasser-tier) biber. — *nāyē-vōje*: vid. *nānk*. — *ūrēm-vōje*: vid. *ūrēm*. — *ōdēy-vōje* derék ember | (erster vogel) fig.

braver mann. — *oréj-vője* K.: vid. *or.* — *pulaz-vője*: vid. *pulaz.* — *rép-vője* (C.): vid. *rép.* — *roz-vője* (KK.): vid. *roz.* — *tegetta-vője*, *tégetta-vője*: vid. *tegetta.* — *tőztény-vője*: vid. *tőztény.* — *unt-vője*: vid. *unt.* — *vazte-vője*: vid. *vazte.* — *ész-vője*: vid. *ész.* — *vőjey* (I. AK.), KK. *vőjey* állati | tier- (elentier-, rentier-, bär-, vogel-); *vőjey-űzpe* mit tierköpfen geschmückt. — ÉO. *roi*; SO. *vájax*; KV. *ni.*

vőjem (f. *vodem*) KK., Dem. *ujem* (f. *udem*) látni; tudni | sehen; wissen. — *mant zoda-jānyat voden* du wirst mich morgen sehen. — *vőjemdem*: vid. *voidem.*

vőjey, vőjey: vid. *vője.*

vőjüdem: vid. *voidem.*

vőlbay adj.: vid. *vőlép.*

vőlép (pl. *vőlpet*) 1. bunkós nyíl | klumppfeil; 2. ? a hímrecze fényes nyaktollai | ? glänzende federn an den flügeln eines entrichs. — *vőlbodat jėvđem* mit einem klumppfeile schießen. — *vőlép-íót* bunkós nyíl (evet számára) | klumppfeil für eichhörchen. — *vőlbay, vőlpay* adj. — *soi-vőlpay*: vid. *soi.*

vön (Dem.) váll | schulter; cf. *teyer.* — *ega ömětken i vönət* (II : 16.) sie setzten sich neben einander, schulter an schulter. — SO. *vān.*

vöndér (Dem., KK.): vid. *vāndér.*

vöndem (f. *vönttem*) KK.: *voindem.*

vönz: vid. *vanz.*

vönzlijem szemmel inteni, kaesintani | mit den augen blinzeln. — *ort-nėn-imeja ene sēm vönzlijāi* (II : 46.) er machte der sclavenmagd mit dem grossen auge ein zeichen. — ÉO. *vönxa-sēm* schieläugig.

vont hegy, domb, meredek part; erdő | berg, hügel, steiles ufer; wald; vid. *unt, vānda.* — ÉO. *vönt.*

vör: *vör és-zör-(zür-)iga!* (schattenbildgreis) betrüger! (als schimpfwort); *vör jigtap-ėstap* (II : 106.) vaterloser! elternloser! **mann** (frau) unbekannter herkunft! (als schimpfwort); *vör jigtap-ėstap iva űstan!* (II : 6.) ein elternloses mädchen bist du!

vör: *vör-tapkem* nyargalva futni | im galopp laufen.

vördėmdem, vordumdem elöre rohanni, elfutni | sich (nach vorne) reissen, fortlaufen; cf. *vortem.*

vorittem lopni | stehlen (воровать).

vörmem (II : 22.) entstehen, geboren werden. — *vörtem* okozni | verursachen, anstiften. — *vörtuem* (mom.) támadni, keletkezni | entstehen: *ene vres vörtmet* (II : 22.) es entstand ein grosser streit. — ÉO. *vör, űr* ursache.

voronka fekete ló | schwarzes (= вороной) pferd; *voronka-pünėp* adj. mit rabenschwarzen haare (von pferden).

vöröp ? keresztorrú madár | ? tannenheher, ронжа.

vorotzumdem: vid. *vortem*.

vört (KK.): (in *vočum-vört-iga*: vid. *voš*) hős, fejedelem | held, fürst; vid. *ürt*.

vort (KK.) hír | nachricht; vid. *urt*. — *vort-çoi* (pl. *vort-jaj*) KK. üzenethordó férfiak a menyasszonykérés alkalmával | vermittler beim freien, d. h. männer, die während der werbungsverhandlungen zwischen den beiden parteien die nachrichten überbringen.

vortem taszítani | stossen, anstossen. — *nik-vortem* a parttól eltaszítani | vom ufer stossen. — *vorotzumdem* id. — Cf. *vor-déndem*.

vörtem, vörtmem: vid. *vörmem*.

vos (KK.): vid. *us*.

vosta; *vasta* (C.) zöld, zöldes, zöldeskék, sárga | grün, grünlich, grünblau, grüngelb, gelb; *vosta-tera*: vid. *ter*. — ÉO. *vosta*, *vosti*.

vožem, vočem halászszerzőm neve | eine art fischreuse (важань; vid. II: Russ. Üb., s. 105); *vožem* ömsem od. *vožem* (f. *vočem*) bei der fischreuse des fanges wegen sitzen; *vožemat vožem* (II: 160.) mit hilfe einer fischreuse (*vožem*) fischen. — ÉO. *vöšém, üšém*. — Cf. zürj. *vodž* fischwehr.

voč, vočëj: vid. *voč*.

voča (*voča*): *čapa*, *voča pīdem*, vid. *čapa*.

vočem: vid. *vožem*.

vočum-vört-iga: vid. *voš*.

voš, voč (vocalis elött így is: *voš, vož*) vár, város, földvár | burg, stadt, festung, erdfestung (городокъ). — *Voč*-(*Voš*-)*itpa* (n. pr.) «burg-vordere»; Zingalin'sche jurten (Nar. wol.): den namen hat das dorf seiner lage vor dem hügel, worauf sich die reste der burg 'Tāpar-voš befinden, zu verdanken (bei CASTRÉN *Vadš-itpa* «dorf unter der burg», «Reiseber. 1845—49.» s. 42.). — *Voš-jega* (n. pr.) «burg-fluss»; so werden im ostjakischen norden viele flüsschen genannt, an deren gestaden burgüberreste sich befinden (vid. «Rev. Orient.» 1900, IV.); *Voš-jega-voš* (n. pr.) «burg an dem burgflüsschen»; diese burg hat ihren namen vom flusse *Voš-jega*, welcher sich in den see *Ebëtta-tör* ergießt, erhalten, während wiederum der fluss nach der stadt benannt ist (früher muss die burg einen anderen namen gehabt haben. Überreste dieser burg, welche noch jetzt für heilig angesehen werden, sieht man auf dem linken ufer des genannten flusses, 4 werst von den Schumilowischen jurten [Kl. Kond. wol.] entfernt). — *voš-kattëj* városi kikötő | burg-landungsplatz; landungsplatz bei einer stadt; *Voš-kattëj* (n. pr.) namen zweier orte: 1. der früheren ostjakischen ansiedelung an dem flusse Nasym (Temlj. wol.) und 2. eines ortes unweit des dorfes Gr. Altym (Berez. bez.). — *Voč*-(*Voš*-)*oçta* (n. pr.) «burg-obere»: vid. 'Tāpar-voš; *Voš-oçt-ima* (= *Voš-oçta-ima*)

(n. pr.): vid. *Astanai*. — *Voš-oŕta unt* name eines hügel, neben den Zingalin'schen jurten, unweit des hügel *'Tuges-unt*. — *voš-närt várhid* | (burg-brücke) landungsgerüst bei einer burg. — *voš-pai várhalom, várrom* | (stadt-hügel) überreste einer alten erdburg (городище). — *Voš-sőjem* (n. pr.): vid. *sőjem*. — *voš-tēt a város* egész népessége | (stadt-voll) die ganze bevölkerung einer stadt; *voš tēda ēne porē nuŕ vēre* (II : 94.) bereite du für die ganze stadt-bevölkerung ein grosses fest (ÉO. *voš-tēl*). — *voč-ūŕ* a város fejedelme | (stadt-haupt) stadtfürst, haupt der stadt. — *voč-ūrt a város ura* | (stadt-fürst) stadtfürst, gebieter der stadt; *vočum-ūrt-iga* (AK.), KK. *vočum-vört-iga* gebieter der stadt (epitheton der ostjaki-schen fürsten, da jeder ein städtchen und die angrenzende gegend beherrschte). — *Eliŕ-ai*, *Eliŕ-āret-voš*, *Xārda-voš*, *Xūt-voš*, *Jāvettakēpe-ŕui* 'Tāpar-voš, *Karē-pōspat ũrdat-voš*, *kittay-voš*, *Oŕajān-voš*, *Rut-voš*, *Tunk-poŕ-voš*, 'Tāpar-voš, *Voš-jega-voš*: vid. *Eliŕ*, *Xārda*, *Xūt*, *jāvedem*, *kārē*, *kittay*, *Oŕajān*, *rut*, *Tunk-poŕ*, 'Tāpar, *Voš-jega*. — *vočēŕ*, *vožēŕ*, *vošēŕ* városi | städtisch, zur stadt, burg gehörig; *vočēŕ-ŕui* (-ŕui), *vošēŕ-ŕui* városi ember | städter, bürger. — *Vošēŕ-jāgam* (n. pr.) «stadt-heide», name eines kiefernwaldes zwischen den Boltscharow'schen und Bogdanow'schen jurten (Kl. Kond. wol.). — *Vošēŕ*-(*Vožēŕ*)-tōr (n. pr.) «burg-see», name eines sees, westlich von den Zingalin'schen jurten neben dem hügel *Vošēŕ-unt*; *Vošēŕ-unt* (n. pr.): vid. *Voš-oŕta-unt*. — ÉO. *voš*, *vas*; SO. *voš*, *voč*; KV. *us*, *uš*; ÉO. *vošēŕ*; *vošēŕ-ŕo*.

vot, *vot i* (interj.) im, nos | nun, da (= *вотъ и*).

vot, *vat* hely, tér | platz, ort, stelle. — *saiŕ-vot*: vid. *saiŕ*. — ÉO. *vol*.

vōt szél; légvonat; levegő; időjárás | wind, luftzug; luft; wetter. — *ādem-tūrum-vōt*: vid. *ādem*. — *avas-vōt*: vid. *avas*. — *ŕatt-pāganta-vōt* keleti szél | (sonne-aufgehen-wind) ostwind. — *ŕatl-sui-vōt* déli szél | (sonne-seite-wind) südwind. — *ŕunda-pēlek-vōt* nyugati szél | (Konda-gegenwind) westwind (am Irtysch). — *jit-vōt*: vid. *jit*. — *keu-vōt* nyugati, éjszaknyugati szél | (Ural-wind) westwind, nordwestwind. — *nūm-vōt*: vid. *nūm* (ÉO. *num-vot*). — 'Nimūān-tai-vōt keleti szél | (Demjanka-quelle-wind) ostwind (an der Demjanka). — *vōt-tīliš* szél hava | «wind-monat», der 12. monat. — *vōtājem* vom winde umweht werden (II : 82.); *vōdeŕ* (C.) windig. — EO. *vōt*, *vāt*; SO. *vāt*; ÉO. *vōtītalem*, *vōttalem* lüften.

vōt (I., Dem., KK.), AK. *ūt* áfonya | preisselbeere (брусника), heidelbeere; *ŕōr-vōt*: vid. *ŕōr*.

vōtājem: vid. *vōt*.

votem (K.) megkötni, akadályozni | anbinden, hemmen, festmachen. — *vōje votem suŕiŕ ũrdat* (II : 28.) die an die rentiere gebundenen bereiften riemen. — ÉO. *volētlem* aufhalten, hemmen.

vōtmem KK. (mom.): vid. *ūdem*.

col sírás, panasz, ordítás | weinen, klage, geheul. — *votem* (f. *vottem*) sírni, ordítani | weinen, heulen. — *votmem* (mom.) id. *vreš* (*vères*) KK. veszekedés, civakodás streit, zwist. — *vreš vörtem* (II : 22.) es entstand ein streit; *vreš vörtem* veszekedést támasztani | einen streit erheben. — EO. *urā*; vog. *varetam* streiten; *variš* verfolgung (AHLQ.).

PATKANOV SZERAFIM.

Irodalom.

BARTAL ANTAL. Glossarium mediæ et infimæ latinitatis regni Hungariæ. A magyarországi latinság szótára. A M. Tud. Akadémia megbízásából szerkesztette — Bpest.

KAUSCH MIHÁLY. A Tihanyi codex nyelvezete. Bpest.

KRAUSZ JAKAB. Nyelvphilosophiai problémák néplélektani alapon. Budapest.

MAHLER EDE. Adalékok az egyiptomi nyelvhez. Budapest. (Akad. Értek.)

PONGRÁCZ SÁNDOR. A magyarság keletkezése és őshazája. Történeti, nyelvészeti és ethnologiai vázlatok. Bpest.

Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakanskirja. XIX. (Y. WICHMANN: Wotjakische Sprachproben. II. — H. PAASONEN: Tatarische Lieder. — KARJALAINEN, PAASONEN és RAMSTEDT jelentése tanulmányútjáról stb.). Helsingfors.

Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia. XVI, 1. (O. KALLAS: Die Wiederholungslieder der estnischen Volkspoésie. I.) Hfors.

SZELÉNYI GYŐZŐ ÖDÖN. A német umlaut hangtörvénye. Bpest.

SZINNYEI JÓZSEF. Finn olvasókönyv mondattani példatárral. Harmadik kiadás. (Finn-ugor kézikönyvek. II.) Bpest.

QVIGSTAD, J. Lappiske plantenavne. (Lapp növénynevek. — Különnyomat a Nyt Magazin f. Naturvidenskab-ból.) Krisztiánia.

WIKLUND, K. B. Lärobok i lapska språket. Uppsala. (A lulei lapp nyelvjárás nyelvtana olvasmányokkal és szójegyzékkel.)

Ismertetések és bírálatok.

A germánok elágazása.

RICHARD LOEWE: *Die ethnische und sprachliche Gliederung der Germanen.* Halle, Niemeyer 1899. 59 l.

OTTO BREMER: *Éthnographie der germanischen Stämme.* Strassburg, Trübner 1900. 216 l.

RUDOLF MUCH: *Deutsche Stammeskunde.* Leipzig, Göschen 1900. 145 l.

A germánok elágazásának kérdése régóta foglalkoztatja a tudományt s GRIMM JAKABTÓL kezdve a kutatók nagyon különböző módon próbálták a germán egység megoszlását és az egyes főtörzseknek, a gótnak, skandinávnak és németnek, egymáshoz való viszonyát megállapítani. GRIMM a gót és a felnémet nyelvnek közelebbi rokonságát hirdette, a gót nyelvnek egyenesen «felnémet jelleméről» beszélt, e mellett azonban a gót és a skandináv nyelvnek bizonyos kapcsolatát is («ein gewisser anschluss an das nordische») engedte meg. SCHLEICHER ÁGOST (*Die deutsche Sprache*⁴ 91) a három nyelvágnak különállását vitatta, FÖRSTEMANN pedig (*Zeitschr. f. vergl. Sprachforschung* 18, 186) úgy képzelte a dolgot, hogy a germán egységtől («alturdeutsch») először a gót szakadt el, a német és skandináv még együtt maradt («mittelurdeutsch») s csak hosszabb idő múlva vált el a skandináv nyelv. HOLTZMANN (*Altdeutsche Grammatik* VI. l.) viszont azt tanította, hogy a góthoz legközelebb áll a skandináv, tőle legtávolabb a német nyelv. MÜLLENHOFF (l. most *Deutsche Altertumskunde*, 4, 121) és SCHERER (*Zur Geschichte der deutschen Sprache*² 7. l.) meg éppen külön egységbe foglalták a gótot és a skandinávot a *keleti germánság* neve alatt, szembeállítva vele a *nyugoti germánságot*, azaz az angolszász, friz, ószász és ófelnémet nyelvek összességét. E felfogást részletesen kifejtette ZIMMER (*Ostgermanisch und westgermanisch* cz. értekezésében, *Zeitschr. für deutsches Altertum* 19, 393). BRAUNE is a keleti germán alapnyelv szószólójául lépett fel (*Beiträge* 9, 545), főleg arra a hangtani momentumra figyelmeztetve,

hogy az ősgermán *uw* mind a gótban, mind a skandinávban *gju*, az ősgermán *jj* pedig a gótban *ddj*, a skandinávban *ggj* alakban tűnik fel (ez utóbbi hangváltozásnál BRAUNE a magyar *gy*-re is figyelmeztet). A germánuságnak egy keleti és egy nyugati ágra való oszlását tanítja KLUGE is (*Vorgeschichte der altgerm. Dialekte*² 421), míg BRUGMANN (*Grundriss der vergl. Gramm.* I², 16) e felfogás helyességét kétségbe vonja s a hármas tagolás («gotisch, nordisch, westgermanisch») mellett foglal állást; őt követi STREITBERG is (*Urgerman. Gramm.* 15. §.).

Míg a most említettek mind megegyeztek abban, hogy a megoszlást *elágazás* képében fogták fel, úgy tekintve a dolgot, hogy az egyeséges germán nép először két avagy három, de magában véve ismét egyeséges törzsre oszlott s ezekből keletkeztek új meg új elágazódás útján az egyes nyelvjárások, addig SCHMIDT JÁNOS egész más szempontból tekintette a kérdést. Ismeretes, hogy SCHMIDT már az indogermán alapnyelv megoszlására nézve is tagadta a «családfeelmélet» helyességét; kifejtette, hogy amaz alapnyelvben is épül oly nyelvjárási változatok fejlődtek ki, mint a ma élő nyelvek körében egy-egy dialektus átmenetül szolgált az őt körülvevő nyelvjárások között csak miután e közvetítő nyelvjárások közül egyesek kivestek, lettek élesebbekké a határok s váltak külön az önálló nyelvek (*Die Verwandtschaftsverhältnisse der indg. Sprachen* 1872). SCHMIDT ezen elméletének megfelelőleg gondolta a germán nyelvegység megoszlását is (*Zur Geschichte des indg. Vocalismus* 2, 451): szerinte a skandináv nyelvnek mind a góttal, mind a némettel vannak rokon vonatkozásai, s az a kettő között mintegy átmenetül szolgál. SCHMIDT nézeteinek hatása az elágazás híveinek fejtegetésein is észrevehető, pl. ZIMMER és KLUGE említett műveikben a skandináv és a nyugati germán nyelvben mutatkozó egyezéseket a szomszédos érintkezés alapján magyarázzák.

Újabbban ismét más alapon magyarázták a germán törzsek és nyelvek rokonsági viszonyait. Volt már alkalmam e folyóiratban ismertetni KOSSINNA fejtegetéseit (*Indogerm. Forschungen* 7, 276); I. Ny. Közl. 29, 124.), a melyek szerint a gótok Skandinávia félszigetéről vándoroltak ki a Visztula torkolatának vidékére s így a gótok és skandinávok eredetileg egyazon nép voltak. Az ő felfogásához csatlakozott később BETHGE is (a DIETER F. szerkesztésében megjelent *Laut- und Formenlehre der altgermanischen Dialekte* cz. a. megjelent compendiumban, 1900), ő is a «keleti germán» egységet hirdeti, egyrészt nyelvbéli egyezések okából másrészt azért, «weil die germanischen besiedler des gebietes zwischen Oder und Pregel höchst wahrscheinlich aus Schweden und von den dänischen inseln gekommen waren» (XI. l.).

LOEWE a czímbe említett munkájában szintén KOSSINNA fejtegeté-

seiből indul ki. Míg azonban emez inkább etnologiai, főleg archaeologiai mozzanatokat tartott szeme előtt, addig LOEWE nyelvi okokkal akarja támogatni ama felfogást. Szorosabb rokonság megállapításának kérdésében a nyelvi tanúságok közül tulajdonképpen csak a *közös újításoknak* van bizonyító erejük, mert az a körülmény, hogy két nyelv az ősnyelvnek oly sajátosságait őrizte meg, a melyek a harmadikban veszendőbe mentek, még nem tanúskodik annak a kettőnek szorosabb együvértartozása vagy hosszabb ideig együttélése mellett. Ama bizonyító erejű nyelvi újítások természetesen épp úgy lehetnek hangtani, mint ragozás- vagy szóképzésbeli, mondattani vagy jelentéstani egyezések. Ilyenkor mellékes az, hogy az újítások kisebb vagy nagyobb számmal fordulnak-e elő; fontosabb az, ha az újítások sajátzerűek, mert minél különösebb valamely nyelvi újítás, annál nagyobb valószínűséggel lehet föltenni, hogy nem véletlen fejlődésen alapszik. LOEWE már most a gót és a skandináv nyelveknek több jelenségét sorolja fel, a melyek szerinte ily «közös újítás» számba mennek; így pl. a már említett *w* $\rightarrow$ *u* és *jj* $\rightarrow$ *gg* (*ddj*)-féle hangváltozáson kívül feltűnőbbek, hogy a *w* tic. praes. mind a két nyelvben a gyöngé ragozást öltötte fel; hogy *-nan* végű inchoativ igéket melléknevekből is képezik (gót *fullnan* = óizlandi *föllna*). Nem lehet azonban tagadni, hogy a skandináv és a nyugati germán nyelvek is tüntetnek fel újítás számba menő egyezéseket, ilyenek a *z* $\rightarrow$ *r*-változás, a hangsúlytalan *ai*-nak *ē*-vé válása, a reduplicáló praeteritumnak két ablaut-typussá fejlődése stb. Sőt vannak, bár csekélyebb számmal, a gót és a nyugati germán nyelvnek is közös újításai: a szóképzés terén az *-injōn* nőneműképzőnek és az *-inassus* elvont főnévképzőnek kifejlődése. E jelenségeket LOEWE következőleg igyekszik megmagyarázni. A gótok történet előtti időben Skandinávia félszigetén laktak: ebből az időből valók a gót nyelvnek az északi nyelvekkel közös újításai. Majd az alsó Visztula vidékére vándoroltak a gótok: ekkép, ez új elmélet szerint, bizonyos történeti hitelességre tarthat számot JORDANES amaz elbeszélése, hogy a gótok Berig királyukkal «ex Scandza insula» jöttek. Ez az átkelés, LOEWE szerint az újabb bronz-korszak idejében (600–300 Kr. e.) ment végbe. Új hazájukban a nyugati germánokkal léptek nyelvi érintkezésbe s ebből az érintkezésből magyarázódnak amaz említett egyezések. Később a Fekete-tenger felől húzódnak a gótok s most már csak az északi és a nyugati germán nyelvek mutatnak fel — megint a földrajzi szomszédságon alapuló — egyezéseket. A Skandináviából kivándorolt gótok maradvékait látja LOEWE (mint régebben BUEGE is) Gotland sziget lakóiban (*Gutar*).

LOEWE munkájának többi részeiben az egyes nyelvekakat illető részletkérdésekkel foglalkozik. A II. fejezetben azt vizsgálja, hogy a gótokon

kívül mely törzsek tartozhattak a keleti germánsághoz s mely viszonyban voltak ezek az északi germánokhoz. Kifejti, hogy a nyelv tényei nem bizonyítják e viszonyoknak szorosabb voltát; az archæologiai tanúságok azonban az együvértartozás mellett szólnak. A III. fejezet a nyugati germánokról szól. A Tacitustól említett ingvæonokat az anglofrizekkel azonosítja (v. ö. MÜLLENHOF *Deutsche Altertumskunde* IV, 120), az istævonok és erminonok területének a német nyelvtörület felel meg. Részletesebben szól a szász törzsről, melynek bölcsőjét a mai Holsteinben keresi. A longobardokról szólva, elveti BRÜCKNER feltevését, a mely szerint e törzs az anglofrizekhez tartozott.

A czímben említett második munka szerzője, BREMER OTTÓ, a germán törzsek általános ethnographiáját adja; szól a germánok eredetéről, jellemző testi és lelki vonásairól, legrégebb lakóhelyeiről, terjeszkedéséről és törzseiről, részletesen tárgyalva ez utóbbiak legrégebb történeti szereplését. BREMER e kérdések tárgyalásában gyakran nagyon is eredeti, sőt merész és kétes nézeteket koczkaztat, itt-ott következtelennek is látszik vagy pedig nem fejt ki teljes szabadsággal felfogását. Különben e kérdések nagyobb részének tárgyalása úgysem tartozik e folyóirat keretébe; ezúttal e munkából is csak a germánok megoszlására vonatkozó fejezeteket emelem ki. A főkérdés itt is a gótok és az északi germánok viszonyára vonatkozik (83. s köv. §§.). BREMER szerint a gót és északi germán nyelvek eredeti egységének igazi bizonyítékait nem szolgáltatják sem a hangtani, sem a szóképzésbeli egyezések, hanem csak a szókincs megfelelő elemei. E szókincsbeli tanúságok persze inkább negatív természetűek s nézetünk szerint abból a körülményből, hogy pl. a német *geist jugend, zeit, gesund, gross, gehen, machen, sprechen, stehen, thun* és *ich bin* szavaknak megfelelő alakok megvannak a nyugati germánságban, de nincsenek meg a gótban és az északi nyelvekben, bajos a két utóbbinak szorosabb együvértartozására következtetni; lehet, hogy a nyugati germánság megőrzött oly szavakat, a melyeket a másik két ág, egymástól egész függetlenül, elveszített. BREMER tehát a gótnak és északi germánok együvértartozását teszi fel, e szorosabb viszonyok magyarázata azonban ő nála a KOSSINNA-féle elméletnek éppen megfordítása. BREMER szerint ugyanis a Kr. e. első évezred közepe táján a germánok az Elba és Odera között laktak s erről a területről indult ki a IV. vagy III. században Skandinávia (vagy a mint ő és más tudósok újabban következetesen mondják: Skandinávia; v. ö. MÜLLENHOF, *Deutsche Altertumskunde* II-359) benépesítése. E skandináviai települők eredetükre nézve keleti germánok, BREMER szerint egyenesen gótok voltak, e gótok másik része régi hazájuktól kelet felé, a Visztula vidékére vándorolt (85. 5: «Es kann nicht wohl bezweifelt werden, dass sowohl die ostgermanischen Goten,

als auch die schwedischen Gauten-Goten von *einem* volke ausgegangen sind, d. h. dass die Goten zum teil nach Schweden ausgewandert sind, während der andere teil an die Weichsel zog.»).

A *nyugati* germánok állítólagos nyelvi egységét, BREMER szerint, nem úgy kell felfogni, mintha az egységes germán törzs egy külön keleti és egy külön nyugati ágra oszlott volna. Itt kezdettől fogva több nyelv-járás lehetett, az egységet sokféleség előzte meg, de a mikor a keleti germánok tovább vándoroltak, a magukra maradt különböző törzsek a folytonos érintkezésnél fogva bizonyos egységgé olvadtak (77. §.). A Kr. utáni első évezred első felében létesült egy *nyelvi szempontból* együvé tartozó nyugati germán csoport, ez azonban nem vált történetileg egységes néppé: a történetben az angolszászok, frizek, szászok, frankok, longobardok, thüringiaiak, bajorok és alemannok önálló népekül lépnek fel. Ezek közül egyrészt az anglofrizek, másrészt a németek kisebb nyelv-egységekké foglalhatók össze (80. §.). A német nép ethnographiai egységének, a mennyiben erről szólhatunk, csak az a történeti esemény vetette meg alapját, hogy az alemannok, bajorok, thüringiaiak és szászok a frankok politikai fenhatósága alá kerültek.

MUCH RUDOLFNak a czímben említett könyve rövid foglatban ugyanazokat a kérdéseket tárgyalja, mint a BREMER munkája, csakhogy ezzel jórészt ellenkező felfogással. A germán egység megosztásának kérdéséről nagy óvatossággal szól. Az élő germán nyelveket egy északi és egy déli csoportba osztja be. amaz a norvég, izlandi, svéd és dán nyelveket foglalja magában, emez a német nyelvjárások összességét, hozzászámítva a longobard, friz és angolszász nyelveket is. A régente keletre lakó germán törzsekre vonatkozólag — úgymond Much — azt lehetne várni, hogy ezeknek nyelve a nyugati fajrokonaikéval szorosabb viszonyban volt, mint az északiakéval, minthogy sem földrajzi, sem politikai viszonyok nem vontak köztük éles határokat. Mindamellet a gót nyelv ép az északi nyelvággal tüntet fel bizonyos egyezéseket. E jelenséget Much s úgy magyarázza, mint KOSSINNA és LOEWE: a bronz-korszakban, s. . . . . íleg már a kőkorszakban a germánok Európa északi részeiben lak. . . . . és onnan, a Skandináv-félszigetről vándoroltak törzsenként a mai Németország területére. Először a Keleti-tenger déli partvidékein telepedtek le, az Elba és Odera között, de még a bronz-korszak idejében túl is lépték e terület határait, Kr. e. 600 és 500 között valószínűleg már a Visztulát is elérték. Így a gótok is még Skandináviában éltek át nyelv-történetük kezdeteit s ebből a körülményből magyarázódnak az északi nyelvekkel közös nyelvsajátságaik.

Látnivaló, hogy a germánok elágazását tárgyaló újabb dolgozatok a régibb munkákétól meglehetősen eltérő eredményekre jutnak, eltérnek

azonban egymástól is. Hogy ebben a kérdésben sem lehet a teljes bizonyosságot elérni, annak oka persze a bizonyítás alapjául szolgáló anyag természetében rejlik. Egyben azonban megegyeznek az újabb vizsgálatok: a nyelvegység megosztásának kérdését nem lehet annak a felfogásnak egyoldalú alkalmazásával megoldani, a mely az úgyn. családta-elméletben nyert kifejezést; nem lehet az egyes törzseket olyanoknak tekinteni, a melyek egymástól egészen elszakadva, egymással nem érintkezve, egymásra nem hatva éltek és fejlődtek. Mindinkább tért hódít a *continuitas* elmélete s ezzel alapjában véve itt is az a felfogás érvényesül, hogy a nyelvnek a történeti időben szemmel kísérhető életéből következtetünk arra a korra, a melyből még nincsenek nyelvemlékek. A mint az újabb időkben azt tapasztaljuk, hogy az egyes nyelvi jelenségek (hangtörvények stb.) a nyelvterület egy-egy nagyobb részében terjednek, a nélkül, hogy a nyelvjárások határainál megakadnának, úgy lehetett az régebben is, még ha a kapcsolat nem is volt olyan szoros, mint a mai nyelvjárások között. Így igenis elfogadhatjuk azt a föltevést, hogy az északi és nyugati germánság között, vagy pedig a gót és a nyugati germánság között önállóvá válásuk idejében sem szakadt meg a nyelvi érintkezés és kölcsönhatás.

PETZ GEDEON.

Kisebb közlések.

A -z gyakorító képző. — A -z képző BUDENZ (UA. 32.) szerint az -sz, -s gyakorító képzővel azonos (mégpedig az előbbi alakból fejlődött) és a következőkkel egyező: finn. -*sk*, -*ks* (-*kisi*); votj. -*šk*, -*š*, -*ž*; zürj. -*š*, -*ž*; mord. -*š*, -*š*, -*ks*, -*ks*; cser. -*šk* (-*ks*), -*š*, -*ž*; lp. -*š*, -*č*; vog. -*s*, -*š*; osztj. -*s*. BUDENZ nyomán magam is, bár nem minden kételkedés nélkül, együvé tartozóknak vettem e képzőket (M. Nyelvhaszn. 56); de újabban ismét fontolóra vettem a dolgot és más eredményre jutottam.

BUDENZ az id. helyen azt mondja: «... az -*sk*-ből fennmaradt dentalis spirans részben még *z* (*ž*)-vé lágyult, vagyis az -*sz* (-*s*) mellett -*z* (-*zs*) alakot is öltött e képző (v. ö. *küssz* és *közép*, *köz* [köz-*š*] a f. *keske*- ellenében MUGSz. 48. l.; *csüssz* és *csúz* rheuma).» — Ez ellen mindenekelőtt azt az ellenvetést lehet tenni, hogy a szóközépi és szóvégi *sz* > *z* hangváltzás (a hasonulás eseteit kivéve, a melyeket itt nem lehet számba venni) éppenséggel nem közönséges, hanem igen ritka a magyarban. S a mi példát tudunk rá, az egy sem régi keletű. A német *schuss*-ból lett *csüssz*, *csúz* a XVI. század hetvenes éveiben fordul elő legelőször (l. NySz. és Nyr. XVII. 168); s lehetséges, hogy itt nem is

független *sz* > *z* hangváltozás történt, hanem a *csúz* alak talán a föltehető *csúsz-betegség* (kiejtve: *csúz-b.*) összetételből vált ki. A *ronsz*-ból *ronz* nem hangfejlődés útján lett, hanem nyelvújításkori átalakítás.*) Az *ász*, *ész*-képzősek némelyike mellett előforduló *áz*, *éz*-végűek (pl. *markoláz*, *karmoláz*, *kaparáz*, TMNy. I. 410) talán az *-áz*-végű denominálisok (pl. *lárház*, *nótáz*) hatása alatt alakultak.

Régi keletű *sz* > *z* hangváltozás volna *küszöb* > *közép*, azonban e két szónak az azonossága — bármily hasonlók is — nem igazolható (l. erre nézve: NyK. XXVI. 409). Egyébiránt a *küszöb* : *közép* és a *csúsz* : *csúz* szavakra való együttes hivatkozást mostani fölfogásunk szerint már csak abból az okból sem tarthatjuk megengedhetőnek, mert ha csak ugyan *sz* > *z* hangfejlődés volna is mind a kettőben, olyan nagy közöttük a korkülömbőség, hogy együtt nem szolgálhatnak bizonyítékul. A *küszöb* és a *közép* ugyanis még a történelem előtti korból származó örökség (v. ö. votj. *os-kusip* «ajtóküszöb» [tkp. «ajtó-köz»], *kapka-kusip* «kapuküszöb» [tkp. «kapu-köz»] és osztjÉ. *kütip* «mitte, mittlere» l. *kuttep* «mitte», *kutép* «középső»), ellenben a *csúsz* és a *csúz* aránylag késő korban bekerült jövevényszó. Már most, ha az *-sz* képzőnek *-z*-re változását a történelmi korba helyezzük, akkor a *küszöb* : *közép*-re nem hivatkozhatunk; ha meg a történelem előtti korban végbementnek tartjuk, akkor a *csúsz* : *csúz*-ra való hivatkozás anachronizmus.

Hogy a történelmi korban történt volna az *-sz* képzőnek állítólagos *-z*-re változása, arra semmi bizonyítékunk sincsen. A régebb nyelvemlékek korából nem is lehet, mert egyazon betű (*z*) mind a két hang jele volt; később pedig, mikor a két hangnak állandó külön jele van, a két képzőalak már teljesen el van különödvé.

A történelem előtti korból szintén sincsen bizonyítékunk. Az olyan szavakat tekinthetnők bizonyítékoknak, a melyekben szóközépi vagy szóvégi finn *sk*-nak és szabályos megfelelőinek a magyarban *sz* is meg *z* is felelne meg. Ilyen azonban egyetlenegy sincs. A finn *keske*- «közép», lp. *kaska* «közép», md. *kesk*, *keska* «csipő, lágyék» ∞ m. *köz*, *közép* és *küszöb*-re nem lehet hivatkozni, mert a magyar *z-s* alakokat és a legközelebbi rokon nyelvekben levő *t* (*t*), *d*-s megfelelőiket semmiképp sem lehet az *sk*-s alakokkal egyeztetni (v. ö. osztjÉ. *küt* «zwischenraum, zwischenzeit», l. *kut* «zwischenraum», *köt*, *kutép* «középső»; vog. *kwotél*, *kwäfl* «mitte» stb. NyK. XXVI. 409; és v. ö. még szamojéd : O. *kode*, K. *töda* «zwischenraum»).

Egy szóval, a *-z* képzőnek *-sz*-ből fejlődése éppenséggel nem valószínű; másképpen pedig a finn *-sk*-val és megfelelőivel való összetartozása nem képzhető, mert f. *sk*, votj. *šk* (stb.) ∞ m. *z* hangmegfelelésre egyetlen bizonyító adatunk sincsen.

Ennélfogva a *-z* képzőt el kell választanunk az *-sz*, *-s*-től. De azért nem lesz rokontalan.

Ha a megfelelőit keressük, azon a nyomon kell elindulnunk, a melyet a *kéz*, *víz*, *száz*, *méz*, *ház*-féle szavak jelölnek, s ezek a nyomok a dentalis

*) MA. 1621-i kiadásában van ugyan *kivonszom*-on kívül *kivonzom* is. de ez (mint a megelőző kiadással való egybevetésből kitünik) sajtóhiba e h.: *kivonyom*.

explosivák felé irányítják a kutatásunkat. Ugyanarra utal bennünket a denom. *-z* képző is, a melynek a rokon nyelvekben dentalis explosivák felelnek meg (l. Nyelvhasonl. 67).

Már most, ha ezeket az útmutatásokat követjük, megtaláljuk a frequ. *-z* megfelelőt a következőkben: *m o r d. ozadi-, ozado-* «ül» (*oza-* «leül») | *tonadi-, tonado-* «tanul, hozzászokik» (caus. *tonafti-, tonavto-*) | *siradi-* «elszéled» (caus. *sirafti-*) | *naksadi-* «rothad» (caus. *naksafti-*); ezen *-di-, -do-* képzős igék, a melyeknek *-d-* je BUDENZ (UA. 175) szerint «homályos értékű», határozottan continuatív, ill. frequentatív jelentésűek || *f i n n s é g*: Vp. *lebaida-* «nyugszik» (∞ S. *lepäjä-, lepüä-*; megelőző *-j-, -i* képzővel, v. ö. *lepo* «nyugalom», az alapszóból) | *kargaida-* «tánczol» (∞ S. *karkaja-, karkaa-*) | *juraida-* «dörög» (∞ S. *jyräjä-, jyräi-* | *magaida-* «fekszik» (∞ S. *makaa- < *makaja-*) | *varaida-* «fél» (∞ S. *varaja-, varaa-*); a S.-ban a Vp. *-d* megfelelője elveszett, de megvan a nyoma a praeteritumban, pl. *lepäsi-, karkasi-* stb. (*-si < *ti*); — ez a képző az UA.-ban (id. h.) szintén a «homályos értékűek» közé van sorozva || finnS. (az UA. id. h. szerint szintén «homályos értékű» *-t-, -d-* vel való refl. képzés): *antaut-* és *antautu-* (pr. 1. *antaudun*) «adja magát» | *heittäyt-* és *heittäyty-* (pr. 1. *heittäydyn*; K. *heittäüdü-*) «veti magát» stb. (közönséges refl. igeképzés); — a fS. *-ut-, -yt* teljesen azonos a m. *-öz-, -öz* refl. képzővel (pl. *nyújtöz-, rejtöz-*) || v o g. (a refl. és recipr. *-kat-, -kät-, -kät-, -yat* stb. összetett képzőbeli *-t*, a mely nem váltakozik *-nt-* vel): *tüjtyat-* «elrejtözik» (*tüjt-* «elrejt») | *mäskät-, mäskät-, maszat-* «öltözöközik» (*mäs-, mas-* «ruhát ölt») | *särthät-* «dörgölődzik» (*särt-* «dörgöl») | *älkät-, älyat-* «verekedni» (*äl-* «öl») | *khashkhet-* «egymást megismerni» (*khañs-* «ismer»). BUDENZ (UA. 71) ezt a *-t-t* a frequ. *-nt* (∞ magyar *-d*) változatának tartja, de nem valószínű, hogy annak a változata volna, mert **-kant-, *xant-* féle alakok egyáltalában nem fordulnak elő, holott az *nt-*ből fejlődött *t* mellett a szó belsejében az eredetibb alak is gyakran mutatkozik (pl. vogÉ. *kitit-, xürmit-, nilit* «második, harmadik, negyedik» ∞ *kitentäi-, xürmentäi-, nilentäi* «másodsorra, harmadsorra, negyedszerre» | KL. *khut* «háti batyu» ∞ *khüntem-, khüntä* «háti batyum, batyuja» | P. *khut* ∞ *khuntem-, khuntät* ua. | AL. *ket* «sapka» ∞ *kentem* «sapkám» | K. *kät* ∞ *kentem* ua.) — Előfordul egyszerű *-t* frequ. képző is, de annak a *-kat-, -yat* stb. *-beli -t-* vel és a m. *-z-* vel való összetartozása kétséges, mert ugyanazon alapszavaknak *-nt-*s frequentatívumuk is van (pl. K. *khäit-* «fut»: *khäitit-* «futkos» és *khäitent-* «fut») | É. *jär-* «jár, megy»: *jämit-* «megy (több helyre)» és *jäment-* «mendégél» st tehát lehetséges (de korántsem bizonyos), hogy ez a *-t* az *-nt* változata.

SZINNYEI JÓZSEF

Az *-it* képző történetéhez. — Az *-it* képzőnek legrégebb alakja, a melyet eddig ismerünk, a Gyulafehérvári Glosszákból és a Königsbergi Töredékben levő *-oht-, -uht*: *tonohtuananac* (olv.: *tanohtuanának*) GyC *iduzuht* . . . (olv.: *id[v]özöjt* . . .) KT. — Ilyen korábbi *-yt-, -jt-* re ut tudvalevőleg a képzőnek későbbi kettőshangzós alakja (*-ojt-, -üjt-, -öjt* stl és a *-ch-*, *-h-*s fölszóllító mód is (*zoboducha* HB., *zabadohon*-félék a k dekexben).

Később, a kódexekben, ezen *-yt-, -jt-*s alakok helyett *-ojt-, -üjt-, -öj-*

-ét, -ít et stb. találunk, csak a RÁSKAY LEA másolta kódexekben tűnnek föl ezek mellett ismét *-lt*-végű alakok, mint: (MargL.) *heveht* 37, *zomorehtal* 75, *evzteruerehty* 82, *alehta* 86, *fordehtvan* 87, *lagehtany* 90, *byzonehtassal* 90, *keserehtven* 92, *gyogehtasaban*, *gyogehtanaya* 98, *tanehta* 116, *erevsehtetik* 121, *byzonehtak* 123, *kerehtetteek* 132, *ekesehtveen* 136, *zabadehtanod* 141, *jndehtottak* 158, *zorehtvan* 158, *jndehta* 162, *zabadehtanaya* 167, *tyztehtotta* 170, *nyomorehtvan* 170, *byzonehta* 172, *fordehtnagya* 173, *zabadehta* 187, *zorehta* 198 stb.; (PéldK.) *tellyesehty* 2, *kezerehtlek* 7, *zabadehtod* 10, *gyogehthatanak* 14, *zomorehtot* 17, *tanehtnak* 28. stb.; (Dom. él.) *dychecyhtetyk* 13, *ordeht* 19, *epehter* 43, *tompehtanaya* 47, *dychevehtven* 68, *tanehtanaya* 86, stb.

Ezek olyan alakoknak látszanak, mint a fönnebb idézett régibb *tonoht-*, *iduzuht* . . . De vajjon csakugyan azonosak-e velük, vagyis a RÁSKAY LEA *ht*-je csakugyan *yt*, *ýt*-t jelöl-e?

Kissé föltűnő, hogy ezek a *ht*-s alakok, a melyek a korábbi kódexekben (Ehrenfeld-, Bécsi, Müncheni, Apork.) már nem fordulnak elő, olyan késő korban, a XVI. század első negyedében ismét előtűnedeznek, mégpedig nem is csak úgy szórványosan, hanem meglehetősen nagy számmal. De erre azt lehetne válaszolni, hogy ezek a kódexek régibb eredetieknek a másolatai, s ezek a régies alakok az eredetiből kerülhettek beléjük. Meg azt is, hogy hiszen mai napig is élnek a nép ajkán olyan régies-ségek, a melyek a legközelebb múlt századok irodalmi termékeiben már nem fordulnak elő.

Hogy a regibbeknek látszó *ht*-s alakok mellett a RÁSKAY LEA másolta kódexekben igen gyakoriak, sőt — a Margit-legendát kivéve — sokkalta gyakoribbak a jóval újabb kettőshangzós alakok (pl. Dom. él.: *kezeleytveen* 1, *byzoneyta* 3, *taneytoyok* 3, *mereyty* 7, *taneytranyok* 13, stb.; Corn.-k.: *taneytasa*, *kyssebbeytest* 8, *nyomoreytatyk* 10, *taneytaz* 14. stb.); MargL.: *heueyty* 49, *tellyeseytek* 151, 155. *tellyeseyteneek* 154, *erevseytetenek* 156, stb.), annak megint úgy lehetne magyarázatát adni, hogy a *ht*-s alakok az eredetiből valók, a kettőshangzósak pedig RÁSKAY LEA átírásai.

Ez megállhatna, ha nem éppen RÁSKAY LEA kódexeiről volna szó. Ő róla azonban tudjuk, hogy nem közönséges gépies másoló volt, hanem átírta az eredetét (l. VOLF Györgynek a Margit-legendához írt bevezetését: Nyelvenléktúr VII. k.); ő nála tehát teljesen érthetetlen, mért hagyta volna meg átírás közben igen gyakran (tehát nem vétségéből) az eredetiben levő elavult alakokat.

Már most, ha még hozzávesszük, hogy RÁSKAY LEA-nak sajátos helyesírása volt, a melyhez minden írásában meglehetősen híven ragaszkodott, az a gondolat támad bennünk, hogy ezek a *ht*-k talán szintén az ő helyesírási sajátosságai közé tartoznak.

És ha jól szemügyre vesszük az adatokat, rájövünk, hogy csakugyan úgy is van a dolog. Akármennyit betűzgettem ugyanis ezeket a kódexeket, nem tudtam bennük olyan *szabadoht*-féle alakot találni, a milyen a 1MNy.-ban (434.) van említve. Vannak *-eht*-végűek nagy számmal, van *-yht*-végű is (pl. *zabadyhtom* PéldK. 9, *gyogyhtanaya* MargL. 124), de *-oht*-végűt nem találtam. A mélyhangú alapszavak származékai is *-eht*-végűek; így a fönnebb idézett példák között: *zomoreht*, *aleht*, *fordeht*, *lageht*, *byzoneht*, *gyogeht*, *taneht*, *zabadeht*, *jndeht*, *zoreht*,

tyzteht, nyomoreht, tompelt stb. Már most azt a kérdést kell magunkban fölvetnünk: ha ezek olyanszerű régies alakok, mint a régibb időkből ránk maradt egy-kettő, mért van itt pl. a régibb *tanozht* helyett *tanöjht*, azaz mért van az *o* helyén *ö*? Nyelvemlékeink világos tanúsága szerint a mélyhangúak fejlődése következőkép haladt: *tanozht* > *tanojht* (azaz *tanoit*) > *tanöjht* (azaz *tanöit*). Az *oi* > *öi* változás oka tudvalevőleg az *i* volt. E nélkül az *o*-ból nem lett volna *ö*, tehát a *tanozht* > *tanöjht* hangfejlődés érthetetlen. Hogy pedig az utóbbi a *tanöjht* alakból fejlődött volna, azt semmiképp sem lehet föltenni, mert *j* > *ž* hangfejlődésre a magyarban nincs példa. Azt sem tehetjük föl, hogy a *tanozht* alak *o*-ja a *tanöjht* alak hatása alatt változott volna *ö*-re, mert egyáltalában nem valószínű, hogy az előbbi még élt volna, mikor az utóbbi (ugyanazon nyelvterületen) már megvolt. Mindezekből az következik, hogy a *taneht*-féle alakok nem lehetnek a *tanöjht*-féléknél régibbek, hanem okvetlenül újabbak. De a *tanöjht*-féléknek újabb alakja tudva avőleg *tanét*, s ilyeneket találunk is a RÁSKAY LEA kódexeiben, pl. *tellyesety* MargL. 9, *zabadethagya* MargL. 154, *jndedhagya* PéldK. 8. stb.

Már most, ha a *taneht*-félék a *tanöjht*-féléknél újabbak, akkor nem *tanöjht*-, hanem *tanét*-nak hangzottak, vagyis a *h* ezekben a megelőző magánhangzó hosszúságának a jele. Igaz, hogy ez szokatlan hangjelölés mi nálunk, de RÁSKAY LEÁNAK, mint tudjuk, vannak némely helyesírásbeli különöségei, a milyen pl. az, hogy a *ty* és a *gy* hangot egyformán (*gy*-vel) jelöli. A magánhangzó hosszúságát rendszerint jelöletlen hagyja, s ha megjelöli, betűkettőzéssel teszi; de olykor előkerül a *h* is, mint a nyújtásnak kétségtelen jele, pl. *kezeht* (kezét) MargL. 145, *vydahmsag* (vidámság) Dom. él. 43. Nyilván nyújtás jele a *h* ezekben is: *bechtet*, *behtesre* MargL. 9, *behtben*, *behtert* (böjt) Dom. él. 47, 123; *gyohtot*, *gyohtanaya*, *gyohta* (gyűjt) Dom. él. 2, 3, 74; *gyvhtet*, *gyevhhte* (gyűjt) MargL. 83, 96, *gyevhchetek* Corn.-k. 36, Horvát-k. 12. (ez utóbbi PESTI GÁBORNÁL is *h*-val: *gyht* [olv. gyűt] N. Test. 11, 145), *mezehtelen* MargL. 2.

A *h*-nak ilyen alkalmazása kétségkívül német hatás, mert ebben a korban már közönséges volt a németben a magánhangzó hosszúságának utána vetett *h*-val jelölése. Ellenben abban a korban, a melyből a KT. és a GyulGl. valók, ilyen német hatásról még nem lehet szó, azért a *tonoht*, *iduzuht* . . . alakokbeli *ht*-t bizvást *xt*, *žt*-nek olvashatjuk.

SZINNYEI JÓZSEF.

A Magyar Tudományos Akadémia kiadásában megjelenő

FOLYÓIRATOK:

Akadémiai Értesítő. A M. Tud. Akadémia megbízásából szerkeszti *Szily Kálmán* főtítkár. Tizenkettedik kötet. 1901. évfolyam.

A M. Tud. Akadémia üléseiről a tárgyalásokat jegyzőkönyvi alakban, az üléseken fölolvastott emlékbeszédeket, jelentéseket, bírálatokat, valamint az értekezések kivonatait (ha ugyan a kivonatozásra alkalmasak) külön cikkek során közli. Ismerteti az osztályértekezletek és állandó bizottságok tárgyalásait, kismelvéen belőlük azokat, a melyek szélesebb köröket is érdekelhetnek. Az Akadémia kiadásában vagy az ő támogatásával megjelent munkák- és folyóiratokról tárgyas ismertetések közöl vagy az illető szerzők és szerkesztők, vagy más megbízható szakférfiak tollából. Megjelenik minden hó 15-én. Évi előfizetési ára 6 kor. Az «Akadémiai Értesítő»-t díjtalanul és bérmentve kapják: az Akadémia minden rendű beltagjai, alapítványtevői s a Könyvkiadó Vállalat pártoló tagjai. Az I—XI. kötet még néhány példányban rendelkezésre áll. Egy-egy kötet ára 6 kor.; a Könyvkiadó Vállalat új aláíróinak 4 kor. 50 fill.

Archaeologiai Értesítő. Új folyam. XXI. köt. A M. Tud. Akadémia arch. bizottságának és az orsz. régészeti s embertani társulatnak közlönye. Szerkeszti *Hampel József*.

Célja a hazai és külföldi archaeologiai és műtörténelmi mozzanatokat a közönséggel megismertetni, és kisebb archaeologiai s műtörténelmi cikkeket közölni. Megjelenik évenként öt füzetben, mindenkor hat nagy ívnyi tartalommal és számos képpel, február, április, június, október és december hónapok 15-ik napján. Bolti ára 12 korona; egyes füzetek ára 2 kor. 40 fill.

Athenaeum. Philosophiai és államtudományi folyóirat. A M. Tud. Akadémia megbízásából szerkeszti dr. *Pauer Imre* osztály-titkár. Tizedik évfolyam.

Az «Athenaeum» a philosophia és államtudományok szakszerű művelését és tudományos irodalmi fejlesztését tűzi feladatául. Megjelen az Akadémia kiadásában évnegyedenként, évi 30–35 ívnyi tartalommal. Előfizetési ára 10 kor.

Irodalomtörténeti Közlemények. Tizenegyedik évfolyam. Szerkeszti *Szilády Áron*, a bizottság előadója.

E negyedévenként megjelenő folyóirat a M. Tud. Akadémia irodalomtörténeti bizottságának megbízásából bocsátatik közre s irodalomtörténeti tanulmányokat és adatokat közöl. Előfizetési ára egész évre 10 kor., egyes füzet ára 3 kor.

Mathematikai és Természettudományi Értesítő.
XIX. kötet. A M. Tud. Akadémia III. osztályának folyóirata. Szerkeszti *König Gyula* osztálytitkár.

A «Mathematikai és Természettudományi Értesítő» a M. Tud. Akadémia III. osztályának folyóirata, melyben az ülésein részletesen bemutatott vagy csak röviden bejelentett tudományos munkálatokat teszi közzé, föltéve, hogy a követelményeknek megfelelnek. Az Értesítőben csak oly közlemények foglalhatnak helyet, melyek az illető szaktudomány művelésében az elért eredmények vagy a használt módszerek tekintetében haladást jeleznek és irodalmi szempontból is kellő gonddal készültek. Terjedelem tekintetében az Akadémia rövid és szabatos fogalmazást kíván, melyben a dolgozat tudományos tartalmának megértésére szükséges részletek kellően kidomborodnak. Az Értesítő évi öt füzetben jelenik meg; a füzetek megjelenési határideje február, április, június, október és december hónapoknak mindenkor utolsó napja. Előfizetési ára egy-egy kötetnek 10 kor.

Nyelvtudományi Közlemények. Harminczegyedik kötet. A Magyar Tudományos Akadémia nyelvtudományi bizottságának megbízásából szerkeszti *Szinyei József*.

A tágabb értelemben vett magyar nyelvtudományt öleli fel, melynek feladatai a magyarral hason alkotású altjai nyelveket behatóan tanulmányozni s tudományosan feldolgozni, kiváló tekintettel arra, hogy a magyar nyelv tényeinek földerítésére vagyis tudományos megfejtésére szolgáljanak. Más, bár nem hason alkotású nyelveknek, a melyek a magyarral történelmileg érintkeztek, reá gyakorolt hatását feltüntetni. Megjelenik negyedévenként, még pedig márczius, június, szeptember és december elsején. Az egész évfolyam legalább harmincz ívből áll s előfizetési ára 6 kor.

Történelmi Tár. Évnegyedes folyóirat. Új folyam. 1901. II. Kiadja a M. Tud. Akadémia történelmi bizottságának hozzájárulásával a Magyar Történelmi Társulat. Szerkeszti dr. *Komáromy András*.

A folyóirat ez új folyama a M. Tud. Akadémia történettudományi bizottságának nemcsak anyagi, hanem jelentékeny szellemi támogatásával is jelenik meg, a mennyiben a bizottság sok nevezetes hazai s a legnevezetesebb külföldi levéltárakból évtizedek óta gyűjtött és másolt magyar vonatkozású forrásanyagát a *Történelmi Tár* rendelkezésére bocsátotta, s ezzel valódi kincsesházat nyitott meg a történetkutatók előtt, melynek kincsei eddig jóformán használatlanul heverték a bizottság kéziratárában.

Egy-egy füzet bolti ára 2 kor., az egész évfolyamé 8 kor.

Megrendelhetők

a M. Tud. Akadémia könyvkiadó-hivatalában

Budapesten, V. kerület, Akadémia-utca 2. szám.